

საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო

ს.ს.ი.პ. ღაზით ბააზოვის
საქართველოს ებრაელთა
ისტორიის მუზეუმი

შ რ ო მ ე ბ ო
IX

ქართული აკადემიური წიგნი
თბილისი 2014

Ministry of Culture and Monuments Protection of Georgia

D. BAAZOV
MUSEUM OF HISTORY OF JEWS
OF GEORGIA

W O R K S
IX

Georgian Academic Book
Tbilisi 2014

საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო
ს.ს.ი.პ. დავით ბაახოვის საქართველოს ებრაელთა ისტორიის მუზეუმი
ქართულ-ებრაულ ურთიერთობათა ასოციაცია
ასირიოლოგთა, ბიბლეისტთა და კავკასიოლოგთა საზოგადოება
საქართველოს ებრაელთა მსოფლიო კონგრესი
საქართველოს ებრაელთა კვლევის ცენტრი (ისრაელი)

რედაქტორი:

გ. ღამბაშიძე

სარედაქციო კოლეგია:

დ. ბაახოვი

გ. ბენ-ორენი

ზ. დავარაშვილი

ი. დავიდი

ზ. კიკნაძე

ე. მამისთვალიშვილი

თ. მამისთვალოვი-კეზერაშვილი

გ. მირცხულავა

მ. ღამბაშიძე

შ. წიწუაშვილი

ნ. ჯანაშვილი

გარეკანზე: ონის სიანგოგის ფოტო (აგებულია 1895 წ.)

ISSN 1512-4398

ISBN 978-9941-9372-2-4

© ს.ს.ი.პ. დავით ბაახოვის საქართველოს ებრაელთა ისტორიის მუზეუმი

© შ. წიწუაშვილი

ქართული აკადემიური წიგნი

იჩ. აბაშიძის 16, 0179 თბილისი, ☎: (+955 32) 222 71 37, 551 227 137

E-mail: artlinesinfo@gmail.com

www.acad.ge

Ministry of Culture and Monuments Protection of Georgia
D. Baazov Museum of History of Jews of Georgia
Association of the Georgian-Jewish Relations
Society of Assyriologists, Biblical Studies And Caucasiologists (SABC)
World Congress of Jews of Georgia
The Research Center of Jews of Georgia (Israel)

Editor:

G. Gambashidze

Editorial Board:

D. Baazov
G. Ben-Oren
Z. Davarashvili
I. David
M. Ghambashidze
N. Janashvili
Z. Kiknadze
E. Mamistvalishvili
T. Mamistvalovi-Kezerashvili
G. Mirtskhulava
Sh. Tsitsuashvili

On the Cover - photo of Synagogue of Oni

ISSN 1512-4398

ISBN 978-9941-9372-2-4

© D. BAAZOV MUSEUM OF HISTORY OF JEWS OF GEORGIA

© SH. TSITSUASHVILI

Georgian Academy Book, 2014

16, Ir.Abashidze Ave. Tbilisi, 0179 Georgia : (995 32) 22 71 37,

555 227 137

E-mail: artlinesinfo@gmail.com

www.acad.ge

შალვა წიწყაშვილი

ქართველ ებრაელთა ეროვნული
აზროვნების ისტორიიდან
(1915 - 1926 წწ.)

ქართული აკადემიური წიგნი

თბილისი 2014

ვუძღვნი მშობლებისა
და ძმის ნათელ ხსოვნას

წინამდებარე ნაშრომი წარმოადგენს ქართველ ებრაელთა
ეროვნული აზროვნების შესწავლის პირველ ცდას.

ნაჩვენებია ებრაული ინტელიგენციის ერთი ნაწილის
მცდელობა ქართველ ებრაელთა კულტურისა და განათლების
დონის ამაღლებისთვის და ქართველ ებრაელთა შორის არსებული
წინააღმდეგობრივი პროცესები.

ნაშრომი გამიზნულია ფართო მკითხველისთვის.

სარჩევი

წინათქმა	9
შესავალი	11
თავი I. ქართველ ებრაელთა რელიგიის, განათლებისა და კულტურის შესახებ (XIX ს. – XX ს.-ის პირველი მეოთხედი)	20
თავი II. რაბინთა კრება ქუთაისში	52
თავი III. ქართველ ებრაელთა ეროვნების იდენტიფიკაციის საკითხი	75
თავი IV. ქართველ ებრაელთა გაზეთები: „ხმა ებრაელისა“, „მაკაველი“ და კულტურულ-საგანმანათლებლო ორგანიზაცია „თარბუთი“	124
თავი V. ქართველ ებრაელთა კულტურულ-საგანმანათლებლო წარმატებების ხანა	146
დასკვნა	161
დანართი	
1. დ. ბააზოვის წერილები	168
2. ი. ხანანაშვილის წერილები	241
3. მ. ხანანაშვილის წერილები	293
4. სხვადასხვა ავტორთა წერილები	324
5. შ. წინუაშვილის ზოგიერთი წერილი, გამოსვლა რადიოში, მოხსენებები სამეცნიერო კონფერენციებზე, საგაზეთო ინტერვიუები, მის შესახებ	364
შენიშვნები	453
ბიბლიოგრაფია	460

წინათქმა

ქართველ ებრაელთა ისტორიის შესწავლა გარკვეულ სიძნელებთან არის დაკავშირებული. პირველ რიგში ეს გახლავთ ისტორიული, არქეოლოგიური და სხვა დოკუმენტური მასალების სიმწირე. ეს განსაკუთრებით ეხება მონაკვეთს ძველ პერიოდიდან მოყოლებული ვიდრე გვიანდელი ფეოდალიზმის ხანამდე. მეტ-ნაკლებად უკეთესი მდგომარეობა გვაქვს XIX-XX საუკუნეებთან დაკავშირებით.

წინამდებარე ნაშრომი მოიცავს 1915-1926წწ. პერიოდს. კვლევის ძირითად წყაროს წარმოადგენს ამ პერიოდის საგაზეთო-საჟურნალო პუბლიკაციები, რომლებშიც ასახულია ქართველ ებრაელთა ყოფის სხვადასხვა მხარე, მათ შორის მიმდინარე პროცესები, წინააღმდეგობებით, დაპირისპირებებით აღსავსე ცხოვრებისეული თუ იდეური პერიპეტები.

მკითხველის ყურადღება მინდა მივაპყრო ერთ გარემოებას: საქართველოში სიონიზმის იდეები გავრცელდა XX საუკუნის დასაწყისიდან. სიონისტურ მოძრაობაში ჩაებნენ ძირითადად ე.წ. აშქენაზი ებრაელები. თუმცადა, არც ქართველი ებრაელები დარჩენილან ამ პატრიოტული მოძრაობის მიღმა. მინდა მკითხველი გავაფრთხილო, რომ საქართველოში სიონიზმის ისტორიის კვლევა არ წარმოადგენს ჩვენი ნაშრომის მიზანს. სიონიზმს ვეხებით იმდენად, რამდენადაც იგი დაკავშირებულია ნაშრომის პერსონაჟებთან.

ნაშრომი შედგება შესავლის, ხუთი თავისა და დანართისგან. რამდენიმე სიტყვა დანართის შესახებ.

დანართში მოცემულია დ. ბააზოვის (ბააზაშვილი), მისი იდეური მონიანაღმდეგეების იოსებ და მიხაკო ხანანაშვილების წე-რილები საქართველოს ებრაელთა შესახებ. ჩვენი მიზანია მკითხველი ორიგინალში გაეცნოს იმ მასალების ერთ (მაგრამ მნიშვნელოვან) ნაწილს, რომლებიც გამოვიყენეთ თემის კვლევისას. ამ მასალების ნაწილი - დავიდ და გერცელ ბააზოვების

წერილები გამოქვეყნებულია 1977წ. ფანია ბააზოვის მიერ კრებული - „დავიდ და გერცელ ბააზოვები“.

რაც შეეხება იოსებ და მიხაკო ხანანაშვილების წერილებს, ქართულენოვანი მკითხველი მათ საერთოდ არ იცნობს (მცირე გამონაკლისის გარდა) და, რა თქმა უნდა, მისთვის დიდ ინტერესს უნდა წარმოადგენდეს. ამრიგად, მკითხველს საშუალება ეძლევა უშუალოდ ორიგინალური წყაროების მეშვეობით გაეცნოს ორი დაპირისპირებული მხარის შეხედულებებს ქართველ ებრაელთა ისტორიის სხვადასხვა საკითხზე.

შესავალი

საქართველოს (ქართველ) ებრაელთა ისტორიის დაწერა დაკავშირებულია გარკვეულ სიძნელებთან. პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს ქართველ ებრაელთა შესახებ მატერიალური (არქეოლოგიური) და დოკუმენტური ხასიათის წერილობითი მასალის სიმწირე. ეს ეხება განსაკუთრებით ძველ პერიოდს - ადრეული ფეოდალური წყობიდან თითქმის XVIII-XIX საუკუნემდე. მაგრამ იმ დოკუმენტების შესწავლამ, რაც შემოგვინახეს სხვადასხვა წყაროებმა, საშუალება მისცა მეცნიერებს შეექმნათ ქართველ ებრაელთა ისტორიის მეტ-ნაკლებად რეალური სურათი.

ზემოთთქმულიდან გამომდინარე, რთულია ებრაელთა საქართველოში მოსვლის ზუსტი თარიღის (თარიღების - შ.წ.) განსაზღვრა. პროფ. ელდარ მამისთვალიშვილი იძლევა საქართველოს ებრაელთა ისტორიის პირობით პერიოდიზაციას:

1. ებრაელთა მოსვლიდან (ძვ.წ. VIII ან VI სს.) - ახ.წ. IV საუკუნემდე. ეს არის ებრაელთა სხვადასხვა ნაკადების მოსვლისა და მცხეთასა და სხვა მნიშვნელოვან ქალაქებში განსახლების დრო.

2. ადრეფეოდალური ხანა (IV-X სს.), როდესაც ხდება ებრაელთა გაფანტვა ქვეყნის სხვადასხვა რეგიონებში. მიმდინარეობს მათი დაყმევების პროცესი.

3. განვითარებული ფეოდალიზმის ხანა (XI-XV სს.) ესაა ებრაელთა საბოლოოდ დაყმევების პერიოდი.

4. გვიანდელი ფეოდალიზმის ხანა (XVI-XIX საუკუნის პირველი ნახევარი).

5. რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობიდან ბატონყმობის გაუქმებამდე. ძირითადად იცვლება ებრაელთა უფლებრივი მდგომარეობა ცარიზმის ანტიებრაული კანონების ცხოვრებაში რეალიზაციის შედეგად. ებრაელი ყმები ცდილობენ გასცილდნენ მებატონე ფეოდალებს და გადავიდნენ მართლმადიდებლური ეკლესიის მფარველობაში.

6. XIX ს. 60-ანი წლებიდან 1917 წლამდე. ებრაელები თავისუფლდებიან ყმობიდან, ებმებიან კაპიტალისტურ

ურთიერთობებში, განსაკუთრებით ალებ-მიცემობაში.

7. 1918-1921 წლებში ებრაელთა სოციალ-ეკონომიკური და კულტურული მდგომარეობა დამოუკიდებელ საქართველოში.

8. 1921 წლიდან - დღემდე. ქართველი ებრაელები საბჭოთა ხელისუფლების დროს; სიონისტური იდეებისა და პროპაგანდის გავლენა, ნაციონალური სულის გაღვიძება და ემიგრაცია ისრაელში. 1

ებრაელთა მოსვლისა და განსახლების შესახებ სხვადასხვა მეცნიერს თავისი მოსაზრება გააჩნია.

ებრაელთა საქართველოში მოსვლის შესახებ ყველაზე ადრინდელი ცნობა ქართულ ენაზე დაფიქსირებულია «ქართლის ცხოვრებაში», რომლის ავტორი ლეონტი მროველი ებრაელთა საქართველოში მოსვლას უკავშირებს ნაბუქოდონოსორის მიერ იერუსალიმის აოხრებას. 2

იგივე პერიოდს მიუთითებს ვახუშტი ბატონიშვილიც (XVIII ს.). ოღონდ მის ცნობაში ვხვდებით სიტყვას «კვლავ», რაც გვაფიქრებინებს, რომ ვახუშტი ვარაუდობს ებრაელთა უფრო ადრე მოსვლის შესაძლებლობასაც. 3

იაკობ პაპიაშვილი ებრაელთა მოსვლის თარიღად მიიჩნევს ძვ.წ 597წ. 4

აკად. გიორგი მელიქიშვილი არ იზიარებს ქართულ საისტორიო ცნობებს, რომელთა მიხედვით ებრაელები საქართველოში მოვიდნენ ძვ.წ. VIII ან VII საუკუნეში. მისი აზრით ებრაელთა პირველი ნაკადი საქართველოში მოვიდა II ს. 60-ან წლებში (169წ.), რომლებიც სახლდებიან მცხეთასთან ახლოს.

აკად. იცხაკ დავიდი ეთანხმება გ.მელიქიშვილის მოსაზრებას და აღნიშნავს, რომ ქართული საისტორიო წყაროებში არ გვაქვს რაიმე ცნობა VIII საუკუნეში ტიგლათ-ფილესარ III-ის მიერ ისრაელური ტომების შომრონიდან აყრასა და ასურეთში გადასახლების შესახებ. გადასახლებულთა ჯგუფები ვერ გასცდნენ ასურეთის საზღვრებს და, მაშასადამე, ისინი ვერ მოვიდოდნენ საქართველოში. 5

ყურადღებას იმსახურებს პროფ. კონსტანტინე ლერნერის მიერ ებრაელების საქართველოში მოსვლის დათარიღება. მისი აზრით ქართლში ებრაული დასახლებების თარიღად მიიჩნეულ უნდა იქნეს ძვ.წ. III-II სს.

როგორც ე. მამისთვალისიშვილი აღნიშნავს შუა საუკუნეებში ებრაელთა შემოსვლა სხვადასხვა ქვეყნებიდან ხდებოდა. მათი შემოსვლა ძირითადად განპირობებული იყო ებრაელთა მძიმე სოციალური მდგომარეობისა და ადგილობრივი მმართველობის მიერ მათი შევიწროების გამო. ცნობილია რამდენიმე ემიგრაცია საბერძნეთიდან კავკასიასა და საქართველოში. „არის მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ ხაზართა სამეფოს დაცემის შემდეგ (Xს.) სლავი ტომებისგან დევნილი ხაზარი ებრაელების ერთი ნაწილი თავს შეაფარებდა კავკასიას და შეიძლება საქართველოშიც შემოეღნია.“ 6

ხაზარეთიდან საქართველოში ებრაელების შემოსვლასთან დაკავშირებით საინტერესოა ერთი დოკუმენტი, რომელიც ლენინგრადის ანთროპოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის არქივში მივაკვლიე. ეს გახლავთ საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის დირექტორის არონ კრიხელის საანგარიშო მოხსენება მუზეუმის მუშაობის შესახებ განვლილ პერიოდში - ლენინგრადის ზემოთ აღნიშნული მუზეუმის სამეცნიერო საბჭოს სხდომაზე (დოკუმენტი დათარიღებულია 1936 წლით). სხდომას ხელმძღვანელობდა პროფ. მეშჩანინოვი. მან არონ კრიხელს დაუსვა კითხვა: „ქართველი ებრაელები ხომ არ წარმოადგენენ იუდაიზმის მალარებელ ქართველებს. აზერბაიჯანის ებრაელებისთვის ეს სწორედ რომ ასეა გადანყვეტილი. არიან იუდაიზმის მიმდევარი ტატები, აგრეთვე მუსულმანი ტატები. იქნებ ხაზარებიც იყვნენ ორგვარი. იქნებ ქართველმა ებრაელებმა იუდაიზმი მიიღეს ხაზარების მეშვეობით?“ 7

მოტანილ ციტატაში ყურადღებას იპყრობს კითხვა - იქნებ ქართველი ებრაელები არიან იუდაიზმის მიმდევარი ქართველები და მეორე - ქართველმა ებრაელებმა იუდაიზმი მიიღეს ხაზარების გზით. მეორე კითხვა შეგვიძლია მყის უარვყოთ, რადგანაც ებრაელები საქართველოში შემოვიდნენ ჯერ კიდევ მაშინ, როცა ხაზართა სამეფო არ არსებობდა. მათ მოიტანეს თავისი სარწმუნოება - და სულაც არ ესაჭიროებოდათ იუდაიზმის მიღება ხაზარების მეშვეობით. ხოლო რაც შეეხება პირველ კითხვას - ქართველი ებრაელები არიან თუ არა იუდაიზმის მიმდევარი ქართველები, მოწმობს იმას, რომ მსგავსი მოსაზრება

ტრიალდება არა მხოლოდ ქართველი ებრაელებისა და ქართული ინტელიგენციის გარკვეულ წრეებში, არამედ რუსეთის მეცნიერთა ერთ ნაწილშიც.

XIX საუკუნის დასაწყისში თურქეთიდან საქართველოში შემოვიდა არამეელი ებრაელების (ისტორიული ქურთისტანის ებრაელები) საკმაოდ დიდი ნაკადი. საქართველოში მათ უწოდებენ ლახლუხა ებრაელებს მეტყველებაში „ლ“ და „ხ“ ბგერების მოჭარბებულად ხმარების გამო.

მრავალი ასირიელი ებრაელი შემოვიდა ირანიდან, ერაყიდან, თურქეთიდან, ქურთისტანიდან, ურმიიდან და სხვა ქვეყნებიდან. მათი გადმოსახლება ინტენსიურად მიმდინარეობდა რუსეთ-თურქეთის 1828 წლის თურქმანჩაის ზავის შემდეგ. 8

ევროპელი ებრაელების საქართველოში მოსვლისა და ცხოვრების შესახებ საკმაოდ ვრცელი წერილი აქვს გამოქვეყნებული არონ კრიხელს საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომების III ტომში სახელწოდებით: «Исторический обзор пребывания иногородних (русских и европейских) евреев на Кавказе.»

ევროპელი და რუსეთის ებრაელები (აშქენაზები) საქართველოში გამოჩნდნენ მას შემდეგ, რაც 1804 წლის ბრძანებით რუსეთის ებრაელებს კავკასიაში დასახლებისა და მიწების საკუთრებაში შექმნის ნება მიეცათ. ამ ბრძანების თანახმად საქართველო ითვლებოდა „ებრაელთა დასახლების ზონად.“ 1804-1825წწ. კავკასიაში დასახლდა სულ 500-მდე სული. მათი დიდი ნაწილი დასახლდა საქართველოში, ძირითადად თბილისში, ქუთაისსა და ბათუმში.

1825 წლის ფინანსთა მინისტრის კანკრინის განკარგულებით რუსეთის ებრაელებს აეკრძალათ თბილისსა და საქართველოს სხვა ქალაქებში ცხოვრება. 1827წ. საქართველოდან გაასახლეს არაქართველი ებრაელები.

პერიოდულად ხდებოდა ლეგალურად თუ არალეგალურად აშქენაზების შემოსვლა საქართველოში. 1831წ. კვლავ გამოჩნდნენ რუსეთის ებრაელები თბილისსა და ქუთაისში.

1835წ. შინაგან საქმეთა სამინისტრომ კვლავ დაამტკიცა ებრაელებისათვის ზოგიერთ გუბერნიაში ცხოვრების აკრძალვის წესი.

1847წ. ოქტომბერში გამოიცა ბრძანება ამიერკავკასიაში

ებრაელების დასახლების აკრძალვის შესახებ.

1852წ. შედგა იმ ოჯახების სია, რომელთაც შემდეგ მიეცათ ამიერკავკასიაში ცხოვრების უფლება.

1804-1852წწ. საქართველოში შემოვიდა 2 ათასამდე ებრაელის ოჯახი. 1852წ. დარჩა მხოლოდ 26 ოჯახი.

1912წ. ცნობილმა ქართველმა გეოგრაფმა და ანთროპოლოგმა ალ.ჯავახიშვილმა გამოაქვეყნა (რუსულად) მცირე მოცულობის, მაგრამ საინტერესო სტატია „კავკასიელი ებრაელები (ს.ა. ვაისენბერგის სტატიის გამო).“

ალ.ჯავახიშვილი „ქართლის ცხოვრების“ მონაცემებზე დაყრდნობით მოკლედ გადმოსცემს ებრაელთა მოსვლას საქართველოში. მისი აზრით მცხეთა, სადაც ისინი მოვიდნენ თავდაპირველად, გადაიქცა ებრაელთა ახალ იერუსალიმად. მაღალმა ეროვნულმა კულტურამ ებრაელებს საშუალება მისცა საქართველოში ღირსეული მდგომარეობა დაეკავებინათ. 9

ალ. ჯავახიშვილი ფიქრობს, რომ კავკასიის ებრაელთა ეთნიურ ბაზას ქართველი ებრაელები წარმოადგენენ. იგი ვაისენბერგის მსგავსად კავკასიის ებრაელების ცალკეული ჯგუფების თავისებურებებიდან შემდეგს აღნიშნავს: ქართველი ებრაელების მიდრეკილება მცირე სიმალისაკენ, ქართველი ებრაელების თავის მეტი ჰორიზონტალური შემოწერილობა. ამ ორივე ნიშნით ისინი განსხვავდებიან შემახის ებრაელობისგან. და, ბოლოს, კავკასიის ებრაელებს მრავალი საერთო ნიშანი გააჩნიათ (თმებისა და თვალების მუქი ფერი, საშუალო სიმაღლე, ძლიერ გამოხატული ბრაქიცეფალია, თვალებს შორის მცირე მანძილი და სხვ.), რაც საფუძველს აძლევს მეცნიერს გააერთიანოს ისინი ერთ ანთროპოლოგიურ ტიპად.

კავკასიის ებრაელების შესახებ მდიდარი ანთროპოლოგიური მასალა მოაგროვა, მათი შესწავლის შემდეგ საინტერესო დასკვნები მოგვცა კ.კურდოვმა. კურდოვის კვლევის შედეგები დააზუსტა ვაისენბერგმა. მისი აზრით ქართველი და დაღესტნის მთიელი ებრაელები თავიანთი ფიზიკური ნიშნის მიხედვით კი არ განსხვავდებიან ერთმანეთისგან, „არამედ იძლევიან საოცარ მსგავსებას. მას მიაჩნია, ესაა ერთი ხალხი, რომელმაც მიიღო ეთნოგრაფიულად სხვადასხვა ფორმა. არსებული სხვაობა არ იძლევა საშუალებას ვამტკიცოთ კავკასიის ებრაელებში ორი

განსხვავებული ტიპის არსებობა.“¹⁰

ცოტა მოგვიანებით ვაისენბერგმა უფრო დააზუსტა თავისი მოსაზრება კავკასიელი ებრაელების შესახებ. მისი აზრით კავკასიაში ცხოვრობენ ენითა და წეს-ჩვეულებებით განსხვავებული ებრაელების ორი შტო: ქართველი და მთიელი ებრაელები. ქართველი ებრაელები მას მიაჩნია უფრო სუფთა შტოდ - ისინი არ შერეულან არც ტატებთან და არც ხაზარებთან. კავკასიელი ებრაელები წარმოშობიდან პალესტინიდან წასული ერთ-ერთი, კერძოდ ისახარის, ტომიდან.¹

ალ.ჯავახიშვილი საქართველოში წარმოებული კვლევის შედეგად(1903-1912წწ.)იძლევაშემდეგდასკვნებს:«Чтофизический тип сравниваемых народностей обладает многими сходными чертами: обе народности в одинаковой мере характеризуется темным цветом волос и глаз, смешанным характером роста, но преобладанием средних размеров последнего, близкими размерами окружности головы, продольного и поперечного диаметров, резко выраженной брахицефалией, лепторинией, близкими размерами длины, ширины лица и лицевого указателя, а также ширины носа, малыми размерами межглазничного пространства, макроземией, средней относительной окружностью груди, большой относительной длиной руки и смешанным характером длины ноги.» 12

აღნიშნული კვლევის შედეგად ალ.ჯავახიშვილი აკეთებს დასკვნას: კავკასიის ებრაელები ყველაზე ახლოს არიან ქართლის ქართველებთან.

საინტერესო აზრს ავითარებს აკად. იცხაკ დავიდი თავის ორ ტომიან ფუნდამენტურ ნაშრომში «История евреев на Кавказе»: «В расовом, антропологическом и субэтническом отношении еврейство Кавказа произрастает на стыке смешения двух больших рас в историческом аспекте, Кавказоидного и семитского... еврейство Кавказа формировалось в течение более двух тысячелетий, как сугубо независимый и автохотный элемент еврейского иудайзма.» 13

თბილისის ბაქტერიოლოგიის ინსტიტუტის პროფესორმა ე. სემენსკაიამ 1929წ. გამოიკვლია 3409 ებრაელის სისხლი, რომელთა შორის 1236 ქართველი ებრაელი იყო. კვლევის შედეგად ე. სემენსკაია იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ სისხლის მიხედვით ქართველი ებრაელები ახლოს არიან რუმინეთის,

ბალკანეთის, რუსეთისა და პოლონელ ებრაელებთან. ქართველი ებრაელები სისხლის მიხედვით სემიტები არიან და არა იუდაური მოძღვრების მიმდევარი ქართველები. 14

ი. დავიდის კიდევ ერთი მოსაზრებით, სამხრეთ კავკასიაში ცხოვრობდნენ ებრაელები, იბერბასკები, ბერბერები და კელტები. იგი უარყოფს ებრაელთა სემიტურ წარმოშობას და მიაჩნია, რომ ებრაელთა წინაპრების ჰაბირუს ტომების ფორმირება კავკასიაში მოხდა და განიცადეს სემიტიზაცია, როცა გადაადგილდნენ პალესტინის მიმართულებით. აქ აითვისეს სემიტური ენა-მეტყველება, განიცადეს ფიზიკურ-რასობრივი სემიტიზაცია-ქანაანიზაცია. იგი ასკვნის, რომ „ებრაელები გენეტიურად არ წარმოადგენდნენ ავტოქტონურ ახლო აღმოსავლურ ეთნიკურ ელემენტს, არამედ კავკასია - მცირე აზიიდან მოსული სემიტიზირებული ტომია.“ 15

ელ. მამისთვალიშვილი „ქართველ ებრაელთა ისტორიის“ ერთ-ერთი თავის დასკვნით ნაწილში გამოთქვამს შემდეგ ჰიპოთეზას:

„არ შეიძლება ყურადღებით არ მოვეკიდოთ ანთროპოლოგიურ მონაცემებს, რომლებიც კავკასიელი ებრაელების ქართველებთან სიახლოვეზე მიგვითითებს. რით უნდა აიხსნას ყოველივე ეს? შეიძლება წამოვაცენოთ შემდეგი სამუშაო ჰიპოთეზა:

ა. ალბათ, სადავო არ უნდა იყოს, რომ ქართლში მოსული ებრაელები ნაწილობრივ მაინც შეერივნენ მკვიდრ მოსახლეობას, რაც მოხდებოდა შემდეგნაირად: ებრაელებმა ქართლში მოიტანეს იუდაიზმი. ეს რელიგია მონოთეისტურია და შეიძლება გავრცელებულიყო ადგილობრივ მოსახლეობაში. იუდაიზმზე გადასული ადამიანი, როგორც ამჟამად, ისე იმ შორეულ წარსულში, ებრაელად ცხადდებოდა. რელიგიურმა ერთობამ ნებადართული გახადა ებრაელებსა და გაებრაელებულ ქართველებს შორის ქორწინება, რამაც ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ჩამოაყალიბა ანთროპოლოგიურად განსხვავებული ნიშნების მქონე ქართველი ებრაელი, რომელიც თავის მხრივ კავკასიელი ებრაელების საფუძველი გახდა...“

ბ. პირველი საუკუნიდან ქართლში ვრცელდება ქრისტიანობა... ამჯერადაც პიონერები ებრაელები (იგულისხმებიან

ის ქართველებიც, რომლებმაც იუდაიზმი მიიღეს) იყვნენ. ებრაელთა ერთი ნაწილი (როგორც წარმომოხებით ებრაელები, ისე გაებრაელებულნი) იუდაიზმის ერთგული დარჩა, ხოლო მეორენი გაქრისტიანდნენ, რაც გაქართველების ტოლფასი იყო. ამიტომაც შეიძლება გვქონდეს სიახლოვე ქართველსა და ებრაელს შორის ანთროპოლოგიური ნიშნების მიხედვით.

ამრიგად, თუ გავითვალისწინებთ ყოველივე ზემოთქმულს, მაშინ შეიძლება ვთქვათ, რომ მართლაც არსებობდა საფუძველი, როგორც საქართველოში, ისე მის მეზობელ ქვეყნებში ჩამოყალიბებულიყო აზრი იბერიის მოსახლეობის პალესტინიდან მოსვლისა და მისი ებრაული წარმომოხობის შესახებ.“ 16

დაბოლოს, კიდევ ერთი პასაჟი ელ. მამისთვალისშვილის ხსენებული ნაშრომიდან: „ებრაელებს, საერთოდ, სამ ჯგუფად ყოფენ: 1. დაბადებით და რელიგიით ებრაელი,

2. ებრაელი რელიგიით, მაგრამ არა წარმომოხობით და

3. ებრაელი წარმომოხობით და არა რელიგიით.“ 17

ქართველი ებრაელის აღმნიშვნელი რამდენიმე ტერმინი გვხვდება, როგორებიცაა „ებრაელი, ურია, ისრაელი, ყივრი (იყენებდნენ ქართველ ებრაელთა წრეში), და მათგან წარმოებული სხვადასხვა სიტყვები - „ებრაელა“- აღნიშნავდა ებრაელ ქალს, ებრეანი - ებრაელი მამაკაცი, ებრაელებრ - ებრაულად. აკად. კ. წერეთელი თავის წერილში „ებრაელის“ აღმნიშვნელი ეთნიკური ტერმინები ქართულში» იძლევა დასკვნას: „ამრიგად, ქართული სამწერლობო ენის ისტორიის მთელ მანძილზე გვხვდება ტერმინი „ებრაელი“ და მასთან დაკავშირებული სიტყვები.“ 18

კ. წერეთელის აზრით „ებრაელი“ ქართულში შემოსული უნდა იყოს ბერძნულიდან, ხოლო თვით ბერძნულში არამეულიდან, არამეულში კი - ებრაულიდან.

საქართველოში ებრაელებს უძველესი დროიდან მოიხსენიებდნენ ტერმინით „ურია“. „ურია“- „ჰურიას“ ანალოგები, როგორც კ. წერეთელი ამტკიცებს, მხოლოდ სომხურში გვხვდება. მას მი-აჩნია, რომ ეს სიტყვები ქართულში შემოვიდა სირიულიდან და სწორედ ქართული ფორმა დაედო სომხურშიც და კავკასიურ ნებშიც. 19

ტერმინის „ურია“ შესახებ საინტერესო მოსაზრება

აქვს გამოთქმული იერუსალიმის ებრაული უნივერსიტეტის პროფესორს კ. ლერნერს.²⁰

უნდა აღინიშნოს, რომ ტერმინი „ურია“, როგორც ებრაელის აღმნიშვნელი იხმარებოდა საუკუნეების განმავლობაში და მხოლოდ XX საუკუნის 30-ანი წლების შემდეგ მიიღო გაშარჟებული შეფერილობა.

ტერმინი „ისრაელი, ისრაელიშვილი“ ბიბლიაში ხშირად გვხვდება, მაგრამ ქართულ ორიგინალურ ლიტერატურაში იშვიათად. ²¹

ამ სიტყვას ხშირად იყენებდნენ ებრაელები ერთმანეთთან საუბარში, როდესაც უნდოდათ ხაზი გაესვათ მათი ებრაული წარმომავლობისათვის.

როგორც ვხედავთ, სამივე ტერმინი გამოიყენებოდა ეთნიკური ერთობის სახელწოდებად. მხოლოდ იშვიათ შემთხვევებში გააჩნდა სარწმუნოების აღმნიშვნელი ფუნქცია.

მოშეს ხუთნიგნეულში მოხსენიებული ტერმინები (ებრაელი, ისრაელი) სწორედ რომ ეთნოსის სახელწოდებას წარმოაგენენ და ასევე შემორჩა ქართველ ებრაელთა ისტორიას.

თავი I

ქართველ ებრაელთა რელიგიის, განათლებისა და კულტურის შესახებ (XIXს.-XXს. დასაწყისი)

ქართველი ებრაელობა ოდითგან ცნობილია რელიგიურობითა და მამა-პაპათა მიერ დაწესებული ტრადიციებისადმი ერთგულებით, რასაც იგი საუკუნეების განმავლობაში მტკიცედ იცავდა და ასრულებდა.

როგორც აკად. იცხაკ დავიდი წერს, „საქართველოს ებრაელობას სტიქიურად, გაუცნობიერებლად, შეურყევლად და უსაზღვროდ სწამდა ერთიანი ისრაელის ღმერთი. სჯეროდა მოსეს მიერ სინაზე მიღებული თორა და სწამდა, რომ დაბრუნდებოდა თავის აღთქმულ სამშობლოში.“ 22

ქართველ ებრაელთა თემის ცხოვრების მარეგულირებელი იყო ჰალახა-ებრაული ცხოვრების კანონები, რომელთა უსიტყვო და ზედმინევენით შესრულება უწმინდეს მოვალეობად მიიჩნეოდა. ასეთი ერთგულება დაწესებული ნორმებისადმი ქართველ ებრაელთა ღრმა რელიგიურობას ფანატიზმის შეფერილობას აძლევდა. „რელიგიით და ფანატიზმით გამსჭვალულია მთელი საზოგადოებრივი და ინდივიდუალური ცხოვრება; იგი მთლიანად მოიცავს ადამიანის ყოფას ისე, რომ შეუძლებელია მისი ბურუსიდან თავის დაღწევა“- წერს ქართველ ებრაელთა ეთნოგრაფიის მკვლევარი მარკ პლისეცკი წიგნში «Религия и быт грузинских евреев.» 23

საქართველოს ებრაელთა მუზეუმის თანამშრომლის დ. შაფთოშვილის გაანგარიშებით ტრადიციებისა და რელიგიური წესების შესრულებაზე ქართველი ებრაელი ხარჯავდა 137 სამუშაო დღეს. 24

საქართველოში ებრაელთა კომპაქტური დასახლება, როგორც წესი, ხდებოდა სინაგოგის სიახლოვეს. სინაგოგა წარმოადგენდა იმ ცენტრს, ლერძს, რომლის გარშემო შენდებოდა ებრაელთა სახლები ებრაული, დამახასიათებელი ინფრასტრუქტურით. სამლოცველო წარმოადგენდა ებრაული ცხოვრების ეპიცენტრს, სადაც მიმდინარეობდა არა მხოლოდ კულტის მსხურე-

ბა, არამედ ბავშვებისათვის თორისა და ებრაული ტრადიციების სწავლება, ჯამაათის ყველა საჭირობოროტო საკითხთა განხილვა-გადაწყვეტა.

საქართველოში ებრაელებით დასახლებულ თითქმის ყოველ პუნქტს მოეპოვებოდა თავისი სინაგოგა. ზოგიერთ ქალაქს კი — რამდენიმეც.

ქართველ ებრაელთა სინაგოგების შესახებ საინტერესო ცნობებს იძლევა «Путеводитель посланников из Палестины на Кавказ», რომლის მიხედვით XIX საუკუნის ბოლოსთვის ქუთაისში იყო სამი სინაგოგა, თითო — ლეჩხუმში, სუჯუენაში, კულაშში, სურამსა და ბრეთში. ცხინვალში ფუნქციონირებდა ექვსი სინაგოგა: თამარაშენის თემის, მანაშეროვების ქვის, პაპისიმედოვების ხის, ზიზოვების დიდი ქვის, დავარაშვილებისა და კრიხელების სინაგოგები.

XIX საუკუნის 50-ან წლებში თბილისში არსებობდა აშქენაზ ებრაელთა სინაგოგა. დროთა განმავლობაში იგი ვეღარ აკმაყოფილებდა ჯამაათის მზარდ მოთხოვნებს და 1880წ. დაიწყეს ახალ სამლოცველოთა მშენებლობა, რომელთაგან ერთ-ერთი საზეიმოდ გაიხსნა 1887წ. ამ ცერემონიალს ესწრებოდნენ გუბერნატორის მოადგილე, ქალაქის პოლიციის უფროსის მოადგილე გენერალი აკიმოვი, ვისგანაც შეიძინეს მიწის ნაკვეთი სინაგოგის მშენებლობისათვის და ქალაქის ქრისტიანული მოსახლეობის წარმომადგენლები. იქადაგა რაბინმა ლევიმმა, რომელმაც დალოცა ახალგაზრდა კანტონისტები — სინაგოგის მშენებლები. დასასრულს მოეწყო საზეიმო სადილი სინაგოგის ეზოში... 25

ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში პერიოდულად იბეჭდებოდა ინფორმაციები ქართველ ებრაელთა ისტორიის, ყოფა-ცხოვრების, რელიგიის შესახებ.

ჟურნალ „ცისკრის“ 1870წ. №8-ში გამოქვეყნდა სტატია: „ჟრიების თორა და სასწაული დღე“, რომლის ავტორია კონსტანტინე ბერძენოვი. სტატია წარმოადგენს ძვირფას ეთნოგრაფიულ მასალას იმდროინდელ თბილისის ებრაელთა სინაგოგის აგებულების, შიგა მონყობილობისა და კულტის მსახურების მაშინდელი წესის შესწავლის თვალსაზრისით.

როგორც სტატიიდან ჩანს, ავტორი სინაგოგაში მისულა საღამოს, რადგანაც, „როცა შიგნით შევიდნენ, ბნელაში აქა-იქა...

ჩანდნენ ურიები“. ინტერესს ინვევს სინაგოგის შენობის ტიპი. სამწუხაროდ, ავტორი ნიშანდომლივად არაფერს გვეუბნება, მაგრამ, თუ ვიმსჯელებთ იმის მიხედვით, რომ შენობაში შესვლისას მას დახვედრია სიბნელე, შენობა უნდა ყოფილიყო სარკმელების გარეშე და ერთადერთი, საიდანაც სინათლეს შეეძლო შიგნით შეღწევა, ეს იყო დარბაზის ტიპის შენობებში სახურავში დატანებული სავენტილაციო-საჰაერო ჭრილი, საიდანაც კიდეც ნიავედებოდა და ნათდებოდა ოთახი. აქედან გამომდინარე ისმის კითხვა — მაშინდელი სინაგოგა ხომ არ იყო დარბაზის ტიპის?

ამ კითხვაზე დადებით პასუხს გვაძლევს 1877წ. „დროების“ №208-ში დაბეჭდილი ზ. მთაწმინდელის (ზ. ჭიჭინაძე — შ.წ.) „ურიების დასახელება და ამაღლება“, სადაც ვკითხულობთ: „ურიების თორა ამჟამად იმ სახლში არის გამართული, სადაც წარსულს საუკუნეში ერთი ჩვენი ბატონიშვილი სცხოვრობდა და ამ უკანასკნელს დროს კი სომხების ხელში ვნახეთ და სახელიც სხვა დაურქმევიათ დარბაზისთვის „მუნტუანთ დარბაზი“, დარბაზი მშვენიერი რამ არის თავისის შინაგანი შენობებით და სენაკებითა.“

ამ ორ წერილს შორის ინტერვალი შვიდი წელია და ნაკლებ მოსალოდნელია, რომ ეკონომიკურად ხელმოკლე ებრაულ თემს იმ მოკლე ხანში გამოეცვალოს ადრინდელი სინაგოგის შენობა. ამ აზრს განამტკიცებს ისიც, რომ ებრაელთა სინაგოგის შენობის გამოცვლა შეიძლება მოხდეს მხოლოდ რაიმე ექსტრემალური სიტუაციის გამო (დანგრევის ან ხანძრის მიზეზით შენობის განადგურება). თუ ამ ორ უკანასკნელ მომენტს გამოვრიცხავთ, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ აღნიშნული სტატიების ავტორები წერენ ერთი და იგივე სინაგოგის შესახებ. აქედან გამომდინარეობს, რომ თბილისის ებრაელთა მაშინდელი სინაგოგის შენობა დარბაზის ტიპისა იყო.

აზრს, რომ ორივე ამ სტატიაში ერთი და იგივე სინაგოგაზეა საუბარი, ადასტურებს კ. ბერძენოვისა და ქ. მთაწმინდელის სტატიებში მოცემული სინაგოგის შიგა აღწერილობაც.

კ. ბერძენოვი წერს: „...რაკი სანთლებმა თორა (სინაგოგა — შ.წ.) გაანათეს, მე მივიხედ-მოვიხედე და დასავლეთისაკენ ხამი ფარ-და ვნახე ჩამოშვებულები; აქეთ-იქით სამოცნაირი ნაჭრებით იყო

შეხამებული, რომელიც შუაში დიდი ფარდა იყო, ის ფარდაც სამი ფერი ფარჩებით იყო შეხამებული; შუაში ყვითელი მოვი იყო, მარჯვნივ მხარეს ეკერა წითელი ყანაოზი და მარცხნივ სერი მოვი. ფარდასთან იყო ტახტი შეკრული, ტახტზე დიდი ფარდის პირდაპირ იდგა სანიგნობელი და ხახამს ზედ ედო ერთი წიგნი,... ხახამი სადაც იდგა, აქეთ-იქით ორი ბოძი ჰქონდა ჭერებს მიდგმული; მარჯვენა ბოძზედ ორი თითო ჩარეკი ქალაღი იყო მოკრული, რომლებზედაც ებრაულად ეწერა. მარცხენა ბოძზედაც იგივე ნაწერი მხოლოდ ერთი... სკამები იდგა მწკვრივით და ზოგისთვის გრძელი ტაბურეტები.“ 26

დანვრილებით აგვინერს სინაგოგის შიგა მონყობილობას ზაქარია ჭიჭინაძეც. ზემოთ დასახელებულ სტატიაში. ამ ორ აღწერილობას შორის ჩვენ ვხედავთ გარკვეულ მსგავსებას, მაგრამ ისინი რამდენადმე მაინც განსხვავდებიან. ისევე, როგორც ბერძენოვი, ზ. ჭიჭინაძეც თავის აღწერას იწყებს დასავლეთით ჭერში ჩამოკიდებული ჭრელი ნაჭრებითა და შუაში ჩამოშვებული დიდი ფარდით, რომელსაც მიკერებული ჰქონდა „ზეიდან ნაირ-ნაირი ნაჭრები დიმიკიტონისა და ყანაოზებისა; ფარდის აქეთ შუაში იდგა ერთი ტახტი და ზედ ტახტზე ერთი სტოლი, რომელზედაც იდო რალაც წიგნი.

იქავ ტახტის წინ მხარ-მარცხნივ იდგა კედელთან ერთი მაღალი კიდობანი, და კიდობნის გვერდზე კედელზე ეკიდა ერთი რკალში ჩასმული ქალაღი. მარჯვენა მხარეს კედლის წინ სტოლი და სტოლზე ეყარა მინა, რომელშიც იყო ჩარჭობილი სამი ანთებული სანთელი. აღმოსავლეთით კედელზე იყო მიკრული ერთი თაბახი დაბეჭდილი ქალაღი ებრაულსა და რუსულ ენაზე. ძირს იდგა დასასხდომი სკამები, - სულ ესენი შეადგენენ ებრაელების თორის შემკულობას.“ 27

როგორც კ. ბერძენოვი, ასევე ზ. ჭიჭინაძე თითქმის ერთნაირად აგვინერენ ფარდასა და მის ორივე მხარეს, აჭრელებულს ნაირფერი ნაჭრებით. კ. ბერძენოვის მიხედვით ე.წ. ძირითადი შუა ფარდაც „სამი ფერით იყო შეხამებული“, ხოლო ზ. ჭიჭინაძე გადმოგვცემს, რომ „ფარდაზე მიკერებული იყო ზეიდან ნაირ-ნაირი ნაჭრები დიმიკიტონისა და ყანაოზებისა.“ ასევე ზედმიწევნით ემთხვევა ფარდის წინა ადგილის აღწერილობა; ტახტი ფარდის წინ, მაგიდა ტახტზე წიგნებისათვის. განსხვავე-

ბით კ. ბერძენოვისგან ზ. ჭიჭინაძე აღნიშნავს აგრეთვე მაგიდას, რომელზეც ეყარა მიწა და მიწაში იყო ჩარჭობილი სამი სანთელი. ფარდის მარცხენა მხარეს დადგმულ კიდობანში, რომელსაც არ ასახელებს კ. ბერძენოვი უნდა იგულისხმებოდეს თორის შესანახი.

როგორც ჩანს, კ. ბერძენოვის ვიზიტის დროს აღნიშნული კიდობანი ებრაელებს არ გააჩნდათ და მოგვიანებით შეიძინეს. ისმის კითხვა: სად ინახავდნენ ხბოს ტყავზე დაწერილ ბიბლიის გრაგნილებს?

ბიბლიის გრაგნილების შესანახი კარადა (არონ აკოდემ) თუ კიდობანი აუცილებელი კომპონენტი იყო სინაგოგისათვის. წინააღმდეგ შემთხვევაში ეს იქნებოდა წესის, ტრადიციის დარღვევა, რასაც მაშინდელი ებრაელები არ დაუშვებდნენ. აქედან გამომდინარე, ვფიქრობთ, რომ ხსენებული ჭერიდან ჩამოშვებული დიდი ფარდის მიღმა იყო სწორედ გრაგნილების შესანახი ადგილი. იმის შესახებ, რომ ფარდის უკან მოთავსებული იყო თუ არა კარადა, არც კ. ბერძენოვი და არც ზ. ჭიჭინაძე არაფერს გვეუბნებიან. მაგრამ აქვე უნდა შევნიშნო, რომ ზ. ჭიჭინაძის მიხედვით ებრაელები გრაგნილებს ინახავდნენ ზემოთ ხსენებულ კიდობანში. ყურადღებას იმსახურებს ერთი ცნობა, რომელიც არა გვაქვს ზ. ჭიჭინაძესთან, იმის შესახებ, რომ „ხახამი სადაც იდგა, აქეთ-იქით ორი ბოძი ჰქონდა ჭერებს მიდგმული.“ საფიქრებელია, რომ ამ ორ ბოძს შორის მოთავსებული იყო სწორედ ის მაგიდა, რომელთანაც იდგა ხახამი და ლოცულობდა.

ყურადღებას იმსახურებს კ. ბერძენოვის ცნობა იმის შესახებ, რომ „მარჯვენა ბოძზედ ორი თითო ჩარეკი ქალაღი იყო მიკრული, რომლებზედაც ებრაულად ეწერა. მარცხენა ბოძზედაც იგივე ნაწერი მხოლოდ ერთი“.

ზ. ჭიჭინაძე იძლევა რამდენადმე განსხვავებულ ცნობას: „აღმოსავლეთ კედელზე იყო მიკრული ერთი თაბახი დაბეჭდილი ქალაღი ებრაულსა და რუსულ ენაზე.“ ჭერს შედგმული ბოძები სინაგოგის ზ. ჭიჭინაძისეულ აღწერაში არ ფიგურირებს. ისმის კითხვა: ზ. ჭიჭინაძეს ყურადღების გარეშე დარჩა აღნიშნული ბოძები, თუ ისინი მის დროს აღარ იყო? სავარაუდოა, ეს ბოძები აღარ იყო, წინააღმდეგ შემთხვევაში ისეთ დაკვირვებულ კაცს, რომელმაც შეამჩნია კედელზე მიკრული ტექსტები, ბოძებისა და

მათზე გაკრული ტექსტების ფაქტი არ გამოორჩებოდა. თუ ეს ასეა, ჩანს, რომ სინაგოგის შიგა არქიტექტურას ზ. ჭიჭინაძის დროისათვის რამდენადმე ცვლილება განუცდია.

რუსულად დაწერილი ქალაქი უნდა იყოს მეფის კურთხევის ტექსტი, რომლის გამოკვრა შემდგომ პერიოდში უკვე სავალდებულო ხდება. მთავრობის კურთხევის მსგავსი ტექსტი რუსულ და ებრაულ ენებზე გამოკრული იყო თბილისის თანამედროვე სინაგოგაშიც.

ამრიგად კ. ბერძენოვისა და ზ. ჭიჭინაძის სტატიებში მოცემული აღწერილობის მიხედვით შეიძლება დავასკვნათ: სინაგოგა დარბაზის ტიპისაა, რომლის სამხრეთი კედლის წინ ჩამოშვებული იყო დიდი ფარდა; ფარდის იქით რა იდგა, გაურკვეველია, ავტორები არავითარ ცნობას არ გვაძლევენ ამის შესახებ. ფარდას ორივე მხარეს ახლდა ნაირფერად აჭრელებული ორი შედარებით მცირე ზომის ფარად. ფარდის წინ იდგა ტახტი, რომელზეც მოთავსებული იყო წიგნის დასადები პატარა მაგიდა. ეს ტახტი ასრულებდა კლასიკური სინაგოგის კათედრის როლს, რადგანაც ლოცვის დროს ამ ტახტთან იდგა ხაზანი (მლოცველი). ტახტის მარცხნივ მოთავსებული იყო ხბოს ტყავზე დაწერილი ბიბლიის გრაგნილების შესანახი კიდობანი. ეს რომ ასეა, მოწმობს ზ. მთაწმინდელის სტატიაც, სადაც ვკითხულობთ: „ხახამრაბებმა გააღეს კიდობანი და გადმოიღეს ოთხი მშვენიერი კუბო, ხავერდით მორთული და მრავალი ყვავილებითა. თითო კუბოში თითო დაბადება იდო.“ მარჯვენა მხარეს მოთავსებულ მაგიდაზე ეყარა მიწა, სადაც ამაგრებდნენ სანთლებს. სანთლებს ანთებდნენ საჭიროების შემთხვევაში. სინაგოგის აღმოსავლეთ კედელზე (ზ. ჭიჭინაძის მიხედვით) გაკრული იყო ქალაქზე დაწერილი ტექსტები ებრაულ და რუსულ ენებზე. როგორც ჩანს, ისინი სავალდებულო კ. ბერძენოვის სინაგოგაში ვიზიტის შემდგომ პერიოდში გახდა, რადგან ეს უკანასკნელი რუსულ ტექსტს არ ახსენებს.

სკამების განლაგების პრინციპი ისეთივეა, როგორც კლასიკურ სეფარადულ სინაგოგებში: კედლის გასწვრივ და კათედრის (აქ ტახტის) ორივე მხარეს და უკან მწკვრივებად. როგორც წესი, თემის ყოველ მორწმუნე წევრს თავისი ადგილი ჰქონდა სინაგოგაში. რაბინი, ხახმები, თემის მმართველობის

წევრები და სხვა საპატიო პირები (ძირითადად მდიდრები) იკავებდნენ ადგილებს სინაგოგის კედელთან კიდობნის ორივე მხარეს.

დაბოლოს, უნდა აღინიშნოს სინაგოგის კიდევ ერთი აუცილებელი ატრიბუტი — კარების ამყოლზე მარჯვნივ ხელის სიმაღლეზე გაკრული თუნუქის პატარა კოლოფში მოთავსებული სპეციალური გრაგნილი. ეს გახლავთ „მეზუზა“. (კ. ბერძენოვის მიხედვით კოლოფში ჩაყრილი იყო მინა, რაც არასწორია). სინაგოგაში შემსვლელ-გამომსვლელი მეზუზას ადებს ხელს და შემდეგ ჰკოცნის ხელს. მისი დანიშნულებაა დაიცვას სახლი მტრის ავი ზრახვებისაგან. მეზუზის გაკვრა სავალდებულოა არა მხოლოდ სინაგოგაში, არამედ ყოველი ებრაელის სახლის კარებზე.

მინდა შევეხო „ცისკრის“ კიდევ ერთ პუბლიკაციას ქართველ ებრაელთა შესახებ, სადაც წერია: „... ურიანი არიან კაცნი გულწრფელნი, კეთილი გულით, შრომის მოყვარენი, კაცნი მოდრეკილნი სარწმუნოებაზედ და მტკიცენი თავიანთ დოღმატებაზე... ურიებს თავიანთ უბანში აქუთ სალოცავი ოთახნი, ესე თორანი (იგულისხმება სინაგოგა — შ.წ.) მთელს საქართველოში არიან სამნი ანუ ოთხნი, ურიანი ინახამენ ყოველთ ძველთ თავიანთ უქმეებს, რომელთაც გადიხდიან მოსეს სჯულის წესით, უპირველესი რაბინი მიიღებს თავისი ღირსების კურთხევას იერუსალიმში თავისის პატრიარხისაგან, რომლისგანაც ის არის დამოკიდებული. ამ რაბინს აქვს საკუთარი ზედამხედველობა და მოქმედება თავის სამწყსოზე, გადასწყვეტს იმათ შორის საჩივრებს, ართმევს ჯარიმას და სხუა, იმან იცის კარგათ ებრაული ენა და კარგათ ნაუკითხავს მოსეს სჯულები...“ 28

აღნიშნულ პუბლიკაციაში რამდენიმე მომენტი იპყრობს ჩვენს ყურადღებას:

პირველი — ქუთაისის ებრაელები (წერილი დაწერილია მათ შესახებ- შ.წ.) ძლიერ მორწმუნეები არიან და, როგორც ჩანს, კარგი სინაგოგაც გააჩნდათ. (ქუთაისის პირველი ქვით ნაგები სინაგოგა აშენებულ იქნა 1832წ.).

მეორე საკითხი, რაც მეტად მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია ისაა, რომ ქუთაისის მთავარ რაბინს ამტკიცებდნენ იერუსალიმში. როგორც აღნიშნული პუბლიკაციიდან ჩანს, რაბინი იყო არა

მარტო ჯამაათის სულიერი მოძღვარი, არამედ თემის საერო საქმეთა მსაჯულიც, მოსამართლეცა და ერისკაციც.

მესამე მომენტი — ესაა ცნობა იმის თაობაზე, რომ საქართველოში, ავტორის აზრით, იმ დროს სამი-ოთხი სინაგოგა არსებობდა. ვფიქრობ, ეს მოსაზრება მთლიანად მართებული არ უნდა იყოს, შემდეგის გამო:

ნებისმიერი ებრაული თემი, სადაც არ უნდა ცხოვრობდეს, პირველ რიგში ზრუნავს სინაგოგის მოწყობაზე, რადგანაც მორწმუნეებრეაელისათვის სინაგოგამისი ცხოვრების აუცილებელი ატრიბუტი გახლავთ. ეს არის ადგილი, სადაც ებრაელი კაცი ასრულებს კულტის სამსახურს, ალაველენს ლოცვას გამჩენი ღმერთის წინაშე და მის გარეშე ცხოვრება არც წარმოუდგენია. საქართველოში ებრაელები ცხოვრობდნენ თითქმის ყველგან — დაწყებული კახეთიდან ვიდრე აფხაზეთამდე. მაშასადამე, ყოველ სოფელ-ქალაქში უნდა მდგარიყო სინაგოგა. აუცილებლობას არ წარმოადგენდა, რომ სინაგოგა უზარმაზარი ან ქვით ნაგები შენობა ყოფილიყო, მაგრამ რაიმე სახის სალოცავი სახლი ადგილობრივ ებრაელებს უნდა ჰქონოდათ. საქართველოში სამი-ოთხი სინაგოგის არსებობაზე, ალბათ, მხედველობაში ჰქონდა სინაგოგათა მეტ-ნაკლებად შესამჩნევი შენობები, როგორც იყო, მაგალითად, ქუთაისის ზემოთ აღნიშნული სინაგოგა, ან ახალციხის სინაგოგა, აშენებული 1740წ.

1887წ. ქუთაისელმა ებრაელებმა დაასრულეს ახალი სინაგოგის მშენებლობა, რომლის გახსნამ საზეიმო ვითარებაში ჩაიარა. სინაგოგა შენდებოდა თითქმის ათი წლის განმავლობაში და დაჯდა 40000 მანეთამდე. საზეიმო გახსნაზე, რომელსაც ესწრებოდა ქალაქის ხელმძღვანელობა, მრავალი მგრძნობიარე სიტყვა წარმოითქვა როგორც ებრაელების, ასევე ქალაქის მესვეურთა მხრიდან. საზეიმო გახსნის ცერემონიალს თვითმხილველი შაფათა რიჟნაშვილი ასე გადმოგვცემს:

„ამ იშვიათი დღესასწაულის გამო რომელსაც დაესწრო ბატონი ვიცე-გუბერნატორი, ქალაქის თავი და მრავალი სხვა წარჩინებული კაცი. სინაგოგის ეზოში გამართული იყო საგრილობელი ფარდული, ყვავილებით მშვენივრად მორთული. ამ ფარდულში მიწვეულ იქმნენ ცერემონიის შემდეგ პატივცემულნი სტუმარნი სასაუზმოდ. როცა გაათავეს კურთხევა პატივცემულმა

რაბინმა ჩინებული სიტყვა წარმოსთქვა ქართულად. რაბინმა სთქვა, რომ ყველანი სიკვდილის შვილები ვართ, გვმართებს ერთობა, ძმური სიყვარული და ერთმანეთის პატივისცემაო. ამ სიტყვებმა სასიამოვნოდ იმოქმედა საზოგადოებაზე.“²⁹

შედარებით მწირი ცნობები (უფრო სწორად არავითარი წერილობითი), შემოგვრჩა თბილისის სინაგოგის შესახებ. თბილისში ექვსი სინაგოგა იყო ე.წ. ახალციხის ებრაელთა, ცხინვალელთა (ორივე ლესელიძის ქუჩაზე), აშქენაზთა (ტყავის ჩიხში, ლესელიძის ქუჩის ჩიხი), ყოფილი აკიმოვის ქუჩაზე 2 აშქენაზური სინაგოგა და ავლაბარში ჩეხოვის ქ. №3-ში.

ამათგან თავისი სიდიდითა და სილამაზით (როგორც გარე ასევე ინტერიერის თვალსაზრისით) გამოირჩეოდა ე.წ. ახალციხელთა სინაგოგა.

ხანდაზმული ებრაელების გადმოცემის თანახმად თბილისში მცხოვრებმა წარმოშობით ახალციხელმა ებრაელებმა შეაგროვეს თანხა სინაგოგის ასაშენებლად. უნდა აგებულყო ახალი სინაგოგა ძველის (ყოფილი „მუნტუანთ დარბაზის“) ადგილას. მშენებლობა დაიწყო 1904წ., მაგრამ მშენებლობის პროცესში აღმოჩნდა, რომ შეგროვილი თანხა არ იყო საკმარისი. ებრაელებმა კიდევ შეაგროვეს გარკვეული თანხა (არაა დადგენილი ვინ რამდენი გაიღო) და არა ერთგზის. საბოლოოდ სინაგოგის მშენებლობა დამთავრდა 1913წ. და საზეიმო გახსნაც იმავე წელს მოეწყო.

დღეს თბილისის ებრაელებს ორი სინაგოგა აქვთ: ე.წ. ახალციხელთა და აშქენაზთა სინაგოგა.

რელიგიის გავლენა განსაკუთრებით ძლიერი იყო ამიერკავკასიის ებრაელებზე და, რა თქმა უნდა ქართველ ებრაელებზეც. იცხაკ დავიდი ამასთან დაკავშირებით წერს:

«Евреи Закавказья с религиозно-обрядовых точек зрения остались верны древним традициям, точно и строго соблюдая Галаху. Их социально-кагальная жизнь регулировалась только этим кодексом и наставлением раввинов, которые фактически являлись руководителями общины. Застывшая самоуправляющая кагальная жизнь обуславливала сухого, порой стихийно-бессознательного исполнения обрядов. Не в малой степени были они преисполнены предрасудками и фанатизмом.»³⁰

ცნობილი ქართველი ჟურნალისტი და საზოგადო მოღვაწე

ნ. ხიზანიშვილი გაზეთ „ივერიაში“ აქვეყნებს მრავლის მეტყველ ვრცელ წერილს ქართველ ებრაელთა შესახებ, რომელშიც მიმოიხილავს ქართველ ებრაელთა რელიგიურ-კულტურულ ყოფას. სტატია მეტად საყურადღებოა და შემოგთავაზებთ მოზრდილ ნაწყვეტს, რაც გარკვეულ წარმოდგენას შეგვიქმნის წერილის არსზე:

„იციტ თქვენ, მკითხველებო, რა შეუვალ სიმაგრეს, რა ჩინეთის კედლით გარშემოზღუდულ წრეს წარმოადგენენ ამდენ ხანს ჩვენი ეგრეთწოდებულნი ქართველი ებრაელები? მართალია ეს განცალკევება მარტო რჯულით და სარწმუნოებით იყო გამოწვეული, მაგრამ მით უფრო მტკიცე და შეურყეველი იყო იგი... ძველადგანვე ებრაელმა კარი ჩაიკეტა, თავისს გარეშე ყოველივე უარყო, კასტიურს მიმართულებას დაადგა და საზოგადო განათლებას და წარმატებას ჩამორჩა. ამ კარჩაკეტილობისა და ვინრო კასტიურის მიმართულების ბრალია, რომ დიდათ ნიჭიერმა და გამჭრიახმა ებრაელმა ჩვენს წარსულზედ გავლენა ვერ იქონია

თბილისის სალოცავის ინტერიერი

თბილისის სალოცავის ინტერიერი

და ისტორიაში კვალი ვერ დასტოვა. რა გავლენას იქონიებდა, როცა ჩვენს განათლებას და კულტურასაც კი უფროსებოდა და თორის გარდა სხვა სალარო გონებრივის და ზნეობრივის საუნჯისა არაფრად მიაჩნია... იელოვამ ყოველივე მაღლი უხვად მისცა თავის რჩეულ ერს, მაგრამ ჩვენმა ისრაელმა ნიჭი თორაში დამარხა, თავისი ასპარეზი სხვას დაუთმო და თვითონ ჩარჩად და წვრილმან მევახშედ გარდაიქცა...

...ხახამს და კერძოდ თორის ოსტატს საგნად ისა აქვს, რომ ახალგაზრდობას ღრმად ჩაუნერგოს სარწმუნოებისა და უფრო სარწმუნოების გარეგანი, ფორმალური წესი და რიგი. ჩვენი ებრაელობა ფარისეველთა მოძღვრებისაა. თქვენც მოგეხსენებათ, რომ ფარისეველი უფრო რჯულის გარეგნობას და ფორმას მისდევდა, ვიდრე სარწმუნოების აზრს და შინაარსს. ქართველი ებრაელობაც უფრო რელიგიურ რიტუალს და ფორმალიზმს სცემს თავყანსა და თორასა და სკოლაშიაც უმთავრესი ყურადღება ამაზედა აქვს მიქცეული. რაბინი და ხახამი მკაცრად და ფხიზლად თვალყურს ადევნებს, რომ მცირეოდენადაც არ დაირღვეს და არ შეილაზროს რჯულის ფორმა და ვაი იმას, ვინც ამ ფორმას გადავა და „მოსეს რჯულს“ ცოტადაც არის დაარღვევს!.. დიად, ჩვენებური ებრაელი მთლად შებოჭილი და შეხუთულია რჯულის

ფორმალიზმით და მისი ფიქრი და გრძნობა ამ ფორმალიზმს არ სცილდება. ასეთი მიმართულება სულსა და გონებას ადუნებს და აჩლუნგებს, ხოლო გულსა და გრძნობას აშრობს და ახმობს. ბუნებით ებრაელი სარწმუნოებრივი არსებაა, თუ ასე ითქმის, ხოლო უკიდურესმა რელიგიურმა ფორმალიზმმა ეს არსება გაათახსირა თორისა და რაბინ-ხახმის სრულ მონად გადააქცია. ასეთმა მონობამ კვლავ განაცალკევა ქართველი ებრაელობა და მოსწყვიტა ჩვენი ცხოვრების კულტურულ მსვლელობას და მოძრაობას.“ 31

ნ.ხიზანიშვილმა მოყვანილ წერილში დაგვიხატა ქართველ ებრაელთა სულიერი ცხოვრების რეალური სურათი. რამდენადაც სავალალო არ უნდა იყოს, იგი მთლიანად შეესაბამება რეალურ მდგომარეობას. რელიგიური ფანატიზმი, უკიდურესი სიბნელე, კულტურის საშინლად დაბალი დონე ახასიათებდა ქართველ ებრაელობას და, როგორც გაზეთი „დროება“ აღნიშნავდა, მათი ერთადერთი წამალი ასეთი მდგომარეობიდან თავდაღწევის საშუალება იყო მხოლოდ განათლება. 32 სწავლა-განათლება იყო ის გზა, რომელსაც ფართო ასპარეზზე უნდა გამოეყვანა ქართველი ებრაელობა.

ნ.ხიზანიშვილი, მიუთითებს რა ებრაელთა კარჩაკეტილობის შესახებ, სრულიად სამართლიანად აღნიშნავს, რომ „ამ კარჩაკეტილობისა და კასტიურის მიმართულების ბრალია, რომ დიდად ნიჭიერმა და გამჭრიახმა ებრაელმა ჩვენს (საქართველოს — შ.წ.) წარსულზედ გავლენა ვერ იქონია და ისტორიაში კვალი ვერ დატოვა...“

ებრაელთა კულტურისა და განათლების ჩამორჩენის ერთ-ერთ ძირითად მიზეზს, გარდა ნ.ხიზანიშვილის მიერ დასახელებული მიზეზებისა, უნდა წარმოადგენდეს მათი შეუგნებლობა იმისა, რომ მხოლოდ „ჩითითა და ნემსით“ ვაჭრობა ხალხსაც უკან სწევს და მის მომავალსაც ვერაფრით წაადგება. როგორც ილია ჭავჭავაძე აღნიშნავდა, „... ერი, მარტო ვაჭრობაზედ მიქცეული დარღვეულია, გაქსუებული, დაფანტულია. ამისთანა არიან ებრაელნი და სხვანი, მარტო ვაჭრობაზედ დანდობილნი და მიჩემებულნი.“ 33

ქართველ ებრაელთა საქმიანობის შესახებ მრავალ საინტერესო მასალას დავძებნით XIXს. ქართულ პრესაში. მათი

ავტორები გახლავან არაებრაელები და ამდენად უფრო საინტერესოა მათი მოსაზრება აღნიშნულ საკითხზე. წინდანი უნდა ითქვას, რომ შესაძლოა ჩვენი შეხედულება არ ემთხვეოდეს წერილების ავტორების მოსაზრებას, მაგრამ მათი განხილვა მაინც საჭიროდ მიგვაჩნია.

ქართველ ებრაელთა შორის მხოლოდ ვაჭრობისადმი მიდრეკილება დაგმო აკაკი წერეთელმა თავის წერილში „ცხელ-ცხელი ამბები“. 34 აქვე უნდა შევნიშნო, რომ აღნიშნული წერილის ავტორი ხმარობს არცთუ სასიამოვნო ანტისემიტური ხასიათის გამოთქმებს, რაც, უდავოდ, დისონანსურად ჟღერს, თუ გავითვალისწინებთ მისი თანამედროვე ქართველი საზოგადო მოღვაწეების დამოკიდებულებას ებრაელთა მიმართ.

წერილი გამოქვეყნდა 1871წ. გაზეთ „დროების“ 31-ე ნომერში. იგი ეძღვნება ქუთაისის ცხოვრების სხვადასხვა მხარეს. განსაკუთრებული აქცენტი გადატანილია ქუთაისში სავაჭრო საქმიანობაზე, რომლის შესახებ ავტორი გვიზიარებს თავის შეხედულებას. მისი აზრით ვაჭრობა ქუთაისში ესაა მხოლოდ „მოტყუება და გაგლეჯა სხვების“. ამასთან იგი აყენებს მეტად მნიშვნელოვან საკითხს საგარეო ვაჭრობის აუცილებლობის შესახებ და „თანაც ეს საქმე ისე უნდა წარიმართოს, რომ ქვეყანაში შემოდოდეს ის, რაც მის განვითარებას სჭირდება და არა ის, რაც მხოლოდ აწინდელ მოთხოვნილებას აკმაყოფილებს და ვაჭრებს დიდ შემოსავალს აძლევს... სამწუხაროდ, ამგვარად გამდიდრებულებს თავი ჭკვიანებად და პატიოსან ხალხად მოაქვთ; შვილებსაც მოუწოდებენ იმათ გზას გაყვნენ.“ ავტორი მოუწოდებს, რომ „ეს მავნებელი და ხელისშემშლელი გვამები, რასაკვირველია ვისაც ესმის და სინდისი აქვს უნდა სდევნოს, რომ ჯერ წაუშინდარმა და გულ-კეთილმა, პატიოსანმა ახალგაზრდობამ არ მიჰბაძოს მათ მათის მშობლების რჩევით...“

წერილში ავტორი მოგვითხრობს აგრეთვე ქუთაისში „პარასკევობის“ ე.წ. „იარმარკობის“ მოშლის შესახებ, რაც მას სასარგებლო და მოსაწონ საქმედ მიაჩნია. ამის შემდეგ, იგი გადადის ქუთაისის ებრაელობის დახასიათებაზე. მისი აზრით, საზოგადოდ იმერეთში, და, რასაკვირველია, ქუთაისში „ისე უსარგებლო და მავნებელი ხალხი არავინ ჰყავს, როგორც ურიები: არავითარი მოხელეობა მათის ხელიდან არ გამოვა

და არც ცდილობენ ისწავლონ. ეგენი არიან მკბენარნი საზოგადოებისათვის. მათი ხელობა მხოლოდ ის არის, რომ ქალაქს გარეთ დაიარებოდნენ, სოფლის ხალხს, ქალაქში მიმავალს მოტყუებით გამოგლიჯონ ხელიდან, რაც რამ მოაქვს გასაყიდი; დაბრუნდნენ თვითონ და აბაზად ორი აბაზი აიღონ. ამგვარად ამ ურიების წყალობით ერთი-ორად მეტი ფასი ძევს ქუთაისში ყოვლისფერს... სხვა მხრივაც მავნებლები არიან ეს ურიები ქუთაისისათვის. სულ თავი და უპირველესი ადგილი უჭირავთ. არც არაფერს მიწის მოსავალს და არც ტივებს არ შემოუშვებენ ქუთაისში. უჭირამთ ერთი ნაჭერი მიწა, მრავლდებიან და ისევ იქ ესახლებიან. წარმოიდგინეთ, რომ იმ ადგილზედ, რომელიც ადრე ოცსა და ოცდაათ მოსახლეს ეჭირა, ახლა ხუთასი მოსახლე სდგას და რა ვინროება, უწმინდურობა და სიმყრალე იქნება. მომავლისთვისაც რასაკვირველია ამ ხალხის გამრავლებასთან უფრო უარესობაც იქნება: სხვადასხვა სნეულება თუ რამ შემოვა ქუთაისში, პირველად მათგან უნდა დაიწყოს... ვორონცოვის განკარგულება იყო მათი გადასახლება და სადმე კუნძულზე დასახლება ქუთაისის ბოლოზედ, მაგრამ ეს განკარგულება და გადაწყვეტილება შეჩერდა...“

აკაკი წერეთლის აღნიშნული წერილი, შეიძლება ითქვას, ერთად-ერთია, იშვიათი გამონაკლისი იმ პერიოდის ქართულ პრესაში. მსგავსი ანტიებრაული შეფასებანი შეიძლება ამოგვეკითხა მხოლოდ რუსულ გაზეთებში «Новое время», «Гражданин», და «Бессарабец», რომლებიც აშკარად მოუწოდებდნენ ებრაელთა პოგრომებისაკენ.

აკაკი წერეთლის საპასუხოდ იმავე გაზეთის შემდეგ ნომერში დაიბეჭდა ვრცელი წერილი. თავიდანვე უნდა ითქვას, რომ ჩვენ ვნახავთ ერთი და იგივე საკითხისადმი განსხვავებულ მიდგომას. თუ აკ. წერეთელი საკითხს განიხილავს ვიწრო კუთხური თვალსაზრისით ერთი ქალაქის, თუნდაც ერთი კუთხის ჩარჩოებში, ნ.ნიკოლაძის მსჯელობა უფრო გლობალური ხასიათისაა, ფართო, ყოვლის მომცველი. ავტორი ცდილობს ღრმად ჩანვდეს იმ მიზეზებს, წარმოაჩინოს და განმარტოს ისინი, რამაც გამოიწვია მათი თანამედროვე ებრაელთა ასეთი მდგომარეობა. იგი წერილის დასაწყისშივე ამბობს: „მაგრამ აკ.წერეთელი შეეხო ამ საგანს მარტო ერთის მხრით, და ჩვენი

აზრით ამნაირი შეხება როდი ჰყოფნის ამ საგნის გამორკვევას და ღირსეულ გაცნობას.“

ნ. ნიკოლაძე ეთანხმება აკ.წერეთელს იმაში, რომ ებრაელების მოქმედება საზოგადოებისათვის მთლიანად სასარგებლო არაა. მისი აზრით აკ.წერეთელი სწორად წერს, რომ „ურიები არაფერს არ იწვევენ, არ ამრავლებენ შემოსავალს და საზოგადოდ სიმდიდრეს, არ ასაღებენ სხვა ქვეყნებში ჩვენი ქვეყნის ნაწარმოებს, რომელიც აქ ტყუილად ფუჭდება და არ შემოაქვთ სამაგიეროდ ხეირიანი და გამოსადეგარი საქონელი სხვა ქვეყნებისა.“ ასევე ეთანხმება აკ. წერეთელს იმაშიც, რომ „ურიები განგებ სცდილობენ არ გაანათლონ და არ აღზარდონ ხეირიანად თავიანთი ახალგაზრდობა.“

ამ მეტად მწვავე საკითხის შესახებ „დროების“ 1884წ. №130-ში ვკითხულობთ: „ქუთაისიდან გვწერენ, რომ იქაურ ებრაელების ბედზედ, აქამდე ერთი სასწავლებელი არ მოიპოვება. თვით ებრაელთა საზოგადოება უმეცრებით რის გარემოსილი და სხვა კი არავინ არ ფიქრობს იმათ განათლებაზეო... სწორედ, რომ სამწუხაროა ქუთაისის ებრაელობის ასეთი გულგრილობა სწავლისა და განათლებისადმი.“

სამწუხაროდ, ციტატაში მოყვანილი აზრი შეეფერება სინამდვილეს. ქუთაისის და მთლად ქართველ ებრაელთა განათლების დონე, უფრო სწორად, გაუნათლებლობა აძაბუნებდა, ცხოვრების რიტმს უნელებდა ჭკუითა და გონიერებით აღსავსე ებრაელ ახალგაზრდებს. ამ საკითხის შესახებ ჩვენ ქვემოთ გვექნება საუბარი, ახლა კი დავუბრუნდეთ ნ. ნიკოლაძის წერილს.

ნ. ნიკოლაძე არ ეთანხმება რა აკაკისეულ მიდგომას ამ საკითხში, წერს: „რაკი კაცი ამგვარ შესანიშნავ და საზოგადო მოვლენას ხედავს, იმან თავდაპირველად მოვლენის გამოხატვის შემდეგ ორი კითხვა უნდა მისცეს თავის თავს და ორთავეზე პასუხი უნდა გამოძებნოს:

1) რისგან, რა მიზეზით და რა გზით წარმოებს ეს შესანიშნავი და საზოგადო მოვლენა, რას მოუხდენია ის და რას მიუცია მისთვის საკვები? და

2) რანაირად რა საშუალებით და რა გზით შეიძლება ამ მოვლენის გასწორება და თავიდან მოცილება?

იმ შემთხვევაში თუ ჩვენს თავს დავუსვამთ ასეთ კითხვებს,

განაგრძობს ავტორი, ჩვენ მაშინვე დავინახავთ, რომ ჩვენი მხრით ჩვენ არ უნდა გვეკონდეს უფლება იმნაირი სასტიკი და გარდანწყვეტილი სჯა გამოვთქვათ იმათ ხასიათზე და მოქმედებაზე, როგორიც გამოუთქვამს აკ.ნერეთელს.“

ნ. ნიკოლაძის მსჯელობა-ნააზრევი იმდენად საინტერესოდ გვეჩვენება, რომ თავს ნებას მივცემ გაგაცნოთ მისი სტატიის მთავარი ადგილები, რაც დაგვეხმარება მისი პოზიციის უკეთ გაგებაში: „მას აქეთია, რაც იერუსალიმის დაქცევამ ურიების ტომი მთელი დედამიწის პირზე დააბნია, იმათ სდევნიდა და მოსვენებას არ აძლევდა ყველა ხალხების სიძულვილი. ყოველგან, სადაც კი ურიები დაბინავდებოდნენ, ისინი ადგილობრივ მცხოვრებლებს მიაჩნდათ ღვთისგან დაწყველილ ქმნილებათ, და მათი შეურაცხყოფა, შევიწროება, ძაგება და დევნა მიაჩნდათ ღვთის სამადლიერო და მოსაწონ საქმეთ... რამდენი ათასი და ასი ათასი ურია განყდა და დაიხოცა ამგვარ დევნაში და წვალებაში, - ეს დაუთვლელია... ყველა იმათ ერიდებოდა და ყოველგან ისინი იძულებული იყვნენ ეცხოვრათ ცალკე უბნებში, ყველასაგან მიტოვებულ კუთხეებში, სადაც იმათ უნდა შემოეყოთ მაღალი კედლები, მაგარი ქიშკრები და კოშკები, რომ თავიანთი თავი საზოგადო ამოჟღერისაგან მაინც დაეფარათ.“

ამნაირ მდგომარეობაში იყვნენ და იწვავდებოდნენ ურიები რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში და მათი ტომი უფრო მცირდებოდა, იჟლიტებოდა. იმათ არაფერი საშუალება არ რჩებოდათ თავიანთი ნაციის და გვარის გადასარჩენათ, რადგანაც იმათ არავითარი უფლება არ ჰქონდათ არც მიწა-წყლის შექმნისა, მუშაობით თავის დასარჩენლად, არც სახელმწიფო სამსახურში თავის რჩენისა, არც კერძო პირებთან ჯამაგირით მუშაობისა, არც ერთის სიტყვით, არაფრისა — ამგვარ მდგომარეობაში, მიწისგან მოშორებული, საზოგადოებისაგან განდევნილი და ყველასაგან ნანვალვეი ურია ან უნდა ჩამკვდარიყო ძალღისავით ან ისეთი რამ საშუალება უნდა გამოეძებნა, რომელსაც იმისათვის თავის დაცვის, რჩენის და ღირსების შექმნის ღონე მიეცა.

თავდაპირველად ყველასთვის ცხად საქმეთ შეიქმნა, რომ ის ურია, რომელსაც უფრო მეტი შეძლება ჰქონდა, უმეტეს ხატრს და თავაზიანობას ეღირსებოდა ქრისტიანების მხრით. ფული და შეძლება აჩერებდა ქრისტიანებს, იხსნიდა ურიას გაჭირვებისაგან,

როგორც მშვიდობიანობის დროს, როცა ქრისტიანი ურიის მომადლიერებას და მისგან ფულის სესხებას სცდილობდა. ისე ბრძოლის დროს, როცა ფულის მიცემით ურია სიკვდილისაგან და ტყვეობისაგან თავს იხსნიდა და რაკი ურიებმა დაინახეს, რომ ამ ქვეყანაში და მთელ დედამიწაზე ბედს მათთვის ფულის მეტი იარაღი არა მიუცია რა თავის შესანახავათ და გადასარჩინათ. იმათ, რასაკვირველია, ფული მეორე ღმერთად გაიხადეს, და მის ძებნაში, მოგებაში და შენახვაში ჩასდევს მთელი თავიანთი სული, არსება და ნიჭი. მაშასადამე, სრულიადაც გასაკვირველი არ უნდა იყოს, თუ მოსაგებათ ურია არავითარ საშუალებას არ ზოგავს, თუ ის სიცრუევსაც ხმარობს ამ მიზნებისათვის, სიყალბესაც და ავაზაკობასაც... ჩვენ ბევრ პირს ვიცნობთ დედამიწაზე, რომლებსთვის სრულიადაც ისე საჭირო არ ყოფილა და არ იქნება, როგორც ურიებისთვის, მაგრამ ისინი ურიებზე უარეს საშუალებას ხმარობენ მის შესაძინებლათ და უარესი სიბინძურით და სიძუნწით ინახავენ ამნაირათ შექცნილ ფულს.“ 35

ნ. ნიკოლაძე ამით ამთავრებს მის მიერვე დასმულ კითხვაზე პასუხის გაცემას და გადადის მეორე კითხვის პასუხზე:

„რაკი საზოგადოებამ და ხალხმა დაინახა, რომ ურიების აღებ-მიცემა და მათ ხელში ფულის დაგროვება მეტისმეტად სავნებელი იყო მთელი ხალხისთვის, ყველამ მაშინვე მოინდომა როგორმე უფრო შეევიწროებიათ ურიები და მათ ხელითგან თავიანთი თავი ეხსნათ. მაშინ სარწმუნოების სიძულვილს დაემატა ეკონომიური მდგომარეობისაგან წარმომავალი მტერობა, ურია შეიქმნა უფრო საზიზღარ და სასტიკ მტერად. მაგრამ ათასი წლის დევნამ და შევიწროებამ, მას აქეთია, რაც ურიებმა ფულის ფასი და მნიშვნელობა გაიგეს, იმათ ველარა დააკლო თუმც მათ წინააღმდეგ გამოსცენ ათასნაირი სასტიკი კანონები, თუმცა იმათ უწინდებურათ სდევნიდნენ, ჰკლავდნენ, ტანჯავდნენ და ძარცვავდნენ, მაგრამ მათი ძალა და მოქმედება მაინც უფრო და უფრო ძლიერდებოდა, რადგანაც ერთ დღეს გამოცემული კანონი მეორე დღეს, ფულის საჭიროების დროს, გამომცემლისგანვე ირღვეოდა და ფულის პატრონი ურია უფრო მეტ საშუალებას პოულობდა ხეირიანი იარაღით და ნაქირავები ჯარით თავისი უბნის და ქალაქების დასაცველათ...“

... ახალმა ფილოსოფიამ ევროპიელ საზოგადოების გონებაში ახალი სინათლე და ახალი სიმართლე შეიტანა... როცა დიდი გამწარებული ბრძოლის შემდეგ, ლესინგის, მენდელსონის და მსგავსების შრომამ დაამტკიცა, რომ ურიებიც ღვთისგან გაჩენილი კაცები არიან..., რომ ისინიც ღირსნი არიან სწავლისა და საზოგადო უფლებებისა, მაშინ დაიწყო ახალი ერა ურიების ცხოვრებისა. რაკი ურიებიც მიიღეს სასწავლებელში, რაკი იმათაც მისცეს სწავლა და ისინიც ეღირსნენ უფლებების მიღებას, მაშინ აღმოჩნდა, რომ ისინიც საზოგადოებისთვის სასარგებლო კაცები არიან, რომ იმათაც შეუძლიათ სიკეთის მოტანა და პატიოსანი შრომა და ეხლა ინგლისში, გერმანიაში და განსაკუთრებით ამერიკის შტატებში ისინი იმნაირივე როლს თამაშობენ და იმ გვართვე მიღებულნი არიან როგორც დანარჩენი კაცები, და არავის ამოუღია ხმა დასამტკიცებლად, რომ ისინი სხვებზე ნაკლებნი ან უარესნი იყვნენ ან ვინ გაბედავდა ამის თქმას, იმ დროს, როდესაც სწავლაში, პოეზიაში, ხელოვნებაში, პოლიტიკაში, ერთი სიტყვით ყოველგვარ საქმეში, ურიებმა აღმოაჩინეს საკვირველი ნიჭი, გონება და პატიოსნება და ამ გარემოებით ჩვენებს თუ არ გადააჭარბეს, უკან მაინც არ ჩამორჩნენ. ვინ გაბედავდა ამის თქმას, იმ დროს, როცა ცხოვრობდნენ და მოქმედებდნენ იმისთანა პირები, როგორც მენდელსონი, გეინე, ბორნე და ათასი სხვა? და ამნაირად ეს საქმე სრულიად დაბოლოვდა ყველა განათლებულ ქვეყანაში, ისე რომ ურიები ყველგან ღვთისგან გაჩენილ ჩვენისთანავე ვაჟკაცებათ იცნეს, და, ყოველგან, თითქმის იმნაირივე უფლებები მისცენ, როგორც დანარჩენ ხალხს და საზოგადოებას ჰქონდა.“ 36

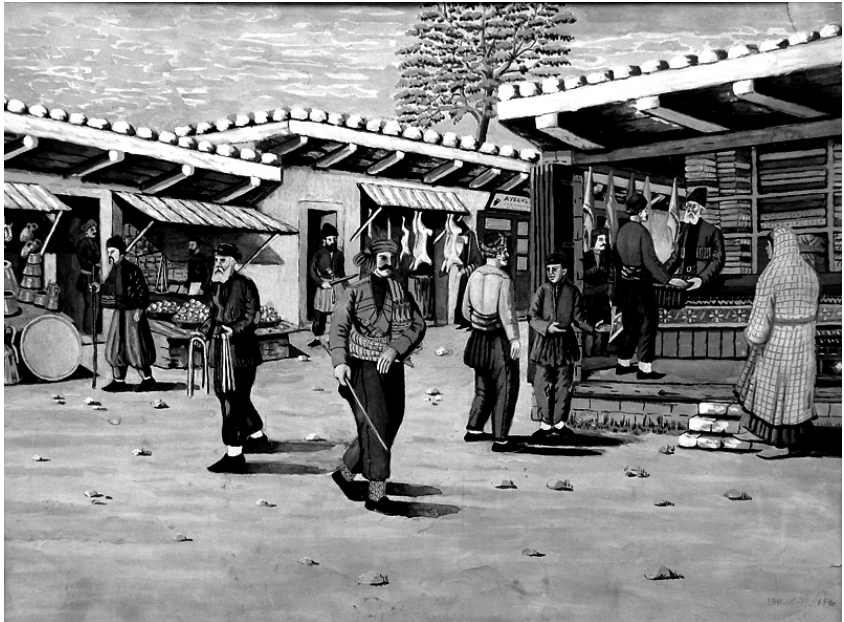
ნ. ნიკოლაძის აღნიშნული წერილი მრავალმხრივაა საყურადღებო. იგი შეეცადა მოეცა დიასპორის ებრაელის ყოფა-ცხოვრების, ხასიათის ტრანსფორმაცია ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში. მან წარმოადგინა იმ ფაქტორების მისეული ახსნა, რომლებმაც გადამწყვეტი როლი შეასრულეს ებრაელთა ცხოვრებისა და საქმიანობის წესის ფორმირებაში. წერილის ავტორი ცდილობს ღრმად ჩანვდეს და სხვებსაც აუხსნას, თუ რატომ და როგორ ჩამოყალიბდა ებრაელის ისეთი ტიპი, რომელიც, რბილად რომ ვთქვათ, არასასურველი მეზობელი გახდა ადგილობრივი მოსახლეობისათვის. იგი თვლის, რომ მხოლოდ დაკვირვებით,

გამონვლილვითი შესწავლის შემდეგ შეგვიძლია სწორი დასკვნა გამოვიტანოთ მსგავს რთულ და მნიშვნელოვან საკითხზე.

მე მინდა უფრო ვრცლად შევეხო აკ. წერეთლის მიერ საშინაო და საგარეო ვაჭრობის შესახებ დასმულ კითხვას, რამდენადაც ეს საკითხი გარკვეულად ქართველ ებრაელობასაც შეეხება, მით უმეტეს, გარკვეულ წარმოდგენას შეგვიქმნის მისი შრომითი საქმიანობის შესახებ.

საქართველოს ებრაელთა ვაჭრობის შესახებ XIXს. 60-ან წლებში გაზეთი «Кавказ» წერდა: „ებრაელები გაფანტულნი არიან ა/კავკასიის ბევრ ადგილებში: ისინი ბინადრობენ სამეგრელოში, იმერეთში, ახალციხესა და სურამში; მათი ნაწილი გაფანტულია მთებშიც... ყველა ეს ებრაელი მისდევს წვრილ ვაჭრობას და მიუხედავად მათი მიდრეკილებისა, მათ შორის არ არსებობს არც ერთი კაპიტალისტი. უფრო შეძლებული ებრაელი ვაჭრები ცხოვრობენ ახალციხესა და ქუთაისში.“ 37

მართლაც, საქართველოს ებრაელებს საშინაო ვაჭრობაში წამყვანი პოზიციები ეკავათ. დასავლეთ საქართველოში გამართულ

შალომ კობოშვილი - „ებრაელთა ბაზარი ახალციხეში“

დიდ თუ პატარა ბაზრობებზე ფართლით, გალანტიერით და სხვადასხვა წვრილმანით მოვაჭრეთა დიდ ნაწილს ებრაელები შეადგენენ. ებრაელ ვაჭრებს ვხვდებით აგრეთვე სამეგრელოსა და ლეჩხუმში გამართულ ბაზრობებზე. ებრაელთა ხელში იყო ვაჭრობა ქართლშიც.

მოვაჭრე ებრაელთა დიდი ნაწილი საშინაო, წვრილ ვაჭრობაში იყო ჩაბმული, რომელსაც, არ გააჩნდა რა თავის საცხოვრებელ ადგილას პატარა დუქნისა თუ ფარდულის გახსნისა და იქ ალებ-მიცემობის სანარმოებლად საჭირო სახსრები, იძულებული იყო შეძლებული ვაჭრისგან ნისიად ალებული საქონელი ეტარებინა სოფლად და, როგორც ფულზე, ისე სოფლის მეურნეობის პროდუქტებზე გაეცვალა. როგორც წესი, სოფელ-სოფელ დადიოდნენ სავაჭროდ. ასეთ ვაჭარს მესოფლე ვაჭარს უწოდებდნენ. ამიტომ იყო, რომ ზოგიერთი ავტორის აზრით, მთელი ებრაელობა ეწეოდა მოსახლეობის ექსპლოატაციას, ხელში იგდებდა სოფლის მეურნეობის პროდუქტებს. მათ მხედველობიდან გამორჩათ ის გარემოება, რომ, საბოლოო ჯამში, მოვაჭრე ებრაელთა საკმაოდ დიდი ნაწილი (სოფელ-სოფელ მოსიარულე „მეწვრილმანენი“) მშრომელ გლეხობასთან ერთად, როგორც შეძლებული ებრაელის, ისე არაებრაელი ვაჭრების ყვლეფისა და ექსპლოატაციის ობიექტები იყვნენ.

ებრაელი ვაჭრები საგარეო ვაჭრობაშიც მონაწილეობდნენ. ესენი, ძირითადად, ქუთაისელი და ახალციხელი ებრაელები იყვნენ, რომლებიც მიემგზავრებოდნენ სტამბოლს, რუსეთის დიდ ქალაქებში (აქ შესვლის უფლება ჰქონდათ მხოლოდ პირველი და მეორე გილდიის ვაჭრებს), ყიდულობდნენ სხვადასხვა სახისა და დანიშნულების საქონელს და აგზავნიდნენ საქართველოში.

აქვე მოგახსენებთ ერთ კურიოზულ ფაქტს, რაც ქუთაისის სინამდვილეში მოხდა XXს-ის დასაწყისში.

ქუთაისის დიდვაჭართა შორის იხსენიებოდა ვინმე მოშიამ-ვილი, რომელსაც სამხრეთ რუსეთის ქალაქებიდან (ძირითადად დონის როსტოვიდან) შემოჰქონდა ხორბალი და ფქვილი. ეს ვაჭარი იმდენად დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა მომწოდებელთა შორის, რომ ხშირად თანხის გადაუხდელადაც უგზავნიდნენ შეკვეთილ პროდუქტს.

ქუთაისის მესვეურთა განკარგულებით ეს ვაჭარი რაღაცა

დანაშაულის გამო დააპატიმრეს, თუმცა მისი და მისი შვილების მტკიცებით იგი დამნაშავე არ იყო. მოხდა ისე, რომ მოშიაშვილის მიერ შემოზიდული ხორბალი და ფქვილის მარაგი ქალაქს დაუმთავრდა და აღმოჩნდა შიმშილის საფრთხის წინაშე. ქალაქის ხელმძღვანელობამ ვერ შეძლო ქალაქის უზრუნველყოფა აღნიშნული პროდუქტებით. ქალაქის თავმა დაიბარა დაპატიმრებული მოშიაშვილის ვაჟი, რომელსაც მამასთან ერთად უხდებოდა ხოლმე სავაჭრო საქმეებზე სიარული და სთხოვა ფქვილის შემოზიდვა ქუთაისში. შვილმა შემხვედრ თხოვნად მამის გათავისუფლება წამოაყენა. ქალაქის მმართველმა უარი განუცხადა და იმედგაცრუებული მოშიაშვილი-უმცროსი გამობრუნდა. შიმშილი თანდათან მატულობდა, ქალაქი კატასტროფის წინაშე აღმოჩნდა. ქალაქის თავმა კვლავ დაიბარა მოშიაშვილი-უმცროსი და მოსთხოვა შემოეზიდა ფქვილი. ებრაელმა კვლავ გაუმეორა თხოვნა და კვლავ უარი მიიღო. ქალაქის გამგებელს ისლა დარჩენოდა თვითონ გაეგზავნა სხვა ვაჭარი დონის როსტოვში ფულით გატენილი, რომელიც შეიძენდა ფქვილს ქალაქისთვის. დონის როსტოვში იცოდნენ მოშიაშვილის დაპატიმრების შესახებ, მიაჩნდათ უდანაშაულოდ და გადანყვეტილი ჰქონდათ ქუთაისისთვის არ მიეყიდათ ხორბალი თუ ფქვილი. ამიტომ როსტოვში ჩასული ვაჭარი უკან გამოისტუმრეს ისე, რომ ერთი გრამი ფქვილიც არ მიჰყიდეს.

უმწეო მდგომარეობაში ჩავარდნილმა ქალაქის თავმა კვლავ დაიბარა მოშიაშვილის ვაჟი და ფქვილის შემოზიდვის სანაცვლოდ შეპირდა მისი მოთხოვნის შესრულებას. უმცროსმა მოშიაშვილმა გააგზავნა თავისი კაცი წერილით როსტოვში. 10 დღის შემდეგ ქუთაისში შემოვიდა ორი ვაგონი ფქვილი, რამაც შიმშილს გადაარჩინა მოსახლეობა. მაგრამ, სამწუხაროდ, ქუთაისის მმართველმა მიცემული პირობა არ შეასრულა.

XXს. პირველ ნახევარში ქუთაისის ებრაელთა შორის ძლიერ დანინაურდა რამდენიმე კაცი, რომლებმაც დააგროვეს დიდძალი ფული და თითქმის მთელი ქუთაისის ვაჭრობა ხელში ჩაიგდეს. ამასთან, ზოგიერთი მათგანი დიდ სამრეწველო წამოწყებებსა და საბანკო საქმეებშიც ჩაება. ცალკეული პირები ბანკების ხმის უფლების მქონე წევრებად ითვლებოდნენ, ხოლო XXს. დასაწყისში მსხვილი ბანკების დაარსებაშიც იღებდნენ მონაწილეობას.

1914 წელს თბილისში დაარსებული სავაჭრო-სამრეწველო ბანკის დამფუძნებელ 20 წევრთა შორის 2 ქუთაისელი ებრაელი იყო: იაკობაშვილი და რ.რიჟინაშვილი. ამ დროისთვის ქუთაისში იყო 63 ისეთი ცნობილი ვაჭარი, რომელთა გვარები და მისამართები პრესაში ქვეყნდებოდა.

როგორც ვხედავთ, ქართველ ებრაელთა შორის იყვნენ სხვადასხვა შეძლებისა და გაქანების მქონე ვაჭრები. ისინი პირობითად შეიძლება სამ ძირითად ფენად დაიყოს:

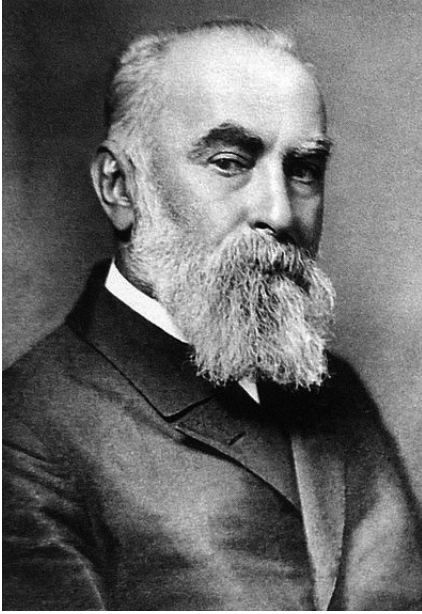
- 1) მსხვილი ვაჭრები
- 2) საშუალო შეძლების ვაჭრები
- 3) წვრილი ვაჭრები

პირველ, შედარებით მცირერიცხოვან ფენაში შეიძლება გავაერთიანოთ ის ვაჭრები, რომელთაც ჰქონდათ სამი ათასი მანეთის და მეტი საბრუნავი თანხა, პირველი ან მეორე გილდიის ვაჭრის პატენტი. ისინი საქონელს იძენდნენ უმთავრესად საზღვარგარეთ ან რუსეთში, მისდევდნენ ბითუმად ვაჭრობას და მევახშეობას, ხოლო თავისი საქონლის გასასაღებლად დაქირავებული ჰყავდათ შედარებით დაბალი ფენისა და წვრილი ვაჭრები. გარდა იმპორტისა ისინი ექსპორტსაც ეწეოდნენ.

მეორე, საშუალო ფენაში ერთიანდებიან ის ვაჭრები, რომელთაც ჰქონდათ 100-3000 მანეთამდე საკუთარი საბრუნავი თანხა, მეორე გილდიის მესამე თანრიგის პატენტი, ან წვრილმანი ვაჭრობის მონაწილეობა, საქონელს იძენდნენ საქართველოს ფარგლებში და უმთავრესად საცალო ვაჭრობას მისდევდნენ.

მესამე ფენას განეკუთვნებიან ვაჭრები, რომლებიც სრულიად მოკლებულნი იყვნენ საკუთარ საბრუნავ თანხას, ან ჰქონდათ საბრუნავად 10-100 მანეთი და ნისიად ალებული საქონლით ვაჭრობდნენ სოფლად და ქალაქად. ამ ფენის ვაჭარი ყველაზე მეტი იყო. ისინი ღარიბად ცხოვრობდნენ, მოკლებულნი იყვნენ ადამიანურ უფლებებს. მათ ავიწროებდა ბატონი, მთავრობის მოხელე, შეძლებული ვაჭარი. იგი სოფელ-სოფელ დაიარებოდა, დაატარებდა სხვის საქონელს, დიდი წვალებით შოულობდა ლუკმა-პურის ფულს და შეძლებული ვაჭრის სამუდამო ვალში ჩავარდნილი დიდ სიღარიბესა და გაჭირვებას განიცდიდა.³⁸

თუ მივიღებთ ქართველი ებრაელი ვაჭრების შემოთავაზებულ კლასიფიკაციას, აღმოჩნდება, რომ ებრაელი ვაჭრების ალებ-მიც-

ნიკო ნიკოლაძე

ემობის აკ. წერეთლისეული შეფასება მთლად მართებული არ უნდა იყოს. უფრო კი იგი ჰკიცხავს და კრიტიკის ქარ-ცეცხლში ატარებს ისედაც დაბეჩავებულ და დაჩაგრულ წვრილ ვაჭრებს, რომლებიც ყოველდღიური სარჩოს საძიებლად და ოჯახის გამოსაკვებად თავს არ ზოგავდნენ და ხშირად საკუთარ სიცოცხლესაც ხიფათში აგდებდნენ. მით უფრო ნ. სკანდელის (ნიკოლაძის) წერილის ფონზე აკ. წერეთლის შეფასება შეიძლება გვეჩვენოს უსამართლო, მკაცრი, ზედაპირული და მცდარი. ნ. სკანდელის სტატია კი გამოირჩევა საკითხის არ-

სში წვდომის სურვილით. ავტორი მოუწოდებს, ვიდრე კრიტიკის ქარ-ცეცხლში გავატარებდეთ ებრაელებს, სჯობია გავერკვეთ რატომ, როგორ გახდნენ ისინი ისეთები, როგორიც თქვენ არ მოგწონთ და კრიტიკის ობიექტებად დაგისახავთო.

უფრო მეტიც, თუ ყურად-ღებით წავიკითხავთ ნ. ნიკოლაძის წერილს, მასში ვიპოვით პასუხებს პლებსის (ნ. ხიზანიშვილის) სტატიაში დასმულ მრავალ კითხვაზე: რატომ ეწევიან კარჩაკეტილ ცხოვრებას, რატომ არ ასწავლიან შვილებს, რატომ ცდილობენ, რაც შეიძლება ბევრი ფულის დაგროვებას (თუმცა, ძირითადი მასა ამას ვერ ახერხებს) და ა.შ.

როგორც ვხედავთ, თემა, რომელსაც ნ. ნიკოლაძე შეეხო თავის სტატიაში, მრავალგან-ზომილებიანია. ყოველ მათგანზე მსჯელობისას იგი ავლენს საკითხის ღრმა ცოდნას, ცდილობს ობიექტურად შეაფასოს ებრაელ-თა ყოფა-ცხოვრებაში მიმდინარე ესა თუ ის მოვლენა, წარმოაჩინოს ებრაელთა დაცემისა თუ აღ-ზევების მიზეზები. ნ. ნიკოლაძეს კარგად ესმის, რომ ებრაელთათვის სწავლისა და თანაბარი უფლებების მიცემა ყველაზე აუცილებელი ფაქტორი, რათა მათი მო-

მავალი თაობა გახდეს საზოგადოების ღირსეული ნაწილი.

და მაინც, მთავარი, ჩვენი აზრით, ნ.ნიკოლაძის სტატიაში არის ის, რომ წერილი მთლიანად გამსჭვალულია ებრაელი ხალხისადმი სითბოთი და სიყვარულით. ავტორი, თვით ამჟღავნებს რა გულისხმიერებასა და პატივისცემას ებრაელებისადმი, ამასვე მოითხოვს იმ ხალხებისაგან, ვისაც შეკედლებიან ისტორიული ბედუკულმართობით გაფანტული ეს ხალხი. წერილის ბოლო ნაწილში იგი ასე დამოძღვრავს საზოგადოებას:

„თუ ჩვენ საზოგადოებას ისინი მავნებელ პირებათ მიაჩნია, ეცა-დოს, რომ ურიების შვილები ჩვენ შვილებთან იზრდებოდეს, რომ ყოველ ყმანვილს — ურიის იყოს თუნდ ქრისტიანის — მიეცეს უსათუოდ ხეირიანი სწავლა, რომ მათთვის გახსნილი იყოს იმნაირივე მომავალი, როგორც გახსნილია ჩვენი შვილების წინ, რომ მათ იმნაირივე უფლება ჰქონდეთ ყველაფერში, როგორც ჩვენებურებს აქვს და მაშინ ნახეთ, რომ ერთი-ორი თაობის შემდეგ ურიები იმნაირივე ქართველები გახდებიან, როგორც ჩვენი შვილები იქნებიან, რომ ისინი ხეირიანათ და ძმურად გამოგვადგებიან ჩვენ ჭირში და ლხინში და ახლანდელი შეურაცხყოფის და მტრობის მაგიერ, ძმურად შეგვიდგებიან ჩვენ საზოგადო უღელში, თუ ჩვენ იმათ ძმურად ნაწილს დაუუდებთ საზოგადო სიკეთეებით სარგებლობაში.“

ქართველ ებრაელთა კულტურული და საგანმანათლებლო დონე ამ პერიოდში მეტად დაბალი იყო. სწავლა-განათლების მხრივ არანაკლებ ჩამორჩენილი იყო ქართველ ებრაელთა ისეთი დიდი დასახლება, როგორც ქუთაისია. უფრო სამწუხარო კი ის იყო, რომ არავის ანუხებდა ახალგაზრდების ასეთი მდგომარეობა და არ იღვწოდა მათში განათლების შესატანად. გაზეთი „დროება“ 1884წ. №230-ში წერდა: „იქაური (ქუთაისის —შ.წ.) ებრაელების ბედზედ აქამდე ერთი სასწავლებელი არ მოიპოვება. თვით ებრაელთა საზოგადოება უმეცრებით არის გარემოსილი და სხვა კი არავინ არ ფიქრობს იმათ განათლებაზეო. თითო-ოროლა ხმოსანი ურევია ქალაქის საბჭოს წევრთა შორის და ისინიც უსწავლელნი და გაუნათლებელნი არიანო. სამწუხაროა — გწერს კორესპონდენტი, რომ სხვა ქვეყნებში ისეთს დიდ ხალისს იჩენს ებრაელობა სწავლისას და განათლებისას და აქ კი სიბნელეში არიან ჩაცვივულნი... სწორედ სამწუხაროა ქუთაისის ებრაელობის

ასეთი გულგრილობა სწავლისა და განათლებისადმი...”

ქართველ ებრაელთა კულტურული და საგანმანათლებლო დაბალი დონის მძიმე სურათს გვიხატავს გრ.ვოლსკი თავის მეტად საგულისხმო სტატიაში გაზეთ „დროების“ 1883წ. №186-ში. იგი აღშფოთებული კილოთი წერს:

„ჩვენებური ებრაელები კი გაქცევებულან მამა-პაპურ ყოფა-ცხოვრების კალაპოტში და აქამდის ვერ შეუგნიათ ახალი მეცნიერებისა და სწავლა-განათლების საჭიროება. მათ ეშინიათ განათლებისა და არ აძლევენ თავიანთ შვილებს სკოლაში, თუნდ შეძლება აძლევდეს ამის ნებას. ჩაუკეციათ სახლის კარები და არ ეკარებიათ დანარჩენ ქვეყნიერებას. ასე ჰგონიათ, რომ განათლება, - მეტადრე გიმნაზია და უნივერსიტეტი, - გარყვნის მათ შვილებს, ნაართმევს სარწმუნოებას და შეაძულებს ებრაელის სახელს. ის როდი იციან, რომ პირიქით, რაც უფრო მეტი განათლებული ებრაელი იქნება, მით უფრო მალე შეიცვლება მათი დაჩაგრული ბედი და უფრო მეტი გონების ძალით შეიარაღებული მოსარჩელე ეყოლებათ... დროა, დიდი ხანია დროა, რომ ჩვენებური ქართველი ებრაელებიც დაუკვირდნენ თავიანთ მდგომარეობას, შეიგნონ სწავლა-განათლების საჭიროება, იცნონ ახალი დრო და მიახლოდნენ თავი თავის კარჩაკეტილობას და იმ უსაფუძვლო შიშს, ვითომც თანამედროვე ევროპიული განათლება სარწმუნოებას და მამა-პაპურ სინმინდეს ნაგვიბილწავსო... ცრუ შიშია და ცრუ დაობებული აზრები, ასე წარმოიდგინეთ, რომ თუ დროის შესაფერი სწავლა არ მიიღეთ, არ აპყევით ახალ სიო-ნიავეს, ვაჭრობაც, დიდი, რიგიანი ვაჭრობაც ხელიდან გაგისხლტებათ და შეგრჩებათ მხოლოდ ჩარჩობა და წვრილმანი გასესხებ-გამოსესხება, რადგანაც ახლანდელ დროში ვაჭრობაც სწავლას თხოულობს და კარგ სწავლასაც.“

როგორც ვხედავთ, გრ.ვოლსკიმ, რაც არ უნდა არასასიამოვნო იყოს, დაგვიხატა რეალური სურათი ქართველ ებრაელთა დაბალი საგანმანათლებლო დონისა. მან მთელი სიგრძე-სიგანით დააყენა სწავლის, განათლების მიღების საჭიროება და მით უფრო საყურადღებოა მისი შეგონება, რომ მართლაც ვაჭრობაც სწავლას მოითხოვს და კარგ სწავლასაც. და თუ გსურთ წარმატებას მიაღწიოთ ამ საქმეში, საჭიროა შესაბამისი განათლებაც მიიღოთ.

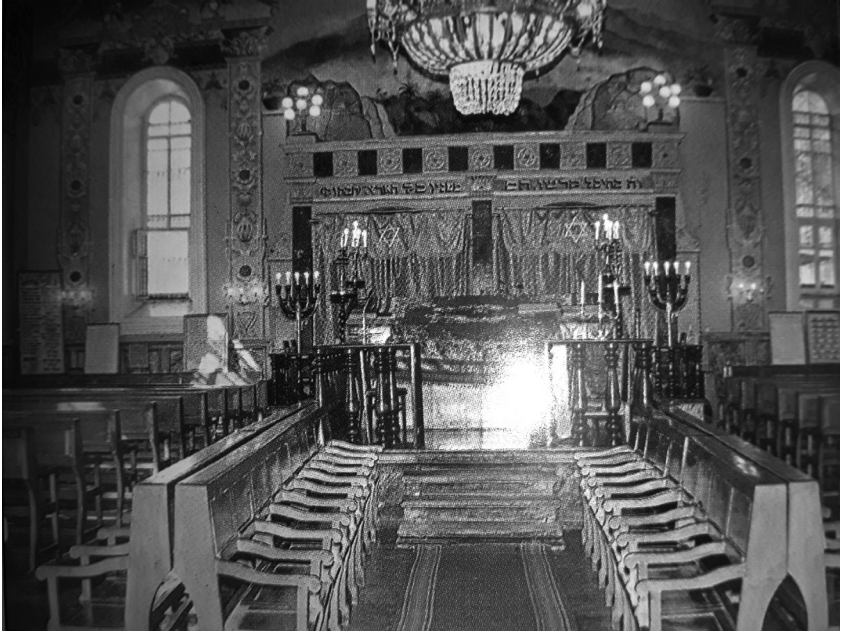

ქუთაისის სინაგოგა

1879წ. კულაშის სკოლის გახსნის საქმეში კულაშელმა ებრაელებმაც გამოთქვეს მონაწილეობისა და იქ თავიანთი შვილების შეყვანის სურვილი. ეს ფაქტი საზოგადოებამ ერთხმად მოიწონა და გაიხარა კიდევ კულაშელთა ამ ინიციატივით. გარდა იმისა, რომ სკოლაში ბავშვები სწავლა-განათლებას მიიღებდნენ, კულაშის ებრაელთა წამოწყება ქართველმა საზოგადოებამ აღიქვა, როგორც კარჩაკეტილობის, შეუვალი ზღუდის ჯადოსნური წრიდან გამოსვლის მცდელობა.

გაზეთი „დროება“ წერდა: „რადგანაც ამ საქმეს ქრისტიანებმა თავი ვერ მოაბეს, ახლა კულაშის მცხოვრები ურიები არიან მონდომილნი, რომ უთუოთ გაიხსნას კულაშში ნორმალური სკოლა... ვისაც კი რაიმე ესმის, ყველასათვის სასიხარულო უნდა იყოს, რომ ურიები შვრებიან პირველ ნაბიჯს ჩვენთან შემოერთებისას...“ 39

XIXს. 80-ან წლებში ქუთაისის ებრაელთა საზოგადოებას უნდა აერჩია რაბინი. არჩევნებზე წამოაყენეს ორი კანდიდატურა, რომელთა უკან იდგა საზოგადოების ორი დასი, ორი მიმართულე-

ქუთაისის სალოცავის ინტერიერი

ბა. ერთი იყო „ძველი შემოზღუდულობის“ მიმდევარი, ხოლო მეორე შედარებით პროგრესული, სწავლა-განათლების მომხრე. აი, როგორ ახასიათებდა ამ ორ ბანაკს ილია ხონელი: „ერთს უნდა განაახლოს და განაკარგოს თავისიანების ცხოვრება განათლების მეშვეობით... ამისათვის ისინი ყოველის ღონის-ძიებით სცდილობენ, რომ რაბინის ადგილზე...ახალგაზრდა სწავლული და განათლების თავგამოდებული მომხრე კანდიდატი დანიშნონ.

მეორე დასი კი სულ სხვას ამბობს და სხვა აზრს ადგია. მისი მომხრენი სულ უფრო ძველნი კაცნი არიან... ამათ ასე ჰგონიათ, რომ თუ კი რაიმე ისწავლეს და თავის ევროპიელ თანამოძმეთ დაემსგავსნენ — სარწმუნოების ძირი და საფუძველი შეერყევათ და ევროპის მოძღვრების სიო ფერს უცვლისო. ამისათვის ისინი სულ იმის ზრუნვაში არიან, რომ როგორმე დაინარჩუნონ ძველი წეს-წყობილება და ძველი შემოზღუდულობა, რომელშიაც თვითონ გაზრდილან და, რომელსაც შესჩვევიან და შეთვისებიან. ამათი კანდიდატი — ნამდვილი მათი მიმდევარი და თანამოაზრეა.“ 40

ბუნებრივია, საქმე მარტო რაბინის კანდიდატურით არ განისაზ-

ღვრებოდა. ყოველი სარაბინო კანდიდატურის უკან, როგორც ზემოთ ითქვა, სხვადასხვა მსოფლმხედველობის, სხვადასხვა თვალსაზრისის ბანაკი იდგა და დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა გამარჯვება ვის დარჩებოდა — ფანატიკოსთ, კარჩაკეტილობის მომხრეთ, თუ ახლის, პროგრესულის, ხალხში განათლების შეტანის მომხრეთ.

სიმონ რიჟინაშვილი

საბოლოოდ, ქუთაისელ ებრაელთა ორ ბანაკს შორის ბრძოლაში გამარჯვება შედარებით პროგრესულ ბანაკს დარჩა და რაბინად არჩეულ იქნა მისი კანდიდატი, ახალგაზრდა რაბინი სიმონ რიჟინაშვილი.

ამ ფაქტს სიხარულით შეხვდა ქართველი საზოგადოებრიობა და ახალი რაბინის მოღვაწეობის პირველ ნაბიჯებსაც გამოეხმაურა, ხოლო როდესაც იგი გარდაიცვალა, სინანულით აღნიშნა ქართველ ებრაელთა ეს დიდი დანაკლისი.

ქართველმა ებრაელებამ თან-დათან უფრო აქტიურად დაიწყო ზრუნვა შვილებისათვის განათლების მისაცემად. ცხინვალელი ებრაელები მრავალ საზოგადოებრივ-საგანმანათლებლო ღონისძიებებში მონაწილეობდნენ. 41 სუფუნელი, კულაშელი და ვანელი ებრაელები დიდი ენთუზიაზმით ჩაებნენ ამ საშვილიშვილო საქმეში და ყველაფერს ცდილობდნენ შვილებისათვის განათლების მისაცემად. თანამოძმეთა წახედულებით ქუთაისელებმაც გადაწყვიტეს საერო ნიადაგზე სკოლის გახსნა. იქაურ მოწინავე ებრაელთა შორის ლაპარაკი 1901წ. დაიწყო 42, მაგრამ საფუძვლიანად აღნიშნულ საქმეს მხოლოდ 1902წ. მოჰკიდეს ხელი. 43

6. ხიზანიშვილი აღტაცებული გამოეხმაურა ქართველ ებრაელთა შორის მიმდინარე ამ ცვლილებებს და იმედს გამოთქვამდა, რომ ეს პროცესი უფრო გაძლიერდება და „ჩვენებური ებრაელობა“ დაადგება ცივილიზაციის გზას. „მეტადრე საყურადღებოა, რომ ქუთაისის ებრაელთა სკოლაში პროფესიანულური სწავლაც იქნება- წერდა იგი. სამრეწველო და საკომერციო სწავლა ხელს შეუწყობს ჩვენებურის ისრაელის თავისებურ ნიჭს და ჩვენს ქვეყანასაც სარგებლობას მოუტონს.“ 44

მიუხედავად გარკვეული პროგრესისა, საგანმანათლებლო მოძრაობამ ქართველ ებრაელებში ვერ მიაღწია სასურველ დონეს, როგორც ეს იყო ევროპელ და რუსეთის ებრაელებში. ცნობილი განმანათლებელი და სიონისტი, ექიმი ბენიამინ კაკიტელაშვილი ასე ახასიათებდა კავკასიის და მათ შორის ქართველ ებრაელთა კულტურულ და საგანმანათლებლო მდგომარეობას: „რაც შეეხება კავკასიის ებრაელთა კულტურის დონეს, უნდა ითქვას, რომ ისინი, როგორც ჩანს, არასოდეს არ წარმოადგენდნენ მსხვილ კულტურულ ძალას. ეხლაც კი სიღარიბემ ისეთ მდგომარეობამდე მიიყვანა, რომ საშუალება არა აქვთ შეიღებონ ასწავლონ ებრაული კანონი. მათი სწავლა ატარებს სპეციფიკურ აღმოსავლურ ხასიათს. ჩვეულებრივ ბავშვებს ასწავლიან ქვის დაფების საშუალებით, რომლებზეც დანერილია ებრაული ასოები: ისინი წარმოითქმიან სხვაგვარად და განსხვავდება სხვა ებრაელების წარმოთქმისაგან. სხვაგვარი სკოლა მათ არ გააჩნიათ, რადგანაც, ჯერ ერთი, არა ჰყავთ კულტურის მუშაკები, მეორეც, რუსულ მთავრობას გაგონებაც არ სურს კავკასიის ებრაელთა კულტურული დონის ამალღებაზე. ქუთაისში 4000 მოსახლეზე ერთადერთი სკოლა აქვთ, რომელიც ორი წლის წინ დააარსეს და გაჭირვებით გააქვს თავი ებრაული მოსახლეობის შემოწირულობებით...“

მთავრობა ყოველნაირად ეწინააღმდეგებოდა, რომ ებრაელების ბავშვებს დაემთავრებინათ გიმნაზია.“ 45 ქართველ ებრაელთა კულტურულ-საგანმანათლებლო მდგომარეობას ასე ახასიათებდა გერცელ ბააზოვი:

„საქართველოს ებრაელის დახასიათებისათვის საკმარისი იყო ორი სიტყვა „ჩარჩობა და ფანატიზმი“. დროთა მსვლელობა ამ ხალხზე რატომღაც არავითარ გავლენას არ სტოვებდა. ჩვენი საზოგადოება დღესაც (1924წ.) აგრძელებს ღრმა ძილს და არ ზრუნავს გაღვიძებაზე. თუ ჩვენი საამაყო ძმების სახელებით მდიდარია მსოფლიო ისტორია წარსულში და ამჟამადაც, ჩვენ რაში შევცდით, ჩვენ რატომ უნდა ჩამოვრჩეთ მათ და არ შევიტანოთ ჩვენი წვლილი კაცობრიობის კულტურის საღაროში.“ ცოტა ქვემოთ იგი განაგრძობს მსჯელობას ქართველი ებრაელი ახალგაზრდების შესახებ; ხაზს უსვამს აუარებელი ნიჭიერი ბავშვების არსებობას, მაგრამ „ეს ბავშვები დახეციალობენ უსაქმურად და უმიზნოდ. თუ ასე გაგრძელდა მათ მოვლით ზნეობრი-

ვად გახრწნა და გარყვნა. ბათუმში, ქუთაისში და ტფილისში თუ თქვენს ყურებს გიჭექავენ „მეჩისტები“ და სპიჩკა-პაპიროსის გამყიდველები, არ დაგავინყდეთ, რომ მათი უმეტესობა არიან საქართველოს ებრაელები, რომლებიც ცხოვრების უღმობელ კანონებს გაურიყავთ შეუბრალებლად. მათ არ აქვთ სახელოსნო სკოლები, რომ იქ ისწავლონ ხელობა. მათ არ აქვთ ჰუმანური სკოლები, რომ იქ მიიღონ სწავლა-განათლება და გაჰყენენ ცხოვრებას ახალი გზებით, ახალი სურვილებით და ახალი იდეალებით, რა დარჩენიათ მათ ამ უსაქმო ხეტიალის დროს, თუ არა „მეჩისტეობა“ და მსგავსი პროფესიები.“ 46

რივა ნითლიშვილი თავის წერილში ებრაელი ბავშვების აღზრდა-განათლების შესახებ წერს:

„საქართველოში ებრაელი ბავშვების აღზრდისა და განათლების შესახებ მსჯელობისას მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ ის კონკრეტული ისტორიული პირობები, რომლებიც განსაზღვრავდნენ საერთოდ განათლების სისტემას. ქართველი ებრაელები მჭიდროდ იყვნენ დაკავშირებული საქართველოსთან. ებრაელებს არ გააჩნდათ არავითარი პოლიტიკური უფლებები, არ შეეძლოთ ემუშავათ ფაბრიკა-ქარხნებში, რადგანაც აკრძალული ჰქონდა მსხვილ ქალაქებსა და სამრეწველო ცენტრებში ცხოვრება. მათი მიღება სკოლებსა და სხვა სასწავლო დაწესებულებებში შეზღუდული იყო, განისაზღვრებოდა პროცენტული ნორმებით. მხოლოდ ზოგიერთი მდიდარი ებრაელის შვილებს შეეძლოთ განათლების მიღება...“ 47

როგორც ვხედავთ, ქართველ ებრაელთა ბავშვების აბსოლუტური უმრავლესობა მოკლებული იყო სწავლის საშუალებას საერო სკოლებში. მათი განათლება იწყებოდა ხედერში და მთავრდებოდა იქვე (უკეთეს შემთხვევაში აგრძელებდნენ სწავლას იემიბაში, მაგრამ ეს მხოლოდ ერთეულთა ხვედრი იყო. როგორც ი.დავიდი წერს, ქართველ ებრაელთა ბავშვების სწავლების საქმე კონცენტრირებული იყო ადგილობრივი თემის რაბინებისა და მელამედების (მასწავლებლების) ხელში. მეცადინეობა მიმდინარეობდა სინაგოგაში ან სპეციალურად ამისთვის გამოყოფილ ხედერში და შემოიფარგლებოდა ძირითადად თორის სწავლით (თავსილით ანუ თარგმნით) და სიდურის (სამლოცველო წიგნის) კითხვით. იშვიათად მიშნისა და გემარის ელემენტებსაც ეცნობოდნენ. განსაკუთრებით ნიჭიერი ბავშვები განაგრძობდნენ

მეცადინეობას დაკვლასა (შხიტა) და წერაში (სოფრუთ).

„ევროპისა და რუსეთის განათლებული ებრაელობისაგან განსხვავებით ქართველ ებრაელთა ჩაკეტილი ვინრო თემობრივი ცხოვრება წარმოშობდა შეგრძნებას მათში თავიანთი განსაკუთრებული რელიგიურობის შესახებ, რომელიც ვერ გადიოდა ჩამორჩენილი და პრიმიტიული აღმოსავლური ყოფის ჩარჩოებიდან. 48

დასკვნები ქართველ ებრაელთა დაბალი საგანმანათლებლო დონის შესახებ ასე შეიძლება წარმოვიდგინოთ:

1. რუსიფიკატორული პოლიტიკა არ აძლევდა ებრაელებს განათლების მიღების საშუალებას. დანესებული პროცენტული ნორმები წარმოადგენდა საკმაოდ ძლიერ დაბრკოლებას ებრაელი ბავშვების სკოლისაკენ მიმავალ გზაზე.

2. არ შეიძლება არ დაეთანხმო ნ.ხიზანიშვილის მტკიცებას, რომ კარჩაკეტილობამ და რელიგიურმა ფანატიზმმა მოწყვიტა ქართველი ებრაელი ცივილიზაციისა და განათლების მიღების საშუალებას და საკმაოდ ხნით ჩამოაშორა საყოველთაო პროგრესისა და განვითარების გზას.

ქართველ ებრაელთა განათლების საქმე მოქცეული იყო ხახამ-რაბინების ხელში, რომლებიც არასდინებით არ თმობდნენ ხალხის მართვის სადავეებს. ისინი (რაბინები) მტკიცე კედლად აღუდგნენ საერო განათლებას რწმენისა და ეროვნულობის სინძინდის დაცვის საბაბით.

მსგავს აზრს გამოთქვამს ბანძის ებრაელთა რაბინი დავით აჯიაშვილი ქუთაისის რაბინის რეუბენ ელუაშვილისადმი. „ქართველი ებრაელების ჩამორჩენა და მათი გონებრივი დაქვეითება, მათში ეროვნული სულისა და კულტურის უფსკრულის წყვდიადში ჩახრჩობა ქართველ ებრაელთა ბრალია. მერე ვინ არიან ეს მეთაურნი, მათი ეროვნული აღმზრდელნი, მათი სულიერი საზრდოს მომნიჭებელნი? ესენი არიან ე.წ. „რაბინები“. მერედა რანაირად ასრულებენ ეს რაბინები თავის მოვალეობას ხალხისადმი?.. თანამედროვე რაბინების ხელში, როგორც ანწყოსა და წარსულში ვერ ვიხეირეთ, ვერც მომავალში ვიხეირებთ.“⁴⁹

3. ქართველ ებრაელთა აბსოლუტური უმრავლესობა უადრესად გაჭირვებულ მდგომარეობაში იმყოფებოდა. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ებრაული მოსახლეობის ძირითადი მასა წვრილ-

მან ვაჭრობას მისდევდა და გაჭირვებით არჩენდა ოჯახს. ხშირად მარჩენალი ოჯახის მამას ვაჟიშვილიც ეხმარებოდა სავაჭრო (თუ სახელოსნო) საქმიანობაში და სწავლის მიღების აღარც დრო ჰქონდა და აღარც საშუალება. ოჯახის სიღატაკე განსაზღვრავდა ოჯახის ახალგაზრდა წევრების აღზრდის პრიორიტეტებს. სამწუხაროდ ეს პრიორიტეტები მომავალში იჩენდა თავს ამ წევრთა დაბალი კულტურისა და გაუნათლებლობის სახით.

დროის მდინარებამ და, როგორც ილია ხონელი აღნიშნავდა — „ცივილიზაციის შემოტევამ“ თავისი გაიტანა.

მე-19 საუკუნის ბოლოსა და მე-20 საუკუნის დასაწყისიდან იგრძნობა ქართველ ებრაელთა ლტოლვა სწავლა-განათლებლისაკენ. ეს პროცესი კიდევ უფრო დააჩქარა მე-20 საუკუნის დასაწყისში განვითარებულმა მოვლენებმა, რომელმაც თავის ტალღებში მოაქცია სხვადასხვა ეროვნებათა ყველაზე ჩამორჩენილი ფენებიც კი. არც ქართველი ებრაელები დარჩენილან ცვლილებათა მიღმა. აბრამ (იკვა) რიჟინაშვილის და მის მეგობართა, ისაკ მეკინულოვის, ბენო კაკიტელაშვილის, როზა თავდიდიშვილის, ეფიმ კოკიელოვის, იეხიელ ჩიკვაშვილის და სხვათა მაგალითზე ნათლად ჩანს, რომ განათლების მიღების სურვილს სულ უფრო მეტი ქართველი ებრაელი გამოთქვამდა. დადგა ჩამორჩენილობის, კარჩაკეტილობის ტყვეობაში მყოფი ქართველი ებრაელობის გამოლვიძების ხანა. ეს გამოლვიძება იმდენად ნახტომისებური, ძლიერი და ყოვლისმომცველი აღმოჩნდა, რომ ყველაზე დიდი ოპტიმისტიც ვერ წარმოიდგენდა. ახლად გამოლვიძებული ებრაელობა, რომელმაც იგრძნო ბრძოლის, წინსვლის, განვითარების აუცილებლობა, წინ წელა, ხელისცეცებით მიდიოდა. თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ ქართველ ებრაელთა შორის დიდი იყო რაბინთა გავლენა და აგრეთვე იმასაც, რომ აღნიშნული ხანა არის ათასგვარი მიმდინარეობების, პარტიების და საზოგადოებრივ აზრთა ურთიერთჭიდილის პერიოდი, ქართველ ებრაელთა ერთი ნაწილი, რომელმაც იკისრა თანამოძმეთა წინამძღოლობა და მათზე ზრუნვა, ერთგვარმა გაურკვეველობამ მოიცვა. ამ მოწინავე ნაწილის ისედაც მცირერიცხოვანი ძალა სხვადასხვა მიმდინარეობების თავდადებულ დამცველებად დაიქსაქსა. ამას ემატებოდა სარწმუნოებრივი დამცველთა ბრძოლა თავისი პოზიციების დასაცავად.

თავი II

რაბინთა კრება ქუთაისში

1915წ. გაზეთმა „სახალხო ფურცელმა“ 392-ე ნომერში გამოაქვეყნა ცხინვალის რაბინის ა. ხვოლესის „მონოდება საქართველოს რაბინებისადმი“, რომელშიც ვკითხულობთ: „მოგმართავთ თქვენ, ქართველ ებრაელთა ყველა რაბინსა და მოძღვრებს, მოგმართავთ ყველას, ვისაც კი მართლა გეკუთვნით და სამართლიანათ დაგიმსახურებიათ ეს მრავალმნიშვნელოვანი სახელი, ვისაც ცოტად თუ ბევრად მაინც განუხებთ და გაფიქრებთ თქვენ მოძმეთა ხვედრი და მდგომარეობა, თუ არ გამქრალა თქვენში უკანასკნელი ნაპერწკალი და კიდევ ღვივის თქვენი გულის კუნჭულში იმედის ნაპერწკალი კეთილ მომავლისადმი, გაითვალისწინეთ ესლანდელი მდგომარეობა, მან წარმოშვა აუარებელი ისეთი საკითხი, რომელიც ჩვენგან სულ სხვა ახსნასა და განმარტებას მოითხოვს. ამიტომ ჩვენ აუცილებელ საჭიროებად ვსთვლით მოგმართოთ ამ მონოდებით, რომ დაესწროთ ყველა კუთხის ქართველი ებრაელები ამ საერთო სარაბინო კრებას, რომელიც დანიშნულია 13 ოქტომბერს მთავრობის ნებართვით, ქ. ქუთაისს. სარაბინო კრების დანიშნულებაა გაუწიოს ანგარიში ქართველ ებრაელთა ცხოვრება-მდგომარეობას, იმსჯელონ და აღმოაჩინონ ის გზები, რომელნიც ხელს შეუწყობს ქართველ ებრაელთა ზნეობრივად და კულტურულად აღორძინებანარმატებას, დაარსება რიგიანი სასწავლებლების და სამკითხველოებისა საქართველოს ყველა კუთხეში, საცა კი ქართველი ებრაელნი სცხოვრობენ, გავრცელება ქართველ ებრაელთა შორის მუშაობა-ხელსაქმიანობისა და მოსპობა მათ შორის ვაჭრობა-ჩარჩობისა, რამდენადაც ეს შესაძლებელი იქნება და სხვ.

მრავალი საკითხია განსახილველი, რომელთაც კრება ჯეროვან ყურადღებას მიაქცევს. ამიტომ მოვუწოდებთ საქართველოს ყველა კუთხის რაბინებს, დაესწრონ 13 ოქტომბერს ქ. ქუთაისში საყოველთაო სარაბინო კრებას. აგრეთვე ვსთხოვთ ყველა რაბინს თან წამოიყვანონ ერთი ან ორი კაცი თავის მრევლიდან წარმომადგენლად“.

აბრაამ ხვოლესი

გაზეთმა აღნიშნულ მო-
წოდებას დაურთო ონის ებ-
რაელთა რაბინის დავით ბააზო-
ვის პატარა წერილი, საიდანაც
აშკარად ჩანს, რომ იგი გაზეთში
გამოქვეყნებამდე გასცნობია
ამ მოწოდებას. უფრო მეტიც.
იგი, იწონებს რა „მოწოდებაში“
წამოყენებულ აზრს რაბინთა
კრების მოწვევის აუცილებლო-
ბის შესახებ, ურჩევს რაბინებს
„ადგილზე მოელაპარაკონ ადგი-
ლობრივ შეგნებულ პირებს ად-
გილობრივ საჭიროების შესახებ
და ისე დაესწრონ კრებას“. 50

ა. ხვოლესის აღნიშნულმა
მოწოდებამ ფართო გამოხმაურება

ჰპოვა ქართველ ებრაელებში. ერთ-ერთი პირველი მოწოდებას
გამოეხმაურა თვით დ. ბააზოვი. მან არა მარტო მხარი დაუჭირა
საქართველოს რაბინთა კრების მოწვევის იდეას, არამედ სპე-
ციალური ვოიაჟიც მოაწყო ებრაელებით დასახლებულ სოფელ-
ქალაქებში და აგიტაციას ეწეოდა კრების მოწვევის სა-სარგე-
ბლოდ. „დღევანდელმა ჩემმა მგზავრობამ — წერდა იგი — ღრმად
დამარწმუნა, რომ როგორც ჰაერი საჭიროა ადამიანისათვის, ისე
საჭიროა რაბინების ჯგუფი და საერთო ძალების მოკრება.

...თუ ჩვენ არ შევერთდით და საერთო ძალ-ლონით არ შე-
ვუდექით ჩვენი საქმეების განყოფას, დარწმუნებული უნდა ვი-
ყოთ, რომ მუდამ სიბნელით ვიქნებით მოცული და ჩვენთვის
არასოდეს არ გაბრწყინდება.

სწორედ ამიტომ, რომ ჩვენი პატივცემული ხვოლესი, ცხინ-
ვალის რაბინი მოგვიწოდებს ყველას საერთო სამოქმედო საქმის
შესამუშავებლათ და იმის გამოსაკვლევათ, თუ რა ესაჭიროება
ქართველ ებრაელებს და რა გზას უნდა დაადგეს იგი.

ამიტომ სიამოვნებით მივეგებებით ჩვენი უფროსი რაბინის
მოწოდებას და სრული იმედიც გვაქვს, რომ მისი თხოვნა არ
დარჩება ხმად მლალადებლისა უდაბნოსა შინა“. 51

რაბინთა კრების მოწვევას მხარს უჭერს აგრეთვე ვინმე ნორა (როგორც ჩანს, ფსევდონიმია), მაგრამ იმავე დროს გამოთქვამს გარკვეულ შენიშვნებს: „ფრიად სიმპატიური განზრახვაა, მაგრამ სამწუხაროდ, ერთობ აჩქარებულად და მოუმზადებლად მიმაჩნია იგი, ვინაიდან ვიდრე ცენტრალური კრება შესდგებოდეს, აუცილებელ საჭიროებას შეადგენს გაიმართოს ლექციები საგნის შესახებ ყველა პროვინციაში, სადაც კი ქართველი ებრაელი ცხოვრობს. ლექციის დანიშნულება იქნება აუხსნას ყოველ

დავით ბააზოვი

ქართველ ებრაელს მისი წარსული უმოქმედობა და მოუწოდოს მომავალში უფრო ენერგიული მოქმედებისათვის.

ლექციის შემდეგ მოკლე თათბირი ამა თუ იმ პროვინციაში მცხოვრებ ებრაელებთან მათი რაბინებისა და გამოჩენილი პირების თანდასწრებით არჩევა კრებაზე როგორც რაბინის ისე ამა თუ იმ საზოგადოების საპატიო პირებისა, რომელნიც კრების გადანიშნულების განხორციელებას და მის სასურველათ ჩატარებას შეუდგებიან, ყოველი დელეგაცია რაბინებთან ერთად ყველა პროვინციაში. ეს მით უფრო საჭიროა, რადგანაც დღეს ქართველი ებრაელების მასა იმდენად მოუმზადებელია, რომ თუ წინდანინ არ იქმნა ზომები მიღებული მათ გამოსაფხიზლებლად, ისე კრების მუშაობაც უნაყოფოდ ჩაივლის, რადგანაც ამ კრების გადანიშნულებას თვით ხალხმა, მასსამ უნდა უგდოს ყური და თვით ხალხი უნდა შეუდგეს მისი მოქმედების გამოყენებას“. 52

დავით ბააზოვმა იმავე დღეს, როდესაც ზემოთ აღნიშნული წერილი გამოქვეყნდა, გაზეთ „სამშობლოში“ დაბეჭდა მომავალი სარაბინო კრების პროგრამა, რომლის თანახმანი ყოფილან, ავტორის თქმით, კრების მოწვევის ინიციატორი, რაბინი ა. ხვოლესი, თბილისის რაბინი მარკუსი და სუჯუხის რაბინი ელუამ-

ვილი. ასეთ ავტორიტეტულ რაბინთა დასტური და თავისებური თანაავტორობა, დ. ბააზოვის აზრით, უფრო მეტ დამაჯერებლობას მისცემდა შეთავაზებულ პროგრამას. მაგრამ, როგორც ჩანს, ავტორი მაინც ელოდა გარკვეულ წინააღმდეგობას ქუთაისის რაბინის მხრივ, რომელიც იმ დროს დიდ ავტორიტეტს წარმოადგენდა ქართველ ებრაელთა შორის. ამიტომ აცხადებდა იგი „განსაკუთრებით ველით ქუთაისის რაბინის აზრს“.

დავით ბააზოვის მიერ შეთავაზებული კრების პროგრამა შეიცავდა შემდეგ მუხლებს:

„1. კრების გახსნის მომწვევი ბატონი ხვოლესის წინადადებით რაბინების კრებამ გადაიხადოს ლოცვა ხელმწიფე იმპერატორის დღეგრძელობისათვის და მისი სანაქებო ჯარის გამარჯვებისათვის, რის შემდეგაც მილოცვის დეპეშა გაეგზავნება ხელმწიფის მოადგილეს ახლათ მობრძანებისათვის და ეთხოვება, რათა მოახსენოს ხელმწიფე იმპერატორს ჩვენი ერთგული ქვეშევრდომობა.

2. კრებამ უნდა გადაიხადოს ლოცვა ქართველი ერის საკეთილდღეოდ და უსურვოს ქართველ ერს აყვავება და პროგრესულათ წინსვლა, გამოუცხადოს ძმური სიყვარული და მათთან ერთად ყოფნა ჭირსა და ლხინში.

3. კრებამ უნდა აირჩიოს თავმჯდომარე, რომელიც დარჩება ერთი წლის ვადით სარაბინო ჯგუფში.

4. უნდა მოეწეოს ყველა პროვინციაში თალმუდთორა ერთნაირი პროგრამით ყველასათვის.

5. დაარსდეს ქ. ქუთაისში ცენტრალური იეშიბა, სადაც თალმუდთორის მოწაფეები გათავების შემდეგ მიღებულნი იქნებიან.

6. უნდა გამოიძებნოს საშუალება, რომ შემცირდეს ჩარჩვაჭრობა და მის მაგივრად განვითარდეს ხელოსნობა.

7. დაარსდეს ფონდი და ნევრთა გადასახადი ყოველ ქალაქში, თითოეული ქალაქის რაბინი ვალდებულია შექმნას ადგილობრივი კომიტეტი. მისი თავმჯდომარეობით გაამრავლოს ნევრთა რიცხვი და შემონირულობანი. ქ. ქუთაისში კი უნდა იყოს საგუბერნიო კომიტეტი აქაური პატივცემული პირებისაგან აქაური რაბინის თავმჯდომარეობით. პროვინციებში შეგროვილი ფული გადაეცემა ამ კომიტეტს და თუ რომელიმე ქალაქს დასჭირდება დახმარება ადგილობრივი კომიტეტის შუამდგომლობით საგუ-

ბერნიო კომიტეტი მისცემს დახმარებას.

8. კრებამ უნდა აირჩიოს რაბინები, რომელთაც დაევალებათ სარწმუნოებრივი საკითხების გადაწყვეტა (მაგალითად კედუშინი ანდა „ხალისა და გიტინი“ და სხვა), მასწავლებლებიც უნდა იქნეს გასინჯული მათგან და მათის მოწონებით იქნებიან მიღებულ თალმუდთორებში. 53

როგორც გაზეთი „სამშობლო“ იტყობინება, რაბინთა კრება უნდა შემდგარიყო ქუთაისში 1915 წლის 13 ოქტომბერს, მაგრამ „მოწოდების ავტორის ცხინვალის რაბინის ხვოლესისაგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო 1 ნოემბრისთვის გადაიდო⁵⁵“. გავუსწრებთ მოვლენებს და აღვნიშნავთ, რომ კრება არც 1 ნოემბერს და არც შემდეგ შემდგარა.

რაბინთა კრების მოწვევის იდეამ და შემდეგში მის ირგვლივ დატრიალებულმა ამბებმა ერთგვარი გამოცოცხლება შეიტანა ქართველ ებრაელთა მიყუჩებულ სულიერ ცხოვრებაში.

რაბინთა კრებაზე დიდ იმედებს ამყარებდა ქართველ ებრაელთა საზოგადოების ერთი ნაწილი. ამ კრებაზე ბოლოსდაბოლოს უნდა გადაწყვეტილიყო ქართველ ებრაელთა სულიერი და სოციალური ცხოვრების მნიშვნელოვანი საკითხები და მათ გადაჭრაში პირველი სიტყვა უნდა ეთქვათ თვით რაბინებს, როგორც ხალხის წინამძღოლებს.

ჯერ კიდევ ა. ხვოლესის მოწოდების გამოქვეყნებამდე გაზეთებში დასტამბულ წერილებში ქართველ ებრაელთა კულტურული ჩამორჩენის მიზეზად ისევ და ისევ წინამძღოლებს ე.ი. რაბინებს ასახელებდნენ, „ვინც ხალხის საქმეს სათავეში უდგია, ვისაც თავის ერის ყოფნა-არყოფნის საკითხი აინტერესებს, ვისაც ცოტაოდენი ძალაც შესწევს ამ ნიადაგზე სამოქმედოთ, პირველათ მას უნდა ესმოდეს, თუ რა საპასუხისმგებლო საქმის გამრთველია იგი...“

სამწუხაროთ, ჯერჯერობით ქართველი ისრაელებისათვის კულტურა უცხო ხილია და არც გასაკვირია, რომ მათში ამის სურვილი ჩამკვდარი იყოს. მაგრამ აქ ხალხი რას გაანყობს, როდესაც მას ასეთი ძვირფასი საუნჯისა, ასეთი ძლიერი ეროვნული განძის, როგორც დედაბოდის ჩვენი ეროვნების არსებობისა, საკმაო ცოდნა არ შესწევს...“ 56

შემდეგ წერილის ავტორი აღნიშნავს, რომ სხვა ქვეყნის ებრაელ-

ებშიც ასეთივე მდგომარეობა იყო, მაგრამ ხალხის ხელმძღვანელებმა დროზე აუღეს ალლო ამ ვითარებას, შეიტანეს სწავლა-განათლება თავიანთ ხალხში და დალუპვას გადაარჩინეს იგი.

„მაშ თუ ასეა — განაგრძობს ავტორი — ქართველი ისრაელების ჩამორჩენა და მათი გონებრივი დაქვეითება, მათში ეროვნული სულისა და კულტურის უფსკრულის წყვდიადში ჩახრჩობაც, ქართველ ისრაელთა მეთაურების ბრალი ყოფილა!

მერე ვინ არიან ქართველ ისრაელების მეთაურნი? მათი წინამძღოლნი, მათი ეროვნული აღმზრდელნი, მათი სულიერი საზრდოს მომნიჭებელნი? ესენი ე.წ. „რაბინები“.

თანამედროვე რაბინების ხელში, როგორც ანწყოსა და წარსულში ვერ ვიხეირეთ, ვერც მომავალშიც ვიხეირებთ. მაგრამ სამწუხაროც და საგულისხმოც ეს არის, რომ ვაი თუ მომავალშიც ასე წყალში ჩაყრილი დავრჩეთ⁵⁷“.

წერილის ავტორი ბრალს სდებს ხალხის წინამძღოლებს — რაბინებს მოზარდი თაობის მომავლისადმი გულგრილი, უდარდელი დამოკიდებულების გამო. მოზარდი თაობის აღზრდის საკითხი — ეს არის ერის, ხალხის მომავლის შექმნის საკითხი და ამდენად მასზე ფიქრი და ზრუნვა ისევე საჭირო და აუცილებელია, როგორც ზრუნვა ხალხის მომავალზე. მაგრამ „ჩვენდა სამწუხაროთ და მათდა სახეიროთ ამ საკითხს გვერდს უხვევენ, რადგანაც მათი აზრით ებრაელი ხალხისათვის ცოდნა-კულტურის შეთვისება ვითომდა მათ ეროვნებასა და სარწმუნოებას საფრთხეს უმზადებდეს... მეტ აზრს და გონიერებას არც უნდა მოველოდეთ ასეთ სარწმუნოებრივი ფანატიზმით გატაცებულებისაგან. სჩანს მათი აზრით თუ ადამიანმა ცოდნა მიიღო, სარწმუნოებას გამოიცვლის... აშკარაა, თვითონ უსწავლელები არიან, რომ სჯული არ დაუტოვებიათ“. 58

აღნიშნული წერილი იბეჭდებოდა „სამშობლოს“ სამ ნომერში (1915წ. №№116, 117, 118). წინა ორი წერილის მიხედვით სწორედ ხალხის წინამძღოლთა (ე.ი. რაბინთა) ბრალია ქართველ ებრაელთა ასეთი კულტურული ჩამორჩენა, მოზარდი თაობის უსწავლელობა და განათლების მხრივ დაქვეითება. მესამე წერილში (№118) ავტორი ცდილობს გვიჩვენოს ის გზა, თუ როგორ უნდა დააღწიონ ქართველმა ებრაელებმა თავი ასეთ სიბნელეს და უვიცობას. „მაგრამ განა საყვედური, ცოდვების მხილება და

პატიება გვიშველის?“ — სვამს კითხვას. „არა! მე მგონია შეიძლება კიდევ სხვა გზაც მოიძებნოს, თუ არ დავიზარებთ. არიან, ბევრი თუ არა, იმდენი მაინც ქართველ ებრაელებში ინტელიგენტები, რომ მათ შეუძლიათ ცოტა განათლება შეიტანონ თავის ხალხში...“ მაგრამ „ცოდნასა და გონებრივ განვითარებასთან ერთად მათში განვითარებულია ყოველივე გულგრილობა და გულცივობა თავისი ერის კეთილდღეობისათვის“. 59

წრე შეიკრა. ფანატიკოს რაბინებს და სხვა ხელმძღვანელთ არ სურთ მოზარდი თაობის სწავლა-განათლება ერის, სარწმუნოების დაკარგვისა და გადაგვარების მიზეზით, ხოლო, მეორე მხრივ, ე.წ. ებრაელ ინტელიგენტებს კი სულაც არ ადარდებთ ეს საკითხი, რაც გამოწვეულია მათი ამ საქმისადმი ინერტული, გულგრილი დამოკიდებულების გამო. სადაა გამოსავალი?

და, აი, წერილის ავტორი თითქოსდა ნახულობს გამოსავალს შექმნილი მდგომარეობიდან. იგი მიმართავს დ. ბააზოვს:

„ვიცი, რომ თქვენც კარგად იცნობთ ქართველ ისრაელების ცხოვრებას, მათ კულტურულ ავლა-დიდებას და რატომ აქამდის ხმა არ ამოგიღიათ?

შეიძლება თავის გასამართლებელი საბუთიც გქონდეს, მაგრამ მე მაინც არ შემიძლია არ გისაყვედურო, რომ დღემდის ასე რიგათ გაჩუმებული იყავით. იმედი მაქვს მომავალში მაინც არ დასტოვებთ ქართველ ისრაელების ცხოვრებას უყურადღებოთ და მათ საღათის ძილისაგან გამოალვიძებთ“. 60

წერილის ავტორია დ. აჯიაშვილი, რომელიც პირველ ნაწილს ხელს აწერს თავისი გვარით, ხოლო შემდეგ ორ ნაწილს „დ. პალესტინელის“ ფსევდონიმით.

აღნიშნულმა წერილმა ქართველ ებრაელთა გარკვეული ინტერესი გამოიწვია. ერთ-ერთი პირველი მას გამოეხმაურა ჩვენთვის უკვე ნაცნობი ნორა, რომელმაც გამოაქვეყნა წერილი ორ ნაწილად („სამშობლოს“ №№130, 131), სათაურით „ქართველი ისრაელების ცხოვრებიდან“. ავტორი მთლიანად ეთანხმება დ. პალესტინელს ქართველ ებრაელთა რაბინ-წინამძღოლების მიმართ წაყენებულ ბრალდებაში მოზარდი თაობისათვის სწავლა-განათლების, ებრაელი ხალხის კულტურულად გაცნობიერების საქმეში ინერტულობისა და უმოქმედობის გამო. იგი წერილს მაინც ოპტიმისტურ ტონში ამთავრებს და იმედს გამოთქვამს,

რომ „ისრაელების კულტურულად აღორძინებისთვის... კიდევ არ იქნება გვიანი სიკვდილის პირას მისული ისრაელების გამო-ბრუნება...“ 61

ამ წერილებს მოჰყვა თვით დავით ბააზოვის „პასუხი ბატონ პალესტინელს“. წერილში რაბინების ფუნქცია-მოვალეობის განხილვის შემდეგ ძველ დროში და ამჟამად (ავტორის ცხოვრების პერიოდში) ასკვნის: „რაბინების მოღვაწეობა მარტო ლოცვას არ შეიცავს. იგი მთელ კულტურულ და პოლიტიკურ, ეკონომიურ თუ სოციალურ ცხოვრებას თვალ-ყურს ადევნებს, იბრძვის აღზარდოს მოზარდი ვაჟები და ქალიშვილები ეროვნულად და რელიგიო-ზურათ. ასე იყვნენ წინანდელი რაბინები და დღესაც ასე არიან, ხოლო თუ ამას ვერ ვხედავთ საქართველოს რაბინებში, აქ სულ სხვა მიზეზებია, რომელიც არ მსურს გამოვაქვეყნო გაზეთში.“ 62

ქართველ ებრაელთა შორის სწავლა-განათლებისა და კულტურის შეტანისათვის, მათი ჩარჩ-ვაჭრობიდან ჩამოსამორებლად დ. ბააზოვს, უდავოდ, ბევრის გაკეთება ჰქონდა ჩაფიქრებული. მას სჯეროდა, რომ შემდეგი უმოქმედობა და ინერტულობა უეჭველი დაღუპვის პირას მიიყვანდა მის თანამოძმეთ. მან გააჩაღა აქტიური პროპაგანდისტული მუშაობა ქართველ ებრაელთა შორის, მოიარა ებრაელთა დასახლების პუნქტები, ადგილობრივ საზოგადოებას აცნობდა ებრაელთა შორის კულტურული მუშაობის თავის სამომავლო გეგმებს. როგორც თვითონ წერს: „ბევრმა მოიწონა კიდევ და დამთანხმდნენ მის განხორციელებაზე...“ 63

თითქოსდა საზოგადოებრივი აზრი მისი პროგრამის მხარდასაჭერად შემზადებულია, წინასწარი შეხვედრები და საუბრები პროგრამის განხორციელების შემთხვევაში მოსალოდნელი დადებითი შედეგების შესახებ ჩატარებულია. დავით ბააზოვს ისლა დარჩენოდა, რომ გაზეთის საშუალებით კიდევ ერთხელ ემცნო ყველა კუთხის ებრაელებისათვის აღნიშნული პროგრამის შესახებ, კიდევ ერთხელ განემარტა მისი აზრი და შინაარსი.

თავისი წერილის მეორე ნაწილს იგი მთლიანად ამ პროგრამას უძღვნის, რომელიც, ფაქტიურად, არ განსხვავდება ზემოთ მოცემული პროგრამისაგან. ინტერესს ინვეეს მხოლოდ ახალი პროგრამის მე-4 და მე-5 მუხლები:

„4. რადგანაც ჩვენი ყმანვილები დაიარებიან გიმნაზიაში, რუსეთის წეს-წყობილების მიხედვით ისინი არ თავისუფლდებიან

შაბათ-უქმობით მეცადინეობებისაგან, რომლითაც გამობენ ჩვენს სარწმუნოებას, ამიტომ საჭიროა თვით იეშიბაში მოენყოს რვაკლასიანი კურსი გიმნაზიისა სრული უფლებებით, საიდანაც გათავების შემდეგ შეეძლება უნივერსიტეტში შესვლა. დაარსდეს კერძო გიმნაზია, როგორც არის ქ. ლიდაში, ვილნოში, მინსკსა და სხვაგან, თანახმად ჩვენი სარწმუნოებისა.

5. რადგანაც პროვინციის ებრაელები სოფლად ცხოვრობდნენ და ეს კი არ უქადის მათ მოგებას, ამიტომ საჭიროა შემცირდეს სოფლებში სიარული და გავრცელდეს ხელოსნობა, რისთვისაც ქ. ქუთაისში უნდა დაარსდეს სახელოსნო სასწავლებელი იმ ბავშვებისათვის, რომელნიც ვერ ისწავლიან რომელიმე მიზეზის გამო ან იეშიბაში ან გიმნაზიაში. მათ უნდა ისწავლონ ხელობა და შეამსუბუქონ უღელი ღარიბი ხალხისა.

ამის განსახორციელებლად საჭიროა დაარსდეს ფონდი. მთავარი ბინა უნდა იყოს ქუთაისში. თუ საჭირო იქნებოდა «Общество распространения культуры среди евреев» „დიდი სიამოვნებით დაგვეხმარებოდა. კიდევაც შემპირდნენ ჩემის პეტროგრადში ყოფნის დროს...“ შემდეგ ავტორი ლაპარაკობს იმ ახალგაზრდა ინტელიგენტების, სტუდენტების შესახებ, რომელთაც არ ედარდებათ თავისი ერის მომავალი და წერილს ამთავრებს მჭერმეტყველების მაღალ ნოტებზე დანერილი თავისებური მონოდებით: „მოგმართავთ, რაბინებო, თუ გიყვართ თქვენი მამები, თუ გიყვართ თქვენი სარწმუნოება, დაანებეთ თავი შურსა და სიძულვილს, გაუნოდეთ ხელი ერთმანეთს, მოიყარეთ თავი მთავრობის ნებართვით და განიხილეთ თქვენი ერისა და საქართველოს ებრაელების საჭიროება; შეუდეგით მათ აღორძინებას, მათ შეველას, ნუ დაკარგავთ მომავალ მოზარდთა ნიჭს და ნუ დაიდებთ მათ ბრალს, დაინახოს ყველამ, რომ თქვენც ეკუთვნით იმ დიდ რაბინებს, რომელნიც დღეს დაუღალავათ შრომობენ ჩვენი ერის საშველათ.

უმჯობესია შევსწიროთ ჩვენი პირადობა ჩვენს ერს და არა ჩვენი ერი შევსწიროთ ჩვენს პირადობას. გამოსთქვით თქვენი სურვილი ამ პატივცემული გაზეთით თავის მოსაყრელათ და მოსალაპარაკებლად მომავალ ელულის თვეში ქ. ქუთაისში მოვიყაროთ თავი და ვისაუბროთ ჩვენი ერის საჭიროებაზედ. მოგმართავთ თქვენ ახალგაზრდებო, ჩვენო მამულიშვილნო,

იმედნო, არ კმარა მარტო მოდის შლიაპის დახურვა, „მოდნი“ კოსტუმებით სიარული და ხელში ზონტიკის დაჭერა, ეს კი არ არის მარტო თქვენი ვალი. თქვენი ვალია ის, რომ ატაროთ ჩვენი ერის დროშა-ბაირახი და წინ გაგვიძღვეთ როგორც ამას სჩადიან თქვენი ძმები სხვა ქვეყნებში. ხელი შეგვიწყვეთ განვახორციელოთ ზემო მოყვანილი პროგრამა და სხვა ჩვენი საჭირო საგნები. აბა, ძმებო, შეადგინეთ ჯგუფები, გამოალვიძეთ ახალგაზრდობა, ამოიღეთ ხმა, ააფეთქეთ თქვენი გული, ამუშავეთ თქვენი ძარღვები ჩვენი ერისთვისა და მით დაამტკიცეთ, რომ თქვენცა ხართ შვილები დიდი მოხუცი ისრაელისა“. 64

დ. ბააზოვი ხელიდან არ უშვებს არც ერთ შემთხვევას, რათა როგორმე დაარწმუნოს ებრაელთა საზოგადოება რაბინთა კრების მოწვევის აუცილებლობაში. მორწმუნე ებრაელთა დიდმარხვის — ქიფურის გამო დაწერილ წერილშიც იგი კვლავ მოუწოდებს რაბინებს თავშეყრისაკენ: „ძმებო, მოგინოდებთ მწარე ხმით ეგებ ეხლა მაინც იქონიოს თქვენზე ჩვენმა სარწმუნოებამ სიმართლის დღემ გავლენა და მოგაშოროს პირადი ანგარიშები.

მაშ, მოვიყაროთ თავი საქართველოს ებრაელების რაბინებმა, დავინახოთ ჩვენი ერის სულიერი ნაკლოვანება, მოვისმინოთ ერთმანეთისაგან აზრები, ვილაპარაკოთ, რა არის ჩვენთვის აუცილებელი საჭიროება, შევკრათ ერთი ჯგუფი, დავაარსოთ ცენტრალური იემიბა, გავმართოთ ყველა პროვინციაში სასწავლებლები (თალმუდთორა), დავაარსოთ ფონდი სასწავლებლის სასარგებლოთ და გამოვარკვიოთ სხვა სადღეისო საკითხებიც... ველი, რომ დღეიდან თითოეული რაბინი, ვისაც გებრალეობათ თქვენი ერის მომავალი მოზარდები, ენერგიულათ ამოიღებთ ხმას და გვამცნობებთ: როდისთვის სჯობია კრების გამართვა და სად უნდა მოხდეს იგი. ჩემის მხრით ვნიშნავ 5 ოქტომბერს კრების ადგილათ ქ. ქუთაისს. ნებართვის აღებასაც უკვე შეუდექი და კიდევ ველი ამ ცოტა ხანში“. 65

რაბინთა კრების მოწვევას საჭიროდ თვლის აგრეთვე ილია ებრაელიც თავის წერილში „ქართველ ებრაელთა მიმართ“ (წერილი რედაქტორის მიმართ). იგი, აღნიშნავს რა ქართველი საზოგადოებისა, საერთოდ, და, კონკრეტულად, ქართული პრესის დიდ დამსახურებას ებრაელთა მიმართ, წერილის დასკვნით ნაწილში წერს: „...აუცილებლად საჭიროა ერთი აზრით, ერთი ჭკუით და

ერთის გზით სიარული. რადგანაც ქართველ ებრაელთა მონი-
ნავეებად რაბინები ითვლებიან, დეე მოხდეს რაბინების კრება,
მოხდეს მათი მეთაურობით. ჩვენ როგორც ერის კაცნი თანა-
ვუგრძნობთ და თანაც კრიტიკა გავუკეთოთ მათ მოქმედებას.
ვნახოთ რამდენად დაამტკიცებენ თავიანთ მოვალეობას ერის
წინაშე.“ 66

გაზეთ „სამშობლოში“ გამოქვეყნებული ცნობის თანახმად
რაბინთა კრება უნდა შემდგარიყო 1915 წლის 13 ოქტომბერს.
მოგვიანებით გამოჩნდა ცნობა, რომ კრების მოწვევა გადაიდო 1
ნოემბრისათვის, მაგრამ იგი არც 1 ნოემბერს შედგა.

კრების ჩაშლამ ერთგვარი პროტესტი გამოიწვია ქართველ
ებრაელთა ერთ ნაწილში, აღაშფოთა იგი და ხელში ააღებინა
კალამი, რათა საჯაროდ განეცხადებინა თავისი გულისწყრომა.

„სამშობლოს“ 1915 წლის №225-ში ვინმე ფ. შიმშილაშვილმა
გამოაქვეყნა წერილი „ქართველ ებრაელებს“, რომლის პირველ
ნაწილში, მიმოიხილავს რა დ. ბააზოვის ღვანლს და შრომას
ქართველ ებრაელთა კულტურისა და განათლების გზაზე დაყენ-
ებისათვის ბრძოლაში, სვამს კითხვას:

„ახლა ვკითხვით — ბააზოვის ამდენმა შრომამ და გულშემატ-
კივრობამ იქონია თუ არა რაიმე გავლენა საქართველოს ებრაელ-
ებზე და მათ რაბინებზე? უნდა ვთქვათ, რომ არასფერი. მაშ რას
უნდა მიეწეროს ეს ამბავი? და ან ვისი ბრალია? უნდა ითქვას,
რომ ეს სულ რაბინებისა და ხალხის წარმომადგენლების ბრალია,
რომელთაც დამორჩილებული ყავთ ხალხი, რომელთაც ატარებენ
იმ გზაზე, რომელიც მხოლოდ მათ მოუხდებათ და მათ პირად
ინტერესებს დააკმაყოფილებს. თუ ეს ასე არაა, სად არიან ეს ვა-
ყუბატონები, რომ არ ამოუდგებიან გვერდში ბ. ბააზოვს და მასთან
ერთად არ იშრომებენ თავისი ერის კეთილდღეობისათვის. რატომ
არ გამოთქვამენ თავიანთ აზრებს, რომ რაიმე წამალი აღმოუჩი-
ნონ ამ დაღუპულ ერს, მაგრამ ეს ვაყუბატონები არა თუ მხარს უჭ-
ერენ ბ. ბააზოვს, გაბრაზებულები ჩადგებიან ქუჩებში და აგიტა-
ციას ეწევიან ხალხში — როგორ გაბედა ბააზოვმა ჩვენი ვინაობის
გამოქვეყნება და როგორ გვაკადრაო, დახე როგორ გვლანძღავს
და სხვას. ამ აგიტაციას შეუგნებელი და მათგანვე დაბნელებული
ხალხი ვერ ხვდება და ასე კარგავენ ზღვის უფსკრულში ბ. ბააზო-
ვის კაცთმოყვარეობით შექმნილ აზრებს“.

მიუხედავად მორიგი წარუმატებლობისა, დავით ბააზოვს ფარხმალი არ დაუყრია და კვლავ განაგრძობდა ბრძოლას რაბინთა კრების მოსაწვევად. ამ ბრძოლის შემდეგი ეტაპი იყო მისი ინიციატივით 1915 წლის 17 ნოემბერს ქ. ქუთაისის შავი ქვის საბჭოს დარბაზში მოწვეული „კერძო თათბირი პრესისა და ქართველ ებრაელების წარმომადგენლებისა“. თათბირზე მოწვეული იყო ქუთათური ებრაელების რაბინი ელუაშვილიც, რომელიც, როგორც ჩანს, თათბირს არ დასწრებია. კრების დღის წესრიგში იყო შემდეგი საკითხები: 1. დ. ბააზოვის პროგრამის განხილვა, 2. რატომ ეწინააღმდეგება ქუთაისელი რაბინი სარაბინო კრების მოწვევას? 3. იმ საკითხის განხილვა, თითქოს დავით ბააზოვს განზრახვა აქვს ჩამოაშოროს ქართველი ებრაელობა ქართველებს.

პირველად თათბირზე სიტყვა წარმოთქვა დ. ბააზოვმა, რომელმაც აღნიშნა ქართველ-ებრაელთა გვერდი-გვერდ ცხოვრებითა და ურთიერთპატივისცემით განპირობებული მრავალსაუკუნოვანი მეგობრობა. შემდეგ ორატორმა წარმოადგინა ქართველ ებრაელთა კულტურული ჩამორჩენილობა და უსწავლევლობის მძიმე სურათი. „ქართველი ებრაელების ამ მდგომარეობიდან გამოსაყვანათ მას საჭიროთ მიაჩნია სწავლა-განათლების გავრცელება მათში, კულტურული დაწესებულებების დაარსება, შეერთება მთელი ქართველი ებრაელებისა და საერთო ძალღონით საქმის გაძლოლა“. 67

შემდეგ დ. ბააზოვმა ილაპარაკა მისი პროგრამისა და ამ პროგრამის განხორციელების შედეგად ქართველ ებრაელებში კულტურისა და განათლების შეტანის შესახებ და დაასკვნა: „...სწორედ ეს იყო მიზანი, რომ მომეხდინა რაბინებისა და ქართველ ებრაელების წარმომადგენლების კრება, რომ გამოგვენახა ნივთიერი საშუალება ყველა ამის დასაგვირგვინებლათ და თანაც საერთოდ, მოგველაპარაკა ჩვენს ჭირ-ვარამზეო“. 68

როგორი იყო კრების მონაწილეთა აზრი აღნიშნული პროგრამის შესახებ? მოვუსმინოთ ისევ კრების ანგარიშის ავტორს:

„კრებამ ბ. ბააზოვის სამოქალაქო პროგრამა სასურველათ იცნო და არც კამათი გამოუწვევია. ყველა დამსწრემ სურვილი გამოსთქვა, რაც შეიძლება მალე განხორციელდეს ასეთი საშვილიშვილო კეთილი საქმე ქართველ ებრაელთათვის, მაგრამ, რადგანაც ამ საქმის განსახორციელებლად საჭიროა ქუთათური

რაბინის მხურვალე თანაგრძნობა, დახმარება და თანაგრძნობა, რაბინების კრების გასამართლავად, კრებამ ამოიჩინა დეპუტაცია მასთან მოსალაპარაკებლათ და დასარწმუნებლათ, რომ მისი გულგრილობა ამ საკეთილო საქმეში დიდი დანაშაული იქნება ქართველი ებრაელების წინაშე.

კრებამ დეპუტაციაში ამოიჩინა გრიგოლ გველესიანი, ირაკლი ფანცხავა, არონ ელიგულაშვილი, შიმშონ იაკობიშვილი. დეპუტაციასთან ერთად იქნება ყველა რედაქციიდან თითო წარმომადგენელი. დეპუტაცია რაბინთან მოსალაპარაკებლათ მივა ხუთშაბათ საღამოს“.

როგორც ყოველთვის, მოწინავე ქართველი საზოგადოება ახლაც დიდი ინტერესით ადევნებდა თვალყურს ქართველ ებრაელთა შორის მიმდინარე მოვლენებს და შეეცადა ახლაც დახმარების ძმური ხელი გაეწოდა მათთვის. სწორედ ამ მოსაზრებით დასთანხმდნენ გრ. გველესიანი და ირ. ფანცხავა დეპუტაციაში შესვლაზე, რითაც ერთხელ კიდევ დაგვანახეს, რომ ქართველი საზოგადოებისათვის არაა სულ ერთი ქართველ ებრაელთა ცხოვრებაში მომხდარი ცვლილებები სასიკეთო იქნება მათთვის თუ საზიანო. სწორედ ამას მოწმობს ქუთაისში გამომავალი გაზეთ „სამშობლოს“ ერთ-ერთი წერილის სარედაქციო მინაწერი: „ჩვენი რედაქცია დიდი სიამოვნებით უთმობდა და უთმობს ადგილს ქართველ ებრაელთა წერილებს. რედაქცია ამ შემთხვევაში ხელმძღვანელობს მხოლოდ ერთად-ერთი სურვილით, რომ ქართველმა ებრაელებმა მტკიცე და მეგობრული კავშირები ჩამოაგდონ ქართველებთან და შეძლებისდაგვარად ახსნან და განმარტონ თავისი მდგომარეობა. ხშირად რედაქცია ვერ გაიზიარებს ამა თუ იმ დებულებას ებრაელთაგან გამოთქმულს ჩვენს გაზეთში, ვინაიდან ქართველ ებრაელთა ცხოვრება და განვითარება ჯერ არა დგას სასურველ ნიადაგზე და ბევრი საანბანო ჭეშმარიტება ქართველ ებრაელთა მასისათვის ჯერ შეუთმეცნებელია. მაგრამ რედაქცია სიამოვნებით დაუთმობს ადგილს ამ საანბანო ჭეშმარიტებასაც კი, ოღონდ ქართველმა ებრაელმა შეიგნოს ძალა ერთობისა ქართველებთან და დაამყაროს ძმური ურთიერთობა“. 69

დეპუტაცია, თანახმად კრების გადაწყვეტილებისა, ქუთაისის რაბინს ეწვია 1915 წლის 19 ნოემბერს და ესაუბრა მას რაბინთა

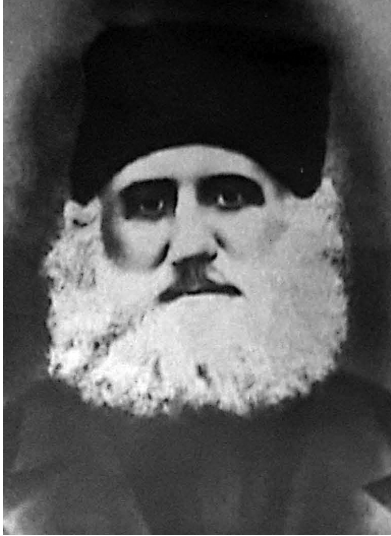
კრებისა და დ. ბააზოვის პროგრამის შესახებ. ქუთაისის რაბინს არც ეხლა დაუთმია თავისი პოზიცია და კვლავ რაბინთა კრების მონვევის წინააღმდეგ წავიდა, რაც მან დაასა-ბუთა შემდეგნაირად: ამ საქმის თაოსნობა იკისრა დ. ბააზოვმა, რის უფლებაც მას არ ჰქონდა, სარწმუნოება ეწინააღმდეგება ასეთ თაოსნობას. გარდა ამისა კრების მოსაწვევად საჭიროა უმაღლესი ინსტანციის (მაგ. ბრესტის რაბინის) თანხმობა. დ. ბააზოვი სიონიზმის მომხრეა, მას ქართველებისაგან გამოყოფა სურს, ჩვენ კი ეს არ გვინდა, ქართველებთან ერთად უნდა მოვკვდეთ. ბააზოვის წესით აღზრდილი მოსწავლეები ებრაულ სარწმუნოებას დაშორდებიან. რაბინი საერთო განათლების წინააღმდეგ წავიდა, რადგან მისი აზრით, ეს ებრაელობისა და სარწმუნოების საფუძვლებს შეარყევსო.⁷⁰

რაბინის პასუხების ახსნა-კომენტირებას ჩვენ არ შევუდგებით. უმჯობესია, მივმართოთ ისევ ქართულ პრესას, რომელიც სისტემატურად ბეჭდავდა დეპუტაციისათვის რაბინ ელუაშვილის მიერ მიცემულ პასუხთან დაკავშირებით რედაქციებში შესულ წერილებს. ისინი გარკვეულ წარმოდგენას გვიქმნიან იმდროინდელ ქართველ ებრაელთა სულიერი ცხოვრების, მათი ინტერესების, მისწრაფებათა შესახებ, გვიჩვენებენ მათ დამოკიდებულებას ქართველ ებრაელობაში მიმდინარე მოვლენებისადმი. წერილების შინაარსის, აზრის სწორად და ნათლად გაგებისათვის მოვიყვანთ იმ ადგილებს, რომლებიც უფრო სრულად გადმოსცემენ მათ შინაარსს.

ერთ-ერთი პირველი, ვინც დეპუტაციისათვის მიცემულ ქუთაისის რაბინის პასუხს გამოეხმაურა, იყო ვინმე ა. ჩაჩაშვილი, რომელმაც გაზეთ „სახალხო ფურცელში“ დაბეჭდა „ღია წერილი ქუთაისის რაბინს“. ავტორი მკაცრი საყვედურის ტონში გადმოგვცემს თავის ნააზრევს და ცდილობს ახსნას რაბინის პოზიციის უსაფუძვლობა. იგი წერს: „მოუთმენლად ველოდით პროვინციის ებრაელობა პატივცემულ დეპუტაციის მოსვლას თქვენთან, ბატონო რაბინო! და იმედიც გვქონდა, რომ ჭეშმარიტებას დაემორჩილებოდით და თქვენს პირად ინტერესებს თავს დაანებებდით. მაგრამ სამწუხაროდ თქვენ არამც თუ ასე არ მოიქეცით, პირიქით იმისთანა აზრები გამოგიტყვამთ პატივცემული დეპუტაციისათვის, რომ მოთმენა შეუძლებელია. თქვენ

გითქვამთ ბააზოვს ნება არ ჰქონდა ხმა ამოელო, რადგანაც მას არ უკავია პირველი ადგილი. თუ იურიდიულად განსჯით, რაც ადგილი თქვენ გიკავიათ, იგივე ადგილი მას უკავია. თუ გგონიათ, რომ ამისთვის ბააზოვი მომზადებული არ არის, არც ეს იქნება მართალი... თქვენ სარგებლობთ, რომ ქუთაისის რაბინის თანამდებობა გიჭირავსთ, ამას ბააზოვიც კარგად ხედავდა და იცოდა, რომ თქვენ გიჭირავთ ციხის კლიტე ხელში და სწორედ იმიტომაც მოგიგზავნათ ორი თვის წინად მე და ჩემთან კიდევ ორი სხვა პირი შემდეგის თხოვნით: „მიიღეთ თქვენ, როგორც ქუთაისის რაბინმა, მეთაურობა, მოინვიეთ რაბინები, მოვილაპარაკოთ ჩვენ ჭირ-ვარამზე, შევექმნათ თალმუდთორაები და იეშიბები, ვასწავლოთ ჩვენ შვილებს თალმუდი და გავაცნოთ ჩვენი დიდებული ისტორია, შევაყვაროთ ჩვენი ერი და მისი სარწმუნოება. თქვენ წინ გაგვიძეხით და ჩვენ უკან მოგყვებით, თორემ დრო წავა და ჩვენი შვილები ისე დაეცემიან, რომ მათი შველა შეუძლებელი იქნებაო“. ამ სიტყვებით მოგმართეთ ბააზოვის სახელით, მაგრამ თქვენ მოჰყევით ლაპარაკს სულ უსაბუთოს და ბოლოს სთქვით: მე ძველი კაცი ვარ და ხალხიც ძველად უნდა დავტოვო. ...მოიგონეთ საშინელი ცილისწამება, რომელიც არამც თუ არ უნდა ეკადრა ებრაელების რაბინს, არამედ საკადრისი არ იყო ანტი-სემიტებისათვისაც კი. „ონის რაბინი სიონიზმის მომხრეაო და ჰსურს ქართველებს ებრაელობა ჩამოაშოროსო, ბააზოვს სურს სარწმუნოება შეარყიოსო. განა თქვენ ამას რჯულის წინააღმდეგად სცნობთ, სჩანს ჩვენ არა გაგვიგია რა რჯულისა. თქვენ გინდათ ფანატიკოსობით სარწმუნოებას შეაფაროთ თავი და ხალხი კი დაღუპოთ. თუ ქართველებთან ერთად სიკვდილსა ლამობთ, რატომ გაშინებს, რომ ჩვენმა ყმანვილებმა ქართული ენა ისწავლონ კარგად, მაგრამ იცოდეს ღმერთმა, არც ერთია და არც მეორე. თქვენ გაშინებთ თქვენი არსებობა არ შეირყეს. ამიტომ ებრძვით არა მარტო ბააზოვს, არამედ ყველას, ვისაც სურს ჩვენ ხალხში სწავლის შეტანა“. 71

ქუთაისის რაბინის ელუაშვილის პასუხებს დეპუტაციისადმი უფრო დანვრილებით განიხილავს ნ. ე-შ. წერილში, რომელსაც აქვეყნებს „სახალხო ფურცელი“ 1915წ. 449-ე ნომერში. წერილის სათაურიდან „ქუთაისის რაბინის პასუხის გამო“ ჩანს, რომ მასში ლაპარაკი იქნება ძირითადად ქუთაისის რაბინის პასუხების

რეუბენ ელუაშვილი

ირგვლივ. ავტორი რაბინის პასუხებში გამოყოფს ოთხ მთავარ პუნქტს და ცდილობს დაამტკიცოს ამა თუ იმ პუნქტში მოცემული პასუხის უსაფუძვლობა.

მოგვყავს ქუთაისის რაბინის პასუხზე ნ. ე-შის კომენტარები:

„1. კრების მეთაური იყო რაბინი დ. ბააზოვი.

...კრების თაოსნობას კისრულობდა ცხინვალის რაბინი ა. ხვოლესი და არა ონის რაბინი დ. ბააზოვი. კრების პროგრამის შედგენა ეკუთვნოდა ბ. ხვოლესს და არა ბააზოვს. მაგრამ ვსთქვათ ეს ასეა. რა არის ამაში საწინააღმდეგო. აქ საქმე სახალხო საქმეს

შეეხება, მოლაპარაკებას საერთო ჭირ-ვარამზე. ჩვენ არ უნდა ვიღებდეთ მხედველობაში, ვინ თაოსნობს კრებას. ანგარიშს უნდა ვუწვევდეთ მხოლოდ იმას, თუ რა აქვს კრებას თავის მიზნად დასახული. ამ კრების მიერ დასახული მიზანი კი, როგორც უწყით, ფრიად საყურადღებოა. შეეძლო ქუთაისის რაბინს კრებაში მეტი აქტივობა გამოეჩინა და კრება მისი სახელით იქნებოდა მონვეული. მაშასადამე, როგორც ვხედავთ, ამ მხრით არასფერი ზნეობრივი უფლება არა ჰქონდა ქუთაისის რაბინს წინ აღსდგომოდა კრებას.

2. ბააზოვი სიონისტია და სურს ჩამოაშოროს ებრაელები ქართველებს.

ეს მეტად უსაფუძვლო პასუხია. რა შუაშია ბააზოვი და მისი მიმართულება? აქ საქმე ეხება ხალხის განათლების მხრივ წარმატებას და არა სიონისტების კონგრესს, ხალხის კულტურულ აღორძინებას და არა სიონისტური იდეის გავრცელებას. ცხინვალის რაბინის მიერ შედგენილ პროგრამაში ხსენებულ კი არსად იყო სიონისტებისა და მათი იდეის შესახებ... აწინდელ სარაბინო კრებაში იოტის ოდენა ადგილიც არ ეჭირა სიონისტურ იდეას. მაშ ამ მხრივ წამოყენებული საბუთიც ვერაფერი საბუთია.

3. ებრაელთა სარწმუნოება ენინააღმდეგება საერო განათლებას.

ეს რაბინი ხშირად ახვევს და აჩეჩებს ებრაელთა სარწმუნოებას იმნაირ აზრებს, რომელიც არა თუ არ მოიპოვება მათში, არამედ სრულიად წინააღმდეგიც არის მის სულისა და თვისებისა. ებრაელთა სარწმუნოება, რომელსაც იმთავითვე დასახული აქვს თავის მიზნად ერის განათლება, ხალხის კულტურულად აღორძინება და გონებრივად განვითარება, დანყებული მოსეს დაბადებიდან, რომელშიც პირველი ადგილი უკავია იმ მცნებას, რომ

ნათან ელიაშვილი

მიანოდონ თავიანთ შვილებს სულიერი საზრდო, მიაღებინონ საჭირო სწავლა და განათლება (5 წიგნი მოსესი თავი 6).

თვით წყარო ჩვენი სარწმუნოებისა თალმუდი ხომ საცსეა იმ ადგილებით, საცა ჰქადაგებენ სწავლის საჭიროებას და მის აუცილებლობას“. შემდეგ ავტორს მოჰყავს თავისი მოსაზრების დამამტკიცებელი რამდენიმე მაგალითი „თალმუდიდან“, იშველიებს უფრო ახლო დროის ავტორიტეტებს და განაგრძობს: „ისინი არამც თუ სიტყვით, საქმითაც ამტკიცებენ თავიანთ უმაღლეს სურვილს და მისწრაფებას მეცნიერებისადმი. ავილოთ, მაგალითად, სეადია გაონი, რამბამი, რაბენუ ბეხიე, ჰალევი და გადმოვიდეთ უკანასკნელი დროის რაბებზე, როგორც იყვნენ გალბიმი, ლიფშიცი და სხვ... ესენი გარდა თავიანთი სარწმუნოებრივი სიმტკიცისა, დიდებულნი ფილოსოფოსნი არიან და პოეტებიც იყვნენ, ჰქონდათ უმაღლესი განათლება და ამაში არავითარ შელახვას არ ჰხედავდნენ თავიანთი სარწმუნოებრივი გრძნობებისას. რა თქმა უნდა, მე ებრაელთა წარჩინებულ პირთაგან შემეძლო მომეყვანა მაგალითად უფრო ცნობილი პირნი და ცნობილი მოღვაწენი მსოფლიო ლიტერატურაში, მაგრამ მე ისეთი პირნი მოვიყვანე განზრახ, რომელთა სარწმუ-

ნოებრივი მხარეც ყოველ ეჭვს გარეშეა. მამასადამე, ის სარწმუნოებრივი მწერლობა, რომელმაც წარმოშვა ამნაირი შვილები, ყოვლად შეუძლებელია წინააღმდეგი იყოს სახალხოდ სწავლის გავრცელების. თავხედობად უნდა ჩაითვალოს მისი სახელით გალაშქრება კულტურის წინააღმდეგ.

4. კრების წინააღმდეგი იქნება, სანამ კრება არ შედგება უმაღლესი ინსტანციის ნებართვით.

რაც შეეხება უკანასკნელ პასუხს, მართლაც რომ საყურადღებოა, საქმემ დაგვარწმუნა, რომ საქართველოში რაბები არ გვყოლია“.

ერთობ მკაცრია საჩხერელ ხაიმ თეთრუაშვილის წერილი. მასში ავტორი მოურიდებლად აცხადებს თავის აზრს რაბინთა შესახებ და მოითხოვს საჯაროდ განმარტონ რაბინთა კრების ჩაშლის ნამდვილი მიზეზები. იგი წერს: „რაბინები ცდილობენ ხალხის დაბნელებას და დაბეჩავებას, რადგანაც რამდენად ხალხი დაბნელებულია, იმდენად მათი (რაბინების — შ.წ.) არსებობა უზრუნველყოფილია. ამიტომ არის უნდათ ხელი შეუშალონ მოღვაწე პირებს, რომელნიც ცდილობენ ჩვენი დაბეჩავებული ხალხის აღორძინებას. არამც თუ მარტო ხელის შეშლით კმაყოფილდებიან, აქტიურ ომსაც უცხადებენ და დედამიწასთან ასწორებენ ხალხის მეგობრებს, ხმარობენ ყოველგვარ უსამართლო საშუალებას, რათა შეავინროვონ და შეჰბორკონ. ასეთ პირობებში როგორ შეიძლება რაიმე საკეთილო საქმე გაკეთდეს ჩვენი საბრალო ხალხისათვის. ამიტომ მოვითხოვთ, რომ კრების მეთაურებმა და ბატონმა ბააზოვმა გამოაქვეყნოს კრების გადადების მიზეზები...“ 72

ხალხი ელოდა დ. ბააზოვის გამოსვლას, მის პასუხს ქუთაისის რაბინისადმი. ეს მოლოდინი გასაგებიცაა — დ. ბააზოვი იყო დამწყები და ფაქტიური მოთავე რაბინთა კრების მოწვევისა; იგი იბრძოდა იმ პროგრამის განხორციელებისათვის, რაც მან კრების დაწყებამდე დიდი ხნით ადრე წარუდგინა ქუთაისის რაბინ ელუაშვილს. მამასადამე, დ. ბააზოვს აუცილებლად უნდა გაეცა პასუხი რაბინ ელუაშვილისათვის მას შემდეგ მაინც, როცა ამ უკანასკნელთან მისულ დეპუტაციას კიდევ ერთხელ გაუმეორა თავისი უარყოფითი დამოკიდებულება რაბინთა კრებისა და დ. ბააზოვის პროგრამის მიმართ. დ. ბააზოვსაც დიდხანს არ

დაუყოვნებია და გაზეთ „სამშობლოს“ 1915 წლის 247-ე ნომერში მოათავსა წერილი „ქუთაისის რაზინის წერილის გამო“, ხოლო „სახალხო ფურცელის“ 1915წ. 458-ე ნომერში — „პასუხი ქუთაისის რაზინს“.

უნდა ითქვას, რომ დ. ბააზოვის აღნიშნულ წერილებში არ ჩანს მწყობრი, დამაჯერებელი, არგუმენტირებული მსჯელობა ელუაშვილის პასუხების წინააღმდეგ, როგორც ამას ვხედავთ ნ.ე.შ-ის წერილში „ქუთაისის რაზინის პასუხის გამო“. იქმნება შთაბეჭდილება, რომ დ. ბააზოვის წერილები დაწერილია ემოციების გავლენის ქვეშ მყოფი ალგზნებული კაცის მიერ. მართალია, ავტორი თავისი სათქმელის გადმოცემას კი ახერხებს, მაგრამ ის დამაჯერებლობა და ლოგიკური თანამიმდევრობა, რაც ეტყობა ნ. ე-ის წერილს, აქ ნაკლებ იგრძნობა. ავტორის გაღიზიანება წერილის დასაწყისშივე ჩანს, რომელშიც ამბობს: „წავიკითხე გაზეთში ეს ყალბი პასუხი, რომელიც წარმოუთქვამს ქუთაისის რაზინს პატივცემული დეპუტაციის წინაშე. უნდა ვსთქვა სიმართლე, შავს თეთრზე არ ვუყურებდე, დაწერილს არ დავიჯერებდი, თუ ებრაელ რაზინის პირიდან გამოვიდოდა სიტყვები, რომლებიც შეშვენიის მხოლოდ მარკოვებს, პურიშკევნიებს, ზამისლოვსკებს და არა, ათასჯერ არა, ებრაელს რაზინს, რომელიც არის წყარო ყოველი სიმართლისა და ზნეობრივობისა“. 73 ამის შემდეგ ავტორი გადადის უშუალოდ ქუთაისის რაზინის პასუხებზე და ცდილობს გააბათილოს ისინი. იგი წერს: „...გაკვირვებული ვარ, როდესაც ვკითხულობ ქუთაისის რაზინის ლაპარაკს. დეე, წინააღმდეგი არის ხალხის სწავლა-განათლებლისა, მაგრამ სარწმუნოება რა მოსატანია. მე მგონია, ჩვენი წმინდა სარწმუნოება მხოლოდ სწავლაზედ არის დამყარებული, ჩვენი ძველი წინამძღოლები სწავლისა და სიბრძნისათვის არიან მოხსენიებულნი ისტორიაში: განათლების ძლიერი სიყვარულით აამალლეს ჩვენმა რაზინებმა ძლიერი თალმუდის კულტურა“. 74 დ. ბააზოვი აკრიტიკებს ელუაშვილის სარაზინო მოღვაწეობას: „ქუთაისის რაზინი ელუაშვილი ოცდარვა წელიწადია ხალხში რაზინად ბრძანდება, რატომ არ მოიფიქრა, რომ ხალხის ყველაზე დიდი საჭიროება სწავლაა, თუ პრინციპიალურად ჰფიქრობს, რომ სწავლა-განათლება რჯულს ეწინააღმდეგებაო, თალმუდის სწავლა ხომ თვით პირველი სარწმუნოების მოთხოვნილებაა. აბა

მიჩვენოს სად აქვს ამნაირი სასწავლებელი? იმასაც დავეუმტკიცებ, რომ, როდესაც ვინმე მოვიდოდა ნასწავლი რუსეთის იეშიბიდან, არ მოისვენებდა, სანამ არ გააგდებდა... აი ახლაც, როცა შეხედა რაბინთა კრება ხალხში გამოფხიზლებას ინვეესო ეცადა და ჩააქრო და ისიც სარწმუნოების სახელით“. 75 ეხება რა ელუაშვილის ნათქვამს „ბააზოვის სარწმუნოება ნებას არ აძლევდა ხმა ამოელო, რადგანაც პირველი ადგილი არ უკავიაო“, წერილის ავტორი მკაცრ ტონში კითხულობს: „...რითი ბრძანდება იგი პირველი და მე ნაკლები... რომელ სარწმუნოების წიგნში წაიკითხა მაგისტანა დესპოტური კანონი, რომ ვინც ქუთაისის რაბინად არ არის, ხმის ამოღების უფლება არავის აქვსო და უსამართლობა რომ ვინმემ ჩაიდინოს, გასწორება არ შეუძლიაო...“ შემდეგ კი პირდაპირ მიმართავს ელუაშვილს: „არც თქვენ აკეთებთ რამეს და არც სხვას ანებებთ და ეს არის თქვენი სარწმუნოება? და ამითი აშინებთ ხალხს „ბააზოვის წარმოდგენილი სასწავლებელი სარწმუნოებას შეარყევსო?“ იმასაც ამბობთ რომ ხელობის გავრცელება ქართველ ებრაელებს შორის სარწმუნოებას ეწინააღმდეგებაო. ნეტავ ვიცოდეთ რომელ სარწმუნოებას ეკუთვნით?“⁷⁷ ავტორი ეხება ელუაშვილის პასუხების იმ ნაწილს, რომელშიც ლაპარაკია რაბინთა კრების მოწვევაზე ბრესტის რაბინის თანხმობის საჭიროების შესახებ. უნდა ითქვას, რომ წერილის ეს ნაწილი უფრო დამაჯერებელ ხასიათს ატარებს. „...თქვენ გითქვამთ ბრესტის რაბინმა უნდა დაგვრთოს ნებაო. ეს ხომ ხრიკია „ვისაც ტყუილი უნდა შორეული მოწმე დაასახელოსო“. თორემ რა დამოკიდებულება გვაქვს ბრესტის რაბინთან იურიდიულად. მართალია დიდ პატივსა ვსცემთ მის ნიჭსა, მაგრამ მისი ნებართვა ჩვენ არ გვჭირია. ხოლო თუ მაინცდამაინც დაგიჟინებიათ, წარმოგიდგენთ ბრესტის რაბინის დაწერილ მონოდებებს „ქართველ ებრაელ რაბინების მიმართ“, რომელშიც მოგვინოდებს ზემოხსენებულ სასწავლებლების დასაარსებლად, არამც თუ მარტო ამ რაბინის, არამედ მთელი რუსეთის რაბინების და ქ. იერუსალიმ-პალესტინის რაბინების მონოდებებსაც. თუ თქვენ ბ. რაბინო, ჭეშმარიტებას ემსახურებით, ითხოვეთ მათი დაწერილი მონოდებანი ჩვენდამი და თუ დაუყოვნებლივ წარმოგიდგინოთ, ნულარ გავკეცვეთ და დათანხმდით კრების მოწვევას და სასწავლებლის დაარსებას“. 78

დ. ბააზოვი აღშფოთებით ლაპარაკობს რაბინ ელუაშვილის პასუხის იმ ნაწილზე, რომელშიც ნათქვამია — „ბააზოვი სიონისტია და სურს ჩვენი გამოყოფა ქართველებითგანაო“. იგი წერს: „რაც შეეხება ამნაირ ცილისწამებას ბ. ელუაშვილი ღირსია ჯეროვანი პასუხი გავცე, მხოლოდ სამწუხაროდ, მაგაზე პასუხის გაცემა შემძლია თუ მას გვერდში ამოუყენებენ ანტისემიტებს და ამას ვერ ვიზამთ და ვერც შევკადრებთ რაბინის სახელს. მოვა დრო, როცა ებრაელების პრესა აღდგება და მაშინ ვალდებული იქნება 14 მილიონ ებრაელების წინაშე ტყუილი ცილისწამებისათვის სამართალში დადგეს. დავამტკიცებთ იმასაც, რომ არა თუ მარტო ჩვენ ქართველი ებრაელები ვსთვლით საჭიროთ, რომ ჩვენი ეკონომიური და პოლიტიკური ბედი უნდა იყოს დამოკიდებული ქართველი ერის ბედთან, არამედ მთელი ჩვენი პოლიტიკური მოღვაწეებიც ასე სცნობენ საჭიროთ“. 79 აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით „სახალხო ფურცელში“ გამოქვეყნებულ წერილში (1915წ. №458) იგი წერს: „აბა რამ აგიძულათ მაგისთანა ცილისწამებას, მით უფრო რომ ზემოხსენებულ გეგმაში, რომელიც კრებას უნდა გაერკვია, სრულიად არაფერი ურევია სიონისტური!... ჩვენ, ქართველი ებრაელები იმდენად ვართ შეერთებული ქართველებთან და ისე შეთვისებულნი მათ მიერ, რომ ჩვენი დაშორება ქართველებისაგან მხოლოდ თავისი მკვლელობა იქნებოდა.“

როგორც ვხედავთ, დ. ბააზოვი რაბინ ელუაშვილის საპასუხოდ დაწერილ წერილებში შეეხო საკითხებს, რომლებიც, მისი აზრით, ყველაზე მეტად საჭიროებდნენ განმარტება-გარკვევას. გარდა ამისა, მას მოუხდა დაეცვა თავი ბრალდებისაგან ებრაელების ქართველებისაგან გათიშვის შესახებ, რაც ყველაზე დიდ დანაშაულად ჩაუთვალა ქუთაისის რაბინმა. სწორედ ამიტომ ამბობდა დ. ბააზოვი, რომ ქუთაისის რაბინის ეს აზრი სრული ცილისწამებაა, დაბეზღება, როგორც საკუთარი ისე ქართველი ხალხის წინაშე, უსამართლო შეფასება იმ მოღვაწეობისა, რასაც იგი ეწეოდა ქართველ ებრაელთა შორის ქართველთა და ებრაელთა შემდგომი დაახლოებისა და დამოყვრებისათვის. მას მოჰყავს მაგალითები, რომლებიც შუქს ჰფენენ მის განმანათლებლურ მუშაობას. „1910 წლიდან — წერს იგი — მოვანყეთ დ. ონში ისეთი სასწავლებელი, სადაც სწავლობდა 120 ყმანვილი რუსულ-

ქართულსა და ებრაულს, ასწავლიან 6-5 გამოჩენილი მასწავლებელი და ერთი რუსული ებრაელი, რუსულ-ქართულს ორი კაი გამოჩენილი მასწავლებელი. დღემდე 180 კომლ ებრაელში წერა უბრალოდ იცოდნენ მხოლოდ 40-მა კაცმა. ახლა კი ნახეთ მოზარდი ყმანვილები როგორ სწერენ ქართულად და კითხულობენ ქართულ ჟურნალ-გაზეთებს, ეცნობიან მის მწერლებს, უკავშირდებიან მის ჭირსა და ლხინს... რომ ეს ასეა დაამონებენ არა მარტო ონელი ებრაელები, ქართველები და მათი სამღვდელოება, თავად აზნაურობა და მოხელეებიც...” 80

ქართველ ებრაელთა შორის მიმდინარე ეს გაცხარებული კამათი უშუალოდ ქართული პრესის ფურცლებზე, მისი მეშვეობით მიმდინარეობდა და, რა თქმა უნდა, ამ პრესის მკითხველი ქართველი საზოგადოება და, მით უმეტეს, რედაქციათა თანამშრომლები მიმდინარე პოლემიკის კურსში იყვნენ. ის დიდი ინტერესი, რომელსაც ქართველი საზოგადოება ყოველთვის იჩენდა ქართველი ებრაელებისადმი, არც ამ პერიოდში შენელებულა. აღნიშნული პოლემიკის დროს მრავალი ქართული გაზეთი უკლებლივ ბეჭდავდა ქართველ ებრაელთა ყოველგვარ მასალას, მიუხედავად მისი ჟურნალისტური თუ სამწერლო დონისა, იდეური შინაარსისა და ენობრივად გაუმართაობისა. „არ დავმალავ და გულახდილად მოგახსენებთ, რომ ბევრი რამ ამ ქართველ ებრაელთაგან ნათქვამი და დაწერილი ჩვენ ისეთ საანბანო, სადა და უბირათ მიგვაჩნდა, რომ სხვას — ქართველ თანამშრომელს არც კი დავუბეჭდავდით, მაგრამ ვხელმძღვანელობდით რა იმ პატივისცემით, რომელსაც ჩვენ გულში ვატარებთ ებრაელთადმი... ჩვენ არ შეგვეძლო დაგვეხშო ქართველ ებრაელთათვის საშუალება თავისის აზრის გამოთქმისა. რა ვუყოთ, რომ ეს აზრი მდაბიო და სადა იყო, რა ვუყოთ რომ ზოგიერთში, შეიძლება არც კი ვეთანხმებოდეთ პატივცემულ მწერლებს, სამაგიეროთ ეს აზრები, ეს თქმა და თავგამოდება ამ მწერლებისა ჩამაფიქრებელი და სასიამო გასაგონი იყო და არის ქართველ ებრაელთა უმრავლესობისათვის, რომელი უმრავლესობაც, სამწუხაროდ, დღევანდლამდე სიბნელეში იმყოფება...” — წერს წერილის ავტორი ია ეკალაძე-ცინცაძე. 81

ამ შემთხვევაში ქართული პრესის მოღვაწეები ერთი ჰუმანური იდეით ხელმძღვანელობდნენ. მათ უნდოდათ გაეღოთ ის

უმეცრების ყინული, რაც ასე მტკიცედ შემოჭდომოდა ქართველ ებრაელებს, გაენგრიათ ის უვიცობის ჯავშანი, რკინის გალანად რომ შემოვლებოდათ ოდესღაც მსოფლიო ცივილიზაციის სათავეებთან მდგომი ხალხის შთამომავალთ. ძნელი იყო ბრძოლა სიბნელის წინააღმდეგ, მაგრამ რაც უფრო ძნელი იყო იგი, მით უფრო მეტი სიხარულის მომგვრელი იყო მოპოვებული წარმატება. მთავარი იყო ქართველ ებრაელთა ამოძრავება, მათში იმის შეგნების შეტანა, რომ ძველებურად ცხოვრება აღარ შეიძლება „ამ მიზანს ცოტათ თუ ბევრათ მივალწიეთ კიდეც. ქართველი ებრაელები გამოეხმაურნენ, თავის მწერლებს, დაიწყო მათში აზრთა გაცვლა-გამოცვლა და ჩვენა გვგონია, დღეის შემდეგ ველარავითარი ძალა ვერ შესძლებს ქართველი ებრაელების ბნელეთში დაკავებას — წერდა ია ეკალაძე-ცინცაძე.

ჩვენ ღრმათა გვწამს, რომ ქართველი ებრაელობა უკვე შესდგა გამოფხიზლების გზაზე და თავის წვლილს შეიტანს ქართულ ცხოვრებასა და ლიტერატურაში. საქმე ნავსის გატეხა იყო. ეს ნავსი გატყდა და პირველი ჩაქუჩიც რაბინმა დავით ბააზოვმა დაჰკრა“. 82

თავი III

„ქართველ ებრაელთა ეროვნების იდენტიფიკაციის საკითხი“

დ. ბააზოვის მიერ „დაკრული ჩაქუჩის“ რეზონანსის შესახებ ჩვენ ნაწილობრივ ზემოთ ვილაპარაკეთ. მაგრამ ეს იყო იმ ქართველ ებრაელთა აზრები, რომლებიც მომხრენი იყვნენ დ. ბააზოვის პროგრამისა, სარაბინო კრების მოწვევისა და ამ კრებაზე დ. ბააზოვის პროგრამის განხილვისა.

როგორც ზემოთ მოყვანილი მასალებიდან ვნახეთ, ქართველ ებრაელთა ერთი (და საკმაოდ დიდი) ნაწილი მხარს უჭერდა რაბინთა კრების მოწვევას, დ. ბააზოვის პროგრამის განხორციელებას და საერთოდ, მის კულტურულ-საგანმანათლებლო მუშაობას. ასეთსავე პოზიციაზე იდგნენ ქართველი საზოგადოების ზოგიერთი წარმომადგენლებიც (ია ეკალაძე-ცინცაძე, გველესიანი, ფანცხავა, გედევანიშვილი და სხვ.), რომელნიც მალალ შეფასებას აძლევდნენ დ. ბააზოვის მოღვაწეობას ქართველ ებრაელებში კულტურისა და განათლების შეტანის მხრივ. ისმის კითხვა — იყვნენ თუ არა ქართველ ებრაელებში (და არა მარტო ებრაელებში) დ. ბააზოვის მოღვაწეობისადმი ოპოზიციურად განწყობილი პირები რაბინ ელუაშვილის გარდა? თუ იყვნენ, რატომ დუმდნენ აქამდე და არ გამოთქვამდნენ თავიანთ აზრს ქართველ ებრაელებში მიმდინარე პროცესების ირგვლივ?

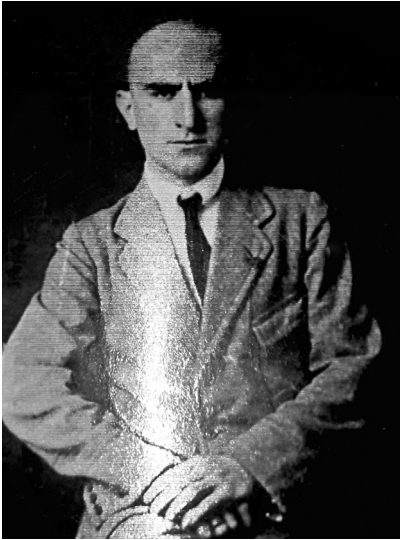
რა თქმა უნდა, ასეთი პირები იყვნენ და მათ შორის პირველ რიგში უნდა დავასახელოთ მიხეილ და იოსებ ხანანაშვილები. სწორედ ამ პერიოდში (1915-1916წწ.) მიხეილი ომსკის უნივერსიტეტში სწავლობდა და იქიდან ადევნებდა თვალყურს ქართველ ებრაელთა ცხოვრებას გაზეთ „სახალხო ფურცლის“ საშუალებით. მისი ყურადღების მიღმა არ დარჩენილა არც ერთი მეტნაკლებად მნიშვნელოვანი მოვლენა, რასაც ადგილი ჰქონია ქართველ ებრაელთა ცხოვრებაში. მისმა (აგრეთვე იოსებ ხანანაშვილის) გამოსვლებმა არსებითად სულ სხვა მიმართულება მისცეს, ახალ გზაზე დააყენეს ქართველ ებრაელთა საზოგა-

დოებრივი აზრი, ეროვნული შეხედულებანი. ფაქტობრივად, კამათი წარიმართა სრულიად განსხვავებულ საკითხებზე. ამ კამათისათვის ახალი ელფერის მიმცემი მ. ხანანაშვილი თავის წერილებსა და გამოსვლებში ძირითადად აკრიტიკებდა დ. ბააზოვის შეხედულებებს, ქართველ ებრაელთა შორის კულტურისა და სწავლა-განათლების შეტანის მისებურ წესებსა და მეთოდებს. იგი თავი-დანვე წინააღმდეგი იყო რაბინთა კრების მოწვევისა და ამიტომ წერს ასე სარკასტულად ერთ-ერთ წერილში: „ქართველ რაბინების კრებას ისეთივე

მიხეილ ხანანაშვილი

მნიშვნელობა აქვს, როგორც ექნებოდა, მაგალითად, ქართველ-მოღლების კრებას“.⁸³ მიუხედავად რაბინთა კრების მოწვევის საჭიროების უგულებელყოფისა, როგორც მისი სხვა წერილიდან ჩანს, მომავალი კრებიდან იგი მაინც მოელოდა გარკვეულ დადებით შედეგებს, კერძოდ, „ქართველ ებრაელთა შორის ქართულ-ეროვნულ აღორძინების პირველ ნაბიჯს, გამოფხიზლების სიმპტომს, გაზაფხულის პირველ მერცხალს...“⁸⁴ მაგრამ, მ. ხანანაშვილის თქმით, მოხდა სრულიად სხვა რამ. იგი, აანალიზებს რა რაბინთა კრების დღის წესრიგს და დ. ბააზოვის პროგრამას, გამოაქვს დასკვნა: „ჯერ მოისურვებენ ჩვენს ყმანვილებს ებრაული ლიტერატურა და ენა ასწავლონ (რომელი ენა ჟარგონი თუ „ლაშონ აკოდეში“- წმინდა ენა, რომელიც სალოცავად და უფლის სიდიდეებლად არის გაჩენილი, და ებრაული კულტურის (?-მ.ხ.) ამბები მიაღებინონ. მერე ჩვენს ქართველ ებრაელებში შეეცდებიან ებრაულ „ნაციონალურ“ თვითშეგნების შეტანას და მერე კი (ლოგიკურის თანამიმდევრობით იქადაგებენ) იერუსალემში-პალესტინაში გადასახლებას ებრაული სახელმწიფოს დასაარსებლად. ეს ხომ ერთი ეროვნების ცნობილი პარტიის პროგრამაა...“⁸⁵

იოსებ ხანანაშვილი

მართალია, ავტორი პირდაპირ არ გვეუბნება პარტიის სახელს, მაგრამ გასაგებია, რომ მას მხედველობაში აქვს სიონიზმი. აქედან გამომდინარე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ რაბინთა კრებას და დ. ბააზოვის პროგრამასაც მ. ხანანაშვილი თვლის სიონიზმის იდეების, მისი მიზნის განხორციელების საშუალებად, ხოლო დ. ბააზოვს — სიონიზმის მსახურად. ეს უფრო ნათლად აქვს ნათქვამი მიხეილ ხანანაშვილს (და იოსებ ხანანაშვილს) შემდგომში გამოქვეყნებულ წერილებში და მთელ კამათს დ. ბააზოვთან სწორედ სიონიზ-

მის წინააღმდეგ ბრძოლის ჭრილში წარმართავს. რაც შეეხება ქართველ ებრაელთა შორის მიმდინარე ძვრებს, მისი აზრით „ეს გამოფხიზლება ჯერ-ჯერობით უფრო სარწმუნოებრივი ხასიათისაა, ვიდრე ეროვნული თვითგამორკვევის... აქ საჭიროა დაკვირვება და ნათელყოფა იმ საზღვრისა, სადაც თავდება სარწმუნოება და იწყება ეროვნული საკითხი... ჩვენი ებრაელობის საცოდავ და დაბეჩავებულ საზოგადოებას რაბინები ერთი ალტას ეწევა, მეორე ბალტას, ერთის მხრით „ჩვენ ქართველებთან ერთად უნდა მოვკდეთ“, მაგრამ სიბეჩავ-სილატაკეში და უვიცობა-სიღუბსჭირეში. სულთამხუთავი (თუ საერთო ეროვნულ იდეისათვის მებრძოლი?), მეორეს მხრით ევროპულად განათლებული რაბინები აწოდებენ ქართველ ებრაელების საზოგადოებას „პანისრაელიზმით“ შეზავებულ ხაჭაპურებს...

მივმართავთ ზემოხსენებულ რაბინებს ნუ აიჩქარებენ ქართველ ებრაელების ეროვნულ საკითხის „მოხუთშაბათებას“. იმის გადანყვეტა რაბინებისათვის, როგორც სასულიერო წოდების პირთათვის არავის მიუხდვია“. 86

თუ რაბინებს არ აქვთ მორალური უფლება ქართველ ებრაელთა მომავალზე ფიქრი-ზრუნვისა, მაშინ აიღოს თავის თავზე

ეს მიძიმე მისია? იქნებ იმ ახალგაზრდებმა, რომლებსაც ადგილებზე მიუღიათ სასულიერო განათლება და, როგორც მიხეილ ხანანაშვილი ამბობს, „სწავლას — როგორც ბუ დღის სხივებს — გაურბიან და საერო განათლება საერო უბედურებად და ღვთის რისხვად მიაჩნიათ“. 87 მდგომარეობა მით უფრო რთულდება, თუ გავითვალისწინებთ, რომ იმ დროის ქართველ ებრაელთა ინტელიგენციის რაოდენობის ჩამოსათვლელად ორივე ხელის თითები საკმარისია. ამიტომაც ასე რიტორიკულად სვამს კითხვას მ. ხანანაშვილი — „აბა მიბრძანეთ, რომელი საზოგადოებრივი და ეროვნული საქმე შეუძლია ჯერ-ჯერობით ამ „ნორჩ“ თავობას და რუსეთის სხვადასხვა ქალაქებში მყოფ სტუდენტობას განახორციელოს“. 88

ერთად-ერთ გამოსავალს წერილის ავტორი ხედავს მხოლოდ იმაში, რომ წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ „გახსნას ქართველ ებრაელებშიც სკოლები და ჩააბას აგენიც ქართულ ეროვნულ კულტურულ ცხოვრებაში...“ 89 ეს არის ქართველ ებრაელთა შორის სწავლა-განათლების, კულტურის შეტანის ერთადერთი გზა: ასეთია მ. ხანანაშვილის აღნიშნული წერილის ძირითადი აზრი, იდეა.

აღნიშნულის გარდა, მ. ხანანაშვილმა ამ წერილში წამოჭრა ისეთი საკითხი, რომელმაც მთლიანად შეცვალა ქართველ ებრაელთა შორის მიმდინარე კამათის საგანი და შინაარსი. ესაა საკითხი ქართველ ებრაელთა ეროვნების შესახებ. ამავე წერილში ჩვენ ვპოულობთ პასუხს აღნიშნულ კითხვაზე — ქართველი ებრაელები ეროვნებით არიან ქართველები, სარწმუნოების მოხედვით — მოსეს მოძღვრების მიმდევრები.

მ. ხანანაშვილის ამ გამოსვლამ აზრთა დიდი შეხლა-შემოხლა გამოიწვია ქართველ ებრაელთა შორის (და არა მარტო ებრაელთა შორის) და კამათს მისცა სრულიად ახალი მიმართულება. მ. ხანანაშვილის გარდა ამ მოსაზრებას აქტიურად იცავდნენ იოსებ ხანანაშვილი და აგრეთვე ივ. გომართელი. მეორე მხრივ, მათ დაუპირისპირდა ქართველ ებრაელთა ერთი ჯგუფი დ. ბააზოვის მეთაურობით.

როგორც აღვნიშნეთ, ამ ორ მხარეს შორის მიმდინარე პოლემიკას ახალი მიმართულება და შინაარსი მისცეს მ. და ი. ხანანაშვილებმა, რომლებმაც ივ. გომართელის შემდეგ იკითხეს — ვინ

არიან ეროვნებით ქართველი ებრაელები? და თვით უპასუხეს მას. სწორედ მათი პასუხი აღმოჩნდა ის ძალა, რომელმაც მძლავრი ბიძგი მისცა რაბინთა კრების გამო წამოწყებულ კამათს.

იოსებ და მიხეილ ხანანაშვილებსა და დავით ბააზოვის პოლემიკაში იკვეთება სამი ძირითადი თემა: 1. ქართველ ებრაელთა ეროვნულობა, 2. სარწმუნოებისა და ეროვნების ურთიერთმომართება, 3. სიონიზმი და დ. ბააზოვი - მისი აპოლოგეტი ქართველ ებრაელთა შორის.

გაზეთ „საქართველოს“ 1917 წლის №48-ში დაბეჭდილ წერილში ი. ხანანაშვილი მიმართავს დ. ბააზოვს და ასკვნის: „უმთავრესი საკითხი აქ ისაა, რომ ვართ ჩვენ ებრაელები თუ ქართველი ეროვნებით? აი, აქ უნდა იყოს მთელი ჩვენი დავის შინაარსი ჩასახული და პოლემიკაც ამის გარშემო უნდა ტრიალებდეს“. მართლაც მომდევნო (49) ნომერში იგი აქვეყნებს წინა წერილის გაგრძელებას „ვინ ვართ ქართველი ისრაელები?“, რომელშიც დასაწყისშივე იძლევა ერის განმარტებას: „ერი არის ერთი სოციალური სუპერ-ორგანიზმი ანუ ჰიპერ-ორგანიზმი (ტარდის სიტყვით), შემდგარი ერთგვარ ან მრავალგვარ ეთნიურ და სოციალურ მასალისაგან, რომელსაც შეუძლია ჟამთა ვითარებაში შექმნას ერთი გარეგნულად მონესრიგებული საერთო ცხოვრება თავის შემადგენელ ერთეულთა, ერთი საზოგადოება ყველა თავისი ორგანოებითა: ენითა, სარწმუნოებითა, ზნეობითა, ხელოვნებითა, სამართლითა და პოლიტიკითა, საზოგადოება განსაკუთრებული ისტორიითა, ტიპითა და თვითშეგნებითა, სრულის თვითშეგნებითა“. ავტორს, მიაჩნია, რა ერის მოცემული განმარტება ერთ-ერთ საუკეთესოდ, განსაკუთრებით გამოყოფს, მისი აზრით, უმთავრესს „თეორიას სუბიექტური შეგნებისა“, რომელიც დამყარებულია პიროვნებათა თავისუფლებაზე.

ი. ხანანაშვილი წერს, რომ „რასა-ტომი ეროვნებათა დაყოფაში არავითარ როლს აღარ თამაშობს“ და შემდგომ მოჰყავს მეცნიერთა მოსაზრებები ქართველებისა და ებრაელების ანთროპოლოგიური მსგავსების შესახებ. მსგავსი მოსაზრებები უფრო ადრე წარმოადგინა ივ. გომართელმა თავის წერილში „ქართველი ებრაელები“. 90 ქართველი ებრაელები ისეთივე „ბრაქიცეფალები ყოფილან, როგორც ქრისტიანი ქართველები. წარმომავლობა და რასული კუთვნილება არ შეადგენს აუცილებ-

ელ განმსაზღვრელ ელემენტს ამა თუ იმ ერისა — ფიქრობს ავტორი. ერი შეიძლება შედგებოდეს რამდენიმე წარმომავლობის, სხვადასხვა რასის წარმომადგენლებისაგან, „რასათა სხვადასხვაობა არ აშორებს ერის ერთ ნაწილს მეორისაგან, ცხადია, რადგანაც ერი არა რასიული ინდივიდუალობაა, არამედ სოციალური და ფსიხოლოგიური ინდივიდუალობა და მამასადამე, ისტორიული ინდივიდუალობაც, განსაზღვრული სოციალური ორგანიზმი, რაიც უკვე ერის თავისებურებების საფუძველია“. 91

რაც შეეხება რელიგიას, ი. ხანანაშვილის აზრით „რელიგია ყველას ერთი გვაქვს არა თუ ისრაელებს, არამედ მართლმადიდებელთ და კათოლიკეთაც. ხოლო საქმე ისაა, რომ აქაც როგორც ყოველ რჯულში, აქაც განსხვავება ცერემონიალურსა და გარეგნულ წესრიგში სჭარბობს. რელიგიური ფაქტორი ვერ შეგვიშლის ხელს იმაში, რომ ქართველ ეროვნებას ვეკუთვნოდეთ, თუ კი სხვა ფაქტორები საერთო ქართული გვაქვს“ — ასკვნის ავტორი. 92

იმისათვის, რომ გასაგები გახდეს ქართველ ებრაელთა ეროვნულობის ი. და მ. ხანანაშვილისეული ინტერპრეტაცია, მოვიყვანთ იმ ძირითად დებულებებს, რის საფუძველზეც აგებენ ისინი თავიანთ მოსაზრებას. ესენია:

1. სამშობლო ჩვენი საქართველოა. მართალია, მოსულები ვართ იერუსალიმიდან, მაგრამ თვით ჩვენი მოძმე ქართველები ქრისტიანები კი არ არიან მოსული საქართველოში?... ჩვენ ვიცით, რომ ისრაელთა წელთაღრიცხვით 6000 წელიწადია, რაც ღმერთმა დედამიწა გააჩინა. ამ 6000 წელში თითქმის 3000 წელიწადს ჩვენ აქ ვსცხოვრობთ, მამ გვაქვს უფლება ვუწოდოთ საქართველოს ჩვენი სამშობლო, თუ არა?

2. დედა-ენა ჩვენი ქართული. ამას დიდი მტკიცება არ უნდა, მაგრამ მაინც მოგაგონებთ, რომ წმ. ნინოს ცხოვრება ქართველი ისრაელების: - მღვდელთმთავარ აბიათარის და მისი ქალიშვილის სიდონიას მიერ IV საუკუნეში ქართულად არის დაწერილი. ელიოზ მცხეთელი და ლონგინოზ კარსნელი, რომლებიც პირველ საუკუნეში მიწვეულნი იყვნენ საქართველოდან ქრისტეს სწავლის გასარჩევად ქართულად სწერდნენ წერილებს „ჩვენ ქართული ჰურიანო“ და სხვა.

3. ზნე-ჩვეულება და ხასიათი, დაგვეთანხმებით, რომ უფრო

ქართული გვაქვს, ვიდრე რუს-ამერიკის ებრაელობის.

4. კულტურულად, სოციალურად, პოლიტიკურად და ეკონომიურად ვენათესავეებით რომელს უფრო, ქართველობას როგორც ეროვნებას თუ რუს-ამერიკის ებრაელობას? XX საუკუნეში ხალხები ერთდებიან არა იმის მიხედვით, ვინ რომელ სარწმუნოებას ეკუთვნის, არამედ ენის, ტერიტორიის, კულტურის და ეროვნულ-პოლიტიკური ინტერესების მიხედვით.

5. გრძნობა, ფიქრი, რწმენა, მისწრაფება გვაქვს ერთი ქართველებთან თუ უფრო რუს-ამერიკის ებრაელობასთან?

6. ჩვენი ისტორია, წარსული? მართლაც ბევრ რამეს საგულისხმიეროს გვეუბნება ქართული ისტორია, და, უპირველეს ყოვლისა იმას, რომ ჩვენი წინაპრების რაბინები და აგრეთვე ქართველი ერის მოწინავენი ასე გადაგვარებულად არ სწყვეტდნენ ჩვენს და ჩვენ მოძმე ქართველ ქრისტიანების საკითხს. საკმარისია მოვიგონოთ ბაგრატიონთა დინასტია, რომ სიამაყით ვთქვათ „ჩვენ ქართველი ისრაელები ვართ...“

7. შთამომავლობა არ შედის ეროვნების ახსნაში, როგორც უმთავრესი ფაქტორი. თუკი სხვადასხვა შთამომავლობის ხალხს შეუძლია ერთი სარწმუნოებისა იყოს, რისთვის არ შეიძლება, რომ ერთ ეროვნებას ეკუთვნოდეს სხვადასხვა შთამომავლობის ხალხი, თუ კი, რასაკვირველია, წარსული და უმთავრესი ნიშნები ეროვნებისა აერთებს მათ? დიალ შეგიძლიანთ წარსულით იყოთ სხვა შთამომავლობისა, მაგრამ ქართველი ეროვნულად.

ამ დებულებიდან გამომდინარე მ. ხანანაშვილი ასკვნის, რომ ქართველი ებრაელები არიან „ქართველები ეროვნებით და ისრაელები სარწმუნოებით“. 93

ქართველ ებრაელთა ეროვნების საკითხის მსგავსი განსაზღვრა ფაქტობრივად ახალი სიტყვა იყო და ბუნებრივია ის რეაქცია, რაც მან გამოიწვია ქართველ ებრაელობაში. ქართული გაზეთების ფურცლებზე გამოჩნდა სხვადასხვა ავტორების წერილები, რომლებშიც მოცემული იყო ებრაელი ხალხის ეროვნების განსაზღვრის ცდები. მათ შორის განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს დ. ბააზოვის წერილები „სამშობლოში“.

ჯერ განვიხილოთ მ. და ი. ხანანაშვილების მოსაზრებანი.

თავიდანვე უნდა ითქვას, რომ პოლემიკის ორივე მხარე უშვებს ერთი და იმავე შეცდომას.

ქართველი ებრაელი, როგორც ასეთი, წარმოადგენს ეთნიკურ ჯგუფს, ერის ერთ ნაწილს, მაგრამ არა დამოუკიდებელ ერს, არც ქართულს და არც ებრაულს. როგორც ხანანაშვილები, ასევე დ. ბააზოვი, ქართველ ებრაელთა შესახებ ეთნიკურ ჯგუფზე მსჯელობისას თავიანთი პოზიციების, შეხედულებების დასასაბუთებლად მოუხმობენ ისეთ არგუმენტებს, რომელთა გამოყენება მართებული იქნებოდა მხოლოდ ერის რაობის განხილვისას. ამაში მდგომარეობს ის ერთ-ერთი ძირითადი ხარვეზი მათი პოლემიკისა, რაც აუცილებლად უნდა აღინიშნოს ანალიზის დანწყბამდე. ისიც უნდა დაფუმატოთ, რომ ერთმანეთს შეეჯახა ორი აბსოლუტურად განსხვავებული პოზიცია, ორი შეხედულება, რომელთაგან შეიძლება ზოგიერთი მოსაზრება გავიზიაროთ, ზოგიც უარვეყოთ.

ეროვნული ტიპის ჩამოყალიბების პროცესში შეიმჩნევა მოძრაობა ფიზიკურიდან სულიერისაკენ, გარეგნული უბრალოებიდან შინაგანი სამყაროს სირთულისაკენ. კულტურის საწყის საფეხურებზე ხალხები გაირჩევიან უპირატესად ფიზიკური ნიშნების მიხედვით, ხოლო მაღალ საფეხურებზე ძირითადად — კულტურულ-ისტორიული ნიშნების მიხედვით. შესაბამისად არსებობს ერთა შემდეგი ტიპები:

1. რასობრივი ტიპი, 2. ტერიტორიულ პოლიტიკური ანუ სოციალურ-ავტონომიური და 3. კულტურულ-ისტორიული ანუ სულიერი. 94

დროთა განმავლობაში ტერიტორიადაკარგული ესა თუ ის ერი, რომელსაც ნაკლებგანვითარებული კულტურულ-ნაციონალური სახე გააჩნია, ჰკარგავს თავის მახასიათებლებს მთლიანად ან ნაწილობრივ და შეერევა უფრო მკვეთრად გამოხატულ ეროვნულ ტიპს და ასიმილირდება მასთან.

კულტურულად ან სულიერად ძლიერი ერი ინარჩუნებს თავის სახეს, თვითმყოფადობას პოლიტიკური დამოკიდებულების პირობებშიც კი, რასაც იგი აღწევს სოციალური ავტონომიის ე.ი. თვითმმართველობის ისეთი ორგანიზაციით, რომელიც გამომდინარეობს მისი ისტორიული ტრადიციებიდან და შინაგანი მოთხოვნილებიდან. ერის ბედ-იღბლისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს არა გარეგნულ სიძლიერეს, მონუმენტურობას, არამედ მის სულიერ ძალას, კულტურის სიდიადეს, ერის წევრთა

შინაგან შეკავშირებას.

თუ ამ თვალსაზრისით განვიხილავთ ებრაელი და ქართველი ერების ისტორიას, ძალიან ბევრ მსგავსებასა და საერთოს ვნახავთ. ფიზიკურად ძლიერი დამპყრობელი ერი დაპყრობილი ერებისაგან ქმნის იმპერიას, რომელიც ეფუძნება ერთმანეთისთვის უცხო, ზოგჯერ მტრულად განწყობილი ხალხების კონგლომერატს. შინაგანი წინააღმდეგობები იმპერიის შიგნით დროთა განმავლობაში ძირს უთხრიან მას, შლიან და იმპერიაც მიექანება დალუპვისაკენ, წარიხოცება პირისაგან მიწისა. ასე იყო ძველი ასირიის, ბაბილონის, სპარსეთის, რომის შემთხვევაში. ხოლო უახლოესი პროცესები, რაც ჩვენს თვალწინ მოხდა (მხედველობაში გვაქვს საბჭოთა იმპერიის დაშლა), კიდევ ერთი დადასტურებაა აღნიშნული მოსაზრებისა.

ნებისმიერი ერის არსებობისათვის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტორია ეროვნული თვითშეგნება. მისი არსებობა განპირობებულია ამ თვითშეგნების სიძლიერით, ეროვნული ხასიათის სიმტკიცით, საუკუნეებში შემუშავებული კულტურული ისტორიული ფუნდამენტით და თვით ერის უნარით — შემდგომშიც განავითაროს საკუთარი, თვითმყოფადი შემოქმედებითი ენერჯია.

ერის ნაციონალური მდგრადობის სასინჯო ქვად შეძლება იქცეს პოლიტიკური დამოუკიდებლობის დაკარგვა. „თუ ხალხი, რომელმაც დაკარგა სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა, მაგრამ შეინარჩუნა ტერიტორია სხვა სახელმწიფოს შიგნით, მაინც განაგრძობს დარჩეს თვითმყოფად კოლექტივად და ისწრაფვის მაქსიმალური შინაგანი ავტონომიისაკენ, რაც შესაძლებელია მოცემულ პირობებში, - ასეთ ხალხს, ეჭვგარეშეა, გააჩნია მტკიცე ნაციონალური ნებისყოფა და სულიერი სასიცოცხლო ძალების მარაგი“. 95

მაგრამ არსებობს ერის სულიერი სიძლიერის უფრო მძიმე გამოცდა. ესაა, როცა ერი კარგავს არა მხოლოდ პოლიტიკურ დამოუკიდებლობას, არამედ თავის ტერიტორიასაც და ისტორიული ქარიშხლის მორევში მოხვედრილი განიბნევა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებში. სწორედ ასეთ პირობებში აღმოჩნდა ებრაელი ერი. თავდაპირველად არსებობდა პალესტინა და დიასპორა, მაგრამ მე-12 საუკუნიდან ფაქტობრივად მხოლოდ დიასპორაა.

ამავე დროს უნდა აღინიშნოს, რომ ებრაელი ერი თავისი ისტორიის უმძიმეს პერიოდს — საკუთარი ტერიტორიის დაკარგვასა და სხვადასხვა ქვეყნებში გაფანტვას — შეხვდა, როგორც გამობრძმედილი, საბოლოოდ ჩამოყალიბებული კულტურული ისტორიული ანუ სულიერი ერი. რით არსებობდა სახელმწიფოებრიობადაკარგული, უტერიტორიო და გაფანტული ებრაელობა საუკუნეების განმავლობაში?! ამ კითხვაზე მთლიანად დიასპორისათვის ერთი საერთო პასუხის მოძებნა, ალბათ, გაჭირდებოდა, მაგრამ ის ზოგადი პრინციპები, რაც საფუძვლად დაუდო თავის არსებობას ებრაელობამ დიასპორაში, შეიძლება ძალიან მოკლედ ასე ჩამოვაცალიოთ: ბიბლიური იუდაიზმი, თალმუდი, განმარტოება, შინაგანი ავტონომია და პოლიტიკური აღორძინების მესიანური რწმენა.

ქართველმა ებრაელმა თავიდანვე თავის დრომას დაანერა 137-ე ფსალმუნის დიდებული სტრიქონები: „თუ დაგივინყო იერუშალაიმ, დავინყებულებიც იქნეს მარჯუენაი ჩემი, მიეკრას ჩემი ენა ჩემს სასასს, თუ არ გაგიხსენო“, რითაც გამოხატავდა თავის დიდ სიყვარულს ისტორიული სამშობლოსადმი და არასოდეს არ ჰკარგავდა იქ დაბრუნების იმედს. ასე იყო მთელი 26 საუკუნის განმავლობაში, როცა ისრაელი სხვის კარს იყო შეკედლებული. ამ ოცნების გამოხატულება გახლდათ კიდევ ერთი დიდებული ფრაზა „ლემანა ჰაბა ბირუშალაიმ — მომავალ წელს — იერუსალიმში“- შესძახებდა ხოლმე ოჯახს ებრაელი, როცა ჩაათავებდა ფესახის ლამის რიგს.

XIXს. მიწურულსა და XXს. დასაწყისში მეცნიერთა მიერ ეროვნების განმარტებისას ეროვნულობის ობიექტური ნიშნები თანდათან გადადის უკანა პლანზე და ადგილს უთმობს სუბიექტურ ნიშნებს.

ავსტრიელი პოლიტიკური და სახელმწიფო მოღვაწის შპრინგერის (1870-1950) მიხედვით „ეროვნება ესაა სულიერისა და კულტურულის ერთიანობა, რომლისადმი მიკუთვნება დგინდება მოცემული პირის ნებითა და შესაბამისი განცხადებით“. 96

მსგავსი აზრისანი არიან საბჭოთა პერიოდის რუსი ეთნოგრაფები პროფ. ჩებოქსარიოვი და ი. ჩებოქსარიოვა, რომელთა მიხედვით ეთნიკური თვითშეგნება აუცილებლად გათვალისწინებული უნდა იყოს ცალკეული ადამიანისა და ხალხის ჯგუფ-

ფის ამა თუ იმ ეთნოსისადმი მიკუთვნების დროს. იქვე დასძენს: „სრულიად გასაგებია, რომ საბჭოთა კავშირში მოსახლეობის საყოველთაო აღწერების დროს ეროვნული მიკუთვნება ყოველი გამოკითხულისა, ანუ, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, მისი მიკუთვნება განსაზღვრული ეთნოსისადმი ხდება პირადი განცხადების მიხედვით“. 97

უფრო მეტიც. ეთნიკური თვითშეგნების ფორმირებისას, როგორც დასახელებული ავტორები აცხადებენ, დიდ როლს ასრულებს ცალკეული ადამიანის, ოჯახის ან მოსახლეობის მთელი ჯგუფის წარმომავლობა. ხანანაშვილების მოსაზრებისაგან განსხვავებით, რომლებიც ამტკიცებენ, რომ ეროვნულობის განსაზღვრისას მხედველობაში არ მიიღება წარმომავლობა, ისინი თვლიან, რომ მრავალი ხალხი, რომლებიც ამჟამად ცხოვრობენ გაფანტულად სხვადასხვა ქვეყანაში განსხვავებულ ეთნიკურ გარემოცვაში, ხშირად გადადიან მეზობლების ენაზე და იღებენ მათთვის დამახასიათებელ კულტურულ-ყოფით ჩვევებს. მიუხედავად ამისა, ცალკეული ხალხები, ოჯახები ან ჯგუფები დიდხანს ინახავენ ხსოვნას თავიანთი წარმომავლობის შესახებ, ინტერესს იჩენენ ყოფილი ეთნოსის მიმართ. ეს შეიმჩნევა, მაგალითად, ებრაელებთან, რომლებმაც თითქმის ყველგან განიცადეს ასიმილირება. ჩვენს დღეებში სხვადასხვა ქვეყნების ებრაელები არა მხოლოდ მეტყველებენ, არამედ აზროვნებენ კიდევ გარემომცველი მოსახლეობის ენაზე; ისინი აგრეთვე თავისი კულტურითა და ყოფით თითქმის არ განსხვავდებიან მეზობელი აბორიგენი ხალხისაგან. მაგრამ მრავალი მათგანი კვლავ თვლის, რომ ის ებრაელია და დიდ ინტერესს იჩენს ებრაელთა წარსულისა და თანამედროვე ცხოვრებისადმი. 98

ეროვნული კუთვნილების განსაზღვრაში რომ პრიორიტეტი ენიჭება ყოველ ცალკეულ ინდივიდს, კარგად ჩანს ქართველი მეცნიერის, ხანანაშვილების თანამედროვის, თ. ლლონტიის მოსაზრებიდანაც. „სახალხო ფურცლის“ 1916წ. №477-ში მ. ხანანაშვილი წერს: „პატივცემული თ. ლლონტი ჩვენს საყვედურზე იმის შესახებ, რომ ის არ ათავსებდა ქართველ ებრაელებს ქართველთა სტატისტიკურ რიცხვში გვიპასუხებდა: „ჩვენს ინდივიდუუმის სულიერ-კულტურულ ნების გამოხატვით ვსაზღვრავთ ამა თუ იმ ეროვნებას და უეჭველია არც გრიგორიანის,

არც მოსეს, არც მაჰმადის მოძღვრება, არც ახალი რელიგიური სკეპტიციზმი შეუშლის ხელს ადამიანს იყოს ქართველი, ან სხვა რომელიმე ერის წევრი. ამიტომ მოსეს რჯულის ადამიანის აღიარება, რომ ის სულიერად და კულტურულად ენათასავება ქართველობას — როგორც ეროვნებას — სავსებით საკმაოა, რომ კოლექტივი ასეთი ინდივიდუუმებისა სტატისტიკურ ციფრში მოვაქციოთ, მაგრამ ასე შეგვიძლია მოვიქცეთ მხოლოდ მაშინ, როდესაც აღწერას ვახდენთ და ადამიანს საშუალებას ვაძლევთ ცხადჰყოს თავისი ეროვნული ნების ყოფა საზოგადოდ“. შემდეგ მ. ხანანაშვილი განაგრძობს: „კეთილი და პატიოსანი. მაგრამ ეხლა, რომ აღწერა მოხდეს და დაეკითხოთ ჩვენს ებრაელებს, ვინა ხარო — ფრიად დიდი უმრავლესობა გიპასუხებთ: „ურია ვარ, ბატონო, ურია,“ მცირედი ნაწილი — „ებრაელი ვარ“ და იშვიათ შემთხვევაში კი — „ქართველ ებრაელი“, ან „ქართველი მოსეს მოძღვრების მიმდევარი“ ყოველივე ამის მიზეზად მ. ხანანაშვილი თვლის ქართველ ებრაელთა მიერ თავისი ვინაობის უცოდინრობას, „ეროვნულ თვითშეუგნებლობას“.

აღნიშნული წერილის დაბეჭდვიდან სულ რაღაც 10 წლის შემდეგ, უკვე საბჭოთა ხელისუფლების დროს, ჩატარდა მოსახლეობის საყოველთაო აღწერა. სტატისტიკურ ცნობაში „მოსახლეობა ეროვნების, დედა-ენის და წერა-კითხვის ცოდნის მიხედვით“ ვხვდებით მეტად საინტერესო მონაცემებს საქართველოში მცხოვრებ ებრაელთა შესახებ.

პირველ რიგში ყურადღებას იქცევს ებრაელთა დიფერენციაცია გრაფაში „ეროვნება.“ აქ ცალ-ცალკეა წარმოდგენილი: ებრაელი, ყირიმელი ებრაელი, მთიელი ებრაელი, ქართველი ებრაელი, შუა აზიელი ებრაელი. ჩვენ ვერ ვიტყვით, რა მიზანს ემსახურებოდა ერთი ეროვნების კიდევ ასე დანაწევრება, მაგრამ, ვფიქრობთ, ასეთი დეტალური აღრიცხვა მაინც განპირობებული უნდა ყოფილიყო აღწერის ამოცანებით — მიეღოთ, რაც შეიძლება მეტი ინფორმაცია არსებული მდგომარეობის შესახებ, რათა საშუალება მისცემოდათ სათანადო ღონისძიებების დაგეგმვა-შემუშავებისთვის.

შედარებით მრავალრიცხოვნობით „სხვა ებრაელებთან“ გამოირჩევიან ე.წ. ებრაელები და ქართველი ებრაელები. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ „ებრაელებში“ იგულისხმებიან ე.წ. „აშქენაზი

ებრაელები;” იმ დროს ცხოვრობდა სულ 9262 კაცი. ქართველ ებრაელთა რაოდენობა აღწევდა 20897 კაცს. თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ, ალბათ, დაცული იქნებოდა ეროვნულობის გამონატვაში თავისუფალი არჩევანის პრინციპი, აღმოჩნდება, რომ თითქმის ყველა ქართველი ებრაელი თავის თავს თვლის მხოლოდ ებრაელად.

საინტერესო მონაცემები გვაქვს დედა-ენის შესახებ. 10478 ქართველი ებრაელი მამაკაცი დედა-ენად ასახელებს ებრაულს, ქართულს — არც ერთი, რუსულს — 7, დანარჩენ სხვა ენას — 3, ხოლო 9 კაცი საერთოდ არ ასახელებს დედა-ენას. 10380 ქართველი ებრაელი ქალი დედა-ენად აცხადებს ასევე ებრაულს, ქართულს — არავინ, რუსულს — 11, დანარჩენ სხვა ენას — 7 და ორი ქალი საერთოდ არ ახსენებს დედა-ენას. 99

საინტერესო ფაქტია. ებრაული ენა იცოდა ქართველ ებრაელთა ძალიან მცირე პროცენტმა. მცოდნეთა რიცხვი უფრო ნაკლები იყო ქალთა შორის. მიუხედავად ამისა, ქართველ ებრაელთა აბსოლუტური უმრავლესობა დედა-ენად ასახელებს იმ ენას, რომელსაც არ ფლობს — ებრაულს და არა იმ ენას, რომელზეც ლაპარაკობს, ურთიერთობა აქვს ოჯახის წევრებთან, ნათესავებთან, გარე სამყაროსთან.

მოვუსმინოთ ცნობილ ებრაელ ეთნოგრაფს მარკ პლისეცკის, რომელმაც ოციანი წლების ბოლოს შეისწავლა ქართველ ებრაელთა ყოფა-ცხოვრება და თავისი კვლევის შედეგები მოგვცა წიგნში «Религия и быт грузинских евреев». მოტანილი ციტატა გარკვეულად ნათელს მოფენს, თუ რატომ აცხადებენ ქართველი ებრაელები დედა-ენად ებრაულს, რომელიც მათ არ იციან და არა ქართულს. იგი წერს: «Древнееврейский язык – тот конек, на который садится всякий грузинский еврей. На эту тему он готов долго и горячо спорить и постараться доказать, что именно древнееврейский язык является его `родным~ языком, а не грузинский. `Доказательства~ весьма просты: Какие мы евреи, если все у нас грузинское и не будет у нас своего собственного языка... Мы же, отказавшись от древнееврейского языка, перестаем быть евреями и превратимся в грузин. Но этого допустить нельзя».100

მოყვანილი ციტატა რეალურად ასახავს მაშინდელი ქართველი ებრაელების დამოუკიდებლობას დედა-ენისადმი. მათი აზრით, თუ ისინი დედა-ენად აღიარებენ ქართულს, ეს ნიშნავდა

ებრაელობის დაკარგვას, ერის, სარწმუნოების შებლაღვას, „ებრაელთა გაქართველებას“.

ცნობილი ებრაელი მეცნიერი პერეც სმოლენსკინი (1842-1885) გამოდიოდა რა ბერლინელი რეფორმისტების წინააღმდეგ წერდა: «Специфика еврейского национального существования состоит в том, что Израиль как народ духа существует вне связи с определенной территорией, и одним из обрубей, скрепляющих это духовное существование, является именно язык иврит, носитель духовных ценностей еврейского народа».

უბრალო ქუთაისელი ებრაელისა და ებრაელი მეცნიერის შეხედულებათა არსი აბსოლუტურად იდენტურია. ორივესთვის ებრაული ენა არის ის უწყვეტი რგოლი, რომელიც ებრაელს აკავშირებს თავის ფესვებთან, თავის ხალხთან, თავის ისტორიულ სამშობლოსთან, თავის სარწმუნოებასთან, რომელთა გარეშეც მას არსებობა ვერ წარმოუდგენია.

ივრითი არის მისი ყველაზე დიდი ავტორიტეტის თორის ენა და ამიტომ იგი (ივრითი) დიასპორაში წარმოადგენს მისი ებრაული სულის, ებრაელობისადმი მისი კუთვნილების მთავარ განმსაზღვრელს. ფაქტობრივად მისთვის ებრაელობა და ივრითი სინონიმებია. ამიტომაც ამბობს — „თუ ებრაულ ენასაც დაკარგავთ ებრაელად აღარ ჩავითვლებით“.

1926 წლის აღწერის შედეგების გამოშვეურებას ჰქონდა ერთად-ერთი მიზანი: გვეჩვენებინა ამ პერიოდის ქართველ ებრაელთა ღრმა რწმენა იმისა, რომ ეროვნულად ისინი არიან მხოლოდ ებრაელები და არა მოსეს მოძღვრების მიმდევარი ქართველები, მათი დედა-ენა არის ებრაული და არა სხვა რომელიმე. მათ ფსიქიკაში, შეგნებაში ღრმად არის ჩაბეჭდილი წინაპართა გადმოცემანი იმის თაობაზე, რომ ისინი არიან მოსულები ერუშალაიმიდან (ასე წარმოსთქვამენ ქართველი ებრაელები იერუსალიმს) და არიან ისრაელები (რელიგიურად).

ხანანაშვილების მიხედვით ყოველივე ეს შეიძლება აიხსნას მხოლოდ ქართველ ებრაელთა სიბნელით, მათი არცოდნით საკუთარი წარსულის, ისტორიისა. ძნელია დაეთანხმო ან არ დაეთანხმო ბატონ ხანანაშვილებს, მაგრამ ფაქტია, რომ მათ მოსაზრებებს ქართველ ებრაელთა ეროვნულობის შესახებ ქართველ ებრაელებში მიმდევარი და გამგრძელებელი არ

გამოუჩნდა. ვფიქრობ, თუ მოვანწყობდით გამოკითხვას დღეს ქართველ ებრაელთა ეროვნების საკითხზე, დაახლოებით იგივე შედეგს მივიღებდით.

მესამე და ერთ-ერთი ძირითადი თემა პოლემიკისა იყო სიონიზმი, ხოლო დ. ბააზოვი — მისი პროპაგანდისტი და დამცველი საქართველოში.

ინფორმაცია სიონიზმის შესახებ ქართულ პრესაში პირველად გამოჩნდა 1897წ. გაზეთი „ივერია“ 172-ე ნომერში იტყობინებოდა ბაზელის პირველი სიონისტური კონგრესის შესახებ, რომელსაც გაზეთის ინფორმაციით 191 კაცი დასწრებია. სიონისტური მოძრაობის პოპულარობაზე ვენის ახალგაზრდა ებრაელთა შორის, გაზეთის აზრით, მიუთითებს ის ფაქტი, რომ მხოლოდ ვენაში 500-მდე ახალგაზრდა არის ამ მოძრაობის მომხრე.

1901წ. გაზეთმა „კვალმა“ №37-ში გამოაქვეყნა ცნობა სათაურით „სიონისტების კრება თბილისში“, რომელშიც განმარტავს სიონიზმს, „როგორც მოძრაობას, რომელსაც მიზნათ აქვს ებრაელების ეროვნული გაერთიანება და პალესტინაში დასახლება“. ხოლო 1897წ. სიონისტთა პირველი კონგრესის პროგრამის შესახებ წერს: „სიონიზმის მიზანი არის შექმნა პალესტინაში ებრაელებისათვის თავშესაფრის, რომელიც უზრუნველყოფილი უნდა იქმნას კანონით. ამ მიზნის საშუალებათ უნდა ჩაითვალოს: პალესტინის დასახლება ებრაელ მიწის მუშებით, ხელოსნებით და მრეწველებით, გაერთიანება ებრაელებისა სხვადასხვა ადგილობრივ თუ საზოგადო ორგანიზაციების დაარსებით და სხვა“. შემდეგ კორესპონდენცია იტყობინება სიონისტთა კრების შესახებ თბილისში, რომელიც მიმდინარეობდა უსიშკინის ხელმძღვანელობით და ასკვნის, რომ „უმრავლესობა ებრაელებისა დიდის აღტაცებით ეკიდება სიონისტების მიერ დაწყებულ საქმეს.“

იმავე კრების დანვრილებითი ანგარიში დაბეჭდა გაზეთმა „ცნობის ფურცელმა“ 1901წ. №1559-ში. აქ ფართოდ არის წარმოდგენილი უსიშკინისა და კრების სხვა მონაწილეთა გამოსვლები. უსიშკინის აზრით „სიონისტთა რწმუნებულებს დიდი ამაგი მიუძღვით ებრაელის ხალხის წინაშე განსაკუთრებით იმით, რომ გააცნეს ევროპის მთავრობას ებრაელების მდგომარეობა და მოითხოვეს უფლება სიონების დაარსებისა“. იგი მოუწოდებს

კრების მონაწილეებს, რომ „ერთად ერთი ჩვენი ხსნა ჩვენ ერთ-მანეთში სულიერ დაკავშირებაშია, რისთვისაც უნდა შევექმნათ და გავაძლიეროთ სიონისტთა ბანაკი.“

1902წ. გაზეთი „ივერია“ №53-ში ბექდავს ინფორმაციას მაქსიმ გორკისა და ტუგან-ბარანოვსკის აზრის შესახებ სიონიზმთან დაკავშირებით. ასეთი ინფორმაციით გაზეთის დაინტერესება და თავისი მკითხველისათვის მიწოდება გვაფიქრებინებს თვით გაზეთის ლოიალურ დამოკიდებულებაზე სიონიზმისადმი.

მაქსიმ გორკის პასუხი სიონიზმის რაობის შესახებ ასეთია: „მე იმდენად კარგად არ ვიცნობ სიონიზმს, რომ უფლება მქონდეს მის შესახებ ჩემი აზრი გამოვთქვა, მაგრამ ებრაელი ერი თავისი დიდებულის წამებით ღრმად სიმპატიურია ჩემთვის... მეუბნებიან, რომ სიონიზმი უტოპიააო. მე ეგ არ ვიცი, ჩემთვის პირადად კი ეგ უტოპია დაუძლეველი, მწვავე წყურვილია თავისუფლებისა, ამიტომ იგი თვით სინამდვილეა, ცხოვრებაა. სულითა და გულით ვუსურვებ ებრაელ ერს და აგრეთვე მთელს კაცობრიობას, მთელი თავისი სულიერი ძალა ამ სიონიზმის განხორციელებას, შემოსოს იგი სისხლით და ხორციით, დაულაღვად იბრძოლოს მისთვის, რომ დასძლიოს ყველაფერი უსამართლო და ველური“.

ასევე საინტერესოა მეორე ავტორის (ტუგან-ბარანოვსკის) აზრი სიონიზმის შესახებ: „სულითა და გულით ვუცხადებ ჩემს ღრმა სიმპატიას სიონისტურ მოძრაობას, რომელშიც მე ვხედავ პროტესტს ველური ურთიერთობის წინააღმდეგ, იმ ურთიერთობის წინააღმდეგ, რომელიც დამყარებულია დღევანდელ საზოგადოებაში ებრაელთა შესახებ. სიონიზმი ჯერ მარტო იმით იწვევს ჩემს სიმპატიას, რომ მით გამოიხატება მაღალი იდეალიზმი... სიონიზმის საგნის განხორციელება ადამიანის სულის ერთი უდიდესი გამარჯვებათაგანი იქნებოდა... ებრაელთა სახელმწიფო კი იქნებოდა პირველი სახელმწიფო ორგანიზმი, ადამიანთა ნებითა და სურვილით შექმნილი და ამიტომ ამ მოვლენის შედეგები მომასწავლებელი იქნებოდა მსოფლიო ისტორიაში ახალის ხანის დასაწყისისა. მე სრულებით არ ვხედავ რაიმე მიზეზს, რის გამოც არ შეიძლებოდეს სიონისტების მისწრაფების განხორციელება...“

სიონიზმს მიუძღვნა თავისი ორნაწილიანი წერილი ა. ჩხენკელმა, რომელიც დაიბეჭდა „კვალის“ 1900 წლის №15-16.

წერილს ჰქვია „ებრაელთა ეროვნული მოძრაობა“. ავტორი დასაწყისში მიმოიხილავს ებრაელი ერის დამსახურებას კაცობრიობის წინაშე და მოკლედ აღწერს მათ მდგომარეობას თანამედროვე ევროპაში. მისი აზრით ანტისემიტიზმი დაფუძნებულია არა რელიგიურ ანტაგონიზმზე, არამედ უფრო ეკონომიკური ხასიათისაა. შემდეგ იგი განმარტავს, თუ ოდესღაც ეს მხსნელ-მთესველი ერი, რატომ დარჩა უმიწოდ და როგორ გადაიქცა ვაჭარ-მრეწველად. წერილის პირველი ნაწილი მთავრდება სტატისტიკური ცნობებით სხვადასხვა ქვეყნებში ებრაელთა რაოდენობის შესახებ.

ა. ჩხენკელის აზრით სიონიზმი უფრო იდეოლოგიური მოძრაობაა, ვიდრე ეროვნული. „ამ მოძრაობაში ინტელიგენცია — ყველაფერია, ხოლო თვით ებრაელი ერი არაფერი; ინტელიგენცია მოქმედებს, ერი კი თანაუგრძნობს პასიურად“.

შემდეგ ავტორი იძლევა ცნობებს თეოდორ ჰერცლისა და მაქს ნორდაუს (სიონიზმის ლიდერების — შ.წ.) შესახებ და აღნიშნავს, რომ წარსულში ისინი თავიანთ თავს თვლიდნენ გერმანელ ნაციონალისტებად, მაგრამ ანტისემიტიზმის გაძლიერებამ ევროპაში და, განსაკუთრებით, დრეიფუსის პროცესმა, მათ შეაცვლევინა მსოფლმხედველობა და დაიწყეს აქტიური მოღვაწეობა ებრაელი ერის სასარგებლოდ. ანტისემიტიზმის შედეგი იყო სწორედ სიონიზმის შექმნა — გვეუბნება ჩხენკელი. შემდეგ იგი მოგვითხრობს სიონისტთა მიზნებსა და ამოცანების, მათი განხორციელების გზებისა და საშუალებების შესახებ. წერილის ავტორი მთლიანობაში თანაუგრძნობს ევროპის ებრაელთა ამ ეროვნულ მოძრაობას და მიაჩნია, რომ თუ სწორად წარმართავს თავის მოღვაწეობას მიაღწევს კიდეც მიზანს.

განსხვავებული პოზიციაა დაფიქსირებული სიონიზმის მიმართ პუბლიკაციაში „წერილი ჟენევიდან“, რომელსაც ხელს აწერს „ქართველი ქალი“. იგი წერს „ვინ არ იცის, რომ ამ ხალხმა ყოველ მხარეში მრავალი ტანჯვა, დევნა, დამცირება გამოიარა მრავალი საუკუნეების განმავლობაში და დღესაც არ მოღებია ბოლო მის შევიწროებულ მდგომარეობას! ამ დევნაში ხალხი გამოფხიზლდა, შეიგნო ცოტად თუ ბევრად თავის ინტერესები და შეუდგა სწავლა-განათლების მიღებას. გგონია, რომ ებრაელი ხალხი გამოდის იმ ჯურღმულიდან, რომელშიაც მრავალი საუკუ-

ნე დაჰყო და ადგება სწორ უტყუარ გზას, და სწორეთ ამ დროს იღვიძებს მასში ნაციონალიზმი, რომელიც სიონიზმის სახელით ინათლება და წინ ელობება ებრაელი ხალხის წინსვლას“.101 წერილის ავტორს მოჰყავს ფრანგული გაზეთ „პრო არმენია-ში“ დაბეჭდილი ვილაც ებრაელის მოსაზრებები სიონიზმის შესახებ, რომელიც მკვეთრად უარყოფითად აფასებს სიონისტთა მოღვაწეობას და სიონიზმი მიაჩნია ებრაელი ხალხის დამლუპველ მოძრაობად. წერილს ავტორი ამთავრებს შემდეგი მოსაზრებით: „გონებრივი და ზნეობრივი განვითარება ებრაელებისა — აი მიზანი, რომლის სისრულეში მოსაყვანათ საჭიროა პირველათ ებრაელების ფანატისკოსობისა და უმეცრობისაგან განთავისუფლება; საჭიროა აგრეთვე მათი დახსნა ეკონომიური მონობისაგან და თავის განთავისუფლების დღეს ეს ხალხი თავისთავად შეძლებს განაგოს თავის ბედ-იღბალი!“102 „ქართველი ქალი“ სრულიად ეთანხმება მოყვანილი ციტატის ავტორს და მიაჩნია რა სიონიზმი ებრაელთათვის დამლუპველ მოძრაობად, უსურვებს ებრაელ ერს, „რომ აცილებოდეს იმ ხიფათის გზას, რომელსაც მისი ერთი ნაწილი დადგომია დღეს, და შედგომოდეს უფრო სწორსა და უტყუარ გზას“.103

ერთ-ერთი ბოლო პუბლიკაცია პირველ მსოფლიო ომამდე, რომელიც ქართულმა გაზეთმა დაბეჭდა, ესაა „სიონისტების კონგრესი104“. ამ წერილში ყურადღებას იქცევს ორი ინფორმაცია: პირველი ის, რომ კონგრესის პრეზიდენტად არჩეულ იქნა ცნობილი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე, სიონისტური მოძრაობის ერთ-ერთი ლიდერი მაქს ნორდაუ. მეორე ინფორმაცია კი უფრო მნიშვნელოვანია. კერძოდ ესაა აღმასრულებელი კომიტეტის თავჯდომარის ვოლფსონის განცხადება იმის თაობაზე, რომ „სიონიზმი არავითარ განსაკუთრებულ ებრაულ სახელმწიფოს დაარსებას არ ფიქრობს. იგი ფრიად ლოიალურ მიზნებს ისახავს და უნდა მხოლოდ ისეთი პირობები შექქმნას პალესტინაში, რომ ებრაელთა ცხოვრება უზრუნველყოფილი იყოსო105“. შემდეგ ავტორი იძლევა ცნობებს გამომსვლელთა შესახებ და ახდენს მათ მოკლე ციტირებას.

როგორც ვხედავთ, ქართული პრესა იჩენდა ინტერესს ებრაელთა ამ ეროვნული მოძრაობის მიმართ. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ მისადმი დამოკიდებულება არ იყო ერთგვარო-

ვანი და ცალსახა. ძირითადად იგი თანაუგრძნობდა სიონიზმის მიზნებსა და ამოცანებს და მიაჩნდა, რომ მოძრაობა პასუხობდა ებრაელთა სასიცოცხლო ინტერესებს.

სიონიზმის შესახებ ცხარე კამათი გაიმართა 1915წ. ქუთაისში დაგეგმილი, მაგრამ არშემდგარი სარაბინო კრების ირგვლივ განვითარებულ მოვლენებთან დაკავშირებულ პოლემიკაში. სიონიზმის შესახებ დისკუსიას სათავე დაუდო კრების მონინააღმდეგეთა ერთ-ერთმა არგუმენტმა, რომ კრების მოთავე დ. ბააზოვი სიონისტია და მას სურს სიონისტური იდეების პროპაგანდა გასწიოს საქართველოში. ამ პოზიციაში უკვე ნათლად გამოჩნდა დ. ბააზოვის ოპონენტთა მკვეთრად უარყოფითი დამოკიდებულება სიონიზმისადმი.

ანტისიონისტური აგიტაციის დამწყებნი და აქტიური შემოქმედნი იყვნენ მ. და ი. ხანანაშვილები. მ. ხანანაშვილი გაზეთ „სახალხო ფურცელში“ (1916წ. №669) წერს: „სიონისტების პირველი კონგრესი მოხდა 200 წევრის დასწრებით 1897წ. აგვისტოში ქ. ბაზელში. კონგრესმა შეიმუშავა შემდეგი პროგრამა: „სიონიზმი მიისწრაფის იმისაკენ, რომ შექმნას პალესტინაში საჯაროთ აღიარებული სამშობლო ებრაელებისათვის. ამ მიზნის მისაღწევად კონგრესს აქვს მხედველობაში შემდეგი საშუალებანი:

1. პალესტინაში მიზანშეწონილი კოლონიზაცია ებრაელთა მრეწველების, მოხელეების და მიწის დამამუშავებლების.

2. გაერთიანება მთელი ებრაელებისა — ადგილობრივი და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების დაარსებით — ყოველი კუთხის თუ მხარის კანონების მიხედვით.

3. ეროვნული თვითშეგნების განმტკიცება ებრაელთადმი.

4. მოსამზადებელი ნაბიჯების გადადგმა სათანადო მთავრობების დასათანხმებლად აღნიშნული მიზნის სისრულეში მოსაყვანად“.

შემდეგ წერილის ავტორი იძლევა ვინმე ედელსონის „სიონიზმის“ განმარტებას, რომლის მიხედვით „სიონიზმი არის ხალხის ერთი ჯგუფის მისწრაფება შექმნას თავისთვის, ცხოვრების არსებული ფორმების ნაცვლად, - ახლები. მას აქვს დასახული პოლიტიკური მიზნები, რითაც იწვევს შუღლსა და ჰბადებს მტრობას მკვიდრ მცხოვრებლებთან. „თავის მხრივ მ. ხანანაშვილი ამბატებს, რომ „სიონიზმი არის ეროვნული პარტია ისევე, როგორც, მაგალითად, ფედერალისტების, დაშნაკუტუნების, კადეტების

და სხვათა... სიონიზმი პოლიტიკური მიმართულებაა“.106

სიონიზმის შესახებ მ. ხანანაშვილი მოუთხრობს ქართველ (ებრაელ) მკითხველს, რათა აჩვენოს დ. ბააზოვის სიონისტური გეგმები, ჩანაფიქრი, რის განხორციელებასაც იგი, ავტორის აზრით, აპირებდა რაბინთა კრების მეშვეობით (რაბინთა კრების მიზანდასახულობის შესახებ საუბარი გვექონდა ზემოთ და აქ აღარ გავიმეორებთ). „ამისთვისაც დაიწყო უკანასკნელი მუხლიდან - წერს იგი. ძლიერ ადვილად შესძლო მე-4 მუხლის განხორციელება, რამოდენიმედ განავითარა მე-3 და ამჟამად მოღვაწეობდა მე-2 მუხლის შესასრულებლად. რაც შეეხება I მუხლს, თუ უკანასკნელი სამი მუხლი განვითარდა, ის თავის თავად განხორციელდებაო, ოცნებობდნენ ბააზოვეები“. 107

სიონისტ დ. ბააზოვის წინააღმდეგ პუბლიცისტურ ლაშქრობას იგი წერილის მეორე ნაწილშიც განაგრძობს. მას არც ის მოსწონს, რომ ზოგიერთი გაზეთი (მაგ. „სამშობლო“) და საზოგადო მოღვაწე იზიარებს დ. ბააზოვის იდეებს და მიაჩნია მის მიერ არჩეული გზა სასიკეთოდ ქართველი ებრაელებისათვის. მაგრამ, მისი აზრით, „თუ ღმერთი გასწყრა და ბააზოვეების წყალობით გავრცელდა ჩვენში ბაზელის კონგრესზე შემუშავებული პროგრამის უკანასკნელი სამი მუხლი, მაშინ პირველი მუხლი თავისთავად უნდა (? შ.წ.) განხორციელდეს“. ამის შემდეგ იგი სვამს სამ პირობას, რომელთა შესრულების შემთხვევაში ქართველი ებრაელები აღმორჩნდებიან „გარდაუვალი კატასტროფის“ წინაშე:

„1. თუ ჩვენი სათანადო „მთავრობა“ — პრესა და ქართველი საზოგადოება ხელს შეუწყობს ამ „მოღვაწეებს“ თავის მიზნის მისაღწევად (VI მუხლი)

2. თუ შეძლებს ჩვენი „ნაციონალური“ თვითშეგნების განმტკიცება (III მუხლი) და

3. თუ გააერთიანეს მთელი ებრაელობა (II მუხლი) ჩვენი წარსულის და ეროვნული ნიშნების გათელვით, მაშინ უნდა მოხდეს პალესტინაში გადასახლება ებრაელთა სახელმწიფოს დასაარსებლად.

ქართველი ისრაელებისათვის — კი ეს იქნებოდა თავისთავის დაღუპვა და დასამარება“.

თავის მიმოხილვას სიონიზმის მავნე შედეგების შესახებ იგი ამთავრებს ავტორიტეტული განცხადებით — „ამისათვის მოვახსენებთ ეხლა ბ.წ. ე-შს, რომ სიონიზმი არამც თუ შოვინიზმი,

არამედ უსაშინლესი რამ არის ჩვენთვის^{108!}“

აი, ამ „საშინელი“, თურმე ქართველ ებრაელთათვის დამლუპველი მოძრაობის იდეების გადმოტანას ცდილობს დ. ბააზოვი. სწორედ ამიტომ მისი მოღვაწეობა მიუღებელია, აღსაკვეთია, რადგან მას ქართველი ებრაელობა მიჰყავს უფსკრულისაკენ, სურს ჩამოაშოროს დედა საქართველოს, დედა-ენას-ქართულს და გადაკარგულ პალესტინაში გარდახვეწოს. „თქვენი ოცნების საგანს ის შეადგენს, ისრაელ-ქართველებში სიონიზმის ფესვები გაუშვათ... ჩაუკვირდეს ვისაც სურს თქვენს წერილებს და დარწმუნდება, რომ მათი შინაარსი სწორეთ ასეთის მიმართულებით არის გამსჭვალული“.109

უფრო მეტიც, ქუთაისის რაბინი ელუაშვილი თავის პასუხში დეპუტაციისადმი დ. ბააზოვს ბრალდებად უყენებს სიონისტობას, რის გამოც მას ებრაელების ქართველებისაგან გამოყოფა სურს¹¹⁰“.

როგორც ვხედავთ, სიონიზმი და სიონისტური იდეები ქართველი ინტელიგენციისაგან განსხვავებით ქართველ ებრაელთა ერთმა ნაწილმა არ მიიღო. ამ უკანასკნელებმა მასში დაინახეს ის დიდი საშიშროება, რაც დალუპავდა ქართველ ებრაელებს, თუკი სიონიზმი ფეხს მოიკიდებდა მათში. ამიტომ ყველა, ვინც სიონისტურ იდეებს გაავრცელებდა, ქართველ ებრაელთა მტრად, ქართველებისა და ებრაელების გამთიშველად ცხადდებოდა. უფრო მეტიც მ. და ი. ხანანაშვილები სასტიკი წინააღმდეგები იყვნენ ებრაული ენის, ლიტერატურის, ებრაელთა ისტორიის სწავლებისა, რადგანაც ქართველი ებრაელი ბავშვებისათვის ამის აუცილებლობას ვერ ხედავდნენ. მეორეს მხრივ მათ მიაჩნდათ, რომ ამ დისციპლინების სწავლება ებრაელი ბავშვებისათვის იქნებოდა პირველი ეტაპი მათი სიონისტური იდეებით აღჭურვისა, რაც, საბოლოო ჯამში, დაგვირგვინდებოდა პალესტინაში გადასახლების და, მამასადამე, დედა-სამშობლო საქართველოს, დედა-ენა ქართულის, ქართული კულტურის, ქართული ზნე-ხასიათის დაკარგვით.

ამიტომ, ვინც ცდილობს ამ იდეების გავრცელებას, ის ქართველ ებრაელთა მტერია, სურს დააშოროს ებრაელები ქართველობას, მოსწყვიტოს ისინი დედა სამშობლოს.

აი, ასეთი განაჩენი გამოუტანეს მ. და ი. ხანანაშვილებმა დ. ბააზოვს და მის მომხრეებს.

ვიდრე ქართველი საზოგადოებრიობის გარკვეული ნაწილის დამოკიდებულებას გადმოვცემდეთ აღნიშნულის მიმართ, მოკლედ მიმოვიხილოთ დ. ბააზოვის, როგორც პოლემიკის მეორე მხარის ძირითადი შეხედულებანი.

ებრაელი ერის ჩამოყალიბებისა და ქართველ ებრაელთა ეროვნების შესახებ დ. ბააზოვი წერს სტატიაში „ქართველ ისრაელთა საკითხის გარშემო“, რომელიც სამ ნაწილად გამოქვეყნდა გაზეთ „სამშობლოს“ 1916 წლის 427, 429, 431 ნომრებში. უშუალოდ ებრაელთა ეროვნების შესახებ ავტორი თავის მოსაზრებებს გადმოგვცემს 429-ე ნომერში მოთავსებულ ნაწილში. მოკლედ ეს დებულებები შეიძლება შემდეგნაირად ჩამოყალიბდეს:

პირველი ფაქტორი ეროვნებისა სამშობლოა. სარწმუნოების მიღებამდე ჩვენ არ გვქონია სამშობლო, თვით სარწმუნოებამ მიგვითითა იმისაკენ (ე.ი. ქანაანისაკენ), სარწმუნოებამ დაგვისახა საზღვარი იმ ქვეყნისა და რომ სამუდამოდ შთანერგილიყოს მისი სიყვარული ისრაელის გულში, უწოდა მას „წმინდა ქვეყანა“ („ერეც აკედოშა“). ამით სარწმუნოებამ მიზანს მიაღწია...

მეორე ფაქტორი ეროვნებისა ენაა. ებრაული ენა ძალზე მდიდარია და სარწმუნოებამ მას ძალზე დიდი უპირატესობა მიანიჭა. მაგ ენით „უბრალო ლაპარაკსაც კი მადლათ უთვლის“ სახელათაც „წმინდა ენა“ („ლაშონ აკოდემ“) დაარქვა. ამით შთანერგა ებრაელის გულში ამ ენის სიყვარული და იმ სამძღვრამდი მიაღწია, რომ ვერაფერმა ჩვენმა უანგარიშო წვამ და დაგვამ მაგ ენაზე ხელი ვერ აგვაღებინა, და ეს ენა მაინც 14 მლნ. ებრაელის ენათ დარჩა!

მართალია, ყველა ქვეყანაში ებრაელობამ დედა-ენათ შეითვისა იქაური ენა. ასედაც უნდა ყოფილიყო, რადგანაც ყოველივე ებრაელის ცხოვრება ეკონომიურად თუ პოლიტიკურად შეკავშირებულია იმ ქვეყნებთან, საცა მას ბედმა არგუნა დასახლება... აი, ამიტომ დედაენათ ვითვისებთ ადგილობრივ ენას და „საერთო ძველი ენა კი შემაკავშირებლად“ დარჩა ებრაელებში...

მესამე ფაქტორია ეროვნებისა ზნე-ჩვეულება. აქაც სარწმუნოებამ რკინის გაღავანი შემოარტყა ებრაელობას და სხვადასხვა დაღის ერთფერობა დაადო ჩვენს ერს, რომ ვინც წინაგანზრახვით არ შეხედავს და სიმართლეს დაუკვირდება, მალე მიხვდება, რომ ისეთი ზნე-ჩვეულება, რომელიც ჰქონიათ ძველ ისრაელებს

მოსედან დანწყებული თალმუდის შედგენამდის, მოუშლელ დაღად დასჩნევია ისრაელებს, რადგანაც სარწმუნოებას დიდად უმოქმედია ძველ ჩვეულებებზე: „ისრაელის ჩვეულება ნამდვილ სჯულივით არისო, ამბობს თალმუდი — და იმ ჩვეულების შემშლელი სარწმუნოებას არღვევსო“. აი, ამნაირათ შეახორცა ძველი ზნე-ჩვეულება ძველი მოხუცი ისრაელისა სარწმუნოებამ და ყველა ესენი საერთოა მთელი ქვეყნიერების ისრაელებისათვის და არც საქართველოს ებრაელებს აკლიათ ესენი.

აქ ადგილი არ არის, რომ ჩამოვსთვალო ათასნაირი ზნე-ჩვეულება ჩვენი და სხვა ისრაელებისა საერთო. უმრავლესობის ატმოსფერო ყოველთვის თავის გავლენას ახდენდა უმცირესობაზე და ჩვენც ათასი წლის ერთად ძმურ-ამხანაგური ცხოვრებით ბევრ რასმე შევითვისებდით ქართველი ერისას (აგრეთვე სხვა ერებისას), მაგრამ ძველი ზნე-ჩვეულება კი ძველებურად დარჩა.

მეოთხე ფაქტორია ეროვნებისა კულტურა. დაიწყე თვით ბიბლიიდან, გაათავე ვიდრე თალმუდამდის. ესენი სულ სავსეა უფლისადმი ვედრებით „ასწავლე შენს შვილს“ ებრაელური „თორა“ (ე.ი. მისი კულტურა). მის კულტურას შეადგენს თალმუდი და მას შემდეგ შემდგარი ათასობით სხვადასხვა ქვეყნის ბიბლიური ნიგნები. ბევრი მათგანი ნათარგმნია ევროპიულ ენაზეც და საფილოსოფოსო ფაკულტეტზეც ასწავლიან...

მეხუთე ფაქტორია ეროვნების ტიპიური სახის შენარჩუნება. აქაც სარწმუნოებამ ისეთი გალავანი შემოარტყა ებრაელებს, რომ არავითარი გეოგრაფიული ცვლილება მათ ძველ ტიპს ვერ შეცვლის და ყოველთვის ისინი გაირჩევიან სხვა ერებისაგან, საცა გინდა იყვნენ...

აი, ეს ხუთი ფაქტორები ეროვნებისა, რითაც მტკიცდება, რომ სარწმუნოება ქმნის ჩვენში თვით ეროვნებას და განსაკუთრებულ ისტორიას...

ორთოდოქსი ებრაელისათვის (მათ შორის, რა თქმა უნდა, და ბააზოვიც იგულისხმება) ებრაელობა რელიგიური ერია. მისთვის ებრაელთა ეროვნება და რელიგია ერთი და იგივე, იდენტური ცნებებია. ორთოდოქს ებრაელს ღრმად სწამს-იუდაიზმი არის ებრაელთა ეროვნულობის ერთადერთი განმსაზღვრელი. იგი რელიგიას მიაწერს ყველაფერს, რაც განეკუთვნება ებრაელი ხალხის კულტურასაც.

იუდაიზმი ნამდვილად წარმოადგენს ებრაული კულტურის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ნაწილს. იგი თავიდან ბოლომდე მის საძირკველად წარმოგვიდგება, იმ ფუნდამენტად, რომელზეც შენდებოდა ადრინდელი პერიოდის ებრაული კულტურა. იუდაიზმი გახდა ყოვლისმომცველი მსოფლმხედველობა, რომელიც აერთიანებს რელიგიურ, ეთიკურ, საზოგადოებრივ, მესიანურ, პოლიტიკურ, ფილოსოფიურ ელემენტებს. ყველა ჩამოთვლილ ნაწილებში ისტორიამ შექმნა სხვადასხვა სიბრტყეები: ბიბლია, თალმუდი, რაბინიზმი — ნეს-ჩვეულებანი, რაციონალური თუ მისტიკური, წარმოადგენენ იუდაიზმის არა მხოლოდ შემადგენელ ნაწილებს, არამედ მის ეტაპებსაც. მართლმორწმუნე ებრაელი აღიარებს და ასრულებს იუდაიზმის ყველა დოგმასა და წესს ისე, როგორც ისინი ჩამოყალიბდა და განმტკიცდა საუკუნეების განმავლობაში რაბინისტული შრომებისა და კოდექსების მიხედვით.

დ. ბააზოვის მსჯელობაში ხშირად ვხვდებით ტერმინს „წმინდა“: „წმინდა ერი“, „წმინდა ქვეყანა“, წმინდა ენა“ და ა.შ.

ცნობილი რაბინისა და ფილოსოფოსის გ. ფიშმანის აზრით, „ცნება „წმინდა“ იუდაიზმში შეეხება ებრაელთა ნაციონალური ცხოვრების იდეოლოგიურ მოტივაციას, განსაკუთრებულ შინაარსს, მის განმასხვავებელ ნიშან-თვისებებს. თანამედროვე ენაში ცნება „ხალხი“ წარმოდგენილია არსებითი სახელით „ებრაელი“, ცნება „წმინდა“ გამოიხატება ზედსართავი სახელით „ებრაული“. პირველი ტერმინი ემსახურება ერის იდენტიფიკაციის მიზნებს, აძლევს მას სახელს, მეორე წარმოადგენს მისი ფასეულობებისა და იდეალების, ტრადიციებისა და ვალდებულებების აღწერას. სოციოლოგიურ ქრელში ცნება ხალხი განისაზღვრება ძირითადად რიტუალური წესებითა და ცერემონიების სიმბოლიკით (მიცვოთ-ალთქმანი), რომლებიც გამოხატავენ კავშირს ცალკეულ ებრაელსა და მის ეროვნულ ღმერთს შორის (წინდაცვეთა, შაბათი და დღესასწაულები, ლიტურგია, ბარ-მიცვა და ბათ-მიცვა, ქაშრუთი, მეზუზა, და ა.შ.). ეს ალთქმანი წარმოადგენენ ებრაელების, როგორც ხალხის, არსებობისა და განმტკიცების კოლექტიური სისტემის საშუალებებს. „სწმინდე“ გამოხატავს საზოგადოების ალთქმებისა და სიმბოლოების როლსა და მნიშვნელობას, გამოხატავენ ადამიანების ურთიერთობებს (პატივისცემა მოყვასისა, ზრუნვა სუსტებზე, ქველმოქმედება, საფინანსო

საქმიანობის ეთიკა, შრომითი ნორმების დადგენა, პირადი პატიოსნება და ა.შ.)

ვალდებულებათა ეს მეორე ჯგუფი განსაზღვრავს ებრაელი ხალხის ეროვნული ცხოვრების უნიკალურ, ძვირფას იდეოლოგიურ შინაარსს, აგრეთვე მისი ისტორიული მისიის თეოლოგიურ გრძნობებს“. 111

დ. ბააზოვის მიხედვით ებრაული კულტურა გამოიხატება პირველ რიგში რელიგიური ცნებებითა და სიმბოლოებით. ამა თუ იმ პიროვნების ებრაელობაც განისაზღვრება რელიგიურ-ეროვნული კულტურის ჩარჩოებში. მისთვის რელიგია წარმოადგენს იმ ძალას, ფაქტორს, რომელიც პირდაპირ და ყველგან აერთიანებს ებრაელებს — აქტიურადაც და პასიურადაც. ათასწლეულების განმავლობაში ებრაელთა ცხოვრებაში ბატონობდა რელიგიური აბსოლუტიზმი, რის გამოც ებრაელთა მორწმუნე მასა მიეჩნევა იმ აზრს, რომ ებრაელობა არის არა უბრალო ერთი ჩვეულებრივი გაგებით, არამედ რელიგიური საზოგადოება, რომელიც თავის ცხოვრებას წარმართავს წმიდა წერილებისა და კანონების მიხედვით. რელიგიის სფეროში თანდათანობით მოექცა ებრაელი ხალხის ეროვნული ინსტიტუტები: ისტორიული დღესასწაულები, ტრადიციები, ზნეობრივი ნორმები, სამართლის ნორმები, საზოგადოებრივი ორგანიზაციები. ეროვნული შეერწყა რელიგიურს, მიიღო რელიგიური შეფერილობა, ხასიათი, შინაარსი. ებრაელთა ისტორიას მიეცა რელიგიური აზრი, რელიგიური სახე. ებრაელობა გახდა რელიგიური ერთი. მისი წევრები ერთმანეთს უკავშირდებიან რელიგიური იმპერატივითა და ტრადიციების მიხედვით. ამ წესების დამრღვევი ეთიშება აღნიშნულ საზოგადოებრივ გაერთიანებას. ერთგვარ დაუნერეულ კანონად მიიღება, რომ ეროვნება და რელიგია ერთი და იგივეა. სხვანაირად რომ ვთქვათ, რელიგია განსაზღვრავს ეროვნულობას.

დაახლოებით ასეთი მიდგომა იკვეთება დ. ბააზოვის მსჯელობაში ეროვნულობის შესახებ. ეს გასაგებიცაა. იგი კარგად იცნობს იუდაიზმს, ებრაელთა კულტურას, ისტორიას, აღზრდილია რელიგიურ იდეებზე, გაცნობილია რაბინებისა და მეცნიერ-თეოლოგთა მოსაზრებებს ებრაელობისა და იუდაიზმის შესახებ. ამიტომ გასაგებია მისი შეხედულებები რელიგიის პრიმატზე ებრაელთა ცხოვრებაში. მისთვის იუდაიზმი წარმოადგენს

ებრაელთა ცხოვრების მთავარ წამმართველ ძალას, მათ გამაერთიანებელს, შემაკავშირებელს, იმ სულიერ საზრდოს, განათლების, აღზრდის ქვაკუთხედს, რაც მისი აზრით, არის ებრაელთა არსებობის, მისი მომავლის ორიენტირი.

დ. ბააზოვის აზრით, იუდაიზმის უარყოფა ნიშნავს ებრაული ეროვნების უარყოფას, და პირიქით, ებრაული ეროვნების უარყოფას შედეგად მოაქვს მამა-პაპათა რწმენის დაკარგვა. იგი პირდაპირ მიმართავს მ. ხანანაშვილს: „ჩვენი ეროვნება და სარწმუნოება გაუყოფელია... ეროვნულათ მაშინ დაშორდებით სხვა ებრაელობას, როცა სარწმუნოებას გაექცევით“. 112

რა თქმა უნდა, დ. ბააზოვისათვის მიუღებელია ი. და მ. ხანანაშვილების თეზა ქართველ ებრაელთა ეროვნულობის შესახებ, რომ ისინი წარმოადგენენ ეროვნებით ქართველებს, ოღონდ, მოსეს მოძღვრების მიმდევართ. „მთელი ქართველი ებრაელობა იმისთანავე ებრაელება, როგორც არიან რუსეთ-ამერიკისა და თვით პალესტინისა. არაფერი იოტისოდენა განსხვავება ჩვენში არ არსებობს ეროვნულად და სარწმუნოებრივადაც“. 113 იგი იშველიებს ცნობილი ებრაელი ფილოსოფოსის ახად ჰაამის მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ „ებრაელობა თვით სარწმუნოებამ შექმნა ერად, ამიტომ თუ სარწმუნოებას გამოაცლი ებრაელებს, მთლად მოწყვეტილია ებრაელობას ყოველმხრივ... რადგანაც ერის სარწმუნოება და ეროვნება განუყოფელია“. 114 დ. ბააზოვი, ავითარებს რა მოტანილ აზრს, ასკვნის: „თუ კი გინდა ებრაელებს ჩამოშორდე ეროვნულად, ეს შეიძლება მხოლოდ მაშინ, თუ თვით სარწმუნოებაზე ხელს აიღებთ“. 115

დ. ბააზოვი ერთ-ერთ წერილში მ. ხანანაშვილს მოიხსენიებს ზოგიერთ ევროპელ ებრაელ ასიმილატორებთან კონტექსტში. იგი კატეგორიული ტონით მიმართავს „... მეც მოგთხოვთ, რომ ნილაბი აიხადოთ და საჯაროთ გამოსტყდეთ, რომ მის შემდეგ თქვენ შესწყვეტთ ეროვნულ კავშირს 14 მილიონ ებრაელთან, ისე მოიქეცით, როგორც მოიქცა თქვენისთანა მოაზრე ასიმილატორი (ავსტრიის მოსეს მიმდევარი) გეგერი ვენის პარლამენტში, როცა 15 ოქტომბერს უნდა მომხდარიყო ებრაელთა უქმე ქიფური, თავმჯდომარემ პარლამენტს სთხოვა სხდომები გადაედვათ, რადგანაც ებრაელების დეპუტატები ვერ დაესწრებიანო დღესასწაულის გამო. გეგერმა სასტიკი პროტესტი განაცხადა:

„ჩვენ ავსტრიის ებრაელები სრულიათ მონყვეტილი ვართ ებრაელის ერს და მათ უქმეებსო“. 116 დ. ბააზოვს მოჰყავს კიდევ სხვა მსგავსი მაგალითები: „ქ. პარიზში, როცა ერთი დღის დასვენება გადაწყდა ერთმა დეპუტატმა მოითხოვა: „რადგან ელზასში ებრაელის მუშებიც არიანო და მათ შაბათ დღეს აქვთ დასვენებაო და თუ კვირას დავავალდებულებთ, დაისვენებს, შაბათს ხომ უნდა იმუშაონ ებრაელებმა და ეს კი შევიწრობა იქნება სხვა ერებისაო. ამიტომ უნდა იქნეს ნათქვამი კვირაში ერთი დღე და ვისაც რომელ დღეს უნდა, იმ დღეს იუქმოსო. ებრაელი ასიმილაციური ტურო არ დასთანხმდა და შემდეგი წარმოსთქვა: „ჩვენ ფრანგები ვართ, მათ ეროვნულ დღეს კვირას ვიუქმებთო და მოსეს რჯულზე კვირასაც შეგვიძლია ვილოცოთო. მართლაც ყველა ასე მოიქცა და ბევრგან შაბათი კვირაზე შესცვალეს. მოსეს მოძღვრება ლოცვის წიგნებში, საცა ნათქვამია სიონი ან იერუსალიმი სულ ამოფხვნეს და არც ებრაულ ენაზე ლოცულობენ. თქვენც თუ მართლა ნამდვილი ასიმილაციური ხართ ასე აღიარეთ საჯაროთ, გაბედულათ“. 117

ვფიქრობ ურიგო არ იქნებოდა მკითხველს მივანოდოთ მოკლე ცნობა, მოსე მენდელსონისა და მისი მიმდევარი გეიგერის შესახებ, რათა უკეთ გავერკვეთ რატომ და რამდენად სამართლიანად თვლის დავით ბააზოვი გეიგერს ასიმილაციურად.

XVIII ს. ევროპა ვითარდება განმანათლებლური მოძრაობის დროშის ქვეშ. პრივილიგიებული მოსახლეობის თითქმის 100% იცის წერა-კითხვა, ანგარიში, ენა. უნივერსიტეტები თავისუფლებიან ეკლესიის გავლენისაგან და იძენენ დამოუკიდებლობას.

დასავლეთ და ცენტრალურ ევროპაში დაიწყო სახელმწიფოს ცხოვრების პრინციპების ცვლა. დადგა ტექნიკური, პოლიტიკური და სხვ. რევოლუციების ხანა. სახელმწიფო ძალაუფლება ხდება სულ უფრო ცენტრალიზებული, მყარი, მკვეთრად გამოსატყუი სახელმწიფოს ატრიბუტიკით. დიდი ყურადღება ექცევა მედიცინის მეცნიერებების განვითარებას. სამედიცინო წარმოდგენების შეცვლასთან ერთად ადამიანის ყოფა-ქცევისა და ცხოვრების წესების შესახებ, ჰიგიენისა და საავადმყოფო სახლების აუცილებლობის შესახებ, იცვლება ცხოვრების პირობებიც.

რა თქმა უნდა, განათლებას არ შეეძლო არ შეეღწია ებრაულ გეგმებშიც, სადაც ჩაისახა მოძრაობა განათლებისათვის („თნუ-

ათ ასქალა“). ადგილობრივი თემის დამოკიდებულება ახალი მოძრაობის („ასქალის“) მიმდევრებისადმი გახლდათ კრიტიკული და ეჭვის თვალთ უყურებდნენ მათ.

„ასქალის“ მიმდევართათვის ცხადი იყო, რომ შეიძლებოდა ებრაელთა ცხოვრების გაუმჯობესება და, პარალელურად, უარი არ ეთქვათ ებრაული ცხოვრების წესზე.

ებრაელთა ისტორიაში შეიძლება ერთი პიროვნების მაგალითზე ვნახოთ სიტუაციის მთელი პრობლემატურობა და მისი განვითარების ვარიანტები. ასეთი პიროვნება იყო მოშე (მოსე) მენდელსონი. იგი დაიბადა გერმანიის ქ. დესაუმი წმიდა წიგნების გადამწერის ოჯახში. მან მიიღო ტრადიციული ებრაული დანყებითი განათლება, მაგრამ ცოდნას მოწყურებული უნიჭიერესი ახალგაზრდა ამით ვერ დაკმაყოფილდებოდა. დესაუდან 14 წლის ყმანვილი გადადის ბერლინში თავის მასწავლებელ დ. ფრენკლერთან ერთად. 1750წ. მიიღო მასწავლებლის ადგილი მსხვილი ფაბრიკანტის ოჯახში, მოგვიანებით ცოლად შეირთო მისი ქალიშვილი, ენეოდა ტრადიციულ ებრაულ ცხოვრებას.

მას დიდი წარმატება მოუტანა საზოგადოებაში ფილოსოფიურმა და ლიტერატურულმა მოღვაწეობამ. მისი ნაშრომები ხელიდან ხელში გადადიოდა და ითვლებოდა ერთ-ერთ ყველაზე საინტერესო ლიტერატურად.

და, აი, მან მიმართა ებრაულ საზოგადოებას მოეხდინათ ზოგიერთი ცვლილებანი თავიანთ ყოფა-ცხოვრებაში. მისი მოწოდების ძირითადი აზრი მდგომარეობდა იმაში, რომ შეესწავლათ და კარგად სცოდნოდათ ადგილობრივი ენა (გერმანული, ფრანგული და ა.შ.), ებრაელთა სახლი, სინაგოგა, ქუჩა უნდა გამოირჩეოდეს სისუფთავითა და აკურატულობით, მესამე და ძლიერ მნიშვნელოვანი — ებრაელთა თემების ორგანოების იურიდიული თანამშრომლობა იმ სახელმწიფოების იურიდიულ ორგანოებთან, სადაც ისინი (ებრაელები) ცხოვრობენ. მას კარგად ესმოდა, რომ ასეთი თანამშრომლობა დაკავშირებული იყო გარკვეულ სიძნელებებთან და სთავაზობდა, ცოტა არ იყოს, გაურკვეველ, ეტოპიურ იდეას: უნდა შექმნილიყო სასამართლოს შერეული შემადგენლობა, რომელშიც ებრაელთა გარდა შევიდოდნენ სამეფო სასამართლოების წარმომადგენლებიც. გაასამართლებდნენ ისინი თალმუდის კანონებისა და სახელმწიფოს კანონმდებლობიდან

გამომდინარე. რა თქმა უნდა, ასეთი სასამართლო შეუძლებელი იქნებოდა, რაც იდეის ავტორსაც კარგად ესმოდა, მაგრამ მსგავსი წინადადება მიუთითებს, რომ მენდელსონი ეხმაურება დროის ძირეულ მოთხოვნებს.

გერმანელ ებრაელთა ადგილობრივი ენის ცოდნის ამაღლების მიზნით მან ებრაულიდან გერმანულად თარგმნა თორა და დაურთო თავისი კომენტარები. მისი მთავარი მიზანი იყო გერმანელ ებრაელებს ისე ესწავლათ გერმანული, რომ შესძლებოდათ თავისუფლად ეკითხათ და ეწერათ ამ ენაზე. ებრაელთა „გერმანიზაციის“ პარალელურად მენდელსონი ყოველნაირად ცდილობდა დაერწმუნებინა გერმანელი ქრისტიანები მიეცათ შესაძლებლობა ებრაელებისთვის ინტეგრირებულიყვნენ გერმანიის ეკონომიკურ და კულტურულ ცხოვრებაში.

მენდელსონს ეკუთვნის ლოზუნგი, რომელიც გადმოისროლა გერმანელ ებრაელებში: „იყავ ებრაელი შენს კარავში და ადამიანი ქუჩაში“. იგი თვლიდა, რომ პიროვნების (ებრაელის) ასეთი გაორება კარგად მიესადაგება მისი თანამედროვე სამყაროს გაორებულ ბუნებას.

მენდელსონის ორიგინალური ფილოსოფიური ღვაწლი განსაკუთრებით კარგად გამოჩნდა ესთეტიკის სფეროში. „სამწუხაროდ, ცდილობდა რა გაეხადა იუდაიზმი უფრო მიმზიდველი და საინტერესო გერმანელებისთვისა და განათლებული ებრაული საზოგადოებისათვის, მან შეიმუშავა იუდაიზმის ისეთი ფილოსოფია, რომელიც მისადმი ერთგულებას აზიანებდა. იგი თვლიდა, რომ სულაც არაა აუცილებელი იყო ებრაელი, რომ მიიღო იუდაიზმის ყველაზე მნიშვნელოვანი ჭეშმარიტებანი: ღმერთის ერთადერთობა, ღვთიური ხილვები და სულის უკვდავება. მენდელსონს მიაჩნია ეს იდეები საყოველთაო საკაცობრიო ფასეულობებად“. 118

მენდელსონის სიცოცხლეში მისი მოწაფეები, შვილები, შვილიშვილები იცხოვრობდნენ მეტ-ნაკლებად ებრაული წესების მიხედვით. მაგრამ მისი სიკვდილის შემდეგ (1786წ.) მისი ოჯახის წევრებმა გადანყვიტეს მეტად აღარ „დარჩენილიყვნენ ებრაელებად თავის კარავში“ და გაქრისტიანდნენ.

მენდელსონის მოწაფეები ატარებდნენ რეფორმისტულ პოლიტიკას. ისინი მოითხოვდნენ, რომ ებრაელთა ცხოვრების

ნესები პასუხობდეს საზოგადოებაში მიღებული თანაცხოვრების ნორმებს.

ახალი მიმდინარეობის ერთ-ერთი ბელადი გახლდათ დ. ბააზოვის მიერ ზემოთ ნახსენები აბრაამ გეიგერი-მენდელსონის ერთ-ერთი მოწაფე და მიმდევარი (1810-1874).

გეიგერის შეხედულებანი დაფუძნებული იყო რელიგიის ევოლუციური განვითარების პრინციპებსა და ტრადიციული იუდაიზმის რადიკალურ კრიტიკაზე. იგი წერდა, რომ რეფორმის მიზანი უნდა იყოს არა მხოლოდ თალმუდის მთლიანად მოცილება, არამედ ბიბლიისადმი დამოკიდებულების გადახედვა. იგი საჭიროდ თვლიდა ამოეღოთ ის ლოცვანი, რომლებშიც გამოხატული იყო სიონში დაბრუნებისა და ებრაელი ხალხის აღორძინების იმედები. იგი თვლიდა, რომ უნდა წაიშალოს იუდაიზმში ეროვნული განკერძოების ყოველგვარი კვალი, როგორც ამდღეული რელიგიური იდეა, უნდა გახდეს ევროპული კულტურის ნაწილი.

დროთა განმავლობაში გეიგერის შეხედულებები შედარებით რბილი და ზომიერი ხდება. 1860წ. იგი გამოვიდა რეფორმისტულ სინაგოგებში საზოგადოებრივი ლოცვების დროს ებრაული ენის გაუქმების წინააღმდეგ. იგი კატეგორიული წინააღმდეგი იყო შაბათის უქმობის კვირას გადატანის შესახებ.

ა. გეიგერის როგორც ისტორიკოსისა და თეოლოგის შემოქმედება მრავალფეროვანია. მან გამოაქვეყნა მთელი რიგი ნაშრომები ებრაისტიკაში. მის მთავარ შრომად ითვლება კაპიტალური გამოკვლევა „პერვონა ბიბლიის ტექსტი და თარგმანები“, რომელიც ეხება იუდაიზმის განვითარების ზოგიერთ ეტაპებს.

დ. ბააზოვს მოჰყავს ნაწყვეტი მარტინ ფილიპსონის წიგნიდან, რომელშიც მოთხრობილია გერმანელი ებრაელი მეცნიერის გამოსვლის შესახებ ებრაელთა წინაშე. აღნიშნული ციტატის მოხმობით დ. ბააზოვი, აჩვენებს რა დ. ლაცარიუსის მოხსენების ასიმილაციურ სულისკვეთებას, პარალელს ავლებს მ. ხანანაშვილის შეხედულებებთან ებრაელთა შესახებ და ამ გზით ცხადყოფს მის ასიმილაციურობას, მისი იდეების მავნებლობასა და მიუღებლობას ებრაელი ხალხისათვის. დავით ლაცარიუსის ასიმილაციური დასკვნები შემდეგში მდგომარეობს: „ყოველი ფაქტორი, რაც აერთებს სხვა ერებს ერთმანეთთან,

ეს ჩვენთვისაც არსებობსო, რადგან სარწმუნოება აქაც თავის გალავანს გვაძლევსო, ჩვენთვის კი აუცილებელი საჭიროებაა — ეროვნებით გერმანელი და რჯულით კი მოსეს მიმდევარნი ვიყოთო. ჩვენ, ისტორიაში მდ. რეინის ნაპირებზე 500 წლის წინათ ქრისტეს დაბადებამდე ვიხსენიებითო. გერმანიის ცხოვრებაში ყოველთვის დიდი მონაწილე ვყოფილვართ, ამიტომ ჩვენ განვსხვავდებით სხვა ებრაელებისაგან არამც თუ ისტორიით, არამედ ფსიქოლოგიითაც. მაგრამ ყოველთვის შეუძლებელი იქნება მათთვის გერმანელი ვიყვეთ ეროვნებით, ვიდრე სარწმუნოებაში დიდ რეფორმებს არ მოვახდენთო: 1) სამშობლო სიონი აღარ უნდა ვახსენოთ იქ, საცა იხსენიება, მხოლოდ მაშინ დაგვრჩება ერთად-ერთი სამშობლო — გერმანია, 2) ამოიშალოს ის ძველი ზნე-ჩვეულება, რაც სხვა ებრაელებს აქვთ, 3) ებრაული კულტურა — თალმუდი ან სხვა, არ იყოს დაშვებული ჩვენ სასწავლებლებში, 4) ენაც უნდა შეიცვალოს, ლოცვები გერმანულად უნდა იყოს და არა იმ ენით, რომელიც გვაკავშირებს სხვა ებრაელებთანა, 5) ტიპიური ყალიბი აღარ იყოს საკუთრი ებრაელობისა, ამისათვის საჭიროა ქორწინების თავისუფლება და არა მარტო ებრაელის ქალთან. და თუ ეს ასე არ მოხდა ძალაუფლებურად ჩვენ ვერ გავგერმანებულვართ ვერასოდეს“. 119

მ. ხანანაშვილმა არ დააყოვნა რეაგირება დ. ბააზოვის მიერ წაყენებულ „ბრალდებაზე“ მისი ასიმილაციურობის შესახებ და გასცა პასუხი „სახალხო ფურცლის“ 1916წ. №706-ში გამოქვეყნებულ წერილში. რა თქმა უნდა, აღნიშნულ „ბრალდებას“ იგი არ იღებს და იმის დასამტკიცებლად, რომ არ არის ასიმილაციური, არამედ ისრაელი ქართველია, მოჰყავს იგივე არგუმენტები, რაც გამოიყენა თავისი თეზის — ქართველ ებრაელთა ეროვნულად ქართველებად დასაბუთების დროს. ხანანაშვილების მოსაზრებები ქართველ ებრაელთა ეროვნულობის შესახებ ჩვენ მოვიტანეთ ზემოთ და ამიტომ აქ აღარ გავიმეორებთ.

ეს საკითხი, თავისი მნიშვნელობის გამო, უფრო მეტ ყურადღებას და განხილვას მოითხოვს მით უფრო, რომ დ. ბააზოვი, ადარებს რა მ. ხანანაშვილს ევროპულ ასიმილაციურებს, მოითხოვს მისგან მისი შეხედულებების (მსგავსად ზოგიერთი ევროპელი ებრაელისა) ასიმილაციური სულისკვეთების აღიარებას.

XVIII საუკუნემდე ევროპის უმეტეს ქვეყნებში არ არსებობდა

სამართლისა და ხელისუფლების ერთიანი სისტემა. ხალხი ცხოვრობდა თავისი ავტონომიური თემის იურისდიქციის მიხედვით — ეს იქნებოდა მემამულეთა, ვაჭართა, ხელოსანთა, ფერმერთა, სასულიერო, რელიგიური, თუ სხვა სახის გაერთიანება. კონფესიათა ყოველ ასეთ საზოგადოებას გააჩნდა თავისი კანონები, სასამართლოები და ციხეებიც კი. მმართველი ფეოდალი თავის რაიონში თვითმმართველობის ასეთ სისტემას ანიჭებდა ყოველგვარ უფლებას. იგი არაფერს ითხოვდა თემისგან გადასახადების კოლექტიურად და დროულად მიწოდების გარდა. ასეთ პირობებში ებრაულ თემს საშუალება ჰქონდა თვითონ ემართა თავის წევრთა ყოველდღიური ცხოვრება. სხვა კონფესიების თემების გვერდით მცხოვრები ებრაული თემი, ცხოვრობდა რა თავისი კანონებით, თავს გრძნობდა ისტორიული ებრაელი ხალხის ნაწილად. ებრაული თემის ცხოვრების წესების დაცვას მკაცრად აკონტროლებდა ამ მიზნით შექმნილი სხვადასხვა სათემო ინსტიტუტები, რომელთა შორის თავისი შეუვალობითა და სიმკაცრით გამოირჩეოდა რელიგიური სასამართლო. ასეთი დისციპლინა ყოველმხრივ ხელს უწყობდა ებრაული სამართლის განვითარებასა და ცხოვრებაში დანერგვას. ებრაული კანონმდებლობა (ჰალახა) წარმოადგენდა ებრაული თემის ცხოვრების აუცილებელ მარეგულირებელ ელემენტს.

XVIII ს. ბოლოს ევროპის ქვეყნებში განვითარებულმა ემანსიპაციურმა პროცესებმა გამოიწვია ებრაული თემების ავტონომიის შესუსტება და თანდათანობით გაქრობა. ახალი ლიბერალური ტენდენციების გამო, რაც დაკავშირებული იყო პირველ რიგში მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარებასთან, საერთაშორისო ვაჭრობის ფართოდ გაშლასთან, ცენტრალიზებული ნაციონალური სახელმწიფოების გაძლიერებასთან, ლიბერალური იდეების გავრცელებასთან, რადიკალური სოციალური მოძრაობისა და ფილოსოფიის წარმოშობასთან, ებრაელებს საშუალება მისცა გასულიყვნენ თავისი შეზღუდული ებრაული გარემოცვიდან და გამხდარიყვნენ ახალი ნაციონალური სახელმწიფოს მოქალაქეები.

ავტონომიური ებრაული თემის ლიკვიდაციამ შედეგად გამოიწვია:

1. ახალი ნაციონალური სახელმწიფოს იდეამ დაფარა იუდაიზმისათვის დამახასიათებელი ებრაელთა ერთიანი ისტორიული ბედის გრძნობა. მან შეასუსტა ებრაელთა საერთო ეროვნული

სწრაფვა ებრაელობის, როგორც ისტორიული წარმონაქმნის შენარჩუნებისადმი. ორგანული კავშირი ებრაელი ერისადმი კუთვნილებასა და ებრაულ რელიგიას შორის დაირღვა.

2. პიროვნებას უკვე შეეძლო თავისი ნება-სურვილის მიხედვით საკუთარი თავისათვის ეწოდებინა ებრაელი და არ აელო არავითარი ვალდებულება თავისი თემისა და ტრადიციების დაცვის მხრივ. ებრაული თემის კანონები ძალას კარგავდა, სასამართლოების გადანაცვლები უკვე აღარ სრულდებოდა და, მაშასადამე, ისინი თანდათან ხდებოდნენ ფორმალურად არსებულ ინსტიტუტად. ებრაელი რჩებოდა ებრაელად თავისი არჩევანის, სუბიექტური შეხედულებების მიხედვით, არა იმის გამო, რომ მათ ვინმე ავალდებულებდა გაეზიარებინა და შეესრულებინა ებრაელი ხალხის ცხოვრების ისტორიულად ჩამოყალიბებული ნორმები.

3. ემანსიპაციის ყველაზე რადიკალური შედეგი იყო ებრაელი ერის კონცეფციის გაქრობა. ებრაელები შევიდნენ იმ სხვა ერების შემადგენლობაში, რომლებიც ანიჭებდნენ ამ უკანასკნელთ სამოქალაქო სტატუსს. ებრაელი გახდა მოსეს მოძღვრების მიმდევარი გერმანელი, ფრანგი, ინგლისელი, რუსი და ა.შ. მოქალაქეობა გახდა ეროვნების სინონიმი.

ელემენტარული სამოქალაქო უფლებების მიღებას ევროპის ებრაელთა უმრავლესობა მიიჩნევდა არა როგორც უბრალოდ სამართლიანობის აქტს დევნილი ერის მიმართ, არამედ როგორც წყალობას, რომელიც მათ მიიღეს გაბატონებული ერისგან ნაციონალური სახის უარყოფის საფასურად. ამ „წყალობისათვის“ მრავალი ებრაელი იხდიდა ერთობ დიდ საფასურს — სრულიად ან ნაწილობრივ ჰკარგავდა თავის ეროვნულ ინიდიდუალობას. იგი ხდებოდა გერმანელი, ფრანგი, ინგლისელი და ა.შ. ემანსიპირებულ ებრაელთა თაობები გარეგნულად აჩვენებდნენ თავის კუთვნილებას სხვა ეროვნებისადმი, მაგრამ შემდეგი თაობები უკვე რეალურად გაითქვიფნენ გაბატონებული ეროვნების ხალხში და განიცადეს სრული ასიმილაცია. ახასიათებს რა ევროპელ და რუსეთის ებრაელთა ასიმილაციას, ს. დუბნოვი აღნიშნავს: „ასეთი სახის „ასიმილაცია“ წარმოადგენდა ებრაელთა წინანდელი მონური მდგომარეობის სახეცვლილებას, მაგრამ ეთიკური თვალსაზრისით უარესია. შუა საუკუნეების ებრაელი ზურგს ხრიდა თავისი ქრისტიანი მწვალებლის წინაშე, მაგრამ

არასოდეს უღალატია სინდისისათვის და არ უთქვამს უარი იმაზე, რასაც თვლიდა თავის სულიერ-ეროვნულ უფლებად. ახალი მოდის ებრაელი კი, მიეცა რა საშუალება მაღლა ეჭიროს თავი ქრისტიანულ საზოგადოებაში, იწყებს თავისი სულის, ეროვნული ტიპის დამახინჯებას, რათა, რაც შეიძლება ნაკლებად ჰგავდეს ებრაელს, ასიამოვნოს ამ საზოგადოებას. ესაა მონობის მოდიფიკაცია, გარეგნული მონობის სულიერი მონობით შეცვლა.¹²⁰

ასიმილაცია იმ პერიოდის ებრაელებისათვის, შეიძლება ითქვას, იყო ერთად-ერთი გამოსავალი სამოქალაქო უფლებების მისაღებად. მაგრამ მათ საამისოდ გაიღეს ერთობ დიდი მსხვერპლი. ისინი მონყდნენ თავიანთ ისტორიულ ძირებს, ზურგი აქციეს ნაციონალურ ინტერესს, უარყვეს ებრაელი ერის ინდივიდუალური თავისუფლება, მისი საერთაშორისო კულტურულ ოჯახში თანასწორუფლებიან წევრად ყოფნის შესაძლებლობა. „ასიმილაცია — ესაა შედეგი სოციალური უსამართლობისა და მორალური სიმახინჯისა, რაც ახასიათებს იმას, ვინც ასიმილირდება და იმასაც, ვინც ითხოვს ასიმილაციას ებრაელებისაგან.“¹²¹

ისმის კითხვა — შეუძლია თუ არა ებრაელობას დარჩეს თავის თავად და იმავე დროს იყოს ამა თუ იმ პოლიტიკური ორგანიზმის, სადაც ისინი შედიან, ბუნებრივი, შემადგენელი ნაწილი? შეიძლება თუ არა ჩავთვალოთ, რომ ამა თუ იმ ქვეყანაში მცხოვრებ ებრაელს ახასიათებს სიყვარული თავისი (სადაც ცხოვრობს) ქვეყნისადმი, მისი ინტერესებისადმი ერთგულება, ის, რასაც ჰქვია პატრიოტიზმი. ებრაელის ეროვნული გრძნობა ხომ არ ეწინააღმდეგება იმ ქვეყნისადმი პატრიოტიზმს, რომელშიც იგი ცხოვრობს? და, ბოლოს, შეიძლება თუ არა დარჩე ეროვნებით ებრაელად და იყო ისეთივე პატრიოტი შექმნილი სამშობლოსი, როგორცაა ამ ქვეყნის აბორიგენი მოსახლეობა?

აი ეს კითხვები, რომელთა ქრილშიც უნდა განვიხილოთ დ. ბააზოვისა და ი. და მ. ხანანაშვილების პოლემიკის ის ნაწილი, რაც შეეხება ქართველ ებრაელთა ეროვნულობის საკითხს.

პატრიოტიზმი რთული ემოციაა, რომელიც შედგება ორი ელემენტისაგან: სამშობლოს სიყვარულის ბუნებრივი გრძნობისა და მოცემული ქვეყნის მოქალაქეებისადმი, სადაც ადამიანი ცხოვრობს, სოლიდარობის შეგნების აუცილებლობა. მას შემდეგ რაც ებრაელებმა დაკარგეს თავიანთი სამშობლო, პოლიტიკური

ცენტრი, ის ქვეყნები, რომლებშიც ისინი ცხოვრობდნენ დიასპორაში, გახდა მათი მეორე სამშობლო. თაობიდან თაობას გადაეცემოდა სიყვარული და კეთილგანწყობილება შეძენილი, ახალი სამშობლოს მიმართ. მათ შეიყვარეს ეს ქვეყანა, რადგანაც საუკუნეების განმავლობაში მათში გამოიშვა ბუნებრივი სიყვარულის გრძნობა იმ ადგილს მიმართ, სადაც დაიბადა, გაიზარდა, დაოჯახდა და გაატარა თავისი ცხოვრება.

ყოველივე ზემოთქმული ეხება, რა თქმა უნდა, ქართველ ებრაელებს და საქართველოს. საქართველოს ებრაელთა დიასპორა ერთ-ერთი უძველესია მთელს მსოფლიოში ებრაულ დიასპორათა შორის. 26 საუკუნეა, რაც ებრაელი საქართველოში ცხოვრობს, რაც საქართველო გახდა მისი სამშობლო, მფარველი, მზრუნველი და მოამაგე. როგორც ილია ჭავჭავაძე ამბობდა, ებრაელი ისე არც ერთ ქვეყანას არ შეთვისებია, როგორც საქართველოს. ქართველი ებრაელი იყო სრულუფლებიანი წევრი იმ დიდი ოჯახისა, რასაც სამშობლო საქართველო ერქვა. ქართველი ებრაელი უფლება-მოვალეობებით გათანაბრებული იყო ადგილობრივ, მკვიდრ მოსახლეობასთან. ისინი არც ერთ იმ უფლებას არ იყვნენ მოკლებულნი, რომელიც ქრისტიანებს ჰქონდა მინიჭებული. ქართული ფეოდალური სამართალი ისევე იცავდა ებრაელის საკუთრებას, როგორც ქართველი კაცისას. უფრო მეტიც, ქართული სამართლის ძეგლებში დაცულია მასალები, რომელთა მიხედვით ჩანს, რომ ებრაელი, რომელიც უწიოდა ქრისტიანს ამა თუ იმ სადაო ქონებრივ საკითხთან დაკავშირებით, თავადაც თუ ხელისუფლების სხვა წარმომადგენელს სამართლიანად განუსჯია წარმოშობილი დავა და ებრაელისათვის სიმართლე არ დაუკარგავს.

ქართველ ებრაელთა პატრიოტული გრძნობების შესახებ მოგვითხრობს ზ. ჭიჭინაძე თავის ნიგში „ქართველი ებრაელები საქართველოში“. იგი წერს: „ქართველ ურიებს საქართველოს წინაშე დიდი ამაგი აქვთ დათესილი. ქართველ ურიასაც ისეთივე სამსახური მიუძღვის და უფრო უკეთესიც, როგორც თვით ქართველს. ასეთნი იყვნენ ურიათა შვილნი საქართველოში, ისე უყვარდათ მათ ქართული ენა და საქართველო, რომ მათ არც ერთ გაჭირვებაში ქრისტიანებთან ერთად არასოდეს ზურგი არ უქცევიათ იოტეს ოდენად“.¹²² ცოტა ქვემოთ ავტორი კვლავ

უბრუნდება ქართველ ებრაელთა პატრიოტიზმს, მათ ერთგულე-ბას სამშობლოსადმი და აღნიშნავს: „ქართველი ებრაელი ყოველთვის ერთგული ყოფილა თავისი მეფის და საქართველოსი, ამიტომ ჩვენი ვალიც არის, რომ დაჩაგრული, უვნებელი ხალხის ცხოვრებას თვალყური ვადევნოთ და ყოველთვის მათი მფარველნი ვიყოთ ჭეშმარიტებით“. 123

მ. და ი. ხანანაშვილების წერილებში გამოკვეთილადაა ნაჩვენები ქართველ ებრაელთა ღვანლი საქართველოში ქრისტიანობის გავრცელების საქმეში. 124 ზ. ჭიჭინაძე და მ. ხანანაშვილიც ხაზგასმით აღნიშნავენ ქართველ ებრაელთა დამსახურებას „ოსმალეთის საქართველოში“ ქართული ენის შენარჩუნებისა და გავრცელების საქმეში. აი რას წერს ზ. ჭიჭინაძე: „ოსმალეთის საქართველოში... ყველგან შეირყა ქართული ენა, და ქართველ მაჰმადიანთა შორის ყველგან ამოვარდა და დაივიწყეს ქართული ენა თვით ქართველ მაჰმადიანებმაც. ქართული ენა დაავიწყდათ აგრეთვე ახალციხის ქართველ მაჰმადიანებთაც. ეს ენა ყველგან იდევენობდა, ქართველ მაჰმადიანებს აკრძალული ჰქონდათ ამ ენაზე საუბარი, ქართველები ხანდისხან შიშით ხმასაც ვერ იღებდნენ. ახალციხელი ქართველი ებრაელნი კი შინ და გარეთ ქართულს ენას თავისუფლად ხმარობდნენ და მათი მოდავე არავინ იყო... უნდა მოგახსენოთ, რომ ზოგიერთ საშიშ ადგილებში, ქართველ მაჰმადიანთა შორის, სადაც კი ქართული ენა ძველადგანვე შეირყა და ამოვარდა, იქაც კი ქართული ენა თუ დარჩა აქა-იქ და ქართველ მაჰმადიანებმა არ დაივიწყეს, ეს იყო ქართველ ებრაელთა შნო და წყალობა, მათ შეინახეს ქართული ენა საქართველოში¹²⁵“. მ. ხანანაშვილი გადმოგვცემს: „ როდესაც სხვა სარწმუნოების ქართველობამ ამა თუ იმ მიზეზის გამო დაჰკარგა ეროვნების ბურჯი დედა-ენა, ქართველი ებრაელები ჩვეულებრივის ფანატიზმით მტკიცედ ადგნენ მშობლიურ ენას“. 126 მას მოჰყავს გაზეთ „საქართველოს“ 1916წ. №87 ცნობა იმის თაობაზე, რომ „ტრაპზონში მუსულმანმა ქართველებმა ოსმალური ენა შეითვისეს და გაოსმალდნენ და ქრისტიანმა ქართველებმა შეითვისეს ბერძნული ენა და გაბერძნდნენ... ქართული ენა შეინარჩუნეს მხოლოდ ქართველ ებრაელთა, რომელთა რიცხვიც ტრაპზონში 500 კომლზედ მეტი იყო ძველდაგანვე“. 127

ქართველი ებრაელის პატრიოტული გრძნობების ჭეშმარიტი

დემონსტრაცია გახლდათა დ. ბააზოვის გამოსვლა 1913წ. მაინის ფრანკფურტში ახალგაზრდებისა და სტუდენტების კონფერენციაზე. მის გამოსვლას დამსწრე საზოგადოება აღფრთოვანებული შეხვდა. თითქმის ყველა გამომსვლელი ჩიოდა მათ ქვეყნებში მძვინვარე ანტისემიტიზმის გამო, დ. ბააზოვმა კი საქართველო წარმოადგინა, როგორც გამონაკლისი ოაზისი ანტისემიტურ მსოფლიოში.

როგორც კონფერენციის წამყვანის, ფრანგი ებრაელის, გენერალ ლიფმონის წარდგინებიდან ჩანს, დ. ბააზოვს ხანგრძლივი საუბარი ჰქონია მასთან, აღუწერია საქართველოში ებრაელთა ცხოვრების რეალური სურათი. დაუხასიათებია ქართველი ხალხი, როგორც ტოლერანტული ერი და უამბია მისთვის ქართულ-ებრაული ტრადიციული მეგობრული ურთიერთობის შესახებ. ამგვარად შემზადებულმა გენერალმა ასე წარუდგინა დ. ბააზოვი კონფერენციის მონაწილეებს: „ძმებო! თქვენ წინ დგას თქვენი ძმა შორეული ქვეყნიდან მოსული. ეს ქვეყანა შორს არის ჩვენგან, მაგრამ იგი უნდა ახლოს იყოს ყველა ებრაელის გულში... ევროპა დღეს ცდილობს ადამიანის სიყვარულის განხორციელებას. ეს კი ქართველ ერს 2000 წლის წინეთ ჰქონდა შეთვისებული. ამის მოწმეა მცხეთის ქალაქი და მისი პრეზიდენტი (მამასახლისი), რომელიც დაუხვდა იერუსალიმიდან გამორეკილ ებრაელებს პურ-მარილით. აქ ისტუმრა ძმურად და დღევანდლამდე, თუმცა ბევრი პოლიტიკური ცვლილება მოხდა კეკლუც ერში, მაგრამ თავისი იდეალი სიყვარულისა და ძმური განწყობისა მათში შეუცვლელია.

ქართველ ერს შეუძლია ამაყად წარმოსთქვას: „...ჩვენც გვყავდა მეფეები, სამღვდელოები, მწერლობა, მაგრამ სხვა ერების დევნა ფიქრადაც არ მოგვსვლიაო. ევროპის წინანდელი ძალებით დაქცეულ სისხლში ჩვენი ხელი არ დასვრილაო.

აი ასეთია ქართველი ერი, საიდანაც ჩვენი სტუმარიო“.128
დ. ბააზოვის წერილებს წითელ ზოლად გასდევს ერთი მეტად მნიშვნელოვანი აზრი ქართველებისა და ქართველი ებრაელობის ერთ მთლიან პოლიტიკურ ერთეულად წარმოდგენის შესახებ. „ჩვენ არ ვითხოვთ, რომ ჩვენი ენა გავაბატონოთ საქართველოში, ანდა ჩვენი ეროვნული პოლიტიკა ვანარმოოთ. ქართული ენა კიდევ იქნება, როგორც დედა-ენა და უფროც ვეცდებით მის

გამდიდრებას. ქართველი ერის პოლიტიკა იქნება ჩვენი პოლიტიკა და მათთან ერთად ხელჩართული ვივლით. ჩემი ებრაელობა ხელს არ შემიშლის თავი შევწირო და არც ქართველობა შემიშლის ხელს, რომ ებრაელობა მტკიცედ შევინახო, მისი კულტურა კარგად შევისწავლო და არ ვიყო დამახინჯებული ებრაელი“.129

საქართველო საერთო სამშობლოა, როგორც ქართველისათვის ასევე ქართველი ებრაელისათვის. ამიტომ, თუ ქართველი ებრაელი შეინარჩუნებს თავის სახეს და დარჩება ებრაელად, სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ მას არ შეუძლია ღირსეულად ემსახუროს თავის სამშობლოს, იმ ქვეყანას, სადაც ცხოვრობს და, რომლის პატრიოტიც არის. „... კაი ებრაელი კაი ქართველის მოძმეა და კაი მამულიშვილიც იქნება საქართველოსი და არასოდეს ნაკლებად არ შესწირავს თავს საქართველოს ინტერესებს ვიდრე ქართველი. ქართველი ხალხის კეთილი დღე ჩვენ კეთილდღეობას ნიშნავს და ამას სრულიად ხელს არ უშლის ჩემი ებრაელობა და არც ქართველობა შემიშლის ხელს, რომ დავრჩე ძველებურად რაც ვარ130“.

დ. ბააზოვის მიმართ ნაყენებული „ბრალდების“ არსი მდგომარეობს იმაში, რომ იგი სიონისტია, ჰქადაგებს სიონისტურ იდეებს, სურს ამ იდეების პრაქტიკულად რეალიზება და, რაც მთავარია, ებრაელების ქართველებისაგან ჩამოშორება, მათ მეგობრულ ურთიერთობებში დისონანსის შეტანა, მისი მოშლა და არეგ-დარევა.

რაბინმა რ. ელუაშვილმა პირდაპირ განუცხადა მისულ დეპუტაციას, რომ „ბააზოვი სიონისტია და სურს ჩვენი გამოყოფა ქართველებისაგან“. 131 მ. ხანანაშვილი უფრო ავითარებს ამ აზრს და დ. ბააზოვს არა მარტო სიონისტობაში „ამხელს“ და ადანაშაულებს, არამედ მის საზოგადოებრივ მოღვაწეობას წარმოგვიდგენს ქართველ ებრაელთათვის საზიანოდ და მიუღებლად. იგი, ისევე როგორც რაბინი ელუაშვილი, ქუთაისის რაბინთა კრებას განიხილავს სიონიზმთან კავშირში. კრების მიზანდასახულობა მიაჩნია სიონისტური იდეების პრაქტიკულად რეალიზაციის მცდელობად. „მისთვისაც დაიწყო უკანასკნელი მუხლიდან, ძლიერ ადვილად შესძლო მე-IV მუხლის განხორციელება, რამოდენიმედ განავითარა მე-III და ამჟამად მოღვაწეობდა მე-II მუხლის შესასრულებლად. რაც შეეხება I მუხლს, თუ უკანასკნელი სამი

მუხლი განვითარდა, ის თავისთავად განხორციელდებო, ოცნებობენ ბაზოვები“. 132

მისი აზრით, კრების პროგრამის განხორციელება დამლუპველი იქნებოდა ქართველ ებრაელთათვის, რადგანაც იგი უშუალოდ პასუხობს სიონისტების მიერ ბაზელის კონგრესზე შემუშავებულ ცხოვრებაში სარეალიზაციო ღონისძიებათა არსს. „თუ გასწერა უფალი და ბაზოვების წყალობით გავრცელდა ჩვენში ბაზელის კონგრესზე შემუშავებული პროგრამის უკანასკნელი სამი მუხლი, მაშინ პირველი მუხლი თავისთავად უნდა განხორციელდეს; ე.ი.

1. თუ ჩვენი სათანადო „მთავრობა“ პრესა და ქართველი საზოგადოება ხელს შეუწყობს ამ „მოღვაწეებს“ თავის მიზნის მისაღწევად (VI მუხლი)

2. თუ შესძლეს ჩვენში „ნაციონალური“ თვითშეგნების განმტკიცება (III მუხლი) და

3. თუ გააერთიანეს მთელი ებრაელობა (II მუხლი) ჩვენი წარსულის და ეროვნული ნიშნების გათელვით, მაშინ უნდა მოხდეს პალესტინაში გადასახლება ებრაელთა სახელმწიფოს დასაარსებლად.

რამდენად საჭირო და შესაძლებელია ასეთი ემიგრაცია, ან კოლონიზაცია რუს-ამერიკის ებრაელებისათვის, ეს ბაზელ-ჰააგის კონგრესის წევრებმა იცოდნენ. ქართველი ისრაელებისათვის — კი ეს იქნებოდა თავის-თავის დაღუპვა და დასამარება...

როგორი ერთგულებით არის გამსჭვალული სამშობლოს წინაშე ბ-ნ ონის რაბინის მოღვაწეობა, ამას პატიოსანი მკითხველიც ჰხედავს, მაგრამ გაცილებით მავნებელი და დამლუპველია იგი თვით ქართველ ებრაელთათვის.

როგორც ვხედავთ, ჩვენს წინაშეა აზროვნების ორი ტიპი, ორგვარი პიროვნება აბსოლუტურად განსხვავებული პოზიციებით ქართველ ებრაელთა ეროვნულობის საკითხში. ისინი დგანან ნაციონალიზმის განსხვავებულ პოზიციებზე და, რაც საინტერესოა, ორივე თვლის, რომ მისი პოზიცია არის უფრო სწორი და სამართლიანი, ვიდრე მონინააღმდეგე მხარისა.

შევეცადოთ გავაანალიზოთ მათი პოზიციები და გავერკვეთ მათ ნაციონალიზმში.

არსებობს ნაციონალიზმის ორგვარი ფორმა: 1. ნაციონალური ინდივიდუალიზმი და 2. ნაციონალური ეგოიზმი.

ნაციონალური ინდივიდუალიზმი არის ამა თუ იმ ხალხის მისწრაფება შეინარჩუნოს და განავითაროს თავისი თვითმყოფადობა, შინაგანი და გარეგანი, კულტურული თუ პოლიტიკური ავტონომია, რაც უზრუნველყოფს ამ თვითმყოფადობის განვითარებას. ესაა ნაციონალური ინდივიდის დიდებული და ნაყოფიერი მისწრაფება დარჩეს თავის თავად, სრულყოფს თავისი ისტორიული ტიპი, დაიცვას თავისი თავისუფლება. მისი ეს მისწრაფებანი სავსებით ეთანხმება ეთიკისა და სოციალური პროგრესის უმაღლეს პრინციპებს: „თავისუფლება, თანასწორობა, ძმობა“. ნაციონალური ინდივიდის თავისუფლება გამომდინარეობს რიგითი ინდივიდის თავისუფლებიდან: რამდენადაც პიროვნება უნდა ფლობდეს თავისუფლებას საზოგადოებაში, იმდენად ერი უნდა იყოს თავისუფალი ხალხთაშორის ურთიერთობებში. თავისუფლების პრინციპს არეგულირებს თანასწორობის პრინციპი: ყველა კულტურული ერი მიუხედავად მათი რიცხვობრივი რაოდენობისა და პოლიტიკური მდგომარეობისა ერთნაირები არიან, ითვლებიან ტოლფასოვნებად მათი ნაციონალური უფლებების თვალსაზრისით. თუ რამდენიმე ეროვნება გაერთიანებულია ერთ სახელმწიფოში, არც ერთ მათთაგანს მთავარი თუ ძირითადი ერის საბაბით, უფლება არ აქვს დათრგუნოს ნაციონალური უმცირესობის ინდივიდუალობა. ასეთი პირობების დაცვის შემთხვევაში შესაძლებელია ხალხთა მეგობრობა, ე.ი. მეგობრული, მშვიდობიანი თანაცხოვრება. არც ერთი ხალხი არ ფიქრობს და არ ისწრაფვის მეორის დაჩაგვრას, შევიწროებას. ასეთია ნაციონალური ინდივიდუალიზმი.

ნაციონალური ეგოიზმი წარმოადგენს აღნიშნული პროგრესული პრინციპების უარყოფას. ესაა გაბატონებული ერის მისწრაფება დაიმონოს მასზე დამოკიდებული სხვა ერი (თუ ერები). ესაა ეროვნული უმრავლესობის მიერ ეროვნული უმცირესობის კულტურული დამონებისადმი სწრაფვა თავისი ენის, სკოლების, საზოგადოებრივი ორგანიზაციების, სამეურნეო ფორმების უმცირესობისთვის თავს მოხვევის გზით. ეს კი ნიშნავს ეროვნებათა შორის ურთიერთობებში თავისუფლებისა და თანასწორობის უარყოფას, ძლიერის მიერ სუსტის ჩაგვრისა და დამონების დასაწყისს. ნაციონალური ეგოიზმი აგრესიული, შემტევი ხასიათისაა მაშინ, როდესაც ნაციონალური ინდივიდუ-

ალიზმი თავდაცვითია თავისი არსით.

გასაგებია, რომ ებრაულ ნაციონალიზმს არაფერი საერთო არ აქვს (და არც შეიძლება ჰქონდეს) ნაციონალურ ეგოიზმთან. მას, როგორც კულტურულ-ისტორიულ ერს შეიძლება ჰქონდეს მხოლოდ ერთი მიზანი — სხვა ხალხებთან ტერიტორიულ-პოლიტიკურ კავშირში თავისი ეროვნული ინდივიდუალობის შენარჩუნება. „ებრაული ნაციონალიზმი არის კრებისითი ინდივიდუალიზმის ყველაზე წმინდა ტიპი, რომელიც იცავს თავს თავდასხმებისაგან, მაგრამ თვითონ კი მსგავს არ სჩადის და არც შეუძლია ჩადენა. იგი წარმოადგენს უმაღლესი სოციალური სამართლიანობის პოსტულატს, რომელიც გულისხმობს ეროვნებათა თანასწორობას, მათს უფლებას თვითგამორკვევასა და ავტონომიურობაზე“. 134

მაგრამ ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ მოწყდე გარე სამყაროს, განცალკევდე და ჩაიკეტო შენს ნაჭუჭში. ეს სულაც არ ნიშნავს, რომ იმისათვის რომ იყო კარგი, საზოგადოების აქტიური წევრი, დაჰკარგო შენი სახე, საკუთარი მეობა, შენი ინდივიდუალობა, შენი ხასიათი და იმოქმედო საერთო შაბლონის მიხედვით.

ასევეა ერის შემთხვევაშიც. ერი, რომელიც მოწყვეტილია თავისი სულიერი საყრდენებიდან, ჰკარგავს ახალი კულტურული ფასეულობების შექმნის უნარს. ერი ვერ შეასრულებს თავის დანიშნულებას, თუ იგი თავისი ცხოვრების საჭეს გადასცემს სხვას, თუ იგი უარყოფს თავისი კულტურული ფასეულობების სისტემებს.

ადამიანი არის ამა თუ იმ საზოგადოების წევრი. კულტურული ერის ყოველი წევრისთვის აუცილებელი ხდება მორალური იმპერატივი — შეუთანხმე, განაპირობე შენი მოქმედება შენი ერის მთლიანობისა და დამოუკიდებლობის პრინციპს.

ახლა ვნახოთ როგორ გამოიყურება ამ თეორიული მსჯელობის ფონზე ჩვენი მოკამათე მხარეების პოზიციები.

მ. ხანანაშვილი უარყოფს თავის ეროვნებას და ცდილობს მიეტმასნოს უმრავლესობას. იგი უარყოფს თავის ებრაელობას და აცხადებს თავს ეროვნებით ქართველად. საოცარია, მაგრამ ფაქტია: განსხვავებით ჭეშმარიტი ქართველი ერის წარმომადგენლებისაგან, რომელთაც ვერ დავადანაშაულებთ ეროვნულ ეგოიზმში, არაქართველი, ებრაელი დგას ეროვნული ეგოიზმის

პოზიციაზე თავის მოძმეთა მიმართ და მოითხოვს, რომ სხვებმაც მიბაძონ მას. ეს არაა უბრალო ასიმილაციონობა, იგი აგრესიული ასიმილაციონობაა, ადანაშაულებს ყველას უვიცობაში, ვინც მას-სავით არ უარყოფს თავის ეროვნულ ინდივიდუალობას.

სრულიად განსხვავებული, დიამეტრულად საწინააღმდეგო პოზიცია უკავია დ. ბააზოვს. იგი არის წმინდად გამოხატული ნაციონალური ინდივიდუალობის მიმდევარი, რომელიც პატივის სცემს სხვა ხალხებს, მათს უფლებებს, უმრავლესობასაც და უმცირესობასაც, მაგრამ საკუთარ მეობასაც არ ღალატობს, ზურგს არ უჩვენებს თავის ერს, ხალხს და რჩება მამა-პაპათა ეროვნულ პოზიციაზე. როგორც იგი წერს ერთ-ერთ წერილში „ჩემი ებრაელობა ხელს არ შემიშლის თავი შევწირო და არც ქართველობა შემიშლის ხელს, რომ ებრაელობა მტკიცედ შევი-ნახოთ“ — ეროვნებათაშორისო ურთიერთობების იდეა-ლური მოდელია და კარგად გამოხატავს მის პატივისცემას უმრავლესობისადმი და თავისი ეროვნებისადმი კუთვნილების პრიმატს.

როგორც ზემოთ ვნახეთ, დ. ბააზოვის მცდელობას ქართველ ებრაელთა შორის განათლების შეტანისა და საერთოდ მისი სამომავლო ცხოვრების პრინციპების შემუშავების შესახებ სამსჯელოდ რაბინთა კრების მოწვევას ბევრმა მეტ-ნაკლებად განათლებულმა ქართველმა ებრაელმა დაუჭირა მხარი. ერთობ მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ მოწინავე ქართული ინტელიგენცია დიდი ინტერესით ადევნებდა თვალს ქართველ ებრაელთა შორის მიმდინარე პროცესებს, მხარს უჭერდა მათ გამოფხიზლებას, ლტოლვას განათლებისადმი, მომავალი ცხოვრების უკეთესად მოწყობის სურვილს. ქართული პრესა ძირითადად თანაუგრძნობდა ამ პროცესებს, აშუქებდა მას თავის ფურცლებზე და ქართველ ებრაელებს აძლევდა აზრის საჯაროდ გამოთქმის საშუალებას. „დიან! ჩვენ გვინდოდა სიტყვა და ქადაგება ჩვენის გაზეთის ქართველ ებრაელ თანამშრომლებისა გადასულიყო მასსაში, ამ მასსას მოესმინა იგი, ანგარიში გაეწია მისთვის და ნელ-ნელა იგიც შესწევოდა აზროვნებას, ეცნო თავისი თავი და სხვაც.“

ამ მიზანს ცოტად თუ ბევრად მივალწიეთ კიდევც, ქართველი ებრაელები გამოეხმაურნენ თავის მწერლებს, დაიწყეს მასში აზრთა გაცვლა-გამოცვლა და ჩვენ გვგონია, დღეის შემდეგ ველარავითარი ძალა ვერ შესძლებს ქართველი ებრაელების ბნელ-

ეთში დაკავებას.

ჩვენ ღრმათა გენამს, რომ ქართველი ებრაელობა უკვე შესდგა გამოფხიზლების გზაზე და თავის წვლილს შეიტანს ქართულს ცხოვრებასა და ლიტერატურაში“. 135

წერილის ავტორი უსაფუძვლო ბრალდებად და ცილისწამებად მიიჩნევს დ. ბააზოვის მოღვაწეობის რ. ელუაშვილისეულ შეფასებას. „კაცი თავისი ერის გამოფხიზლებაზე, თავისი ერის სარწმუნოებისა და ეროვნულ-ზნეობრივ ამაღლებაზე ფიქრობდეს და იმას კი „მეტიჩრობა“ უკიჟინო — ეს ჩვენი აზრით, შეგინებაა ადამიანის წმინდათა-წმინდისა“¹³⁶. მაგრამ იგი განსაკუთრებით აღაშფოთარ რ. ელუაშვილის იმ მოსაზრებამ, თითქოს დ. ბააზოვს ქართველი ებრაელების ქართველებისაგან გათიშვა უნდოდეს და მათ ზნეობრივად დაკნინებას ცდილობდეს. „ეს მტკნარი ცილისწამებაა, ეს დაბეზლებაა დ. ბააზოვისა ხალხთან — როგორც ქართველ ებრაელებთან, ისე ქართველ ქრისტიანებთან — გულისწყრომით ამბობს წერილის ავტორი ია ეკალაძე-ცინცაძე... მაგრამ არა, ეს ასე არ არის! ჩვენ ვუცხადებთ ბ-ნ ელუაშვილს პროტესტს და ვთხოვთ ყველას ერთხელ კიდევ გადაიკითხონ ბააზოვის წერილები („სამშობლო“, №55, 75, 96, 97, 125, 126, 127 და სხვანი)“. 137

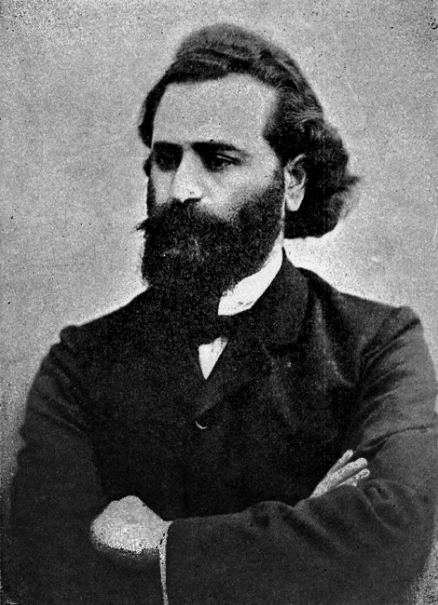
აღნიშნული წერილი მრავალმხრივაა მნიშვნელოვანი. მასში დ. ბააზოვის მოღვაწეობა შეფასებულია, როგორც ზრუნვა მისი ხალხის უკეთესი მომავლისათვის. განსხვავებით მ. და ი. ხანანაშვილებისაგან, ქართული ინტელიგენციის წარმომადგენელს სრულიადაც არ მიაჩნია, რომ დ. ბააზოვის აზრებისა და შეხედულებების პრაქტიკულად განხორციელება გამოიწვევს ქართველი ებრაელების ქართველებისაგან დაშორება-გათიშვას. უფრო მეტიც, ამ მოსაზრებას იგი თვლის მტკნარ სიცრუედ, უსაფუძვლო ბრალდებად დ. ბააზოვის მიმართ. „ცოდვია, ბატონებო, კაცის უცეცხლოდ დანვა და უანგარო შრომის შეგინება“ — ასკვნის იგი.

როგორც მოტანილი მასალებიდან ჩანს, ერთმანეთის პირისპირ დგანან ორი შეხედულების, ორი მიმდინარეობის წარმომადგენლები — ერთის მხრივ დ. ბააზოვი და მისი მომხრეები და მეორეს მხრივ მ. ხანანაშვილი და მისი თანამოაზრე ი. ხანანაშვილი. მათი პოლემიკის ძირითადი თემა — ქართველ ებრაელთა ეროვნულობის საკითხი იყო მათ შორის კამათის ის ძირითადი, განმსაზღვრელი მომენტი, რომლის ირგვლივაც გამოთქმული

მოსაზრებები წარმოდგენას გვიქმნიან ქართველ ებრაელთა ნაციონალური აზროვნების ხასიათსა და მიმართულებაზე.

უნდა აღინიშნოს, რომ ებრაელთა შორის უფრო მეტი მხარდამჭერი ჰყავდა დ. ბააზოვის შეხედულებებს, მის მოღვაწეობას. ამ ფრთის იდეოლოგიას შეიძლება ვუნოდოთ ქართველ ებრაელთა სულიერი ან კულტურულ-ისტორიული ნაციონალიზმი, რომელიც არავითარ შემთხვევაში არ ეწინააღმდეგება საერთო-სამოქალაქო ვალდებულებებს შექნილი სამშობლოს მიმართ. ისევე როგორც ყოველი ადამიანი შეიძლება იყოს თავისი ოჯახის საყვარელი წევრი და თავისი ქვეყნის ღირსეული მოქალაქე, ასევე ებრაელს (ჩვენს შემთხვევაში ქართველ ებრაელს) შეუძლია გააჩნდეს გარკვეული სწრაფვა თავისი საერთო ეროვნული ოჯახისადმი, დაიცვას მისი ინტერესები და იმავე დროს მონაწილეობდეს ქვეყნის სამოქალაქო ცხოვრებაში, ემსახურებოდეს მის იდეალებს.

ია ეკალაძე-ცინცაძე

მეორე მხრივ, საკმაო სიძლიერით წარმოჩინდა შეხედულება, რომელსაც ებრაელთა ერთი ნაწილი უწოდებდა „ასიმილაციურულს“, „მავნეს“ ქართველი ებრაელებისათვის. ამ შეხედულების არსი, როგორც ვნახეთ, მდგომარეობს იმაში, რომ ქართველი ებრაელები არიან ეროვნებით ქართველები და სარწმუნოებით ისრაელები (ებრაელები).

მსგავსი „ასიმილაციორული“ შეხედულება განსაკუთრებით ძლიერი იყო ევროპის ებრაელთა შორის, სადაც ებრაელთა სამოქალაქო უფლებები ყოველმხრივ იზღუდებოდა. მმართველი პარტიების წარმომადგენლები აცხადებდნენ, რომ თანასწორუფლებიანობის მისაღებად საჭიროა ებრაელებმა უარი თქვან თავის ეროვნებაზე: გახდეს ეროვნებით, მაგალითად, ფრანგი, გერმანელი, ოლონდ, ებრაული რელიგიის მიმდევარი.

ევროპის ებრაელებმა მათთვის სამოქალაქო თანასწორუფლებიანობის მინიჭება აღიქვეს არა როგორც სამართლიანობის აქტი, არამედ როგორც ქვეყნის ძირითადი მოსახლეობის წყალობა. ამ წყალობის სანაცვლოდ მრავალი ებრაელი იხდიდა მძიმე საფასურს, რაც გამოიხატებოდა მისი ეროვნული მეობის ნაწილობრივ თუ მთლიანად მოსპობაში. ამრიგად, ევროპის ემანსიპირებული თუ ემანსიპაციის მომლოდინე ებრაელი მსხვერპლად სწირავდა ეროვნულ უფლებებს სამოქალაქო უფლებების სანაცვლოდ.

საკუთარ ეროვნებაზე უარის თქმა, ნებით თუ ძალდატანებით, შექმნილი სიტუაციის გამო, წარმოადგენდა უდიდესი მსხვერპლის გაღებას სამოქალაქო უფლებების მისაღებად. ეროვნებათა, ხალხების დაახლოება ადგილობრივ მოსახლეობასთან არ უნდა ხდებოდეს ძალდატანებით, რისამე საფასურად. ეს პროცესი უნდა მიმდინარეობდეს თანაბარი უფლებების პირობებში ისე, რომ არ შეილახოს რომელიმე მათგანის ეროვნული ღირსებები, არ გამოიწვიოს ერთის მიერ მეორის მორალური ჩაგვრა. ებრაელი, უახლოვდება რა სხვა ერის წარმომადგენელს, არ უნდა იყოს იძულებული თავისი ეროვნული ინდივიდუალობა დაუქვემდებაროს მის ეროვნულ ინდივიდუალობას. ორივე უნდა ემორჩილებოდეს ყველა მოქალაქის თანაბრობის, სრულფასოვნების უმაღლეს პრინციპს.

საქართველოში ებრაელები უძველესი დროიდან ცხოვრობდნენ და ისეთივე უფლებებით სარგებლობდნენ, როგორც ადგილობრივი ქრისტიანი მოსახლეობა. რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობამდე ქართველი ებრაელი თავისი სამოქალაქო უფლებებით გათანაბრებული იყო ქართველობასთან, რაც არაერთხელ აღუნიშნავთ ქართველ ებრაელთა ინტელიგენციის წარმომადგენლებს სხვადასხვა შეკრებებსა და თავყრილობებზე. 1918 წლის 6 სექტემბერს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პარ-

ლამენტის სხდომაზე იოსებ ელიგულაშვილი თავის გამოსვლაში აღნიშნავდა: „წინადა, როდესაც საქართველოს სათავეში ერთი პიროვნება — მეფე იდგა, ქართველ ებრაელთა ბედის ბედი გამგე იგივე მეფე იყო. მათდა სასახლოდ უნდა ითქვას, რომ მეფე ფარნავაზიდან მოყოლებული ერეკლე მეორემდე ქართველ ისრაელთა შუბლი არ მოღუშულა და გული არ გატეხილა. ცხხოვრობდნენ ისე, როგორც ქრისტიანი ქართველები, ქრისტიანის გასაჭირი ისრაელის კარსაც დააკაკუნებდა, ხოლო ლხინი და ბედნიერებაც თანაბრად იყოფოდა ამ ერთი ერის შვილთა შორის. ასე იყო 1783 წლამდე, სანამ რუსეთი დამკვიდრდებოდა ჩვენში. აქედან იწყება ქართველ ისრაელთა შავი დღე. შემოვიდა რუსული სახელმწიფოებრიობა, რუსული სული და თან მოიტანა ჩაგვრა, რბევა, უკულტურობა და მათრახი. ქართველი ისრაელი იტანჯებოდა ორნაირად: ეროვნულადაც, როგორც ქართველი და სარწმუნოებრივად, როგორც ისრაელი“. 138

რუსულმა მმართველობამ ქართველი ებრაელების უფლებების შეკვეცა იმით დაიწყო, რომ აუკრძალა ყმების ყოლა, რაც ადრინდელ პერიოდში ჩვეულებრივი მოვლენა იყო ქართული სინამდვილისათვის და მიუთითებდა საქართველოში ებრაელთა თანასწორუფლებიანობაზე ქართველ მებატონეებთან მიმართებაში.

განსაკუთრებით იზღუდებოდა ებრაელთა მიღება სახელმწიფო სამსახურში, რის შესახებაც მეფის მთავრობამ გამოსცა სპეციალური ინსტრუქცია და დაუგზავნა შესაბამის ორგანიზაციებს.

კრიტიკული შეიქმნა ქართველი ებრაელების მდგომარეობაში XIX საუკუნის 30-იან წლებში, როდესაც განიზრახეს საქართველოდან გაესახლებინათ ჩამოსული რუსი და ევროპელი ებრაელები. აღმოჩნდა, რომ საქართველო არ იყო იმ გუბერნიათა რიცხვში, სადაც ებრაელებს ეძლეოდათ ცხოვრების უფლება. ამიტომ აშქენაზ ებრაელებთან ერთად საქართველოში ცხოვრების უფლება ერთმეოდათ ქართველ ებრაელებსაც. ამასთან დაკავშირებით საქართველოს მთავარმართველი როზენი სენატისადმი მიწერილ წერილში წერდა, რომ „საერთოდ ეს ხალხი (ქართველი ებრაელები — შ.წ.) საქართველოში ცხოვრობს უძველესი დროიდან მთელ სოფლებად, ცხოვრობს სხვა ხალხებთან თანასწორი უფლებებით, აქვთ საკუთარი მეურნეობა და მიწათმოქმედება, მისდევს ხვნა-თესვას და ვაჭარ-ხელოსნობას და

ბატონყმურ მფლობელობაშიც კი იმყოფება; აქედან გამომდინარე ამ ებრაელების გადასახლება იმ გუბერნიაში, სადაც გადნწყდა მათი მუდმივად ყოფნა, უკიდურესად შეუძლებელია“.139

1882 წლის 3 მაისის დროებითი დებულების მიხედვით ებრაელებს, როგორც ამას „დროებაც“ იტყობინებოდა, ეკრძალებოდათ ქალაქებსა და დაბების გარეთ დასახლება, თავისი სახელით ნასყიდობის, გირავნობის წერილის გაკეთება, ქალაქის გარეთ მამულების იჯარით აღება და სხვ. 140 1892 წლის დადგენილებით ქართველ ებრაელებს აეკრძალათ საქალაქო არჩევნებში მონაწილეობის უფლება. ქართველი საზოგადოებრიობა აღაშფოთა ამ ცნობამ. ამ საკითხთან დაკავშირებით 1898წ. გაზეთმა «Юридическая газета»-ს მე-18 ნომერში დაბეჭდა ვრცელი წერილი, რომელიც მთლიანად გადაბეჭდა „ივერიამ“. იგი წერდა: „ახალ საქალაქო დებულების გამოცემის შემდეგ უცნაურს მდგომარეობაში ჩაცვივდნენ ქართველი ებრაელები...

სამინისტროს მიერ ასეთის განმარტების გამო ქუთაისის ებრაელნი მოკლებულნი იყვნენ უფლებას მონაწილეობა მიეღოთ თავიანთ სამშობლო ქალაქის თვით-მართველობაში და საგუბერნიო მთავრობის წინაშე შუამდგომლობა დაიწყეს, რომ აღგვიდგინეთ ჩვენი უფლებანი, რომელიც კანონით გვეკუთვნისო...

თუ ქართველი ებრაელები, შეადგენენ რა სოფლის საზოგადოებათა ნაწილს, სოფლის მმართველობაშიაც იღებენ მონაწილეობას, ვერაფერი სამართლიანობა იქნება, რომ ქალაქელ ებრაელებს ნება არ ჰქონდეთ ქალაქის საბჭოში მონაწილეობის მიღებისა“. 141

როგორც ვხედავთ, ქართული საზოგადოებრიობის, ქართველი ინტელიგენციის დამოკიდებულება ებრაელთა უფლებების შელახვის მიმართ მკვეთრად ნეგატიური იყო, რაც ცარიზმის ანტიებრაული პოლიტიკის პირობებში აღიქმება გაბედულ ბრძოლად ადამიანის შელახული უფლებების აღდგენისათვის.

ასე იყო ყოველთვის, როცა საქმე ეხებოდა ქართველ ებრაელებს. მონინავე ქართული საზოგადოებრიობა, მწერლობა მუდამ აქტიური დამცველი იყო ქართველი ებრაელობისა, იღვწოდა მათი თანასწორუფლებიანობის, ადამიანურ, სამოქალაქო ღირსებათა და უფლებათა დასაცავად.

თუ ამ თვალსაზრისით შევხედავთ და შევადარებთ ქართველ და ევროპის ებრაელთა მდგომარეობას, შეიძლება გარკვეული ახსნა მოუძებნო ევროპის ებრაელთა ერთი ნაწილის მისწრაფე-

ბას ასიმილაციისაკენ, რითაც ისინი ცდილობდნენ მოეპოვებინათ მხარდაჭერა ადგილობრივი ქრისტიანი მოსახლეობის მხრივ, შერწყმოდნენ, შერეოდნენ მათ და ამით ისინიც გამხდარიყვნენ ქვეყნის სრულყოფილიანი მოქალაქეები.

საქართველოში ებრაელები ცხოვრობდნენ განსხვავებულ მდგომარეობაში. რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობამდე ებრაელობა აბსოლუტურად თანაბარ უფლებებში იყო ქართველობასთან. ქართველი საზოგადოების მცდელობა ქართველ ებრაელთა უფლებების დარღვევების თავიდან აცილებისათვის ხშირად წარმატებით გვირგვინდებოდა. ქართველი საზოგადოებრიობა ცდილობდა არ შელახულიყო ებრაელთა უფლებები, უფრო მეტიც, დაეახლოვებინა ისინი, ჩაება ქვეყნის ცხოვრების ყველა სფეროში, ფართო სამოქმედო ასპარეზზე გამოეყვანა.

მაშასადამე, მ. და ი. ხანანაშვილების მოსაზრების, ევროპელი ებრაელების მსგავსად, ქართველი ებრაელების ეროვნებით ქართველებად, ხოლო სარწმუნოებით მოსეს რჯულის მიმდევრებად გამოცხადების შესახებ, არ უნდა ედოს საფუძვლად ქართველ ებრაელთა სამოქალაქო თანასწორუფლებიანობის აღდგენის ინტერესები. ჩემი აზრით, ისინი ღრმად იყვნენ დარწმუნებული თავიანთი მოსაზრებების მეცნიერულ სიმართლეში და მიაჩნდათ მათი შეხედულებანი აღნიშნულ საკითხზე სწორად, მართებულად და სამართლიანად. ეს იყო ამ პერიოდის ქართველ ებრაელთა ნაციონალური აზრის ერთი მეტად საინტერესო მხარე იმ განსხვავებულ მოსაზრებებთან ერთად, რასაც ვხვდებით დ. ბააზოვისა და მის თანამოაზრეთა წერილებში.

ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ქართველი ინტელიგენციის ერთი ნაწილი იზიარებდა მ. და ი. ხანანაშვილების ამ მოსაზრებებს, რაც კარგად ჩანს გაზეთ „სახალხო ფურცლის“ 1917წ. №890-ისა და, განსაკუთრებით კი გაზეთ „საქართველოს“ 1917წ. №130-ის ინფორმაციებიდან. ამ უკანასკნელში გამოქვეყნებული წერილის ავტორი ს. გორგაძე აღფრთოვანებული წერს იმ შთაბეჭდილებების შესახებ, რაც მან მიიღო 14 ივნისს ქართველ თავად-აზნაურთა საკრებულოს დარბაზში ი. ხანანაშვილის მიერ წაკითხული მოხსენებიდან თემაზე: „ისრაელ ქართველთა ისტორიული, ანთროპოლოგიური და ეთნოგრაფიული მიმოხილვა“. ს. გორგაძე იზიარებს ი. ხანანაშვილის მოსაზრებებს ქართველ ებრაელთა წარმომავლობის შესახებ და აღნიშნავს,

რომ „დღევანდელ ისრაელ-ქართველებს ორგვარი ჩამომავლობა აქვთ: ერთი მხრით ისინი არიან იმ ებრაელთა ჩამომავალნი, რომელნიც ქრისტეს წინ საქართველოში გადმოსახლდნენ, მეორე მხრით — იმ ქართველებისა, რომელთაც მოსულ ებრაელთაგან მიიღეს მოსეს სარწმუნოება. მაგრამ ეს ორი ელემენტი ისეა შედუღებული დღევანდელ ისრაელ ქართველებში, რომ ეროვნულად იგი მხოლოდ ქართველია და არა სხვა ვინმე“. 142 მოხსენების შემდეგ კამათში მონაწილეობდნენ ე. თაყაიშვილი, მ. ხანანაშვილი, ივ. რატიშვილი, დავ. კარიჭაშვილი, ილ. ჭყონია და ს. გორგაძე. გამომსვლელებმაც გაიზიარეს მოხსენებაში წარმოდგენილი დებულებები და უსურვეს „მის აზრებს ფართოდ გავრცელება, როგორც ქართველ საზოგადოებაში, ისე თვით ისრაელ ქართველთა შორის“. 143

დ. ბაზოვის მკვეთრად უარყოფითი დამოკიდებულება მ. და ი. ხანანაშვილების ასიმილაციორული პოზიციისადმი წითელ ზოლად გასდევს მის წერილებს, რომლებიც ეძღვნება ქართველ ებრაელთა ეროვნების საკითხს. მას მიაჩნია, რომ ეროვნების ასე ხელაღებით შეცვლა სასიკეთო შედეგამდე არ მიიყვანს ადამიანს და საბოლოო შედეგად დააკარგვინებს თავის სახეს. იგი ამასთან დაკავშირებით მიმართავს თავის ოპონენტებს: „ეგებ თქვენ გგონიათ, რომ ამით მეტ სიყვარულს დაიმსახურებთ ქართველ ხალხში... ჩვენდა საბედნიეროდ ქართველები არ არიან შოვინისტები და არც ანტისემიტები არიან მათში, ამიტომ ჩვენ იმედი გვაქვს, რომ ქართველი დემოკრატია ჩვენ მოგვისმენს სიმართლეს, რომ ყველაფერი ჩვენს „ქართველობაზე“ ნათქვამი ჩვენი ასიმილაციორების მიერ ხელოვნურია და ებრაელობის არავითარი აზრი არ არის ამაში. თუ ქართველი ხალხი სამართლიანად გვთვლის წარსულშია და აწმყოშიც, აწიცი უნდა ჩაგვთვალოს ჩვენ, როგორც ებრაელები — როგორც ვიყავით დღემდე, როგორც ვართ და ვიქნებით კიდევ! და თუ აქამდე ჩვენს ებრაელობას არაფერი დაუშავებია ქართველებისათვის, ვიმედოვნებთ, რომ არც მომავალში დააშავებენ. პირიქით, უფრო მეტ სარგებლობას მოვუტანთ საქართველოს ვიდრე აქამდის, მისთვის, რადგან ეხლა ჩვენში დაიწყო კულტურული მოძრაობა“. 144

თავი III

ქართველ ებრაელთა გაზეთები „ხმა ებრაელისა“, „მაკაველი“ და კულტურულ-საგანმანათლებლო ორგანიზაცია „თარბუთი.“

საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვებამ დ. ბააზოვს გაუღვივა იმედი, რომ მიეცემოდა ებრაელთა შორის კულტურულ-საგანმანათლებლო მუშაობის ფართოდ გაშლის საშუალება, გზა გაეხსნებოდა ქართველი ებრაელობის კულტურულ აღმავლობას და საბოლოოდ გამოირიცხებოდა ეროვნებათა გათქვეფა — ასიმილაციის ყოველგვარი საფრთხე“.145

1918წ. ქუთაისში გამოსვლა დაიწყო ახალგაზრდა სიონისტების ორგანომ „ხმა ებრაელისა“. ეს იყო მნიშვნელოვანი მოვლენა ქუთაისის ებრაელთა და, საერთოდ, ქართველ ებრაელთა ცხოვრებაში. გაზეთი წარმოადგენდა ქუთაისის სიონისტთა სახალხო ფრაქციის „ცეყირე ციონის“ ორკვირიულ „საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთს“, რომელიც ეძღვნებოდა „ებრაელთა ინტერესებს საქართველოში“. გაზეთის მიზანდასახულობის შესახებ ვკითხულობთ: „ხმა ებრაელისა“ იბრძვის ხალხის თვითმოქმედებისა და აღორძინებისათვის, ეცდება მისცეს მკითხველებს სრული სურათი თანამედროვე მსოფლიო ებრაელობის ცხოვრებისა. „ხმა ებრაელისა“ გააცნობს მკითხველებს საქართველოს ებრაელობის ცხოვრების ყველა მოვლენებთან, გამოეხმაურება ყველაფერ მას, რაც აღელვებს ებრაულ აზრსა და გრძნობას.

გაზეთში მოთავსებული იქნება წერილები იუდაიკიდან, ისტორიიდან, რელიგიიდან, ებრაულ ლიტერატურიდან და სხვა. გაზეთში

„ხმა ებრაელისა“

25 ნოემბერი 1850 წ. ჩვენი გაღმთისა

ორკვირიანი ორგანო ებრაული ეროვნული აზრისა

ყოველთვის იქნება ფართო ინფორმაცია პალესტინის გარშემო.

ვეცდებით აგრეთვე გავაცნოთ მკითხველები ებრაელთა შორის არსებულ ყველა პარტიებთან“.146

თავიდანვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ გაზეთმა იარსება რამდენიმე თვე, გამოვიდა სულ 15 ნომერი და დაიხურა. სამწუხარ-

№ 2

ორკვირული ლიტერატურულ-

ოდ, ჩვენ შევძელით, მიგვეკვლია მხოლოდ ხუთი ნომრისათვის' მე-2-დან მე-6 ჩათვლით. გაზეთის მე-2 ნომერში გარდა დ. ბააზოვის წერილისა „ჩვენ და ქართველობა“, ყურადღებას იქცევს შ. ჰალევის პუბლიკაცია „ჩვენი თვითმართველობა“. როგორც სათაურიდან ჩანს, და თვით წერილის შინაარსიც ამაზე მეტყველებს, იგი ეხება საკითხს „რა არის ებრაული თვითმართველობა კაპალი?“ ავტორი დასაწყისშივე განმარტავს და ამბობს: „ეს არის ისეთი დაწესებულება, რომელიც განაგებს ებრაელთა შინაურ საქმეებს, სრულიათ დამოუკიდებლად საერთო სახელმწიფო მთავრობისაგან. მთავრობას აქვს უფლება თვალყური ადევნოს იმას, რომ კაპალის დადგენილებანი არ ეწინააღმდეგებოდეს საერთო-სახელმწიფო კანონებს, თავის მუშაობაში კი კაპალის აქვს სრული ავტომონია და სარგებლობს იურიდიული ყველა უფლებებით ესე იგი, მის დადგენილებას აქვს ისეთივე ძალა, როგორიც სახელმწიფო დაწესებულებისას, მისი გარდაწყვეტა-

დადგენილებანი სავალდებულოა ყოველი ებრაელისათვის“. 147
შემდეგ დეტალურად არის განხილული კაჰალის მუშაობის პრინციპები, ორგანიზაციული წყობა, სამმართველო აპარატი, განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს „კაჰალის“ ფუნქციების განსაზღვრა, რაც მდგომარეობს შემდეგში:

1. კაჰალის ბიუჯეტი. 2. რელიგიური (მიღე დიშმაია): რაბინი, შოხეტები, სასაფლაო და სხვა. 3. სახალხო განათლება „მიღე დემათა“. 4. საზოგადოებრივი ზრუნვა: სამკურნალო, ობოლთა თავშესაფარი და სხვ. 5. ეკონომიური დახმარება: კოოპერატივები, გარდასახლებულთა და გადმოსახლებულთა დახმარება.

კაჰალის მმართველობის სტრუქტურაში მთავარი ადგილი უჭირავს სხვადასხვა კომისიებს, რომლებიც წარმოადგენენ თავთავიანთ სფეროში უმაღლეს აღმასრულებელ ორგანოებს. ასეთი კომისია არის შვიდი:

1. სარწმუნოებრივი, 2. საზოგადოებრივი ზრუნვის, 3. განათლების, 4. ეკონომიური, 5. ჯანმრთელობის დაცვის, 6. თვითმმართველობის ბიუჯეტის, 7. ერეც-ისრაელის.

ჩამოთვლილი კომისიებიდან შევეხები მხოლოდ განათლების კომისიას.

პროექტის ავტორის აზრით, „უწინარეს ყოვლისა მის გამგეობაში (ფუნქციებში — შ.წ.) შედის სასწავლებლების მოწყობა და მათი მართველობა. პირველდანიებით სასწავლებლებში ყველა საგნები უნდა ისწავლებოდეს ებრაულათ, გარდა სახელმწიფოსა და სხვ. ენებისა, როგორც ქართული თუ რუსული, სასწავლებლებში პირველი ადგილი უნდა ეჭიროს ებრაულ ენას და ებრაულ საგნებს, სხვას (ქართული, რუსული) ისწავლიან იმდენათ, რამდენადაც ეს საჭიროა ცხოვრებაში. ებრაელთა საგნების მინიმუმი სასწავლებლებში უნდა იქნეს შემდეგი: 1) ებრაული ენა — იმდენათ, რომ სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ მოწაფეს შეეძლოს თავისუფლათ იკითხოს ებრაული ენა და წერით გამოთქვას თავისი აზრები, 2) თანახი და გემარა (ორიგინალში), 3) ებრაული ისტორია (ებრაულ ენაზე). ამ კომისიამ უნდა მოაწყოს აგრეთვე საბავშვო ბალები, სადაც ბავშვები ამოათევენ 5-7 წლამდის. ჯეროვანი ყურადღება უნდა მიექცეს აგრეთვე სკოლის გარეშე განვითარებას, როგორც ებრაულ ისე საერთო საგნებში. უნდა მოეწყოს საღამოს კურსები მოზრდილთათვის, ბიბლიოთეკა,

სამკითხველო და სხვ. ებრაული ყველა სასწავლებლები უნდა სარგებლობდნენ ყველა უფლებებით, როგორც სახელმწიფო სასწავლებელი.

პირველდანიყებით სასწავლებლებში სწავლა უნდა იქნეს უფასო და სავალდებულო. უნდა დაარსდეს აგრეთვე სახელოსნო სკოლა, სადაც მსურველი შეისწავლიან სხვადასხვა ხელოსნობას.“ 147

1915 წლის რაბინთა კრება არ შედგა, ჩაიშალა. მაგრამ, როგორც ვხედავთ, იმ კრებაზე დაყენებული საკითხები, ის იდეები, რაც წარმოადგენდა კრების მიზანდასახულობას კვლავ აღდგა და უფრო ფართო მასშტაბით წარმოგვიდგა ზემოთ მოტანილი კაჰალის კომისიების სახით. უფრო მეტიც, კაჰალის თვითმმართველობის პროგრამა, ფაქტიურად, ესაა ებრაელთა ეროვნულ-კულტურული ავტონომიის ვარიანტი, რომლის პრაქტიკულად რეალიზაციას ცდილობდა ეროვნულ-პატრიოტული გრძნობებით გამსჭვალული ებრაელთა ერთი ნაწილი.

კაჰალის მუშაობას უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებს წერილის ავტორი, რადგან იგი მიაჩნია „ერთ ღერძად მთელი ებრაელობის ეროვნული ორგანიზაციისა...“ მისი აზრით, „კაჰალი უნდა იქნეს ადგილებზე იმ ორგანოთ, რომლის საშუალებით ებრაელობა განვითარდება კულტურულათ, ეკონომიურათ, სოციალურათ, და, ამიტომ ეროვნულათაც განვითარდება და გაძლიერდება ებრაელი ერი“. 148

ქუთაისის სიონისტურ ორგანიზაციას, რომელიც იყო ფაქტიური ინიციატორი იქ „კაჰალის“ შექმნისა, ჰყავდა ძლიერი ოპონენტი და მოწინააღმდეგე „აგუდათ ისრაელის“ სახით, რომელშიც გაერთიანებული იყვნენ ორთოდოქსი ებრაელები. მათ შორის დაპირისპირება ხდებოდა ებრაელებთან დაკავშირებული თითქმის ყველა საკითხის გადაწყვეტის დროს. ამჯერადაც, როდესაც სიონისტებმა წამოაყენეს ებრაელთა თვითმმართველობის იდეა „კაჰალის“ შექმნის გზით, „აგუდათ ისრაელმა“, ალლო აულო რა მიმდინარე პროცესებს, გაატარა ისეთი ღონისძიებანი, რომელთა საშუალებით წარმოჩინდებოდა იგი, როგორც ებრაელთა ბატონ-პატრონი, მათზე მზრუნველი და მოჭირნახულე.

გაზეთის აზრით, „აგუდათ ისრაელს“ არ უნდა „კაჰალი“, რადგან მისი არჩევნები ჩატარდება დემოკრატიულ პრინციპებზე და „აგუდათ ისრაელი“ დარწმუნებულია, რომ დაკარგავს

მმართველობის სადავეებს და კვლავინდებურად ველარ იბატონებს ხალხზე.149

გაზეთი მოუწოდებს ქუთაისის ებრაელებს, რომ დაუყონებლივ მოეწიოს „კაპალის“ საარჩევნო კომიტეტი საკითხის საბოლოოდ გადასაწყვეტად.

გაზეთის მე-2 ნომერში ყურადღებას იპყრობს მოწინავე წერილი, რომელიც ეხება იმდროინდელი ამიერკავკასიის პოლიტიკურ და საერთაშორისო მდგომარეობას. სტატიაში აქცენტი გადატანილია თურქეთის მხრიდან მოსალოდნელი ომის სამიშროებაზე. ასეთ პირობებში გაზეთს მიაჩნია, რომ საჭიროა ამიერკავკასიის ხალხთა კონსოლიდაცია, რათა გაერთიანებული ძალით აღუდგნენ მომხდურს. გაზეთი ეყრდნობა ნოე ჟორდანიას განცხადებას საქართველოს ეროვნული საბჭოს სხდომაზე ამიერკავკასიის მუსულმანური აღმსარებლობის ხალხის შესახებ, თვლის, რომ ისინი არ მიიღებენ მონაწილეობას თურქეთთან მომავალ ომში და მთელი სიმძიმე დაანება ორ ხალხს — ქართველებს და სომხებს. „ეს გარემოება მეტად ართულებს საქმის მდგომარეობას და მოითხოვს ამ ერებისაგან მათი ძალების, ეროვნული ენერჯიის მაქსიმუმის ამოძრავებას“.150

გაზეთი დარწმუნებულია, რომ საქართველოს ებრაელობა ამ გასაჭირის დროსაც ამოუდგება მხარში მოძმე ქართველობას და მკერდით დაიცავს საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას. „საქართველოს ტერიტორიის მთლიანობის დასაცავათ, საქართველოს ებრაელი ისევე დაღვრის ქართველებთან ერთად თავის სისხლს, ისევე განირავს საჭირო მსხვერპლს... როგორც ეს ყოფილა საქართველოშიც მისი დამოუკიდებელი არსებობის დროს“.151

1918წ. შეიქმნა ამიერკავკასიის რესპუბლიკების ფედერაცია. ამ მოვლენას უმაღლეს გამოეხმაურა გაზეთი „ხმა ებრაელისა“ და გამოაქვეყნა სტატია, რომელშიც განიხილავს, თუ რას ნიშნავს ეს ფაქტი საქართველოს ებრაელობისათვის. თუ ადრე ამიერკავკასიის ებრაელობა „რუსეთის ებრაელობის ნაწილს“ წარმოადგენდა, ეხლა ამიერკავკასიის ებრაელობა არის დამოუკიდებელი და შეუძლია თავისი საქმეები წარმართოს ცენტრისაგან — რუსეთის ებრაელობისაგან დამოუკიდებლად. 152

სიტუაციიდან გამომდინარე გაზეთს მიაჩნია, რომ „საჭიროა შეიქმნას სასწრაფოთ ამიერკავკასიის ეროვნული საბჭო იმ

პირთაგან, რომლებიც ამორჩეულნი იყვნენ რუსეთის ებრაელობის ყრილობისათვის დელეგატებად; ყველა ქვეყნებში და დაბებში უნდა მოეწყოს კაპალები... როდესაც ადგილებზე დამთავრდება კაპალის არჩევნები, შემდეგ უნდა შესდგეს ყრილობა, სრულიად ამიერკავკასიის კაპალების საბჭოების ყრილობა, სადაც უნდა შექმნან მუდმივი ეროვნული საბჭო, შეიმუშავენ კაპალის პროგრამას, რომელიც სავალდებულო იქნება ყველა კაპალისათვის; გამოარკვევენ ჩვენი მოთხოვნილებების მაქსიმუმს, რომელიც უნდა წარდგენილ იქნეს ამიერკავკასიის მთავრობის წინაშე დასამტკიცებლათ“. 153

როგორც ზემოთაც ვთქვით, ებრაელთა ცხოვრების გადართვა „კაპალის“ პრინციპებზე, ფაქტობრივად, ნიშნავდა ეროვნულ-კულტურული ავტონომიის მოპოვებას.

ეროვნულ-კულტურული ავტონომიის მოპოვება კი იყო დ. ბააზოვის საზოგადოებრივი მოღვაწეობის მთავარი ამოცანა.

1919წ. ქ. ონში ებრაული სკოლა — თაღმუდთორის ახალი შენობის გამო, იქაური ებრაელების სახელით, იგი დეპუტას უგზავნის საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრს, „სადაც სალამს უძღვნიან მინისტრს, საქართველოს მთავრობას ერთგულებას ეფიცებიან და იმედს გამოთქვამენ, რომ ებრაელებს მიენიჭებათ სრული ეროვნულ-კულტურული ავტონომია“. 154

მოკლედ იმის შესახებ, თუ რას წარმოადგენს „ეროვნულ-კულტურული ავტონომია“.

ეროვნულ-კულტურული ავტონომიის თეორია, მისი პრინციპები ჩამოაყალიბა და გამოაქვეყნა ჟურნალ «Восход»-ში 1897-1902წ.წ. ს. დუბნოვი, ხოლო საბოლოო სახით მოგვცა წიგნში „წერილები ძველ და ახალ ებრაელობაზე“ 1907წ.

ს. დუბნოვი თვლიდა, რომ ებრაელი ხალხის შენარჩუნება სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის დაკარგვის შემდეგ ემყარება ყველა ქვეყანაში ებრაული თემების ავტონომიური ორგანიზაციის, თვითმმართველობის პრინციპს. თემი (იგივე „კაპალ“), ინარჩუნებს რა თვითმმართველობას, დიასპორის ქვეყნებში ხდება ეროვნული გაერთიანება, გადაიქცევა თვითმყოფად კულტურულ ერად.

ს. დუბნოვი ამტკიცებდა, რომ იმ ფაქტორთა შორის, რომლებიც წარმოადგენენ დიასპორაში ეროვნულ-კულტურული ავტონომიის

საფუძვლებს, განსაკუთრებული ადგილი უკავია ებრაულ ენას.

ს. დუბნოვისეული „ავტონომიზმი“ ებრაელობას არ თითქმის ქვეყნის სოციალურ-პოლიტიკური ცხოვრებიდან. ყველა ქვეყანაში ებრაელები აქტიურად მონაწილეობენ ქვეყნის სამოქალაქო და პოლიტიკურ ცხოვრებაში, სარგებლობენ ძირითადი მოსახლეობის უფლებებით. სახელმწიფოსთან, ქვეყნის აბორიგენ მოსახლეობასთან ებრაელის ურთიერთობა, ს. დუბნოვის აზრით, ექვივალენტურია იმისა, თუ რას აძლევს მას სახელმწიფო და საზოგადოება, როგორც სამოქალაქო კავშირისა და თავისი ერის წევრს. თუ სახელმწიფო ლახავს მის ადამიანურ, სამოქალაქო და ეროვნულ უფლებებს, მას არ შეუძლია უყვარდეს იგი: მან უნდა იბრძოდეს მისი დესპოტური რეჟიმის წინააღმდეგ, ან დატოვოს ქვეყანა და წავიდეს ემიგრაციაში. ხოლო, თუ სახელმწიფო უზრუნველყოფს მის სამოქალაქო უფლებებსა და ეროვნულ მეობას, მაშინ იგი მუხლჩაუხრელად იშრომებს ამ ქვეყნის გაძლიერებისა და აყვავებისათვის თავის თანამოქალაქეებთან ერთად¹⁵⁵.

დ. ბააზოვი და მისი თანამოაზრენი, დარწმუნებულნი იყვნენ რა ქართული საზოგადოებრიობის მეგობრულ დამოკიდებულებაში ქართველ ებრაელთა მიმართ, თავიანთ წერილებში ხაზგასმით აღნიშნავდნენ ქართველ ებრაელთა პატრიოტიზმის შესახებ საქართველოსადმი, პატივისცემის გრძნობას ქართველი ხალხის მიმართ. ეროვნულ-კულტურული ავტონომიის იდეების გაზიარება და მათი პრაქტიკულად რეალიზაციისათვის მოღვაწეობა მას არ უშლიდა ხელს ყოფილიყო პატრიოტი საქართველოსი, ერთგული ქომაგი იმ ხალხისა, ვისთანაც ქართველ ებრაელობას აკავშირებდა მეგობრული თანაცხოვრების მრავალსაუკუნოვანი ისტორია.

ქართველ ებრაელთა კულტურული ავტონომიის მოპოვების გზაზე კიდევ ერთ ცდას წარმოადგენდა ებრაელთა ერთი ნაწილის გადანაცვლება საზოგადოება „თარბუთის“ დაარსების შესახებ. მისი ორგანიზატორების აზრით, ეს უნდა ყოფილიყო ქართველ ებრაელთა შორის განათლების, ებრაული ენის, ისტორიისა და კულტურის გამავრცელებელი ორგანიზაცია.

„თარბუთის“ დაფუძნებასთან დაკავშირებით მოვლენები წარიმართა შემდეგნაირად:

საქართველოს განათლების სახალხო კომისრის სახელზე შევიდა 1922 წლის 5 დეკემბრით დათარიღებული განცხადება, რომელ-

საც ხელს აწერდნენ „საქართველოს ებრაელთა კულტურული საზოგადოების დამაარსებელი საინიციატივო ჯგუფის წევრები: 1. მ. თავდიდშვილი, 2. მ. კაკიტელაშვილი, 3. არ. მინოვიჩი, 4. მ. მეგრელიშვილი, 5. ნ. ელიაშვილი და 6. დ. ბააზოვი.

განცხადებაში ვკითხულობთ: „გირდგენტ რა ამასთანავე ერთათ განზრახული საზოგადოების პროექტს გთხოვთ განიხილოთ იგი და ნებადართულ იქმნას თქვენს მიერ მისი არსებობა საქართველოს სსრ საზღვრების ფარგლებში“. 156

იმისათვის რომ სრული წარმოდგენა გვექონდეს საინიციატივო ჯგუფის მოთხოვნაზე, მოვიყვანთ მთლიანად პროექტის ტექსტს.

წესდების პროექტი

საქართველოს ებრაელთა შორის ებრაული კულტურის გამავრცელებელი საზოგადოების „თარბუთი“ (კულტურა).

1. მიზანი

საზოგადოებას მიზნად აქვს გაავრცელოს საქართველოს ებრაელთა შორის ებრაული ენა, ლიტერატურა, ისტორია და საზოგადოთ, ებრაული კულტურის ცოდნა.

შენიშვნა: საზოგადოება ავრცელებს თავის მოქმედებას სსსრ საზღვრებში.

2. საერთო საშვალეზანი

ებრაული ენის საღამოს კურსების მოწყობა მოზრდილთათვის, ზავშვთათვის, ებრაულ სასწავლებლების მოწყობა, გახსნა ბიბლიოთეკა-სამკითხველოების, ისტორია და ლიტერატურაში რეფერატებისა და სჯა-ბაასის მოწყობა, დაარსება პერიოდული და არაპერიოდული გამოცემებისა.

3. ფინანსური საშვალეზანი

ა) არსდება საწვერო გადასახადი ყოველთვიურად 25 ათასი მანეთი.

შენიშვნა: გამგეობას უფლება აქვს გაანთავისუფლოს საწვერო გადასახადისაგან ესა თუ ის წვერი განსაკუთრებული განცხადების შემდეგ.

ბ) თავისუფალი შემოწირულობანი და

გ) შემოსავალი სხვადასხვაგვარ საღამოებიდან და ლექციებიდან.

4. ორგანიზაცია

ა) საზოგადოების წვერად შეუძლია იყოს ყოველი ებრაელი განურჩევლად სქესისა 18 წლის ზევით, რომელიც იზიარებს სა-

ზოგადოების მიერ დასახულ მიზანს.

ბ) საზოგადოება ირჩევს თავის წევრთა შორის გამგეობას 7 კაცისაგან 6 თვის ვადით.

გ) საზოგადოებას აქვს თავისი საკუთარი ბეჭედი და შტემ-პელეტი.

5. გამგეობა

ა) აწარმოებს საზოგადოების მიმდინარე საქმეებს, იწვევს საჭიროების დროს საერთო კრებებს, ანხორციელებს კრების მიერ დასახულ და დაკისრებულ მიზნებს და ჰქმნის სათანადო კომისიებს კოოპტაციის საშვალებით წევრთა საერთო შემადგენ-ლობიდან, როგორც სასკოლო კომისია, სარედაქციო კოლეგია, საფინანსო კომისია და სხვა.

6. სარევიზიო კომისია

გამგეობის მოქმედების რევიზიისათვის ირჩევა სარევიზიო კომისია 3 კაცისაგან.

„თარბუთის“ საინიციატივო ჯგუფმა პირველი განცხადების შეტანიდან 10 დღის შემდეგ განათლების სახალხო კომისარს აახლა მეორე განცხადება, რომლითაც აცნობებს, რომ: „მიიღო რა მხედველობაში საქართველოს ებრაელობაში კლერიკალების გავლენა და ამასთან დაკავშირებული საქართველოს ებრაელების კულტურულათ დაქვეითებული მდგომარეობა, საინიციატივო ჯგუფმა გადასწყვიტა განზრახული საზოგადოების წრეში არ ექნეს ადგილი კლერიკალურათ მოაზროვნე ელემენტს და გამოეცხადოს ამგვარ პირების გავლენას სასტიკი ბრძოლა...“ 157

განცხადებას ხელს აწერს საინიციატივო ჯგუფი, როგორც ჩანს, ჯგუფიდან გამოუყვანიათ დ. ბააზოვი და მ. მეგრელიშვილი, ხოლო მათ მაგივრად ჯგუფს დაემატა ბ. გაგულაშვილი.

საინიციატივო ჯგუფის პირველ განცხადებას ადევს შემდეგი რეზოლუცია: „მოხსენდეს მთავ. სახ. კომიტეტს“.

აღნიშნული წესდების პროექტი განათლების სახალხო კომის-არმა დასკვნისათვის გადაუგზავნა თბილისის 22-ე ტექნიკუმის დირექტორს ე. რაბინოვიჩს, რომელმაც გასცა ასეთი დასკვნა: «...Сообщаю вам, что считаю весьма полезным существование общества имеющего целью культурную работу среди грузинских евреев и находящегося под контролью органов Советской власти.

Считаю не лишним отметить, что среди грузинских евреев не-

смотря на глубокое невежество и религиозность, господствующие среди них, до сих пор культурная работа или совершенно не ведется или ведется лицами и учреждениями чуждыми духу Советской власти». 158

„თარბუთის“ დაარსების იდეამ აზრთა სხვადასხვაობა გამოიწვია. მას გამოუჩნდნენ, როგორც მომხრეები და დამცველები, ასევე მოწინააღმდეგეებიც.

„თარბუთის“ დამცველთა შორის უნდა აღინიშნოს ახალგაზრდა გ. ბააზოვი, რომელიც გამოვიდა მხურვალე მოწოდებით, რომ „ყველა ებრაელი, ვინც გამსჭვალულია თავისი ხალხის სიყვარულით და წარმოადგენს კულტურულ ძალას — უნდა შემოკრბეს ამ წრის გარშემო. სახალხო ინტერესებს ყოველთვის უნდა შეენიროს კერძო ინტერესები. ეს უნდა იცოდეს ყოველმა თარბუთის წევრმა და ამ აზრით გამსჭვალული წარსდგეს სამუშაოზედ, თორემ თუ ასე არ იქნა და საშუალება მივეციტ წყეულ ეგოიზმს, რომ ის გაიზარდოს და განვითარდეს, მაშინ ის გადაიქცევა ისეთ სტიქიად, რომლისგან გაჩენილი ცეცხლი ძნელი გასაქრობი იქნება, ის წალეკავს, გაანადგურებს ყველაფერ კულტურულს და ამ ნანგრევ-ნამსხვრევებში მოჰყვება „თარბუთიც“ და თუ „თარბუთი“ დაიღუპა, ცხადია ესეც ამ ეგოიზმის გამო იქნება...“ 159

გ. ბააზოვი დიდ იმედებს ამყარებდა „თარბუთზე“ საქართველოს ებრაელების კულტურულად დაწინაურების საქმეში. მისი აზრით, „თარბუთი“ უნდა გადაქცეულიყო „მამოძრავებელ ღერძად მთელი საქართველოს ებრაელობისა. „თარბუთი“ უნდა გადაიქცეს იმ ცხოველმყოფელ ნაკადად, საიდანაც საქართველოში მცხოვრებ ყველა ებრაელს საშუალება ექნება ამოსწოვოს წყარო სინათლისა. „თარბუთი“ უნდა გადაიქცეს იმ ახალ მოვლენად, რომელიც მილენ-მოლენავს ყოველსავე ძველს და გამოგვიყვანს ახალი გზების ძიებაში, „თარბუთი“ ჩვენს ხანაში უნდა დახასიათდეს, როგორც ძლიერი რევოლუცია და მემატიანეს საშუალება უნდა ექნეს, რომ ებრაული ენის და კულტურის აღორძინება-აყვავება, საზოგადო სწავლა-განათლება და საერთოდ მთელი ეს რენესანსი და მისი დასაწყისი საქართველოს ებრაელთა ცხოვრების ისტორიაში — აღინიშნოს „თარბუთის“ ეპოქით“. 160

საქართველოს მთავრობამ დაამტკიცა „თარბუთის“

ნესდება 1924წ. მაგრამ „თარბუთის“ მომხრეებს აფიქრებდათ ის გარემოება, რომ მისი დამტკიცებიდან უკვე 3-4 თვე გავიდა და საზოგადოება კვლავ უმოქმედოდაა, არ გაუშლია თავისი მოღვაწეობა. „თარბუთის“ ამ უმოქმედობით შემფოთებული პროვინციელი ებრაელები მიმართავენ საზოგადოების მესვეურთ: „ძვირფასო ამხანაგებო! ქება და დიდება თქვენ, რომლებმაც ჩაუყარეთ საფუძველი ამ დიდ საკულტურო საქმეს და უთავეთ განგრეულ გემს, რომლითაც მივექანებოდით ჩვენ ყველანი ერთად დალუპვისაკენ, მაგრამ არ დაგავინწყდეთ, არა კმარა მეთაურობის დანყება.

სამი-ოთხი თვეა, ჩვენ აღარაფერი ვიცით, რა ბედი ეწია „თარბუთს“.

თქვენ, ძვირფასო ამხანაგებო, იცით, რომ პროვინციის ებრაელობა თქვენ შემოგყურებთ და თქვენგან ელის სულიერ შევლას. იცით, რომ თუ არა ეხლა შემდეგში დაგვიანებული იქნება და საქართველოს ებრაელებს მოელის კატასტროფა?

იცით, რომ ისე არასოდეს, როგორც ეხლა საჭიროა „თარბუთის“ მუშაობა, რომელშიც უნდა ჩაებას კაცი და ქალი, დიდი-პატარა და, რომელშიდაც მუშაობა უნდა მიმდინარეობს მძლავრი ინტენსივობით და ელექტრო სისწრაფით?..

მაშ რად სდგეხართ, რად დადუმებულხართ? რა მიზეზია თქვენი ინდიფერენტიზმისა? დრო აღარ ითმენს, გაჰკაფეთ გზა და ჩვენ გამოგყვებით უკან. გაგვიძეხით წინ და ჩვენ მოგყვებით სრული ნდობით...

ჩვენ ვიცით და გვწამს, რომ თქვენ ღრმად გაინტერესებთ ჩვენი მოძმეების ბედი და ამიტომ მოგმართავთ მონოღებით, რომ კმარა ძილი, დროა ისარგებლოთ იმ უფლებებით, რომლებიც ჩვენთვის მოუნიჭებიათ!

საჭიროა გულწრფელი პასუხი!

საჭიროა ერთხელ და სამუდამოდ შეიგნოთ, რომ დადგა დრო, როცა სინათლის ქუჩაზე ყველას ექნება საშუალება შეამჩნიოს და გაარჩიოს ბნელეთიდან ამოსული, ფერმკრთალი საქართველოს ებრაელი, რომელსაც მტკიცედ უჭირავს ხელში დროშა კულტურისა და პროგრესისა“. 161

მაგრამ „თარბუთს“ არ ეწერა ფრთების გაშლა, რადგანაც იგი აღქმული იქნა, როგორც ებრაული ნაციონალიზმის გაღვივების კერა, როგორც ორგანიზაცია, რომელიც მოემსახურებოდა არა

მშრომელ ებრაელთა ფართე მასებს, არამედ დაიცავდა ხახმე-ბისა და მათი მორჩილი ბურჟუების ინტერესებს¹⁶².

ქართველ ებრაელთა შორის ებრაული ცივილიზაციის შეტანის, ებრაელთა ისტორიის, ლიტერატურის, ტრადიციების მიხედვით მათი აღზრდისა და მათ შორის კულტურულ-საგანმანათლებლო მუშაობის გაშლის კიდეც ერთი ცდა ჩაიშალა. მაგრამ დ. ბააზოვსა და მის მომხრეთ ფარხმალი არ დაუყრიათ; ისინი განაგრძობდნენ მოღვაწეობას დასახული მიზნის მისაღწევად. ამ მხრივ საინტერესოა დ. ბააზოვის წერილი „ეროვნულ უმცირესობათა საკითხი და საქართველოს ებრაელობა (წერილი რედაქციისადმი)“, რომელიც დაიბეჭდა გაზეთ „კომუნისტის“ 1923 წლის 176-ე ნომერში.

წერილის მიზანდასახულობა კონცენტრირებულია ერთ ციტატაში, რომელიც თვით ავტორის მიერაა ხაზგასმული. იგი წერს: „ჩვენ არა გვაქვს განზრახვა რაიმე პოლიტიკური უპირატესობისა, ჩვენ ამით, იმედი გვაქვს ვისარგებლებთ, როგორც ყოველი პატიოსანი მოქალაქე საქართველოს რესპუბლიკისა. ჩვენ მხოლოდ შინაურ ეროვნულ საჭიროებაზე გვაქვს ლაპარაკი ე.ი. ეროვნულ-პერსონალურ ავტონომიაზე, ანდა უკიდურეს შემთხვევაში კულტურულ ავტონომიაზე“.¹⁶³

ცოტა ქვემოთ იგი აკონკრეტებს „კულტურული ავტონომიის“ მისებურ გაგებას და მოითხოვს: „ჩვენ გვინდა ჩვენი სკოლა, სადაც ვასწავლით ებრაულ ენას, ისტორიას, ლიტერატურას, მეცნიერებას და სხვ., რაც საშუალებას მოგვცემს გამოვზარდოთ ჩვენი შვილები ჩვენი ზნე-ჩვეულებით, რომელნიც იქნებიან მცოდნე თავისი ვინაობისა და გამოსადეგნი თავისი ერისა და კაცობრიობისათვის“.

დ. ბააზოვის ამ მოთხოვნამ ქართველ ებრაელთა ერთი ნაწილის (ძირითადად მის იდეურ მოწინააღმდეგეთა) გულისწყრომა გამოიწვია. ისინი წინააღმდეგი წავიდნენ ებრაელი ბავშვებისათვის ცალკე სკოლების გახსნისა და თვლიდნენ, რომ ეს გამოიწვევდა ქართველი და ებრაელი ბავშვების გათიშვას. ა.კ.ს.ფ.ს.რ. მთავრობის თავმჯდომარის მ. ორახელაშვილისადმი გაგზავნილ წერილში, რომელსაც ხელს აწერდნენ გაბრიელ მ. ფიჩხაძე, ისრაელ აბრამის-ძე ფიჩხაძე, ელისაბედ არონის ასული მანონაშვილი, როზა თავდიდიშვილი და სხვ. ვკითხულობთ: „...“

ვაცხადებთ, რომ ეს მოთხოვნები არ არის ქართველ ებრაელთა უმრავლესობის აზრის გამომხატველი. ეს არის წინააღმდეგი საქართველოს ებრაელების ძველთაგან ძველი ისტორიისა და ფაქტებისა; ჩვენ არასოდეს არ ვყოფილვართ გამოყოფილი ქართველი ერისაგან ენით, პოლიტიკით, ეკონომიკით და სხვ. ჩვენი ჭირი და ლხინი განუყრელია ქართველი ერისაგან ყოველთვის“. 164

ებრაელი ბავშვებისთვის ცალკე სკოლების გახსნის მოთხოვნის წინააღმდეგ გაილაშქრა აგრეთვე მ. ხანანაშვილმა, რომელმაც გაზეთ „კომუნისტის“ იმავე ნომერში (1926წ. №8) გამოაქვეყნა წერილი „ერთად ვიყავით და ერთად დავრჩებით“. იგი ერთობ პათეტიკურ ტონში სვამს კითხვას: „რატომ უნდა გაურბოდნენ ჩვენი ბავშვები სკოლებს? რა მიშლის მე, ჩემს შვილს, ან ვინმე ისხაკო მანონაშვილს ვინმე პეტრე მგალობლიშვილთან ერთად, გვერდიგვერდ, ერთსა და იმავე შრომის სკოლაში, საერთო მშობლიურ ენაზე ვისწავლო ყველა საგნები...“ იგი კვლავ „ამხელს“ დ. ბაზოვის ამ მოთხოვნაში ჩადებულ იდეას, თვლის მას მიუღებლად და ადანაშაულებს (უკვე მერამდენედ) წერილის ავტორს ორი ხალხის გათიშვის მცდელობაში. იგი იმავე ტონში განაგრძობს: „... მერე რა

მიზანი აქვს ამას - მხოლოდ ერთი, რომ მოხდეს რაც შეიძლება მეტი კულტურულად და პოლიტიკურად განცალკევება და გათიშვა, რომ ამით გაღრმავდეს გაუგებრობა და გადიდდეს უთანხმოება ერთი ენისა და ერთი კუთხისა და ერთი მთლიანი პოლიტიკური ორგანიზმის მშრომელ მოსახლეობაში.

ყოველ შემთხვევაში, ჩვენი როგორც საბჭოთა სამშობლოსი, საქართველოს, ღვიძლი მშრომელი ქართველი ებრაელობისა, გულწრფელი მეგობრების და ერთგული მოქალაქეების ვალია ახლავე განაცხადოთ საბჭოთა საქართველოს განათლების სახალხო კომისარიატის საყურადღებოთ, რომ ჩვენთვის, ქართველი ებრაელებისათვის საერთო განათლების მხრით განცალკევებული შრომის სკოლების გახსნა საზარალოა და მიუღებელი“.

ფაქტობრივად, ეს წერილი იყო მათ შორის ადრე მიმდინარე იდეური დაპირისპირების, დიამეტრულად განსხვავებული შეხედულებებისა და მოსაზრებების კიდევ ერთხელ საჯაროდ დაფიქსირება, რომლის შემდეგ მათ შორის პოლემიკის (ყოველ

შემთხვევაში საგაზეთო კამათის სახით) კვალი აღარ ჩანს.

ქართველ ებრაელთა მცდელობა, ჰქონოდათ საკუთარი ბეჭდვითი ორგანო, დაგვირგვინდა 1924წ. გაზეთ „მაკაველის“ დაარსებით. როგორც გაზეთის მონინავე წერდა, იგი იყო ლიტერატურულ-პუბლიცისტური ზეპარტიული ორგანო, არ გამოხატავდა არც ერთი პარტიის ინტერესებს, მოემსახურებოდა მთელი საქართველოს ებრაელობას, ხელს შეუწყობდა მათში სწავლა-განათლების შეტანას, მათ კულტურულად ამაღლებასა და სოციალურ-ეკონომიკურად წინსვლას.

„ხმა ებრაელის“ მსგავსად, „მაკაველიც“ იზიარებდა კულტურული ავტონომიის იდეას და მუშაობას წარმართავდა მისი პრაქტიკულად რეალიზაციისათვის.

გაზეთთან თანამშრომლობდნენ ცნობილი ებრაელი მოღვაწეები: დ. ბააზოვი, გ. ბააზოვი, მ. კაკიტელაშვილი, დ. აჯიაშვილი და სხვ.

სულ გამოვიდა გაზეთის სამი ნომერი. დაიხურა 1924წ. იმ მოტივით, რომ იგი იყო ებრაული ნაციონალიზმის გამოხატველი.

პირველი ნომრის მონინავე წერილის ავტორს ქართველი ებრაელობა წარმოუდგენია მსოფლიო ცივილიზაციას დაშორებულ, მოწყვეტილ მასად, რომლის ცხოვრება გვაგონებს ვინრო ჩარჩოებში ჩაკეტილ უსიცოცხლო ხავსმოკიდებულ ტბას, საუკუნეების განმავლობაში უცვლელად, ერთ დონეზე რომ გაჩერებულა. მსგავს შეფასებას აძლევს გერცელ ბააზოვი ებრაელთა წარსულ ცხოვრებას გაზეთის იმავე ნომერში: „ინდიფერენტიზმი, სრული არარაობა, და დუმილი მარადიული — აი რა ახასიათებს წარსულში ჩვენს თანამოძმეებს“. ერთობ მკაცრი, მაგრამ, სამწუხაროდ, სწორი, რეალური შეფასება ქართველ ებრაელთა კულტურული და საგანმანათლებლო ცხოვრებისა, მათი სულიერი ყოფისა. შექმნილი სიტუაციიდან გამომდინარე განსაზღვრულია გაზეთის მიზანდასახულობაც. როგორც სარედაქციო წერილში ვკითხულობთ, „იგი სდგას გარეშე ყოველი პარტიისა და პოლიტიკისა და იღებს ერს მთელი თავისი შემადგენლობით. იგი სახალხო გაზეთია მთელი საქართველოს ებრაელთა, მათი ტრიბუნა. გაზეთი არავითარ ტენდენციას არ ისახავს გარდა ერთად-ერთი ტენდენციისა — საქართველოს ებრაელთა შორის სწავლა-განათლების გავრცელება... მისი კულტურულად ამაღლება და სოციალურ-ეკონომიურად

გაჯანსაღება“.

განსაკუთრებით საინტერესოა გაზეთის იდეური მიმართულება. როგორც ჩანს, იგი იზიარებს ეროვნულ-კულტურული ავტონომიის იდეას და თავის მუშაობას წარმართავს სწორედ ამ იდეის ხორცშესხმისათვის. „იგი იდგება ეროვნული თვითგამორკვევის პრინციპზე, ეროვნულ-კულტურული აღორძინების პლატფორმაზე, სასტიკად შეებრძოლება ასიმილაციის ტენდენციას, საქართველოს ებრაელთა ეროვნული სახეობის წარხოცის ცდას და იგი შეეცდება, რომ ეს ნაწილი მსოფლიო ებრაული ერისა აამაღლოს კულტურულად, აიყვანოს იმ მაღალ ინტელექტუალურ დონემდე, რომლამდინაც მიღწეულნი არიან მისი მოძმენი დედამიწის სხვადასხვა კუთხეებში, რომ ისიც ჩანდეს საკაცობრიო პროგრესისათვის მებრძოლთა პირველ რიგებში და გარდაიქცეს აქტიურ ძალათ“.

ვიდრე მოტანილი ციტატის შესახებ ვიტყვოდე, მინდა გადავინიოთ ქრონოლოგიურად უკან და რამდენიმე სიტყვით შევხვთ დ. ბააზოვის მოსაზრებებს ქართველ ებრაელთა ეროვნულობის შესახებ.

დ. ბააზოვი იზიარებს ებრაელი ფილოსოფოსის ახად ჰაამის მოსაზრებას ებრაელთა სარწმუნოებისა და ეროვნების განუყოფლობის შესახებ. თუ აღიარებ ებრაელთა სარწმუნოებას, ეროვნულადაც ებრაელი ხარ, რადგანაც „ებრაელთა ერის სარწმუნოება ისეთნაირად არის შემოხვეული ირგვლივ ებრაელთა ცხოვრებაზე, რომ ძალაუნებურად თუ კი იგი გნამს, გაკავშირებს მთელი დედამიწის ებრაელობას...“ 165 აქედან გამომდინარე, „მთელი ქართველი ებრაელობა ისეთივე ებრაელები არიან, როგორნიც არიან რუსეთ-ამერიკის და თვით პალესტინისა. არავითარი იოტის ოდენა განსხვავება ჩვენში არ არსებობს ეროვნულად და სარწმუნოებრივადაც“.

166

საზგასმით უნდა აღინიშნოს დ. ბააზოვის ის მოსაზრება, რომ მსოფლიოს ებრაელებს აერთიანებთ ერთი სარწმუნოება და იოტის ოდენა განსხვავება არ არსებობს მათ შორის.

თუ სარწმუნოება ყოფილა ებრაელი ერის ძირითადი განმსაზღვრელი ფაქტორი, სარწმუნოება კი ყველა ებრაელისათვის ერთია, მაშასადამე, არსებობს ერთიანი ებრაელი ერი. აქედან გამომდინარე ქართველი ებრაელობა წარმოადგენს მსოფლიო ებრაელი ერის ერთ ნაწილს.

გაზეთ „მაკავეელსაც“ მიაჩნია, რომ ქართველი ებრაელობა წარმოადგენს მსოფლიო ებრაელი ერის ნაწილს. როგორც ვხედავთ, ადგილი აქვს დ. ბააზოვისა და გაზეთის შემოქმედთა მოსაზრებების მსოფლიო ებრაელი ერის არსებობისა და ქართველი ებრაელობის, როგორც მისი ნაწილის შესახებ, სრულ თანხვედრას. ეს კი გახლავთ სიონისტური იდეოლოგიის ერთ-ერთი უმთავრესი დებულებათგანი. აქედან გამომდინარე, უნდა ვიფიქროთ, რომ კომუნისტური ხელისუფლების პირობებში გაზეთს დიდი დღე არ ეწერა, რაც, სამწუხაროდ, მოხდა კიდევ.

გაზეთის პირველ ნომერში გარდა გ. ბააზოვის წერილისა „მაკავეელი“, რომელშიც იგი ეხება წარსულში ქართველ ებრაელთა კულტურულად ჩამორჩენისა და მათ შორის სათანადო მუშაობის აუცილებლობას, აქცენტი გამახვილებულია გაზეთის დანიშნულებაზე, მის ირგვლივ ქართველ ებრაელთა ისედაც მცირერიცხოვანი ინტელიგენციის დარაზმვაზე, რათა გაერთიანებული ძალებით გაზეთის საშუალებით გააუმჯობესონ ქართველ ებრაელთა არსებული სავალალო მდგომარეობა.

ყურადღებას იქცევს ი. მოშიაშვილის მოზრდილი სტატია „სწავლა-განათლების საკითხის გარშემო“. როგორც სათაურიდანაც ჩანს, იგი ეხება ქართველ ებრაელთა განათლების საკითხებს, მიმოიხილავს დ. ბააზოვის ღვაწლს, მათ შორის, განათლების გავრცელების საქმეში. განსაკუთრებით საინტერესოა წერილის ის ნაწილი, რომელიც ეხება საკითხს, თუ რა გზით უნდა წარიმართოს ქართველ ებრაელთა შორის მომავალი საგანმანათლებლო მუშაობა. ავტორი წერს: „დღეს ჩვენ ხალხს სჭირია საერთო საკაცობრიო განათლებასთან ერთად, ებრაული ენის, საკუთარი ისტორიის და ეროვნული კულტურის ღირებულებათა შესწავლა; უაღრესად სჭირია სახელოსნო და სამეურნეო სკოლების გახსნა ებრაელის შვილებისათვის; უნდა მოგვეცეს საშუალება საქ. ებრაელთა შორის ბიბლიოთეკა-სამკითხველოების გახსნისა საქართველოს მასშტაბით, ებრაელთა შორის საკუთარი გაზეთის არსებობისა. ფართოდ უნდა იყოს გახსნილი კარები შრომის სკოლებისა უფასოდ. და ვინაიდან ამას მოითხოვს საქმის კეთილად დაგვირგვინების ინტერესები, ებრაელთათვის საკუთარი შრომის სკოლების დაარსებაც უნდა მოხდეს, როგორც ქალაქებში ისე სოფლებში, რასაკვირველია იქ, სადაც საკმარისი კომპაჯ-

ტური საქ. ებრაელობა სცხოვრობს“.

თვალის ერთი გადავლებითაც აშკარა ხდება 1915 წლის სარ-აბინო კრებისათვის მომზადებული დ. ბააზოვისეული პროგრამისა და აღნიშნული მოთხოვნების მიზანდასახულებრივი იდენტურობა. წამოყენებული მოთხოვნები წარმოადგენს ებრაელთა კულტურული ავტონომიის საფუძვლებს, რასაც ითხოვდა თავის დროზე (1919, 1923წ.წ.) დ. ბააზოვი.

ყურადღებას იქცევს წერილები „ჩვენი ფიზიკურათ გაჯანსაღების შესახებ“ და „საქართველოს ებრაელთა ეკონომიურათ ჩამოქვეითება და მისი მიზეზები“. პირველს ხელს აწერს სტ. მედ. მ. თავდიდიშვილი, მეორეს ი. მო-ლი. (უნდა ვიფიქროთ, რომ ესაა ზემოთ განხილული წერილის ავტორი ი. მოშიაშვილი).

პირველ წერილში ავტორი, მიმოიხილავს რა საქართველოს ებრაელთა ჯანმრთელობის დაცვის მიძიმე სურათს, იძლევა მათ შორის სამედიცინო-პროფილაქტიკური მუშაობის ფართოდ გამ-ლის რეკომენდაციას და, რაც მთავარია, ჯანმრთელი მოზარდი თაობის აღზრდისათვის სხვადასხვა სპორტულ-გამაჯანსაღებელ ორგანიზაციებში ჩაბმის აუცილებლობას.

მეორე წერილში, რომელსაც უნდა მოჰყოლოდა გაგრძელებები, მოცემულია საქართველოს ებრაელთა მიძიმე ფინანსური მდგომარეობის ანალიზი, მისი გამომწვევი მიზეზები. ავტორი გვპირდება, რომ მდგომარეობიდან გამოსვლის გზებს შემოგვთავაზებდა შემდეგ წერილებში, მაგრამ დანარჩენ ორ ნომერში მისი წერილი ამ საკითხზე არ დაბეჭდილა.

იგივე თემას ეხება დ. ბააზოვის წერილი „საქართველოს ებრაელობა და ღარიბთა დახმარების საქმე“. აქაც განხილულია ებრაელთა მიძიმე ცხოვრება, მათი გაჭირვებული, ხელმოკლე ყოფა. დ. ბააზოვი გვთავაზობს არსებული მდგომარეობიდან გამოსვლის თავისებურ მოსაზრებას, რაც შეიძლება ითქვას, ახლებური მიდგომა იყო არსებული პრობლემის გადაჭრისა. მისი აზრით, დამოუკიდებლად ამ პრობლემის გადაჭრა საქართველოს ებრაელობას არ შეუძლია. საჭიროა მიმართონ საზღვარგარეთ იმ ებრაელთა დამხმარე კომიტეტებს, რომლებიც მუშაობენ რუსეთში საბჭოთა მთავრობის ნებართვით (ერთ-ერთი ასეთი ორგანიზაცია იყო ჩვენთვის კარგად ცნობილი „ჯონტი“, რომლის წარმომადგენლობა დღეს ფუნქციონირებს

თბილისში — შ.წ.). „ისინი კი არავითარ დახმარებას არ მოგვცემენ — განაგრძობს ავტორი — თუ არ ვიქნებით ორგანიზაციულად ჩამოყალიბებულნი. ასეთი ორგანიზაციის მოსაწყობად კი საჭიროა მთავრობის ნებართვა“. იგი იმედოვნებს, რომ საქართველოს ებრაელ ღარიბთა დამხმარე კომიტეტის წესდებას მთავრობა დაამტკიცებს მოკლე დროში.

დ. ბააზოვის მიერ შემოთავაზებული ღარებკომის შექმნის იდეა რეალიზებული იქნა მხოლოდ ოთხი წლის შემდეგ. 1928 წლის 1 ოქტომბერს საქართველოს კპ ცენტრალური კომიტეტის დადგენილებით საქართველოს სსრ სოციალური უზრუნველყოფის სახალხო კომისარიატთან შეიქმნა საქართველოს ღარიბ ებრაელთა დამხმარე კომიტეტი.

ჩვენ, სამწუხაროდ, არ ვიცნობთ დ. ბააზოვისეული ღარებკომის წესდებას. როგორც დ. ბააზოვი წერს აღნიშნული ორგანიზაციის ცენტრი იქნება ერთგან, განყოფილებები კი — ებრაელებით დასახლებულ ყველა რაიონში. „დეტალურად მის მიზნებს ალბათ შემდეგ ნომერში კვლავ დავუბრუნდებით, რათა უფრო ფართოდ გავუშუქოთ ჩვენს მკითხველს საკითხი“ — ჰპირდება ავტორი მკითხველებს. წესდება უნდა გამოქვეყნებულიყო, მაგრამ არც შემდეგ (მე-2) და არც მე-3 ნომერში არ დაბეჭდილა. მესამე ნომრის შემდეგ გაზეთმა „მაკაველმა“ შეწყვიტა არსებობა. დარწმუნებული ვართ, რომ იგი განსხვავებული იქნებოდა საბჭოთა ღარებკომისაგან მრავალი ასპექტით. ფაქტია, რომ ღარებკომის შექმნის იდეის ავტორი და ინიციატორი მის მესვეურთა შორის არ აღმოჩნდა.

გაზეთის მეორე ნომერი იხსნება სარედაქციო წერილით „ებრაული სტამბის შესახებ“, რომლის საჭიროება ავტორის აზრით, აუცილებლად დადგება უახლოეს მომავალში და ებრაული სკოლების ხელმძღვანელობამ უნდა მიმართოს სათანადო სამთავრობო ორგანოს ასეთი სტამბის დაარსებისათვის თუნდაც მხოლოდ თბილისში.

პირველ გვერდზე მოთავსებულია დ. ბააზოვის ვრცელი წერილი „კულტურა და საქართველოს ებრაელობა. „თარბუთ““.

წერილში ავტორი მოგვითხრობს ევროპისა და ამერიკის ებრაელთა მაღალი კულტურულ-საგანმანათლებლო დონის შესახებ, მათ ღვანლზე მსოფლიო ცივილიზაციაში და გულისტკენით

აღნიშნავს ქართველ ებრაელთა კულტურულ ჩამორჩენას, მათ უმწეო მდგომარეობას. იგი კვლავ აყენებს ებრაული სკოლების გახსნის მოთხოვნას ებრაელებით დასახლებულ ყველა პუნქტში, სადაც „უნდა ვასწავლოთ ჩვენი ენა, ისტორია და ლიტერატურა, როგორც მოითხოვს ერის სულისკვეთება და ამასთანავე, ქართული, როგორც დედა ენა“.167 შემდეგ იგი ეხება მამია ორახელაშვილის წერილს, რომელშიც ავტორი წერდა, რომ „რაც საჭიროა ებრაელთა კულტურული ამაღლებისათვის საბჭოთა მთავრობა არ დაიშურებს“ და აკონკრეტებს თავის მოთხოვნას, რაც მისი აზრით, უმთავრესი და აუცილებელია ქართველი ებრაელებისათვის: „ჩვენი სკოლა, ღარიბთა დახმარების საქმე და „თარბუთი“.

პირველ გვერდზე იწყება და მეორეზე მთავრდება ნ. ელიაშვილის სტატია „ებრაული ენა და ებრაელი ერი“, რომელშიც მიმოხილულია ებრაული ენის ისტორია, მისი მკვდარ ენად აღიარების უსაფუძვლობა, მოთხრობილია იმ ებრაელი მწერლებისა და პოეტების შესახებ, რომლებიც წერდნენ ებრაულად.

დასკვნის სახით იგი წერს „ენა, რომელიც მოკლებულია ენის სიცოცხლისათვის ერთი შეხედვით აუცილებელ პირობას (მუდმივ სალაპარაკო ენად ყოფნას), მაგრამ მაინც ცოცხლობს და ჰყვავის სწორედ რომ არაჩვეულებრივია, მაგრამ ფაქტია, სინამდვილე“. 168

გაზეთი დიდ ადგილს უთმობს ინფორმაციებს პროვინციიდან. ესაა გაზეთის მხარდასაჭერი წერილები, წერილები ადგილობრივ ებრაელთა გასაჭირზე, მათი ყოველდღიური ცხოვრების შესახებ და სხვ.

გაზეთის მესამე ნომრის გამოსვლა დაემთხვა ებრაულ დღესასწაულს „ფურიმს“ და, გასაგებია, რომ ამ მოვლენას ეძღვნება პირველ გვერდზე მოთავსებული რამდენიმე წერილი, კერძოდ სარედაქციო „ფურიმ“, დ. ბააზოვის — „მორდენაი-ჰამანი“, გ. ბააზოვის — „14 ადარი“.

ყველა ჩამოთვლილ წერილს აქვს ერთი გამაერთიანებელი მნიშვნელი — სამივე წერილში ფურიმის დღესასწაული განიხილება არა როგორც რელიგიური (სინაგოგებში ამ დღეს იკითხება თქმულება ესთერ-მორდენაის შესახებ, რომელშიც მოთხრობილია ჩვ. წ-მდე V საუკ. სპარსეთის ებრაელთა გენოციდისაგან სასწაულებრივი ხსნის შესახებ), არამედ, (სტატიებში) კონკრეტ-

ული კუთხის ერთი ისტორია განზოგადებულია, როგორც მთელი მსოფლიოს ებრაელთა უმნიშვნელოვანესი მოვლენა, ერთი კუთხის ებრაელთა სატიკვარი თუ განსაცდელი აღქმულია საერთო ტრადიციად, ხოლო თავდასხმა, ტრადიციის აცილება — საერთო გამარჯვებად. საგულისხმოა გერცელ ბაზოვისეული ფურიმის დღესასწაულის გააზრება:

„14 ადარი (14 ადარს არის ფურიმი — შ.წ.)- ეს არ არის მარტო სპარსეთის ებრაელთა გამარჯვება; 14 ადარი — ეს არის მსოფლიო ებრაელთა გასალკდევებული ნებისყოფის მაჩვენებელი დღე... არასოდეს არ დაილუპება მსოფლიო ებრაელთა ისტორიაში უკვდავი რიცხვი: 14 ადარი“.

ჭეშმარიტად, ებრაელთა ისტორიული მეხსიერების ისტორიული შეფასებაა.

მკითხველის ყურადღებას იპყრობს წერილი „ჩემი მონოდება საქართველოს ებრაელობისადმი“, რომელსაც ხელს აწერს ბანძელი დავიდ აჯიაშვილი. ეს ის პიროვნებაა, რომელმაც 1915წ. გამოაქვეყნა რამდენიმე წერილი რაბინთა კრებასთან დაკავშირებით, აქტიურად დაუჭირა მხარი დ. ბაზოვს და აღმოფოთებას გამოთქვამდა რაბინ რ. ელუაშვილისა და მის თანამოაზრეთა მიმართ აღნიშნული კრების საკითხში მათი პოზიციის გამო.

წერილის ავტორი მიესალმება „მაკავეელის“ გამოსვლას, მიაჩნია, რომ მისი არსებობა განპირობებულია თვით ცხოვრებისეული აუცილებლობით. იგი მოუწოდებს ახალგაზრდებს, მოსწავლეებს აქტიურად იღვანონ გაზეთის მხარდასაჭერად, მისთვის ფინანსური დახმარების მოძიებისათვის.

როგორი იყო ებრაული საზოგადოებრიობის დამოკიდებულება გაზეთისადმი?

თუ ვიმსჯელებთ გაზეთში დაბეჭდილი გამოხმაურებით, ებრაელობა თვლიდა, რომ ასეთი ორგანო აუცილებელია მათთვის ებრაელთა კულტურული დონის ამაღლებისათვის. მაგრამ ებრაული საზოგადოების ერთი ნაწილი, უფრო კი ზოგიერთი ქალაქის კულტის მსახურნი, თვლიდნენ, რომ გაზეთი მათ წინააღმდეგ პროპაგანდას, ებრაული რელიგიის წინააღმდეგ ბრძოლას ეწევა და სურს ხალხის „გადარჯულება“.

როგორც გაზეთში მოთავსებული პუბლიკაციიდან ჩანს, ქუთაისში ხახამ-რაბინთა შორის განსაკუთრებით ძლიერი იყო

ანტიმაკავეელისეული განწყობილება, რაც ხშირად გაზეთის წინააღმდეგ აშკარა აგიტაციაში გამოიხატებოდა. ზოგიერთი არაკეთილმოსურნედ განწყობილი ცილისწამებასა და ჭორების გავრცელებასაც არ ერიდებოდა გაზეთის წინააღმდეგ.

ქუთაისიდან მოსული პუბლიკაციის ავტორი, რომლის მიმართ ხახამ-რაბინებმა და სინაგოგის სხვა მსახურებმა აშკარა მტრული დამოკიდებულება გამოხატეს, შექმნილი სიტუაციიდან გამოსავალს ხედავს იმაში, რომ საჭიროა მეტი მუშაობა, პროპაგანდა გაზეთის მიზანდასახულობის შესახებ, უნდა განემარტოს ებრაულ მოსახლეობას, რომ გაზეთი მათი თანამდგომი, ჭირვარამის გამზიარებელი, მეგობარია და არა მტერი, როგორც მათ შთააგონებენ. „მაშ ასე, გავსწიოთ წინ, მედგრად, შეუპოვრად და გადავლახოთ გმირულად ჩვენი თუმცა მცირე, მაგრამ ენერგიით და იმედით აღსავსე ამხანაგებთან ერთად — ყოველგვარი დაბრკოლება“. 169

გაზეთის სხვა პუბლიკაციებს შორის ყურადღებას იქცევს ებრაულ თემაზე დაწერილი მოთხრობები და ლექსები, რომელთა უმეტესობა ეკუთვნის გ. ბააზოვსა და ნ. ელიაშვილს. აქვე ვხვდებით დ. ბააზოვის ქალიშვილის ახალგაზრდა ფანია ბააზოვის რამდენიმე ლექსს.

გაზეთ „მაკავეელის“ გამოსვლა დიდი მოვლენა იყო ქართველ ებრაელთა მონოტონური ცხოვრების ფონზე. მას შეეძლო დიდი სარგებლობის მოტანა ქართველ ებრაელთა კულტურულად დანინაურების საქმეში, მაგრამ, სამწუხაროდ, იგი მალე დაიხურა. როგორც აბონ ციციაშვილი წერს „გაზეთი „მაკავეელი“ იყო ებრაული ნაციონალიზმის გამომხატველი, იგი არ შეესაბამებოდა ქართველ მშრომელ ებრაელთა ინტერესებს, ვერ ასრულებდა და თავისი მიმართულების გამო ვერც შეასრულებდა კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა მთავრობის გარშემო მშრომელი მასების დარაზმვის ორგანიზატორის როლს“. 170

„მაკავეელის“ ამგვარი შეფასება, გამომდინარეობს იმ დროს გაბატონებული კომუნისტური იდეოლოგიის პრინციპებიდან. გაზეთი არ იყო მონოდებული ყოფილიყო კომუნისტური იდეოლოგიის რუპორი. მან პირველსავე ნომერში განმარტა, რომ არის ზეპარტიული ორგანო, არ ემსახურება არც ერთი პარტიის ინტერესებს და მიზნად აქვს საქართველოს ებრაელებში კულ-

ტურისა და განათლების შეტანა, მათი სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესებაზე ზრუნვა.

ცოტა ქვემოთ აბონ ციციაშვილი განაგრძობს: „საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა, გაითვალისწინა რა ქართველი ებრაელების ქართველებთან ენის ერთობის ფაქტი და გაზეთის არასწორი იდეური ხაზი, 1924 წლის 31 მარტის დადგენილებით დახურა გაზეთი „მაკავეელი“.

ჩვენ ვერ გავიზიარებთ „მაკავეელის“ აბონ ციციაშვილისეულ შეფასებას მისი „არასწორი“ იდეური ხაზის გამო. გაზეთს ალბუელი ჰქონდა, ერთადერთი სწორი გეზი — ებრაელთა გათვითცნობიერების, ებრაული კულტურისა და განათლების პროპაგანდის, ებრაელთა შორის საერო განათლების შეტანისა და მათი ცხოვრებისეული პირობების გაუმჯობესების მიმართულება. ეს იყო კეთილშობილური მიზანი და „მაკავეელის“ დახურვით კომუნისტურმა პარტიამ ნიადაგი გამოაცალა ქართველ ებრაელთა შორის ებრაული კულტურის, ისტორიის, ლიტერატურის პოპულარიზაციის კეთილშობილურ საქმეს.

თავი V

ქართველ ებრაელთა კულტურულ-საგანმანათლებლო წარმატებების ხანა

დ. ბააზოვის მოღვაწეობას ქართველ ებრაელთა კულტურული ჩამორჩენის ლიკვიდაციისა და საგანმანათლებლო დონის ამაღლების საქმეში, როგორც ვნახეთ, მრავალი წინააღმდეგობა ხვდებოდა ერთის მხრივ ფანატიკურად განწყობილი რაბინებისა და მეორეს მხრივ ასიმილაციურულად „შედერებული“ ახალგაზრდების მხრიდან. ერთნიც და მეორენიც სასტიკი წინააღმდეგნი იყვნენ ქართველ ებრაელთა შორის ებრაული ენის, ლიტერატურის, ისტორიის სწავლებისა და ყოველივე ამას უწოდებდნენ სიონიზმის იდეების აგიტაცია-პროპაგანდას. ყოვლად მიუღებელი და გაუგებარი პარადოქსია: რაბინი, რომელიც უნდა იყოს ებრაული ენისა და ისტორიის უპირველესი პოპულარიზატორი ხალხში, გამოდის მათი ცოდნის გავრცელების წინააღმდეგ. როგორც სუჯუნის რაბინი დ. აჯიაშვილი წერდა, ასეთ რაბინებს აწყობდათ ხალხის უფიცობის სიბნელეში ყოფნა, რათა უფრო ადვილად ემართათ იგი და მანიპულირების მეტი გასაქანი ჰქონოდათ. მაგრამ დროთა განმავლობაში მომხდარმა ისტორიულმა ძვრებმა ქართველ ებრაელთა მიძინებული ცხოვრებაც გამოაფხიზლა და დააყენა კულტურისა და განათლების გზაზე.

როგორც ფანია ბააზოვი წერს: „ბედის გაუგებარი ირონიით, ქართველ ებრაელთა შორის ყველაზე ფართო თავისი მასშტაბებითა და ყველაზე ღრმა თავისი მნიშვნელობით ეროვნული თვითშეგნების მოძრაობა გაიშალა საქართველოში ბოლშევიკების მოსვლის პირველ წლებში ე.ი. 1921-1925 წწ. ამ პერიოდში აღმოცენდა და ფართოდ გაშალა მუშაობა კულტურულ-საგანმანათლებლო ფრონტზე ეროვნულმა მოძრაობამ „მაქაბის“ სახელწოდებით. დაიწყო ფართო ფრონტით შეტევა ქართველ ებრაელთა შორის უნიგნურობის, წერა-კითხვის უცოდინრობის ლიკვიდაციისათვის. 171 1924 წ. ოქტომბერში თბილისში ებრაელთათვის მოეწყო წერა-კითხვის უცოდინრობის სალიკვიდაციო

პუნქტი, სადაც 300-მდე ქალი და კაცი სწავლობდა. დიდი მუშაობა გასწია ამ მიმართულებით თბილისის პოლიტგანის გამგემ გ. ბუხნიკაშვილმა, რომლის შეუხელებელი ყურადღების მეოხებით სულ უფრო მეტი ქართველი ებრაელი ებმებოდა წერა-კითხვის უცოდინარობის სალიკვიდაციო ჯგუფებში. დიდი ღვაწლი დასდო ქართველ ებრაელთა შორის წერა-კითხვის გავრცელების საქმეს გერცელ ბააზოვმა. ამ პერიოდში იგი, თბილისის უნივერსიტეტის სტუდენტი, არა მარტო მასწავლებლობდა თბილისის 102-ე შრომით სკოლაში (დირექტორი ნათან ელიაშვილი), არამედ უშუალოდ ხელმძღვანელობდა ერთ-ერთ სალიკვიდაციო ჯგუფს. მის შესახებ უფრო ვრცლად ქვემოთ გვექნება საუბარი.

განსაკუთრებით დიდი ყურადღება ექცეოდა წერა-კითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაციას ებრაელ ქალთა შორის. როგორც ცნობილია, ქართველი ებრაელი ქალი ოდითგანვე მიჯაჭვული იყო ოჯახს და გამოირჩეოდა ღრმა რელიგიურობითა და ქმრისადმი უსიტყვო მორჩილებით. ებრაელი ქალის საზოგადოებრივ ასპარეზზე გამოსაყვანად საჭირო იყო პირველ რიგში მათ შორის წერა-კითხვის ცოდნის, განათლების შეტანა, ახსნა-განმარტებითი მუშაობის ჩატარება კულტურისა და განათლების მიღების აუცილებლობის შესახებ. 1926 წ. პარტიის ქუთაისის სამაზრო კომიტეტმა ქართველ ებრაელ ქალთათვის მოაწყო წერა-კითხვის უცოდინართა ორი წრე, სადაც მრავალმა ებრაელმა ქალმა შეისწავლა წერა-კითხვა.

ქართველ ებრაელთა, საერთოდ, და, კერძოდ, ქუთაისის ებრაელ ქალთა შორის კულტურა-განათლების გავრცელებისათვის დაუცხრომლად იღვწოდა პირველი ქართველი ებრაელი მწერალი ქალი როზა თავდიდიშვილი. იგი მოუწოდებდა ებრაელ ქალებს გამოსულიყვნენ საზოგადოებრივი ცხოვრების ასპარეზზე, ჩამულიყვნენ საერთო-სასარგებლო შრომაში და თავისი წვლილი შეეტანათ საერთო დოვლათის შექმნაში. 1924 წ. როზა თავდიდიშვილმა მუშაობა დაიწყო ქუთაისის საქალაქო გაზეთის რედაქციაში და მას შემდეგ სისტემატურად თანამშრომლობდა რესპუბლიკურ და ადგილობრივ ჟურნალ-გაზეთებში; აქვეყნებდა მოთხრობებს, ზღაპრებს, ნარკვევებს, გამოცანა-გასართობებს და სხვა. იგი აქტიურად მონაწილეობდა საქართველოს მწერალთა კავშირის ქუთაისის განყოფილების მუშაობაში, კერძოდ,

ბრიგადებში, რომელთაც განყოფილება აგზავნიდა ქუთაისისა და მიმდებარე რაიონების მოსახლეობის ყოფა-ცხოვრების შესასწავლად. როზა თავდიდიშვილის მოღვაწეობის გვირგვინს წარმოადგენს მისი „ეთნოგრაფიული ნარკვევი ქუთაისის ებრაელთა ყოფა-ცხოვრებიდან“, რომელიც გამოიცა 1940 წ. და ითვლება ქუთაისის ებრაელთა ეთნოგრაფიული შესწავლის პირველ ცდად. იგი სიცოცხლის უკანასკნელ დღემდე განაგრძობდა სამწერლო მოღვაწეობას (გარდაიცვალა 1967 წ. 27 ივლისს).

მაგრამ, არსებული სასწავლო დაწესებულებანი არ იყო საკმარისი ქართველ ებრაელთა შორის კულტურულ-საგანმანათლებლო მუშაობის ფართოდ წარმართვისათვის. მთავრობის მიერ კულტურული მშენებლობის დარგში დასახული ამოცანების განსახორციელებლად საჭირო იყო კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებათა ქსელის გაფართოება.

1926 წ. 15 დეკემბერს ქალაქ თბილისის ებრაელთა უბანში გაიხსნა ბიბლიოთეკა-სამკითხველო. 1927 წ. 12 იანვარს არჩეულ იქნა ბიბლიოთეკის საბჭო, რომელმაც თავის ირგვლივ შემოიკრიბა მონინავე ახალგაზრდა ებრაელთა ჯგუფი. ბიბსაბჭო დიდ კულტურულ და საგანმანათლებლო მუშაობას ეწეოდა. აქ მოეწყო დრამატული, პოლიტიკური, სპორტული, რადიო, ჭადრაკის, ლიტერატურული, ქალთა და მუსიკალური წრეები. ბიბლიოთეკა განსაკუთრებით ახალგაზრდების თავშეყრის საყვარელი ადგილი გახდა. დღე არ გავიდოდა, რომ აქ რაიმე ღონისძიება არ გამართულიყო. ბიბსაბჭო განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობდა ახალგაზრდებთან მუშაობას. იკითხებოდა ლექცია-მოხსენებები სხვადასხვა თემებზე, ეწყობოდა არსებული თვალსაჩინოების გამოფენები, იმართებოდა ლიტერატურული საღამოები, რომელთა თემატიკა შერჩეული იყო თანადროულობის მოთხოვნების მიხედვით.

გარდა აღნიშნულისა, ბიბსაბჭო უღარიბეს ებრაელებს აძლევდა მონაწილეობას უფასო სამკურნალო დახმარების მისაღებად, რასაც ძალიან დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ებრაელთა ამ ნაწილის მოზიდვისა და კულტურული ცხოვრების ფერხულში ჩაბმისათვის.

ბიბსაბჭო არ შემოიფარგლებოდა მხოლოდ თბილისში მუშაობით. იგი ფართო სააგიტაციო მუშაობას ეწეოდა ებრაელებით დასახლებულ ქალაქებსა თუ სოფლებში. ბიბსაბჭოს

დავალებით ბიბლიოთეკა-სამკითხველოს გამგემ რ. ელიგულაშვილმა მოხსენებები წაიკითხა ცხინვალსა და ქუთაისში 1927 წელს პარტიული აქტივისა და კომკავშირელთა ღია კრებებზე, რომლებსაც უპარტიო ებრაელებიც ესწრებოდნენ.

1927 წელს ქ. ქუთაისში ბიბსაბჭოს აქტიური დახმარებით გაიხსნა იცკა რიჟინაშვილის სახელობის ბიბლიოთეკა-სამკითხველო, რომელიც ითვლებოდა ქუთაისის ქართველ ებრაელთა კულტურულ ცენტრად. ამ ბიბლიოთეკაში აქტიურ სააგიტაციო-პროპაგანდისტულ მუშაობას ეწეოდა როზა თავდიდიშვილი, რომელიც კითხულობდა რეფერატებსა და მოხსენებებს სხვადასხვა თემაზე ქართველ ებრაელ ქალთა წინაშე.

1928 წელს ქ. ახალციხის ებრაელთა დასახლებაში გაიხსნა ქობ-სამკითხველო, რომელმაც ნაყოფიერი მუშაობა გასწია განსაკუთრებით ახალგაზრდა ებრაელების სოციალურ-კულტურული მშენებლობის საქმეში ჩაბმისათვის, აქაურ ქართველ ებრაელ ქალთა შორის სწავლა-განათლების შეტანაში.

მიუხედავად ებრაული საზოგადოების მცირე ნაწილის წინააღმდეგობისა 1922 წ. თბილისში გაიხსნა ებრაული 102-ე შრომითი სკოლა, რომელმაც დიდი როლი შეასრულა ქართველ ებრაელთა ბავშვების ებრაული სულისკვეთებით აღზრდის საქმეში. სკოლის პირველი დირექტორი იყო ქართველ ებრაელთა ინტელიგენციის ერთ-ერთი საუკეთესო წარმომადგენელი ნათან ელიაშვილი, რომელიც ასწავლიდა ებრაულ ენას, ლიტერატურას, ისტორიას. სკოლაში მოღვაწეობდნენ გერცელ ბააზოვი (ასწავლიდა ებრაულ ენას), ეფიმ კოკიელოვი, რომელსაც განათლება რუსეთში ჰქონდა მიღებული და ასწავლიდა არითმეტიკას. გარდა ჩამოთვლილი პირებისა, სკოლაში ასწავლიდნენ ცეზი დათიკაშვილი -მათემატიკის მასწავლებელი, შალიკო იოსებაშვილი - პიონერული რაზმის ხელმძღვანელი. დანარჩენი მასწავლებლები იყვნენ არაებრაელები. უნდა შევნიშნოთ, რომ არაებრაელი მასწავლებლები დიდი ტაქტით და სითბოთი ეპყრობოდნენ ებრაელ ბავშვებს, რითაც ბავშვების სიყვარულს იმსახურებდნენ. სკოლამ დიდი პოპულარობა მოიპოვა და სულ უფრო მეტი ებრაელი ბავშვი შედიოდა ამ სკოლაში. უფრო მეტიც, არაებრაელი ბავშვებიც გამოსთქვამდნენ სურვილს, ესწავლათ აქ, მაგრამ არ იღებდნენ მათ. უნდა ითქვას, რომ ეს იყო არასწორი მიდგომა.

განსაკუთრებით მწვავედ იდგა სწავლების ენის საკითხი. საქართველოს განათლების სახალხო კომისარიატის ბრძანებით სწავლება ყველა სკოლაში მოსწავლეთა დედაენაზე უნდა განხორციელებულიყო. დაისვა საკითხი, რომელი ენა მიეჩნიათ დედა-ენად, რითი უნდა ეხელმძღვანელათ დედა-ენის განსაზღვრისას: ბავშვის ეროვნული ენით, ეროვნული წარმოშობის გათვალისწინებით თუ ბავშვის სალაპარაკო, საკომუნიკაციო ენით.

ამ საკითხთან დაკავშირებით კვლავ დაუპირისპირდა ორი ჯგუფი - ერთის მხრივ დ. ბააზოვი და მისი მიმდევრები, მეორეს მხრივ მ. ხანანაშვილის თანამოაზრეები.

დ. ბააზოვის ჯგუფი მოითხოვდა ებრაელებით კომპაქტურად დასახლებულ უბნებში გახსნილიყო ებრაული სკოლები, სადაც ასწავლიდნენ ებრაულ ენას, ისტორიას, ლიტერატურას, დაარსებულიყო ებრაული სტამბები, სადაც დაიბეჭდებოდა ებრაული წიგნები და სახელმძღვანელოები.

დ. ბააზოვს სჯეროდა, რომ თუ ამ გზით ვივლით და არ გვექნება ხელის შეშლა, შესაძლებელი გახდებოდა ებრაელთა კულტურული და საგანმანათლებლო დონის მკვეთრი გაუმჯობესება, წინსვლა პროგრესისაკენ, რამეთუ პროგრესის საფუძველთა საფუძველია განათლება. იგი აუცილებელ საჭიროებად თვლიდა ებრაელთათვის კლუბების გახსნას, ლექცია-მოხსენებებს, პერიოდული და არაპერიოდულ გამოცემებს.

ეს იყო კულტურული ავტონომიის შექმნის აუცილებელი პირობა. ჩამოთვლილი საკითხების დადებითად გადაჭრის შემთხვევაში მკვეთრად გაუმჯობესდებოდა ებრაელთა საგანმანათლებლო დონე, კიდევ უფრო ამაღლდებოდა მათი ეროვნული თვითშეგნება, რელიგიურ განათლებასთან ერთად შესაძლებელი გახდებოდა საერო განათლების მიღება.

ქართველ ებრაელთა კულტურული გათვითცნობიერების საქმეში დიდი როლი შეასრულა წერა-კითხვის სალიკვიდაციო სკოლასთან ჩამოყალიბებულმა ქართველ ებრაელთა დრამატულმა დასმა „კადიმა“, რომლის დამაარსებელი იყო გერცელ ბააზოვი. „კადიმა“-ს სახელწოდება სიმბოლურად გამოხატავდა მის მიზანს და ამოცანებს („კადიმა“ ებრაული სიტყვაა და ნიშნავს „წინსვლას“), რაც მდგომარეობდა ქართველ ებრაელთა კულტურული დონის ამაღლებაში. „კადიმას“ სპექტაკლებს წინ

უძლოდა 102-ე შრომითი სკოლისა და წერა-კითხვის სალიკვიდა-
ციო სკოლის მოსწავლეთა ძალებით მომზადებული ლიტერატუ-
რულ-მუსიკალურ-ვოკალური სალამო.

სწორედ ამ სალამოებში დაკავებული ძალების საფუძველზე
ჩამოყალიბდა დრამატული დასი „კადიმა“.

პირველი ლიტერატურული სალამო შედგა 1923 წლის დე-
კემბრის პირველ რიცხვებში, რომელმაც თბილისის ებრაული
მოსახლეობის დიდი ინტერესი გამოიწვია. იმ სალამოს შესახებ
გ. ბააზოვი ჟურნალში „თეატრი და ცხოვრება“ წერდა: „ბავშვ-
ვების უნარიანობა -შესანიშნავი ნიჭი და საუცხოვო ასრულება
როლებისა - ყველა ეს იმდენად მოულოდნელი იყო ჩვენი ხალხ-
ისათვის, რომ მათ აღტაცებას საზღვარი არა ჰქონდა.“ ამის
შემდეგ კიდევ გაიმართა ორი სალამო, რომლებშიც ბავშვების
ნიჭიერმა თამაშმა კვლავ მაყურებელთა დიდი მონონება დაიმ-
სახურა. გ. ბააზოვის ხატოვნი შეფასებით „ეს სამი წარმოდგენა
იყო სამი დიდი ყუმბარა, გადასროლილი ებრაელთა გეტოში, სა-
დაც 102-ე შრომის სკოლის (ებრაელ) მოწაფეებმა დაამტკიცეს,
რომ ისინი მართლაც არიან პიონერები ახალი ქვეყნის და ახალი
ცხოვრების.“ 172

1925 წლის 12 იანვარს „კადიმამ“ წარმოადგინა მეკლერ-
ის დრამა „ხასა გივამი“ რომელიც ებრაულიდან თარგმნა ნა-
თან ელიაშვილმა. იგი დაიდგა წითელი არმიის თეატრის შე-
ნობაში. სპექტაკლმა საზეიმო ვითარებაში ჩაიარა. სპექტაკლში
მონაწილეობდნენ ებრაელ ბავშვთა გუნდი, მოცეკვავენი და
სხვა. პიესის დაწყებამდე გ. ბააზოვმა თავის შესავალ სიტყვაში
განაცხადა: „თქვენს წინაშე წარმოსდგებიან ისინი, ვინც ორი
კვირის წინად ანი და ბანი არ იცოდნენ“. შემდეგ მან ილაპარაკა
ქართველ ებრაელთა შორის შემდგომი კულტურული მუშაობის
შესახებ. წარმოდგენის დაწყებამდე ბავშვებმა იმღერეს „ინტერნა-
ციონალი“, ხოლო დასასრულს გაიმართა პატარა ზეიმი. სცენაზე
ჩამწკრივებულნი იყვნენ 102-ე შრომითი სკოლისა და წერა-
კითხვის უცოდინრობის სალიკვიდაციო სკოლის მოსწავლეები,
დასი, სტუმრები, „კადიმას“ ხელმძღვანელობა და სხვა. შეკრე-
ბილთ პირველმა სიტყვით მიმართა ჟურნალ „თეატრი და ცხ-
ოვრების“ რედაქტორმა იოსებ იმედაშვილმა, რომელმაც აღნიშნა
„კადიმას“ მოღვაწეობის, 102-ე შრომის სკოლისა და სალიკვიდა-

ციო სკოლის მუშაობის დიდი მნიშვნელობა ქართველ ებრაელთა კულტურულად დაწინაურების საქმეში.¹⁷³ ქუთაისელი ებრაელი სტუდენტების სახელით მიესალმა გერმონ მეგრელიშვილი, რომელმაც აღუთქვა შეკრებილთ, რომ მსგავს მუშაობას ქუთაისის მოწინავე ებრაელი ახალგაზრდობაც შეუდგებოდა. სიტყვით გამოვიდნენ აგრეთვე ილ. მოძღვრიშვილი და დ. ბააზოვი.

შემდეგ სპექტაკლად დასმა წარმოადგინა გ. ბააზოვის პიესა „საიდუმლო ბინა“ (პიესას ჰქონდა მეორე სახელიც „ნაძვების ვაკე“), რომელიც შედგებოდა ხუთი მოქმედებისაგან და გადმოსცემდა XV საუკუნის ესპანეთის ებრაელთა ცხოვრების სურათებს. პიესაში მთავარ როლებს ასრულებდნენ ავტორის და - ფანია და ძმა - ხაიმ ბააზოვები. ამის შემდეგ „კადიმამ“ დადგა ჩირიკოვის პიესა „ებრაელები“, რომელშიც მთავარ როლს ასრულებდა პ. კანდელაკი. „კადიმას“ წარმატებას დიდად შეუწყო ხელი იმ ფაქტმაც, რომ დასს ხელმძღვანელობდა იმ დროს ნიჭიერი ახალგაზრდა და შემდეგში ცნობილი ქართველი რეჟისორი დ. ანთაძე. უნდა ითქვას, რომ თუ „კადიმამ“ გარკვეული როლი შეასრულა ქართველ ებრაელთა კულტურულად დაწინაურების საქმეში, ამაში ქართველი ხალხის სასიქადულო შვილის დ. ანთაძის დამსახურებაცაა.

ბუნებრივია, არავითარ კულტურულ წინსვლაზე არ შეიძლებოდა ფიქრიც კი, თუ არ მოგვარდებოდა ღარიბ ებრაელთა (ასეთს კი ებრაელთა უმრავლესობა შეადგენდა) ეკონომიკური მდგომარეობა. ქართველ ებრაელთა მდგომარეობისა და საჭიროებათა შესწავლის მიზნით საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა 1925 წლის 29 ოქტომბერს გამოჰყო სპეციალური კომისია ცნობილი პარტიული და სახელმწიფო მოღვაწის ვანო სტურუას ხელმძღვანელობით. კომისიამ გულმოდგინედ შეისწავლა არსებული ვითარება და თავისი დასკვნა წარუდგინა მთავრობას, რის საფუძველზეც 1926 წლის 18 ივნისს მიღებულ იქნა ქართველ ებრაელთა შორის მუშაობის ვრცელი პროგრამა. ¹⁷⁴

1927 წლის 25 დეკემბერი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი თარიღია საქართველოს ებრაელთა სოციალურ ისტორიაში. ამ დღეს თბილისში შეიქმნა საკავშირო საზოგადოება „ოზეტის“ საქართველოს განყოფილება. მის მთავარ ამოცანას შეადგენდა ხელი შეეწყო

საქართველოს ებრაელების სოფლის მეურნეობაში ჩაბმისათვის.

როდესაც ლაპარაკია ქართველ ებრაელთა კულტურულ და საგანმანათლებლო წარმატებებზე წინა პლანზე წარმოდგება გ. ბააზოვის ფიგურა.

გ. ბააზოვი ქართულ ლიტერატურაში ცნობილია, როგორც მწერალი და, პირველ რიგში, დრამატურგი. მაგრამ გ. ბააზოვის პუბლიცისტიკა, რომელიც გამოირჩევა მძლავრი ეროვნული სულისკვეთებით და მაღალი პროფესიული ჟურნალისტური დონით, არანაკლებ მნიშვნელოვანია და იმსახურებს იყოს ცალკე შესწავლის საგანი.

უპირველეს ყოვლისა უნდა აღინიშნოს, რომ, მართალია, მისი პუბლიცისტური ფონდი რაოდენობრივად არ გახლავთ მდიდარი, მაგრამ თემატიკის აქტუალობის თვალსაზრისით, ჩვენთვის ფასდაუდებელ მასალას წარმოადგენს. წერილების უმეტესობა ავტორს სრულიად ახალგაზრდას 19-20 წლის ასაკში აქვს დაწერილი, მაგრამ, მიუხედავად ახალგაზრდული ასაკისა, მის ყოველ წერილს ეტყობა ჩამოყალიბებული ჟურნალისტის ხელი. მის წერილებში ავტორის მიზანსწრაფული, ყოველი დებულება დასაბუთებული და ღრმად გააზრებულია. მათში ფართო მასშტაბით ვლინდება გერცელის ეროვნულ-მოქალაქეობრივი თვალთახედვა, ცხორებისეული პრობლემების საფუძვლიანი ცოდნა, მოვლენათა ანალიზის განზოგადების ნიჭი და უნარი. ამ წერილების უმთავრესი სულისკვეთება ებრაელი ხალხის წარსულზე, აწმყოსა და მომავალზე დაუცხრომელი ფიქრითაა განსაზღვრული.

გ. ბააზოვი, როგორც ჭეშმარიტი შვილი თავისი ხალხისა, ფიქრობს და ზრუნავს მის ხვალისდელ დღეზე, მის მომავალზე. იგი მარტო პრობლემების წამოჭრით როდი კმაყოფილდება, პირიქით, სახავს კიდევ ამ პრობლემების გადაჭრის გზებს.

გ. ბააზოვის პუბლიცისტურ შემოქმედებაში პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს წერილების ციკლი „წერილები საქართველოს ებრაელებზე“, რომელიც იბეჭდებოდა 1923წ.გაზ. „ტრიბუნის“ 7, 12, 14 და 16 სექტემბრის ნომრებში გაგრძელებებით. ავტორი გულისტკივილით მოუთხრობს მკითხველს თანამოქმეთა - ქართველ ებრაელთა სავალალო მდგომარეობის შესახებ, მისი ყოფაცხოვრების მრავალ საჭირობოროტო საკითხებზე. თითქოს მემ-

კვიდრეობით გადაეცა გერცელს მამიდან - დავიდ ბააზოვისგან, რომელიც თავის დროზე (XX ს. ოციან წლებში) იღვწოდა და იბრძოდა ქართველ ებრაელთა უკეთესი მომავლის შესაქმნელად, მათი კულტურული ჩამორჩენილობის, გაუნათლებლობის წყვდიადიდან გამოსაყვანად, ის პრობლემები, რის გადაჭრისთვის იმდენი დრო და ენერგია დახარჯა მამამისმა, მაგრამ სხვათა და სხვათა მიზეზების გამო, სამწუხაროდ, ვერ შეძლო ჩანაფიქრის ხორცშესხმა.

მამის მსგავსად გ. ბააზოვიც ყოველმხრივ ცდილობდა დაეყვანა ხალხის შეგნებამდე მათი მაშინდელი საშინელი მდგომარეობიდან თავდაღწევის აუცილებლობა სწავლა-განათლების დაუფლების, კულტურული დონის ამაღლების, პირველ რიგში ჩარჩ-ვაჭრობაზე უარის თქმით, რადგან ხედავდა, რომ ხვალ-ინდელი დღე მის ხალხს სიკეთეს არ მოუტანს, თუ თავს არ დაანებებს ჩარჩ-ვაჭრობას და არ დაადგება განათლების მიღების გზას.

აი, როგორ ახასიათებს მწერალი საქართველოს ებრაელობის მდგომარეობას:

„საქართველოს ებრაელი დასაწყისიდან იყო ცხვარივით მორჩილი. მას ყველა უყვარდა, ის ყველას ნდობით შესცქეროდა და ამიტომ ამ „უპატრონო ეკლესიას“ დაეპატრონენ „არამკითხე აპეკუნები“ რომლებიც ეწოდნენ უსინდისო სპეკულაციას, მეთაურები არას ზრუნავდნენ მათთვის და ბრბო მიჰყვებოდა მათ... ხალხი არას ითხოვდა და მთავრობაც თავისი ინდიფერენტული განწყობილებით ხელს უწყობდა მრავალსაუკუნეობრივი დუმისის კოშკის აგებას.

რელიგიური ფანატიზმის მსოფლმხედველობა ძალიან ადვილად ეგუება ჩარჩობის განვითარებას და ჩარჩობასაც არაფერი სანინააღმდეგო აქვს ფანატიზმთან. ჩარჩულად მოაზროვნე ადამიანის მსოფლმხედველობა ამას ვერ გასცდება. რომ ის ამას გასცდეს საჭიროა მათ დაუპირდაპირდეს პარალელურად მეორე ძალა. ეს არის კულტურული ძალა, მაგრამ კულტურული ძალა არასოდეს არ იკიდებდა ფეხს და სუსტი იყო წინა ძალებთან შედარებით.“¹⁷⁵

მწერალი არ კმაყოფილდება რეალობის კონსტატაციით. მას სურს ეძიოს, გამოიკვლიოს, ვინ არის დამნაშავე ებრაელ-

თა ასეთი რეალობის ჩამოყალიბებაში. იგი სვამს კითხვას: „ვინ არის დამნაშავე იმაში? ვინ არის დამნაშავე იმაში, რომ დღესაც მის პროფესიას ამშვენებს „ჩარჩობა“, რომლის გულისთვის ის იძულებულია აიტანოს ათი ათასი შეურაცხყოფა? ნუთუ მართლა ესაა ებრაელთა ნაციონალური პროფესია, როგორც ზოგიერთ ანტისემიტებს ჰგონიათ?“ 176

და იქვე ასკვნის: „და პასუხი ცხადია. არავინ არის დამნაშავე, თუ იმას თავში ურტყამენ: ჩარჩი ხარო, მაგრამ ყველა დამნაშავეა იმაში, რომ ის ჩარჩია.“ 177

გ. ბააზოვი თვითვე პასუხობს თავის კითხვას და ჩამოთვლის ყველა იმ გარემოებას, რამაც ქართველი ებრაელი მიიყვანა მსგავსი უფსკრულის პირას. მისი აზრით დამნაშავენი არიან ფანატიკოსი ხახმები, რომლებსაც საუკუნეების მანძილზე ეჭირათ ხალხის ხელმძღვანელობის სადავეები; დამნაშავენი არიან ისინი, ვინც ამა თუ იმ მიზეზის გამო გულგრილად ეკიდებოდა ამ ხალხს, ის მცირერიცხოვანი ახალგაზრდა ინტელიგენცია, რომელსაც არ უნდა გულთან ახლოს მიიტანოს ამ ხალხის გასაჭირი, გაიგოს მისი ბნელეთიდან გამოყვანის საჭიროება, გაისარჯოს საამისოდ. დაბოლოს, ასკვნის:

„მაშასადამე, თუ საქართველოს ებრაელთა შორის ჯერჯერობით არ გადადგმულა არავითარი კულტურული ნაბიჯი, ამაში დამნაშავეა ის „უჩემოდ ვინ იმღერეთობა“, რომელმაც საქართველოს ებრაელთა მოწინავე პირებშიც გაიდგა ფესვები და თუ ეს ჩანასახში არ იქნა ჩახშული და მოსპობილი, მაშინ ის გაიზრდება და არასოდეს საქართველოს ებრაელობა არ ეღირსება კულტურულ განთიადს.“ 178

გ. ბააზოვმა ნათლად ჩამოაყალიბა რა ქართველ ებრაელთა სავალალო ყოფა-ცხოვრების ასპექტები, დასახა ამ მდგომარეობიდან თავის დახსნის გზები, გადანყვიტა უბრალო მაყურებლის როლში კი არ ყოფილიყო, არამედ თვითონაც აქტიური მონაწილეობა მიეღო ამ მეტად მნიშვნელოვან ბრძოლაში. მთელი თავისი შრომითი და შემოქმედებითი მოღვაწეობით იგი ემსახურებოდა ამ კეთილშობილურ სახალხო საქმეს და ძალ-ღონეს არ იშურებდა ქართველ ებრაელთა კულტურული და საგანმანათლებლო პროგრესისათვის.

გ. ბააზოვის დამოკიდებულება „თარბუთისადმი“ განსაკუთ-

რებული იყო. მას მიაჩნდა, რომ „თარბუთის“ ფარგლებში ებრაელი ახალგაზრდობა მიიღებს სათანადო ცოდნას ებრაული ენის, ლიტერატურის, ებრაელთა ისტორიის შესწავლის სფეროში. მისი თქმით „თარბუთი“ ისევე აუცილებელია საქართველოს ებრაელთათვის, როგორც წყალი თევზისათვის...“ „თარბუთის“ წინაშე იგი დიდ ამოცანებს აყენებს და იმედს გამოსთქვამს, რომ მას ძალუძს დასმული საკითხების გადაჭრა. იგი იმედოვნებს, რომ „მთელი ეს რენესანსი და მისი დასაწყისი საქართველოს ებრაელთა ცხოვრების ისტორიაში აღინიშნება „თარბუთის“ ეპოქით“.

ჯერ კიდევ დავიდ ბააზოვის პოლემიკაში ი. და მ. ხანანაშვილებთან დიდი ადგილი ჰქონდა დათმობილი კამათს ქართველ ებრაელთა ეროვნულობის შესახებ. ეს კამათი გამოიწვია ხანანაშვილების მიერ გადმოსროლილმა დებულებამ, რომ საქართველოს ებრაელები არიან მოსეს რელიგიის მიმდევარი ქართველები. ამიტომ ისინი ეროვნულად ქართველები, ხოლო სარწმუნოების მიხედვით ისრაელები არიანო. ამ საკითხზე კამათი კარგად ხანს არ შეწყვეტილა, თუმცა უნდა ითქვას, საქართველოს ებრაელობის აბსოლუტური უმრავლესობა უარყოფდა ამ აზრს და უკუაგდებდა ფაქტობრივად ასიმილაციურ დებულებას.

გერცელ ბააზოვი, შეეხო რა ამ საკითხს, წერდა: „სტუდენტ მიხაკო ხანანაშვილს ეგონა, რომ კულტურული ნიღბის ქვეშ დავით ბააზოვმა შემოგვაპარა სიონიზმის იდეაო და მორთო ყვირილი: ჩვენ არაფერი გვაქვს საერთო ებრაელებთან, ჩვენ ქართველები ვართო... სურდა დაემტკიცებინა, რომ ჩვენ ვართ ეროვნებით ქართველები და ჩვენი სახელია „ისრაელი ქართველები“ და არა „საქართველოს ებრაელობა“ 179. იგი გულისტკივილით აღნიშნავს, მიუხედავად იმისა, რომ ამ საკითხში ყველა დ. ბააზოვს უჭერდა მხარს, ხოლო ხანანაშვილებს - 2-3 სტუდენტი, მაშინდელი გაზეთების უმრავლესობამ, სადაც ადრე სიამოვნებით ბეჭდავდნენ დ. ბააზოვის წერილებს, ამ პოლემიკის შემდეგ დ. ბააზოვს კარი დაუკეტეს და აღარ იღებდნენ მის წერილებს დასაბეჭდად. ერთადერთი გამონაკლისი იყო გაზეთი „სამშობლო“, რაც რედაქტორის ია ეკალაძე-ცინცაძის დამსახურებაა.

გაზეთ „ტრიბუნის“ 1923წ. N578-ში ჟურნალისტიმა პეტრე მირიანაშვილმა გამოაქვეყნა წერილი, „საქართველოს ისრაელთა ავტონომია“, რომელშიც მკაცრად აკრიტიკებს და უარყოფს

კიდეც დ. ბააზოვის იდეას ქართველ ებრაელთა კულტურული ავტონომიის შესახებ. გ. ბააზოვი ასე ახასიათებს ხსენებულ წერილს: „პეტრე მირიანაშვილის წერილი არის გროვა ლანძღვა-გინებით შეზავებული გასავალი წინადადებებისა. აქ არ არის არავითარი შინაარსი, არ არის რაიმე აზრი და ავტორის საბოლოო სიტყვა. მთელი წერილი არის დიდი ულოგიკობა, ფაქტების დამახინჯება, განგებ თვალების ახვევა...“¹⁸⁰ იგი ერთხელ კიდევ შეახსენებს დ. ბააზოვის იდეის ძირითად მოთხოვნას „ჩვენ გვინდა ჩვენი სკოლა, სადაც ვასწავლით ებრაულ ენას, ისტორიას, ლიტერატურას, მეცნიერებას და სხვა, რაც საშუალებას მოგვცემს გამოვზარდოთ ჩვენი შვილები ჩვენი ზნე-ჩვეულებებით, რომელშიც იქნებიან მცოდნე თავისი ვინაობისა და გამოსადეგი თავისი ერისა და კაცობრიობისა.“¹⁸¹

გ. ბააზოვი აკრიტიკებს პ. მირიანაშვილის უკეთურ შეურაცხმყოფელ აზრს „საქართველოს ებრაელს პატიოსანი შრომა თავიდანვე ჩარჩობაში გაუცვლია და მყვლეფავად ქცეულაო“. და ასკვნის, რომ მისი ეს აზრი ყველაზე რეაქციულ ანტისემიტს თუ მოუვიდოდაო თავში.

გ. ბააზოვმა სწორი ანალიზი გაუკეთა ქართველ ებრაელთა სოციალურად, კულტურულად და განათლების მხრივ ჩამორჩენის მიზეზებს, დასახა მათი გამოსწორებისა და უკეთესი მომავლის გზები. იგი იმედს გამოთქვამს, რომ განსხვავებით წინა ხელისუფლებისაგან, საბჭოთა მთავრობა მაინც მიაქცევს ყურადღებას ამ ბედიტა თუ უბედობით დაჩაგრულ ხალხს.

გ. ბააზოვის ეროვნული პატრიოტიზმის გადმოცემისას არ შემიძლია ყურადღების გარეშე დავტოვო მისი შესანიშნავი ესსე „ლამ 9 აბის“¹⁸². სალამოს მორწმუნე ებრაელები იკრიბებიან სინაგოგაში და სპეციალური ლოცვით სიბნელეში იატაკზე ფეხმორთხმულნი მოთქმით გლოვობენ წმიდა ტაძრის აოხრებას.

ესსე წარმოადგენს მაღალი ლიტერატურის ბრწყინვალე ნიმუშს. შეუძლებელია აუღელვებლად წაიკითხოთ ორ გვერდზე გადმოღვრილი ებრაელთა წამების, ხოცვა-ჟლეტის სევდის მომგვრელი პატარა, მაგრამ ღრმააზროვანი, ეროვნული სულით, დიდი ებრაული მარადიული დარდით გამსჭვალული ეს ნაწარმოები. მასში მოცემული სახეები, გენიალური მიგნებები და ასევე მათი ბრწყინვალე გამოხატვა ქართული ლიტერატურის

შესანიშნავ ძეგლად წარმოგვიდგენს.

ვინ არიან ამ ესსეს გმირები? მას გმირები არ ჰყავს, გმირი მხოლოდ ერთია - ებრაელი ხალხი! მსოფლიოს ნებისმიერ კუთხეში, სადაც ცხოვრობს ებრაელი, აღნიშნავენ ამ ტრაგიკულ თარიღს. ამიტომ ტკივილი საერთოა, სევდა მარადიული ყველასთვის, მთელი ხალხისთვის. იგი საერთო-სახალხო ტრაგედიაა და ხალხიც, როგორც საერთო ტკივილსა და დარდს აღნიშნავს ამ თარიღს.

საოცარ სახეებს ქმნის მწერალი, საოცრად ზუსტად გამოგვცემს იმ ლამის განწყობილებას. „დაღვრემილი მაგიდა, გარშემო 12 ადამიანი - მოხუცი და ახალგაზრდა“. მაგიდის გარშემო 12 მგლოვიარე ადამიანი - ეს თარიღი, ეს მოვლენა ერთნაირად სტიკვა მოხუცსაც და ახალგაზრდებსაც. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ვიდრე მომდევნო თაობა განიცდის და იზიარებს წინა თაობის ტკივილს, ეს ფაქტი, რაგინდ მძიმეც არ უნდა იყოს გასახსენებლად, არ მიეცემა დავინწყებას, ემახსოვრება ყველას - მოხუცსაც და ახალგაზრდასაც.

„მათი თვალები ლაპარაკობენ, მეტყველებენ, ენა კი დადუმებულია. მათ თვალებში გამოსჭვივის საოცარი მწუხარება, ანარეკლი წინაპართა წამების...“

ერთი შეხედვით შეიძლება ისინი უსულო, გაქვავებულ არსებებს ჰგავდნენ, მაგრამ მათი თვალები მოძრაობენ...“

ტკივილისაგან გაქვავებული სახეები ებრაელებისა, ამ სიცოცხლე გამწარებული, ნატანჯ-ნაგვემი ხალხისა. ყველა გლოვობს, ყველა ტირის, იქაც საქართველოში, სადაც იწერებოდა ეს ესსე და შორეულ ამერიკაშიც, სადაც ებრაელმა შეიძლება ბევრი რამე დაკარგა თავისი ხალხის ადათ-წესებისაგან, მაგრამ ამ დღეს ის არ დაივიწყებს, იგლოვებს ყველა ებრაელთან ერთად, როგორც ამას მოითხოვს ებრაული ტრადიცია, ებრაული სული, ებრაული მეხსიერება. ამიტომაც გვეუბნება მწერალი: „ცრემლები. ამაღამ დაიღვრება ცრემლების ოკეანე. აგარაკის 12 ებრაელი შეუერთებს თავის ცრემლებს თოთხმეტი მილიონი მოძმეების ცრემლებს. ამაღამ მთელ მსოფლიოში აქვითინდება შთამომავალი აღმოსავლეთის ნაპირებისა... ამაღამდელ ღამეს ერმა დაჰკარგა თავისუფლება, სამშობლოს დამოუკიდებლობა და მონა გახდა ძლიერი თვითმპყრობელებისა.“

აი ამ ნაწარმოების მთავარი პათოსი - შეახსენოს ებრაელს თავისი ისტორიის ეს მწარე მონაკვეთი, რათა მუდამ ახსოვდეს და გადასცეს შთამომავლობას მისი ხალხის ისტორიის ეს ბედ-კრული ეპიზოდი.

გარდა აღნიშნულისა, ესეს კითხვისას დაფიქრებულ მკითხველს დაებადება კითხვა - რის თქმა სურს ავტორს ამ ტრაგიკული, სულის დამამძიმებელი სურათების დახატვით?

იერუსალიმისა და ტაძრის აოხრების ერთ-ერთ მიზეზად სახელდება ის უთანხმოება, შუღლი და გაუტანლობა, რაც სუფევდა მაშინ იერუსალიმის დამცველთა შორის. შედეგად მივიღეთ, რაც მივიღეთ - გაგვიოხრეს წმიდა ტაძარი, დააქციეს წმიდა ქალაქი. ამ ნაწარმოებით მწერალი თითქოს გვახსენებს, მოვსპოთ ჩვენ შორის უთანხმოება, ქიშპი და ამპარტავნობა, გაერთიანებული ძალებით ვიბრძოლოთ ჩვენი ხალხის საკეთილდღეოდ, მისი ნათელი მომავლის შესაქმნელად. თუ ასე არ მოვიქცევით ისტორია არ გვაპატიებს იმას, რომ მის მიერ მოცემული გაკვეთილიდან სათანადო დასკვნები ვერ გამოვიტანეთ.

კიდევ ერთი საკითხი.

ზემოთ, დ. ბააზოვის შესახებ საუბრისას შევეხეთ მის ერთ

გერცელ ბააზოვი

მოსაზრებას, კერძოდ, „ამ დროს (იგულისხმება 9 აბის დღე - შ.წ.), როდესაც მთელი ქვეყნიერების ებრაელობა სტირის (გავიხსენოთ, როგორ არის გ. ბააზოვთან: „ამალამ დაიღვრება ცრემლების ოკეანე. აგარაკის 12 ებრაელი შეუერთებს თავის ცრემლებს თოთხმეტი მილიონი მოძმეების ცრემლებს. ამალამ მთელ მსოფლიოში აქვითინდება შთამომავალი აღმოსავლეთის ნაპირებისა...“), თქვენ მხიარულობთ, თუ თქვენც იმათსავით სტირით და იმათსავით გლოვობთ, იმათსავით ნალვობთ...“ და კიდევ „მთელი ქართველი ებრაელობა ისეთივე

ებრაელნი არი-ან, როგორნიც არიან რუსეთ-ამერიკისა და თვით პალესტინისა. არვითარი იოტის ოდენი განსხვავება არ არსებობს ჩვენში ეროვნულად და სარწმუნოებრივადაც.“

თუ გერცელ ბააზოვის აღნიშნულ ესსეს განვიხილავთ დ. ბააზოვის მოცემული მოსაზრების ჭრილში, დავრწმუნდებით მათში ჩადებული აზრის იდენტურობაში: კერძოდ, გერცელი მხატვრული სახის საშუალებით გადმოგვცემს იგივეს, რასაც მამამისი დ. ბააზოვი ამბობს ერთიანი ებრაელი ერის არსებობის შესახებ. „ამაღამ მთელ მსოფლიოში აქვეითდება შთამომავალი აღმოსავლეთის ნაპირებისა“ - წერს გერცელი. „იმათსავით სტირით და იმათსავით გლოვობთ, იმათსავით ნაღვლობთ“ ამბობს რაბინი ბააზოვი. დასკვნა ნათელია, რაც დ. ბააზოვმა ასე გამოხატა: ყველა ქვეყნის ებრაელი ერთია და ყველას ერთი სარწმუნოება გააჩნია. ეს კი ნიშნავს, რომ არსებობს მსოფლიო ებრაელი ერი და ქართველი ებრაელობა მისი განუყოფელი ნაწილია. ეს კი გახლავთ სიონიზმის ერთ-ერთი ფუნდამენტური იდეა.

გ. ბააზოვის პრაქტიკული მოღვაწეობა მისი თეორიული მრწამსის რეალურ ხორცშესხმას წარმოადგენს. იგი მთელი ენერგიით ჩაება ქართველ ებრაელთა საგანმანათლებლო საქმიანობაში და თავისი ცოდნითა და შემოქმედებითი პოტენციალით დიდი სარგებლობა მოჰქონდა.

როგორც უკვე ითქვა, იგი ხელმძღვანელობდა წერა-კითხვის უცოდინრობის ერთ-ერთ სალიკვიდაციო ჯგუფს, ასწავლიდა 102-ე შრომით სკოლაში, რომლის დაარსებასა და მოწაფეებით დაკომპლექტებაში დ. ბააზოვთან და ნათან ელიაშვილთან ერთად დიდი ღვაწლი მიუძღვის.

გ. ბააზოვი იყო ის პიროვნება, რომელიც ძალასა და ენერგიას არ იშურებდა ქართველ ებრაელთა ყოფა-ცხოვრების გაუმჯობესებისათვის, მათი კულტურა-განათლების მხრივ დანაშინაურებისა და პროგრესისათვის. სამწუხაროდ, მას ადრე მოუსწრაფა სიცოცხლე ბოლშევიკების სისხლიანმა რეჟიმმა (დაიღუპა ციხეში 1938 წ.). საქართველოს ებრაელობამ დაჰკარგა დიდი ქომაგი, მისი ღირსეული მომავლისთვის მოღვაწე პიროვნება, საყოველთაოდ აღიარებული მწერალი და დრამატურგი.

დასკვნა

1. საქართველოში ებრაელთა მოსვლა რამდენიმე გზით უნდა მომხდარიყო. სხვადასხვა მეცნიერი სხვადასხვანაირად აშუქებს ამ საკითხს. ლეონტი მროველის აზრით („ქართლის ცხოვრება“) ებრაელთა პირველი ნაკადი მოვიდა ნაბუქოდონოსორის მიერ იერუსალიმის აოხრების შემდეგ (586 ძვ.წ.); ვახუშტი ბატონიშვილი უშვებს შესაძლებლობას, რომ ადრეც უნდა მოსულიყვნენ ებრაელები. აკად. გ. მელიქიშვილის აზრით ებრაელთა პირველი ნაკადი საქართველოში გამოჩნდა II საუკუნის 60-ან წლებში. მის აზრს ეთანხმება აკად. იცხაკ დავიდი. იაკობ პაპიაშვილის მიხედვით ებრაელთა პირველი შემოსვლა მოხდა 597 (ძვ.წ.) შემდეგ. პროფესორი კ. ლერნერი იძლევა განსხვავებულ თარიღს III-II ს. (ძვ.წ.).

2. ქართულში გვხვდება ებრაელობის აღმნიშვნელი ტერმინები: „ურია“, „ებრაელი“, „ისრაელი“ და მათგან ნაწარმოები სხვა სიტყვები - „ურიასტანი“, „ყიბრი, ყივრი, ყიური, ებრაული, ებრაელები“, „ისრაელიტი, ისრაელური, ისრეელიშვილი“.

3. კავკასიის ებრაელთა ანთროპოლოგიური კვლევის შედეგების გათვალისწინებით პროფ. ელდარ მამისთვალიშვილი იძლევა დასკვნას: „ებრაელებს, საერთოდ, სამ ჯგუფად ყოფენ:

ა. დაბადებით და რელიგიით ებრაელი

ბ. ებრაელი რელიგიით, მაგრამ არა წარმოშობით

გ. ებრაელი წარმოშობით და არა რელიგიით“

4. ქართველი ებრაელობა გამოირჩეოდა ღრმა რელიგიურობით. ფანატიზმამდე მისულმა რწმენამ თავისი დაღი დაასვა მათ ყოფას. იგი ჩაიკეტა თავის ნაჭურჭში და ეწინააღმდეგებოდა ყოველგვარ გარეშე მოვლენებს. ამიტომაც კულტურისა და განათლების სინათლემ მათ წყვდიადით მოცულ ცხოვრებაში ვერ შეაღწია, რამაც გამოიწვია მათი საერო კულტურისა და განათლების ერთობ დაბალი დონე. მაგრამ აღნიშნულმა რწმენის უსაზღვრო ერთგულებამ, მიუხედავად ისტორიული კატაკლიზმებისა, ქართველ ებრაელს შეუნარჩუნა თავისი ისტორიული ებრაული მეობა. ეს კი, უდავოდ, რელიგიის, რწმენის დიდი დამსახურებაა.

იუდაიზმის მალარებელი ებრაელი თავის თავს თვლიდა

მხოლოდ იმ ერის შვილად, რომელიც ღმერთმა აირჩია თავის ხალხად და არასოდეს ჰკარგავდა უკეთესი მომავლის იმედს. ისტორიული თვითშეგნებით ისინი გაცილებით მაღლა იდგნენ სხვებთან შედარებით. უფრო მეტიც, ისტორიული შეგნება არა მარტო უნაზღაურებდა სამშობლო ტერიტორიის დაკარგვას, ეს შეგნება, ხსოვნა წარსულისა გარკვეულად ცვლიდა კიდევ დაკარგულ ტერიტორიას. ხსოვნა დაკარგული სამშობლოს შესახებ სიმბოლურად სცვლიდა ანმყოში არსებულ რეალობას და ამ ხსოვნით, მომავლის იმედით ცოცხლობდა. „ღემანა ჰაბაა ბირუმ-ალაიმ“ - ეს გახლდათ დიასპორის ებრაელთა მთავარი მოწოდება „მომავალ წელს იერუსალიმში“.

5. ქართველ ებრაელთა ცხოვრებაში 1915 წ. შეიძლება ჩათვალოს ერთ-ერთ უაღრესად მნიშვნელოვან თარიღად, რადგანაც მან დაარღვია ის მთვლემარე, უფრო კი მიძინებული, სულიერი ყოფა ქართველ ებრაელთა, რომელშიც ისინი იმყოფებოდნენ საუკუნეთა განმავლობაში. ამ წელს გაზეთმა „სახალხო ფურცელმა“ გამოაქვეყნა ცხინვალის რაბინის ა. ხვოლესის „მოწოდება საქართველოს ებრაელთა რაბინებისადმი“, რომელმაც სათავე დაუდო ქართველ ებრაელთა სულიერ გამოფხიზლებას, მოძრაობას საქართველოს რაბინთა კრების მოსაწვევად ქართველ ებრაელთა მომავალი ცხოვრების განხილვის მიზნით.

6. აღსანიშნავია, რომ თუ აქამდე, ზოგადად, ებრაელთა და, კერძოდ, ქართველ ებრაელთა შესახებ წერდნენ მხოლოდ ქართველი ავტორები, ამიერიდან გაზეთებში გამოჩნდა ქართველ ებრაელთა პუბლიკაციებიც, რაც წარმოადგენს ძვირფას მასალას ქართველ ებრაელთა ნაციონალური აზროვნების შესასწავლად.

პრესაში ქართველ ებრაელთა გამოსვლებს ბიძგი მისცა რაბინთა კრების ირგვლივ ამტყდარმა კამათმა, რომელიც გაიმართა, ერთის მხრივ, დ. ბააზოვსა და მის თანამოაზრეთა, ხოლო, მეორე მხრივ, ქუთაისის რაბინ რ. ელუაშვილსა და მის მომხრეთა შორის.

რაბინთა კრების ირგვლივ გამართულმა კამათმა მიიღო სულ სხვა მიმართულება მას შემდეგ, რაც ქართულ პრესაში გამოჩნდა მ. და ი. ხანანაშვილების წერილები. დ. ბააზოვსა და მათ შორის გამართულ პოლემიკაში გამოიკვეთა ორი მიმართულება: სიონისტური (დ. ბააზოვი) და ასიმილაციური (მ. და ი. ხანანაშვილები). ორივე მიმართულებას ეწინააღმდეგებოდა ორთ-

ოდოქსული ფრთა რ. ელუაშვილის ხელმძღვანელობით.

პოლემიკის ძირითად თემას წარმოადგენდა ქართველ ებრაელთა ეროვნულობის საკითხის განხილვა.

დ. ბააზოვი თვლის, რომ ქართველი ებრაელები არიან მსოფლიო ებრაელი ერის ნაწილი, რითაც აღიარებს ერთიანი ებრაული ერის არსებობას. მ. და ი. ხანანაშვილების აზრით ქართველი ებრაელები არიან მოსეს სარწმუნოების ქართველები ე.ი. სარწმუნოებით ებრაელები და ეროვნებით ქართველები.

ევროპაში არსებული ანალოგიური მიმდინარეობის განხილვამ გვაჩვენა ევროპის ებრაელთა ასიმილაციური ტენდენციის მსგავსებაც და განსხვავებაც მ. და ი. ხანანაშვილების აღნიშნულ მოსაზრებასთან.

მსგავსება გამოიხატება იმაში, რომ ისინიც აღიარებენ ადგილობრივ ებრაელებს მოსეს სარწმუნოების მქონე, მაგალითად, გერმანელად, ფრანგად და ა.შ.

განსხვავება კი მდგომარეობს იმაში, თუ რა უდევს საფუძვლად, რა მიზანდასახულობა გააჩნია ამ მოსაზრების რეალიზაციას. ევროპის ებრაელები გაგერმანელებით, გაფრანგებით და ა.შ. იღებდნენ იმ სამოქალაქო უფლებებს, რაც გააჩნდათ გერმანელს, ფრანგს, ე.ი. მკვიდრ მოსახლეობას.

ქართველი ებრაელი სამოქალაქო უფლებების მხრივ, ძირითადად, გათანაბრებული იყო მკვიდრ - ქართველ მოსახლეობასთან. თუ პრაგმატულ შინაარსს გამოვრიცხავთ, უნდა ვივარაუდოთ, რომ მათ (მ. და ი. ხანანაშვილებს) ნამდვილად სწამდათ თავიანთი მოსაზრების სისწორე (თუმცა მსგავსი აზრი უფრო ადრე ზოგიერთ ქართველ მოღვაწესაც გააჩნდა, მაგ. ივ. გომართელს), რის გამოც ისინი არ თვლიდნენ თავიანთ თავს ასიმილაციორებად.

7. ქართული პრესა, მოწინავე ქართველი საზოგადოებრიობის წარმომადგენლები იჩენდნენ სიფრთხილეს, რათა უნებლიეთ არ შეეღაბათ ქართველ ებრაელთა ეროვნული ღირსება. ზოგი ქართველი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე იზიარებდა მ. და ი. ხანანაშვილების მოსაზრებებს ქართველ ებრაელთა ეროვნულობის შესახებ. სხვები კი იცავდნენ დ. ბააზოვს ბრალდებისაგან, თითქოს მას სურდა ქართველი და ებრაელი ხალხების ერთმანეთისაგან გათიშვა და მიზნად დაესახა ებრაელთა ჩამოშორება ქართველებ-

ისაგან, ქართული კულტურისაგან, ქართული განათლებისაგან და საერთოდ - ქართული სახელმწიფოებრიობისაგან.

დ. ბააზოვის მეცადინეობა ქართველ ებრაელთა სულიერი გამოცოცხლებისათვის, მათ შორის ებრაული განათლებისა და კულტურის შეტანისათვის დამუხრუჭდა ერთის მხრივ, ფანატიკოს რაბინთა ძალისხმევით, მეორე მხრივ, მ. და ი. ხანანაშვილებისა და მათი მცირე თანამოაზრე ჯგუფის მიერ.

8. 1918 წ. ქუთაისში გამოსვლა დაიწყო ებრაელთა ქართულენოვანმა გაზეთმა „ხმა ებრაელისა“, ხოლო 1924 წ. თბილისში გამოდიოდა ასევე ქართულენოვანი ებრაული გაზეთი „მაკავეელი“. ორივე გაზეთის მიზანდასახულობა გაცხადებულია პირველსავე ნომრის სარედაქციო წერილში. ისინი მოწოდებული იყვნენ გამოეფხიზლებინათ ქართველ ებრაელთა მასები, შეეტანათ მათში განათლების მიღების აუცილებლობის შეგნება და ხელი შეეწყობათ მათი კულტურული დონის ამაღლებისთვის.

სამწუხაროდ, აღნიშნულ გაზეთებს დიდი დღე არ ეწერათ. „ხმა ებრაელისა“ გამოვიდა 15 ნომერი, ხოლო „მაკავეელი -3 ნომერი.

9. ბედის ირონიაა, მაგრამ ქართველ ებრაელთა კულტურული წინსვლა სწორედ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ დაიწყო (ფ. ბააზოვი). შეიქმნა ბიბლიოთეკები, სკოლები ქართველ ებრაელთა ბავშვებისთვის, თბილისის 102-ე შრომითი სკოლის მოსწავლეთა ბაზაზე შეიქმნა დრამატული დასი „კადიმა“, რომელმაც რამდენიმე წარმოდგენა გამართა კიდეც თბილისში. ამ კულტურული პროგრესის ხელმძღვანელები იყვნენ ნათან ელიაშვილი, გერცელ ბააზოვი და სხვ. პრესაში იბეჭდებოდა საქებარი წერილები ქართველ ებრაელთა მოსწავლეების მიერ წარმოდგენილი კონცერტებისა და სპექტაკლების შესახებ.

ყინული დაიძრა და ამ მოზღვავენას ვერც ერთი ძალა ვერ შეაჩერებდა. ქართველი ებრაელობა უდავოდ პროგრესის გზას დაადგა.

მაგრამ, სამწუხაროდ, არასწორმა ეროვნულმა პოლიტიკამ ბევრი პრობლემაც წარმოშვა. თუმცა ეს უკვე შემდგომი შესწავლის თემაა.

ընտրություն

1. დ. ბააზოვის წერილები

„სამშობლო“, 1915, №55, 12/IV, გვ. 2
ებრაელის ამონაკენსი

პატივცემულ გაზ. „სამშობლოს“ 39-ე ნომერში ვკითხულობთ წერილს სათაურით „რუსეთის ცხოვრება“, რომელშიც სამართლიანად აღნიშნულია რუსეთის თავადაზნაურობის გავლენის მოკლება დღევანდელ პოლიტიკაში, რომელიც მათ ჩამოერთვა და გადაეცა სხვა კლასს. სამართლიანია აგრეთვე მათ გალაშქრებაზე ებრაელების წინააღმდეგ. ის მშვენიერი შენიშვნებიც, რომელსაც შენიშნავს ბატონი ბ. გ. მ. მე მინდა მხოლოდ დავუმატო ის, რომ რუსეთის თავადაზნაურობამ არათუ თავისი გავლენა დაკარგა პოლიტიკაში, სალაპარაკო მასალაც კი შემოლევიათ.

ვინც კი ყურადღებას აქცევდა წარსულ წლებში მათ არსებას, კარგად ემახსოვრება, რომ მათი მთავარი სალაპარაკო ამკრებაზე იყო, რომ შეერთებული ძალების გავლენით ებრაელები

დავით ბააზოვი მოწაფეებთან ერთად ონის სალოცავის წინ

ონის სინაგოგა

გამოედევნათ რუსეთის არმიიდან და მის ნაცვლად გადასახადი ფული დაედვათ, გაუწითლებლად იძახდნენ: „შორს უიდები რუსეთის არმიიდანო“. ამით, რასაკვირველია, უნდოდათ დაემტკიცებინათ, რომ ებრაელები არ არიან მკვიდრი შვილები რუსეთისა. მათი ასეთი მოსაზრების მთავარი არგუმენტები შემდეგი იყო: 1) ებრაელები არიან მხდალები, ზნეობრივადაც გაფუჭებულნი არიან და ჯარს გვიფუჭებენო; 2) ყოველგვარ ღონისძიებებს ხმარობენ, თავიდან აიციდნონ სამსახურში წასვლაო და სხვა.

დღევანდელმა საერთაშორისო ომმა ძირითადად გააქარწყლა მათი საბუთები და საბრალოებმა ამაზე ლაპარაკი უწინდებურად ველარც კი მოახერხეს!

პირველი საბუთის გამაქარწყლებელია აუარებელ წერილებში გამოთქმული სხვადასხვა სამხედრო პირისაგან ებრაელების ერთგული თავგანწირულება დღევანდელ ბრძოლის ველზე მტრის წინააღმდეგ. ამასვე ამოწმებს გიორგის სხვადასხვა ხარისხის ჯვრები, რომელიც მათ დაჭრილ გულზე ჰკიდიათ. ებრაელების თავგანწირულ ბრძოლას ამოწმებს ინგლისური გაზეთი „ტაიმსი“, რომელიც დიდებული ქებით იხსენიებს ლონდონის უფროს

ონის სალოცავის ინტერიერი

რაბინს ადღერს, რომელიც წინ მიუძღვის ებრაელებისგან შემდგარ პოლკს ბრძოლის ველზე და თავდავინყებით იბრძვის ინგლისის ჯარში. დაგვემონმება ფრანგული გაზეთი „ტანიჩ“, რომელიც დიდის ქებით იხსენიებს ებრაელ ჯარისკაცებსა და აფიცრებს და მათ შორის ვერსალის კომენდანტს, ლეიტენანტ ლიფმონს, რომელმაც დიდი სახელი მოიპოვა საფრანგეთის ჯარში.

ებრაელების ერთგულმა სამსახურმა გამოიწვია ის გარემოება, რომ დღეს ინგლის-საფრანგეთის დიპლომატიურსა და პოლიტიკურ წრეებში აღიძრა სამუდამოდ გადამწყვეტი ებრაელთა საკითხი ძველს დაუვინყარ მათ სამშობლო პალესტინაზე.

მეორე საბუთს აქარწყლებს ის გარემოება, რომ დღეს ბრძოლის ველზე სდგანან ებრაელების საუკეთესო შვილები რიცხვით სამასი ათასი კაცი, რომელნიც სხვა ერებთან ერთად მედგრად იბრძვიან მტრის წინააღმდეგ; სხვებთან ერთად აგროვებენ აუარებელ შემოწირულობებს და აარსებენ ლაზარეთებს დაჭრილ მეომართათვის.

და ამ დამამტკიცებელმა ფაქტებმა აიძულეს რუსეთის თავადაზნაურობა, ენაზე კბილი დაედგათ და ამ საკითხზე კრინტიც

არ დაეძრათ. დღემდე კი ისე ლაპარაკს ვერ დაიწყებდნენ, თუ ებრაელების გინებას არ მოყვებოდნენ ხოლმე.

იგინონ, იმუქრონ, მაგიერად მათი გინებისა და მუქარისათვის, ჩვენ ებრაელები, მზად ვართ სხვა ერებთან ერთად თავი შევსწიროთ რუსეთს და მოვიპოვოთ სახელი სამშობლოს ერთგული შვილებისა.

და როგორც გამართლება მოლოდინი სხვა ერებისა და, მათ შორის პატარა საყვარელი საქართველოსიც, მაშინ ჩვენც იმედი გვქონდეს, რომ გამარჯვებული რუსეთი აანთებს ჩვენს გამქრალ სანთელსაც.

ონის ებრაელების რაბინი დავით ბააზოვი.

„სამშობლო“, 1915, №73, 6/V, გვ. 3
ებრაელის ამონაკენესი

პატივცემულ „სამშობლოში“ სააგენტოს დეპეშამ მოკლე ცნობა მოგვიტანა; „კონსტანტინეპოლიდან იუნყებიან, აქ დაიწყო ებრაელების დევნაო და ბევრს აპატიმრებენო“. ეს მოკლე ცნობა ჩვენთვის ფრიად საგულისხმოა. ომის დაწყებისთანავე ოსმალებმა დაიწყეს პალესტინაში მცხოვრებ ებრაელების შევიწროება და გამორეკა. და როგორც დეპეშიდან სჩანს თვით სტამბოლშიც დაუწყიათ ებრაელთა დევნა-ანიოკება. ამ მოვლენას არათუ მარტო ებრაელებმა უნდა გაუწიონ ანგარიში, არამედ კულტურის ყველა მოყვარულმა ერმა.

ყველა ერს თავისი ისტორია, ფსიხოლოგია, თავისი კულტურა და თავისი ნიჭი აქვს. თუ რომელიმე ერი ჩაიყლაპება, ეს კაცობრიობის ზარალია, რომლის კულტურასაც ვეღარ აანაზღაურებს კაცობრიობა.

ებრაელებს ბევრი რამ მიუცია კაცობრიობისათვის: არ ჩამოვსთვლი თითოეულ მეცნიერებს, მაიმონს, კანტს, გითოს, გეინეს, ნიჩს, სპინოზას და სხვებს, რომლებიც ამ დატანჯულმა ერმა წამოაყენა. მართალია, მენდელსონის შემდეგ ებრაელებში ასიმილაციამ თავი იჩინა და დიდი სულიერი ზარალიც მიაყენა მას, არა მარტო რელიგიურათ, არამედ ეროვნულადაც, მაგრამ ოცდაათი წლის წინათ კიდევ გაისმა ხმა: „დაუბრუნდი ებრაელობავ შენს ერსო“. ამ ხმამ ყველაზე წინ ხარკოვ-მოსკოვის უნივერსიტეტში მოიპოვა ბინა, და ორასამდე სტუდენტობამ იმ დროს ახლათ შემდგარი კომიტეტის დახმარებით, მიატოვა კაკარდა, კარიერა, მშობლები და გაუდგნენ პალესტინის გზას. მთელი დიდი წიგნები ვერ დაიტევს მათ ტანჯვას, წვალებას, ორი ათასი წლის გავერანებულ ადგილზე: უწყლობა, ყვითელი ცივება, მრავალი მსხვერპლი ადამიანისა; მაგრამ შეუპოვარმა და თავ განწირულმა მოქმედებამ ყველა დამაბრკოლებელი მი-ზეზი გადალახა. გადასახლებულმა ძალებმა შექმნეს მშვენიერი ახალშენები. ამ უკანასკნელი ოცი წლის განმავლობაში ებრაელობა ენერგიულად შეუდგა თავის ძველ სამშობლოში ეროვნულ საქმეების მოწყობას. შექმნა სამოცამდე ახალშენი, მიწის მუშები, მევენახეები და მებაღეები, გააშენა ტყეები, მოაწყო ყველა ახალ-შენში წყალსადენები, ელექტრონული განათება და მშვენიერი ქუჩები, ექიმები და საა-

ვადმყოფოები, დასაწყისი სასწავლებლები და სამკითხველოები, ააყვავა ქალაქები მრენველობითა და ვაჭრობით. დაარსა კოლონიალური ბანკი და საკრედიტო მუშათა დახმარებისათვის, ერთი გიმნაზია იაფფაში, მეორე იერუსალიმში, რეალური და პოლიტექნიკური სასწავლებელი ხაიფაში. ყველა ეს ძველ ბიბლიის ენაზე, რომელიც ამ ორი ათასი წლის განმავლობაში მკვდრათ ითვლებოდა, ახლა კი გაცოცხლდა და ბავშვების დედა ენათ იქცა. დიახ, აი ასე ააყვავეს აოხრებული ადგილი. იქ მცხოვრებმა ყარაბებმა, რომელიც ნახევარზე ტიტვლები დაიარებოდნენ, გაახილეს თვალი და ადამიანურ ცხოვრებას შეუდგნენ. თვით ოსმალეთის მთავრობა ხედავდა რა სარგებლობა მოელოდა მას ამ აყვავებული პრავინციიდან და შედარებით ხელსაც უწყობდა. „ვისაც არ უნახავს პალესტინის ახალმენები – ამბობს პროფესორი ბიბერ მარტინი თავის წიგნში „პალესტინა“ - ის ვერ იცნობს კარგათ ებრაელის ნიჭს“. „ებრაელობამ დაამტკიცა ის, რომ ტყუილია, ვითომც მართო არშინში იყვნენ ნიჭიერები, ამბობს ამერიკის მთავარი კონსული სტამბოლისა, ბარონი მორგონტო. ისინი საუკეთესო ტექნიკით ამუშავებენ გავერანებულ მინას და სამოთხეს ამზგავსებენო, ხშირათ შეხვდებით ქალებს, რომლებსაც ევროპიის გიმნაზიებში უსწავლიათ, დღისით ყანას ამუშავებენ, საღამოს კი - სამკითხველოში სხედან და სხვადასხვა ენაზე ჟურნალ-გაზეთებს კითხულობენ“. „გაუშვით ამოისუნთქონ თავისუფლად ამ ტანჯულმა ერმა, ამბობს დიდებული მეცნიერი ერმან შტრიეკი, და ნახავთ, რომ არა მართო თავის ერს მოუტანენ სარგებლობას, კიდე დიდ სამსახურს გაუწევენ კაცობრიობასო.“ აი ეს ოცდაათი წლის სისხლით შექნილი ეროვნული საძირკველი, მსხვერპლათ შეუწირავთ სამშობლო რუსეთისათვის. ალექსანდრიიდან მოსულთა ცნობით, ოსმალეთის მთავრობას კონფისკაცია უქნია მთლათ ებრაელების მოძრავ-უძრავი ქონებისათვის და ყოვლად ცარიელი გამოურეკია. დიდი ტრაგედიის მოწმენი არიან ამ ამბის მხილველნი.

„რუსკაია ვედომოსტის“ კორესპონდენტი ცნობილი პუბლიცისტი ბატონი ჟაბოტინსკი ამნაირათ აგვიწერს ებრაელების პალესტინიდან გამორეკა-ანოკებას: ებრაელების დევნა ოსმალეების მხრით იმიტომ კი არ ხდება, როგორც ერის, არამედ როგორც რუსეთის ქვეშევრდომისა. ომის გამოცხადების შემდეგ, ოსმალეთის მთავრობამ ებრაელობას წინადადება მისცა მიეღოთ ოსმალოს

ქვეყნის ქვეშევრდომობაო, მაგრამ იაფფაში თავმოყრილმა გავლენიანმა ელემენტებმა უარი უთხრეს ამ წინადადებაზე. ინგლისის მთავრობა და რუსეთის კონსული ალექსანდრიაში კარგათ გრძნობენ ებრაელთა თავგანწირულობას და დიდ მსხვერპლს, რომელიც ებრაელობამ შესწირა რუსეთს და ამიტომაც გამორეკილ ებრაელობას დიდ ყურადღებას აქცევენ და სიყვარულით ექცევიანო.“

მაგრამ რუსეთისა და პოლონეთის მემარჯვენეებს ებრაელები თავის თავგანწირვით ვერაფერს ვერ დაანახებენ. მართალია, პოლონეთის მემარჯვენეები გაკვირვან თავის ერის დაჩაგვრაზე, მაგრამ ამავე დროს ავინყდებათ, რომ მათ სხვა ერები ეჯავრებათ. ვინც მათ პრესას ყურადღებას აქცევს, ნათლათ დაინახავდა, რომ პოლონეთის მემარჯვენეების შოვინისტობას საზღვარი არ აქვს, თითქოს რუსეთთან ერთად მათ მეტი სხვა ერები არ იბრძოდნენ. მათი დიდი კრიტიკოსი გიორგი ბრანდესი გადაჭრით სწერს დანიის გაზეთ პოლიტიკენში:

„როდესაც წავიკითხავ ჩემს ნაწერებს პოლონელებზე, პირი მინითლდებაო, თურმე თავიანთ გაჭირვებაზე კი ყვირიან ყველგან და სხვა ერები კი სძულებიანთო“.

ამ ბატონებსაც აუფარებიათ ფარდა პირზე და არ უნდათ დაინახონ ის გმირობა კავკასიის შვილებისა, რომლებიც რვა დღე და ღამე წყალში იდგენ და თავგანწირულად იბრძოდნენ და რომელთაც მათ დედაქალაქ ვარშავაში მტერი არ შემოუშვეს, კმარა, კმარა. აიხადეთ ფარდა, შეუშვით სინათლე თვალში, შეუშვით სიმართლე გულში; წვრილი ერების მომძულვარეებო, დაინახეთ, რომ რუსეთის ყველა ერი ერთი ოჯახის შვილებათ გადაქცეულან, თავი მოუყრიათ იმ დიდებული ბაირალის ქვეშ, რომელიც ააფრიალა რუსეთ-ინგლის-საფრანგეთმა გერმანიის მილიტარიზმის წინააღმდეგ. იბრძვიან და იბრძოლებენ ერთგულათ ვიდრე ომი სრულად არ დასრულდება. ვიბრძოლებთ იმ იმედით, რომ დღევანდელი ომი პატარა ერებს გაათავისუფლებს დაჩაგვრისაგან და პრაქტიკულათ განხორციელდება ის, რასაც პირდებიან მოკავშირენი პატარა ერებს.

დღევანდელი ომის შედეგათ ჩვენ ველით ბელგიის აღდგენას, სერბიის გაათავისუფლებას, საქართველოს აყვავებას და მრავალტანჯულ ებრაელების შველასაც.

ონის ებრაელების რავვინი დავით ბააზოვი

„სამშობლო“ 1915, №96, გვ. 2 ებრაელის აზრი

როდესაც 5 მაისის თარიღით „ნაშ ვესტნიკში“ გამოქვეყნდა ცნობა, ვითომ შავლის რაიონში ებრაელებს სარდაფებში ნემცები დაემალათ და ამით რუსეთის ღალატი გამოეჩინათ, ჩვენ ის გაგვიკვირდა, რომ ამ ცნობას რატომ არ ჰქონდა ნაჩვენები რომელ წყაროდან იყო ამოღებული. რასაკვირველია ამ ცნობას სიხარულით შეხვდა „ნოვოე ვრემიას“ შავი ყორანი მენშიკოვი და თავისებურად შეურია თავისი შხამი. მისი მიზანია - ებრაელებზე ჭორების გავრცელებით „ერთგული“ სამსახური გაუწიოს რუსეთის მთავრობას. „ნოვოე ვრემიამ“ და მისმა გულმა მენშიკოვმა იმდენი მოთმინება ვერ იქონიეს, რომ სასამართლოს მსჯავრი მოესმინათ. დამნაშავეთა რიცხვი 25 კაცამდე იყო, ყველას სიკვდილის სასჯელი ელოდათ, მაგრამ სასამართლომ ამ გარემოებას ფარდა ახადა და გამოარკვია, რომ ეს დანაშაულობა ორი პოლიაკების დაბეზლებით იყო ებრაელების თავზე მოხვეული. განა ეს ფაქტი ნათლად არ ამტკიცებს, რომ ებრაელებს სდევნიან. ასე მოხდა ქალაქ კოფიციოვაშიც: ერთმა ებრაელმა ტარლოვსკიმ ამსხვერპლა თავი რუსებს. როდესაც ნემცები შევიდნენ მის სახლში და ჰკითხეს რუსები სად არიან დამალულნი, ებრაელმა მიუგო: აქ რუსები არ არიანო. ამ დროს მას სახლში ხუთი რუსი ოფიცერი ყავდა დამალული. როდესაც ნემცებმა ოფიცრები აღმოაჩინეს ტარლოვსკი იქვე მოკლეს. როდესაც ნემცები ამ ქალაქიდან გავიდნენ, ტარლოვსკის მოხუცი მამა და ებრაელთა თვალსაჩინო პირნი დაატუსაღეს, ვითომც მათ ნემცების ტელეფონი ქონდათ. ასეთი ცილისწამება ადგილობრივმა ქრისტიანობამ ვერ აიტანეს და სიმართლე მთავრობას უთხრეს. მთავრობამ ორი თვის წვალების შემდეგ გაანთავისუფლა უდანაშაულონი. „ნოვოე ვრემიას“ მეზაირახტრე მენშიკოვი ებრაელების სრულ უფლებებს ეხება და ამბობს: ამის შემდეგ რა უფლებით მოითხოვენ ებრაელები თავისუფლებას. მართლა დაბრმავებული უნდა იყოს ადამიანი, რომ დღევანდელ ომში ებრაელების ერთგულობას არ ხედავდეს. დიდი მსხვერპლი შესწირა პალესტინის ებრაელობამ რუსეთს და ოსმალების ქვეშევრდომები კი არ გახდ-

ნენ. პალესტინის ახალგაზრდობა, ვინც კი მოახერხა გამოსვლა, რუსეთის ჯარში იბრძვის, ხოლო ვინც ვერ მოახერხა გამოსვლა, ინგლისის ჯარში ჩაენერა და რუსეთის მტერს ებრძვის. გეკითხებით ბ. მენშიკოვო რატომ გადასწვეს ავსტრიელებმა ქ. ლაშჩოვში ხოლმის გუბერნიაში ებრაელების ქუჩები? განა იმიტომ არა, რომ მათ არ გამოუჩინეს არავითარი სანოვაგე არა სასურველ სტუმრებს. ეკლესიებთან ერთად განა ებრაელების სალოცავებიც არ აანოკეს? განა იმიტომ არა, რომ ჩვენც იმავე მტრათ გვთვლიან გერმანელები, როგორც რუსებს?

„რუსკი ინვალიდში“ ძალიან ხშირად ვკითხულობთ ებრაელების დასაჩუქრებას ორდენებით №101 და №106-ში უმაღლესი მონყალებით დასაჩუქრებული სხვადასხვა ორდენით ბევრი ებრაელი ექიმია. „ნოვოე ვრემია“ და „ზემშინაჩ“ ყოველს ცუდ სახელს გვაკუთნებს, მაგრამ ამასაც კი ამბობენ, ებრაელები ჭკვიანები არიანო. მამ თუ ებრაელები, მათი აზრით, ჭკვიანები არიან, ჭკვიანმა ნუთუ არ იცის მისთვის რა არის კარგი და რაა ცუდი.

დავით ბააზოვი

„სამშობლო“, 1915, №97 ებრაელის აზრი

ვისაც სალი მოსაზრება აქვს მიხვდება, რომ გერმანელების გამარჯვება ებრაელების ნაციონალური იდეის დამხობა არის. ჩვენი ყოველი მისწრაფება ისტორიაში, პალესტინის აღდგენა და ბიბლიის ენის გაცოცხლება. გერმანელებს კი როგორც ახალი მანქანები აქვთ ადამიანების მოსაკლავად შემოღებული, ისე მუხრუჭები სხვა ერების ჩასაყლაპავად.

ხაიფაში ებრაელობამ პოლიტიკური ააგო. როდესაც იგი დამთავრდა ილფს ფერაინის წარმომადგენლებმა მოითხოვეს, რომ ოფიციალური ენა უნდა ნემეცური იყოსო. რაზედაც უპასუხეს: ჩვენ პალესტინაში იმიტომ გვინდა სასწავლებლები, რომ ჩვენი ბიბლიის ენა უნდა იყოს ბატონიო. ამ მოვლენას ერთმანეთს ულოცავდნენ: „ჩვენი ენა ქარმელის მთის ძირში გამეფთაო.“ მისი გამარჯვებით ტურციის პალესტინას აქტიური პატრონი ის ეყოლება.

რუსეთ-ინგლისისა და საფრანგეთის გამარჯვებით ჩვენ ერს დიდი იმედი მოულის. პალესტინა როგორც ეგვიპტის მეზობელი, მგონი ინგლისსა დარჩეს და როგორც კოლონიალური სახელმწიფო, ეჭვს გარეშეა, რომ ჩვენ ერს დიდს თავისუფლებას მისცემს ეროვნულ კულტურის განვითარების საქმეში.

ამიტომაც არის, რომ სიონისტების გარდა მილანში (იტალიაში) ინგლისის, ამერიკისა და იტალიის ებრაელების კომიტეტი შესდგა, რომლის მიზანია მოამზადოს დიპლომატები და პოლიტიკური მოღვაწეების აზრი საერთო სამშვიდობო კონფერენციისადმი. ამ კონფერენციაზე გაირჩევა პალესტინის დაბრუნების საკითხიც. საყურადღებოა, რომ თვით კათოლიკების ვატიკანი ამათ მხარს უჭერს და დახმარებას პირდება.

ავღნიშნეთ ის, რასაც ველით ჩვენ ოთხთა კავშირის დახმარებით; „ნოვოე ვრემისა“ და „ზემშჩინის“ შავი ფარდა ჩვენს სიმართლეს ვერ დაჩრდილავს. გერმანელების მილიტარიზმის დამხობა სრულიად ეთანხმება ჩვენს ძველებურ მისწრაფებასა და იდეას.

არც ღონე და არც ძალა, მხოლოდ „წმინდა სული“ ხმალი ჯოხად იქცეს, თოფი ბალახად, ერი ერს აღარ ერჩოდეს, მგელი და კრავი ერთად სძოვდნენ და არას ავნებდნენ ერთმანეთს, აი ჩვენი იდეა. და თუ „ნოვოე ვრემია“ და „ზემშჩინას“ სწამს რუსეთისა, საფრანგეთისა და ინგლისის პრინციპი წვრილი ერების გათავისუფლების შესახებ, თავი დაანებოს ებრაელების ტყველაუბრალოდ ჩხვლეტას.

რაბინი დავით ბაზოვი

„სამშობლო“, 1 915, №101, გვ. 2
ებრაელთა ცხოვრებიდან
(საკუთარი კორესპონდენტის შენიშვნები)

სატახტო ქალაქის ზოგიერთი გაზეთები გადმოგვცემენ ბევრნაირ ეპიზოდს, იტალიის მეფის ცხოვრებიდან და გვიხასიათებენ იმის ძვირფასს ადამიანობას, უმაღლეს ზნეობრიობასა და სიყვარულს ადამიანისადმი.

ერთ რუს ძიძა ქალს, რომელსაც ბატონის შვილი სასეირნოთ დაჰყავდა, ბაღში გზა დაეხსნა, რადგან იტალიური არ იცოდა ძნელი იყო სახლის მონახვა. ამ დროს ვილაც ოფიცერი შეხვდა და რუსულად მიმართა: უცხო ვარ, გზა დამეხსნაო. «Хорошо» უპასუხა ოფიცერმა, უკან მიიხედა და ერთი ქალბატონი მოინვია, რომელმაც წმინდა რუსულით ძიძას ლაპარაკი დაუწყო. შემდეგ მშვენიერ ავტომობილში ჩასვეს და დიდი სალამით გაისტუმრეს. როდესაც სახში მივიდა და მისმა ბატონებმა ავტომობილი დაინახეს გაკვირვებით ჰკითხეს: „ვინ ჩაგსვა შენ, მეფის ავტომობილშიო“. მხოლოდ მაშინ გაიგო ძიძამ, რომ ის ოფიცერი მეფე ყოფილა, ის ქალბატონი კი მისი მეუღლე ელენე...

ამ ეპიზოდმა მომაგონა დოქტორ გერცელის დაახლოვება მეფესთან. მეფე დიდად აფასებს გერცელს და ამბობს: „გერცელს იმიტომ ვაფასებ, რომ თავისი ერი უყვარსო.“

ოსკერ შტრაუსი ასე აგვიწერს მეფესთან შეხვედრას: „მე რომ რუზველტმა სტამბოლში ელჩათ დამნიშნა, რომში შეუხვდებოდა და მეფე ვიქტორი ვინახულეო. ვცდილობდი ჩემი ებრაელობა არ გამომეჩინაო, მაგრამ მეფე ებრაელებზე მელაპარაკებოდა. როდესაც უპასუხე მე არ ვიცნობ ებრაელთა საკითხს, მეფემ ირონიით მითხრა „კაცი ჯერ თავის ერს უნდა იცნობდეს მერე კაცობრიობას კარგად გაიცნობსო. თუ კაცი თავის ერს ვერ სცნობს სხვა ერს როგორ შეიყვარებსო. მე გერცელი იმიტომ მომწონს, რომ თავისი ერი უყვარსო.“

მეფის ნახვის შემდეგ შეუდექი ჩემი ერის ისტორიის გაცნობას განაგრძობს შტრაუსი – რუზველტმა მომცა ელჩობა და მეფე ვიქტორ-ემანუელმა კი ჩემი ერის სიყვარული მასწავლაო.

როცა 1909 წელს ტერიტორიალისტების ბელადმა ზანგვილ-

მა მეფეს პორტუგალიაში ტერიტორიალურ ავტონომიის შესახებ ლაპარაკი ჩამოუგდო, მეფემ უთხრა: „ებრაელების ტერიტორია ძველი პალესტინაა“. მას შემდეგ ზანგვილი პალესტინის მოღვაწეობაში ჩაება. ქუთაისის ებრაელების რაზმი რომ დამიჯერებდეს, ვთხოვდი წასულიყო ლონდონ-ნიუორკში ზანგველ-შტრაუსთან და ისწავლოს როგორ უნდა ერის სიყვარული და როდესაც წერილი მოუვიდეს ომში დაზარალებულ ებრაელთა კომიტეტიდან, ნუ აუკრავს ხელს ფორტალიონს და ნუ ეტყვის „რუსის ებრაელებს მიუტანეო“ ან თუ ვინმემ სისხლის ცრემლებით გაზეთებში მოწოდება დასწეროს, ქუჩა-ქუჩა გინება-ლანძვას ნუ დაიწყებს, არამედ შეიყვაროს თავისი ერი საქმით და არა სიტყვით და დახმარება აღმოუჩინოს, ორას ბავშვს „ჩისტი ჩისტი“-ს ნუ აყვირებს, მათ სკოლა გაუღოს და ხელობაც ასწავლოს. ან ქუთაისის ახალგაზრდობას სამკითხველო დაუარსოს და თუ ბევრი არა ერთი ებრაული გაზეთი მაინც წაიკითხოს და წააკითხოს, მაგრამ ატლანტის ზღვა შორს არის და ვაი თუ იქ ვერ წავიდეს, თავისი ერის სიყვარული ვერ განიცადოს და მხოლოდ „ჩისტი, ჩისტი“-ს ყვირილმა ყურები გამოგვიჭედოს.

ებრაელი

„სამშობლო“, 1915 წ., №112, 24/6, გვ. 3 ებრაელის აზრი

გაზეთ „კავკასკოე სლოვოში“ 132- №-ში მოთავსებული იყო ბ. გიკის წერილი ებრაელებისა და პოლონელების ურთიერთობაზე. ავტორი მოკლედ ამტკიცებს პოლონელების დანაშაულზე ებრაელების წინაშე და ამბობს: თუ პოლონელებმა მიიღეს რაიმე ძალა მაშინ ებრაელებს არა სასურველი მდგომარეობა მოელითო, ამიტო სასურველია, რომ პოლონეთის საქალაქო საქმეები რუსეთის მოხელეების ხელში იყოს, ვიდრე პოლონელი ანტისემიტების ხელშიო; ამ აზრის მომხრე იყო ჟაბოტინსკი ორი წლის წინათ, რადგანაც, მისი აზრით, პოლონეთი არის რუსეთის პროვინცია, და არა თვით სახელმწიფო. ავტორი ურჩევს პოლონელებს დაანებონ თავი არა სასარგებლო მიმართულებას, და შეუდგნენ უდანაშაულო ძმების შეერთებას.

სამწუხაროდ პოლონელი შოვინისტები არ ემორჩილებიან არც კეთილ რჩევას არც მეგობრულ წინადადებას. ისინი ბრმად მისდევენ თავის ბელადს დმოვსკის და მის ორგანოს „დვა გრომის“ რომლის მიზანია ებრაელების გაპოლიაკება, წინააღმდეგ შემთხვევაში ებრაელებს განდევნიან პოლონეთიდან. რადგან ამ მიზანს ვერ მიაღწიეს, ამიტომ შეუდგენ ბარბაროსულ მეთოდებს ებრაელების წინააღმდეგ. ავტორო-გერმანელებთან ისინი ებრაელებს აბეზლებდნენ: „მათ ბევრი სანოვაგე დამალესო“ ხოლო როცა რუსები წართმეულ ქალაქს იბრუნებდნენ ახლა ამათთან აბეზლებდნენ: „ჟიდები პურ მარილით დაუხვდნენ მტერსაო“. ყოველივე ეს იწვევდა მსხვერპლს ებრაელების მხრით. როდესაც ებრაელების მდგომარეობას რუსეთის პროგრესიულ გაზეთებმა ყურადღება მიაქციეს ესეც ებრაელებს დააბრაალეს: „ჟიდები სახელს გვიფუჭებენო.“

როდესაც მაქსიმ გორკიმ, პეტროვმა და ანდრეევმა გამოსცეს მონოდება: ბოლო მოელოს ებრაელთა ტანჯვას, ბოლო მოელოს ანტისემიტობას რუსეთის პოლონეთში და მიენიჭოთ მათ უფლებები, როგორც სხვა ერებსო, მთელი ვარშავის გაზეთები აყვირდნენ: ნუ ერევიან ჩვენ შინაგან საქმეში, ჩვენ არ გვსურს სხვა ერების ჩარევა ჩვენ საქმეებშიო და სხ.

ბ. სმენტეხოვსკიმ სამართლიანად შენიშნა „კავკასკაია მისლმა“: თქვენ არ გსურთ ჩვენი ჩარევა შინაგან საქმეში და ჩვენთან რაღაზე მოდიხართო. ორი თვის წინათ ვარშავაში ინგლისიდან დელ-

ეგაცია მოვიდა, დაზარალებულ პოლონელების დასახმარებლად. პოლონეთის შოვინისტებმა კიდევ არა საკადრისს საშუალებას მიმართეს: არ სურდათ, რომ დელეგაციას გაეგო ებრაელების ანიოკების ამბავი და დაიწყეს ებრაელების დაბეზლება, როცა სანადილს ვერ მიაღწიეს, გაავრცელეს ხმები, რომ დაღუპულ ებრაელების სხვა და სხვა სახაზინო სახლში გადამდები სენია გავრცელებული. ამით უნდოდათ დაეკავებინათ დელეგაცია და არ ეჩვენებინათ ებრაელთა დაწესებულებანი. დელეგაციამ მაინც ინახულა ეს დაწესებულებანი. ამის გამო ვარშავის ანტისემიტებმა მასპინძლობის მოვალეობა დაკარგეს, დელეგაციას ლანძღვა დაუწყეს და ჟიდების დელეგაცია უწოდეს. ამაზე „ნაშა გაზეტაში“ დელეგაციის პასუხი დაიბეჭდა, სადაც ნათქვამი იყო: ჩვენ ვართ ინგლისელები, არავითარ განსხვავებას არ ვაძლევთ ერებსო; ანტისემიტობა არის მოურეცხავი ჩირქი იმ ერისა, ვინც ამას მისდევს.

რაბინი დავით ბააზოვი

„სამშობლო“, 1915 წ., №113, 25/6, გვ. 2-3 ებრაელის აზრი

პატივცემულ მკითხველებს ეცოდინებათ, რომ რაც პოლონეთი სამ ნაწილად დაყვეს და მან დაკარგა თავისი მეფობა, იმ დღიდან მას არ ყოლია ევროპაში ისეთი ერთგული მებრძოლი თავისი ინტერესებისათვის, როგორც იყო დანიის ცნობილი კრიტიკოსი გიორგი ბრანდესი. 25 წელი თავისი კალმით, იგი იბრძოდა პოლონეთის აღდგენისათვის. 1907 წ. შემთხვევით მოხვდა ქ. ვარშავაში. ქალაქი დღესასწაულობდა. ქუჩაში მას ვარდებით ეგებებოდნენ და გაიძახოდნენ: „გაუმარჯოს ჩვენ დიდებულ მეგობარსაო“, ახლა კი მის სახელს წყევლით იგონებენ, რადგან მან პოლონელების მოქმედება დანვრილებით შეიტყო, და მათ წინააღმდეგ გაილაშქრა. წარმოიდგინეთ მეოცე საუკუნეში სამ მილიონ ებრაელობას ძალდატანებით უნდათ თავის ერზე, თავის ენასა და მისწრაფებაზე ხელი ააღებინონ.

ნუთუ არ ახსოვთ პოლონელებს ანტისემიტების ისპანიის ინკვიზიცია, რომ ათასობით წვადნენ უდანაშაულო ებრაელებს, რათა თავისი ერთადერთი მტერი, მაგრამ ინოდნენ და ერს კი არ ტოვებდნენ.

ორი ათასი წლის განმავლობაში მრავალტანჯული ებრაელები, რომლებსაც დღეს ელიან ცივილიზაციის ძალით თავისუფლებას მიაღწიონ ახლა კიდევ ინკვიზიტორი ტურკამადის მემკვიდრეები, პოლონეთის ანტისემიტები გამოჩნდნენ. რა გასაკვირია, რომ ბ. ბრანდესი პოლონელებს ჩამოშორდა და გაზეთ „პოლიტიკენში“ ევროპის წინაშე ბოდიში მოიხადა: არ ვიცოდი ამ ხალხის ჩუმი ფსიხოლოგია, არ გაამართლა მათმა ქცევამ ჩემი ბევრი ქებაო.

აი, ასე მოსდეს ჩირქი პოლონელებს დმოვსკიმ და მისმა მომხრეებმა; სათითაოდ ჩამოაშორეს რუსეთსა და ევროპაში პატივის მცემელი და ერთგული პირები.

ვიმეორებთ, ერმა, რომელმაც გაუძლო ორი ათასი წლის განმავლობაში მრავალ ტანჯვასა და თავისი ტრადიციები შეინარჩუნა იგი არ დაუკრავს თავს დმოვსკის და მის მომხრეებს.

მოიგონონ პოლონელებმა ბერკ იოსილოვიჩი და მისი რაზმი რვაასი ებრაელისაგან შემდგარი, რომელთაც მსხვერპლათ შესწირეს თავი პოლონეთს, ნაპოლეონის შემოსევის დროს; დარწმუნდნენ, რომ ერთგულნი ყოფილან ებრაელები ყველა ერისა და ერთგულებიც იქნებიან, რადგანაც ეს არის მათი მტკიცე იდეალი.

რაბინი დავით ბააზოვი

„სამშობლო“, 1915 წ., №125, 10/VII, გვ. 4
ებრაელების პარტიები
(გენერალ ლიფმონის აზრი. ქართველი ებრაელები და
პალესტინის მომავალი)

თუ ავსტრიის დედაქალაქმა ვენამ დაბადა და გააძლიერა გარეშე მტერი ებრაელებისადმი, ანტისემიტიზმის გამომსახველი დ. გეიგერი, ქ. ბერლინმა მე-19 საუკუნეში დაბადა შინაური მტერი მოსიონ მენ-დელსონი -გამომსახველი ასიმილაციისა და რეფორ-მისა ებრაულ სარწმუნოებაში. მისი აზრით მხოლოდ ასიმილაციის ძალით შეიძლება ებრაელთა „ხსნა“ გარეშე მტრის - ანტისემიტებისაგანაო. მაგრამ მენ-დელსონი ვერ მიხვდა, რომ მისგან შექმნილი რეფორმები უფრო მეტ საშინელებას უქადდა ებრაელობას, ვიდრე გარეშე მტერი და კიდევ ბევრი ზიანი მიაყენა ებრაელობას: მისმა აზრმა მოიპოვა ბინა მთელს ევროპაში, ბევრი ნაწილი ჩამოაშორა ტრადიციონურ ებრაელობას და გადაიყვანა რეფორმებისაკენ. ძველი წმინდა სჯულის შემნახველები ე.ი. ორტოდოქსები შეიქნენ ორ წყალ შუა. ერთი მხრით სდევნიდნენ მათ ანტისემიტისტები და შიგნით კი ასიმილატორები.

1820 წელს პარიზში შესდგა კომიტეტი „ალიანს იზრაელ-ით“ -ი, რომელსაც სათავეში უდგა პარიზის რაბინი კაანი, სა-ფრანგეთის ფინანსთა მინისტრი ქერამია. მიზანი იყო: გადარჩენა ებრაელებისა დაჩაგვრისაგან. სიმართლე რომ ვსთქვათ, ვიდრე ეს ორი კაცი ცოცხალი იყო, ბევრი სიკეთე მოუტანეს ებრაე-ლებს მაროკოში, სპარსეთსა, ტუნისში, ალჟირსა და აბისინიაში, დიდი დახმარება გაუწიეს და გადაარჩინეს ებრაელები ფანატიკი მაჰ-მადიანების ხელიდან. მათი სიკვდილის შემდეგ „ალიანს“-ი მთ-ლად დაიკავეს ასიმილატორებმა და თავიანთ აზრზე დაიწყეს მისი წარმოება. წლიური შკოლების ბიუჯეტი, რომლებიც გახსნეს მათ სხვადასხვა ქვეყნებში ერთ მილიონ 400.000 მანეთს უდრიდა. ზრ-დიდნენ ყველას ამ ქვეყნებში ასიმილაციური სანამლავით. ოცი წლის წინათ გერმანიის ებრაელობამაც შექმნა ამდაგვარი ფილან-ტროპიული კომიტეტი სახელწოდებული „ჰილფსფერაინი“. ყველა ესენი სულ ორტოდოქსიას შემოადგენ მტრათ. ამნაირათ შეიქნა ებრაელის ცეცხლიდან გადარჩენილი რჯული ნამეტნავათ შერყ-ეული. აი, მაგალითად, ქ. ფრანკფურტში ცხოვრობდა 70.000 კომ-

ლი ებრაელი და, როცა პროფესორი ჰირში იქ რაბინათ მოვიდა, თვრამეტი კაცის მეტი ველარ მონახა ორტოდოქსის მომხრე. და თუ მან შესძლო ასიმილაციის გალავნის გარღვევა და უკან გამობრუნება დაკარგული შვილების, ეს მხოლოდ მისი დიდი გენიოსობის წყალობით მოხდა. მაგრამ ორტოდოქსებშიაც შეიქმნა ნედლი იდეალის მომძებნი; ასიმილატორებშიაც ამ აზრმა იჩინა თავი, მაგრამ ეს ფიქრი იყო ბნელ გულში ჩახჩობილი და გამოურკვეველი და უგზო-უკვლოდ ძებნა რომელიმე მიზნის. აი, ამ დროს გამოჩნდა მათათიაუ გერცელი, რომელმაც შეაერთა სარწმუნოება და ცხოვრება შეუცვლელათ, გაახლა ჩვენი ძველი იმედი- „ეროვნება და პალესტინა“. რა საკვირველია, თუ მან შეკრიბა ორივე მხრიდან თანამგრძობელები, ეს მოხდა იმის წყალობით, როდესაც მათ გვერდში ამოუდგა პროფესორი შაფორა, დიდი მცოდნე ტალმუდისა ვოლოზინის იეშიბიდან, აგრეთვე დიდი მცოდნე ებრაელების მეცნიერებისა და ბერლინის „რეზინიერ უნივერსიტეტიდან“, რომელმაც დაამტკიცა, რომ სრულიად ეპირდაპირება სიონიზმი ებრაელების სარწმუნოებას. მოხდა პირველი კონგრესი. გერცელმა თავის ძვირფასი სიტყვებით გააცნო დამსწრეებს თავისი პროგრამა და დაათავა: „ჩვენი ერი ილუპება გარეშე მტრიდან, ინვის შინაგან მოღალატე ძმებისაგან, მისი ნამალია გააცოცხლოს თავისი ბიბლიური ენა, მოიპოვოს თავის დაუვინყარი სამშობლო პალესტინა. თუ თქვენ მოისურვებთ ამას, კიდევ შესრულდებაო.“

ამ ხმამ მთელ დედამიწის ზურგზე იფეთქა და გამოაღვიძა დაძინებული ძარღვები ებრაელებისა. უკიდურესმა ასიმილაციამ თავისი პოზიცია არ დათმო და სიონიზმს ომით შეხვდა. ორთოდოქსობაც თავისი მხრით, რადგანაც ბევრი ტანჯვა ჰქონდა გავლილი „ალიანს ჰილფფერაინ“ ასიმილატორებიდან, სიონიზმსაც ეჭვის თვალით შეხედა და შორს დაუდგა. უკანასკნელმა სიონიზმის დიდმა პალესტინისა და ბიბლიური ენის გაცოცხლებამ ნელნელა გაუქრო ეჭვი ორთოდოქსებს და თავისკენ მიიახლოვა.

დ. ბააზოვი

ს„სამშობლო“ 1915, №126, 11/VII, გვ. 3 ებრაელების პარტიები

მისი გავლენით 1910 წ. შეერთდნ რუსეთისა და დასავლეთ ევროპის რაბინები და ქ. კატოვიცში მოახდინეს კონფერენცია, რომელსაც დაესწრო 600-მდე გამოჩენილი რაბინი. მათ შეადგინეს ახალი ჯგუფი „ფოლქს იზრაელით“-ი, რომელსაც მიემხრენ უკიდურესი ორთოდოქსები. მიზანი კი იგივე იყო, რაც სიონისტების. ერთი ახლო ჩემი ამხანაგი, ძალიან ენერგიული სიონისტი ქ. ციურიხიდან ხშირათ მწერდა და მირჩევდა მივმხრობოდი ახალ ჯგუფს, თანაც მწერდა: „თუ გინდა, რომ დარწმუნდე ახალი ჯგუფის უპირატესობაში, ჩამოდი და დაესწარი ახალგაზრდებისა და სტუდენტების კონფერენციას, რომელიც მოხდება ქ. ფრანკფურტში 1913 წელს.“

რადგანაც განზრახვა მქონდა პარიზში წასვლისა, რომ რომელიმე კომიტეტისაგან გამომეთხოვა თანხა ღარიბთათვის უფასო „იეშიბას“ დასაარსებლათ, ავირჩიე ეს დრო და გავემგზავრე ფრანკფურტით პარიზისაკენ; კონფერენციას დაესწრო 400 დელეგატი, სულ ახალგაზრდობა და სტუდენტები. ამათ გარდა იქ ველირსეთ ნახვას იმ დიდებული კაცებისას, რომელთა სახელიც გვქონდა გაგონილი. აქ იყვნენ: პროფ. ბერლინერი, პროფ. ფინი, რეკტორი ლანდაუ, დირექტორი ლოზინგაუმი, გოლდშმიტი, როტშილდი და სხვები. ყველაზე მეტათ იპყრობდა ჩვენს სულსა და გულს და მთელ გრძნობას საფრანგეთის გენერალ ლეიტენანტი ლიფმონი, რომელიც თავმჯდომარეობდა ამ კონფერენციას და ცეცხლივით ენთებოდა, როდესაც იგი ებრაელების რჯულზე ლაპარაკობდა და ამხნევებდა ახალგაზრდობას მის კარგათ შენახვისათვის. ოცნებაში გართულმა და ჩაფიქრებულმა შევეკითხე თავს: „ნუთუ საფრანგეთში, სადაც ყველა სარწმუნოება კვდება, ცხოვრობს ასეთი კაცი, ისიც გენერალი.“ ამ დროს შემომესმა ხმა თავმჯდომარისა, რომელიც მიწვევდა ჩემი სალაში გადამეცა ამ სანატრელი ძმებისათვის. როცა თავმჯდომარემ კონფერენციის წინ წამაყენა, გენერალმა დაიწყო ბიბლიურ ენაზე: „ძმებო! თქვენს წინ დგას თქვენი ძმა შორეული ქვეყნიდან მოსული. ეს ქვეყანა ძალიან შორს არის ჩვენგან, მაგრამ იგი უნდა ახლო იყოს ყველა ებრაელის გულშიდ (კონფერენ-

ცია დიდის აღტაცებით ფეხზე წამოდგა, საშინელი სიჩუმე ჩამოვარდა). ევროპა რასაც დღეს ცდილობს, ადამიანის სიყვარულის განხორციელებას, იგი ქართველ ერს 2000 წლის წინათ ჰქონდა შეთვისებული. მოწმეა მცხეთის ქალაქი და მისი პრეზიდენტი (მამასახლისი), რომელიც დაუხვდა იერუსალიმიდან გამორეკილ ებრაელებს პურმარილით, ისტუმრა ძმურათ და დღევანდლამდი ბევრი პოლიტიკური ცვლილება მოხდა კეკლუც ერში, მაგრამ თავისი იდეალი ადამიანის სიყვარულის და ძმური განწყობილებისა არ შეუცვლია.

ქართველ ერს შეუძლია ამაყათ წარმოსთქვას: ჩვენც გვყავდა მეფეები, სამღვდლოება, მწერლობა, მაგრამ სხვა ერების დევნა ფიქრადაც არ მოგვსვლიაო, ევროპის წინანდელი ბნელი ძალებით დაქცეულ სისხლში ჩვენი ხელი არ გასვრილაო. აი ეს არის ქართველი ერი, საიდანაც ჩვენი სტუმარიო.“ კრებამ საშინელი ტაშის ცემა გამართა და ხმამაღლა გაიძახოდა: გაუმარჯოს ქართველ ხალხს, სიცოცხლე და ბედნიერება ქართველ ხალხსო. ბევრის თვალზე ცრემლი გამოჩნდა, საზოგადოება დიდხანს ვერ დამშვიდდა. გენერალმა თავისი სიტყვა ასე დაასრულა: „შვილებო! თქვენ ანდერძი გქონდესთ, ვისაც რათი შეგიძლიათ, იმით გაუწიოთ სიყვარული ქართველ ერსაო.“ როდესაც კრებას მივესალმე და გავაცანი, რომ დღესაც ძმურათ ვცხოვრობთ ებრაელები საქართველოში მეთქი, ერთმანეთის ჭირსა და ლხინს ვიზიარებთ და მათთან ძმობა-სიყვარული სულ მუდამ გვექნება-თქო, კვლავ საზოგადოება აღფრთოვანებით შეხვდა ამ სიტყვებს და უსურვა ქართველ ერს კეთილი წარმატება.

დ. ბააზოვი

„სამშობლო“, 1915, №127, 12/VII, გვ. 3 ებრაელების პარტიები

კონფერენციამ მაჩვენა ის, რაც სიონისტების კონგრესმა. მხოლოდ მაოცებდა მათი დიდი პირადობა და სარწმუნოების მტკიცე შენახვა და მტკიცე იმედი პალესტინის აღდგენისა. ასიმილაციის მონინალმდევე ერთი სტუდენტი თავმჯდომარეს შეეკითხა: რომ მოხდეს და დიპლომატიამ მოგვანიჭოს ჩვენი ქვეყანა, მოგვეპოვება კი მომზადებული პირები, რომ შევძლოთ პოლიტიკური ხელმძღვანელობა გავუწიოთ ხალხს?

თავმჯდომარემ მიუგო: „ვინ არის ინგლისის ორი მინისტრი - ლორდ მიტინგს და ლორდ სამუელსი. ვინ არის საფრანგეთში კლაუცი საგარეო მინისტრი. ვინ იყვნენ პრემიერ-მინისტრათ და სამხედრო მინისტრათ ლუცატი და ირგინი? განა ესენი ჩვენი ძმები არ არიან?“

ოცნებით სავსე, იმედით აღჭურვილი შვიდი დღის უკან გამოვესალმე ამ ძვირფას ძმებს და ამისთანა ახალგაზრდობა მანახვე საქართველოს ებრაელებშია(მეთქი).

განვლო ორმა წელიწადმა და ვინ იფიქრებდა, თუ ასე მალე მოხდებოდა ისტორიული მომენტი და წამოუყენებდა ყველა დაჩაგრულებს ახალ იმედს, ნათელ ხანას: ერთის მხრით ყველაზე მეტად ებრაელების დაზიანებას ომისაგან და მეორეს მხრით პალესტინის აღდგენის იმედები. ინგლისის დიპლომატები გადაჭრით გვეუბნებიან: პალესტინა ებრაელებს უნდა დაუბრუნდესო. ჟურნალ „ლე-ნაციონი“ თავისუფლად მოითხოვს ქრისტიანებისაგან: „თუ აქამდე ქრისტიანობამ დაჩაგრა იგი დღემდე, დროა აღუდგინოს მას თავის სამშობლო პალესტინაო.“ გუსტავ ერვე ამბობს ფრანგულ გაზეთებში: საფრანგეთმა ყველაზე პირველათ იცნო ებრაელების უფლებაო. მან უნდა იცნოს ახლაც მისი სამშობლო პალესტინის აღდგენაო. იტალიელები ამბობენ: რომი იყო რომ დაანგრია მათი მშვენიერი ერუსალიმი და სისხლით ხელი გაისვარაო. დროა, ჩვენ ყველაზე მეტად ვეცადოთ და აღუდგინოთ ჩვენგან დანგრეული სამშობლო, ეგებ ამითი მოვირეცხოთ ისტორიული ცოდვებიო. ამერიკაშიც დიდი მომხრე ყავს ამ იდეას. როგორც ვარშავის „ნაშა გაზეთა“ გადმოგვცემს, მათ რუსეთის ერთ გავლენიან პოლიტიკოსთან ქონიათ ლაპარაკი ებრაელების საკითხზე; მას უთქვამს: „ბევრნაირი აზრი გვაქვს ებრაელთა მდგომარეობის გასაუმჯობესებ-

ლათო. არის აზრი მივსცეთ უფლება ყოველნაირიო; არის აზრი სირია პალესტინაში მივსცეთ სრული ეროვნული უფლება ინგლისის პროტექტორატის ქვეშ და ამ აზრს ბევრი ემხრობაო. შვიდ ივლისს გახდება 1847 წ. იერუსალიმის გაოხრებისა.

სიმართლით ითქმის წრევანდელი წლის მგლოვიარობა ძლიერი იქნება, რადგანაც ასიმილაციორები თუ სიონისტები და ორთოდოქსები ყველანი შეერთებული არიან წელს და თავისი ძველი იმედის განხორციელებას აღფრთოვანებული შეჰყურებენ.

ნუ თუ მართლა დადგება დრო, რომ ებრაელმა მოიწმინდოს ორი ათასი წლის ნადენი ცრემლი? ნეტავ მართლა გადავალთ 1848 წ. და ეს იქნება პატარა ერების ცრემლის მომწმენდი და შველის მომტანი ებრაელებისათვისაც?

ოხ, განგებავ, შენ შესწყვიტე ზარბაზნებთა გრიალი და მის ნაცვლათ გაგვაგონე ყველა ერისა და მათ შორის ისრაილის გათავისუფლება.

რაბ. დავიდ ბააზოვი

„სამშობლო“, 1915, №134, 21/VII, გვ. 4
პასუხი ბატონ პალესტინელს

წავიკითხე, ბატონო „პალესტინელი“, თქვენი წერილი ჩემდამი. აღვიარებ სიმართლეს, რომ ჩემ სიხარულს საზღვარი არა აქვს იმიტომ, რომ თქვენ ეკუთვნით საქართველოს ისრაელებს, რომლების გულისთვისაც მე ეს თერთმეტი წელიწადია ვსტირი და მათ შორის ისეთი თანამგრძობი ვერ მიპოვია, რომ ამოეღოს ხმა ჩვენი ერის სულიერი საჭიროებისათვის. თუ გამოვაკლებთ ზოგიერთ გად-აჭარბებულ სიტყვას საქართველოს რაბინების შესახებ, წერილი დიდათ სამართლიანია და მასთან ერთად წე-რილში გამოსჭვივის ჩვენი ერის სიყვარულიც. მე არ შემიძლია პასუხი არ გაგცე თქვენ ორ შენიშვნაზე: 1) დრო შეიცვალა და რაბინების მოღვაწეობაც შეიცვალაო, მათ სახელის მეტი აღარა დარჩენიათ რაო!

თუ მარტო საქართველოს რაბინებზე ამბობთ ამ სიტყვას - ეს სხვაა, თუ საერთოდ ებრაელების რაბინებზე - ეს სწორი შეხედულება არაა. როგორც სული სხეულის მაცოცხლებელია და უმისოთ იგი მკვ-დარია, ისე არიან ებრაელების ერისათვის მისი რაბინები: თუ ებრაელები გადარჩენ მოსპობას - ეს სულ რაბინების მეთაურობით, რომლებიც თავის პირადობას ერს სწირავდენ და დღევანდელი რაბინებიც ყველგან ასე არიან; ჩვენს ისტორიას ბევრი დიდი პირი და ბევრი არაჩვეულებრივი გენიოსი წამოუყენებია, რომელთაც თავისი შრომა და უპირატესობა ჩვენი ერისთვის მოუხმარებიათ. აი, ამის მაგალითებიც: ახალი რჯული დამყარებული ფილოსოფიაზე, მან ბევრი სჯული ჩაყლაპა და ჩვენ სარწმუნოებასაც დაეტაკა მისი ფილოსოფია და სულიერათ დიდი ზიანიც მიაყენა. იცით ვინ იხსნა მაშინ ჩვენი სარწმუ-ნოება კატასტროფიდან? ეს გახლდათ ლარიბი სოფლის ღატაკი სეყა-დია გაონი, რომელმაც ათი წელიწადი კალმით იბრძოლა და გააქარ-წყლა ხალხის მცდარი ფილოსოფია. იცით, ვინ გამოუძღვენ ისრაელ-ებს წინ, როცა ისპანიიდან გამოდევნეს? ეს გახლდათ რაბინი ისხაკ ბარბონელი, რომელიც იყო ისრაელების რაბინი და ამავე დროს ის-პანიის მინისტრი. მან მეფე ფერდინანდის ბრძანებაზე: „შენ არ შეგეხ-ება განდევნის განკარგულება და დარჩები ისევ მინისტრადო“, მეფეს შემდეგი მიუგო: თუმცა, მართალია, თქვენი მინისტრი ვარ, მაგრამ ამასთანავე მე ვარ რაბინი ჩემი ერისა, მინისტრობას და კეთილ ცხ-ოვრებას კი შეველევი, მაგრამ გაჭირვებულ ძმებს არ დავშორდებიო; მათთან წავალ, მათთან ვიტანჯვი და მათთან ერთად დავიმარხებიო. და, რადგანაც მეფემ იგი ველარ შეიპყრო - მის ქონებას კონფისკაცია უყო და გუდა აკიდებული ტანჯულ ძმებს წინ წამოუძღვა.

ვალოზინის რაბინმა, რაბი ხაიმმა ასი წლის წინათ დააარსა უმაღლესი აკადემია (იეშიბა), სადაც ათას მოწაფემდი სწავლობდა გამუდმებით; იცით რა ქონდა ჯამაგირი? თვეში თუთხმეტი მანეთი; ეს რაბინი იყო, რომ რუსეთში, რაც დიდი რაბინები იყვნენ, როგორც რ.ი. ელხანანი და სხვები, პროფ. შაფირა, ხვოლსანი და ცნობილი ვექილი კუპერნიკი და სხვა ჩვენი დიდნი პირნი - ყველა ამ იეშიბამ აღზარდა. დღესაც ასე გვიზღის ეს სასწავლებელი ძვირფას შვილებს იგივე, იმ ძველი რაბინების სულითა და არსებობით. აბა მიჩვენეთ კუთხე, სახელმწიფო და ქალაქი თუ ყველგან რაბინებით არ სდგას ჩვენი ერის სული! გალიციაში ერთი რაბინი ბ. სერეტე 30 წელიწადი დეპუტატათ იყო ვენის პარლამენტში და თავისი ქალაქი სავსე ქონდა სხვადასხვანაირი სასწავლებლით. ეს მხოლოდ მაგალითები მოვიყვანე, თორემ თვით რაბინების მოქმედების აღწერას წარსულსა და აწმყოში მარტო ისტორიკოსი შეძლებს და დიდი წიგნიც დაიწერება.

რაბინების მოღვაწეობა მარტო ლოცვას არ შეიცავს. იგი მთელ კულტურულ თუ პოლიტიკურ, ეკონომიურ თუ სოციალურ ცხოვრებას თვალ-ყურს ადევნებს, იბრძვის აღზარდოს მოზარდი ვაჟები და ქალიშვილები ეროვნულათ და რელიგიოზურათ. ასე იყვნენ წინანდელი რაბინები და დღესაც ასე არიან. ხოლო თუ ამას ვერ ვხედავთ საქართველოს რაბინებში, აქ სულ სხვა მიზეზებია, რომელიც არ მსურს გამოვაქვეყნო გაზეთში.

თქვენ მისაყვედურებთ, რატომ აქამდი ხმას არ იღებდით? ძვირფასო პალესტინელო! ის არ შემიძლია დაგანახო, თუ რა გამიკეთებია, მაგრამ ეს კი შემიძლია მოგახსენო: ბევრი ვიმუშავე, მაგრამ, ჩემდა სამწუხაროთ, მიზანს ვერ მივალნიე. როგორც ზემოთ ვსთქვი რაბინები არიან ჩვენი სულის ჩამდგმელი მეთქი, იმიტომ მივმართე მათ, რომ ჩემი აზრები საქართველოს ისრაელების მომავალზე გამეზიარებინა მათთვის; დავიარე ბევრი ადგილი, გავაცანი ყველას ჩემი აზრი, ბევრმა მოიწონა და კიდევ დამთანხმდენ მის განხორციელებას; უნდა ვსთქვა, რომ ყველაზე გულმხურვალეთ შემხვდა სუჯუნის რაბინი ბ. მიხეილ ელუამვილი, მაგრამ ვისაც უკავია საუკეთესო ადგილი და უიმათოდ ჩვენი აზრების განხორციელება შეუძლებელი იყო, მან გამოაცხადა უარი, გადგა განზე და შეგვხვდა ომით, ხალხში თავის გასასამართლებლათ მოყავდა შემდეგი გაზეპირებული საბუთი: „სარწმუნოებას ეწინააღმდეგებაო.“ აბა, გაიგოს ყველამ - იყო ჩემს აზრებში სარწმუნოების შერყევა, თუ პირიქით, მისი გამაგრება.

თუ რა იყო, ჩემი პროგრამა, ამაზე ხვალ.

„სამშობლო“, 1915, №135, 22/VII, გვ. 4
პასუხი ბ. პალესტინელს
(დასასრული. იხ. სამშ. №134)

აი ჩემი პროგრამა: 1) დაარსდეს რაბინების წრე, რომელიც მთავრობის ნებართვით შეიკრიბება ქ. ქუთაისში შემდეგი საგნების განსახილველათ: რადგანაც ბევრი რაბინი ეხება იმისთანა საგნებს, როგორც გათვისება ქალისა, დანუნება ან მოწონება დამკვლევლებისა ან მძარღვავეებისა და ან ამგვარი სხვებისა და მას არ აქვს საკმაო სწავლა და დიპლომი (სემიხა), ამიტომ კრება ირჩევს სამ რაბინს დიპლომიანს, რომელთაც ეძლევათ ნება ამ საკითხების გადანყვეტისა. ყველა რაბინი ვალდებული ხდება, როცა მათ ქალაქში მოხდება ამ საგნებზე საკითხი მოახსენოს კომისიას და იხელმძღვანელოს მათი გადანყვეტილებით. ყველა რაბინი ვალდებულია გახსნას თავის ქალაქში დასაწყისი ებრაული კლასი (თალმუდთორა) და კრების მიერ შედგენილი პროგრამით ისწავლონ რუსულიც და ქართულიც. 2) რაბინების კრება ვალდებულია შექმნას ცენტრალური (იეშიბა) ამ ყმანვილებისათვის, რომელნიც დაასრულებენ თავის ქვეყნის თალმუდთორას. მათ უნდა შეეძლოთ გადასვლა იმ იეშიბაში და განაგრძონ ფართოდ შესწავლა თალმუდისა და ფოსკიმისა. 3) იეშიბას ადგილი იქნება ქუთაისი ან იქ, სადაც აირჩევს კრება. 4) რადგანაც ჩვენი ყმანვილები დაიარებიან გიმნაზიაში, რუსეთის წეს-წყობილების მიხედვით ისინი არ თავისუფლდებიან შაბათ-უქმობით მეცადინეობისაგან, რომლითაც გამობენ ჩვენს სარწმუნოებას, ამიტომ საჭიროა თვით იეშიბაში მოეწყოს რვაკლასიანი კურსი გიმნაზიისა სრული უფლებებით, საიდანაც გათავების შემდეგ შეეძლება უნივერსიტეტში შესვლა. დაარსდეს კერძო გიმნაზია როგორც არის ქ.ქ. ლიდაში, ვილნოში, მინსკსა და სხვაგან, თანახმად ჩვენი სარწმუნოებისა. 5) რადგანაც პროვინციის ებრაელები სოფლათ ცხოვრობენ და ეს კი არ უქადის მათ მოგებას, ამიტომ საჭიროა შემცირდეს სოფლებში სიარული და გავრცელდეს ხელოსნობა, რისთვისაც ქ. ქუთაისში უნდა დაარსდეს სახელოსნო სასწავლებელი იმ ბავშვებისათვის, რომელნიც ვერ ისწავლიან რომელიმე მიზეზის გამო ან იეშიბაში ან გიმნაზიაში. მათ უნდა ისწავლონ ხელობა და შეამსუბუქონ ცხოვრების უღელი ღარიბი ხალხისა.

ამის განსახორციელებლად საჭიროა დაარსდეს ფონდი. მთავარი ბინა უნდა იყოს ქუთაისში, თუ საჭირო იქნებოდა პეტროგრადის «Общество распространения культуры среди евреев» დიდი სიამოვნებით დაგვეხმარებოდა კიდეც შემპირდენ ჩემის პეტროგრადში ყოფნის დროს და იქ უნდა მოიყაროს თავი ყველა ნევრის ფულმა და კერძო შემოწირულობამაც. ანგარიშით ყველა ეს განხორციელდებოდა, რომ ჩვენ მოწადინება გვექნება, მით უფრო ეს მოსახერხებელია, რომ ჩვენი ებრაელობა ყოველთვის იღებს თავის წვლილს სხვადასხვა საქველმოქმედო საქმისათვის და ნუ თუ თავის შვილებისათვის არ გაიღებენ ფულს?! ამით ჩვენ უშველიდით თავს მოსალოდნელი ასიმილაციიდან.

აქედან აშკარაა, რომ აქ ჩამოთვლილი მუხლები პროგრამისა სრულებით არ არღვევენ ჩვენს სარწმუნოებას. დღეს კი ჩვენი შვილები სასწავლებლებში ეცნობიან სხვის ლიტერატურას, ისტორიას, მოღვაწე პირებს, მწერლებს და თავის საკუთარი ერის ისტორიისა, მწერლებისა, მოღვაწე პირებისა და სხვა არა იციან რა. ამით მე, რა საკვირველია, იმის თქმა კი არ მინდა, ვითომც წინააღმდეგი ვიყო მათი შესწავლისა, არა მაგრამ სხვა ერის ისტორიასთან ჩვენი შვილები თავისი ერის ისტორიასაც უნდა სწავლობდენ. ამ ნაირათ, ჩვენი უვიცობით, შეუერთებლობით ჩვენს მომავალ თაობას, ჩვენს იმედებს კერძო ინტერესებით ვლუპავთ. თქვენ კი, ბატონო პალესტინელო, დიპლომიან ინტელიგენტებზე მითითებით: „არაფერს აკეთებენ“. რა უნდა გააკეთონ მათ, რა იციან, თუ რა სჭირია ჩვენს ერს, ისინი სრულად ვერ ხვდებიან მის ჭირ-ვარამს. მათ დედები არ ყოლიათ შეგნებულები, რომ ბავშვობიდანვე შთაენერგათ მათს გულში ჩვენი ერის სიყვარული. დარწმუნდით არც ერთ დედას არ დაუმღერია ჩვენი პოეტის ბიალიკის აკვნის სიმღერა და მისი თქმის დროს შვილის ლოყები ცრემლით არ დაულპია. წამოზრდილა და მას არ მიუღია სრულად ჩვენი კულტურული სული და ისე წასულა გიმნაზიაში, უცვნია სხვა ერების დიდი პირები და არა თავისი ერისა. აბა რას სთხოვ ამისთანა ინტელიგენტს. თუ ბრძანებთ ჩვენი ერის ამბავს სხვა ადგილებიდან ინტელიგენტები და ახალგაზრდები ატრიალებენ ჩვენი იმედის დროშას, ესენი ისე არიან აღზრდილნი, როგორიც მე ზევით აღვნიშნე და ვიდრე ეს არ მოხდება ჩვენ-შიდაც ნურაფერს ველით ჩვენ ამნაირი სტუდენტებისაგან, ასეთ დიპლომიანებისაგან. სამსუხაროთ უფრო დაგვემორდებიან.

მთელი მათი ბრალი დაედება იმ პირს, რომელიც ხელს გვიშლი-
და და გვიშლის ზემოაღნიშნული პროგრამების განხორციელებ-
აში და შეუგნებლად ხელს უწყობს ჩვენი რწმენების შერყევას.
ოხ, ვინ აუხელს თვალებს ჩვენ საბრალლო ძმებს დაანახოს მისი
ნაკლი, დაანახოს მისი საჭიროება, შეაგნებინოს მისი მომავალ-
ი და დააყენოს იგი მაშველ გზაზე. გული კვდება თვალები
ცრემლებით ივსება, როდესაც ვხედავ ზოგიერთ სოფელში ჩვენი
ძმების ნივთიერთ და სულეირათ დაღუპვას. არა თუ იგი იღ-
ვიძებენ, პირიქით სწყრებიან რატომ გვაღვიძებთო. კმარა ძილი,
კმარა კერძობა, კმარა შეუგნებლობა, კმარა გაუგებრობა.

მოგმართავთ, რაბინებო, თუ გიყვართ თქვენი მამები, თუ
გიყვართ თქვენი სარწმუნოება, დაანებეთ თავი შურსა და სი-
ძულვილს, გაუნოდეთ ხელი ერთმანეთს, მოიყარეთ თავი მთავ-
რობის ნებართვით და გაიხილეთ თქვენი ერისა და საქართველოს
ებრაელების საჭიროება; შეუდეგით მათ აღორძინებას, მათ სუ-
ლიერათ შეველას, ნუ დაკარგავთ მომავალ მოზარდთა ნიჭს და
ნუ დაიდებთ მათ ბრალს, დაინახოს ყველამ, რომ თქვენც ეკუთვ-
ნით იმ დიდ რაბინებს, რომელნიც დღეს დაუღალავათ შრომობენ
ჩვენი ერის საშველათ.

უმჯობესია შევსწიროთ ჩვენი პირადობა ჩვენს ერს და არა
ჩვენი ერი შევსწიროთ ჩვენს პირადობას. გამოსთქვით თქვენი
სურვილი ამ პატივცემული გაზეთით თავის მოსაყრელათ და
მოსალაპარაკებლათ, მომავალ ელულის თვეში ქ. ქუთაისში
მოვიყაროთ თავი და ვისაუბროთ ჩვენი ერის საჭიროებაზედ.
მოგმართავთ, ჩვენო ახალგაზრდებო, ჩვენო მამულიშვილნო,
იმედნო, არ კმარა, მარტო მოდის შლიაპის დახურვა, მოდნი
კოსტუმებით სიარული და ხელში ზონტიკის დაჭერა, ეს კი არ
არის მარტო თქვენი ვალი. თქვენი ვალია ის, რომ ატაროთ
ჩვენი ერის დროშა ბაირახი და წინ გაგვიძღვეთ, როგორც ამას
სწადიან თქვენი ძმები სხვა ქვეყნებში. ხელი შეგვიწყეთ განვახ-
ორციელოთ ზემო მოყვანილი პროგრამა და სხვა ჩვენი საჭირო
საგნები. აბა, ძმებო, შეადგინეთ ჯგუფები, გამოაღვიძეთ ახალ-
გაზრდობა, ამოიღეთ ხმა, ააფეთქეთ თქვენი გული, აამუშავეთ
თქვენი ძარღვები ჩვენი ერისთვისა და მით დაამტკიცეთ, რომ
თქვენცა ხართ შვილები დიდი მოხუცი ისრაელისა.

დავით ბააზოვი

„სამშობლო“, 1915, №176, 16/IX, გვ. 4
მონოღება ქართველ ებრაელ რაბინებისადმი

გუშინ, როდესაც ოცდა ოთხ საათს მშვიერ-მწყურვალ, თეთრად შემოსილი იდეებით სალოცავში უფლის წინ და ლოცულობდით სუფთა გულით, წმინდა სულით, ორმოცი დღეს მის წინ ღამე დგებოდით ლოცულობდით, დილით შოფარს (რქის საკრავია) უკრავდით და მით ხალხს აგრძნობინებდით: გამოიღვიძეთ გაჩენილებო ერთ თვეში წელიწადი გათავდება და უნდა შეხვიდეთ რომ-აშანაში (სამართლის დღეს). ამ დღეს გაჩნდა პირველი ადამი და ეს დღე „იუბილეა“ მთელი კაცობრიობისა და ამ დღეს გასამართლება ყველა უფლის გაჩენილი, ამ დღეს მოეკითხება ყველას ანგარიში თავის მოქმედებისა. მხოლოდ, თუ მოასწრო ბოროტმა თავისი ცუდი მოქმედების გასწორება, მას უფალი წარსულს აპატიებს. მხოლოდ არ ეპატიება მას, ვისაც თვით ადამიანებთან მიუძღვის დანაშაული - ამბობს თალმუდი, თუ თვით დამნაშავე არ მივიდა დანაშაულთან, არ მოსთხოვა პატიება და არ შეირიგა. ეს მოსაზრებაც, ეს შოფრის დაკვრაც თავის ცერემონიით დიდ ჟრიალს უყენებს ყველას და ბევრს ბოროტს პირს თავისი ბოროტობიდან აბრუნებს და წმინდა გულით ხვდება სამართლის დღეს. მთელი ოცდაოთხი საათის ლოცვები გადაბმულია ეროვნულ და კაცობრიულ იდეალზე, იწყებს „კაცობრიობაზე, მათ შვილობაზე დაამყარე შენი ცოდნა შენს გაჩენილებზე და შეათვისე ყველანი ერთ კონასავითაო.“ სწყვეტს საერთო იდეალს და გადადის ეროვნულ იდეალზე: „მიუნიჭე მხიარულობა ჩვენს ქვეყანას (პალესტინას), გაახარე შენი ქალაქი (იერუსალიმი), აალორძინე რქა ჩვენი ერისა“, ვიდრე მიაღწევდეს ეროვნულ იდეალის სიმაღლემდი, სწყვეტს და გადადის საერთო იდეალზე: „სიბრუნდეს მოეკრას პირი, ბოროტება კვამლივით დაილიოს, გადიკვეთოს ძალმომრეობა ქვეყნიდან, მიეცეს ყველა შენს გაჩენილს კაცობრიობის ზნეობა, სიყვარულობა და ცნობა შენი უფროსობისა. ახარე ხე თვის ტოტებით.“ ესე იგი ყველა ერი თვისი შვილებითო.

აი, ხომ ასე ლოცულობდით, ბატონო რაბინებო, მთელი ერობისთვის და თქვენი ერისთვისაც. თუ არ გეწყინებათ უნდა მოგმართოთ და გითხრათ: ეს ლოცვები წერილებს არა გვანან, მათი

გავლენა არა თუ სალოცავში უნდა იყოს, ცხოვრებაშიაც დიდი ბედნიერებაა მისი კარგათ შეგნება და წრფელი გულით ლოცვა. როდესაც 1749 წ. დიჟონის სამეცნიერო აკადემიამ განცხადება გამოსცა, ვინც ნამდვილ პასუხს გამოსთქვამს, სიტყვა „კულტურა“ რას შეიცავს, 1000 ფრანკ ჯილდოს მიიღებსო. და ეს ჯილდო მიიღო ჟან ჟაკ რუსომ, რომელმაც დაამტკიცა, რომ „კულტურა“ არის: თავისიანის ცნობა და სხვის სიყვარული.

რუსოს თუმცა ბევრი ქარცეცხლის კრიტიკაში ატარებს დღესაც, მაგრამ მაინც დიდი ფილოსოფიური სიმართლეა გატარებული მის დიდებულ აზრებში. უნდა იზრუნო შენი ერისთვის, რომ შენ ერს შეეძლოს სარგებლობის მოტანა მთელი კაცობრიობისათვის. როცა ეროვნობა და კაცობრიობა ერთად არის გადაბმული რგოლივით, მაშინ მყარდება ნამდვილი კულტურა ქვეყნიერებაზე. თუ ერთია, მეორე კი არა ამას მახინჯი სულიერი ეთქმის, რადგანაც ვერ შეუთვისებია ადამიანის ღირსება. თუ მეორეა და პირველი არა ეს მხოლოდ მოტყუებაა. თუ თავისი ახლობელი კაცს არ უცვნია, სხვას იგი სულ ვერ შეიყვარებს, რადგანაც მტკიცდება, რომ მას არ აქვს ფსიხოლოგიურათ ადამიანის სიყვარული. თუ ადამიანს არც ერთი აქვს და არც მეორე, ის პირუტყვზე უარესია.

ასეთ ადამიანს თავის მეტი არ ახსოვს და მასში სხვისი გაჭირვება ბინას ვერ პოულობს.

ოთხ დღეს უკან დგება უქმე სუქოთი (კარვობა). ამ დღის ლოცვებში, სხვათაშორის, იტყვი: „წინანდელ ერების (2000 წლის წინათ) კერპებს თვალი ქონდათ, ვერ ყურობდენ, ყური ქონდათ - ვერ იგონებდენ, პირი ქონდათ- ვერ ლაპარაკობდენო.“ დიახ სასაცილონი არიან ისინიც, ვისაც პირი აქვთ და თავისი ერისა და საერთო საკაცობრიო საქმეზე არ ლაპარაკობენ. თვალი აქვთ და ვერ ხედევენ, ირგვლივ რა ხდება და საით მიდის მისი ერის მოზარდი თაობა! ყური აქვთ, მაგრამ არ ეყურებათ ჭეშმარიტი ლაპარაკი: არ ესმით სხვისი სისხლით დაწერილი სიტყვები და არ ლხვება მათი გაყინული გული. დეე, დაიღუპოს მომავალი, რას ვეძებ მე თუ პირი მაქვს, ჩემს საქმეზე ვილაპარაკებ, თუ თვალი მაქვს - ჩემ საკუთრებას ვუყურებ, თუ ყური მაქვს, იმას გაუგონებ, ვინც ჩემ სასარგებლოთ იტყვის რასმეს - ფიქრობენ ასეთი პირები. სთქვით, ბატონებო, განა ამისთანა პირებს არ

აფხიზლებს ჩვენი ამ დღეების ლოცვები, არ ასწავლის მათ ერის ცნობასა და კაცობრიობის სიყვარულს? ხოლო ვინც ამას ვერ შეიგნებს იგი კერპია და გასაძევებელი.

ბატონებო, სწორეთ ამას ცდილობს ჩვენი ერი, რომ კაცობრიობამ მიაღწიოს ბედნიერ ცხოვრებას.

ჩვენ - საქართველოს რაბინები - თუ ამისთანა დიდებული იდეალების პატრონ ერს ვეკუთვნით, აბა რამ გაგვყენა ასე, რომ ვერ იქნა და ვერ გამოვიღვიძეთ და ვერ გადავაბიჯეთ ჩვენს ყინს და მივალნიეთ იმ ღირსებას, დაგვემტკიცებინა, რომ ჩვენც ძმები ვართ იმ ერისა, რომელიც მიუხედავად თავისი დაჩაგვრისა და ტანჯვისა, იბრძვის კაცობრიობის ბედნიერებისათვის. ძმებო, მოგინოდებთ მწარე ხმით ეგებ ახლა მაინც იქონიოს თქვენზე ჩვენმა სარწმუნოების სამართლის დღემ გავლენა და მოგამოროს პირადი ანგარიშები.

მაშ, მოვიყაროთ თავი საქართველოს ებრაელების რაბინებმა. დავინახოთ ჩვენი ერის სულიერი ნაკლოვანება, მოვისმინოთ ერთმანეთისაგან აზრები, ვილაპარაკოთ, რა არის ჩვენთვის აუცილებელი საჭიროება, შევკრათ ერთი ჯგუფი, დავაარსოთ ცენტრალური „იეშიბა“, გავმართოთ ყველა პროვინციაში სასწავლებლები (თალმუდთორები), დავაარსოთ ფონდი სასწავლებლის სასარგებლოთ და გამოვარკვიოთ სხვა სადღეისო საკითხებიც. მართალია, ზოგიერთმა რაბინმა პირადად დიდი თანხმობა გამოიძახა, მაგრამ ეს არ კმარა. საჭიროა სხვებმაც გაიგონ თქვენი აზრი. ამიტომ ველი, რომ დღეიდან თითოეული რაბინი, ვისაც გებრალეობათ თქვენი ერის მომავალი მოზარდები, ენერგიულად ამოიღებთ ხმას და გვაცნობებთ: როდისთვის სჯობია კრების გამართვა და სად უნდა მოხდეს იგი. ჩემი მხრით ვნიშნავ 5 ოქტომბერს კრების ადგილათ ქ. ქუთაისს. ნებართვის აღებასაც უკვე შეუდექი და კიდევ ველი ამ ცოტა ხანში.

ახლა თქვენზეა დამოკიდებული, ძმებო, საქმის მოგვარება და ხელის შეწყობა. მოიქმედეთ იმისთანა საქმე თქვენი ერისთვის, რომ ისტორიამ თქვენც კარგათ მოგიხსენიოთ.

დავით ბააზოვი

„სამშობლო“, 1915, №188, 1/X, გვ. 3
ებრაელის ამონაკვნესი

საქართველოში ორთოდოქსიულ უფროსად და ავტორიტეტულ პირათ ითვლება ცხინვალის რაბინი ხვალესი. ამიტომ სრული დარწმუნებული ვართ, რომ მისი ძლიერი მოწოდება, რომელიც იბეჭდება ყველა ქართულ გაზეთში დიდ სიხარულს გამოიწვევს ყველა შეგნებულ ებრაელის გულში, და თვით რაბინებიც დიდი სიამოვნებით შეხვდებიან იმ დიდებულ სიტყვებს, რომლითაც მოგემართავს დიდებული რაბინი ხვალესი და კიდევ ყველა რაბინი ეცდება მობრძანდეს ქ. ქუთაისში დანიშნულ დროს ე.ი. 13 ოქტომბერს.

დღევანდელმა ჩემმა მგზავრობამ ღრმად დამარწმუნა, რომ როგორც ჰაერი საჭიროა ცოცხალი ადამიანისათვის, ისე საჭიროა რაბინების ჯგუფი და საერთო ძალების მოკრეფა, ურომლისოთაც ჩვენ სუსტნი ვართ ანგარიში გაუწიოთ ყველა იმ მოთხოვნილების დაკმაყოფილებას, რომელიც დღევანდელმა მომენტმა თვალწინ დაუყენა ჩვენს კულტურულათ ჩამორჩენილ მოძმე ქართველ ებრაელებს. თითოეულ პიროვნებას, შეიძლება, ბევრი რისამე გაკეთება უნდა, მაგრამ მისი სურვილი განუხორციელებელი რჩება, რადგანაც ცხოვრებაში ბევრი ხელისშემშლელი პირობები ელობება წინ. ავიღოთ თუნდაც მაგალითისათვის ცხინვალში არსებული, ბატონი ხვალესის მეცადინეობით თალმუდთორა, ეს რვა წელიწადია, თურმე, იმისთანა ნაყოფი მოუტანია, რომ ჩემს ახლა იქ ყოფნის დროს სულიერათ ავლელდი ებრაელ ბავშვების სწავლა-განვითარებით, მაგრამ, სამწუხაროთ, შეიძლება დიდხანს არ გასტანოს მისმა არსებობამ, რადგანაც მას ახლა ნივთიერი სახსარი აკლია და თუ ჩქარა არ მივეშველეთ, დაიკეტება. აგრეთვე ბევრგან არიან კარგი მასწავლებლები ჩვენი ძვირფასი თალმუდის, მაგრამ მათი ცოდნა უნაყოფოთ რჩება, რადგანაც არა გვაქვს მათთვის შესაფერად მონყობილი სასწავლებლები. ამავე დროს არიან ისეთი უღირსნი პირებიც, რომელთაც სრულებით არ ესმით არც მეთოდი სწავლისა და არც ელემენტარული პედაგოგიკის გაეგებათ რამე და დაპატრონებიან სკოლებს და გვიზდიან მომავალ თაობას.

ნუ თუ ეს მოვლენა ჩვენთვის სატირელი არაა, ვისაც კი

თვისი ან სარწმუნეობა უყვარს და ან თვისი ერი?

საილუსტრაციოთ მოვიყვან ერთ ფაქტს: ერთხელ სასამართლოში ვიყავი, იქ ირჩეოდა ერთი ჩვენი მასწავლებლის საქმე. მოსამართლე ბრალდებულს შეეკითხა, რა ხელობისა ხარო?

- მასწავლებელიო, უპასუხა. - წერა იცის, ჰკითხა მოსამართლემ. არაო, მიუგო მან.

ამ ამავმა ერთი სიცილი გამოიწვია დამსწრეთა შორის, ხოლო მე კი სირცხვილის ოფლი დამესხა. მასწავლებელია და წერა არ იცის!! მკითხველმა განსაჯოს, როგორი იქნება მისი აღზრდილი ბავშვი. ასეთ ანომალურ მდგომარეობაშია ჩვენი საქმე. და თუ ჩვენ რაბინები და ჩვენთან ერთად ქართველი ებრაელობის მონინავე პირები არ შევერთდით და საერთო ძალ-ღონით არ შევეუდექით ჩვენი საქმეების მოწყობას, დარწმუნებული უნდა ვიყოთ, რომ სულ მუდამ სიბნელით ვიქნებით მოცული და ჩვენთვის არაოდეს არ გაბრწყინდება.

სწორეთ ამიტომაცაა, რომ ჩვენი პატივცემული ხვალესი, ცხინვალის რაბინი მოგვიწოდებს ყველას საერთო სამოქმედო საქმის შესამუშავებლათ და იმის გამოსაკვლევათ, თუ რა ესაჭიროება ქართველ ებრაელებს და რა გზას უნდა დაადგეს იგი.

ამიტომ სიამოვნებით მივეგებებით ჩვენი უფროსი რაბინის მოწოდებას და სრული იმედიც გვაქვს, რომ მისი თხოვნა არ დარჩება ხმად მლალადებლისათ უდაბნოსა შინა.

ონის რაბინი დავით ბააზოვი

„სამშობლო“, 1915, №192, 7/X, გვ. 4
მომავალი კრება

საქართველოს ებრაელთა რაბინებისა

თუ ბოროტმა პირებმა ხელი არ შეგვიშალეს, ან კერძო მეტოქეების ჯიბრმა არ შესწირეს ჩვენი ჩამორჩენილი მოძმეების მომავალი იმედები, ვგონებ ველირსოთ რაბინების კრებას 13-ს ან 20 ამ თვეს. ბევრმა გამოჩენილმა რაბინმა უკვე გამოსთქვა თავისი სურვილი და უნდა ველოდეთ, რომ არავინ გახდება მავნებელი თავიანთი ერის საქმისა და ისტორიაში არ ჩაინერს დანყვევლილათ თავის თავს, და ყველა მიიღებს მონაწილეობას ამ დიდებულ დღეს.

ამიტომ საჭიროთ მიმაჩნია გამოვაქვეყნო ის პროგრამა, რომლის თანახმანიც არიან: მომწვევი კრებისა - რაბინი ხვალესი, თბილისის რაბინი მარკუსი და სუჯუნის რაბინი ელუაშვილი, სხვებსაც შეუძლიათ თავისი აზრი გამოსთქვან ამ პროგრამის შესახებ. განსაკუთრებით ველით ქუთაისის რაბინის აზრს. 1) კრების გახსნის გამომწვევი ბატონი ხვალესის წინადადებით რაბინების კრებამ გადაიხადოს ლოცვა ხელმწიფე იმპერატორის დღეგრძელობისათვის და მისი სანაქებო ჯარის გამარჯვებისათვის, რის შემდეგაც მილოცვის დეპეშა გაეგზავნება ხელმწიფის მოადგილეს ახლათ მობრძანებისათვის და ეთხოვება, რათა მოახსენოს ხელმწიფე იმპერატორს ჩვენი ერთგული ქვეშევრდომობა. 2) კრებამ უნდა გადაიხადოს ლოცვა ქართველის ერის საკეთილდღეოთ და უსურვოს ქართველ ერს აყვავება და პროგრესულათ წინსვლა, გამოუცხადოს ძმური სიყვარული და მათთან ერთად ყოფნა ჭირსა და ლხინში. 3) კრებამ უნდა აირჩიოს თავმჯდომარე, რომელიც დარჩება ერთი წლის ვადით სარაბინო ჯგუფში. 4) უნდა მოეწყოს ყველა პროვინციაში სასწავლებელი თალმუდთორა ერთნაირი პროგრამით ყველასთვის. 5) დაარსდეს ქ. ქუთაისში ცენტრალური იეშიბა, სადაც თალმუდთორის მოწაფეები გათავების შემდეგ მიღებულნი იქნებიან. 6) უნდა გამოიძებნოს საშუალება, რომ შემცირდეს ჩარჩ-ვაჭრობა და მის მაგივრათ განვითარდეს ხელოსნობა. 7) დაარსდეს ფონდი და ნევრთა გადასახადი ყოველ ქალაქში. თითოეული ქალაქის

რაბინი ვალდებულია შექმნას ადგილობრივი კო -მიტეტი. მისი თავმჯდომარეობით გაამრავლოს წევრთა რიცხვი და შემოწირულობანი. ქ. ქუთაისში კი უნდა იყოს საგუბერნიო კომიტეტი აქაური პატივცემული პირებისაგან აქაური რაბინის თავმჯდომარეობით. პროვინციებში შეგროვილი ფული გადაეცემა ამ კომიტეტს და თუ რომელიმე ქალაქს დასჭირდება დახმარება ადგილობრივი კომიტეტის შუამდგომლობით საგუბერნიო კომიტეტი მისცემს დახმარებას. 8) კრებამ უნდა აირჩიოს რაბინები, რომლებსაც დაევალებათ სარწმუნოებრივი საკითხების გადაწყვეტა (მაგალითად კედუშინი ანდა „ხალისა გიტინი“ და სხვა). მასწავლებლებიც უნდა იქნეს გასინჯული მათგან და მათის მოწონებით იქნებიან მიღებული თალმუდ თორებში.

აი, ეს არის დაახლოებით კრების მიზანი. რა თქმა უნდა, რომ ამ დიდებულ საქმეს უნდა სათავეში დაუყენოთ იმისთანა ავტორიტეტები, რომ შეეძლოსთ ამ საქმეების განხორციელება.

ჩვენი მხრით დიდ იმედებს ვამყარებთ ჩვენს უფროს ძმებზე – ქუთაისის გამორჩენილ პირებზე - და ველით ენერგიულ დახმარებას და ენერგიულ მეთაურობას, რადგანაც ამისთანა დიდებული საქმის წინამძღოლობა მათი ვალია.

ონის რაბინი დავით ბააზოვი

„სამშობლო“, 1915 წ., №246, 20/XII ქუთაისის რაზინის წერილის გამო

ებრაელთა ერთს კონგრესზე მასხოვს, სხვათა შორის, მაკს ნორდაუმ წარმოსთქვა: „საკითხი უმრავლესობით სწყდება, ჭეშმარიტება კი უმცირესობაში რჩებაო. ძალმომრეობა ჭეშმარიტებას ყალბათ აქცევს; სიყალბეს კი სიმართლის ტახტზე დასვამს, თუ რამე ძალა გაქვს მის ბრძოლაში გამოგელევა და თვით საქმისთვის კი აღარაფერი დაგრჩებაო.“

ეს დიდი ხნის დავინყებული ძვირფასი სიტყვები მხოლოდ მაშინ გამახსენდა, როცა წავიკითხე რაზინ ელუაშვილის წერილი გაზ. „მეგობარში“ №52, რომელიც ძალ-მომრეობით აბნელებს შავი ფარდით ჩემგან წამოყენებულ პროგრამას და სიყალბის წისქვილზე ფქვავს.

„პროგრამას“ იგი სარწმუნოების თვალსაზრისით აფასებს და სცნობს სარწმუნოების წინააღმდეგათ. 2) იგი ვითომც მომხრეა სწავლა-განათლების, მხოლოდ ისეთის, რომელიც დამყარებულია სარწმუნოებასა და სამშობლო ენაზე...

ახლა ვნახოთ რამდენათ მართალია მისი მოსაზრება ან რანაირათ ეწინააღმდეგება - თუ მართლა მომხრეა სამშობლო ენის სწავლისა, -ჩემს მიერ წამოყენებული პროგრამა. მე მგონია ჩვენი სარწმუნოება შესდგება არა მარტო მოსეს ბიბლიიდან, არამედ თალმუდ ფოსკიმიდან. სად სწავლობენ ფართოდ მაგეებს?

ინყებენ თალმუდს თორებში და ფართოდ სწავლობენ იეშიბაებში. რას ამბობს ჩემი პროგრამა? „დაარსდეს თალმურთორები ქ. ქუთაისში“ . აბა ბ-ნო მკითხველნო, კარგათ დაუკვირდით, სარწმუნოების სწავლა, მისი მტკიცეთ შეგნება გვექონია ჩვენ განზრახული, თუ მისი შერყევა! და მაინც ბ. ელუაშვილი თავის ძალმომრეობით მათვისებს სარწმუნოების წინააღმდეგობას თვით რომ წინ აღუდგა კრებას და დაშალა, რათა არ მოწყობილიყო ზემოხსენებული სასწავლებლები და სარწმუნოების „სიძლიერე“ - თალმუდი არ გავრცელებულიყო ეხვევა მორწმუნეობის ფარგაში და ჯდება სიმართლის ტახტზე. და თუ იგი მომხრეა იმნაირ სასწავლებლების სადაც სწავლობენ მტკიცე სარწმუნოებას და სამშობლო ენას ე.ი. ქართულს (რადგანაც ჩვენი სამშობლო ენა ქართულია), მეც მაგას მოვითხოვ (და ჩვე-

ნი პროგრამაც ეგ არის), მხოლოდ მივუმატეთ ხელობის გავრცელება ებრაელებში, და მაშ რით ვყოფილვართ დაშორებული, თუ ბ. ქუთაისის რაბინი გულწრფელათ ლაპარაკობს? და რომ ჩვენ მართლაც ზემონათქვამის მომხრე ვართ, ამას საქმიანად დაეუმტკიცებთ პატივცემულ მკითხველებს.

1903 წელს წილათ მხვდა დ. ონში რაბინობა. პირველათვე მივხვდი, რომ ხალხში აუცილებელი საჭიროება იყო საწინამართლებლის მხრით თაღმუდის გავრცელება, ნივთიერ გაუმჯობესებისათვის კი ხელობის და ნ.-კ. გავრცელება. 1904 წელს ქ. პეტროგრადში «ОБЩЕСТВО О.П.Е.» თავის ერთ-ერთ კრებაზე მიმინვია. ვისარგებლე ამ შემთხვევით და წავიღე მთელი ცნობები და საკმარისი მასალაც. განვიზრახე მათგან მომეთხოვნა - გაეხსნათ ზემოხსენებული სასწავლებელი ქ. ებრაელთათვისაც. ყველაზე წინ ქუთაისში ბ-ნ ელუაშვილს გაუზიარე ჩემი განზრახვები და ვსთხოვე მიეღო უმთავრესი მონაწილეობა მაგრამ სიცილის კილოთი მითხრა: „ეშობა ჩვენში ოცნებობაა და არც არავითარ მონაწილეობას მივიღებო.“ როცა პეტროგრადიდან დავბრუნდი თან მოვიყვანე უმაღლესი ნასწავლი მასწავლებელი ბ. ჰენკინი და დავაარსეთ დასაწყისი იეშიბა ონში.

სამწუხაროთ, დ. ონი გეოგრაფიული მდგომარეობის გამო უვარგისი გამოდგა და მონაფეები სხვა დაბა ქალაქებიდან, გარდა საჩხერე, ლაილაში, თფილის, ბათომიდან არ მოსულან, დაერთო ნივთიერი კრიზისი 1905-1906 წლებში მომხდარი პოგრომების გამო, პეტროგრადის კომიტეტმა აღთქმულ ფულზე უარი გვითხრა, მაგრამ ოთხი წელიწადი თავგამოდებით ვანარმოვეთ ეს სასწავლებელი. პირველი ხმა თაღმუდისა ბავშვებში ონში გაისმა. ელუაშვილმა რომ შეხედა საქმე „ფანტაზიობა“ აღარ არის, ვეღარ მოისვენა და თავისი „ბევრი რამის დაპირებით“ იეშიბა დაბა კულაში გადაიტანა (ყოველ შემთხვევაში არა ქუთაისში). ცოტა ხნის შემდეგ მასწავლებელი სამარცხვინო დაბეზლებით განდევნილ იქნა...

1910 წლიდან კი მოვანყეთ დ. ონში ისეთი სასწავლებელი, სადაც სწავლობდა 120 ყმაწვილი რუსულ-ქართულსა და ებრაელურს, ასწავლიან 6-5 აქაური მასწავლებელი და ერთი რუსეთელი ებრაელი, რუსულ-ქართულს ორი კაი გამოჩენილი მასწავლებელი. დღემდე 180 კომლ ებრაელში წერა უბრალოთ იცოდენ

მხოლოდ 40-მა კაცმა. ახლა კი ნახეთ მოზარდი ყმაწვილები როგორ სწერენ ქართულად და კითხულობენ ქართულ ჟურნალ-გაზეთებს, ეცნობიან მის მწერლებს, უკავშირდებიან მის ჭირსა და ლხინს. დიახ, ასე სწავლობენ თავიანთ ძვირფას თალმუდს, სწავლობენ აგრეთვე სამშობლო ენას; რომ ეს ასეა დაამონებენ არა მარტო ონელი ებრაელობა, ქართველები და მათი სამღვდელოება, თავად-აზნაურობა და მოხელეებიც. აბა რაღა სათქმელი აქვს ბ-ნ რაბინ ელუაშვილს, რომ კრება მოხდეს და მისგან მონონებული „სასწავლებლები, რომლებიც იქნებიან მტკიცეთ დამყარებული სარწმუნოებასა და სამშობლო ენაზე“ იქნენ დაარსებული ყველა დაბასა და ქ. ქუთაისში.

რაც შეეხება იმას, რომ დღევანდელი ჩვენი პოლიტიკური თვალსაზრისით იგი უნდა იყოს წინააღმდეგი, ესეც უბრალო მიზეზია. წაიკითხოს ებრაული გაზეთი და გაიგოს, რომ თვეში ერთხელ ხდება კრება ებრაულ რაბინებსა და მოღვაწე პირების ხან მოსკოვში, ხან კიევში და ხან პეტროგრადში. შრომობენ, მუშაობენ, თვალს ძილს არ აძლევენ, ტანს მოსვენებას და ისე უძებნიან წამალს ჩვენ საშინლათ დაზარალებულ ძმებს, ეკონომიურათ და სულიერათ, ცდილობენ მშიერებს პური აჭამონ, ტიტვლებს ჩააცვან, მაგრამ მიუხედავად ტრალიკული გაჭირვებისა, მაინც არ ივიწყებენ ჩვენს მოზარდ შვილებს და ეძებენ ადგილს აღადგინონ სლაბოდაკა, ტელზ ლიდა, რუდინ, ვალოზინ, სლონიმის და სხვა სასწავლებლები. თვალეზე ცრემლი მომდის, როცა ვკითხულობ: ირკუტსკში გადასახლებულმა ებრაელობამ დეპუტაცია გააგზავნა და მოსკოვში უკანასკნელად მომხდარ კრებას სთხოვა ლიდის „იეშიბა“ ჩვენში გადმოიტანეთ, რომლის შესანახ ხარჯსაც ჩვენ ვიკისრებთ, კარვებში დავდგებით და მონაფეებს კი შევიწინააღმდეგებთ... და თუ ამას სჩადიან ირკუტსკში გადასახლებული ჩვენი ძმები, ჩვენ ქართველ ებრაელებს რაღა დაგვემართა, რომ ასეთი სასწავლებლები ვერ დავიარსოთ, მით უმეტეს, რომ ნივთიერი მხარე ხელს გვიწყობს და არც ისე ვართ ანიოკებული, როგორც სხვაგან მცხოვრები ჩვენი ძმები. რა დაგვემართნია, რომ არც მშვიდობიანობისა და არც გაჭირვების დროს არ იქნა ჩვენი გამოღვიძება?

დ. ბააზოვი

„სამშობლო“, 1915 წ., №247, 22/XII, გვ. 3-4
„ქუთაისის რაბინის წერილის გამო“

ბ. ელუაშვილი კიდევ ერთს თვალ-ასახვევ მიზეზს იგონებს: „უმაღლესი ინსტანციიდან ნებართვა უნდა იყოსო.“ რას უძახის ბ-ნი რაბინი უმაღლეს ინსტანციას, მე არ ვიცი. ჩვენდა სამწუხაროთ ისე არ გვაქვს მონყობილი რუსეთში საქმეები, როგორც სხვა ერებს, რომ სასულიერო მმართველობა (კონსერვატორია) გვყავდეს. ყოველი რაბინი ემორჩილება იმ საზოგადოებას, რომელმაც იგი ამოირჩია რაბინათ, დამოკიდებულია იმ გუბერნატორისაგან, რომელმაც იგი დაამტკიცა. არავის მეტი უფლება ერთი-მეორეზე არ აქვს მთელ დედამიწაზე. მაგნირათ რომ რაბინები უმაღლეს ინსტანციას ემორჩილებოდნენ მხოლოდ ინგლისის სახელმწიფოშია, რომლებსაც იმთავარი რაბინი ნიშნავს და სცვლის თავის შეხედულებით, და აბა საიდან გამოიგონა ბ-მა ელუაშვილმა ასეთი უსაბუთო პასუხი? თუ იმის თქმა უნდა ბ-ნი რაბინს, რომ ჩვენ რუსეთში გვყავს დიდი ავტორიტეტები, მაგალითად, ბრესტის, კოვნოს, დვინსკის რაბინები და სხვ. და ზნეობრივად კარგია მათი შეკითხვაო, უკვე ნათქვამი მქონდა, რომ მათი წერილები ჩემს ხელშია, რომლითაც მოგვიწოდებს ყველა ქართველ ებრაელ რაბინებს ორგანიზაციის შესადგენათ და ხალხში სწავლა-ხელობის გასავრცელებლათ, რაც შეეხება იმას „ბაზოვი სიონისტია და სურს ქართველები და ებრაელების გამოთიშვაო“ მგონი ზემოხსენებული გეგმა ყველას დაუმტკიცებს, რომ არაფერი არ ურევია სიონისტური მასში, არც მოგვითხოვნია და არც მოვითხოვთ. მხოლოდ რაც შეეხება ამნაირ ცილისწამებას ბ-ნი ელუაშვილი ღირსია ჯეროვანი პასუხი გავცე. მხოლოდ, სამწუხაროთ, მხოლოდ მაგაზე პასუხის გაცემა შემიძლია მხოლოდ თუ მას გვერდში ამოუყენებენ ანტისემიტებს და ამას ვერ ვიზამთ და ვერც შევკადრებთ რაბინების სახელს. მოვა დრო, როცა ებრაელების პრესა აღდგება და მაშინ ვალდებული იქნება 14 მილიონ ებრაელების წინაშე ტყუილი ცილის წამებისთვის სამართალში დადგეს. დავამტკიცებთ იმასაც, რომ არა თუ მარტო ჩვენ ქართველი ებრაელები ვსთვლით საჭიროთ, რომ ჩვენი ეკონომიური და პოლიტიკური ბედი უნდა იყოს დამოკიდებული ქართველი ერის ბედთან, არამედ მთელი ჩვენი პოლიტიკური მოღვაწეებიც ასე სცნობენ საჭიროთ.

დასასრულ: ჩვენი ისტორიკოსი ლანდაუ ერთგან სწერს: „ალჟირ ტუნის ტრიპოლიაში ებრაელებს ჩვეულებათ ქონიათ მიცვალებულს რომ ჩაასვენებენ საფლავში, ერთი გამოჩენილი პირი ჩასძახებსო: იცოდე, რომ კვდარი ხარო და ეს სწორეთ, ამბობს ლანდაუ, საქმის შესაფერიაო. არიან იმისთანა ადამიანები, რომელნიც სულიერათ კვდრები არიან და რაკი საქმელი უხვათ აქეთ ცოცხალი გონიათ თავიო, ამიტომ საჭიროა მას ყურში ჩავძახოთ კვდარი ხარო.“ეს მწარე სიმართლე სწორედ ჩვენც გვჭირდება, რომ დავიძახოთ: ბატონებო, გავახილოთ თვალები, შევუშვათ პატარა სინათლე თვალში, შეგნება გულში და ისე შევადაროთ საქართველოს ებრაელები ჩვენ ძმებს, გნებავთ წარსულზე, გნებავთ აწმყოზე მთელ დედამიწის კუთხეებში და ვნა-ხოთ თუ სადმე მოიპოვება ისე ჩამორჩენილი ებრაელობა, გნებავთ სარწმუნოების სწავლის მხრივ, გნებავთ საერთო განათლებით და დავინახამთ, მართლაც რომ სულიერათ მკვდრები ვყოფილვართ, საუბედუროთ, და თავი კი ცოცხლათ მოგვაქვს... ასე ვატყუებთ ჩვენ თავს და ეს არის მიზეზი, რომ წამალს არ ვეძებთ. მე ვიცი, რომ თითო ამ მწარე სიმართლის თქმა ძვირათ მიჯდება, მაგრამ გაყურება არ შემიძლია, როცა წარმოვიდგენ ჩემი საყვარელი ერის სულიერათ დაცემას, ძარღვები იშლება, გული ფეთქავს და არ შემიძლია ხმამაღლა არ აღვიარო ჩვენი ნაკლი და არ ვუჩვენო გზა საკეთილდღეო. ჭეშმარიტებას იმდენი ძალა აქვს, რომ ბევრს გაყინულ გულს გააღებოს, დამძიმებულ ყურს გახვრეტს, უგუნურს გონებას მისცემს და შეაგნებინებს რა არის მისთვის კარგი და აუცილებელი საჭიროება.

მამ ერთს კიდევ მივმართავ ბ. ელჟაშვილს, თუ ზემოხსენებული განმარტებით სჩანს, რომ მისი მოსაზრება არ უპირდაპირდება სიმართლეს და აშკარათ სჩანდეს, რომ ჩვენ გული გვიწუნებს იმ ხალხისათვის, რომელიც თავისიანთ სულიერ ავადმყოფობას ვერ ხედვენ, დაანებოს თავი კერძო ინტრიგებს და ძალმომრეობას, გამოიჩინოს გაბედულება, დაემორჩილოს ჭეშმარიტებას, დაიჭიროს ხელში ხალხის წინსვლელობის დროშა, მოინვიოს კრება და დაანახოს ყველას, რომ ჩვენში კიდევ ყოფილა ის ჩაუმქრალი ნაპერწკლები, რომლითაც თბება ჩვენი ერი; ავზარდოთ იმისთანა მოზარდები, რომელნიც სარგებლობას მოუტანენ ჩვენ ერს-ებრაელებს, ჩვენ სამშობლო-საქართველოს და ჩვენს მოძმე ქართველ ერს.

ონის რაბინი დ. ბააზოვი

„სამშობლო“, 1916, №355, 14/V, გვ. 3
ქართველ ებრაელებს!

ეს ორი წელია გულნატკენი ვლასპარაკობ თქვენს წინაშე, ძმებო, მაგრამ თქვენ არ ისმინეთ სიმართლე, არ დაინახეთ ჭეშმარიტება, მიუხედავად ამისა, თქვენ მე არ გამტყუნებთ, რადგანაც თქვენ იმყოფებით ისეთი პირების გავლენაში, რომელნიც სცხოვრობენ ხალხის უფიცობით, დათარეშობენ და ბატონობენ თვალებახვეული ხალხის სიბნელით. ასეთი პირების წყალობით სიმართლის მთქმელი ადამიანი ყოველთვის იჩაგრება, როგორც კი იგი ხმას ამოიღებს ჩვენი ხალხის გამოღვიძებაზე; ამ ვაჟბატონებს ხელში უჭირავთ ერთნაირი მათრახი, ეს არის „სარწმუნოება“, და ამის სახელით ამათრახებენ ყველას, ვისაც კი ამ სარწმუნოებისა და ჩვენი ერის ამაღლება გულითა და სულით სურს. ამ „სარწმუნოების“ სახელით ხალხს უქადაგებენ, რომ ყოველივე წინსვლა უღარესი ცოდვია და ჯოჯოხეთში წახვალთო. აი, მაგალითად, როცა ამას წინათ ბ.ბ. რაბინებს მივმართე შევევრთდეთ ერთად და ჩვენი ხალხის სულიერათ და ეკონომიურათ ამაღლება დავისახოთ მიზნად მეთქი -გიქადაგეს რჯულის სახელით: ბაზოვის მიერ წამოყენებული აზრი ეწინააღმდეგება სარწმუნოებასო. ისარგებლეს ჩვენი ხალხის შეუგნებლობით და დაგვაშორეს მიზანს, რომელიც დიდ ბედნიერებას მოუტანდა ჩვენ ხალხს, როგორც სარწმუნოების მხრით, ისე ეკონომიურით. დამძალეს, გამაყუჩეს, გავჩერდი, ვიფიქრე, ეგებ თვითონ მაინც იკისრონ მეთაურობა და ქართველ ებრაელთა საკეთილდღეოდ რაიმე ნაბიჯი გადასდგან წინ მეთქი. მაგრამ, სამწუხაროთ, მოესტყუვდი.

მას შემდეგ აგერ ნახევარმა წელიწადმა განვლო და ისევ იგივე სიჩუმე, ისევ იგივე სიბნელე გარს გვახვევია. ამ მდგომარეობას ველარ გაუძლო გულმა და მივმართე ებრაელ მოზარდ ახალ თაობას და მოვითხოვე მათგან თავისი მოვალეობის ასრულება. ახალგაზრდა ებრაელებთან საუბარი პირველად ონში გაიმართა, სადაც ჩვენი ახალგაზრდობა მომზადებული გამოდგა და მოისურვა მთავრობის ნებართვით ჯგუფის დაარსება. აქვე შემუშავებული იყო სამოქმედო პროგრამა. ასეთივე საუბარი გავმართეთ ქუთათურ ებრაელ ახალგაზრდობასთანაც, რომელ-

მაც თავის მხურვალე თანაგრძნობა და ჯგუფის დაარსების სურვილი განაცხადა.

ამის შემდეგ მოლაპარაკება გავმართე თბილისელ ებრაელთა ახალგაზრდობასთან, რომელმაც გულის ტკივილითა და ტირილით შემომჩივლა:

-ოხ, რაბინო! ნეტავი ღმერთმა ჰქნას და რამე გზას დაგვაყენებდეთ, თორემ ვიკარგვით, არაფერი ვიცი არც ჩვენი ერისა და არც კაცობრიობისაო. მოგვეციტ გზა და მთელის ჩვენი არსებით ვიმუშავებთო.

ქუთაისში დაბრუნებისას მოვკითხე ჩვენს ნაცნობ და შეგნებულ ახალგაზრდობას, თუ რა გააკეთა, ან ვინ შეიძინა, ვის გაუზიარა ჩვენი აზრები და სხვა. სასიხარულო პასუხი დამახვედრეს:

- ამაღამ კერძო კრებას ვახდენთ მთავრობის ნებართვით და ბევრი მოსურნე პირი მოისმენს განზრახული ჯგუფის პროგრამასაო.

მართლაც, კრება სიხარულით შეხვდა ჩვენს განზრახვას, მაგრამ აქაც იჩინა თავი ძველმა და ბნელმა ძალებმა, ასტეხეს ქუჩური აურზაური. სარწმუნოების სახელით წინათ თუ რაბინების შეერთება მიკიჟინეს, ახლა მისაყვედურეს ხელობის სახელით, არ შეიძლება ახალგაზრდა ჯგუფის შედგენა, თუნდაც იგი სარწმუნოებაზე იყოს დამყარებულიო.

აი, სადამდის მიდის ჩვენი ზოგიერთი ვაჟბატონის გულღრძობა, მაგრამ სრული იმედი მაქვს, რომ ქუთაისის ებრაელების ახალთაობა, რომლებმაც მოისმინეს ჩემი აზრი და საკმაოდ შეგნებული არიან, სამართლიანათ გაარკვევენ, რომ ჩემს განზრახვაში სჯულის სანინაღმდეგო იოტის ოდენა არა ურევია-რა. რომ ნათელი იყოს ყველა ებრაელისათვის ის, თუ რა განზრახვა გვაქვს, აქვე მოვიყვან პროგრამის უმთავრეს მუხლებს: არსდება ჯგუფი ებრაელ ახალგაზრდებისა მთავრობის ნებართვით. ამ ჯგუფში შევა ყველა მსურველი, ვინც წელიწადში სანევრო გადასახადს 3 მან. ან ხუთს და ან თორმეტ მანეთს გადაიხდის. ჯგუფს ეყოლება ყველა პროვინცია-დაბაში თავისი გამგეობა, რომელიც სანევრო ფულს გაგზავნის საგუბერნიო კომიტეტში. ჯგუფი ვალდებულია დაარსოს ყველა დაბაში თალმუდ-თორა, სადაც უნდა სწარმოებდეს სწავლა სისტემატიურათ და პედაგოგიური პრინციპის მიხედვით. თალმუდ-თორებში ებრაელ ბავშვებმა იმდენათ საკმაო სწავლა უნდა მიიღონ, რომ შეეძლოთ

ცენტრალ იეშიბაში შესვლა, რომელიც დაარსებული იქნება ქუთაისში: ნუ თუ ასეთი სასწავლებლის დაარსება ებრაელთათვის ჩვენი სჯულის საწინააღმდეგო იქნება? სრულიადაც არა-ასეთი სასწავლებლები, პირიქით, გონებრივად აამაღლებენ ჩვენს ახალთაობას, ეკონომიურათ წინ წასწევენ და თავიდან ააშორებენ იმ სიდუხჭირეს, რომელშიც დღეს იმყოფებიან იგინი სოფლად თუ ქალაქად. მომავალში რომ უარეს განსაცდელში არ ჩავარდნენ ის ახალგაზრდანი, რომელნიც სკოლებში შესაფერნიქს სწავლისას ვერ გამოიჩინენ ჯგუფი ქ. ქუთაისში აარსებს სახელოსნო სასწავლებელს, სადაც შესაფერ ხელობას შეისწავლიან და უნუგეშოთ არ დარჩებიან ცხოვრებაში.

აი, ეს არის ჩვენი მიზანი და, თუ ეს სარწმუნოებას ეწინააღმდეგება, თქვენის აზრით, მე მოგინვევთ, რომ დასვათ ამაზე საკითხი რუსეთის დიდ რაბინებთან და არა მგონია, რომ მათ ჩვენ უვიცებათ არ ჩაგვთვალონ.

კმარა, ძმებო, ერთი მეორის დაჩაგვრა. დროა, შევიგნოთ და შევუდგეთ ქართველ ებრაელების გამოფხიზლებას და მით პირნათლად შევასრულოთ ჩვენი წმინდა მოვალეობა მომავალი თაობის წინაშე. მოგინოდებთ თქვენ, ახალგაზრდებო, არ დაუშვათ ძირს ის დროშა, რომელიც თქვენ ააფრიალეთ. ამ დროშაზე დამოკიდებულია თქვენი ჩაგრული ერის ბედი და იღბალი.

ონის რაბინი დავ. ბააზოვი

„სამშობლო“, 1916, №399, 8/VII ჩემი პასუხი „არა ებრაელს“

ერთმა ასიმილატორმა გერმანელმა ებრაელმა მითხრა: როდესაც გავიგონებ ებრაელის სახელს ან და მათ საკითხს, უმეტესად იმათსას, რომელნიც სცხოვრობენ პალესტინაში - გერმანიაში მშვიდობით ვერ დავიძინებო... საბრალო, მან რომ დამშვიდებით დაიძინოს, საჭირო ყოფილა, რომ მან მთლათ ამოიფხვრას ებრაელების სახელი ქვეყნიერეზიდანაო! - სთქვა ირონიით ერთმა იქ მყოფმა ებრაელმა...

სწორეთ ვერ ვიფიქრებდი, თუ ამ დროს შევესწრებოდი ჩვენში-აც. ასი წლის წინედ მენდელსონის მიერ შექმნილი მავნებელი აზრები გერმანელ მოსეს მოძღვრების შესახებ, რომელმაც უსამძღვრო ზიანი მიაყენა ჩვენ ერს და, როცა კი გაძღა მისი სულიერი სისხლით, ახლა, უკანასკნელ დროში, სამუდამო გაკოტრებას შეუდგა. ჩვენში კი ახლა ამ საზარალო და მომტყუებელ აზრს მოუპოვია ბინა. ბ. ი. ხ-შვილი საშინელი აღშფოთებით ილაშქრებს გაზ. „სამშობლო“-ში №№392, 393-ში ჩემი წერილების წინააღმდეგ.

ყველაზე უწინარეს იგი გადაჭრით ამტკიცებს ებრაელნი არავინ გვინოდოთ, არამედ ისრაელნიო, რადგან პირველ ეროვნულ სახელს ნიშნავს, უკანასკნელნი კი გამომხატველია მხოლოდ სარწმუნოებისაო.

არ ვიცი საიდან გამოიგონა ბატონმა ავტორმა ამისთანა მტკნარი ტყუილი? ან და რით ასაბუთებს, რომ ისრაელი და ებრაელი ერთი არ იყოს. თუ იგი ფიქრობს, ვითომც ქართველი ებრაელები იმ ცხრა ნახევარს ტომს ისრაელისას, რომელიც ცალკე სახელმწიფოს შეადგენდა შომრონში და დატყვევდნენ რამდენიმე ასი წლის წინედ იუდას სახელმწიფოებთან, რომელიც შედგებოდა ორ ტომ ნახევრიდან ქ. იერუსალიმში დავითის დინასტიის მეფეებიდან და ვითომც ჩვენ ქართველი ებრაელობა მოესულვართ იმ ისრაელთა ტომებიდან, ეს ხომ დიდი შეცდომაა, დიდი გაუგებრობა ავტორისა. კარგათ გაეცნოს ებრაელის ისტორიას და თვით ქართველების ისტორიასაც და დაინახამს, რომ საქართველოში ებრაელები მოსულან მხოლოდ იერუსალიმიდან იმ ორ ნახევარ ტომიდან, რომელიც იუდას ეკუთვნოდა და არა ისრაელს.

აფიფიანოსის ხელ ახლად გაოხრებულ იერუსალიმს, ან და 55 წლის შემდეგ ანდრიანოსისის ბითერის გაოხრების დროს დიდი ებრაელობა მოსულა საქართველოში, რომელნიც დასცილებიან რომში დატყვევებულ ძმებს. იმ დროს ხომ იუდეველები იყვნენ და

ისრაელები თითქმის რვაასი წლის წინეთ იყვნენ მოსპობილნი.

ჩემის აზრით ამაზედ მეტი საბუთი ბ-ნ ავტორს არ უნდა ჰქონდეს და ესეც მხოლოთ მის საწინააღმდეგოთ მოწმობს და ძალიან მაკვირვებს ბ-ნმა ხ-შვილმა საიდან გამოიგონა ამისთანა უცნაური სიყალბე და ესეც საკვირველია, რომ განათლებულმა სტუდენტმა ისიც ვერ გაიგო, რომ ისრაელიც და იუდაც მხოლოთ ეროვნული სახელია. მაგრამ თავის ვებერთელა წერილში მას რა უჩანს გაგება, რომ ეს გაეგო.

უნდა მოგახსენოთ, რომ, როცა მისი წერილის კითხვა დავიწყე, მეგონა, რომ იგი, მართლაც, ლოლიკურად ფიქრობს ჩემს მიერ წამოყენებული აზრების გარკვევას; მაგრამ სრულიად მოვსტყუედი, ჩემგან წამოყენებულ აზრებს მთლად გვერდი აუხვია და შეუდგა გადახვეულ-გადმოხვეულ გზით მოვლას და არც ლანძღვა-გინებას მოერიდა.

მთელი თავისი აღშფოთებით ის ამტკიცებს, რომ 1) ბააზოვი წმინდა ებრაელია და ამიტომ სიონიზმის მომხრეც, 2) თვითონ ავტორი კი წმინდა ქართველია და მასში არა ურევია რა ებრაელობისა, ე.ი. ნამდვილი ასიმილატორია. აბა, ამაზე რა უპასუხო არც მე ვიცი! 1. მართლაც მე წმინდა ებრაელი ვარ, მწამს მისი საწმუნოება და უსამძღვროდ მიყვარს ებრაელის ერი. მეორეზედ რომ სულ ვერაფერს გიპასუხებთ. თუ თქვენ უნივერსიტეტში ეგ ისწავლეთ, რომ თქვენ ერს უთხრათ: „ჩემი ერი არა ხარო“, მშვიდობა მოგცეს ღმერთმა, თქვენთვის დამილოცნია მაგისთანა სწავლა-განათლება!.. მხოლოდ, რადგანაც თქვენ წერილში ისე ლაპარაკობთ, თითქოს მთელი ქართველი ებრაელები მასე ფიქრობდენ როგორც თქვენ და მხოლოდ მე ვიყავი ახლად შემტანი ებრაელობისა ხალხში, ამაზე ხმამაღლა გიპასუხებთ თქვენ, სტუდენტო! სტყუით და ატყუებთ სხვებსაც.

მთელი ქართველი ებრაელობა იმისათნავე ებრაელებია, როგორიც არიან რუსეთ ამერიკისა და თვით პალესტინისა. არაფერი იოტისოდენა განსხვავება ჩვენში არ არსებობს ეროვნულად და საწმუნოებრივადაც. ასე ვართ დაკავშირებული, რომ ვერაფერი ცრუ მენდელსონის მოსაზრება მოსეს მოძღვრების, ჩვენ ვიდრე ვარსებობთ ვერ გაგვყოფს და, რომ ეს ასეა მე თქვენ ამის დასამტკიცებლად ათას ნაირ ფაქტს მოგიყვანთ და თქვენ არც ერთი ფაქტი არ მოგყავთ, გარდა ფრაზების რახარუხისა.

მაქს ნორდაუ, ნათან ბირბეცნი და შაი გურევიჩი ხუთი წელიწადი ეკამათენ ცნობილ ფილოსოფოს ახად აყამს იმის შესახებ, რომ მათის აზრით ყველა ერს შეუძლია ეროვნულად იარსებოს და საწმუნოება

სრულიად არ ექნეს. ნ. ბირბენს, მაქს ნორდაუს და შაი გურევიჩს მოჰყავთ მაგალითად ფრანგები, რომ იგინი სარწმუნოების ძალით კი არ არიან შეერთებული, არამედ ეროვნების ძალით და მათის აზრით ასევე შეუძლია ქნას ებრაელების ერმაც (ვისაც სურს) - ფრანგებივით სრულიად არ სწამდეს სარწმუნოება და ეროვნებით კი ებრაელი იყოს.

ცნობილი ფილოსოფოსი ახად აყამი კი მათ უმტკიცებდა: ეს შეიძლება და მოხდება მხოლოდ სხვა ერებში და არა ებრაელებშიო. ყველა ერმა თვითონ შექმნა სარწმუნოება, ე.ი. როცა უკვე ერი იყო, მაშინ მიიღო სარწმუნოება და მანამდისინაც კი ერად არსებობდა. ებრაელობა კი თვით სარწმუნოებამ შექმნა ერადო, ამიტომ თუ სარწმუნოებას გამოაცლი ებრაელებს, მთლად მოწყვეტილია ებრაელობას ყოველმხრივ; მაგრამ თუ სარწმუნოება ებრაელს სწამს, მხოლოდ მაშინ უკავშირდება ჩვენს ერსაო, რადგანაც ებრაელთ ერის სარწმუნოება და ეროვნება განუყოფელიაო.

ეს ჭეშმარიტი სინამდვილე თვით მაქს ნორდაუმაც აღიარა და ვერავენ იტყვის იმას, რომ თუ იგი სარწმუნოებით ებრაელია, ეროვნულათაც ებრაელი არ იყოს, რადგანაც ებრაელთ ერის სარწმუნოება იმისთანად არის შემოხვეული ირგვლივ ებრაელთა ცხოვრებაზე, რომ ძალა უნებურად, თუ კი იგი გვწამს, გვაკავშირებს მთელ დედამიწის ებრაელობას და თუ კი გინდა ებრაელებს ჩამოშორდე ეროვნულად, ეს შეიძლება მხოლოდ მაშინ, თუ თვით სარწმუნოებაზე ხელს აიღებ.

და თუ თქვენ ბატონო ავტორო ი. ხ-შვილო სარწმუნოებას ნამდვილათ ემსახურებით, აბა ვის ატყუებთ, რომ თქვენ იდეასთან არასოდეს არც ყოფილა და არც იქნება სხვა ებრაელების იდეა და აბა, ბ-ნო ავტორო მიპასუხე: მომავალ ცხრა აბს (ებრაელური თვეა), როცა მთელი ქვეყნიერების ებრაელობა ფეხს გაიხდის, მიწაზე დაჯდება და იგლოვებს თავის სამშობლო „პალესტინას“, თავის ერის დაფანტვას, მთელ დღეს იმარხულებს და საღამოზე კი გულს გაიმაგრებს და ამოიძახებს: „უფალო ღმერთო, გვაკმარე ტირილი სიონზე, გლოვა იერუსალიმზე, დაგვაბრუნე ჩვენ და ჩვენი ერი სიონში, სწრაფათ აგვიშენე იერუსალიმიო“, ეს რაა, იდეაა თუ არა? ესთქვათ პასიურია და არა აკტიური, მაგრამ არის თუ არა აქ იდეა? ამ დროს რას შვრებით თქვენ, ქართველნო ისრაელნო, თქვენ და თქვენი მოაზრე თუ მოპირდაპირე რაბინი ელუაშვილი?

რაბინი დ. ბააზოვი
(შემდეგი იქნება)

„სამშობლო“, 1916, №400, 9/VII
ჩემი პასუხი „არა ებრაელს“
(გაგრძელება)

ამ დროს, როცა მთელი ქვეყნიერების ებრაელობა სტირის, თქვენ მხიარულობთ, თუ თქვენ იმათსავით სტირით, იმათსავით გლოვობთ, იმათსავით ნაღვლობთ? ნუ თუ იმ დროს, როცა ლეჩხუმელი ებრაელი სტირის, ფიქრობს, ნაღვლობს, ნატრობს, განა იმაზე არ ფიქრობს, განა იმაზე არ სტირის, არ ნატრობს ფილადელფის ებრაელიც? იქონიეთ გაბედულება, ბატონო ავტორო! და მიპასუხეთ - ყოფილა თუ არა საერთო იდეა ჩვენ შუა. ეგებ მიპასუხობთ: წელიწადში ერთხელ ხდება ეს და საერთო გავლენას ვერ ახდენს ებრაელზე, რომ ერთმანეთზე ვიფიქროთ განა მაგისტანა იდეაზე დღეში სამჯერ რომ შედიხართ (თუ შედიხართ) სალოცავში, არ ფიქრობთ: „უფალო დაუდე მშვიდობა შენს ერს და შეგვკრიბე ყველა სიონში.“ ასე არ ამბობთ დღეში სამჯერ? ეს ვსთქვათ პასუხი, კარავობა, მათან თორა (ებრაელების უქმეებია) სარწმუნოების გამომხატველია, მაგრამ ხანუქაში პატივცემულო სტუდენტო! ანთებენ მამა თქვენის სახლში რვა სანთელს, თუ არა? რას ნიშნავს ეს რვა სანთელი? განა ის მომაგონებელი არ არის ჩვენი გმირებისა იუდა და მისი ძმები მაკაველებისა. ეს ხომ ისტორიული ხსოვნაა და წმინდა ეროვნული? აბა, რა უნდა ამ სანთლებს თქვენს სახლში, თუ ეროვნული არაფერი გაქვთ რა ებრაელობასთან. ფურიმს მგონი ძაან მხიარულათ ატარებთ პატივცემული ქუთაისის ებრაელნი (და მრავალს უსურვებთ კიდეც) - თუ საერთო თქვენ არაფერი გაქვთ ებრაელობასთან, რატომ უქმობთ იმ სპარსეთის მონობიდან ისტორიულ დახსნის დღეს. აბა, თუ კი, როცა ებრაელობა სტირის თქვენც სტირით და, როცა მხიარულობთ თქვენც მხიარულობთ წარსულზე, მომავალზე კი, რასაც ისინი ფიქრობენ და ელიან, ამას თქვენც ელით და ფიქრობთ, აბა რითი ყოფილხართ დაშორებული ებრაელობას? გიმეორებთ, თქვენ თავს ატყუებთ და სხვაც გინდათ მოატყუოთ და, ნეტავ ვიცოდეთ, რისთვის? ეგებ თქვენ გგონიათ, რომ ამით მეტ სიყვარულს დაიმსახურებთ ქართველ ხალხში. მე სრულიათ არ მნამს ეს, ქართველი ხალხი ამას ჩვენ არ მოგვთხოვს და არც მოუთხოვია და არც დიდი სასარგებლოა მათთვის, რომ ასე მოვიქცეთ, კიდევაც, ქალი რომ ქმარს უღალატებს და დაგმობს წმინდა ცოლ-ქმრულ კავშირს, განა ის სხვასაც ადვილათ არ უღალატებს? ქართველი ერი სწორეთ

ამაშია საქები, სწორედ ამიტომ გვიყვარს, რომ მათ არ მოსწონს ის, ვინც სამშობლოს ღალატობს. მათ იციან, რომ ასიმილაციის წესი ასეა, დღეს ქართველთა აღიარებ თავს და ღვთიდან დაკავშირებულ ერს გაურბიხარ. ხვალ რუსები მოგეწონება და მათთან გაიქცევი, ან და შენ თუ ქართველები გიყვარს, მეორეებს კი რუსები.

ქართულ ისტორიაში ვერ შეხვდებით იმას, რომ ქართველი ერი დესპოტიურად მოპყრობოდა სხვა ერს და ეხლა საჭიროა მხოლოდ ჩვენი ვალი გადავუხადოთ მათ მაგარი ფრაზებით, ყვირილით და ლაპარაკით კი არა, არამედ საქმით. ჩვენი ეროვნება, თუ კი ჩვენში შეგნება გაძლიერდება, არამც თუ ხელს არ შეგვიშლის ქართველი ერის სიყვარულში, არამედ ნათლად დაგვანახებს ჩვენს ვალს მათ წინაშე. თქვენ ამბობთ: „ბააზოვის წერილებს ვინც გადახედავს, მას ერთი რამ ნაუდგება თვალწინაო ესე იგი სრულიად ეწინააღმდეგება დებულება ერთი წერილისა მეორისასაო. პირველში მოგვიწოდებს ქართველ ერთან ხელჩართული უნდა ვიაროთო, მეორეში კი მოგვიწოდებს შევადგინოთ საკუთარი წრე, რომლის მიზანიც იქნება ებრაელ ერის და კულტურის გაძლიერებაო“. დიახ, ბატონო სტუდენტო, თქვენთვის გაუგებარი ყოფილა ყოველი ჭეშმარიტი და სასარგებლო გზა. ეს რომ ასე არ იყოს თქვენ კარგათ და ნათლათ დაინახავდით, რომ ჩემს ყოველივე წერილს აქვს ნათელი მიზანი. ეს მიზანია: 1. აღორძინება საქართველოს ებრაელებისა კულტურულათ და ეკონომიურათ, 2. ჩვენი მტკიცეთ დაკავშირება ქართველებთან, ქართველების მიერ წამოყენებულ ყოველივე საკითხში, რადგანაც მათზე არის დამოკიდებული ჩვენი ერის იმედებიც. სრული იმედი გვაქვს ქართველი ხალხისა. თუ კი უფლის შემწეობით ისინი რაიმე ბედნიერებას მიაღწევენ, მაშინ არც ჩვენ ჩამოგვიტოვებენ უკან. პოლონელებმა რომ ავტონომია ისუნეს, ყველაზე უწინ ებრაელების შეზღუდვა განიზრახეს. ჟაბოტინსკიმ საჯაროდ დასწერა რუსულ გაზეთ „ოდესკია ნოვოსტში“, რომ პოლონელების ავტონომია მეტათ ავენებს პოლონელების ებრაელებს, ვიდრე რუსეთის ბიუროკრატიის რეჟიმიო. მაგრამ პოლონელმა ებრაელებმა ჟაბოტინსკის საშინელი პროტესტი სტკიცეს. ოღონდ ჩვენმა სამშობლო პოლონეთმა იღიროსოთ თავისუფლებაო და ჩვენ არამც თუ ხელს შეუშლით, არამედ ერთათ ხელჩართული ვივლითო. თუ ჩვენი ძმები თავიანთ მოვალეობას ასე ნათლათ ასრულებენ თვით იმ ხალხთან, ვინც მათ ავინროებს, აბა როგორ უნდა მოვექცეთ ქართველ ხალხს!

რაბინი დ. ბააზოვი
(შემდეგი იქნება)

„სამშობლო“, 1916, №401, 10/VII, გვ. 2
ჩემი პასუხი „არა ებრაელს“
(გაგრძელება)

საქართველოს აყვავება რომ ქართველმა ერმა შესძლოს, ჩვენი ხალხიც მასთან ერთად აყვავდება. ამას მოითხოვს ჩვენი პირადი ინტერესები და ამიტომ მოვითხოვ მათთან დაკავშირებას. ეს მოთხოვნილება სრულიადაც არ ეწინააღმდეგება იმ ჩემ მცირე მოთხოვნილებას ე.ი. ჩვენი ხალხის წარმატებას რელიგიურად, კულტურულად და ეკონომიურად, მათი კულტურული აღორძინების რეცეპტის ქადაგებას. 2. პროვინციებში თალმუდ თორაების სისტემატურად მოწყობა. 3. როცა ისწავლიან, უნდა ისწავლონ როგორც ეროვნული ებრაული ენა, ისე ქართული, როგორც სამშობლო ენა და რუსული, როგორც სახელმწიფო ენა. 4. კი მათი ეკონომიურად აღორძინების რეცეპტი, ეს ვსთქვათ, სახელოსნო სასწავლებლის დაარსებაა აქ ქუთაისში. აბა ვსთქვათ, გავახორციელებთ ესენი, ეწინააღმდეგება რამე ქართველი ერის მისწრაფებას? განა გამოვცდით უფრო მეტის მცოდნე ქართველი ერის ლიტერატურას და მათი მწერლობისას? თუ ჩვენ ბავშვებს ეცოდინა ებრაული ენა განა სანყენია ეს ქართველი ერისათვის, მე ეს არ გამიგონია ჯერ არც-ერთ ქართველიდან. „პაპაზე მეტი კათოლიკეაო“ დასძენს კლაუზენერი თავის გმირს. ქართველზე მეტ ქართველობას იჩენთ და მათ ახვევთ იმისთანა რამეს, რაც მათ ჩვენთვის არ მოუთხოვია და არც მოითხოვენ. ნეტავ ვიცოდეთ, ვინ მოგცათ ამის უფლება. განა მართლდება ანტისემიტ ლიფერის სიტყვა: ებრაელი რომ თავის ერს გაექცევა, სამინლად სდევნის მას და მის კულტურასო“. განა რუსეთის უნივერსიტეტში უკეთეს ამხანაგს ვერ შეხვდით, პატიოსანო სტუდენტო, რომ მაგრე გზა აბნეული არ დაბრუნებულიყავით ჩვენდა სამწუხაროდ სამშობლო საქართველოში!? თქვენ ჩემ წერილზე იძახით ვითომც არევ-დარევა გამოიწვია ხალხში და ზიანის მეტი არა მოიტანოს რა.

ზიანს რას მოიტანდა, როცა არაფერი იყო წასახდენი, სამწუხაროთ, მართალია, არც მიზნისათვის მიმიღწევია, მაგრამ ეს ხომ ერთი უკიდურესი ფანატიკოსის გავლენით მოხდა და მეორეც იმიით, რომ თქვენისთანა სტუდენტებისათვის, არამც თუ

ძღვევია სწავლა განათლებას, პირიქით შეგნება დაუკარგამთ, თორემ, თუ ეს ასე არ ყოფილიყო ცოტათ თუ ბევრათ ჩვენი ხალხიც წინ წაინევედა, რომლის მიზანიც იქნებოდა ჩვენი ერის სასიამოვნოთ და ქართველი ერის საბედნიეროთ. პატიოსანი რაზინი ელუაშვილი ებრაელობასთან მბებულებს და თვით რუსეთის ებრაელებთანაც, რომ ხალხის სჯულიდან გადაყვანა სურსო და ქართველებთან მბებულებს ებრაელების ქართველებიდან გამოყოფა სურსო. ამის გამო გამოგინვიეთ ერობაში და არ მოხვედით, სამედიატორო სამართალში არ მოხვედით; თქვენ ძალ მომრეობით იქცევით და აი სწორეთ ამით მჯობნით და სწორეთ ეს არის მიზეზი, რომ ჯერ არავითარი სარგებლობა არ მოუტანია ჩვენ გულის ტკივილის ლაპარაკს. საბრალო ხალხთან მხატავთ მათ მტრად, არ აუხსნით სიმართლეს და არც მე მანებებთ მივიდე მასთან; მიზეზი არევ დარევისაც თქვენა ხართ და არა მე. სცადეთ, მოახდინეთ კრება, მონვეულ იქმნეს მთელი საქართველოს ებრაელების წარმომადგენლები, მათთან ქართველი წარმომადგენლებიც მობრძანდენ და მელაპარაკეთ თქვენც და ბ-ნი ქუთაისის რაზინ ელუაშვილიც. საჯაროთ ავუხსნათ ხალხს თქვენი ნათქვამი და მე ჩემი ნათქვამი.

თქვენ ათასჯერ იძახით „ბააზოვი სიონისტი“ (სიონისტიების შესახებ ცალკე პასუხს გაგცემ). მაინც ვნახოთ ვისკენ იტყვის თავის უკანასკნელ სიტყვას ჩვენი ხალხი და, ვისკენაც სთქვან ჩვენ დავთანხმდეთ. მიპასუხეთ ამაზე, თუ სიმართლე გაქვთ სათქმელი; მაგრამ ამას თქვენ გაურბიხართ, რადგანაც იცით წინ და წინ, რომ გაიგოს ხალხმა სიმართლე, მაშინ ხომ ნათლად გამოჩნდება თქვენი სიმრუდე. თქვენ მე მთხოვთ, რომ პირბადე ავიხადო და საჯაროთ გამოვსტყდე ჩემ სიონისტობაში.

ამაზე ცალკე წერილით გესაუბრებით, რადგანაც ეს წერილი ესე იგი ისედაც ძალიან გაგრძელდა, და მეც მოგთხოვთ, რომ ნიღაბი აიხადოთ და საჯაროთ გამოსტყდეთ, რომ მის შემდეგ თქვენ შესწყვეთ ეროვნულ კავშირს 14 მილიონ ებრაელობასთან, ისე მოიქეცით, როგორც მოიქცა თქვენისთანა მოაზრე ასიმილაციორი (ავსტრიის მოსეს მოძღვარი) გეგერი ვენის პარლამენტში. როცა 15 ოქტომბერს უნდა მომხდარიყო ებრაელთა უქმე ქიფური, თავმჯდომარემ პარმალენტს სთხოვა სხდომები გადაედვათ, რადგანაც ებრაელების დეპუტატები ვერ

დაესწრებიანო დღესასწაულის გამო. გეგერმა სასტიკი პროტესტი განაცხადა: ჩვენ ავსტრიის ებრაელები სრულიათ მონყვეტილი ვართ ებრაელის ერს და მათ უქმეებსაო. ქ. პარიზში, როცა ერთი დღის დასვენება გადაწყდა ერთმა დეპუტატმა მოითხოვა: რადგან ელზასში ებრაელის მუშებიც არიანო და მათ შაბათ დღეს აქვთ დასვენებაო და თუ კვირას დავავალდებულეთ, დაისვენებს, შაბათს ხომ უნდა იმუშაონ ებრაელებმა და ეს კი შევიწროება იქნება სხვა ერებისაო. ამიტომ უნდა იქნეს ნათქვამი კვირაში ერთი დღე და, ვისაც რომელ დღეს უნდა, იმ დღეს იუქმოსო. ებრაელის ასიმილაციორმა ტურომ არ დასთანხმდა და შემდეგი წარმოსთქვა: ჩვენ ფრანგები ვართ, მათ ეროვნულ დღეს კვირას ვიუქმებთო და მოსეს სჯულზე კვირასაც შეგვიძლია ვილოცოთო. მართლაც ყველა ასე მოიქცა და ბევრგან შაბათი კვირაზე შესცვალეს. მოსეს მოძღვრება ლოცვის წიგნებში, საცა ნათქვამია სიონი ან იერუსალიმი სულ ამოფხვნეს და არც ებრაელურ ენაზე ლოცულობენ. თქვენც თუ მართლა ნამდვილი ასიმილაციორი ხართ ასე აღიარეთ საჯაროთ, გაბედულათ.

დ. ბააზოვი

„სამშობლო“, 1916, №402, 12/VII, გვ. 3
ჩემი პასუხი „არა ებრაელს“
(გაგრძელება)

ისიც მიპასუხეთ, რა დამოკიდებულება გაქვთ თალმუდთან? ხომ იცით, რომ ძალიან გახშირდა ჩვენ ხალხში, ჩვენდა სასიხარულოდ, თალმუდის სწავლა და თვითონ თქვენს მიერ დანუწებულ რუსეთის ებრაელები მოგყამთ მასწავლებლად და, მგონი, თვით ქუთაისშიც მოგიყვანიათ.

მიპასუხეთ გაბედულად, რავა სცნობთ დიდ ფასკუნჯ არამბამის წიგნებს. იგი ხომ წმინდა ეროვნულია: ან შელომო ბენ გაბილორის ან იუდა ალევის ან შემუეელ ანაგიდის პოეტურ ნაწარმოებებს. ხომ იცით, რომ ყველა მათი ნაწარმოები ჩვენ ლოცვებში დამამშვენებელი ვარდებივით იჭვრიტებიან და თუ თქვენ ეს ეროვნული ნაწარმოები არა გწამთ, აბა რა უნდა ამას ჩვენში, სად ეგვიპტელი არამბამი, გრანდელი შემუეელ ანაგიდი, ისპა-ნიელი იუდა ალევო და აგრეთვე სხვები და სად ჩვენ ქართველნი ისრაელნი? და თუ ბ-ო სტ-ტო, ესენი ყველა ჩვენში იპოვება, აბა კი ვყოფილვართ წმინდა ებრაელები და რის ძალით მეკითხებით: „რა გვაქს ჩვენ და შ.ყ. რაბინოვიჩს საერთო? „სწორეთ მეც მაგაზე ვსტირი, რომ მის ნაცვლად, რომ სტუდენტები უნდა ყოფილიყოთ ჩვენი ხალხის გზის მაჩვენებელი და სანთელი, გაც-რუვდა ჩვენი იმედები. გინდათ გაიგოთ, ვინ იყო შ. რაბინოვიჩი ჩვენთვის? ნაიკითხეთ მისი ნაწერები და მას შემდეგ გადახედეთ თქვენ პატიოსან დედ-მამის ოჯახის შაბათის ღამის ვახშამზე და მაშინ მიხვდებით, რომ იგი არამც თუ მარტო რუსეთის ებრაელობის ფსიხოლოგიის გამომხატველი იყო, არამედ მთელი ქვეყნის ებრაელების. განა იმდენი შეგნება ვერ მიგიღია ბ-ო სტ-ო უნივერსიტეტში, რომ გაგეგო რა გვაქს საერთო? და ესეც საბუთი იქნება თვენთვინ, რომ სარწმუნოება ებრაელობისა ქმნის ჩვენს ხალხში საერთო ფსიხოლოგიას, საერთო ზნეობრიობას და სულიერ გაკვეთილებს.

თქვენ მეკითხებით - „რომელ ებრაელებს გინდათ გააცნოთ ილია, შოთა და სხვ. და უნდა გადაუთარგმნო მათი ნაწერები ებრაელურათო“ და აქაც ძალიან შფოთობთ. რა გაშფოთებთ! თუ კი ეს მოხდა, განა ცუდ სამსახურს უწევთ ქართულ ლიტერატურას! განა საამაყო არ გვექნება ჩვენ მოძმე ებრაელებთან სხვა ქვეყნებში, თუ

ჩვენ მათ გავაცნობთ ძვირფასს იროდიონ ევდოშვილის ლექსებს, სახელდობრ „ისმინე ერო ისრაელისა“, ან „ტირილი ებრაელებისა“ ან და სხვა ამისთანა მარგალიტ ნაწარმოებებს? თუ ტოლსტოის, მაქსიმ გორკის და სხვა ერის მწერლების ნაწარმოებებია გადათარგმნილი ებრაულათ, რა განუხებთ, რომ 14 მილიონმა ებრაელმა ცოტა მაინც გაითვალისწინოს ევდოშვილისა და სხვ. ნაწარმოები, გაიცნონ კაცთა მოყვარეობა მათი ან კიდევ თვით ებრაელური ნაწარმოებიც იქმნეს ქართულად გადმოთარგმნილი? განა გინდ რუსულათ, ფრანგულათ, ინგლისურათ არ არის გადათარგმნილი ფ. სმოლენსკის, ი.ლ. გორდონის და თვით ბ. რაბინოვიჩის ნაწარმოებები? განა ცუდი იქნებოდა, რომ ქართულათ ყოფილიყო ებრაელური ნაწარმოები და გაემდიდრებია ქართული ლიტერატურა? მე „წმინდა ებრაელის სულის პატრონი“ მოვითხოვ ქართული ლიტერატურის გაფართოებას საქმით და არა სიტყვის რახა-რუხით. თქვენ, „წმინდა ქართველო“, კი ამაზე შფოთობთ. რითი უნდა აიხსნას, თუ სალი მოსაზრების დაკარგვით არა? ან და ვინ უწევს ხალხს დათეურ სამსახურს თქვენ თუ მე? ეს მკითხველმა გაასამართლოს ჩვენ შორის!

დასასრულ, ორიოდ სიტყვით გესალმებით მეორე წერილამდინ „თქვენ სარწმუნოებას ვითომ და არ ეწევით“. ზემოდ მე ნათლათ გავაშუქე, რომ ჩვენი ეროვნება და სარწმუნოება გაუყოფელია; ამას კარგად მიხვდება მოუქთამებელი აზრის მკითხველი და როცა თქვენ ჩვენი ეროვნულათ გამოყოფა გსურთ ებრაელობიდან, თქვენი მოსაზრება იმ „ჭკვიანი“ კაცის სიტყვას წარმოადგენს: „ამხანაგო! მერწმუნე - მარტო შენი თავის მოჭრა მინდა და არა შენი სიკვდილიო“. სწორედ ასე ჩადიხართ, თავს გეჭრით და თანაც იმას დაგვძენ „სარწმუნოებას არ ვეხებო“. განა კიდევ ვერ გაგიგიათ, რომ ეროვნულათ მაშინ დაშორდებით სხვა ებრაელობას, როცა სარწმუნოებას გაექცევით? ეს ხომ იცით, ბო სტუდენტო, რომ ყოველი თქვენი ცდა უნაყოფოთ იქნება ამის შესახებ. შეიძლება მე, ბაზოვი, პირადად დამძალოთ, შემავინროვოთ რაბინ ელუაშვილის დახმარებით ბნელ ხალხში ქადაგებით ჩემს წინააღმდეგ, მაგრამ ის კი მნამს, რომ ყოველი მოლესილი ენა ებრაელების მიერ დაძველდება და ებრაელობა კი გააგრძელებს თავის ეროვნულ და სარწმუნოების იდეას, რომლის მიზანიც არის ხსნა თავისი და მთელი კაცობრიობისა.

ონის ებრაელობის რაბინი დავით ბაზოვი

„სამშობლო“, 1916, №429, 17/VIII, გვ. 3
ქართველ ისრაელთა საკითხის გარშემო
(პასუხი სტ. ბ. ი. ნ.-შვილს)

ზემოდ ვსთქვი: თქვენი მეორე წერილი გამეორებაა მხოლოდ პირველისა და არა პასუხი. ჩემ მიერ დაყენებულ საკითხებზე ახალი არაფერი გითქვამთ რა, გარდა ჩემი პიროვნების ლანძღვა-გინებისა, და პირიქით, იმას გაიძახით, ვითომც „მე თქვენ პიროვნებას შეეხებოდე“, როდის? რით? როდის დაგაბეზღეთ ჩვენი ხალხის წინაშე? ან როდის გინოდეთ ის, რომ, ვითომც თქვენ სარწმუნოების წინააღმდეგი იყოთ?

თქვენ მთხოვთ: მეცნიერულად დაგიმტკიცოთ, რომ ჩვენ ეროვნებით ქართველები არა ვართო. ეს ჩემთვის ისეთივე საკითხია, როგორც კაცმა მითხრას, აბა დამიმტკიცე, რომ მე ხე არა ვარო. რაც შეეხება თქვენ მიერ წამოყენებულ საბუთებს ჩვენ „ქართველობაზე“ ამაზე უკვე გავგზავნე პასუხი თქვენ ამხანაგ ბ. მ. ხანანაშვილთან და იქ ნახამთ თქვენ პასუხსაც. აქ შევეხებით მხოლოდ იმ მუხლს, საცა თქვენ ახლად გეჩვენებათ ის ფაქტი, რომ „ჩვენში სარწმუნოება ქმნის თვის ეროვნებას“.

პირველი ფაქტორი ეროვნებისა სამშობლოა. სარწმუნოების მიღებამდე ჩვენ არა გვქონია სამშობლო, თვით სარწმუნოებამ მიგვითითა იმისაკენ (ე.ი. ქანაანისაკენ), სარწმუნოებამ დაგვისახა სამზღვარი იმ ქვეყნებისა და რომ სამუდამოდ შთანერგილიყოს მისი სიყვარული ისრაელის გულში უნოდა მას „წმინდა ქვეყანა“ („ერეც აკედოშა“). ამით სარწმუნოებამ მიზანს მიაღწია. ებრაელი საცა უნდა იყოს, მაინც გული იმისი იქითკენ მიილტვის - თუ მას არ შეუძლია იქ თვისი ცხოვრება მოაწყოს, სიყვარული მაინც აქვს შეუწყვეტელი, დღისით თუ ღამით, ჭირსა თუ ღვინოში, ლოცვის დროს თუ ჭამის დროს ან საქმიანობის დროს თან დასდევს მას გულით. აი ამას ქვია „ხსენება ისრაელის ქვეყნისა“ („ზიხრონ ერეც ისრაელ“) იუდა ჰალევის ლექსი „მე დასავლეთით ვარო, გული კი აღმოსავლეთითაო“. სწორეთ მტკიცე*) მეორე ფაქტორი ეროვნებისა ენაა. ებრაული ენა ძალზე მდიდარია და სარწმუნოებამ მას დიდი უპირატესობა მიანიჭა. მაგ ენით „უბრალო ლაპარაკსაც კი მაღლათ უთვლის“, სახელათაც „წმინდა ენა“ („ლაშონ აკოდემ“) დაარქვა. ამით შთანერგა ებრაელის გულში ამ ენის სიყვარული

და იმ სამძღვრამდი მიაღწია, რომ ვერაფერმა ჩვენმა უანგარიშო წვამ და დაგვამ მაგ ენაზე ხელი ვერ აგვალეხინა, და ეს ენა მაინც 14 მლნ. ებრაელის ენათ დარჩა!

მართალია ყველა ქვეყნებში ებრაელობამ დედა ენათ შიეთვისა იქაური ენა. ისედაც უნდა ყოფილიყო, რადგანაც ყოველივე ებრაელის ცხოვრება ეკონომიურად თუ პოლიტიკურად შეკავშირებულია იმ ქვეყნებთან, საცა მას ბედმა არგუნა დასახლება. შეუძლებელია დაფანტულმა ერმა თავიანთი ენით სხვადასხვა ქვეყნებში, პოლიტიკურ თუ ეკონომიურ პირობებში, იარსებოს გაუგებარი ენით (ე.ი. სხვა ერებისთვის), აი, ამიტომ დედაენათ ვითვისებთ ადგილობრივ ენას და „საერთო ძველი ენა კი შემაკავშირებლად“ დარჩა ებრაელებში. ამ ენით ინერება ებრაული სალიტერატურო წიგნები, გამოდის რამოდენიმე თვიური „ორ კვირეული, კვირეული, დღიური ჟურნალები და გაზეთები; ამ ენით ვსწავლობთ ჩვენ „თორას“ და სარწმუნოებას და არც ის, როგორც კათოლიკეები ლათინურათ გაუგებრათ ლოცულობენ. ჩვენ ამ ენით ვლოცულობთ, ვსწავლობთ და კარგათ გვესმის...

მე-3 ფაქტორია ეროვნებისა ზნე-ჩვეულება. აქაც სარწმუნოებამ რკინის გალავანი შემოარტყა ებრაელობას. და სხვადასხვა დაღის ერთფერობა დაადო ჩვენს ერს, რომ, ვინც წინაგანზრახვით არ შეხედავს და სიმართლეს დაუკვირდება, მალე მიხვდება, რომ ისეთი ზნე-ჩვეულება, რომელიც ჰქონდათ ძველ ისრაელებს მოსედან დაწყებული თალმუდის შედგენამდის, მოუშლელ დაღად დასწნევია ისრაელებს, რადგანაც სარწმუნოებას დიდად უმოქმედია ძველ ჩვეულებებზე. „ისრაელის ჩვეულება ნამდვილ სჯულივით არისო, ამბობს თალმუდი და იმ ჩვეულების შემშლელი სარწმუნოებას არღვევსო.“ აი, ამნაირათ შეახორცა ძველი ზნე-ჩვეულება ძველი მოხუცი ისრაელისა სარწმუნოებამ და ყველა ესენი საერთოა მთელი ქვეყნიერების ისრაელებისთვის და არც საქ. ებრაელებს აკლიათ ესენი.

აქ ადგილი არ არის, რომ ჩამოსთვალო 1000 ნაირი ზნე-ჩვეულება ჩვენი და სხვა ისრაელებისა საერთო. უმრავლესობის ატმოსფერა ყოველთვის თავის გავლენას ახდენდა უმცირესობაზე და ჩვენც ამდენი 1000 წლის ერთათ ძმურ-ამხანაგური ცხოვრებით ბევრ რასმე შევითვისებდით ქართველი ერისას (აგრეთვე სხვა ერებისა), მაგრამ ძველი ზნე-ჩვეულება კი ძველებურათ დარჩა.

მე-4 ფაქტორია ეროვნებისა კულტურა. დაიწყე თვით ბიბლი-
იდან, გაათავე ვიდრე თალმუდამდის. ესენი სულ სავსეა უფლი-
სადმი ვედრებით „ასწავლე შენს შვილს ებრაელური „თორა“ (ესე
იგი მისი კულტურა). მის კულტურას შეადგენს ათასობით სხვა-
დასხვა ქვეყნის ებრაელური წიგნები. ბევრი მათგანი ნათარგმ-
ნია ევროპიულ ენაზეც და საფილოსოფოსო ფაკულტეტზეც ას-
წავლიან, მაგალითად, არამბამის ფილოსოფიური ნაწერები და
სხვები. ვინც არ სწავლობს ებრაელის კულტურას, იმას ჰქვია
„უბრალო ადამიანი“ („ყამ აარეცი“). მის პიროვნებას დიდათ ამ-
ცირებს სარწმუნოება ხალხის თვალში; სამაგიეროდ დიდ უპი-
რატესობას ანიჭებს ამ კულტურის მოსწავლეს. ამ რიგათ დაას-
ვა სარწმუნოებამ თავის ბეჭედი ებრაელურ კულტურასაც და
ხალხის თვალში სწავლას მისცა „სინმინდის“ ხასიათი.

მე-5 ფაქტორია ეროვნების ტიპური სახის შენარჩუნება.
აქაც სარწმუნოებამ ისეთი გაღავანი შემოარტყა ებრაელებს,
რომ არავითარი გეოგრაფიული ცვლილება მათ ძველ ტიპს ვერ
შეცვლის და ყოველთვის ისინი გაირჩევიან სხვა ერებისაგან,
საცა გინდა იყვნენ. ეს გახლავთ „სისხლის წმინდათ შენახვა“.
აქაური ებრაელი ითხოვს ქალს ამერიკაში თუ იგი ებრაელის
ქალია და არა თვით მეზობელ ქართველისას თუ იგი ებრაელისა
არ არის. და სწორეთ ამიტომ გახლავთ, რომ ებრაელის ტიპი
ძველად ინახება.

აი ეს 5 ფაქტორები ეროვნებისა, რითაც მტკიცდება, რომ
სარწმუნოება ქმნის ჩვენში თვით ეროვნებას და განსაკუთრებულ
ისტორიასაც...). მეცნიერი ლაზარი ამბობს: საუცხოოდ გაუ-
თვალისწინებიათ ებრაელის სჯულის მწერლებს მათი ერის მო-
მავალი და ამიტომ ის, რაც სხვა ერებს ეროვნულად აკავშირებს
ებრაელების სარწმუნოებას ჩაუგდია ხელშიო. თუ ეს ასე არ
მომხდარიყო, აქამდინ ებრაელების სახელიც აღარ იქნებოდაო.
„სარწმუნოებამ შეასრულა როლი ეროვნებისაო, ამბობს მეცნ-
იერი ზამბერტი, თუ ეს ასე არ იყოს, აბა რაღა აქვთ საერთო
ინგლისის და გერმანიის ებრაელებს ერთმანეთშიო“.

ონის რაბინი დ. ბააზოვი
(შემდეგი იქნება)

„სამშობლო“, 1916, №431, 19/VIII, გვ. 4
ქართველ ისრაელთა საკითხის გარშემო
(პასუხი სტუდ. ბ. ი. ხ.-შვილს)
(დასასრული)

თუ ყველა ეს ფაქტები თქვენთვის საკმაო არ იქნება, მაშინ ვალაპარაკებთ თვით თქვენგან ნახსენებ პირსაც მეცნიერს ლაცარუსს.

მარტინ ფილიფზონი სწერს თავის წიგნში: ერთხელ ქ. ბერლინში მოხდა კრება მთელი გერმანიის გამოჩენილი ებრაელებისა. დავით ლაცარუსმა წაიკითხა თავისი მეცნიერული ლექცია და დაასკვნა ამნაირათ: „ყოველი ფაქტორი, რაც აერთებს სხვა ერებს ერთმანეთთან ეს ჩვენთვის არ არსებობსო, რადგანაც სარწმუნოება აქ თავის გალავანს გვარტყამსო, ჩვენთვის კი აუცილებელი საჭიროებაა, ეროვნებით გერმანელი და რჯულით კი მოსეს მიმდევარნი ვიყოთო. ჩვენ ისტორიაში მდ. რეინის ნაპირებზე 500 წლის წინედ ქრისტეს დაბადებამდე ვიხსენებოდიოთო. გერმანიის ცხოვრების ცვლილებაში ყოველთვის დიდი მონაწილე ვყოფილვართ, ამიტომ ჩვენ გავსხვავდებით სხვა ებრაელებისაგან, არამც თუ ისტორიით, არამედ ფსიხოლოგიითაც. მაგრამ ყოველთვის შეუძლებელი იქნება თქვენთვის გერმანელი ვიყვენ ეროვნებით, ვიდრე სარწმუნოებაში დიდ რეფორმებს არ მოვახდენთო: 1) სამშობლო სიონი აღარ უნდა ვახსენოთ იქ, საცა ის იხსენებაო; მხოლოდ მაშინ დაგვრჩება ერთად ერთი სამშობლო გერმანიაო; 2) ამოიშალოს ისეთი ძველი ზნე-ჩვეულება, რაც სხვა ებრაელებს აქვთო; 3) ებრაელური კულტურა თალმუდი ან სხვა არ იყვეს დამკვიდრებული ჩვენს სასწავლებლებშიო; 4) ამასთანავე ენაც უნდა შეიცვალოსო, ლოცვები გერმანულათ უნდა იყოსო და არა იმ ენით, რომელიც გვაკავშირებს სხვა ებრაელებთანაო; 5) ტიპიური ყალიბი უნდა იყოს საკუთარი ებრაელისა. ამისათვის საჭიროა ქორწინების თავისუფლება და არა მარტო ებრაელის ქალისაო და თუ ეს ასე არ მოხდა ძალა-უნებურათ ჩვენ ვერ გავგერმანელებულვართ ვერასოდესაო.“აი, ბ. სტუდენტო! იმ მეცნიერის მოსაზრება, რომელიც თქვენ ახსენეთ, თორემ მე რომ მესხსენებინა, მაგასაც სიონისტად მონათლავდიო... როცა მე თქვენი პირველი წერილი ნავიკითხე, სწორედ ვიფიქრე, რომ თქვენ ყველა მხრიდან გაცნობილი იქნებოდით ამ საკითხს. და მე მხოლოდ საკითხად დავისვით,

რატომ ასე არ შვრებით-თქო, და თქვენ რა მიპასუხეთ? ის, რაც მე მინდოდა და, რაც ჩვენ გვამართლებს. თალმუდი, არამბამი, უკანასკნელი პოეტები, როგორც იეუდა ალევი, ბენ გაბიროლი და თვით ბალომიც, რომელზედაც პირველ წერილში ქარიშხალივით სწყრებოდით, „ვინ არის ჩვენთვის ბალომიო.“ თქვენც აღიარეთ, ებრაელური ენაც გისურვებიათ, რომ ვასწავლოთ. აბა, ახლა მითხარით, პატივცემულო მკითხველნო! რაღაში ყოფილა ჩვენი დავა? სიონისტობაზე! სიონისტები სულ 60.000 მთელ ქვეყანაზე, ებრაელობა კი -14 მლნ. ჩვენ აქ ვლაპარაკობთ ებრაელის ენაზე და არა სიონისტობაზე, რომელსაც პარტიული ხასიათი აქვს და არა ეროვნული. შეგვიძლია არ ვიყოთ თ. ბ. გერცელის სიონისტობის მომხრე, მაგრამ გიმეორებთ „ებრაელი კი ვართ ისე, როგორც ყველა ებრაელი“. იმის შემდეგ თქვენ წერილში ჩვენი კულტურაც, ლიტერატურაც, ებრაული ენაც აღიარეთ საჭიროთ, რაღა უფლება გაქვთ, რომ თქვენ კიდევ გაგემეორებინათ ის, რომ თქვენ ქართველი ხართ ეროვნებით? თუ მიპასუხებთ: ყველა შენგან ნათქვამი „სარწმუნოებითი ხასიათის საგნებიაო“, ხომ აგისხენით ზემოთ, რომ „მთელ ჩვენ ცხოვრებას მხოლოდ სარწმუნოებითი ხასიათი აქვს“. ასეა ჩემო ბატონო ძალიან“გაებრაელებულხართ“ ამ ცოტა ხანში. მე კი მეტს არაფერს ვითხოვ, რაც თქვენ თქვენი პატიოსანი პირით არ აღიარეთ. ჩვენ არც ვითხოვთ, რომ ჩვენი ენა გავაბატონოთ საქართველოში ან და ჩვენი ეროვნული პოლიტიკა ვანარმოვოთ. ქართული ენა კიდევ იქნება, როგორც იყო, დედა ენათ და უფროც ვეცდებით მის გამდიდრებას. ქართველი ერის პოლიტიკა იქნება ჩვენი პოლიტიკა და მათთან ერთად ხელჩართული ვივლით. ჩემი ებრაელობა ხელს არ შემიშლის, რომ საქართველოს თავი შევსწირო და არც ქართველობა შემიშლის ხელს, რომ ებრაელობა მტკიცეთ შევინახო, მისი კულტურა კარგად შევისწავლო და არ ვიყვე დამახინჯებული ებრაელი... თქვენ დიდი დანაშაული მიგიძღვით ჩემ წინაშე, რომ ჩემ წერილს „პრავაკაცია“ უწოდეთ, მაგრამ მაინც გაპატიებთ, შორიდან ხელს გინვდით და გიძახით: ახალგაზრდა ისრაელი! იყავი კარგი პატრიოტი საქართველოსი, ემსახურე ერთგულათ ქართველი ერის ინტერესებს, მაგრამ ნურც შენს ძმებს დაივიწყებ, მათკენაც გადმოიხედე!..

ონის ებრაელების რაბინი დავით ბააზოვი

„სახალხო ფურცელი“, 1915, №421, 3/XI, გვ. 3
ებრაელთა ცხოვრება
პასუხად ბ-ნ ნორას

პატივცემულ გაზ. „სახალხო ფურცლის“ მე-398 ნომერში ბატონი ნორა დიდი სიმპატიით ხვდება ბატონი რაბინი ხვოლესის მოწოდებას და შემდეგ ამბობს „რაბინების კრება ნაადრევად მიმაჩნია. საჭიროა ლექციების გამართვა ყველა დაბაში, რათა მასაც გააცნონ წარსული უმეშაობა და მომავალის საჭიროება, და მის შემდეგ მოეწყოს არჩევნები.“ რადგანაც ამნაირი წერილი ბევრისაგან მივიღე და თხოულობენ, რომ კრებაზე მოწვეულნი იყვნენ რაბინების გარდა სხვა მოღვაწე პირებიც, ამიტომ ვსარგებლობ შემთხვევით და მათაც და ბატონ ნორასაც მოკლედ ვუპასუხებ. რაბინების კრება ბ. ხვოლესის თანხმობით სამ გიორგობის თვემდინ გადაიდო, რათა ყველა რაბინს დრო ჰქონდეს თავის დაბაში გამართოს ყრილობა ადგილობრივ მოღვაწე პირებისა, გამოარკვიონ თავიანთი აზრები და გადასცენ რაბინს და მოღვაწე პირს, რომლებიც ერთად, თანახმად ხვოლესის მოწოდებისა დაესწრებიან კრებას და იქ წარმოსთქვამენ თავიანთ აზრებს. კრება გამოარკვევს ყველა საკითხს და ხმის უმრავლესობით გამოიტანს სავალდებულო რეზოლუციას. მონობებაში უკვე მოკლე პროგრამაა გამოთქმული; ჩემის მხრითაც არაერთხელ გამომიტყვამს, რომ უმთავრესი მიზანი კრებისა არის კულტურულად აღორძინება საქართველოს ებრაელებისა. დაბებში სავალდებულო თალმუდ-თორების გამართვა ერთნაირი პროგრამით, ცენტრალური იეშიბის დაარსება ქ. ქუთაისში, ჩარჩვაჭრობის შემცირება და მის ნაცვლად ხელობის გავრცელება და სხვა. ესენი უკვე კარგად მოეხსენებათ თვით რაბინებსაც – შეძლებაც და შეგნებაც აქვთ. მხოლოდ სურვილი უნდა ჰქონდეთ, რომ თავიანთ ხალხში თვითონვე შეასრულონ ლექტორობა, ბატონო ნორა! ხომ მოგეხსენებათ, ჩვენი ხალხი დიდი მსმენელია. თუ კი რაბინები მათ რასმეს ეტყვიან, მით უმეტესად. რაბინების კრების გადანყვეტილებას ტყუილადა შიშობთ, უნაყოფოდ ჩაივლის კრებაო. არა! კრება უნდა შესდგეს, ყველამ უნდა ხელი შევუწყოთ ხვოლესის მოწოდებას. კრებამ უნდა გამონახოს გზა ჩვენი ჩამორჩენილი ძმების სიბნელიდან ამოსაყვანად. აი, მას

შემდეგ ყველას, ვინც მოისურვებს, შეუძლიან, სამსახური გაუწიოს თავის ძმებს, დაიაროს ქვეყნები და გაავრცელოს კრების უმრავლესობის დადგენილება. კრების წინ კი უხერხულად მიმართა ამნაირი მოგზაურობა და ან ლექციების კითხვა. მე შეიძლება იმისთანა აზრისა ვარ, რომ კრების უმრავლესობა სრულობით არ მეთანხმება. თუ ჩვენ მუშაობა გვინდა, მაშინ ჩვენ კერძო საქმეს და პირადობას თავი უნდა დავანებოთ და ვემსახუროთ მხოლოდ საერთო საორგანიზაციო აზრებს. როდესაც ამას შევქმნით, მაშინ ყველა შესაძლებელი გახდება. 1912 წ. ქ. კატოვიცში საერთო სარაბინო კრება მოხდა. იქაც თვითოეული ავტორიტეტების მოწოდებით მოხდა კრება. მხოლოდ მას შემდეგ, რაც კრებამ პროგრამა შეიმუშავა, დაიწყო მასაში მუშაობა და ადგილობრივი ორგანიზაციების მოწყობაც; დღევანდელ ომს რომ არ შეეშალა ხელი, საერთო კონგრესი უნდა მომხდარიყო ევროპის რომელიმე ქალაქში. აი, ჩვენშიც ასე დაიწყო საქმე. ხვოლესმა ინიციატორობა იკისრა. გვინვეს, მივიდეთ საძირკველი გავსჭრათ და მაშინ შეუდგეთ უფრო ფართო მუშაობას, რომლითაც ჩვენ მოძმეებს კულტურულად და ზნეობრივადც დავანინაურებთ.

ონის ებრაელების რაბინი დ. ბააზოვი

„სახალხო ფურცელი“, 1915, №438, 24/XI, გვ. 3-4
ებრაელთა ცხოვრება

შავი ქვის საბჭოს დარბაზში ორშაბათს, 16 ნოემბერს ბ. დ. ბააზოვის თაოსნობით კრება იყო მოწვეული. ამ კრებას უნდა დასწრებოდა ქუთაისის რაბინიც, მაგრამ იგი არ მოვიდა. კრებაზე იყვნენ: ბ.ბ. გრიგ. გველესიანი, იაკობ ფანცხავა და გაზეთების წარმომადგენელი. კრების თავმჯდომარედ ბ. გ. გველესიანი აირჩიეს. პირველი სიტყვა ბ. დ. ბააზოვმა მოითხოვა. იგი შეეხო ქართველებისა და ებრაელების ურთიერთ შორის დამოკიდებულებას და აღიარა, რომ ებრაელსა და ქართველებს ერთგვარი ჭირ-ვარამი გვაქვს. ორი ათასი წელიწადია, რაც ჩვენ და ქართველები ერთ ტაფაში ვინვით. ქართველებიცა და ებრაელებიც კარგად გრძნობენ ამას და მუდამ კარგ დამოკიდებულებაში იყვნენ. ორი ათასი წლის განმავლობაში ჩვენ, ებრაელებს ერთი შემთხვევა არ გვახსოვს ქართველებისაგან ურიგოდ მოპყრობისა. საერთო გაჭირვებასთან ერთად, რომელიც ებრაელებს ქართველებთან ერთად გაუვლია, კერძო უბედურებაც ბევრი განუცდიათ. ებრაელთა საერთო რიცხვი 14 000 000-მდი აღის. მათ ბევრგვარი ცილისწამება ხვდა წილად. მაგრამ სინამდვილემ და მათმა სიმართლემ ყოველივე გააქარწყალაო. კულტურულადაც ებრაელები ბევრ სხვა ხალხზედ მაღლა სდგას. თითქმის აზიაშიც ებრაელობა წინ სდგას განათლების მხრით. მხოლოდ საქართველოში მეტად დაქვეითებულია და არავის არ აქვს იმის შეგნება, რომ საჭიროა რაიმე ზომების მიღება ამის წინააღმდეგო. ამდენ ხანს ებრაელობა ფანატიკოსობით იყო შეპყრობილი. მათში ეროვნული თვითგამორკვევა არ არსებობს, მოკვდება ფანატიზმი და ებრაელობის არსებითად აღარაფერი დარჩება. ვის ხელშიც მოხვდება, იმის მონა-მორჩილი იქნება. ამ გაჭირვებისაგან ებრაელებს მხოლოდ სწავლა-განათლება გამოიყვანს. სკოლა კი მათ არ აქვთ, რითაც მათ საშუალება ექმნებოდა ებრაულისა და სხვა ენის შესწავლისა, რასაც ხელმძღვანელობას რაბინები უნდა უწევდნენ. ამდენ ხანს ბ-ბო, რაბინთა მოვალეობას ხალხის სამსახური შეადგენდა, თავის პიროვნებას ხალხს სწირავდნენ, საქართველოში კი ეს არ ხდება. მიუხედავად იმისა, რომ ქართველი ებრაელები დიდ გაჭირვებაში არიან ყოველის მხრით, განსაკუთრებით კი ეკონომიურის მხრით.

პრაქტიკული საკითხების გადასაწყვეტად მე მივმართე რაბინებს. მათ ვუთხარი: როდესაც ქალაქში ცეცხლი გაჩნდება ხოლმე,

ყველამ შეერთებული ძალით ჯერ ერთ სახლს უნდა უშველოს და მერე მეორეს. თუ ყველა თავ-თავის სახლის საშველად მივარდა, ვერ მოერევინა და მთელი ქალაქი დაინვება. აქედან გამოდის, რომ თუ შეერთებული ძალით ვიმოქმედებთ, საქმეს გავაკეთებთ, და თუ არა დიდ ვნებას მოუტანთ. აგრეთვე სხვა საზოგადოებასაც მივმართე.

მათ მიპასუხეს: თქვენი კრების მიზანი საიდუმლოაო, ფარულ აზრებს ატარებთო. ებრაელების ქართველებისაგან გამოყოფა გსურთო. მე პირადად ვაცხადებ, რომ ეს ტყუილია. ჩვენ უქართველებოდ ვერ ვიცხოვრებთ, როგორც უჭაეროდ. ვიზიარებთ ყოველივე მათ ჭირ-ვარამს, საერთო ძალით გვსურს კულტურის აღორძინება. ჩვენი ყმანვილები უნდა იცნობდნენ როგორც თავის კულტურას, აგრეთვე კულტურას ქართველი ერისას. ნუთუ სასარგებლო არ იქნებოდა, რომ ებრაელი მწერლების ლექსები ქართულად იყოს ნათარგმნი და ქართველ მგოსნების ლექსები ებრაულად? მე მგონია დიდად სასარგებლო იქნებოდა. ეს შესაძლებელი იქნება მაშინ, როცა ჩვენს ყმანვილებს ქართული და ებრაული ლიტერატურა კარგად ეცოდინებათ. უკანასკნელი კი სკოლების გახსნით მოხდება.

ამისთვის მივმართე ქუთაისის რაბინს და ვთხოვე, როგორც უფროსს ხელმძღვანელობა. მიუგზავნე კაცები, მაგრამ პასუხი ვერ მივიღე. მივმართე აგრეთვე სხვა დაბებისა, სოფლებისა და ქალაქების რაბინებსაც.

თითქმის ყველა რაბინმა თანხმობა გამომიცხადა. გუბერნატორისგან ნებართვა ავიღე, დაინიშნა კრების დღე და ბოლოს, საუბედუროდ, ყველასაგან უარი მივიღე. ცხინვალის რაბინმა ბ. ხვოლესმა წერილით მაცნობა, რომ ბარათები მივიღე ამხანაგებისაგან და მაცნობებენ, მონაწილეობა არ მივიღოო. ასეთივე ცნობა მივიღე სხვა რაბინებისგანაც. როგორც დანამდვილებით გავიგე ყოველივე ამის წინააღმდეგი ქუთაისის რაბინი ყოფილა და მისი გავლენის ქვეშ მყოფმა სხვა რაბინებმაც უარი განაცხადეს.

მე მინდა ქართველი ხალხისა და ებრაელების შეერთებული ძალით მათი კულტურის წინსვლა. ეს მოსახერხებელიცაა და სასურველიც. ქართველები შოვინისტები არ არიან. ქართველების ისტორიის შესწავლამ დამარწმუნა ყოველივე ამაში, რაც უკვე ზევით აღვნიშნე. რომ უფრო მეტი კავშირი ყოფილიყო ებრაელებსა და ქართველებს შორის, მაშინ ერთმანეთის ჭირ-ვარამს უფრო ადვილად გაიზიარებენ. კრებამ დასასრულ აირჩია დეპუტაცია ქუთაისის რაბინთან გასაგზავნად. დეპუტაციაში აირჩიეს: გრიგოლ გველესიანი, იაკობ ფანცხავა, არონ ელიგულაშვილი, შიმშონ იაკობაშვილი.

„სახალხო ფურცელი“, 1915, №458, 17/XII
ქართველ ებრაელთა შორის
პასუხი ქუთაისის რაბინს

წავიკითხე გაზეთში ის ყალბი პასუხი, რომელიც წარმოუთქვამს ქუთაისის რაბინს პატივცემული დეპუტაციის წინაშე. უნდა ვსთქვა სიმართლე, შავს თეთრზე არ ვუყურებდე დაწერილს არ დავიჯერებდი, თუ ებრაელ რაბინის პირიდან გამოვიდოდა სიტყვები, რომლებიც შეშვენის მხოლოდ მარკოვებს, პურიშკევიჩებს, ზამისლოვსკებს და არა, ათასჯერ არა, ებრაელს რაბინს, რომელიც თავისი წოდებით არის წყარო ყოველი სიმართლისა და ზნეობრივობისა. ბოროტება შეიძლება კაცმა ჩაიდინოს, მაგრამ ვერ უარს ჰყოფს რომ მისი მოქმედება ეწინააღმდეგება ზნეობრიობასაც და სარწმუნოებასაც. მხოლოდ კაცმა რომ ბოროტი მოიმოქმედოს და ისიც სარწმუნოების სახელით, ეს ჩემთვის წარმოუდგენელია. ვიცით, წინადა, როცა სიბნელე ბატონობდა, ინკვიზიტორები ცეცხლში სწავადნენ ადამიანებს სარწმუნოების სახელით, მაგრამ ისინი ისტორიამ შეაჩვენა და დღეს მათი სახელის გახსენებაც კი ზიზღს იწვევს ყველას გულში. აი ამიტომ გაკვირვებული ვარ, როდესაც ვკითხულობ ქუთაისის რაბინის ლაპარაკს. დეე წინააღმდეგი არის ხალხის სწავლა-განათლებისა, მაგრამ სარწმუნოება რა მოსატანია. მე მგონია, ჩვენი წმინდა სარწმუნოება მხოლოდ სწავლაზედ არის დამყარებული, ჩვენი ძველი წინამძღოლები სწავლისა და სიბრძნისათვის არიან მოხსენებულნი ისტორიაში: განათლების ძლიერი სიყვარულით აამალღეს ჩვენმა რაბინებმა ძლიერი თაღმუდის კულტურა. სად ნახავთ კუთხეს დედამინაზე, რომ ებრაელებს თავიანთი დასაწყისი თაღმუდ-თორაები და უმაღლესი იეშიბები არ ჰქონდეთ! მხოლოდ ჩვენი კუთხეა, რომ არც ერთი და არც მეორე არა გვაქვს. ბ. ქუთაისის რაბინი ელუაშვილი ოცდარვა წელიწადია ხალხში რაბინად ბრძანდება; რატომ არ მოიფიქრა, რომ ხალხის ყველაზე დიდი საჭიროება სწავლაა; თუ პრინციპიალურად ჰფიქრობს, რომ სწავლა-განათლება რჯულს ეწინააღმდეგებაო, თაღმუდის სწავლა ხომ თვით პირველი სარწმუნოების მოთხოვნილებაა. აბა მიჩვენოს, სად აქვს ამნაირი სასწავლებელი? იმასაც დაუმტკიცებ, რომ, როდესაც ვინმე მივიდოდა ნასწავლი რუსე-

თის იემიბიდან, არ მოისვენებდა, სანამ არ გააგდებდა. 13 წლის წინად ექიმმა ლანგემ თავისი მოღვაწეობით გახსნა ქ. ქუთაისში პირველ დასაწყისი სასწავლებელი, საცა სწავლობდნენ რუსულს, ქართულს და ებრაულს, იქ ხომ არ „უახლოვდებოდნენ ქალებს“, მაგრამ ისიც დაიკეტა, აი ახლაც, როცა შეხედა, რაბინთა კრება ხალხში გამოფხიზლებას იწვევსო, ეცადა და ჩააქრო და ისიც სარწმუნოების სახელით! იგი ეუბნება პატივცემულ დეპუტაციას: „ბააზოვს სარწმუნოება ნებას არ აძლევდა ხმა ამოელოო, რადგანაც პირველი ადგილი არ უკავიაო.“ პირადობასთან საქმე არა მაქვს და არ გამოუდგები იმას, თუ რითი ბრძანდება იგი პირველი და მე ნაკლები. მხოლოდ ვეტყვი რომელ სარწმუნოების წიგნში წაიკითხა მაგისტონა დესპოტური კანონი, რომ ვინც ქუთაისის რაბინად არ არის, ხმის ამოღების უფლება არავის აქვსო და „უსამართლობა რომ ვინმემ ჩაიდინოს, გასწორება არ შეუძლიაო.“ ვიცი, ჩვენი სარწმუნოება არავის პიროვნებას არ ავინროებს და ყველას ანიჭებს საერთო უფლებას: ხიზანს, მკვიდრს, ყმას და ბატონს:„ და საცა უწესობაა, იქ უფროს არ მოეხათრებიანო, ამბობს თალმუდი. ვისაც რამე ხალხში უნდა გააკეთოს, თუ იგი პატარაა, ხელს უშლის სარწმუნოება? თალმუდში ნათქვამია“ნეტარება იმ ხანას, როდესაც დიდები პატარებს გაუგონებნო“. არც თქვენ აკეთებთ რასმე და არც სხვას ანებებთ და ეს არის თქვენი სარწმუნოება? და ამითი აშინებთ ხალხს „ბააზოვის წარმოდგენილი სასწავლებელი სარწმუნოებას შეარყევსო?“, იმასაც ამბობთ, რომ ხელობის გავრცელება ქართველ ებრაელებს შორის“სარწმუნოებას ეწინააღმდეგებაო“. ნეტავ ვიცოდეთ, რომელ სარწმუნოებას ეკუთვნით? თქვენ გითქვამთ ბრესტის რაბინმა უნდა დაგვრთოს ნებაო. ეს ხომ ხრიკია: „ვისაც ტყუილი უნდა შორეული მოწმე დაასახელოსო“ თორემ რა დამოკიდებულება გვაქვს ბრესტის რაბინთან იურიდიულად. მართალია, დიდს პატივსა ვსცემთ მის ნიჭსა, მაგრამ მისი ნებართვა ჩვენ არ გვჭირია. ხოლო, თუ მაინცა და მაინც დაგიჟინებიათ, წარმოგიდგენთ ბრესტის რაბინის დანერჩლ მოწოდებებს „ქართველ ებრაელ რაბინების მიმართ, რომელშიც მოგვიწოდებს ზემოხსენებულ სასწავლებლების დასაარსებლად, არამც თუ მარტო ამ რაბინის, არამედ მთელი რუსეთის რაბინების და ქ. იერუსალიმ-პალესტინის რაბინების მოწოდებებსაც. თუ

თქვენ, ბ. რაბინო, ჭეშმარიტებას ემსახურებით, ითხოვეთ მათი დანერვილი მოწოდებანი ჩვენდამი და თუ დაუყოვნებლივ წარმოგიდგინო, ნულარ გაგვექცევი და დათანხმდით კრების მოწვევას და სასწავლებლების დაარსებას.

მაგრამ თქვენ დეპუტაციისათვის კიდევ სხვა მიზეზიც დაგისახელებიათ, რომელშიაც გამოიხატება საშინელი დაბეზღება. თქვენ გიბრძანებიათ: „ბააზოვი სიონისტია და სურს ჩვენი გამოყოფა ქართველებითგანო.“ ბ. რაბინო, მგონია, იმავე დეპუტაციისათვის გითქვამთ, პრესაში გამოსვლა სირცხვილი არისო, და ამით დაამტკიცეთ, რომ პრესას სრულებით არ იცნობთ. ამიტომაც, რომ არ იცით, თუ რა მიმართულების არიან სიონისტები. სიონისტები ებრაელები არიან და ებრაელებმა კი იმისთანა სიყვარული და ერთგულება დაუმტკიცეს იმ ერებს, რომელთა შორის წილად ხვდათ ცხოვრება, რომ თვით ანტისემიტებმა ხმა გაკმინდეს. კერძოდ ჩვენ, ქართველი ებრაელები იმდენად ვართ შეერთებული ქართველებთან და ისე შეთვისებულნი მათ მიერ, რომ ჩვენი დაშორება ქართველებისაგან მხოლოდ თავისი მკვლელობა იქნებოდა. აბა რამ აგიძულათ მაგისთანა ცილისწამებას მით უფრო, რომ ზემოხსენებულ გეგმაში, რომელიც კრებას უნდა გაერკვია, სრულიად არაფერი ურევია სიონისტური! კიდევ გითქვამთ დეპუტაციისათვის: „სარწმუნოების მხრით ნება არ ჰქონდა ბააზოვს ჩვენი საკითხები გაზეთში გამოექვეყნებიაო.“ ბ. რაბინო! როგორც ვსთქვი ზევით, ეს რვა წელიწადია გელაპარაკებით, მაგრამ არც თქვენ გააკეთეთ რა და მეც ხელი შემიშალეთ. ამიტომ მივმართე გაზეთების საშუალებით საზოგადოებას: ეგებ ვინმემ შეიგნოს, ეგებ ვინმემ გამიგონოს და დროზე ცეცხლი ჩავაქროთ. არაფერი სარწმუნოების წინააღმდეგი აქ არ არის. გაშალეთ და წაიკითხეთ ახალი დროის ისტორია. ფრანკ-ფურტის რაბინმა რითი გადაარჩინა გერმანელი ებრაელები გადაგვარებას თუ არა იმით, რომ დაუარსა გაზეთი „იზრელიტა“ გერმანულ ენაზე. რითი გადაარჩინა „სეყადია გაონმა“ ხივიზალხის დროს ებრაელობა, თუ იმით არა, რომ ყარაბულ ენაზე სწერა თავისი ფილოსოფია და გაავრცელა ხალხში? რატომ დასწერა არამბამმა თავისი ძლიერი წიგნები და იეუდა გალევიმ თავისი პოეზიები ყარაბულად? ამის გარდა ისპანიის ებრაელობამ შეჰქმნა თუ არა „ისპანიური ჟარგონი“?. გერმანიისა და ჰო-

ლანდიის ებრაელობამ შეჰქმნა თუ არა „გერმანული ჟარგონი“? გადათარგმნეს თუ არა ქალებისთვის ყველა ჩვენი რელიგიური და სალიტერატურო წიგნი? როცა ჩვენმა ქალებმა იცოდნენ კარგად ჩვენი ერის წარსული და მომავალი ნუგეში, სწორედ მაშინ აგვიზარდეს დიდებული შვილები, რომლებმაც გაამდიდრეს არამც თუ მარტო ებრაელები კულტურა, არამედ მთელი კაცობრიობისა. თუ სხვაგან ისპანიური და გერმანული ჟარგონები შექმნეს და ეს არ ეწინააღმდეგებოდა საწინამუნოებას, ჩვენ ხომ ქართული ენა გვაქვს შეთვისებული და რა იქნება რჯულის სანინაალმდეგო, რომ ქართულად გადაუთარგმნოთ ჩვენს ქალებს და ახალგაზრდობას ჩვენი ეროვნული და ისტორიული და თვით რელიგიოზური წიგნებიც და ამით გავავრცელოთ ჩვენი კულტურა და ერის სიყვარული!.. განა უკეთეს შვილებს არ გაგვიზრდიან ამნაირი ეროვნული სიყვარულით გამსჭვალული დედები? ხომ ვხედავთ, რომ წინააღმდეგი ხართ თუ არა, მაინც მიდიან და ელტივან სხვა სასწავლებლებს ჩვენი შვილები, იმ დროს, როცა არაფერი იციან თავიანთი ერისა და მათ ყურს არასოდეს არ მიწვდენია ჩვენი მგოსნების მწარე ტრაგედიული ლექსები. ნუ თუ არა სჯობდა, რომ ჯერ ჩვენ ვასწავლოთ და თუ ვინმე წავა შემდეგ სხვა სასწავლებელში, ნულარ შეგვეშინდება, ისევ ჩვენებად დარჩებიან...

ონის ებრაელების რაბინი

„სახალხო ფურცელი“, 1916, №661, 31/VIII, გვ. 3 ორი უკიდურესობა

აქამდის მიკვირებდნენ უკიდურესი ფანატიკოსები სარწმუნოების სახელით: ყოველი უცხო ერის სწავლა-განათლება ზიანს მოუტანს ჩვენს ერსაო, ბაზოვის პროგრამა სარწმუნოებას ეწინააღმდეგებაო და სარწმუნოების სახელით შეაჩერეს ყოველი განზრახული საქმე და „პირნათლად“ გამოვიდნენ ებრაელთა ერის წინაშე. მაგრამ არსებობდა ერთნაირი საზოგადოება, რომელიც თვალყურს ადევნებდა ჩვენს მოძრაობას და არჩევდა საღის თვალთ სიმართლესა. ეს იყო ქართული პრესა, რომლის წინაშე ადვილი არ იყო თავის მართლება ბნელ ფანატიკურ ხერხებით. ხოლო არც აქ დაიხიეს უკან და მალე იპოვნეს საბუთი თავის მართლებისა: „ბაზოვი სიონისტია და ამიტომ არის, რომ არა გვსურს მისგან წამოყენებული პროგრამაო“...

განვლო ორმა წელიწადმა, რა გააკეთეს ებრაელებისათვის თუ ქართველებისათვის? მაგრამ პასუხს ვინ მოსთხოვს მათ: „იგინი სიონისტები არ არიან“. ახლა იჩინა თავი მეორე უკიდურესმა ჯგუფმა ასიმილიატორებისამ ბ.ბ. ხანანაშვილების მეთაურობით, რომლებიც დაბეჯითებით გაიძახიან: ჩვენ ქართველები ვართ, ებრაელობასთან არაფერი გვაქვს რა და ყოველი ებრაელური ენა და კულტურა ჩვენთვის უცხოა. ვაი თუ ებრაელობამ ამ ახალი ხილის არ იგემოსო და ამიტომ მათაც მოუძებნიათ „საბრალო სარწმუნოება“, გახვეულან მის ტყავში და იძახიან: „სარწმუნოება კი წმინდაა გვენამსო“.. და აი, ამრიგად დამოყვრდა ეს ორი უკიდურესი ჯგუფი ჩემის საშუალო მოსაზრების საწინააღმდეგოდ. ამ ვაჟ-ბატონებს სურთ ერთი-მეორის დახმარებით შეინარჩუნონ თავიანთი უკიდურესი შეხედულებანი... ამ საკითხს როგორ მიეგებება ქართული საზოგადოება ჯერ არ ვიცი, მხოლოდ ვიცი, რომ ქართველი ერი იმითია ნაქები, არ ცდილობს სხვა ერების გათქვეფას და არც თავად სურს გაითქვიფოს სხვა ერებში. სრული იმედი მაქვს, ამ საკითხში ცოტა მოთმინებას იქონიებს და გადწყვეტილად არ მიიღებს ბ.ბ. ხანანაშვილების გამოგონილ აზრებს. ამ საკითხში არც ჩემი ხმა და არც ხანანაშვილების ფრაზებია საკმაო, არამედ აქ არის საჭირო თვით „ხალხის გულის ნადების გაგება“, თუმცა, სამწუხაროდ, ჯერ ჩვენი ხალხი მომზადებული არაა გონიერი განვითარებით, რომ შეეძლოს მტკიცედ გვიპასუხოს დადებით თუ უარყოფით... დალოცვილებმა ადრე ასტეხეს ამაზე საკითხი, რადგანაც ჯერ ხალხი მოუმზადებელია და სჭირია სწავლა-განათლება. შეიძლება მიპასუხოთ: იმიტომ ავსტეხეთ დავა, რომ შენ სიონიზმს ქადაგებდიო. ესეც შეცდომაა. მართალია მე ვწერდი ებრაელების

ცხოვრებიდან საერთოდ რაც კი ხდებოდა ან და რანაირი სულიერი განწყობილება არსებობდა მათში, მაგრამ მე არც ერთ წერილში არ მიმიკუთნებია სიონისტებისათვის უპირატესობა. ბევრგან კი იმისთანა პირებს ვადიდებდი, რომლებიც სრულიად წინააღმდეგნი არიან სიონისტობისა. ჩემი მიზანი იყო, რომ:

1. გამეცნო ქართველი მკითხველისათვის რანაირი მისწრაფება არსებობს ებრაელებში.

2. დამემტკიცებინა ჩვენი ფანატიკოსებისათვის, რომ მართო ჩვენ არა ვართ ებრაელების რჯულის შემნახველნი. არის 14 მილიონი ებრაელი, რომლებიც მალლა დგანან კულტურით და წმინდად იცავენ რჯულს. აი ეს იყო მიზანი ჩემი წერილების და არა „სიონისტობის“ გავრცელება...

პატივცემულ გაზ. „სახალხო ფურცელში“ მოთავსებული იყო ბ-ნი მ. ხანანაშვილის წერილი. როგორც მის წერილიდან სჩანს „სარწმუნოება მას წმინდად მიაჩნია მხოლოდ ეროვნებით კი ქართველია“. ცოტა ამაზე ლაპარაკი შევაჩეროთ და პალესტინისაკენ მივიხედოთ... „მე დიდი აღტაცებით შევეყურებ პალესტინის აყვავებას, დიდი სიხარულით ვეგებები პალესტინაში ებარული ენის გაცოცხლებას, დიდად მოხარული ვარ იმ ორგანიზაციების, რომლებიც ხელს უწყობენ ებრაელებს იმ ქვეყნებიდან, საცა მათ სდევნიან გადასახლდნენ პალესტინაში, მიეჩვიონ მეურნეობას.“ ეს ამბავი არა მარტო მე გამახარებს, არამედ თვით ქართველსაც უნდა ესამოვნებოდეს. მხოლოდ ეს ამბავი არ ესამოვნებოდეს ანტისემიტებს, რომლებიც ეძებენ ებრაელების ჩარწ-ვაჭრობის ნაკლს, და თუ თქვენ ბ. მ. ხანანაშვილის ნამდვილ ისრაელის სარწმუნოებას აღვიარებთ, მაშინ თქვენც ამის მომხრე უნდა იყვეთ, რადგანაც ჩვენს სარწმუნოებაში დიდი ალაგი უკავია პალესტინის აღდგენას და აყვავებას. მაგრამ მე ეს ქართველი ებრაელებისთვის საჭიროდ არ მიმაჩნია, რადგანაც ჩვენში ებრაელობა დევნილი არაა და ემიგრაციაც არ ხდება და თუ საქართველოს რაიმე ბედი ეწვია, მაშინ ხომ მოძმე ქართველების დახმარებით სულ უკეთ გამტკიცდებოდა ჩვენი ცხოვრება. მე მიმაჩნია საჭიროდ მათი მხოლოდ სარწმუნოებრივი, კულტურული და ეკონომიური განვითარება... ამ მიზანს ემსახურება ჩემი წერილები და თუ თქვენ ამაში დანაშაულობას ხედავთ, ეს აიხსნება არა ჩემი სიონისტობით, არამედ ჩემი ისრაელობით, მაშინ დანაშაული ყოფილა მთელი ისრაელობა და არა მე. მე არ შეუდგები თქვენი წერილის სათითაოდ პასუხის გაცემას. აქ შევეხები იმ მუხლებს, საცა ცდილობთ დაამტკიცოთ ვითომც ჩვენ ებრაელთა ტომის არ ვიყოთ ჩამომავლობით.

„სახალხო ფურცელი“, 1916, №663, 2/IX, გვ. 3-4
ორი უკიდურესობა

რაც შეეხება ჩემს ნათქვამს, რომ „ჩვენ ერთნაირი ებრაელები ვართ“ და თქვენ ამაზე შფოთობთ, მოკლედ გიპასუხებთ: ნურავინ გაზომავს ებრაელის ერს იმ არშინით, როგორც იზომებთან სხვა ერები. ერთხელ კიდეც და სამუდამოდ გეტყვით: თუ თქვენ ებრაელების სარწმუნოებას სიმართლით აღიარებთ, მაშინ ისეთივე ებრაელი ხართ, როგორც ყველა... თქვენ ისიც არა გცოდნიათ სეფარდებს იმათ ეძახიან, ვინც ესპანიის ტყვეობაში იყვნენ. ამქენაზებს კი იმათ - ვინც გერმანიის ტყვეობაში იყვნენ, ჩვენ იმიტომ კი არა გვქვია სეფარდები, რომ სხვა ვართ, არამედ იმას ამტკიცებს, რომ ერთნი ვართ. ქართული ისტორია გვიმტკიცებს, რომ „ნინოს მოსვლის დროსაც წმინდა ებრაელურ ენას ლაპარაკობდა საქართველოში ებრაელობა“. იმასაც ამტკიცებს ისტორია, რომ: „დიდი და გაუნწყვეტელი კავშირი ჰქონიათ საქს ებრაელებს პალესტინის ებრაელობასთან, მიუხედავად იმისა, რომ ებრაელები კარგად სცხოვრობდნენ საქართველოში, მათ მაინც სამშობლო პალესტინა არასოდეს დაუვინწყნიათ და ახსოვდათ“. ნინო ცხადია, ებრაელებისათვის მოსულა საქართველოში და არა ქართველებისათვის, რაც ამტკიცებს იმას, რომ პალესტინაში კარგად იცოდნენ აქაური ებრაელების ყველაფერი. ეს იმ დროს მოსულა აქ, როცა სირიის ფუმგადითს და ნეარდეყას ებრაელთა კულტურამ და ფილოსოფიამ უმაღლეს წერტილს მიაღწია, და თუ იმ დროს საქართველოს ებრაელებს პირდაპირი დამოკიდებულობა ჰქონიათ იქაურ ებრაელობასთან, უნდა დავიჯეროთ ისტორიაში ნათქვამი. „მცხეთაში ებრაელებს თავიანთი უმაღლესი სასულიერო მმართველობა ჰყავდათ, რომელიც ემორჩილებოდა პალესტინისას“. ცხადია ისიც, რომ საქართველოს ებრაელები დიდად მაღლა იდგებოდნენ ებრაული კულტურით, როგორც იყვნენ იმ დროს ყველგან ებრაელები. ამას ადასტურებს ებრაელი მოგზაური ბენიამინ ტულიდა მე-12 საუკუნეში, რომელიც იხსენებს რამდენიმე ებრაულ ნაწარმოებს ებრაულ კულტურაზე სხვადასხვა სოფლებში. თანაც ამასაც ამბობს: მე თვითონ დანწრილებით გავიგე და ვნახე რანაირი დამოკიდებულება აქვს მცხეთისა და დერბენტის სულიერ მმართველობას ბაბილონის

სულიერ პრეზიდენტანაო. ეს ნათლად გვიჩვენებს, რომ თვით შემდეგ დროსაც, როცა სპარსელებს ბაბილონში ებრაული სულიერი პრეზიდენტი (რექ გალუთა) ჰქონდათ დაარსებული, მაშინაც ქართველი ებრაელობა დამოკიდებული ყოფილა იქაურ ებრაელობასთან. თვით ხაზარელების უკანასკნელ მეფის დროსაც ესპანელ ებრაელებს უმგზავრიათ საქართველოში (იხილეთ ესპანელ ებრაელ მინისტრის დონ-ებენ სპორტის ნაწერები ებრაულ ენაზე „ხაზარელებთან და კავკასიის ებრაელებთან“, მეცნიერ არქავას გამოკვლეული, პეტროგრაძის საიმპერატორო ბიბლიოთეკაში). ებრაელების კულტურული დაქვეითება საქართველოში უნდა დაწყებულიყო მე-14 საუკუნეში, როცა ევროპაში ქრისტიანობა მეტად გავრცელდა. ბნელმა ძალებმა გაავრცელეს ათასნაირი ცილისწამება ებრაელებზე; იწყეს მათი დევნა, საქართველოშიც მოუწევია ამ ხმებს. შეიძლება იმ დროს კათოლიკე მგზავრები მოგზაურობდნენ, იმათ გაავრცელეს ეს ხმები ებრაელებზე. თორემ ქართველი ერის სუფთა და ნაზი გული იმ უსამართლო ხმებს ვერ გაავრცელებდა, რადგანაც საქართველოს მეფეები დიდი პატივისცემით უყურებდნენ ერთგულ ქვეშევრდომ მამულიშვილებს - ებრაელებს. ამიტომ შეუდგნენ მათ დაფარვას დევნისაგან, ამიტომ საჭიროდ უცვნიათ ებრაელების ყმებად მიცემა სხვა და სხვა ბატონებისა და ეკლესიებისათვის, რათა ბატონებს და სამღვდელოებს დაეფარათ თავიანთი კალთით დევნილი ებრაელობა. აი სწორედ აქედან უნდა იწყებოდეს საქართველოს ებრაელების ჩამოქვეითება. მოგზაურ კასდაის ქ. ახალციხეში უნახავს ძველი ნაწერები ლექსებად ე.ი. შაირებად ებრაულ ენაზე, რომელიც ეკუთვნოდა რახამ ებიათარ აქოენს და კიდევ სხვადასხვა ნაწარმოები ებრაულ ენაზე. მისი აზრით, ეს უნდა ეკუთვნოდეს მე-18 საუკუნეს. ასე კიდევ აქა იქა შეუნარჩუნებიათ ძველი სული, ძველი ენა, თუმცა ქართული ენა დიდი ხანია დედა-ენად შეგვითვისებია. საცა ჩვენი ძმები დამკვიდრდნენ, იქაური ენა შეითვისეს, და იქიდან სხვაგან გადადიოდნენ, ეს ენა არ ავინყდებოდათ. აი მაგალითი: ესპანეთის ებრაელები ოსმალეთში დღესაც ლაპარაკობენ ესპანურ ჟარგონს; ებრაული ენა ყველგან დარჩა, მხოლოდ აკადემიურად და ხიდად გადებული 14 მილიონ ებრაელისთვის, რომლითაც ერთი-მეორეს უკავშირდებიან. მაგ ენაზე ვსწავლობთ ბიბლიას, მიშნაიოს, თალმუდს, ფოს-

კიმი, არამბაბს და ვკითხულობთ ათასნაირ ნაწარმოებს და სხვა-დასხვა კუთხის ებრაელების წიგნებს. ვერ მიჩვენებთ ვერც ერთ საქართველოს ებრაელის სახლს, რომ ათიდან ოცამდე ებრაელურ ენაზე ნაწერი წიგნები არ ჰქონდეს? მაშ ყველა ზემო ნათქვამიდან რა სჩანს, გვექონია თუ არა ეროვნული ენა? არ ვმაღავთ იმას, რომ ებრაულ ენაზედ ჩვენ ვერსად მოვანყობთ ჩვენ ეროვნულ ცხოვრებას, რადგანაც ეს ენა მარტო ჩვენთვისაა საცნობი და სხვა ერი ვერ იცნობს. აი მიზეზი, რომ სხვის ენას დედა-ენად ვითვისებთ და ქართულიც ასე შეგვითვისებია დედა-ენად კიდევ ვცნობთ დედა-ენად, მაგრამ ეროვნულ ენად ყოფილა და იქნება ის ენა, რომლის ისტორიაც ებრაელის ისტორიად ითვლება. თუ ისტორიაში ამოიფხვრება ებრაელობა, მხოლოდ მაშინ სამუდამოდ მოისპობა მისი ძველი ენაც... თქვენ უნდა დამეთანხმოთ, რომ თუ ისტორია, ენა და კულტურა ფაქტორია ეროვნებისა, ეს ყველა მოგვეპოება. რაც შეეხება იმ ჩემ მოსაზრებას, რომ „სარწმუნოება ქმნის ჩვენში თვით ეროვნებას“, გადაიკითხეთ მეცნიერი ლაზარის წიგნი სპინოზას, ლაცარუსის მოღვაწეობა გერმანიაში (თარგმანი მარგოლინისა) და იქ გაიგებთ, რომ „ებრაელის სარწმუნოება განსაკუთრებულ გამონაკლისს შეადგენს ამ საკითხში“. სამშობლო პალესტინის სიყვარულს, ენის და თალმუდის სწავლას ძველი ებრაელობის ზნე-ჩვეულების შენახვას, და ებრაელის ერის ჭირ-ვარამში მონაწილეობის მიღება შეადგენს უმთავრესად ებრაელის სარწმუნოებას. ეს საკითხი, ბ. ხანანაშვილო, მთელი ქვეყნის მეცნიერთაგან გადანყვეტილია და თქვენი წამოყენებული საბუთები სუსტია მათ დასარღვევად. თქვენ ვერ იცნობთ ვერც ებრაელთა კულტურას და ვერც მის სარწმუნოებას და სწორედ ამიტომ დამდგარხართ დაბნეულ გზაზე და სხვებიც გინდათ, რომ თქვენსავით დააბნოთ ამას ვერ შესძლებთ, ვიდრე ებრაელის სარწმუნოება სუფევს. შესძლებთ მხოლოდ მუშაობის შეჩერებას, საბრალო ხალხის სიბნელეში დატოვებას და „მეჩისტების“ გამოზრდას, რომელნიც არც ებრაელად ვარგა და არც ქართველად... დასასრულ, ბ. ხანანაშვილო, განა გულწრფელად ფიქრობთ, რომ მე თუ ჩემ თავს ებრაელად ვაღიარებ, ამით თქვენზე ნაკლები ქართველი პატრიოტი ვარ? სცდებით. თუ გადავხედავთ ებრაელთა მოღვაწეებს ევროპაში, ნათლად დავინახავთ, რომ გამოჩენილი პოლიტიკოსები, დიპლომატები,

მეცნიერები და სხვები 90 პროცენტით მხოლოდ იმნაირი პირები არიან, რომლებსაც თავიანთი ერი არ მიუტოვებიათ, მეტი ღვაწლი მიუძღვით სამშობლოსთან ვიდრე ასიმილიატორებს. ლუცატო იტალიის მინისტრი იყო, მაგრამ თავის თავს ებრაელად აღიარებდა. გარიბალდიელებიც არ მალავდნენ თავიანთ ებრაელობას. ამითი რა იზარალა იტალიამ? დღეს ინგლისის კაბინეტში ებრაელი ლორდ მატინგოც არის, მაგრამ ამავე დროს წევრია ინგლის-ამერიკის კომიტეტისა, რომლის მიზანია სამშვიდობო კონფერენციაზე წამოაყენონ ებრაელების საკითხი, რათა მიენიჭოს მათ ყველა უფლება და არ იყვნენ დევნილნი. ენრიკ-მორგანტე ამერიკის ელჩია სტამბოლში და მომხრეა პალესტინის ყიდვისა. რატომ არ ემდურიან მას ინგლის-ამერიკელები ებრაელობისათვის? - რატომ არ შეუშალა ხელი ლონდონის რაბინს ადრეკს ებრაელობამ და მისმა ძვირფასმა კულტურამ, როდესაც ეს ორი წელიწადია თავის სურვილით საფრანგეთის ბრძოლის ველზეა და ამხნევებს ებრაელთა ლეგიონებს იბრძოლონ ინგლისის სასარგებლოდ? ამისთანა ფაქტს ათასობით დაგისახელებთ, მაგრამ ამით კიდე მაინც ვერ გაგაცნობ ებრაელობას კარგად და ამას უნდა სწავლა და არა კითხვა. და როცა თქვენ ამას შეისწავლით. მაშინ გეცოდინებათ, რომ კაი ებრაელი კაი ქართველის მოძმეა და კაი მამულიშვილიც იქნება საქართველოსი და არასოდეს ნაკლებად არ შესწირავს თავს საქართველოს ინტერესებს, ვიდრე ქართველი. ქართველი ხალხის კეთილი დღე ჩვენ კეთილდღეობას ნიშნავს და ამას სრულიად ხელს არ უშლის ჩემი ებრაელობა და არც ქართველობა შემომლის ხელს, რომ დავრჩე ძველებურად, რაც ვარ.

ონის ებრაელების რაბინი დავით ბააზოვი

„საქართველო“, 1916 წ., №118, 28/V, გვ. 3 ებრაელები და ქართველები

„იკურთხოს უფალო სახელი შენი, რამეთუ დიდია განგება შენი“- ასე ამოიძახა ჩემმა გულმა, როცა ორი უბედურება ერთად გავიგე ახლანდელი მგზავრობის დროს: ქ. ნიუ-იორკში გარდაიცვალა ებრაელების საყვარელი ცნობილი მწერალი შალომ ყალეხემ რაბინოვიჩი. ამავე დროს გარდაიცვალა ქართველი ერის საყვარელი ცნობილი მგოსანი იროდიონ ევდოშვილი.

ეს ორი ადამიანი, დაშორებულნი მანძილით, ენით, სარწმუნოებით და ეროვნებით დიდად დაახლოებულნი არიან თავისი სულიერი განცდით. ევდოშვილი არის ტანჯული ხალხის მოყვარე, მათზე დარდობს, მათზე სტირის და მათთვის ნუგეშის ძებნაშია. დაჩაგრული ერის მდგომარეობა მას ჩანგს ააღებინებს თვალებს ცრემლით უნამავს. როცა ჰკითხულობ მის ლექსებს „ისმინე ერო ისრაელისაო“ ან „ჭირილი ისრაელისა“ ისე ჰგრძნობ, თითქოს ფურცლები იროდიონის ცრემლით არის დამბალი. ჰკვირობ, იოცებ და ამბობ, რამ წაიყვანა ქიზიყელი იროდიონი შორეულ იერუსალიმში? და უნებურად გებადება პასუხიც. იროდიონი ქართველი ერის ძლიერი მოყვარული ნაღვლობს, სტირის მის ბედს, იგი ეძებს სხვა ერებში მის მზგავსს მრავალტანჯულ ერს, რომელსაც გაუცდია ქართველს ერს თავისი ბედი და რაკი ვერ ჰპოვებს მას ანმყოში, ეხვევა ისტორიის ფურცლებში; როდესაც მიადგება ებრაელთა გაოხრების ხანას, რომაელების ხელით უსამართლოდ ნგრეულს, აი სწორედ აქ პოულობს მზგავსს, ტოლს და ამხანაგს ტანჯვაში. და უცებ მისი სუფთა გულიდან ისმის საშინელი ძახილი „ისმინე ერო ისრაელისაჲ“... იგი ამ ძახილით ხატავს თავის კაცთა მოყვარეობას და ამით უახლოვდება ებრაელის იდეალს. ეს ჩვენი მახლობელი იროდიონი აღსავესე სევდით მოძღვრის ტანჯვით სტოვებს თავის საყვარელ ხალხს ტანჯულს და სამუდამოდ მიდის მათგან...

ასეთი იყო შალომ რაბინოვიჩიც. იგი დიდი მოსიყვარულე და ერთგულია მშრომელი ხალხისა. მის გმირებში ბედნიერი ცხოვრება მხოლოდ მშრომელი ხალხის ოჯახშია, მიუხედავად იმისა, რომ დიდი გაჭირვებით ცხოვრობენ. საკმარისია წაიკითხოთ მისი გმირი სოფელ ქათრიელკისა, რომელიც ექვს

დღეს დაულაღავად მუშაობს და მისი პირიდან მხოლოდ უფლის ქება ისმის და როცა იგი შაბათ ღამეს ლოცვიდან ბრუნდება ცოლშვილთან და ვახშამს მიუჯდება, ამაყად იძახის: მეტს რა სიამოვნებას მიიღებს როტშილდი ჩემზეო, მხოლოდ ერთში შეუძლია მაჯობოსო -გაჭირვებულ ხალხს მეტ სარგებლობას მოუტანს ჩემზეო და სწორედ ამაში კი ვცნობ ჩემზე დიდათო...

როცა მისი მეორე გმირი პოლონეთის გრაფს გზაში შეჰხვდება და კანკალით სალამს უძღვნის, გრაფი მას დასცინის: ნეტა რათ გაჩნდნენ თქვენისთანა დაბალი ხალხიო. ებრაელი მას უპასუხებს: მიტომ რომ ზნეობრიობა ვასწავლოთ თქვენსთანა ბრწყინვალე გრაფსაო.

შ.ყ. რაბინოვიჩის ყველა ნაწერებიდან სჩანს მხოლოდ ნუგეში მშრომელი ხალხისა, თუ ნივთიერი შეძლება არ არის, ზნეობრიობა არისო და მიტომ მას უყვარს ტანჯული ხალხი არა მარტო ებრაელებისა, არამედ ყველა ერისა. უფრო დიდი სიყვარული მას ქართველი ერისა ჰქონდა. თავის ნაწერებში დიდს ცოდნას იჩენს ყველა ერებისა. 18 წლის წინათ, როდესაც კოვნოში ვსწავლობდი, ნაკლებად ვიცნობდი მწერლობას. ჩვენს სასწავლებელში დიდი მზადება იწყეს. „სტუმარს ველით, რომელიც ძალიან გვიყვარს“. ეს სანატრელი სტუმარიც მოვიდა. ქ. კოვნომ დიდი ამბით მიიღო. ვაკვირდებოდი მის გარეგნობას, ფიზიონომიას და რაკი ძან თვალადი და თმიანი იყო, ნამეტნავად მიზიდავდა. როცა ლექცია ნაიკითხა ჩვენს სასწავლებელში, მაშინ კი მისმა დიდმა ნიჭმა დიდი ცვლილება მოახდინა ჩემში; ვნატრობდი მის პირადად ნახვას მაგრამ ამაოდ, ვინ მიმიშვებდა. მეორე დღეს კაცი მოვიდა და მითხრა: თქვენ გთხოვენ შალომთან მიდითო. მე ამან გამაკვირვა, რათ მეძახიან ანდა ვის მოვაგონდი ამ დიდ კაცებთან ასე პატარა მოწაფე. დიდი სიამოვნებით გავეშურე მისკენ. როცა შევედი მაშინვე მკითხა:

- თქვენ საქართველოს ებრაელი ხართო?
- დიახ!

- ოხ რა ბედნიერი ვარ ამ შემთხვევითაო, მე მინდა მიაბზო ქართველი ერის ამბები, მათი სულისკვეთება, მისწრაფება დღევანდელ დროში.

როცა ვუპასუხე, პატარა წამოვედი იქიდან და არაფერი ვიცი მეთქი, ძლიერ შეწუხდა და მითხრა: „იცით თქვენი პირდაპირი

მოვალეობაა, ქართველი ერის ცხოვრებაში დიდი მონაწილეობა მიიღოთ, აღზარდოთ იმისთანა შვილები, რომ გაამდიდრონ მათი ლიტერატურა, ძმობა, ამხანაგობა გაუწიონ ყველაფერში. ჩვენი ერი იმ ქვეყნებშიც კი, სადაც დიდს ტანჯვას განიცდიდა, ერთგულად ასრულებდა თავის მამულიშვილობას. აძლევდა საუკეთესო ნიჭიერ შვილებს ყველა დარგში. და თქვენ ხომ არაფერი გაჭირვება, დევნა არ განგიცდიათ ამ კეკლუც ერთანაო. უფრო მეტი ვალი გაქვთ, რომ მათ წინსვლას ყოველი ძალი და ღონე შესწიროთ“.

(დასასრული იქნება)
ონის ებრაელების რაბინი დავით ბააზოვი

იოსებ ხანანაშვილი

საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის დამფუძნებელთა შორის იყო იოსებ ხანანაშვილიც. საქართველოს 1917წ. გახსნილ პირველ ეროვნულ ყრილობაზე წარდგენილ იქნა დეპუტატად. 1921წ. საქართველოს ბოლშევიკური ოკუპაციის შემდეგ ეროვნულ მთავრობასთან ერთად წავიდა ემიგრაციაში საფრანგეთში.

2. იოსებ ხანანაშვილის წერილები

**„საქართველო“, 1916, №179, 12 მარიაშობისთვე, გვ. 3(ეს წერილი დაბეჭდილია გვ.187.ეს წაიშალოს)
ქართველ ისრაელთა საკითხის გარშემო**

ეხლანდელი ომის ქარტეხილმა ძირიან-ფესვიანად აღმოფხვრა ყოველივე ძველი ღირებულებანი და სულ მთლად გარდაქმნას უქადის ცხოვრებას. თუ უწინ შესაძლებელი იყო საქართველოს მოსპობაზედ ლაპარაკი, ეხლა ფიქრსაც კი ვერ გაჰბედავს ამაზედ ჭკუათა მყოფელი ადამიანი. თუ უწინ განათლებულსა და შეგნებულ ქართველს ეთაკილებოდა თავისი ქართველობა, ეხლა სულ წინააღმდეგში ვრწმუნდებით. თუ უწინ ქართველთა ოჯახში „ბონ ტონ“-ათა და საამაყოდ ითვლებოდა ბავშვების რუსულად აღზრდა და უცხო ენაზედ ჭყიპინი, ეხლა სულ სხვაფრათ მოტრიალდა ჯარა. მარტო ომსაც არ გარდაუქმნია საქართველოს ცხოვრება ასეთ ნაირად; როლი უმთავრესად თვით რეალურ სინამდვილეში ჩაკვირვებამ ითამაშა და, რაც უნდა ძალა წინ აღუდგეს საქართველოს აღორძინებას, ანი მაინც ველარ ააცდენს ჭეშმარიტსა და სწორი გზით სიარულს.

შეიგნეს ქართველმა მაჰმადიანებმა თავისი ვინაობა და აღარ იძახიან ძველებურის დაუკვირვებლობით: „ჩვენ თათრები ვართო“, ჩანვდენ ქართველი კათოლიკენიც, რომ „ფრანგები“ არ არიან. არ კარგავენ თვალთახედვას ქართველი გრიგორიანებიც და არც „სომხებად“ ნათლავენ თავის თავს. არა ნაკლებ საგულისხმიერო

შეიქმნა ქართველი ისრაელების გამოღვიძებაც და პრესის საშუალებით თუ სიტყვიერად, ყოველი მათგანი გრძნობს უკვე და ეს გრძნობა შეგნებულად იქცევა თანდათანობით, რომ ის არ არის ებრაელი, არამედ ქართველი ეროვნებით, მალიარებელი ისრაელის სარწმუნოებისა. ჩანდა ყოველი ქართველი, რა რჯულისაც არ უნდა იყოს იგი, რომ მომაკვდინებელი ცოდვაა რჯულისა და ეროვნების ერთმანეთში განურჩევლობა. ამიტომ ყოველი ქვემარიტი ქართველის ზნეობრივი მოვალეობაა გაეცნოს არა თუ ქართულ ისტორიასა და ლიტერატურას, არამედ ყოველგან და ყოველთვის უნდა ეცადოს გამოაქვეყნოს ყოველივე ის, რაც ნათელსა ჰყოფს არა მართლმადიდებელ ქართველთა წარსულსა და სულიერ ან გონებრივ განცდას. ჩვენც ამავე მოსაზრებით მოვკიდეთ ხელი ქართველ ისრაელთა საკითხის გამომზეურებას და შეძლებისდაგვარად ვეცდებით მომავალშიც არ ავცდეთ ამ გზას.

თურმე არ ახალია, ძველია, ქართველ-ისრაელების გულის ტკივილზედ პრესაში ლაპარაკი. ქვემოდ ერთი საყურადღებო წერილი მომყავს, რომელიც ერთს ძველს და, უანგარო და ფრიად გამოჩენილ ქართველ მოღვაწეს პ. ტ-ს ეკუთვნის და, რომლის კალამმა თუ პატიოსანმა შრომამ ბევრი კარგი შესძინა არა თუ ქართველ-ისრაელებს, არამედ მთელს საქართველოსაც. ეს წერილი თვით პატივცემულმა ავტორმა გადმომცა და მეც არა ვთვლი ზედმეტად გავაცნო ქართველ საზოგადოებას და განსაკუთრებით კი საქართველოს ღვიძლ შვილთ - ქართველ ისრაელებს, რომელთაც ბევრი სიკეთე გვიძღვნა დედა-საქართველომ და მისმა ერთგულმა შვილებმა. ეს წერილი მოთავსებულია გაზეთ «Новое издание»-ს ხუთშაბათის 1 ქრისტეშობისთვის 1894 წლის მე №3756-ში, რომელიც აქვე მომყავს:

მკვიდრი ქართველი ისრაელები

ძველთაგან საქართველოში დასახლებული ისრაელები, რომელთაც მთიულ ან მკვიდრ ისრაელებს უწოდებენ, ბევრით განსხვავდებიან ევროპის რუსეთში გადმოხვენილ ებრაელთაგან. რამოდენიმე საუკუნეა, რაც ქართველი ისრაელები სხვადასხვა ადგილობრივ ტომებთან ერთად სცხოვრობენ და ისეთნაირად შესისხლბორცდნენ, რომ სარწმუნოების გარდა არაფრით განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. ეს მოვლენა ჩვენის აზრით ორ გარემოებას უნდა მიენეროს უმთავრესად. პირველი იმას, რომ

უმეტესად ესენი პატარ-პატარა ჯგუფებად სცხოვრობდნენ საქართველოს სხვა და სხვა ადგილებში, და ამიტომაც მოემწყდნენ იმ წრეთა კეთილ გავლენის ქვეშ, რომელიც მათ გარს ერტყა და არც არის მათზე ნაკლები ნიჭიერი, შრომის მოყვარე, მოძრავი და ფხიზელი. მეორე და უფრო მნიშვნელოვანი გარემოებაც ისაა, რომ ქართველი ისრაელები ისეთივე სრული უფლებებით სარგებლობდნენ, როგორც ის ხალხნი, რომელთანაც მათ ცხოვრება უხდებოდათ. ამიტომაც იყო, რომ განკერძოებულად არასოდეს უგრძნიათ თავი და არც ჩინური კედელი აშენებულა მათსა და სხვა მორწმუნე მკვიდრთა შორის, რასაც, მაგალითად, დასავლეთ ევროპაში ჰქონდა ადგილი ებრაელებთან დამოკიდებულებაში, განსაკუთრებით საშუალო საუკუნეებში.

ქართველი ისრაელები, როგორც არა ქრისტიანნი, იგულისხმეთ აქ, საქართველოში ძველთაგან დასახლებული და დანარჩენ მკვიდრ მცხოვრებლებთან შეზავებული ისრაელები, განურჩევლად ბინისა, ყოფა-ცხოვრებისა და ხელობისა, რუსეთის ბრძანებლობის ქვეშაც სარგებლობდნენ ყოველგვარი უფლებებით თუ პრივილეგიებით და არავითარი რუსის ებრაელობისათვის შემზღუდავი კანონები მათ არ ეხებოდათ. უმაღლესი ბრძანების მიხედვით ამიერ კავკასიის ისრაელებზედ არ ვრცელდებოდა ის «Законъ о кориндонномъ евреѣ», რომელიც განსაკუთრებით სხვა ტომის ებრაელებისათვის იყო გამოცემული. ამ კანონდებულების ძალით, თუ კი მიაღწევდა სენატამდე საქმე ქართველ ისრაელებზედ - როგორც ადმინისტრაციულის, ისე სამოსამართლოებრივის წესით -სენატი არასოდეს და არა შემთხვევაში არ ანსხვავებდა მათ დანარჩენ მკვიდრთაგან მოქალაქეობრივ უფლებებში).

განსაკუთრებულ ყურადღებას ამ შემთხვევაში ქუთაისის გუბერნიაში მცხოვრები ქართველი ისრაელები იქცევს. მათი რიცხვი 7000-მდე ადის და სხვადასხვა სოფლებში სცხოვრობენ, უმეტესად კი თითქმის ქუთაისში. ყველა ესენი საგლეხო წოდებაში შედიოდნენ და ეკლესიებისა და მრავალი თავადების საკუთრებას შეადგენდნენ.

ძალიან ხშირად ასეთ საოცარ მოვლენას ჰქონდა ხოლმე ადგილი: მკვიდრი ქართველი ისრაელები უერთგულესი ყმა-მოსამსახურენი იყვნენ ეკლესიებისა და ხარკის სახით მიჰქონდათ

მათთვის წმინდა სანთელი და საკმელი.

კავკასიაში მეფის ნაცვლობის შემოღების დროს ქუთაისის ისრაელ ვაჭრებს უფლება ებოძათ ისე, როგორც დანარჩენ ქრისტიან ვაჭრებს, მოქალაქის სახელი ეტარებინათ. რაკი ქართველმა ისრაელებმა ბატონ-ყმობის მოსპობის შემდეგ გამოისყიდეს ხვედრი მიწა მისივე ნაშენებით, სხვა და სხვა ადგილებში უძრავი ქონებაც კი შეიძინეს, კამერალური აღწერის შემდეგ, სოფლებში გლეხ-მესაკუთრეებთან, ხოლო ქუთაისში მოქალაქეთა წოდებასთან იქნენ მიწერილნი. რამდენიმე ქართველ ისრაელთაგანი კი დღემდე დროებით ვალდებულ გლეხებად დარჩნენ. სასოფლო საზოგადოებებში შესული ისრაელ-ქართველები ყოველივე არჩევნებში იღებენ მონაწილეობას და თავის მეზობელ გლეხთაგან იმოდენა კეთილგანწყობილებითა და ნდობით არიან აღჭურვილნი, რომ მათში ამომრჩეველთა ფრიად მცირე რიცხვისდა მიუხედავად, მაინც მსაჯულებად და მამასახლისებად ირჩევენ. ქუთაისში კი სანამ სამოქალაქო წესებს (городовое положение) შემოიღებდნენ, ქალაქის რწმუნებულთა რიცხვში ყოველთვის შედიოდა ერთი ქართველი ისრაელი დეპუტატი, მოქალაქეთაგან ამორჩეული. საქალაქო წესების შემოღების შემდეგ კი ხმოსანთა რიცხვში ყოველთვის შედიოდა რამოდენიმე ქართველი ისრაელი.

ამნაირად, ჯანმრთელი და სალი ცხოვრების პირობების შემწობით, რამოდენიმე საუკუნეში მოხდა ქართველი ისრაელებისა და სხვა მკვიდრ მცხოვრებთა ერთი-მეორეში გათქვეფა, რამდენიმეთ კანონისაგანაც აღიარებული, მაგრამ ოდნავი გაუგებრობა ამ უკანასკნელ დროს იმ საკითხმა ჩამოაგდო, იქნეს თუ არა გავრცელებული მკვიდრ ქართველ-ისრაელებზედაც ახლათ ებრაელებზედ შემოღებული კანონმდებლობა. ქართველი ისრაელები აღარ დაუშვეს სამოქალაქო არჩევნების კრებებზედ და ის უფლებებიც კი ჩამოართვეს, რომელიც მათ საშუალებას აძლევდა ჰყოლოდათ ქალაქის საბჭოში საკუთარი წარმომადგენლები. როგორც «Нов. ისიპ.»-ში უკვე მოხსენებული იყო, ადგილობრივმა უმაღლესმა მთავრობამ აუცილებლად სცნო კომისიის დანიშვნა, რათა ქართველი ისრაელების მოქალაქეობრივი უფლებანი გამორკვეულიყო.

ქუთაისის ადგილობრივ ადმინისტრაციას დიდი შრომა მოუძღვის ქ. ისრაელების უფლებათა გამოსარკვევად, რადგან ამ უკა-

ნასკნელებმა თხოვნით მიმართეს ადგილობრივ სამხედრო გუბერნატორს იმის შესახებ, რომ მათ უფლება წაართვის ქალაქის არჩევნებში მონაწილეობის მიღებისა. ამ თხოვნამ ბატონი გუბერნატორის განსაკუთრებული ყურადღება მიიქცია და იმედიცაა, რომ ესეც ჭეშმარიტ დახმარებას გაუწევს ქუთაისის გუბერნიის ქართველ ისრაელებს, რათა დაწვრილებით და სამართლიანად გამოირკვეს მათი უფლებები, ვინაიდან სოფლებში მცხოვრები ქართველი ისრაელები კანონის ძალით ისეთივე უფლებებით არიან აღჭურვილნი, როგორც სოფლისავე გლეხობა. იმ დროს, როდესაც ქ. ქუთაისის მდაბიო მოქალაქეთა გამგეობაში ესენი დანარჩენ მოქალაქეებსავით ერთნაირი უფლებებით სარგებლობენ, ქალაქის თვითმმართველობაში მოკლებულნი არიან ამ უფლებას მხოლოდ მას შემდეგ, რაც სამოქალაქო წესები იქნება შემოღებული, იმის და მიუხედავად, რომ მესაკუთრენიც არიან და გილდიანი ვაჭრებიც!!

ის მიზანი, რომელიც ამ წერილის პატივცემულ ავტორს ჰქონდა სახეში, როცა წერილს სწერდა, უკვე მიღწეულია: ქ. ქუთაისში ქართველ ისრაელებს გვაქვს ამიერიდან სრული უფლება მონაწილეობაც მივიღოთ ქალაქის არჩევნებში და ჩვენი წარმომადგენელიც ვიყოლიოთ; ხოლო საქმე ისაა, რომ ბევრი რამ ესაჭიროება კიდევ ქართველ ისრაელებს და მეც მოძმე ქართველთა ყურადღება მინდა მივაქციო ამ ქართულ ეროვნულ საქმეს - ქართველი ისრაელების საკითხის გამორკვევას. ქართველ ისრაელთა ისტორია და მათი ქრისტიან ქართველებთან დამოკიდებულება მართლაც რომ „ერთი ბრწყინვალე წერტილთაგანია“ ჩვენს ქართულ ისტორიაში. არც ერთი ერის ისტორიას არ ახსოვს ისეთი ლამაზი და თვალსაჩინო მაგალითი, რომ მოსესა და ქრისტეს რჯულის მქონე ჯგუფთ თუ ხალხთ ასე მშვიდათ, წყნარათ, ძმურათ ეცხოვროთ ერთი-მეორეში, როგორც საქართველოში. ქართველებთან ეს კიდევ ზედმეტი მნიშვნელოვანი მაგალითია იმის, რომ ინსტინქტით ძმა-ძმასა გრძნობს, დედა- შვილს, შვილი - დედას, თვარა ჩვენშიაც რათ არ მოხდა ისეთი მაგალითი, როგორიც ყველა გაცილებით ჩვენზე უფრო კულტუროსან სახელმწიფოებშიაც არის.

ჩვენს რჯულს არ შეუშლია ჩვენთვის გულწრფელად გყვარებოდა ჩვენი სამშობლო საქართველო და ერთგულადაც

გვემსახურნა მისთვის. აი, რასა სწერს ამაზე პატივცემული ზ. ჭიჭინაძე: არ თქმულა და არ გაგონილა, რომ ოდესმე ქართველ ურიას ან საქართველოსთვის ელაღატნოს, ან მეფისთვის და რაიმე ცნობები სხვა სახელმწიფო მტერთათვის გადაეცათ, თუმცა ამის შემთხვევა მათ ხშირად მიეცემოდათ, რომ ეს ასე ექმნათ, რადგანაც ისინი სავაჭროს მიზნით ხშირად მოგზაურობდნენ უცხო სახელმწიფოებშიაც, მაგრამ არ შვრებოდნენ!

ასეთი მაგალითები იშვიათია იქ, სადაც ერთ ერთან მეორე ერთ სცხოვრობს. ასეთი სამშობლოსადმი სიყვარული ძნელია იქ, საცა ღვიძლ ძმათა შორის სულიერი ერთობა არ სუფევს. აი სწორედ ამ სულიერ ერთობაზედა მსურს მიუთითო ქართველ საზოგადოებას და მის ერთგულ შვილებს. გადაჰხედეთ, ბატონებო, ქართულ ისტორიას და დამერწმუნებით, რომ ქართველ ერს არ ჩაუდენია ისეთი რამ, რისთვისაც პირის კანი დაენვებოდა. მაშ ნურც ანი ავსცდებით ისტორიული გზით სიარულს, ვინაიდან ის და მხოლოდ ის არის ერთად-ერთი მართალი, ჭეშმარიტი, სასარგებლო და აუცილებელი გზაც. მოგმართავთ, ძმებო, გამოიჩინოთ საქმისადმი მეტი დაკვირვება, მისი ცოდნა და გულშემატკივრობა ქართველ ისრაელების საკითხებში, სანამ გვიან არ არის და არც რენეგატების მსხვერპლი გავმხდარვართ. საჭიროა ჩვენშიც მზის სხივებმა შემოაშუქოს და სწავლა-განათლების საჭიროებაც შევიგნოთ. ეს საქმეები ქართულმა კულტურულმა დაწესებულებებმა უნდა იღვან თავზე.

ამაზედ შემდეგ წერილში უფრო ვრცლად მოგახსენებთ, ხოლო ჯერჯერობით გვახსოვდეს ჩვენი სასიქადულო მამულიშვილის შოთას სიტყვა: „ნუ დაჰკარგავ ძველსა გზასა, ნურცა ძველსა მეგობარსა“-ო.

ი.ხ.-შვილი

„საქართველო“, 1918 წ., №218, გვ. 3-4 ქართველი ისრაელები და სიონისტები

ნ ენკენისთვის სხდომაზე პარლამენტმა თანახმად ქართველ ისრაელთა სურვილისა, ქართველ ისრაელთა წარმომადგენლობას დაუდვა სარჩულად რელიგიური და არა ეროვნული პრინციპი. ეს მისთვის, რომ როდესაც კი წამოიჭრა საქართველოში ეროვნული დიფერენციაციის საკითხი, ქართველი ისრაელები მტკიცედ ამოუდგნენ ქართველობას (როგორც 1917 წ. 19 გიორგობ.).

ქართველ ხალხს ქართველ ისრაელებთან აერთებს არა მარტო ტერიტორიული ფარგლები, ჩვენში მრავალი ტომი ცხოვრობს, მაგრამ სად იგინი ქართულ პოლიტიკური აზრისათვის და სად ქართველ ისრაელების ხმა, რომელიც ისმის საუკუნეთა სივრციდან. და ეს ხმა ძლიერია მისთვის, რომ დარხეულია საქ-ში. არც ერთ ისტორიულ მომენტში, არც ერთ გარდატეხისას არ დაკარგულა ხმები ქართველთა და ქართველ ქრისტიანებისა და იგი ერთობა ვერ შეასუსტა ვერა ძალამ ვერც რუსეთის, ვერც რუსეთიდან სიონისტების მიერ გამოგზავნილმა ფულმა და ინსტრუქციებმა.

ამის გამო მტკიცედ ვადასტურებთ: საქართველოს პარლამენტმა უღრმესი პატივისცემა დაამტკიცა ქართველ ისრაელების მიმართ, როდესაც დააკანონა ქართველ ისრაელთათვის 2 წარმ. ებრაელებისთვის - 1 წარმ.

ამ კანონის გაცნობისთანავე სიხარულთან ერთად წარმოვიდგინეთ სიონელ ლიდერის დოქ. შტრეიხერის გაბრაზიანებული სახე, წარმოვიდგინეთ ისიც, რომ ბრაზის გამომწვევი აზრი მყისვე იფრენდა სხვა და სხვა ინსტრუქციებთან ერთად ჩვენს დაბებში, ქალაქებში, სადაც კი სცხოვრობენ ქართველი ისრაელები.

თბილისში არსებობს უცნაური ეროვნული საბჭო თბილისელ ებრაელთა. ბ. მ. შტრეიხერმა არც აცივა, არც აცხელა და შეკითხვით მიმართა ებრაელთა ეროვნულ საბჭოს, თურით აპირებს იგი გამოაცხადოს ებრაელთა მთლიანობა საქ-ში. საბჭომ, რომელიც უფრო სიონისტურ ორგანოს მოგვაგონებს, ვიდრე პირუთვნელ კრებულს, ერთხმად განაცხადა (იქ არიან ბუნდისტებიც, უპარტიონიც, ფოალე-ციონისა და ციერე-ციონის ფრაქციებიც და სხვა) განაცხადა თავისი გულის წყრომა ასეთი კანონის გამოცემის გამო და შეუდგა დამსხვრეული ილუზიების

აღდგენას. ამ მიზნით დანიშნული იყო ებრაელთა კონფერენცია, რომელიც უნდა შემდგარიყო ებრაელთა ეროვნულ საბჭოების დელეგატებისაგან, თუმცა ასეთები, გადაჭრით ვამბობთ, ერთიც არა ჰყავს ქართველ ისრაელებს. დიდის ჯახხირით „შესდგა“ კონფერენცია 18 ღვინობისთვის.

ჩვენ ვიცით რას წარმოადგენდა ეს „კონფერენცია“ და როგორის წესით მოიწვიეს ახალციხის რაბინი, ცნობილი სიონელი დ. ბააზოვი, მოულოდნელად ონის ისრაელთა მანდატით წარსდგა კონფერენციაზე და ისიც ვიცით, რომ ამომრჩეველიც თვით იყო და არჩეულიც. ამისდამიუხედავად „კონფერენციამ“ არა თუ იცნო მისი „მანდატი“, არამედ დეპუტატათაც კი აირჩია საქართველოს პარლამენტში. არ ვიცით საიდან გაჩნდნენ „კონფერენციაზე“ ყვირილისა და ლანჩხუთის დელეგატები, მაგრამ ის კი ვიცით, რომ არც ერთ ამ ადგილებში არც ერთი ქართველი ისრაელი, არც რუსეთელ ებრაელი არა სცხოვრობს.

ჩვენ ვიცით როგორ გამოგზავნეს ქუთაისის ისრაელებმა დელეგატები ამავე „კონფერენციაზე“ ექიმ კაკიტელაშვილის თავმჯდომარეობით, როგორ შეიყარა თავი 25-30 კაცმა, ამათ შორის ზოგი უწლოვანი მოწაფეები იყვნენ, ზოგი ახლად გამოჩეკილი, ზოგი სრულიად გამოუჩეკელი სტუდენტები და ამ რიგად „გაგზავნეს კონფერენციაზე კაცები“. ასევე მოხდა, ეჭვს გარეშეა, სხვა ადგილებშიაც და ასე შესდგა „ებრაელთა კონფერენცია“. „კონფერენცია“, პერსონალურად საინტერესო გამოდგა და ნაყოფიც სათანადო გამოიღო.

მიუხედავად იმისა, რომ კონფერენციაზე შეცდომით დამსწრე არასიონელმა დელეგატებმა გულისწყრომით დასტოვეს დარბაზი, კონფერენციამ მაინც აირჩია „საქართველოს პარლამენტის სამი დეპუტატი“: ექ. მ. შტრეიხერი, რაბინი დ. ბააზოვი და ექ. ბ. კაკიტელაშვილი.

ამრიგად გაამასხარავეს სიონისტებმა თავისი თავიც, რუსეთის ებრაელებიც, ქართველი ისრაელებიც, მაგრამ პარლამენტმა დაიცვა თავისი ღირსება. მან უზრდელ არჩევნებს ზრდილობიანი უარით უპასუხა.

აი ის ტრაგი-კომიკური პროცესი, რომელიც განიცადა ამ კონფერენციამ და რომლის წინაშე გუნდრუკს აკმევენ სიონელები დღესაც.

ჩვენ არას ვიტყვით იმ ტრაბახზე, თითქოს მათ 300 წევრი

ჰყავდეთ ქუთაისის ორგანიზაციაში. საკმარისია მხოლოდ მოვაგონოთ მათ, რომ დამფუძნებელ კრების არჩევნების დროს მათ მიიღეს ქ. ქუთაისში მხოლოდ 63 ხმა, ისიც „ნიკოლოზ 1-ლის სალდათებისა“.

ნუ თუ არა სცხვენიათ როცა თავის მონოდებებში ხალხ-ისადმი სწერენ, რომ ისრაელის რჯულს მხოლოდ სიონისტები იცავენო, ნუ თუ დიდხანს გასტანს მათი მავნე ავანტურა? ამავე დროს კი თავის საარჩევნო მონოდების კუთხეში მორცხვად და შეუმჩნეველის ასოებით აწერენ: „გაუმარჯოს სოციალიზმსო“.

ვაი თუ ქართველი ისრაელების რისხვამ გაგაქციათ ზოგი ბელოსტოკში, ზოგი გომელ-კიშინიოვში და თქვენ მიერ აცერ-ცეცებულ ბავშვები კი უხელმძღვანელოდ დაგრჩეთ?

დასასრულ აღვნიშნავთ, რომ ის ორგანიზაციები, რომელთაც მთელი ქართველი ისრაელების სახელით გაგზავნეს დეპუტატები პარლამენტში სამუშაოთ, სიონისტებურ-დაშნაკურ პოლიტიკას, ისიც უხეიროდ გადაღებულს, არ აწარმოებენ და ეწვეიან ჩუმსა და არა მყვირალა მუშაობას.

შემდეგ წერილში ვეცდებით შევხვით ამ ორგანიზაციათა მუშაობას და მათი უფლება-მოსილების კითხვას დეპუტატების არჩევნებში.

იოსებ ხანანაშვილი

„სამშობლო“, 1916 წ., 29/VI, №392, გვ. 2-3
იძულებითი განმარტება
ქართველ ისრაელების საყურადღებოდ

რედაქტორისაგან. არ შეგვიძლია ორიოდ სიტყვა არ ნა-
ვუმძღვაროთ ამ წერილს. თუ გადაჭარბებულად არავინ ჩამოგ-
ვართმევს, პირველად ჩვენმა რედაქციამ გაუხსნა ფართედ კარ-
ები ქართველ-ისრაელთა მწერლებს და ყოველთვის სცდილობდა
საშუალება მიეცა მათთვის თავისი აზრის გამოთქმისა, თუმცა
ეს, როგორც პირველშივე აღვნიშნეთ, თვით რედაქცია ხშირათ არ
იზიარებდა ამ მწერლობის ზოგიერთ დებულებას.

ჩვენ ასე ვფიქრობდით პირველშივე და ასეთივე აზრისა
ვართ დღესაც, რომ ქართველ-ისრაელებს გამოფხიზლება-გან-
ვითარება სჭირიათ: თავისი ხელმოკლეობისა თუ ჩამორჩენის
მეოხებით მათ დღევანდლამდე საშუალება არ ჰქონდათ და არც
საკმაოდ მომზადებული კაცები ჰყავდათ, რომ ქართველთა მას-
სა გამოეფხიზლებინათ და სწორ გზაზე დაეყენებინათ.

გამოჩნდა თავისი ხალხის უზომოდ მოყვარული რაბინი ბააზო-
ვი, რომელმაც რამოდენიმე ვრცელი წერილით მიმართა თავის თანა-
მოძმეებს და პირველმა ამცნო მათ ქართულ ენაზე გულის ტკივილი
ებრაელობისა. ამ წერილებს მოჰყვა წერილები სხვა ქართველ-ის-
რაელებისა და გაჩაღდა აზრთა ერთ გვარი გაცვლა-გამოცვლა, რა-
მაც აახმაურა და ჩააფიქრა საქართველოს ისრაელობა.

ეჭვი არ არის, რომ ყველა ერსა და ყველა ხალხში დიდი და
პატარა ერთგვარად არა ფიქრობს. პირველი საქმე ის არის, რომ
ამა თუ იმ ხალხში დაგუბებული გრძნობანი გამომჟღავნდეს,
ხალხმა მოისურვოს გზის დანახვა, გამოფხიზლება, სასიცოცხლო
გზაზე დადგომა. სხვა ყველაფერი თავის თავად მოწესრიგდება
და დადგება ისეთი ბედნიერი დღე, როცა ერი, ხალხი იტყვის
თავის უკანასკნელ სიტყვას.

ქართველ ისრაელებსაც სჭიროდათ ხმის ამოღება და პირვე-
ლათ დაილაპარაკა კიდევ ბ-ნ ბააზოვის პირით. ამაშია დიდი
ღვანლი ბ-ნ ბააზოვის. დღეს მისი ნათქვამი არ მოსწონს მეორე
ჯგუფს ქართველ ისრაელებისას. ეს ასეც უნდა მომხდარიყო და
ჩვენ არც გვინდა ვექილად დავუდგეთ ბ-ნ ბააზოვს, იგი ალბად
თვითონ გასცემს პასუხს. ჩვენ მოხარული ვართ მხოლოდ, რომ

ქართველმა ისრაელობამ გაიღვიძა და სცდილობს გამოარკვიოს თვისი ვინაობა, რაობა და იდეალი. ეს იყო ჩვენი მიზანი, როცა ჩვენი გაზეთის ფურცლები გადავუშალეთ ქართველ ისრაელ მწერლებს და მიზანი ჩვენი უკვე მიღწეულია.

დღეის შემდეგ გვიგულონ მათ თავის ერთგულ მეგობრად, ვინაიდგან ქართველი ისრაელები ჩვენ ისე გვიყვარს, როგორც სხვა ღვიძლი შვილები საქართველოსა და ისევე ერთგულათაც ვემსახურებით მათ ხალხოსნურ საქმეს, როგორც ჩვენ საკუთარ თავს. სამაგიეროს გადახდა დამოკიდებულია თვით ქართველ-ისრაელებისაგან.

ჩვენ იმედი გვაქვს, რომ ისინი (ქართველი ისრაელები) ვერასოდეს ვერ დაივინყებენ საქართველოს ამასა და მშობლიურ მოპყრობას და ვერც მოშორდებიან მას, როგორც თავის ღვიძლ დედას. აზრთა სხვადასხვაობა კი უფრო ნათელს ჰყოფს ჭეშმარიტებას და შეჰქმნის უძლეველ ერთობას მრავალტანჯულ საქართველოს შვილთა შორის, რა რჯულისაც უნდა იყვნენ იგინი.

ამ რწმენით ვბეჭდავთ ახალგაზრდა განათლებულ ქართველ ისრაელის ბ-ნ ი. ხ.-შვილის წერილსაც, თუმცა პატივცემულ რაბინ ბააზოვის დაფასებაში ცოტა არ ვეთანხმებით.

სულ ცოტა ხანია მას აქეთ, რაც ქართულ პრესაში ხშირად შეხვედებით ხოლმე წერილებს და მიმოხილვებს ისრაელ ქართველებზე და მათ წარსულ-მომავალზე. მართალი რომ მოგახსენოთ, მე კარგა ხანს ვიკავე თავი, რათა არ გამოვხმაურებოდი ამ საკითხს, რადგანაც ჩვენი ისრაელების საკითხის გადასაწყვეტათ მხოლოდ ერთად-ერთი მისაღები წამალი არსებობს.

მაგრამ უკანასკნელად იძულებული შევიქენი, ვინაიდგან ისეთი მოამაგენი გამოგვჩენიან, რომელნიც მხოლოდ დათვის სამსახურს თუ გვიწევენ, თორემ, ჯერჯერობით მავნებლობისა და არევ-დარევის მეტი არაფერი არ დაუთესნია ჩვენში ასეთ მოამაგეების მოღვაწეობას. ამაში მე მხოლოდ მაშინ დავრწმუნდი, როდესაც ქუთაისში ჩამოვედი და დავუკვირდი ისრაელ-ქართველების ცხოვრებას. მანამდის კი ამ გაცნობის და დაკვირვების საშუალებას სრულიად მოკლებული ვიყავ ჩემგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო.

ამ ჩვენს მოამაგეთა შორის პირველი ადგილი უსათუოდ ონის რაბინს, ბატონ ბააზოვს ეკუთვნის. მეც შევუდგები მისი

ტიპიური წერილის გარჩევას, რათა ნათელვჰყო მისი და იმის თანამოაზრეების ზრახვანი.

თუ გადავხედავთ ბატონ ბააზოვის წერილების უმრავლესობას, ყოველ დაკვირვებულ მკითხველს ერთი რამ უცნაური ეცემა თვალში, სახელდობრ ის, რომ ერთი წერილის დედააზრი სავსებით ენინააღმდეგება მეორისას. ერთში ის გვიქადაგებს, რომ ჩვენ ისრაელ-ქართველებმა სხვა ქართველებთან ერთად ხელჩაკიდებულნი ვიაროთ, მათთან ვიცოცხლოთ და მათთანვე მოვკვდეთ; მეორეში კი გვეუბნება, რომ ქართველ „ებრაელებმა“ უთუოდ განსაკუთრებული წრე უნდა შევადგინოთ, რომლის მიზანიც იქნება ჩვენში ებრაული კულტურის გავრცელება, ებრაული ენის, ებრაული ისტორიის შესწავლა და სხვა. მაგალითების მოყვანა ამის დასამტკიცებლად ზედმეტად მიმაჩნია და, ვისაც სურს ჩემი სიტყვების ჭეშმარიტებაში დარწმუნდეს, ვთხოვ გადაიკითხოს ბააზოვის წერილები გაზ. „სამშობლოს“ 1916 და 1916 წლების ნომრებში.

სულ ერთი თვე არ იქნება მას აქეთ რაც ბ-მა ბააზოვმა გაზ. „საქართველოში“ მოათავსა წერილები, სადაც ის ადარებს ჩვენს მოამაგე ძვირფას იროდიონ ევდომვილს შალომ ალეიხემ რაბინოვიჩს. რა მიზნისათვის ჰქენით ეს ბ-ნო რაბინო? ვინ შალომ ალეიხემი და ვინ ისრაელი ქართველი? რა გვაქვს ჩვენ შალომ ალეიხემის მოღვაწეობასთან საერთო? შეიძლება ჟარგონული ენა ან ისტორია, ან ზნე ან ჩვეულება და ან კიდევ სხვა რამე? მიპასუხეთ ამაზედ ღვთის გულისათვის! მე არ ვეჭვობ, რომ შალომ ალეიხემი ზედმინევნით აშუქებდა რუსის ებრაელების ცხოვრებას, მაგრამ ისრაელი ქართველისათვის აშქენაზური ენა ხომ ჩინური ანბანი არის? როდის დაგავალათ თქვენ ისრაელმა ქართველებმა, რომ ჩვენის სახელით სარგებლობთ და კისერზე გვახვევთ ჩვენთვის უცხო მწერალს? ან ვინ მოგანდოთ თქვენ, ბ-ნო ბააზოვო, ჩვენი პოლიტიკურათ გათვითცნობიერების საქმე? თქვენი ამ დარგში მოღვაწეობა როგორც სასულიერო წოდების პირის სრულებითაც არ არის სასარგებლო. თქვენ სრული უფლებაც გაქვთ და მოვალეც ბრძანდებით, ჩვენში მოსეს სჯული მტკიცეთ დაიცვათ და ჩვენი სულიერი და სარწმუნოებრივი მოთხოვნილებანი დააკმაყოფილოთ და არა პოლიტიკური პროპაგანდა გასწიოთ, თორემ მე გამიგონია ბრძნული ანდაზა,

რომ ორი კურდღლის მიმდევარი ვერც ერთს ვერ დაიჭერსო. მე ვშიშობ, რომ თქვენც სწორეთ ასე გემართებათ.

მაგრამ ნავიდეთ წინ პატივცემულო მკითხველო. მასხოვე ერთი რიგი წერილებისა გაზ. „სახალხო ფურცელში“, საცა ბ-ნი ბაზოვი მოგვიწოდებს ქართველებს გამოჩენილი ებრაელი მწერლების ნაწარმოებნი ქართულად გვეთარგმნა და ჩვენი სასიქადულო მამულიშვილნი შოთა, აკაკი და ილია და სხვანი კი ებრაულ ენაზედ. ნება მიბოძეთ, ბ-ნო რაბინო, ამაზედ ორი რამ გკითხოთ: 1. რომელ ებრაელებსა გსურთ გააცნოთ თქვენ შოთა, ილია, აკაკი და სხვანი? 2. რომელი ებრაელების სახელით გამოსთქვამთ თქვენ მაგ აზრს?

თუ თქვენს მიზანს შეადგენს ისრაელ-ქართველებისათვის ზრუნვა და მათთვის გსურთ თარგმანთა ასეთი გაცვლა-გამოცვლა, მაშინ მოგახსენებთ, რომ თქვენ ისეთი შრომა მოგივათ, როგორც კრილოვის ერთ გმირთაგანს მოუვიდა, რომელმაც უსაქმურობისაგან ხეებს დაუნყო ტყეში მტვრევა-მსხვრევა, რათა გაეკეთებინა რამე. და თუ რუსის ან რომელიმე სხვა ებრაელისათვის ზრუნავთ და გნადიათ ასეთი შრომის განევა, მაშინ მოგახსენეთ, რომ არც ეს არის თქვენი მოვალეობა. ვისაც ჰსურს, შეუძლია ეს ქნას, მხოლოდ კი არა ისრაელი ქართველისათვის, არამედ ჩვენთვის უცხო რუსის ებრაელისათვის. თქვენ კი რაბინს უფრო წმინდა პასუხსაგები მოვალეობა განევთ თავზე, როგორც, მაგალითად, თქვენს სანმცსოში ჩვენი რჯულის განმტკიცებაა. ჩვენ კი ისრაელ ქართველებს ზედმინევენით გვესმის ჩვენს მშობლიურ ქართულ ენაზე ჩვენი მგოსნები და სრულიადაც არ გვეპიტნავება მათი ებრაულ ენაზე ნაკითხვა. ეს ენა ჩვენში მხოლოდ წმინდა და ღვთის მოვალეობას ასრულებს. ამ ენით ჩვენ ღმერთს ვადიდებთ სალოცავში და მეტისთვის არც გვესაჭიროება. და სწორედ, რომ უაღრესი აბსურდი იქნებოდა, რომ მე, როგორც ქართველმა ებრაულათ დაუნყო კითხვა შოთას, ან აკაკის.

ვიმეორებ: ებრაული ენით მე შევდივარ სალოცავში და უფალს ვადიდებ, ქართული მშობლიური ენით კი, რომელიც სისხლში და ძვალ-რბილში მაქვს გაჟღენთილი და, რომელიც ზედმინევენით მესმის, მე ვსარგებლობ ჩვენი ლიტერატურის გასაცნობათ. მაგრამ ქუთაისის რაბინის თქმისა არ იყოს, ძაღლის თავი სულ

სხვაგან არის ჩამარხული. მე კატეგორიულად ვაცხადებ, ბ-ნო ბააზოვო, რომ თქვენი ოცნების საგანს ის შეადგენს, ისრაელ-ქართველებში სიონიზმის ფესვები გაუშვავთ, მიუხედავად იმისა, რომ თქვენ საჯაროთ ამის წინააღმდეგი აღიარეთ. „ფიცი მწამს და ბოლო მაკვირვებს“ ნათქვამი რომ არის, თქვენც სწორედ ასე მოგდით.

თქვენ შეგიძლიათ ათასჯერ სცადოთ და დაგვარწმუნოთ, რომ არც სიონისტი ბრძანდებით და არც გსურთ სიონიზმის გავრცელება ჩვენში. ჩვენ კი თქვენი წერილების მიხედვით დავასკვნით ამას. ჩაუკვირდეს ვისაც ჰსურს თქვენს წერილებს და დარწმუნდება, რომ მათი შინაარსი სწორეთ ასეთის მმართველებით არის გამსჭვალული. თქვენ ძალიან ცდილობთ, რომ ეს არ სჩანდეს ყველასთვის, მაგრამ მაინც ვერ გშველით კულტურულ-განმანათლებლის ნიღბის აფარება. აღიარეთ გაბედულათ თქვენი ზრახვანი და მისწრაფებანი, რა საჭიროა მიხვეულ-მოხვეული გზებით სიარული? „სოფელი ვნახე უძაღლო და შიგ გავიარე უჯოხოთო“- თქვენც ისე ხომ არ ფიქრობთ?

ჩემი აზრების დასამტკიცებელი საბუთიც ხელში მაქვს. აიღეთ, მაგალითად, გაზ. „სამშობლოს“ მე№135-ში მოთავსებული ბ-ნ დ. ბააზოვის წერილი და გულდასმით გადაიკითხეთ, პატივცემულო მკითხველო. ნუ თუ ეს წერილი მარტივზედ მარტივად არ გამოხატავს ჩემს დებულების ჭეშმარიტებას? თქვენ, ბ-ნო რაბინო, ლაპარაკობთ რა იეშიბების და რაბინთა წრეების დაარსებაზე დასძენთ: „ამის განსახორციელებლათ საჭირო იქნება დაარსდეს ფონდი. მთავარი ბინა უნდა იყოს ქუთაისში და თუ საჭიროა პეტროგრადის «Общество распространения культуры среди евреев» დიდის სიამოვნებით დაგვეხმარებოდა; კიდევ შემპირდენ ჩემი პეტროგრადში ყოფნის დროს და იქ უნდა მოიყაროს თავი ყველა წევრის ფულმა და კერძო შემონირულობამაც.. შემდეგ უმატებთ: ამით ჩვენ უშველით თავს მოსალოდნელი ასსიმილაციისაგან“

ი. ხ.-შვილი
(შემდეგი იქნება)

„სამშობლო“, 1916, №393, 1/VII, გვ. 2-3
იძულებითი განმარტება
(ქართველ ისრაელების საყურადღებოდ)
(დასასრული)

„ბავში ჯერ არ დაბადებულა და აბრამს არქმევდნენო“. ჯერ თქვენ მოგვიწოდებთ ერთ რამეს და მერმე კი ავტორიტეტულად გაიძახით, რომ უკვე შემოგპირდნენ კიდეც პეტროგრადში დახმარებას. ვინ დაგავალათ ან ეს ბ-ნო რაბინო? როგორც ჰგავს თქვენ ჩვენი ხალხის დაუკითხავად მიბრძანდებით და ეტლში მეხუთე ბორბლის როლს თამაშობთ. ნუ თუ გგონიათ თქვენ, რომ გათვითცნობიერებული ისრაელ-ქართველები ასეთი არამკითხაობისთვის ხოტბასა და დიდებას მოგახსენებდით, ან ოდნავ კმაყოფილებას გამოვხატავდით თქვენდამი? არა, ბატონებო, სცდებით! სცდებით, რადგანაც არაერთი და ორი ჭირი ან ლხინი გამოგვივლია ისრაელ-ქართველებს და ჯერჯერობით, მადლობა ღმერთს, რუსის ებრაელ «Общество»-ებისათვის არასოდეს არ მოგვიწოდებია დახმარებისათვის. მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენ განათლების ისეთ დაბალ დონეზე ვდგევართ, მაინც უცხოთათვის არ გვითხოვია დახმარება. ასე, რომ, პატივცემულო სულიერო მამავ, ანიც უნაყოფო შეიქნება თქვენი ჩრდილოეთისაკენ მითითება. რაც შეეხება იმას, რომ თქვენ „ასიმილაციის“ შიშს შეუპყრინართ, ამაზედაც მოგახსენებთ, რომ ასეთი სიტყვების ნაკითხვაზე ყოველი შეგნებული ქართველი, იქნება იგი მართლმადიდებელი, ისრაელი, მაჰმადიანი, თუ კათოლიკე, სიცილის მეტით ვერაფრით გიპასუხებთ. მკითხავთ, რათა?

თუმცა იმის მტკიცება, რომ ორჯერ ორი ოთხია, ბავშვსაც კი არ სჭირდება, მაგრამ რაკი თქვენ ისრაელ ქართველების ქართველებში გათქვეფაზე ლაპარაკობთ და ამის შიში მოსვენებასაც კი არ გაძლევთ, მეც განგიმარტავთ:

ასიმილაციაზე ლაპარაკი შესაძლებელია იქ, საცა ერის ერთ ნაწილს, ან თვით ერს გადაგვარება მოელის და, მაშასადამე, ეროვნულ სიმდიდრის დაკარგვაც. და ჩვენ კი ქართველ ისრაელებს რათ უნდა გვემინოდეს გაქართველების, როდესაც თვით ქართველები ვართ ეროვნებით? (ამის საბუთს ნახავთ თქვენ პატივცემულ ივ. გომართელის წერილში: „უბრალო საუბარი

უბრალო მკითხველთან“, რომელიც ჟურნალ „თეატრი და ცხოვრების“ ამ წლის მე-22 ნომერში არის მოთავსებული. მიგითითებთ აგრეთვე მიხაკო ხანანაშვილის წერილზე, რომელიც სახალხო ფურცლის მე №607-ში არის მოთავსებული და აგრეთვე თვით ქართულ ისტორიაზედაც. თუ საზოგადოდ ქართულ ისტორიას გადავხედავთ, ან კერძოდ ისრაელ-ქართველებისას, ნათლად დარწმუნდებით იმაში, რომ ჩვენ ქართველი ერის ერთი სხეულთაგანი ვართ და თუ ვინმესგან შესაძლებელია ჩვენი გადაგვარება, ისიც მხოლოდ თქვენისთანა „მოღვაწეებისგან“, რომელნიც ცდილობთ რუსის ან სხვა რომელიმე ებრაელთან ერთად ერთ ფარგალში გამოგვამწყვდიოთ. შეგიძლიათ, ბატონო რაბინო, გააფრთხილოთ ქართველი გარუსებისაგან, პოლონელი გაგერმანელებისაგან, ირლანდიელი გაინგლისელებისაგან, მაგრამ შიში ქართველის გაქართველებაზე, რუსის გარუსებაზე, ან ინგლისელის გაინგლისელებაზე კი მეტის მეტად სასაცილოა, რომ მეტიც არ იყოს?! და ნუ თუ ჩვენს ისრაელი ქართველების გაქართველებაზედ ლაპარაკი აბსურდი და საქმის გაუგებრობა არ არის?

მერწმუნეთ, ბატონო რაბინო, რომ თქვენი ცდა, რაც უნდა მოხერხებული არ იყოს ის, კედელზედ ცერცვის შეყრას მიედრება. თქვენგნით გამოწერილი რეცეპტი -სიონიზმი ჩვენგნით მიუღებელი დარჩება. იგი მხოლოდ მადიანი კბილების რანკუნით გვერდს თუ გვივლის, თორემ ვერაფრის გულისათვის ჩვენში ვერ დასადგურდება. და თუ, დაგვიფაროს უფალმა, სიონიზმის ტალღა მოგვხვდა, მაშინ ის იმოქმედებს არა როგორც განმკურნებელი არამედ, როგორც შხამი, სანამლავი და ჩვენს შემთხვევით ისედაც უნებვივრად გაშხამებულ არსებას, მეტის მეტად გაამწარებს. ძალიან კი გსურთ, პატივცემულო რაბინო, თქვენს პოლიტიკურ სიმნიფეში დაგვარწმუნოთ, რომლის ატესტაცია, როგორც სჩანს, უკვე მიღებულიც გქონიათ სიონიზმის მესვეურთაგან, მაგრამ ისრაელ ქართველთა ცხოვრების ოდნავად მცოდნე შეგნებული ადამიანი, თქვენ ასეთ სიმნიფის მონობას ვერასოდეს ვერ მოგანიჭებდათ.

არ შემიძლია ამ შემთხვევით არ ვისარგებლო და საილუსტრაციოდ მარქსისტების ლიდერის პლენანოვის ინსტრუქციები არ მოვუყვანო ქართველ საზოგადოებას, რომელთაც ის ჩვენს

დასელებს აძლევდა ევროპის ქალაქებიდან. ის უცხო ქვეყნებიდან არიგებდა დასელებს, თუ როგორი ცხოვრება და მართვა-გამგეობა სჭირდება ქართველებს. ეს პლენხანოვი კი მისი ინსტრუქციებისა და მიხედვით ისევე უნდა იცნობდეს ქართველ ერს და მის ჭირ-ვარამს, როგორც მე ვიცი, თუ საითკენ მიიღტივიან მარეხის მცხოვრებლები.

მე ვერც კი ვაგებდავ კამათს იმაზე, რომ სიონიზმის განხორციელება ხსნას და შველას მიანიჭებს რუსის, ან სხვა ებრაელებს; პირიქით, ჩემი ღრმა რწმენა არის, რომ ეს მათთვის ერთადერთი საიმედო გზა არის. რაც შეეხება კი ქართველებს, ჯერ ჩვენ მისი საჭიროება არც გვიგრძნია და ვერც ოდესმე ვიგრძნობთ, როგორც ინგლისელი არ საჭიროებს სიონიზმს. მერწმუნეთ, ქართველო მოსიონისტენო, რომ ისრაელ-ქართველების ქართველთა ოჯახისგან გამოთიშვა, რაც ბუნებრივი შედეგი იქნება სიონიზმის გავრცელების, ორგანიულათ შეუძლებელია, რადგანაც ჩვენც, როგორც სხვა სჯულის ქართველები ერთად ერთ ტაფაშიდ ვინვით. თუ კი ამოვიღებთ ხმას და ვეცდებით ისრაელ-ქართველების ბნელეთისგან გამოყვანას და გაბედნიერებას, ისიც მხოლოდ ერთ ფარგალში. ჩვენ ჩვენმა ქართულმა ისტორიამ ჩაგვაბა თავის ფერხულში და ვერც ავსცდებით მისგან ნაჩვენებ გზას, უკიდურეს შემთხვევაში გავირიყებით სადმე და ხსნაც შეუძლებელი იქნება. თუ ეშველება ტანჯულ ქართველ ერს, მასთან ერთად ჩვენც გვეშველება; და თუ ეს შველა არ მოგვევლინება, დაე ჩვენც მათთან ერთად მოგვივიდეს, რაც მოგვივა. მაგრამ ჩვენ არ ვფიქრობთ პესიმისტურად, ჩვენ კიდევ შეგვრჩენია მშვენიერი და მომხიბლავი მომავალი და ვეცდებით ერთის ძალ-ლონით ამ მომავლის მოახლოვებას.

ჩვენის შეხედულებით, ჩვენ ქართველებთან სიკვდილს ვამჯობინებდით, ვიდრე თავისუფალ და გაცილებით მეტს კულტუროსან შვეიცარიელებთან; მხოლოდ იმიტომ, რომ ეს სიკვდილიც ქართული იქნება. ქართველი ქრისტიანი ან მაჰმადიანისგან ყოველთვის უფრო მეტ სანუგეშოს მოველით ჩვენ, ვიდრე რუსეთის ებრაელებისგან, რადგანაც ჩვენ ერთმანეთს ვიცნობთ 20 საუკუნეზე მეტი. ნუ თუ ეს თქვენთვის, ბატონო რაბინო, ცხადი არ არის? ნუ თუ თქვენ მტკიცება გჭირდებათ იმისი, რომ მე ქართული ენა, ქართული კულტურა, ზნე-ჩვეულება და სხვა

უფრო მესმის და გამეგება და ყოველთვისაც გავიგებ, ვიდრე რუსის ან სხვა ებრაელების?

ისრაელ-ქართველო მკითხველო! გემუდარებით გულწრფელათ მიპასუხოთ ასეთ შეკითხვაზე: წარმოვიდგინოთ, თქვენ უცხო ქვეყანაშიდ ბრძანდებით. იქ შეხვდით თქვენ რუსის ან რომელიმე სხვა ებრაელს. პატარა ხნის შემდეგ შეხვდით ქართველ ქრისტიანს. რომლის შეხვედრა უფრო მოგგვრიდათ სიამოვნების ჟრუანტელს: რუსის ებრაელის თუ ქართველი ქრისტიანის? თქვენ მიპასუხებთ ვიცი: რასაკვირველია, ქართველი ქრისტიანისაო. ეს პატარა მაგალითი, ერთის შეხედვით, უმნიშვნელო გეგონებათ, მაგრამ ფსიქოლოგიურათ კი ბევრს გვეუბნება. თუ კი ზემოხსენებულ მაგალითს ადგილი ექნება, რაღა მტკიცებაა მისი საჭირო, რომ ჩვენ სჯულით ისრაელნი და ეროვნებით ქართველნი ვართ? სარწმუნოება წმინდა რამაა, რომელსაც ჩვენი ქართველობა სრულიადაც არაფერს უშლის, რასაც ის გვიმტკიცებს, რომ 20 საუკუნის განმავლობაში მტკიცედ შეგვინახავს მოსეს სჯული.

რაც შეეხება, ბატონო ბააზოვო, თქვენგნით წამოყენებულ თეზისს, თითქოს საჭიროა ჩვენში ებრაული ორგანიზაციები შევექმნათ, ამაზედაც მოგახსენებთ, რომ ესეც ზედმეტია, რადგანაც ასეთი რამეს შექმნა იქ არის მხოლოდ საჭირო, როცა ერის ერთი ნაწილი მეორისაგან დევნილ და შევიწროებულა. ასეთ ფაქტს ხომ ისრაელ და ქრისტიან ქართველთა შორის დამოკიდებულებაში ადგილი არასოდეს ჰქონია? მაშ რაღა დაგვრჩენია? მოძმე ქართველებთან ერთად მუშაობა, ქართულ კულტურულ ორგანიზაციებსა და დანესებულებებში წევრობა, რადგანაც როგორც ჩვენ, აგრეთვე მოძმე ქრისტიანებს ერთი მიზანი და იდეალი გვასულდგმულებს: საქართველოს კეთილდღეობა და მისი ეროვნულად აყვავება. სარწმუნოების დარგში კი ჩვენ, რა საკვირველია, უნდა ვეცადოთ, რათა შეურყეველი დარჩეს ჩვენი რწმენა, ვინაიდან ამას მოითხოვს სინიდისი და ადამიანობა.

ჩვენ, ისრაელი ქართველობა, იმას კი არ უნდა ვცდილობდეთ, რომ სხვა რომელიმე ჩვენთვის უცხო ერებს შევუერთდეთ, არამედ უნდა მთელი ჩვენის ძალ-ლონით მივისწრაფოდეთ ქართულისაკენ, წმინდა ქართველი შვილები აღვზარდოთ, ჩვენს დედა სამშობლოს შევსწიროთ თავი, რადგანაც მხოლოდ ამ სამშობლომა დაგვინდო ჩვენ და 2000 წელზე მეტია გულზე

მაგრათ მიგვიკრა, ქართული იავ-ნანით ჩაგვიტკობო უმანკო ბავშვური ძილი აკვანში და არა სხვა რომელიმეთი. ჩვენთვის საქართველოს დედინაცვლობა არ გაუწევია და რად უნდა გავყვეთ ჩვენ იმ გზას, რომელიც გერებათ გვაქცევს.

სად უნდა ვეძებოთ ჩვენ იმისი მიზეზი, რომ სომხები დღითიდღე გვცილდებიან და არ ვიცით ხვალინდელი დღე რას მოგვითქვანს. ისეა ამ საკითხის გარშემო დაჭიმული ძარღვები? მიზეზი სწორეთ ასეთ გამოთიშვის სურვილში უნდა ვეძიოთ. ამ გამოთიშვას მოჰყვა ის, რომ ქართველი გლეხისა და მუშის სისხლით შეიძინლ სიმდიდრეს სცდილობენ სომხები ხელთ იგდონ და ამაზე აღმოცენდა ქართველ-სომეხთა დამოკიდებულების გართულება. ის სიმდიდრე, რომელსაც სომხები საქართველოში იძენენ, აქვე რომ რჩებოდეს, არც დამოკიდებულება იქნებოდა ორ მეზობელ ერთა შორის ასე გართულებული. ეს კაპიტალი საქართველოს კი არ ხმარდებოდა, სომხეთის ეროვნულ იდეას. ჩვენ, ისრაელნი სომხების მსგავს რამეს ვერ ჩავიდენტ და თქვენგნით ნაჩვენები გზა კი სწორედ აქეთკენ ცდილობს ჩვენს ნაყვანას. ისრაელ-ქართველი შეიძლება შეგნებულად არ იყოს, მაგრამ მასში ლაპარაკობს ინსტიტუტურად ქართველი და სწორედ ეს ინსტიტუტი უთითებს მას სწორი გზისკენ. ჩვენ არასოდეს არ გვიფიქრნია ებრაულ ეროვნულ იდეაზე და ვერც არასოდეს ვერ ვიფიქრებთ ამაზე. ჩვენში არსებობს მხოლოდ ქართული ეროვნული იდეა და ამიტომაც არის, რომ ის კაპიტალი, რომელსაც ისრაელი-ქართველნი აწარმოებენ პალესტინაშიდ არ იგზავნება.

ამ ფრიად სასიამოვნო მოვლენას, ბ-ნო ბაზოვებო, ჩაკვირება სჭირია, უფრო მეტი განმტკიცებაც, თორემ ვშიშობ, რომ თქვენისთანა მოღვაწეებმა, როგორც აღვნიშნე, დათვის სამსახური არ გაგვიწიოს.

ან კი ნუ თუ წარმოსადგენია ჩვენი სხვაფრივად მოქცევა? შეიძლება ჩვენი ისრაელ-ქართველნი არც ფრანკფურტში ყოფილიყვენ და არც პეტროგრადში, მაგრამ მათ უკეთ იგრძნეს თავისი ვინაობა, ვიდრე თქვენ შეგნებულმა და განათლებულმა. მათი გზის დაბნევა კი, რასაც თქვენ, შეიძლება უნებლიედაც, ლამობთ, ისეთი ცოდვაა, რომელიც არ ეპატიება შეგნებულ ადამიანს.

ჩვენ უკვე ვხედავთ ისრაელ-ქართველებში სწავლავანათლების წყურვილს და ამ ხუთიოდე წელში თვალსაჩინო

მაგალითსაც მიაღწიეს. თუ 5-10 წლის წინეთ არცერთი ისრაელი ქართველი არ მოიპოვებოდა სასწავლებელში, ახლა უკვე ასობითა და 150-ბით შეგვიძლია დავინახოთ გნებავსთ საშუალოში და გნებავსთ უმაღლესშიაც; ქალებიც კი, თქვენ წარმოიდგინეთ! ასეთი წინმსვლელობის შეჩერებას ჩვენში აწი ველარასფერი ვერ შესძლებს, ამაში თქვენც დამეთახმებით.

ამას გარდა, ბ-ნო ბააზოვო, თქვენს წერილში მოხსენიებულია, თითქოს ჩვენს მოზარდ თაობას არ ესმოდეს საკუთარი ერის ისტორია, ლიტერატურა და სხვა. თქვენ ამაში ძალიან სცდებით, ვინაიდან, რამდენათაც შესაძლებელი იყო აწინდელ პირობებში, ჩვენ კიდევ შევისწავლეთ ქართული ისტორია; და ლიტერატურას ხომ მოსწავლე ახალგაზრდობა კი არა თვით ძველებიც სიამოვნებით ეკიდებიან, ვინც კი ქართული წერა-კითხვა იცის? და თუ თქვენ ებრაულ ისტორია-ლიტერატურას ჰგულისხმობთ, აკი ზევით მოგახსენეთ, რომ ჩვენ ასეთ მოვალეობას სრულიადაც არა ვგრძნობთ. და, რაც შეეხება ენას, ამაზედ გაგიმეორებთ, რომ რამდენადაც ჩვენში ლაშონ აკოდეში საჭირო არ არის, იმდენად ჩვენ მას არც დავივინყებთ და უფრო და უფროც განვამტკიცებთ, რადგანაც ეს ენა ჩვენ გვესაჭიროება ჩვენი ღვთისადმი სამსახურისათვის, არც მეტი და არც ნაკლები. სარწმუნოების გარეშე კი ჩვენთვის ყოფილა და იქნება ქართული და მხოლოდ ქართული პირველ ადგილზე დაყენებული. ეს გათვალისწინებული გვაქვს ყოველთვის და ასეც არის.

ჭეშმარიტად არა მსურს წერილის გაგრძობა, მაგრამ გულგრილად ვერ შევხვდები ბ-ნ ბააზოვის წერილის იმ ადგილს, როცა ის ჩვენ დედებს ეხება.

ბ-ნო რაბინო, ჩვენი დედები არც თქვენი და არც სხვა რომელიმე ოვების, მონების და შტეინების ხელნამოსაკრავი არ გახლავთ. მათ შეძლებისდაგვარად პირნათლად შეასრულეს თვისი მოვალეობა და „დააღვარეს საკუთარ ბავშვების ლოყებს“ სწორედ ისეთი გულწრფელი და მხურვალე ცრემლები ქართული იავნანას ჩამღერით, როგორიც უნდა დაეღვარათ. რაც შეეხება ბიალიკის აკვნის სიმღერას, მე არ ვეჭვობ, რომ ის ტალანტიურათ და ნიჭიერათ არის შედგენილი, მაგრამ ჩვენი ბავშვის სულსა და გულს ისე არ მიეკარება მისი ნანა, როგორც რომელიმე უსულო საგანს, რადგანაც მასში ქართველი სულდგმულობს და არა პალ-

ესტინელი. ასე რომ ამ შემთხვევაში ბიალიკის ნანა არამც თუ დაანყნარებდა და გულს დაუტკობდა აკვნის ბავშვს, არამედ, მე მგონია, ძილსაც კი დაუფრთხობდა, რადგანაც ის მისთვის უცხო იქნებოდა და შეუფერებელიც.

ჩვენს ბავშვებს არ სჭირიათ პალესტინური სულის ჩანერგვა, მათ უკვე აქვთ საკუთარი ქართული და ასეთივე შთაენერგვით მომავალშიც, ბევრიც რომ არ გესიამოვნოთ თქვენ, ბ-ნო ბააზოვო!

სამწუხაროდ თუ სასიხარულოდ, მხოლოდ კი ფაქტი ფაქტად რჩება, და ნურც ანი იქნებით იმის მოლოდინში, რაც თქვენა გსურთ, მხოლოდ კი ჩვენ, თქვენგნით გზა დაუბნეველი ახალგაზრდა სტუდენტები, თქვენ ვერ გამოგყვებით ჩვენდა სასიხარულოდ, სანამდე ჩვენ შორის რაიმე შემაერთებელი ძაფი არ გაიბმება. ეს კი შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ, როდესაც არამც თუ ცარიელი ენით, არამედ გულწრფელი საქმითაც არ დაგვანახებთ, რომ ჩვენთვის სიონის ხმის გზით სიარული მეტად მავნებელია. ჩვენ ახლა გზაბრუნდი კი არა და ნამდვილი რეალური ნაბიჯების გადადგმა გვესაჭიროება და თქვენ კი, ჰალალაჰმა უწყის, როგორი ოღრო-ჩოღრო და უკუღმართ გზისკენ მიგვითითებთ.

ჩვენ სიამოვნებით გამოგყვებით იმ გზით, რომელიც ჩვენ წაგვიყვანს „ალორძინებისაკენ“, „სულიერათ გვიშველის“ და „არც მოზარდთა ნიჭს დაგვაკარგინებს“, მხოლოდ კი სანამ პირში სული გვედგმის, არ გავუშვებთ ჩვენს სულიერ მამებს - რაბინებს იმ გზით, რომლითაც თქვენგან გაღმერთებული დიდი რაბინები დადიან და, რომელნიც დაუღალავად შრომობენ „ჩვენი“ ერის საშველათ (რომელი „ჩვენი“ ერის?)

თუმცა ეს წერილი საკმარისად აშუქებს ბ-ნ ბააზოვებსა და მათ თანამოაზრეებს, მაგრამ ერთ მათგანს რომ ცოტაოდენი შეგნება ესაჭიროება, ამაზედაც არ ვეჭვობ. სახელდობრ ბ-ნ ა. ჩაჩაშვილს, რომელსაც „სახალხო ფურცლის“ მე №447-ში მოთავსებული აქვს წერილი ქუთაისის რაბინის წინააღმდეგ. ბატონო ჩაჩაშვილო, ძალიან მსურს ვიცოდე, გესმით თუ არა თქვენ სიტყვა „ცილის წამება“ და „სიონიზმის“ მნიშვნელობა? მე დარწმუნებული ვარ, რომ არ გესმით, თუ არა თქვენ, ბ-ნ ელუაშვილის სიტყვებს: „ონის რაბინი სიონიზმის მომხრეა და სურს ქართველებს ებრაელობა ჩამოაშოროს...“ სრულიათაც არ მოეპოვიალებოდით. ნუთუ სრული ქვეყნარტება

არაა, რომ ონის რაბინი ბ-ნი ბააზოვი სიონიზმის მომხრეა? ამის წინააღმდეგში რწმუნება ჩვენთან არ გამოგადგებათ. ჩვენ ისრაელ ქართველებს - სრულიადაც არ გვანტერესებს სიტყვების რახარუხი, სიტყვას საქმე უნდა მოსდევდეს, თორემ ენას ძვალი არ აბია და განუწყვეტლივ შეუძლია აქეთ-იქით იტანტალოს.

უმორჩილესად ვსთხოვ პატივცემულ მკითხველს, ნუ ჩამომართმევს ამ სიტყვებს, ვითომ მე ბ-ნ ელუაშვილის დაცვა მსურდეს. ეს სრულიადაც არ შეადგენს ჩემს მიზანს; მე მსურს მხოლოდ ჭეშმარიტების აღდგენა და ზოგიერთ დაბრმავებულის თვალის ახილვა.

რაც შეეხება მას, თითქოს ბააზოვს ჰსურდეს, ქართველობას „ებრაელობა“ ჩამოაშოროს, მხოლოდ იმას დავსძენ, რომ ასეთ სურვილებზე ვერავინ ოცნებასაც კი ვერ გაჰბედავს და მეც ვერ დავამტკიცებ, რომ ბააზოვს მართლაც სურდეს ჩვენი განცალკევება; მხოლოდ თქვენისთანა პირების მოღვაწეობას შეუძლია ზოგიერთები მთლად დააბრმავოს და მოინდომოს ასეთი გზით სიარული.

თუკი ვინმეს მოღვაწეობა ჩვენ ასეთ რამეს გვიკარნახებს, მაშინ სასტიკად შევებრძოლებით მათ და დავუმტკიცებთ კიდევ, რომ ცეცხლზე მოკეკლუცე პეპელას პანია ფრთებიც მოერუჯება და სამუდამოთ ძირსაც დაეშვება.

ი. ხ.-შვილი

„სამშობლო“ 1916, №410, 21/VII, გვ. 2-3
ქართველი ისრაელის პასუხი
„არა ქართველ“ რაბინს

რაც უნდა ჭირი მომკერძოთ
ბილნთ არ შევეკვრი ზავითა
მცნებას ვერ შემაცვლევინებ
მოზღვავებულის ავითა!

ვაჟა-ფშაველა

გულწრფელად უნდა მოვახსენო პატივცემულ მკითხველს, რომ ბ. ბააზოვი მართლაც განათლებული და შეგნებული ადმიანი მეგონა, მაგრამ სულ წინააღმდეგი შთაბეჭდილება გამოვიტანე, როდესაც მისი ჩემდამი „პასუხი“ გადავიკითხე. მეგონა, რომ არსებითად მიპასუხებდა და ლობე-ყორეს არ მოედებოდა, მაგრამ აქაც შევცდი. ოთხს ნომერში გაჭიმული მისი „პასუხი“ ცილისწამებით არის სავსე და ვერც ერთი საბუთი ვერ მოჰყავს ჩემ დებულებათა წინააღმდეგ და თუ მოჰყავს, ისიც ცრუ მეცნიერული და ხავს-მოკიდებული.

უპირველეს ყოვლისა ვერ გამიგია, თუ რამ შეაშინა და რამ დააბნია ბ-ნი რაბინი ასეთნაირად? მისი ძველი წერილები ოდნავ მაინც შინაარსიანი იყო და სწორი ქართული ენით დაწერილიც. რატომ ამ „პასუხში“ ვერ ვხედავ ასეთ დალაგებულ ქართულს? შეიძლება ამის მიზეზი ისიც იყოს, რომ პატივცემულმა რედაქციამ ეს წერილი „უცვლელად დაბეჭდა?“, ან და შეიძლება რუსული ჟურნალების «Еврейская жизнь» და «Еврейская неделя»-ს თანამშრომლები არ იცნობდნენ ქართველი ისრაელების წარსულს, აწმყოსა და სასურველ მომავალს და ბ-ნმა რაბინმა ვერც მონახა იმ ჟურნალებში ისეთი, რომ რასაც ჩვენგნით წამოყენებული დებულებანი გაებათილებინა?

მაგრამ ამას თავი დავანებოთ და შევეუდგეთ „პასუხის“ არსებითად გარჩევას.

პატივცემულო სულიერო მამავ! თქვენ მე მადარებთ ვილაც ასიმილიატორ გერმანელ ებრაელს და დასძინთ: „სწორეთ ვერ ვიფიქრებდი, თუ ამ დროს მოვესწრებოდი ჩვენშიავო“. ამით თქვენ

ბევრი რამე ბრძანეთ, ბ-ნო რაბინო! თქვენ, სჩანს, ღრმად დარწმუნებული ყოფილხართ, რომ ქართველ ისრაელებში ვერავინ გამოჩნდებოდა თქვენს მეტი გულშემატკივარი, რომ შესძლებოდა თქვენი მმართველების და უნიადაგობის დამტკიცება და თქვენ ზრახვათა მხილებაც. ამიტომაც ხომ არ დაიწყეთ ჩვენში ეგრე უკანტროლოთ თარეში და ხელების ფათური ჩვენს სულსა და გულში „ყალბი აზრების მოწოდებით?“, თქვენ რომ რომელიმე სიონისტმა თავზე ხელი გადაგისვათ, ეს კიდევ იმას არ ნიშნავს, რომ ჩვენ თქვენს „მოღვაწეობის“ დაფასებას ვერ გავბედავთ. და თუ აღმამფოთა თქვენმა წერილებმა, ესეც ძლიერ ადვილი გასაგებია მისთვის, ვინც ჯერჯერობით არც დაბრმავებულა და სინამდვილესაც არ შეუშინებია.

თქვენ სასულეირო წოდების პირი ბრძანდებით და, რა საკვირველია, ზედმინევნით უნდა იცოდეთ რჯულის საქმე და იცით კიდევ, მხოლოდ ამით კი არ უნდა ისარგებლოთ რაიმე მეცნიერული საბუთების დასარღვევად, არამედ მეცნიერულადვე უნდა მიპასუხოთ. მე ვთქვი, რომ რჯული არ შეადგენს მეთქი ეროვნების ფაქტორს, თქვენ კი მისციებიხართ ამ რჯულს და მაინც-დამაინც ამით ილაშქრებთ ჩემს წინააღმდეგ. მე მწამს რჯული, მაგრამ ეროვნების ფარგლებში მე ის თქვენსავით არ შემაქვს! სწორედ ერთგვარი რჯულის ქონის მიზეზით დაადგა საქართველო სულ სხვა გზას ამ ასი წლის წინად.

ამიტომ ყოველ წუთში უნდა გვახსოვდეს და არც მოვტყუვდეთ, რომ რჯული რჯულია და ეროვნება კი ეროვნება.

რჯულისთვის ჩვენ- ქართველ ისრაელებს არ გვიღალატნია, მიუხედავად იმისა, რომ 20-30 საუკუნეა ქართულად ვაზროვნებთ. მაგრამ ისიც არ დავივიწყოთ, რომ როცა თქვენსავით უცხო ეროვნებათა პროგრამას მივიღებთ (იგულისხმეთ სიონიზმი), - ჩვენს ქართულ ეროვნებას გვერდს აუხვევთ და ვულაატებთ კიდევ. ვეჭვობთ, რომ თქვენ გიყვარდესთ და გწამდესთ ისრაელის რჯული, ვიდრე მათ, 25 საუკუნის წინედ თავის თავს ქართველ ჰურთას უწოდებდნენ. მით უფრო უარესი თქვენთვის, თუ პირველ საუკუნეში უკედ ვიცნობდით ჩვენ თავს!

„პასუხის“ პირველი წინადადებიდანვე ჩანს, რომ ბ. ბააზოვი ვერავითარ განსხვავებას ვერ ხედავს ქართველ ისრაელსა და გერმანელ ებრაელს შორის. ეს არც საკვირველია, რადგანაც პა-

ტივცემული რაბინი ანგარიშსაც კი არ უწევს ჩვენს წარსულს და ჩვენს დღევანდელ სულისკვეთებას (ფსიქოლოგიას). ჩვენ ვილაც მენდელსონის ასიმილიატორულ აზრებს არც ვიცნობთ და არც გვსურს გავიცნოთ. ჩვენ მხოლოდ სინამდვილესა და ჭეშმარიტებას ვუწევთ ანგარიშს და დავასკვნით, რომ ეროვნებით ქართველები ვართ და სარწმუნოებით კი ისრაელები. ან რად არ მოგქნონთ სიტყვა ისრაელი? მიუხედავად იმისა, რომ, შესაძლებელია ჩვენებურების უმრავლესობამ არც კი იცოდენ თუ რომელ ტომს ეკუთვნიან ისინი „იუდეველებისას“ თუ „ისრაელებისას“, განა თავის თავს მხოლოდ ქართველ ისრაელს არ უწოდებენ? ჰკითხეთ რომელსაც გნებავთ და ყოველი ქართველ ისრაელთაგანი გიპასუხებთ: „ისრაელი ვარო“. ან და რად გახვევთ თავზე იმ აზრს, თითქოს მე, როდესაც „ისრაელს“ ვუწოდებდი ჩემს თავს იმ ცხრა ნახევარ ტომს ვგულისხმობდი? მე ვხელმძღვანელობდი მხოლოდ იმ ფაქტით, რომ ჩვენი მასა „ისრაელს“ უწოდებს თავის თავს და ამ სიტყვით მართლაც რჯულს ჰგულისხმობს თავისას და არა ეროვნებას. ამის შემდეგ კი თქვენ გაიძახით „მაგრამ თავის ვებერთელა წერილში მას (ე.ი. მე) რა უჩანს გაგება, რომ ეს გაეგოს“. რა იყო აქ გასაგები (ან უკეთ რომ ვსთქვათ, გაუგებარი)?

საქმე ისაა, რომ თქვენს ურიცხვო წერილთა შორის სამიოთხი თუ მოიპოვება სწავლა-განათლებაზე, თორემ დანარჩენი სიონიზმის ქადაგებით არის სავსე! რა იყო გაუგებარი იქ, სადაც ალტაცებით აგვიწერთ ინგლისისაკენ ხომალდით თქვენს მოგზაურობას და ძველ ებრაულ ენაზე სიონისტებთან საუბარს? ან რა ძნელი გასაგებია ის, როცა თქვენ ქართველ ისრაელ დედებს უსაყვედურებთ, რომ ბიალიკის აკვნის სიმღერებს არ უგალობენ ბავშვებს ქართულ ნანას მაგივრად და სხვადასხვა? მოკლედ რომა ვსთქვათ, ერთის მხრით თქვენს წერილებში სიონიზმის პროპაგანდაა გატარებული და ამ უკანასკნელ ჩემდამი „პასუხში“ კი ეგრედ წოდებული „ფაქტები“, რომელნიც თქვენი გზააბნეულობის მეტს ვერაფერს დაგვიმტკიცებს; მეორე მხრით კი თქვენ, როგორც მოსალოდნელია სასულიერო პირიდგან, ყველაფრის ქვაკუთხედათ აყენებთ სარწმუნოებას: თქვენი ამ გამოსვლით უკანასკნელად და გადაჭრით დაგვიმტკიცეთ თქვენ, ბატონო რაბინო, რომ ეროვნულ საკითხში ან არა გაგეგებათ რა და თქვენი უცოდინარობით სხვებსაც აცდენთ, ან თუ გაგეგებათ,

მაშინ რალაც ფარული მიზეზების გამო, სიმართლის გამჟღავნების გეშინიათ. ეს ხომ უფრო სირცხვილია თქვენთვის?

ნუ თუ თქვენ „განათლებულო“ და „ევროპის ებრაელების კონგრესებზე მიწვეულო“ რაბინო, არ იცით რომელი ფაქტორები შეადგენენ ეროვნებას? თუ ჩემს წინა წერილს არ ენდობით, შეინუხეთ ცოტათი თავი და გადიკითხეთ განსვენებულ არჩილ ჯორჯაძის ნაწერები ეროვნებაზე. თუ თქვენ მოხიბლული ხართ ვილაც ნათან ბირბენცებისა და შაიგურევიჩების მიერ (ამათ სახელები ხომ სრულიად არაფერს ეუბნება განათლებულ ადამიანს და მით უმეტეს ქართველ ისრაელს, ამათ ხომ იშვიათად თუ ვინმე იცნობს, გარდა სიონისტებისა), მაშინ არ შეგიძლიათ გვერდი აუხვიოთ არჩილ ჯორჯაძის ავტორიტეტს ეროვნულ საკითხში და თუ მაინცა და მაინც უცხო მწერალთა და მეცნიერთა სახელები გასურთ, მეც მოგიყვანთ მათს შეხედულებას ეროვნულ საკითხზე.

თითქმის ყოველი მკვლევართაგანი, რომელნიც ამ უკანასკნელი ათი წლის განმავლობაში სცდილობდნენ გაეშუქებიათ და გაერკვიათ ეროვნების შემადგენელი ფაქტორები, ეროვნების საფუძველს ადამიანთა სუბიექტური შეგნების სფეროში ხედავდნენ (რენანი, ლაცარუსი, ელინეკი). მაგალითისათვის მოვიყვანთ მეტად ცნობილ გერმანელი მეცნიერის აზრს, რომელ აზრსაც არ შეიძლება ანგარიში არ გაუწიოს საღი ჭკუის ადამიანმა. ეს გახლავსთ პროფესორი ელინეკი, რომელიც ამბობს: „ნაცია არის ისეთი ჯგუფი ადამიანებისა, რომელიც შეერთებულია თავისებური კულტურის მრავალ მხრივი და მრავალ ფეროვან ელემენტებით და ერთის ისტორიული წარსულით“. მართალია, სარწმუნოებრივი განსხვავება ძალიან ხელს უშლიდა ერთი და იმავე ხალხის შვილთ ერთ ეროვნულ ფორმაში ჩამოყალიბებულიყვნენ, მაგრამ ცივილიზაციის პროგრესითა და ზრდით სულეირი ცხოვრებაც გამდიდრდა ახალი შინაარსით და ამიტომ მოხდა ის, რომ აწინდელ ეროვნებათა დაყოფაში სარწმუნოებამ ყველა ფაქტორზე ნაკლები მნიშვნელობა იქონია. ენა კი უმთავრესი ფაქტორია ადამიანთა ერთი მეორესადმი დამოკიდებულებაში. ჩვენ კი ხომ მხოლოდ ქართული ენა გვაქვს, ქართულად ვსწერთ (ახლა კი არა და 20 საუკუნის წინადაც), ქართულად ვენვეით ვაჭრობა-მრეწველობას, ქართულ ენაზე ვზრდით შვილებს და

სხვა. (მამასადამე კი ვყოფილვართ ძალიან ბევრით განსხვავებული რუსის ებრაელებისგან).

აი, სწორედ ამიტომ ენა ყველაზე მეტს როლს თამაშობს მაშინ, როცა გინდათ გაიგოთ, თუ კაცი რა ეროვნებას ეკუთვნის. ასეთივე შეხედულების არიან კაცობრიობის მნათობნიცა და უბრალო მოკვდავნიც, ასევე ფიქრობენ გამოჩენილი რუდოლფ შპრინგერი, იელინეკი, ბაუერი, ფიკელეიტი და სხვანიც. მოისმინეთ კიდეც, თუ გნებავთ ფრიდრიხ ლისტის აზრი, თუ რას ნიშნავს ეროვნება: „თითო ადამიანსა და კაცობრიობას შუა სდგას ეროვნება, მისი განსაკუთრებული ენით და ლიტერატურით, მისი ისტორიით, განსაკუთრებული ზნითა და ჩვეულებანით, კანონებითა და დანესებულებებით; მას უფლება აქვს იარსებოს დამოუკიდებლად, გაჰყვეს კაცობრიობის პროგრესს, მუდმივ შეურყეველი იქნეს და თავისი მინა-წყალი, თავისი ტერიტორია შეინარჩუნოს“. აი, როგორი მოსაზრებებით ვხელმძღვანელობდით, როცა ვამტკიცებდით, რომ ჩვენ, ისრაელები რჯულით, ქართველები ვართ ეროვნებითაო.

რა ენაზე ვლაპარაკობთ ჩვენ? - ქართულზე! რომელი ლიტერატურა გვაქვს? - ქართული. როგორი ზნე და ჩვეულება? - ქართული. თუ არ გჯერათ, დაუკვირდით სოფლებში და აქაც, ქუთაისში უქმე დღეებში როგორ მშვენიერ ფერხულს ჩააბამენ ხოლმე გელათის ქუჩაზე ჩვენი ისრაელები და ქალი თუ კაცი, დიდი თუ პატარა, მტერი თუ მოყვარე როგორის ერთსულოვნებით დატრიალობენ და გამღერიან: „ჟუჟუნასა, ჟუჟუნასა, თვალუ ჟუჟუნასაო“.

იქნება თქვენ ეს არც კი იცოდეთ, ბატონო რაბინო, იმიტომ, რომ წაბრძანებულხართ რუსეთს თუ ლიტვა-პოლონეთის ებრაელებში, სიყმანვილე იქ გაგიტარებიათ, ყოველივე ქართულს მოსწყვეტილხართ, მთლად გადაგვარებულხართ. აი სწორედ ამიტომ გამოვილაშქრეთ თქვენს წინააღმდეგ და მავნედაც აღვიარეთ თქვენი მოღვაწეობა. სწორედ ამიტომვე არ გვიამა, როცა სასულიერო ნოდების პირმა, რომლისთვისაც სარწმუნოების გარდა არაფერი არსებობს, ჩვენს საერო საქმეებში შეადგა ფეხი. ამიტომ ერთხელ კიდევ გთხოვთ, პატივცემულო რაბინო, არ დაივინყოთ ის ჭეშმარიტება, რომ ჩვენ ქართველი ისრაელები არ შევადგენთ სხვა ებრაელებთან ერთს ოჯახს ეროვნულად. მართალია, რჯული, სარწმუნოება ჩვენ ყველას ერთი გვაქვს,

მაგრამ ნუ თუ პოლონელები, იტალიელები, ფრანგები ქართველი ან გერმანელი კათოლიკენი ერთ ეროვნებით ეკუთვნიან მხოლოდ იმიტომ, რომ ყველა ესენი კათოლიკეთა სარწმუნოებას აღიარებენ? ამის მტკიცება ისეთი უგუნურება იქნება, დიდათ პატივცემულო სულიერო მამავ, რომ, დამეთანხმეთ - ვერც ერთი ჭკუათა მყოფელი კაცი ვერ შეურიგდება. აი, იმიტომ ვფიქრობთ, რომ თქვენ ჩვენი გზის არევა გსურთ და ისიც რისთვის? ამაზედ თქვენ თავს თვითონ თქვენ გაეცით პასუხი. ჩვენ კი ყოველთვის შევებრძოლებით და ვამხილებთ იმათ, ვინც ცდილობს ჩვენი გზის არევას, შეცდომაში შეყვანას და გადაგვარებას.

თქვენ სცდილობთ, რომ აკაკის ნანას მაგივრად ვილაც ბილიკის სიმღერით დაგვაძინონ აკვანში? მშობლიური ენის მაგივრად უცხო ენაზე გველაპარაკოს დედებმა დაბადების დღიდანვე? მამ ჩვენ აკაკისავე ლექსით მოგმართავთ!

„კრულია მისი სახელი,

ვინც დაჰგმობს დედა ენასა“

თქვენ თუ ჭეშმარიტება გაინტერესებთ და სიმართლისათვის იბრძვით, რაღად მიჰყევით ხელი დემაგოგობას? განა მარტო ეს არ ამტკიცებს იმას, რომ ფეხებიდან ნიადაგი გეცლებათ? ჩვენ ნინდანინვე ვიცოდით, რომ ასე მოგივიდოდათ.

თქვენ თუ მართლა იდეისთვის იბრძვით და გსურთ „ცრუ“ გზას ამაცდინოთ, რად დაგჭირდათ ჩემი პიროვნების შებლაღვა? ნუ თუ განგაშითა და დემაგოგიით, ტენდენციითა და ორჭოფული მოქმედებით გგონიათ მართლაც გააბიაბრუებთ ჩემს პიროვნებას? ლანძღვა-გინებით ვერ შემაშინებთ! თქვენ რომ ქართველ ისრაელების აღორძინების სურვილი გქონდეთ, არც მოწინააღმდეგის პიროვნების ჩრდილის მიყენებას მოინდომებდით. პირიქით, მეცნიერული საბუთების მოყვანით ეცდებოდით სწორი გზის ჩვენებას. თქვენ გაიძახით, თითქოს მე არაფერი გამეგებოდეს, ვსტყუოდე და ვატყუებდე სხვებსაც, ცუდი ამხანაგები მყავდეს, უნივერსიტეტში არასფერი მესწავლოს და სხვა ასეთი „საბუთი“. თითქოს თქვენთვის გაჩენილიყოს ანდაზა: „ჩემი შენ გითხარო, გული მოგიკალიო“.

„ცუდი ამხანაგები რა შუაშია იქ, საცა ქართველი ისრაელების გამოღვიძებასა და მათ მომავალ გზის ჩვენებაზე არის ლაპარაკი. ან რად დაგჭირდათ იმის თქმა, თითქოს მე „ასიმილიატორი“

ვიყო? ამავე სიტყვასაც უკანვე გიბრუნებთ, ბატონო რაბინო, რადგანაც ჩვენ უკვე ქართველები ვართ ეროვნებით და თქვენ კი ჩვენს გადაგვარებას ლამობთ. თუ კი თქვენთვის საქართველოს ისტორია თქვენი დაბადების დღიდან იწყება, ეს კიდევ იმას არ ნიშნავს, რომ ჩვენ ჩვენი ისტორია უნდა დავივიწყოთ. 31 საუკუნეა მას შემდეგ, რაც საქართველოში ქართველი ხალხი მოვიდა და ჩვენ ისრაელები კი საქართველოში 25-27 საუკუნეა, რაც ვცხოვრობთ (ასე ამბობს ისტორია). წარმოვიდგინოთ, რომ ჩვენ მართლაც მოსულები ვართ საიდგანლაც, მაგრამ ამ 25-27 საუკუნის განმავლობაში ნუ თუ ვერ გავქართველდებოდით ეროვნულად? რად არ გააქარწყლებთ ისტორიულ ფაქტებს და არ დაგვიმტკიცებთ, რომ არა ვართ ქართველები ეროვნულად? ვიმეორებთ და კიდევ ვიმეორებთ: სარწმუნოება სხვაა და ეროვნება სხვა. შეიძლება თქვენ პირადათ არც გსურდეთ ქართველობა, არც შეგეხვენებით, თუ გაიქცევით, მაგრამ ჩვენი სახელით რაღად აცდენთ ქართველ საზოგადოებას? განა ჩვენი მოძმე ქართველები მხოლოდ იმიტომ არიან ქართველები, რომ ქრისტეს რჯულს აღიარებენ, თუ ქართველი აღნიშნავს მხოლოდ ეროვნებას? ან რა შუამია აქ სარწმუნოება? მამასადამე ჩვენ ისრაელ-ქართველებს რათ გვნათლავთ არა ქართველებათ? ნუ თუ იმიტომ, რომ მოსეს თორა გვწამს?

თქვენ ამბობთ: „მთელი თავისის აღშფოთებით ის (ე.ი. მე) ამტკიცებს, რომ 1) ბააზოვი წმინდა ებრაელია და ამიტომაც სიონიზმის მომხრეც, 2) თვითონ ავტორი კი წმინდა ქართველია და მასში არა ურევია რა ებრაელობისა ე.ი. ნამდვილი ასიმილაციონია“.

1. დარწმუნდით, ბატონო რაბინო, რომ არც იმით აღშფოთებულვარ, თუ რად არა ხართ ქართველი ეროვნებით (თუმცა კი ამით ლალატობთ თქვენს წარსულს სამშობლოს, ისტორიას, დედა-ენას, მომავალსაც და სხვ.), და არც ვცდილვარ დამემტკიცებია თქვენთვის, რომ ებრაელი ხართ ეროვნებით.

2. ნუ თუ იმით ამტკიცებთ ჩემს „ასიმილაციონობას“, რომ მე წმინდა ქართველი ვარ ეროვნებით? ამას ხომ აზრების დამახინჯება ეწოდება? ვის ატყუებთ, განა რა ვსთქვი ისეთი უცნაური, რომ მე ჩემის რჯულისთვის მეღალატებიოს, რად მაბეზღებთ ჩემ ძმებთან, რომელთაც ეროვნება და სარწმუნოება ჯერ ერთ-

მანეთში ვერ გაურჩევიათ. ხმამაღლა ვიძახი: მე ისრაელი ვარ რჯულით, ხოლო ქართველი - ეროვნებით. რა არის აქ საკიჟინებელი, ან ვის დააჯერებთ, რომ მე რჯულს გავურბივარ?

სირცხვილია, ბატონო რაბინო, ჩემი აზრების ყალბად გადაცემა. ამ სიყალბით, ალბათ, თქვენ გინდათ დაამინოთ ჩვენი გულუბრყვილო ხალხი და ამით გამარჯვებული გამოხვიდეთ.

მე რომ რჯული მწამს და არც გაურბივარ მას, ეს ფაქტია და ისრაელ მკითხველს ერთი ნუთითაც ეჭვი არ უნდა შეეპაროს, თუმცა ბააზოვი მოხერხებულად აგებს მახეს. კვლავ ვიმეორებ (და ვსთხოვ ბ-ნ ბააზოვსაც აწი მაინც გაიგოს ეს მარტივი სიტყვები), რომ მე მიყვარს, მწამს ჩვენი სარწმუნოება და პირველი აუხვევე ზიზლით გვერდს იმ ისრაელ-ქართველს, რომელიც თავის სარწმუნოებას უღალატებს, მაგრამ ამასთანავე არც იმ ისრაელ-ქართველს ვაკოცებ შუბლზე, რომელიც საკუთარ ქართულ ეროვნებას დაჰგმობს.

ი. ხ.-შვილი
(დასასრული იქნება)

„სამშობლო“, 1916, №411, 22/VII, გვ. 2-3
ქართველი ისრაელის პასუხი
„არა ქართველ“ რაბინს
(დასასრული)

„თუ თქვენ უნივერსიტეტში ეგ ისწავლეთ, რომ თქვენს ერს უთხრათ: „ჩემი ერი არა ხარო“, მშვიდობა მოგცეს ღმერთმა, თქვენთვის დამილოცნია მაგისტანა სწავლა-განათლება!..“

დამინერეთ თქვენ, პატივცემულო რაბინო, იმის გარდა, რომ ეს სიტყვები ჩრდილსა ჰფენენ თქვენს კულტურულად განვითარებას, მას დაბეზლების ხასიათიცა აქვს ჩვენი მშობლების წინაშე. ჩვენ რომ გული არ შეგვტკიოდეს ჩვენი ისრაელების უმწეო მდგომარეობაზე, კრიტიკასაც არ გაუკეთებდით თქვენი მოღვაწეობის მავნე მიმართულებას და კრინტსაც არ დავსძრავდით ამის შესახებ. სწორედ ამიტომაც ვუწოდეთ ჩვენს წინა წერილს „იძულებითი განმარტება.“

მე მწამს ქართული ეროვნული იდეა და აქტიურადაც მას ვემსახურებით. საეჭვო კი არის ის ადამიანი, რომელიც „პასიურად“ აღიარებს რაიმე იდეას. იდეალი რალა საჭიროა, თუ ცხოვრებაში არ განახორციელებთ? თქვენ სიონიზმი გწამთ? მაშ, რალად გჭირდებათ ის, თუ აქტიურადაც არ განახორციელებთ? რამე რწმენა თუ მაქვს, კიდევ გავავრცელებ, თუ არა და რალად მინდა იგი?

ჩემი დევიზი ეს გახლავსთ: ყოველივე ცხოვრების კეთილდღეობას და არა ოცნებას. უკანასკნელს ქარი წაიღებს და პრაქტიკული ნაბიჯების გადადგმა კი სინამდვილეში რჩება. არ შეიძლება მამონსაც ემსახუროთ და ღმერთსაც. თქვენ კი სიონიზმიც გწამთ და ქართულსაც მშობლიურ ენად აღიარებთ. განა ეს ერთი მეორეს არ ეწინააღმდეგება? ასეთი ლაპარაკით, ბ-ნო რაბინო, ბევრს ვერ დაუხუჭავთ თვალებს. კარგი! ერთი წუთით დაგეთანხმებით, რომ შესაძლებელია რაიმე იდეალის გულში ტარება და საქმით კი წინააღმდეგის გაკეთება, მაგრამ შემდეგს თქვენ სიტყვებს რალა უნდა ვუწოდოთ: „მთელი ქართველი ებრაელობა იმისთანა ებრაელობაა როგორიც არის რუსეთ-ამერიკისა და თვით პალესტინისა. არაფერი იოტის ოდენა განსხვავება ჩვენში არ არსებობს ეროვნულათა და სარწმუნოებრივადაცო?“, ეს რას

ნიშნავს, ბ. ბააზოვო? გრძნობს თუ არა ქართველი, რომ ამას პროვოკაციის სუნი უდის? ყოველმა ჩვენთაგანმა კარგად უწყის, რომ 10-15 წელია მას აქეთ, რაც მთელი ქართველი საზოგადოების შეგნებული ნაწილი (ისრაელიცა და ქრისტიანიც) მთავრობას თავგამოდებით უმტკიცებენ, რომ ჩვენ ქართველები ვართ ეროვნებით და რუსეთში ან სხვაგან მცხოვრებ ებრაელებთან არავითარი საერთო არ გვაქვს რა ეროვნულად.

როდესაც საქართველო რუსეთის იმპერიის ფარგლებში მოემწყვდა, ჩვენმა მეფეებმა ხელშეკრულება ჩამოართვეს რუსეთის მთავრობას, რომ ყოველი ქართველი, იქნება ის ქრისტიანი, ისრაელი თუ მაჰმადიანი, ისარგებლებს მთელი უფლებებით და არაფრით იქნება შევიწროებული ის, როგორც სახელმწიფოებრივი ერიც. მაგრამ ახლა კი რას ვხედავთ? ჩვენ ქართველ ისრაელებს ყოველივე კანონიერი უფლებანი წაგვართვეს მხოლოდ იმიტომ, რომ რუსის ებრაელებთან განურჩევლად გვაღიარეს ეროვნულად. აი ამ დაკარგულ უფლებათა აღსადგენათ სისხლს იშრობენ დეპუტატები პეტროგრადში (მოვიგონოთ დაუვიწყარი ვარლამ გელოვანის ღვანლი) და თქვენ კი, ერთის კალმის მოსმით გასურთ ამოდენა ხნის ნაშრომი გააქარწყლოთ და შეგწვიროთ რაღაც „პასიურ იდეებს“. ნუ თუ არ შეგიძლია თუ გინდ მარტო იმ თვალსაზრისიდაც მკაცრი და შეუპოვარი წინააღმდეგობა გამიწიოთ?

მაგრამ რა გაეწყობა; ისეთ ადამიანს, რომელსაც არ უნდა გაიგოს შენი და ფანატიკურად გაიძახის: „რუსის ებრაელობასთან ვერ გაგყოფთ“

ფაქტებზე რაღას გვიპასუხებთ, ბ. რაბინო? რად გგონიათ, რომ დიდად პატივცემული ივანე გომართელის ან ამხ. მიხაკო ხანანაშვილის მიერ მოყვანილი „მოსაზრება“ თუ ისტორიული ფაქტები, რომლების პასუხის გაცემასაც გაექეციოთ, უსაბუთოა? როგორ გგონიათ, პატივცემულო მკითხველო, ვის უფრო უნდა დაუჯეროთ: მეცნიერების გამოკვლევებს და ისტორიულ ფაქტებს, თუ ონის რაბინ ბ-ს ბააზოვის ფრაზებსა და ხავსმოკიდებულ არხივში გასაგზავნ აზრებს? როცა პატივცემულ ივ. გომართელს მეცნიერების მიერ დამტკიცებული გამოკვლევები მოჰყავს იმაზედ, „რომ ერთმა მეცნიერმა განაცხადა: საქართველოს ებრაელები არიან ქართველები, რომელთაც მოსეს რჯული მიუღიათო; ქართველ ებრაელთა თავის ქალა (ყერი) ცხა-

დად ამტკიცებს, რომ ისინი ქართველები არიან და არა ძველ ებრაელთა მოდგმაო“. ბ. ონის რაბინი „უსაბუთოდ“ აღიარებს ამას. დაამტკიცეთ, ბ. რაბინო, რომ ეს უსაბუთოა. მხოლოდ გთხოვთ ნუ მოგვიყვანთ ისეთ საბუთს, როგორიც „ცნობილ ფილოსოფოსს“ ახად აყამს უთქვამს, თითქოს „ებრაელობა თავის სარწმუნოებას შეექმნას ერად“. რადგანაც, რაც უნდა ცნობილი ფილოსოფოსი იყოს, ის მაინც მხოლოდ მოსაზრებას მოიყვანს და მეცნიერი მკვლევარი კი უტყუარ ჭეშმარიტებას.

ნუ თუ მართლა გჯერათ, რომ ებრაელი ერი არ არსებობდა, სანამ მოსე წინასწარმეტყველმა თორა არ მიიღო? მაშ ვინდა იყვნენ აბრამის, ისსავის და იაკობის შთამომავალნი? ლაპარაკობდნენ თუ არა ისინი რომელიმე ენაზე? არსებობდნენ თუ არა ისინი საზოგადოებრივად? ამუშავებდნენ თუ არა მიწას? ჰქონდათ თუ არა პოლიტიკურ-ეკონომიური დამოკიდებულება სხვა ქვეყნებთან? შეადგენდნენ თუ არა კომპაქტურ ერთეულს? იყვნენ თუ არა ტყვედ ეგვიპტეში (ალბად ომი ექნებოდათ, არა, ბ. რაბინო?) სანამ მოსე წინასწარმეტყველი იხსნიდა მათ? ჰქონდათ თუ არა საერთო კეთილი მისწრაფება? თუ ყველა ამ კითხვებზედ კი-ს მიპასუხებთ, მაშინ იმაზეც უნდა დამეთანხმოთ, რომ ებრაელი ერი სარწმუნოებას სრულიადაც არ შეუქმნია, ეს მხოლოდ სიონისტებსა ჰსურთ, რომ ასე იყოს, რადგანაც მათთვის ასეთი მოძღვრება ხელსაყრელია. ვთქვათ დავეთანხმეთ კიდევ „ცნობილ ფილოსოფოსს“ ახად აყამს, მაგრამ მაინც ეს ვერ აბათილებს მეცნიერთა რეალურ აზრს ეროვნების შემადგენელ ფაქტორებზედ? ისეთი რამის თქმა კი მე-20 საუკუნეში, რომ სარწმუნოება და ეროვნება განუყოფელიაო“, რასაც თქვენ „ფილოსოფოსთან“ ერთად გაიძახით, მხოლოდ მთქმელის კულტურულად ჩამორჩენას მოასწავებს და მეტს არაფერს! სად ეროვნება და სად სარწმუნოება? წინა წერილშიც მოგახსენეთ და ახლაც გიმეორებ, რომ ის კაცი, რომელიც მამა-პაპისგან ბოძებულ სჯულს უღალატებს, უსინდისო და არა სანდო კაცია. ამიტომაც არ გვიღალატნია ჩვენი სჯულისათვის 25 საუკუნის განმავლობაში და ვერც შემდეგში ვუღალატებთ, მხოლოდ იმას კი მოგახსენებთ, რომ ღვთისგან ნაჩვენებს სჯულს არ გავსვრით რომელიმე პოლიტიკურ ან დიპლომატიურ სამოსელში გახვევით! ამიტომ გთხოვთ ნუ იკადრებთ იმის თქმას, თითქოს მე სარწ-

მუწოებაზე ხელს ვიღებდე, რადგანაც ასეთი თქმა სიცრუე და ცილისწამება იქნება.

ჩვენ ვეთანხმებით ბატონ რაბინს, რომ ქართველი ისრაელებიც სხვა ებრაელებთან ერთად ვნაღვლობთ, ვსტირით და ვგლოვობთ იერუსალიმის დაკარგვას და წმინდათ ვასრულებთ ყველა საერთო წესებს ებრაელთა სჯულისას, მაგრამ ეს ხომ მაინც მარტო სარწმუნოებრივ ერთობას მოწმობს და არა ეროვნულს? დღეს რომ რამოდენიმე ასეულმა ქრისტიანმა მოინდომოს ისრაელობის მიღება, ნუ თუ ვალდებულნი არ იქნებიან ისინი მთელი ქვეყნიერობის ებრაელობასთან ერთად იტირონ და იგლოვონ სიონზე? იუქმონ იგივე ფესახი, ფურიმი და ხანუქა, მიუხედავად იმისა, რომ მათ ექნებათ თავისი საკუთარი ენა, ისტორიული ბედ-იღბალი, სამშობლო, ზნე-ჩვეულება წარსული, კულტურა და სხვა?

ავიღოთ, მაგალითად, მთელი დედამიწის ქრისტიანობა, ან მაჰმადიანობა. მიუხედავად ეროვნული სხვადასხვაობისა, მათ აერთებთ სარწმუნოება. ხომ ყველა ქრისტიანი ინახავს და უქმობს დიდ მარხვებს, ქრისტეს შობას, აღდგომას, ნათლილებას და სხვა? ხომ ყველა ქრისტიანი - იქნება ის ბერძენი, ქართველი, რუსი, ინგლისელი თუ გერმანელი - ერთნაირად თაყვანსა სცემენ ქრისტეს ნაშთებს იერუსალიმში? ხომ ყოველი მაჰმადიანი ოსმალოა ის, სპარსელი, ქართველი, ინდოელი, ალბანელი, თუ სხვა - უქმობს ბაირამს და მაჰმადის რჯულის სხვა უქმეებს? განა სულითა და გულით არ მიიღტვიან ისინი ყოველ წელს ასობით და ათასობით მექა და მედინასაკენ? ყველა ზემოხსენებული მაგალითები განა ნათელს არ ჰყოფენ მეცნიერების მიერ აღიარებულ იმ ჭეშმარიტებას, რომ ეროვნება და სარწმუნოება არსებითად განსხვავდებიან ერთი მეორისაგან? მაგრამ ნათელზე ნათელია, რომ ბ. რაბინი არც კი ცდილა მისი წერილებისა და მიხედვით გაეგო და შეესწავლა ეროვნების დამახასიათებელი ფაქტორები, თორემ არც იმას იტყოდა, რომ „ეროვნება სარწმუნოებამ შექმნა“.

თქვენ ხომ მარტო ის საბუთი გაქვთ ხელში, რომ „ვინაიდან ჩვენც ისრაელის რჯული გვწამს, ამიტომ ებრაულ ეროვნებას ვეკუთვნით და არა ქართველსაო“. სიმართლეს მხოლოდ მაშინ გაიგებთ, როდესაც განგებ თვალებს არ დახუჭავთ და დაუკ-

ვირდებით რეალურ სინამდვილეს. ამას გარდა ნუ თუ თქვენთვის ჯერ კიდევ უხილავი რამაა ის გარემოება, რომ ქართველი ისრაელის გულის ნადები და სულის კვეთება (ფსიქოლოგია) სულ სხვაფერია, ვიდრე რუსის ისრაელისა? განა ვერ ხედავთ, ყოველი ჩვენგანი ისევე ვერ შევთვისებთ ვართ რუსის ებრაელს, როგორც თვით რუსს ან პოლონელს? მიმითითეთ კაცობრიობის ისტორიაში ერთ ისეთ მაგალითზე, სადაც ორი სხვადასხვა რჯულის მქონე მოძმე ისე შეთვისებოდნენ ერთმანეთს, როგორც ჩვენ და დანარჩენი ქართველები? ამაზე მეტი ფსიქოლოგიური ფაქტი რაღა გინდათ? მე მოძმე ქართველებთან უკეთა ვგრძნობ თავს ვიდრე, გიმეორებთ, უცხო რუს-ამერიკის ებრაელებთან.

რაც შეეხება იმას, თუ ვინ იტყუებს ჩვენ შორის თავს და სხვებსაც ატყუებს, ეს თქვენ თვითონ იცით. ჩემი თქმა მეტია. განა საკვირველი იქნება, რომ მართლმადიდებელი ქართველი ძმურად მოეპყრას, მაგალითად, კათოლიკე ქართველს? მამ ან ჩვენდამი ძმურ მოპყრობაში რა არის გასაკვირი? ჩვენ ჩვენი რჯული გვქონდა და მაინც გვპატრონობდნენ ქართველები, გვაქვს და ახლაც გვფარველობენ საუკეთესო ქართველი მამულიშვილები. ხომ კარგად ვგრძნობდით თავს სანამ საქართველო დამოუკიდებლობას დაჰკარგავდა? ხომ ცუდათ ვგრძნობთ თავს მას აქეთ, რაც მთავრობამ და მასთან ერთად გადაგვარებულმა და უცხო ფსიქოლოგიის გავლენის ქვეშ მყოფმა ბაზოვებმა ქარელის კოოპერაციის საზოგადოებასავით (აფსუს კოოპერაცია) გამოგვთიშა დედა საქართველოს ოჯახიდან და რუსის ებრაელებთან ერთად ერთ დაფაზე წამოგვასკუპა? მამ რაღათ გვესაჭიროება ჩვენ იმათში გათქვეფა? რაღათ ასხავთ კიდევ თქვენ მიერ გაჩენილ ცეცხლზე ნავთს?

უსაბუთოა თქვენი სენი ყოფილა, ბ. რაბინო, მაგრამ ერთში კი მოლოდინსაც გადააჭარბეთ. რას ნიშნავს თქვენი შემდეგი სიტყვები: „დღეს ქართველად აღიარებთ თავს და ღვთიღვან დაკავშირებულ ერს გაურბიხართ, ხვალ რუსები მოგენონებათ და მათთან გაიქცევით“-ო?

გაქცევას თქვენ თუ ხართ დაჩვეული, ბ. რაბინო, თორემ მე და ჩემი თანამოაზრენი თავის სამშობლოს და თავის თანამოძმეებს თავსაც კი ვანაცვალებთ. აგვისენით ღვთის გულისათვის, რას ნიშნავს თქვენი მეორე გამოთქმა: „ქართველებს ვალი

უნდა გადაუხადოთ არა მაგარი ფრაზებით, ყვირილით და ლაპარაკით, არამედ საქმით“-აო. რით უნდა გადაუხადოთ ჩვენს ერს და სამშობლო - საქართველოს ვალი? სიონიზმის გავრცელებით ხომ არა? ან შეიძლება პალესტინაში გადასახლებით „ებრაელთა დამოუკიდებელ რესპუბლიკის დასაარსებლად“?, როგორც გვაუწყა გაზ. „სამშობლოს“ მე-405 ნომერში მოთავსებულმა დეპეშამ?

როგორ გგონიათ, ძვირფასო მკითხველო, ჩვენში რომ სიონიზმი ნაყოფი გამოიღოს, გამოვეყოფით თუ დავუკავშირდებით მოძმე ქართველებს? თუმცა ამაზე ერთი პასუხის მეტი შეუძლებელია. მაგრამ რაკი ონის პატივცემულ რაბინს ანბანური ჭეშმარიტების გაგება არა ჰსურს, მეც მოვახსენებ, რომ სიონიზმი დალუპავს ქართველ ისრაელებს. ჩვენ მხოლოდ მაშინ შეგვიძლია ამაყად მოვითხოვოთ ყოველივე მოძმე ქართველებისაგან, როცა ჩვენც მათ გვერდში ამოვუდგებით და როგორც ერთი დედის შვილები საქართველოს კეთილდღეობისათვის ვიზრუნებთ, ხოლ თუ რაღაც სიონიზმი მივიღეთ, მაშინ ყოველივე უფლებაზე ხელი უნდა ავიღოთ და მუნჯუბივით ვსდუმდეთ სასწაულის მოლოდინში.

ის გარემოება კი, რომ სხვა ქვეყნების ებრაელებში სიონიზმს ქადაგებენ, ჩვენთვის, ქართველი ისრაელებისათვის მისაბაძი არ არის, რადგანაც ჩვენ სულ სხვა ფსიქოლოგიის ხალხი ვართ-მეთქი მოგასენეთ, სხვაფრივ კი აბა როდის ვენინაალმდეგებით ისრაელების რელიგიურათა და კულტურულათ აყვავებას? დაგვიმტკიცეთ, ბ. რაბინო, რაში გამოიხატა ის, თითქოს თალმუდ-თორაების გახსნა არა მსურდეს. თუ, პირიქით, მევე ვალიარე ლაშონ აკოდემის საჭიროება, როგორც სარწმუნოებრივი ენისა? და განა თვით „ლაშონ აკოდემ“ არ ნიშნავს „ენა ნმინდა“, „ღვთიურ ენას“? მაშ ვინ ატყუებს საზოგადოებას, მე თუ თქვენ? ან რა არის უარყოფითი იქ, რომ მე „პაპაზე მეტი კათოლიკე“ ვიყო. ეს ხომ უფრო ჩემს დადებით მხარეს ამტკიცებს, ვიდრე უარყოფითს!? თუ რომელიმე ქართველს ნაკლებ უყვარს თავისი ეროვნება, განა მეც ისე უნდა მოვიქცე? თავყანსაცემია ქართველი ისრაელობა, თუ ქართული ენა და ზნე-ჩვეულებანი სხვა ქართველებზედ უკეთ შეინახეს.

აი, რას ამბობს ამაზედ ქართული ისტორიის ზედმინწევით მცოდნე დიდათ პატივცემული ზ. ჭიჭინაძე: „თვით ქართველმა მაჰმადიანებმა დაჰკარგეს ქართული ენა და ებრაელებმა კი შეი-

ნახეს; ძველათ ოსმალურათ ქართველ ებრაელთა ქუჩას „გურჯი მეჭელე“ ანუ „ქართული უბანი“ ეწოდებოდა!!)

„...საქართველოსადმი ქართველ ურიასაც ისეთივე სამსახური მიუძღვის და უფრო უკეთესიც, როგორც თვით ქართველს.“.)

ესეც რომ არაფერი იყოს, სირცხვილია თქვენი, როდესაც ანტისემიტად მსახავთ. როდის გავილაშქრე მე ებრაელ ერის წინააღმდეგ? ასეთი ცილისწამება არ ეკადრება ისეთ „რაბინს, რომელიც თავის წოდებით არის წყარო ყოველი სიმართლისა და ზნეობრივობისა“. მაჩვენეთ ჩემს წერილში თუ გინდ ერთი სიტყვა, სადაც შაბათის კვირაზე სურვილი გამომეთქვას. ჩვენ საჯაროთ ვაღიარეთ, რომ რჯულს არ ვეხებით მეთქი. ან მოძმე ქართველებმა როდის გვაიძულეს მთელი ჩვენი ისტორიის განმავლობაში შაბათ დღეს მუშაობა? სადა ვთქვი ან ის, რომ სიონი და იერუსალიმი აღმოიფხვრეს და თორულად არ ვილოცოთ მეთქი? ასეთი აზრები ხომ მტკნარი სიგიჟე იქნებოდა? მაგრამ „პასუხი“ აშკარად მოწმობს, რა გინდათ სთქვათ. სახელდობრ ის, რომ თუ კაცმა თავის ეროვნება აღიარა, უსათუოდ სარწმუნოებას გაექცევაო, რაც ერთგვარი ხრიკია თქვენის მხრით. ნუ თუ არ უქმობენ მაჰმადიანები პარასკევ დღეს? ნუ თუ სხვადასხვა ეროვნების კათოლიკენი ლათინურ ენაზედ არ ლოცვილობენ? მამ რალა დაგვიშლის ისრაელ ქართველებს თორულად ვილოცოთ და ჩვენებურად ვადიდოთ ღმერთი! თქვენ კი ასხვაფერებთ ჩემს ნათქვამს და გინდათ შეუგნებელ მასსაში სახელი გამიტეხოთ. ვერ არის ეს კარგი საქციელი თავის მოყვარე რაბინისთვის.

დიდ არამბამის, შელომო ბენ გაბლორის, იუდა ალევის და სხვათა ნაწარმოებებს, აგრეთვე რუსეთიდან ებრაელების ჩამოყვანას თალმუდის სასწავლებლად, ჩვენ ვუყურებთ, როგორც სასულიერო სარწმუნოებრივ რამ საქმეს და არა ეროვნულს. რაც შეეხება შალომ ალეიხემის მიერ აღწერილ შაბათ ღამის ვახშმობას, აქაც ხომ მხოლოდ სარწმუნოებრივ ადათებთან და არა ეროვნულ ზნე-ჩვეულებებთან გვაქვს საქმე? თუ ისრაელის სარწმუნოება ქმნის „საერთო პსიხოლოგიას, საერო ზნეობრიობას და სულიერ გაკვეთილებს“, განა ამასვე არ ქმნის ქრისტიანთა ან მაჰმადიანთა რჯული სარწმუნოებისავე დარგში? განა ვინ გიშლით, „წმინდა ებრაელის სულის პატრონო“, გეზრუნათ რუსეთის ებრაელებისათვის და გეთარგმნათ ჩვენი მგოსნების ნაწარმოებნი!

ჩვენ კი თქვენს უთარგმნელადაც ძლიერ კარგად გვესმის ისინი მშობლიურ ენაზედაც.

დასასრულ უნდა მოგახსენოთ, რომ როგორც მე, ისე ყოველი მკითხველიც მოველოდით თქვენს „პასუხში“ იმ საბუთებს, რომლებითაც დაგვიმტკიცებდით, რომ არა ვართ ქართველები ეროვნებით. ნამდვილათ კი თქვენ მოყვეით ჩემს ლანძღვა-გინებას, მერმე კი სარწმუნოებრივი თვალსაზრისით ჩვენი ეროვნული საკითხის გაშუქებას თქვენს „პასუხში“. დაგძლიათ პირადმა ინტერესებმა და ვერ მოითმინეთ, რომ არ გაგელანძღათ და მახეზლარი არ გეწოდებიათ თქვენი მონინააღმდეგე რაბინ ელუაშვილისათვის, რომლის ინტერესების ვითომდა დაცვას მე თქვენ თავზედ გახვევთ. არა, ბატონებო! თქვენი პირადი საკითხები თქვენვე (რაბინებმავე) გადასწყვიტეთ. საზოგადოებრივი საკითხების გადანყვეტა კი მეტს სულგრძელობას და შეგნებას მოითხოვს.

რაც შეეხება ქართველ საზოგადოებას, არ შემიძლია საჯაროთ არ ვაღიაროთ, რომ ძალიან უყურადღებოთ აქვს მიტოვებული ქართველ-ისრაელთა საკითხი.

არ დაგავინყდეთ კი, ქართველებო, რა რჯულისაც არ უნდა იყოთ, დიდებული მგოსნის სიტყვები, რომ

ჩონგური საქართველოა,
სიმები ჩვენ ვართ ყველაო;
ერთი მათგანიც რომ განყდეს,
მაშინვე უნდა შეველაო.

ი. ხ-შვილი

„საქართველო“ 1917 №48 2/III გვ. 3 ვინა ვართ ქართველი ისრაელები?

მეოცე საუკუნის დასაწყისმა არა თუ ძლიერი და გაბატონებული ერები გამოაცოცხლა. გამოაცოცხლა და ფეხზე დააყენა ელვისებური სისწრაფით დაჩაგრული ერებიც. ამ უკანასკნელთ უკუაგდეს დრო-მოჭმული მსოფლმხედველობა, რომელსაც ესენი გადაგვარებისაკენ მიჰყავდა.

განყენებულმა აზროვნებამ დაჰკარგა ყოველივე ელფერი და ახლად შეუშვა თავის სფეროში სინამდვილის სხივები. რეალურმა ინტერესებმა თავისი ჰქნა და დასაწყისშივე მოსპო პარადოქსული ფრაზები! ამიტომ არც გასაკვირია, თუ ამ შეუპოვარ სინამდვილეს ვერც ქართველი ერი ასცდა და მისი შემადგენელი ნაწილებიც ალაპარაკდა, მოინდომა თავისი ნორმალურ ადგილის გამოძებნა და ჭეშმარიტ ფორმებში ჩამოყალიბება. ამიტომვე არც ისაა გასაოცარი, თუ ქართველ-მუსულმანთა და ქართველ-კათოლიკეთა ან გრიგორიანთა საკითხთან ერთად საქართველოს ისრაელების საკითხიც მთელის სიგრძე-სიგანით წამოიჭიმა და მოინდომა საერთო ქართულ საკითხთა შორის სათანადო ადგილის დაჭერა. ეს ადრე თუ გვიან უეჭველათ უნდა მომხდარიყო და ჩვენც ამის მოწმენიც ვხდებით. მოვლენა სრულიად ნორმალურია, მხოლოდ საქმე ისაა, თუ რა კალაპოტში უნდა ჩავაყენოთ თავითგანვე ამ საკითხის მიმდინარეობა.

ყოველივე ახალ საქმეს სწორი და უტყუარი ნიადაგი ესაჭიროება და ამიტომაც ყოველმა შეგნებულმა ქართველმა ამ საკითხის გაშუქება და გამორკვევა თავის მოვალეობად უნდა ჩასთვალოს, რათა ახლად გამოღვიძებული ხალხი არ ასცდეს მტკიცესა და რეალურ ნიადაგს. ეს იმიტომ უნდა მოხდეს, რომ რამდენადაც დიდმნიშვნელოვანია ეს საქმე, იმდენად ძნელი შესასრულებელიც. უცოდინარი და შეუგნებელი ნაწილი ერისა ისეთივე სისწრაფით გაექანება სწორისა და ჭეშმარიტ გზისაკენ, როგორც უკუღმართ და უსაფუძვლოსაკენ. ამიტომ, თუ სწორი გზით ერთხელვე ნავსულვართ, მერმე ველარ დაგვახვეინებს უკან ველარავითარი ძალა. როდესაც წყალი მიდის, მას ვერც პატარა ნაფოტი და ვერც უზარმაზარი ძელი, ან აყუდებული კლდე ვერ დააბრკოლებს თავის მსვლელობაში. ორივე დაბრკოლება

ერთნაირად ადვილი მოსაგერიებელია მისთვის, როგორც სტიქი-ისათვის. ამავე დაბრკოლებას, ასეთსავე უმნიშვნელო ნაფოტს ვხედავთ ჩვენც ჩვენს მონინაალმდეგეებშიაც, რომელთაც სტიქიონის ტალღები მალლა ამოატივტივებს და ზღვის უფსკრულში გადაისვრის. ჩვენც მოგახსენებთ ონის რაბინ ბ. ბააზოვზედ, რომლის „პასუხის“ გარჩევასაც ამ წერილში ვლამობთ. ამასთან ერთად ჩვენის საკითხის გარკვევასაც ვიკისრებ და რამდენადაც შევასრულებ, ეს თვით პატივცემულმა მკითხველმა განსაჯოს.

ადამიანის ბუნება ისეთია, რომ ბევრი რამ სიგლახის ჩადენა და მტრობის მოტანა შეუძლია, მაგრამ ხანდისხან მას მაინც ვერ დაუმტკიცებ, რომ მტრობა გასნია (ნებისით თუ უნებლიეთ, ეს სულ ერთია). ეს შეგიძლია ზედმინეენით იგრძნო და ვერ გამოხატო, ვერც ნამდვილ ფორმაში ჩამოასხა. მე თუ ამ ჩემს წერილში ბ. ბააზოვს ვერ მოვუყვანო მისივე ნაწერებიდან ამოღებული ციტატები, სადაც მას ნათქვამი ექნებოდა „მე სიონისტი ვარ“-ო, ეს კიდევ იმას არ ნიშნავს, რომ ის მართლაც სიონისტი არ იყოს. ასეთი რამის გულახდილად ქართველ ისრაელებში თქმა არც ისე ადვილია, რაშიაც ქუთაისისა და ონის რაბინების შეჯახებიდან ნათლად დავრწმუნდებით. როდესაც ქართველმა ისრაელებმა გაიგეს, რომ ბააზოვი ჩინურად ელაპარაკებოდათ საშინლად ამხედრდნენ მის წინააღმდეგ. ბააზოვი რომ სიონისტია, ეს ყველამ გაიგო, შეუგნებელმა ქართველმა ისრაელმაც და შეგნებულმაც, ერის კაცმაცა და სასულიერო წოდების პირმაც, ქართულმა პრესამაც და ქართულმა საზოგადოებამაც. უფრო კი იგრძნო, ვიდრე გაიგო, მისივე წერილებიდან. იგრძნო ყოველმა მისი წერილების წამკითხველმა, რომ ის მალული, ნილაბაფარებული სიონისტია, რა თქმა უნდა, ფრთხილიც. ბააზოვი რაბინია, სასულიერო წოდების პირი. გვახსოვდეს ეს და მასთან ერთად სიონისტების ღმერთს, აწ განსხვავებულ თეოდორე ჰერცლს მოვუხსინოთ. აი, რას ამბობს ეს მათზე, ვინც ებრაული ეროვნული იდეის მომხრეა: „ის, ვინც ჩვენს ეროვნულ იდეას აღიარებს, ეცოლინება (ალბად ინსტრუქციებისდა მიხედვით. ი.ხ.) თუ როგორ შეუწყოს ხელი თავის წრეში მის (ებრაულ ეროვნულ იდეის) გავრცელებასა და განხორციელებას, ყველაზე მეტს იმედებს ჩვენ სასულიერო წოდების პირებზედ ვამყარებთ“... შემდეგ. „პირველნი, რომელნიც ჩვენ გვისმენენ, რაბინები იქნებიან. ესენი ჩვენს იდეას მიეკედლებიან

და ამბიონიდან (სამქადაგებლოდან) სხვებსაც ალაფროთოვანებენ. ეს წირვისა და ლოცვის დროს, სხვათა შორის უნდა ხდებოდეს. და ეს ასეც უნდა იყოს.“ იგივე ჰერცლი, იდეოლოგი სიონიზმისა, მისი სულის ჩამდგმელი, დიდებული ნიჭითა და შორსმჭვრეტელობით აღჭურვილი ადამიანია. მისი სიტყვა ასჯერ არის გაზომილი, ხოლო ერთხელ მოჭრილი. ჰერცლის შეხედულება სიონიზმზე და მისი განმარტება ყოველმა მეცნიერმა ადამიანმა გაიზიარა. მაშ კიდევ ჰერცლის მოვეუსმინოთ: „უწინარეს ყოვლისა, სიონიზმი არის დაბრუნება ებრაელობასთან მხოლოდ და შემდეგ კი ებრაელთა მიწა-წყალზე“. გადავავლოთ ახლა თვალი „პალესტინოფილების“ წრეს - ხოვოვე ციონს, რომლის მიზანსაც შეადგენს: „პალესტინაში მიწის სამუშაო კოლონიების დასაარსებლად ხელის შეწყობა და ებრაელებში ეროვნულ თვითშეგნების შეტანა შემდეგის საშუალებებით: შესწავლა ებრაელთა ისტორიისა და ლიტერატურისა და ძველ ებრაული ენის სალაპარაკო ენად გარდაქცევა“. როგორც ხედავთ, სიონიზმის საძირკველი და იმედი სწორედ აქ არის ჩამარხული. აქ არის მისი მთავარი ღერძი ე.ი. ებრაელებში ეროვნული თვითშეგნების შეტანისა. და, როდესაც ამ მიზანს მიაღწევს მსურველი, მაშინ გადასახლებაც ლოლიკურად და ბუნებრივად უნდა მოხდეს, რადგანაც ის შეგნებაც განმტკიცდება, რომ სამშობლოს მოკლებული ერი ვერასოდეს ვერ გახდება საერთაშორისო სამართლის თვალში დამოუკიდებელ სოციალურ არსად. და, თუ გადასახლება ბუნებრივად არ მოხდა, მაშინ ერთნი თვით ნავლენ, მეორენი მათ გაჰყვებიან, მესამენი მოხიბლულ იქნებიან, ხოლო მეოთხეებს ძალით წაიყვანენ“. ჯერ ბაზოვს არ უთქვამს ჩვენთვის პირდაპირ გადასახლდითო, სამაგიეროდ ნიადაგს იმზადებს საიმისოდ. გვარნმუნებს, რომ ჩვენც ებრაელები ვართ და არა ქართველი ისრაელები. ცდილობს შემოიტანოს ჩვენში ებრაული ეროვნული იდეა, შეგვასწავლოს მათი ისტორია, ლიტერატურა. ამ მიზნის მისაღწევად კი, ვიდრე შეეძლო, სწველა მან ქართული პრესა. ბოლო დროს კი, როდესაც დაინახა, თუ რა ძნელია ხალხის ყინულზედ გაცურება, ბუნებრივი ხერხიც გამოუნახავს. ნორჩ ბავშვებს იგდებს ხელში (ვითომდა რჯულის სანავლებლად) იეშიბებში და თალმუდ-თორებში და ასწავლის მათ ძველ ებრაულ ენაზედ ლაპარაკსა და წერა-კითხვას. ამისთვის კიდევ მიუწვე-

ვია ონში (ქუთაისში არა გაუვიდა რა) ვილაც რუსის ებრაელი, რომელიც პირნათლად ასრულებს ნაკისრებ მოვალეობას. ესეც რომ იქით გავუშვათ, თვით რაბინის წერილიდგან ამოვიღოთ ციტატა, სადაც ჩვენი ობსკურანტი „ხმამალლარჩ“ კი იძახის: „ამ ნაირი სიონისტი მეც გახლავართ და ძალიანაც მახარებს პალესტინის აყვავება დევნილ ებრაელების იქ მომწყვდევა“-ო. ვისაც კი სიონისტების პროგრამა ნაუკითხავს, დამერწმუნება, რომ სიონიზმი „ასეთნაირია“ და არა ისეთნაირი, ერთნაირი და არა სხვანაირი. ეს თვით რაბინმაც კარგად იცის და ჩვენს თვალების ახვევას ლამობს, მაგრამ რას გაანწყობს, როდესაც ჩვენ ვიცით, რომ „წყალ-ნალეზული ხავსს ეკიდებოდაო“. თუ ჩვენ იგივე რუს-ამერიკის ებრაელობა ვართ, მამ მათთან ერთად უნდა გადავსახლდეთ. ინგლისისა და იტალიის ებრაელობა, თქვენც გცოდნიათ, რომ სრულის უფლებებით არიან აღჭურვილნი და ფრიად მალაღი და პასუხსაგები ადგილებიც უჭირავთ სახელმწიფოში. მამ იტალია-ამერიკა-ინგლის-საფრანგეთის ებრაელობამ, როგორც უფლებრივად გათანასწორებულმა ფეხიც არ უნდა დასძრან იქიდან, არა? ხედავთ, ისეთ ულოლიკობამდისაც კი მისულხართ, რომ თქვენს ნათქვამს თქვენვე აბათილებთ! ამას გარდა, კიდო რაღაც გაუგებარი რჩება ჩემთვის სიტყვა „დევნილი“. თუმცა იძახით კი, რომ საქართველოს ებრაელობას საამისო არა გვჭირს რაო“, მაგრამ განა ჩვენც ისეთივე დევნილი არ შევიქვით, რაც რომ საქართველო რუსეთს შეუერთდა პოლიტიკურად და დაჰკარგა თავის დამოუკიდებლობა და რაც თქვენისთანა მოამაგებმა შავი ყორანივით წამოგვჩხავლეს თავზე: „რუსის ებრაელებსა და თქვენს შორის იოტის ოდენა განსხვავებაც კი არ არისო“? გეყოფათ ბ. რაბინო! კმარა ამოდენა ორჭოფობა! ცოტა არ იყოს, თქვენ თვითონ, როგორც ღვთის მოსამსახურე კაცმა, არ უნდა მისცეთ თქვენს თავს ამოდენა სიყალბის თქმის ნება! ერთი სიტყვით, როგორც ჩვენთვის, ისე მკითხველისათვის აშკარაა, რომ ქართველი ისრაელების რაბინი, ისიც დაბა ონში, სიონისტია. ეს აზრი მარტო მე და ამხანაგ მიხაკოს არ გამოგვითქვამს. ეს სთქვა მთელმა ქართველმა ისრაელობამ და ქართველმა საზოგადოებამაც, უფრო კი მისმა სულიერმა სარკემ - ქართულმა პრესამ, განურჩევლად მიმართულებისა. თუ არ გჯერათ, გთხოვთ შენუხდეთ და ნაიკითხოთ „სახალხო ფურცელის“ №668-ში მოთ-

ავსებული პეტრე მირინაშვილის ფელეტონი „ზოგი რამ“. არც „ახალი კვალის“ მათრახები დაგავიწყდებოდათ უთუოდ (№28). გაზეთ „მეგობარშიაჩ“ შეხვდებით მზგავს რამეს. „საქართველოში“ კი უფრო მეტს, ვიდრე იმას, რომ თქვენ სიონისტი ხართ. მე საზოგადოდ აღარ შევანუხებ პატივცემულ მკითხველს მეტის ლაპარაკით იმაზედ, რომ ბ. ბააზოვი სიონისტია. ბ. რაბინო გინდათ სიონისტი უნოდეთ თქვენს თავს, გინდათ იდიშისტი, გინდ ბუნდისტი, ეს ჩვენთვის სულ ერთია, რადგანაც ზღვა დამალრჩობს თუ ღელე, ხომ კი დამალრჩობს. უმთავრესი საკითხი აქ ისაა, რომ ვართ ჩვენ ებრაელები თუ ქართველები ეროვნებით? აი, აქ უნდა იყოს მთელი ჩვენი დავის შინაარსი ჩასახული და პოლემიკაც ამის გარშემო უნდა ტრიალებდეს.

ი. ხ-შვილი
(შემდეგი იქნება)

„საქართველო“ 1917 №49 3/III გვ. 2-3 ვინა ვართ ქართველი ისრაელები? (გაგრძელება)

ჩვენც პირდაპირ შევუდგეთ ამ საკითხის გარკვევას, ჯერ კიდევ თუ რა არის ერი და დავინახოთ თვალწინ მისი შემადგენელი ფაქტორები. „ერი არის ერთი სოციალური სუპერ-ორგანიზმი ანუ ჰიპერ-ორგანიზმი (ტარდის სიტყვით), შემდგარი ერთგვარ ან მრავალგვარ ეთნიურ და სოციალურ მასალისაგან, რომელსაც შეუძლია ჟამთა ვითარებაში შექმნას ერთი გარეგნულად მოწესრიგებული საერთო ცხოვრება თავის შემადგენელ ერთეულთა, ერთი საზოგადოება ყველა თავისი ორგანოებითა: ენითა, სარწმუნოებითა, ზნეობითა, ხელოვნებითა, სამართლითა და პოლიტიკითა, საზოგადოება განსაკუთრებული ისტორიითა, ტიპითა და თვითშეგნებითა, სრულის ინდივიდუალობითა“. ჩემის აზრით ეს საუკეთესო განმარტება არის ერისა, თუმცა ბევრნაირი თეორიები კი არსებობს ამ საკითხის გამოსარკვევად. უმთავრესი მათში არის ე.წ. „თეორია სუბიექტური შეგნებისა“, რომელიც უმთავრესად დამყარებულია პიროვნებათა თავისუფლებაზე. ეს მე უკვე მქონდა მოხსენებული ჩემს წინა წერილში და აღარ გავიმეორებ მას. მეორე, აგრეთვე მნიშვნელოვანი თეორია უმთავრესად ერის პსიხოლოგიაზედ ემყარება. მესამე კი მათზე არანაკლებ გავლენიანი თეორია არის ე.წ. „თეორია ობიექტური ფაქტორებისა“, მაგრამ არც ერთ ისეთ თეორიაზე მე არა გამიგონია რა, რომელიც ეროვნებას მხოლოდ სარწმუნოებით საზღვრავდეს. და თუ ბ. ბააზოვსა სურს „ახალი“ თეორია შექმნას, ეს სულ სხვა საკითხია და ჩვენც სიამოვნებით მოვისმენთ მას, თუ, რასაკვირველია, ძველებურად კაბალისტიკაზე და სოფისტიკაზე არ იქნება დამყარებული. აქვე მოვიხსენიოთ, შეძლებისდაგვარად, ყველა ის ფაქტორი, რომლითაც ერთი ერი მეორისაგან ისაზღვრება და გავარჩიოთ ისიც, თუ ეს ფაქტორები გვაქვს ჩვენ რუს-ამერიკის ებრაელური თუ ქართული? ამიტომ შევეხოთ ჩვენი რაბინის ექსკურსიასაც მეცნიერების სფეროში, სადაც ის ნავარდობს, როგორც საკუთარ ლოგინ-საწოლში.

თუმცა რასა - ტომი ეროვნებათა დაყოფაში არავითარ როლს აღარ თამაშობს, მაგრამ რაკი ონელ მეცნიერსა ჰგონია,

რომ ტიპი ჩვენი ებრაულია და არა ქართული, ჩვენც ცოტათ შევაჩერებთ პატივცემულ მკითხველის ყურადღებას ამ ფაქტორის გარჩევაზედ. ჩვენ რომ ტიპი ქართული გვაქვს, ამაზედ უკვე გამოსთქვა პატივცემულმა ივანე გომართელმა მეცნიერთა აზრი, მხოლოდ ბააზოვისათვის უსათუოდ ისეთი ავტორიტეტი ყოფილა საჭირო, რომლის გვარიც უსათუოდ ან ოვით უნდა ბოლოვდებოდეს, ან შტეინ-მან-ერ-სკი-თ. დავაკმაყოფილოთ რაბინის სურვილი, მივმართოთ ცნობილ მეცნიერ-ანტროპოლოგ ი. დენიკერის გამოკვლევას.

შეიძლება ჩვენმა მეცნიერმა რაბინმა არც კი იცოდეს, რომ დიდი ხნის შესწავლის შემდეგ გამოირკვა, რომ ებრაული ტიპი არის დოლიქოცეფალური, ე.ი. ისეთი, რომელსაც ადამიანის თავის ქალას ცოტათ თუ ბევრად მოგრძო ფორმა ახასიათებს. დენიკერს კი გამოუკვლევია, რომ ქართველი ისრაელის ტიპი და თავის ქალა სულ წინააღმდეგია და სხვაფერად მონყობილი, ვიდრე ებრაელისა. ქართველის ტიპი არის ბრაქიციფალური - ე.ი. თავის ქალას ცოტად თუ ბევრად მორგვალო ფორმა აქვს. ქართველი ისრაელებიც თურმე ისეთივე უკიდურესი ბრაქიციფალები ყოფილან, როგორც ქრისტიანი ქართველები. მაშ, სადღა ყოფილა, ჩვენო მეცნიერო, „ტიპიური სახის შენარჩუნება“? და რით ყოფილა ივ. გომართელის აზრი უსაბუთო? რაც შეეხება ამერიკელი თუ რუსის ებრაელის ქალის თხოვას, ეს ხომ ღვთის წყალობით არ არის ჩვენში გავრცელებული. ჩვენ პირიქით იმის მოწმენი ვართ, რომ ქართველი ისრაელის ოჯახი სასონარკვეთილებაში ვარდება, როდესაც შიგ რომელიმე უცხო ელემენტი შეიჭრება. ეს იმიტომ ხდება, რომ ქალს ცოლისა არა ესმის რა, იმას კიდევ ქმრისა, დედამთილ-მამამთილს რძლის არა გაეგება რა და უკანასკნელს პირველთა. ამას შედეგათ ის მოჰყვება ხოლმე, რომ ოჯახური მყუდროება და სინყნარე სულ ერთიანად ირღვევა, საბრალო ოჯახი ქარისა და ნიავის მსხვერპლი ხდება. ქარის კი არც შემოტანილი გვინდა და არც გატანილი. უცხო ქალების შერთვის შედეგი უკვე იხილა რამდენიმე ქართველმა ისრაელთაგანმა და უეჭველია გონზედაც მოვიდოდა. ხოლო ბააზოვს კი უნდა მოვახსენოთ, რომ ჩვენ ვილნოში ან სხვაგან რუსეთის იეშიბაებში არ აღვზრდილვართ, რომ უცხო ქალები შევიერთოთ ცოლად. ფაქტებიც ამას გვეუბნება და ამიტომ ამ შემთხვევაშიდაც აჯობებს, თუ სიმართლეს გზას მივცემთ და

თქვენც უკან დაიხევთ, ჩვენო სულიერო და განმანათლებლო მამავ! და თუ ტიპის შენარჩუნებას ან ანტროპოლოგიურ გამოკვლევას, გრძელი წვერისა და კიკინების ტარებაში ხედავთ, მაშინ უნდა მოიტაცოთ ყოველი გრძელწვერა ადამიანი და პალესტინაში გადაასახლოთ. ჯერ, რასაკვირველია, უნდა დააჯეროთ, რომ, რაკი წვერიც გრძელი აქვს, ფეხებიც მოკლე ან ხუჭუჭა თმაც, ის ებრაელია წმინდა წყლისა. მე, და არც დაკვირვებულად თქვენი წერილების წამკითხველს, ეჭვი არ შეგვეპარება იმაში, რომ თქვენ თამამად ჩაიდენტ ასეთ რამეს.

დავიძინოთ პატარა ხანს და ვისიზმროთ ერთი წუთით, ვითომ ჩვენ მოსულები ვიყოთ საქართველოში და სულ სხვა ტიპის ხალხიც. მაგრამ გამოგვეღვიძა და მოგვაგონდა ის ისტორიული კანონი, რომლის ძალითაც უნდა შემუშავებულიყო ჩვენში ქართული ტიპი. რასას რომ ეროვნებათა დანაწილებაში რაიმე მნიშვნელობა ჰქონდეს, მაშინ ქვეყანაზე არც რუსი იქნებოდა, არც ინგლისელი, ფრანგი, გერმანელი ან ქართველი. რომ რასათა სხვადასხვაობა არ ამორებს ერის ერთ ნაწილს მეორისაგან, ცხადია, რადგანაც ერი არა რასიული ინდივიდუალობაა, არამედ სოციალური და ფსიხოლოგიური ინდივიდუალობაც, განსაზღვრული სოციალური ორგანიზმი, რაიც უკვე ერის თავისებურების საფუძველია. ვინ იცის რამდენწაირ რასებისგან შემდგარია ერი. ინგლისელებში, მაგალითად, ბევრი რასათა სისხლი ურევია, როგორიც არიან: ბრიტები, ანგლო-საქსონები, სკანდინავიელი ვიკინგები, დანიელები, გაფრანგებული ნორმანები და სვანი. გერმანელებში გარდა საკუთრისა შერეულია სლავიანური და ფინური სისხლი. რუსებში კიდევ – სლავიანური, ფინური, პაჭანიკებისა (печенеги), სკვითებისა (скифы), თათრებისა და მონგოლებისა. ფრანგებში – გალლებისა, რომაელებისა, გერმანელებისა და სხვათა. ყველა ზემოხსენებული რასიული სიჭრელის მიუხედავად მაინც არსებობს ერი, ერი – გერმანული, რუსული, ინგლისური და ფრანგული. რუსს რომ ჰკითხოთ, მაგალითად, ვინა ხარ შენო, გეტყვით მოკლეთ – რუსიო და არა სკვითის, თათრისა და პაჭანიკის შთამომავალიო, რადგანაც მისთვის სულ ერთია, ვისი მოდგმაა. ვსთქვათ, თუ გინდ, რომ შთამომავლობას ჰქონდეს რაიმე მნიშვნელობა, მაინც თქვენგნით მოყვანილი „საბუთი“ სრულიად გაქარწყლდება, თუ მივიღებთ პროფ. მ. ფიშბერგის ჭეშმარიტ დებულებას. თავის ერთ ფრიად მკაფიოთ და მეცნიერულად

დასაბუთებულ შრომაში. ფიშბერგი ამბობს, რომ „ებრაელებს აერთებს არა საერთო შთამომავლობა, არამედ მხოლოდ რელიგია და დევნისაგან შემუშავებული ყოფა-ცხოვრებაო“. თუმცა სხვა სიტყვებით, მაგრამ ამასვე გაიძახის ჩვენი რაბინიც. აქაც საჭიროა პატრა შეჩერება და დანახვა, რომ მართლა გვაერთებს ებრაელობასთან ქართველ ისრაელებს სარწმუნოება ან დევნისაგან შემუშავებული ყოფა-ცხოვრება თუ არა?

მიღებულია საზოგადოთ ერთგვარი შაბლონი, თითქოს მოსეს მოძღვრების აღმსარებელთა შორის არავითარი განსხვავება იყოს სარწმუნოებრივად. ნამდვილად კი, რამდენადაც მე ამას დაუფკვირდი, ეს სრულიადაც არ არის ასე. შეიძლება ჩემი დაკვირვება ცოტა ზერელეც იყოს, მაგრამ მაინც გავუზიარებ პატივცემულ მკითხველს ჩემს მოსაზრებას.

თუ პრინციპიალურად დავსვით საკითხი, რასაკვირველია, რელიგია ყველას ერთი გვაქვს არა თუ ისრაელებს, არამედ მართლმადიდებელთა და კათოლიკეთაც. ხოლო თუ საქმე ისაა, რომ როგორც ყოველ რჯულში, აქაც განსხვავება ცერემონიალურსა და გარეგნულ წესრიგში სჭარბობს. მეტი განსხვავება არც ქრისტიანთა რჯულში მოიპოვება. ეს კი ბევრ რაშიმე გამოიხატება, როგორც, მაგალითად, მიცვალებულის დაკრძალვაში, მისი სულის მოხსენებაში, ქორწინების წესრიგში, ბავშვის ნათვლაში და სხვა. არ დავივიწყოთ აქ ის ჭეშმარიტება, რომ ადამიანის ცხოვრებაში დაბადება, ქორწილი და გარდაცვალება სამი უმთავრესი მომენტიაგანია; ისეთი მომენტებია, რომელნიც მხოლოდ ერთხელ მოხდებიან და ისიც მთელის ცხოვრების გზას მიმართულებას აძლევს. ამ სამ უმთავრეს მომენტს მიაქცია რელიგიამაც უმთავრესი ყურადღება და აქვე უნდა გამოიხატებოდეს მისი სული და გული, მისი შინაარსი. ამაზედ ქვევით უფრო გარკვევით მოგახსენებთ, სადაც ჩვენს ზნე-ჩვეულებაზედ მექნება ლაპარაკი, ჯერ კი გაკვრით შევეხოთ მას.

ასე, რომ, ეჭვს გარეშეა, ღმერთი, როგორც ჩვენთვის, ქართველ ისრაელებისათვის, ისე რუს-ამერიკის ებრაელებისათვის ერთია, ხოლო ამ ღვთის სამსახურისთვის ჩვენ სხვადასხვა საშუალებანი და ფორმანი ამოგვიჩვენია, როგორც ფორმათა სხვადასხვაობას ქრისტიანებშიც ვხვდებით. ქრისტიანია როგორც მართლმადიდებელი, ისე კათოლიკე, გრიგორიანი, ევანგელისტი და სხვა. გერმანელები, მაგალითად, პროტესტანტებიცა და კა-

თოლიკენიც არიან. პირველნი თუმცა სჭარბობენ მეორეთ, მაგრამ მცირერიცხოვან კათოლიკეთ ისეთივე უფლება აქვთ გერმანელი უწოდონ თავიანთ თავს, როგორც მრავალრიცხოვან პროტესტანტებს, რადგანაც ერთსაც და მეორესაც ბევრი ისეთი ფაქტორები აქვთ საერთო, რომელთაც ვერავითარი სარწმუნოებრივი სხვადასხვაობა ვერ დაფარავს. აი, სწორედ ეს ფაქტორები ქმნიან ეროვნულ ერთობას, თვითშემეცნებას. ჩვენ კი, ქართველ ისრაელებს, როდი გვიმლიდა ხელს ქართველ ეროვნებას ვეკუთვნოდეთ. ის გარემოება, რომ წმინდა სალოცავი ენა (თუმცა გაუგებარი, როგორც ლათინური ენა კათოლიკეთათვის), წმინდა მინა (ჩვენთვის იერუსალიმი, კათოლიკეთათვის ლურდი), წმინდა თორა (მუსულმანებსაც აქვთ წმინდა ყურანი, არაბულ ენაზედ დანერილი), წმინდა რელიგიური ადათები და სხვა რამეები გვქონია? მამ ანიც როგორღა შეგვიშლის ხელს, როდესაც ცივილიზაციისა და პროგრესის საუკუნეში ვსცხოვრობთ? წავიდა უკვე ის დრო, როდესაც სასულიერო წოდების პირნი მეფობდნენ, დათარეშობდნენ ხალხთა სულსა და გულში. წავიდა ის დრო, როდესაც ხახმები და რაბინები ქურუმნიც იყვნენ, „მეცნიერებიჩ“, უზენაესი მსაჯულნიც და მეფეების უფლებებითაც აღჭურვილნი. ასპარეზი დაიცალა მათ მიერ და საღმა პრაქტიკულმა მიმართულებამ დაიჭირა იგი. ფანატიკოსები რომ არ ყოფილიყვნენ, შეიძლება არც ისეთი კაცთმოძულეობა გამეფებულიყო ქვეყანაზედ.

მამ ასე, ჩვენ, ქართველ ისრაელებს, ისიც სეფარადებს რა საერთო უნდა გვქონდეს რუსის ებრაელებთან - აშქენაზებთან: არავითარი სრულებით. მაგალითისათვის შორს არ წავალთ. ქუთაისში რამდენიმე ათეული რუსის ებრაელის ოჯახი სცხოვრობს (სხვათა შორის, ერთი მაგალითიც არ გვინახავს, რომ ქართველ ისრაელს რუსის ებრაელის ქალი შეერთოს, ან გაეთხოვებინოს მათზე ქუთაისში), რომელთაც არავითარი დამოკიდებულება ჩვენთან არა აქვთ. არაფერს ვიტყვით კულტურულ, ეკონომიურ თუ პოლიტიკურ დამოკიდებულებაზედ. ასე განსაჯეთ, სარწმუნოებრივი დამოკიდებულებაც კი არ არსებობს ჩვენს შორის. მათ საკუთარი სალოცავი აქვთ, ჩვენ კი ჩვენი. ისინი თავისებურად ლოცლობენ, ჩვენ კი ჩვენებურად. კავშირი კი არა და საშინელი შური და მტრობაც კი არის ჩამოვარდნილი ჩვენსა და მათ შორის. აი სად ინახება ფსიხოლოგიური სხვადასხვაობა, სულიერი განსხვავება, ხასიათთა სხვაგვარობა! ჩვენ მათ ვერ ვიცნობთ

და ისინი კიდევ ჩვენა. ამნაირად, თუ კი ახლო მცხოვრებ რუსის ებრაელებთან ვერ შევკავშირებულვართ, როგორ გნებავთ, რომ გადამითელებთან ძმობა-ერთობა ჩამოაგდოთ! ასეთი ყოველგვარი სარწმუნოებრივი განსხვავება არა თუ ქუთაისში არამედ სხვაგანაც არსებობს; ბაქოშიც კი თქვენ წარმოიდგინეთ, იმისდა მიუხედავად, რომ 20-30 მეტი ქართველი ისრაელი არ მოიპოვება, მაინც განცალკავებული სალოცავი ჰქონიათ ქართველ ისრაელებს და არ ეკარებიან რუს ებრაელებს.

ახლა თავის თავად იბადება ის კითხვა, თუ რით უნდა აიხსნას ეს მოვლენა? მიზეზი აქ იგივეა, ჩემის აზრით ე.ი. როგორც სარწმუნოებრივი, ისე ეროვნული სრული და არსებითი განსხვავება ჩვენსა და ებრაელებს შორის. ნუ ჰგონია ბევრს, რომ ეს ჩვენი კულტურულად ჩამორჩენის ნიშანი იყოს. ჩვენში ცოტაოდენი გაკულტურებული ნაწილიც მოიპოვება, მაგრამ ვერც გაკულტურებას უშველნია და განხეთქილება მაინც განხეთქილებად დარჩენილა, მიუკარებლობა მოუკარებლობად და შეუთვისებლობა შეუთვისებლობად. რასაკვირველია, აქ ვერ ვიგულისხმებთ ისეთ ფაქტს, რომელიც სარეკლამოდ და სადემონსტრაციოდ იქნება ჩადენილი. ამნაირად, ფაქტები თავის თავად ღალატობენ და ვერც ბააზოვის ერთად ერთ იარაღს - რელიგიას ვერა გაუჭრია რა.

ი. ხ-შვილი
(შემდეგი იქნება)

„საქართველო“ 1917 №50 4/III გვ. 3 ვინა ვართ ქართველი ისრაელები? (გაგრძელება)

რაც შეეხება ჩვენს დევნისაგან შემუშავებულ ყოფა-ცხოვრებას აქ უფრო მნიშვნელოვანი და მარტივი განსხვავება იჩენს თავს, თუ მივიღებთ მხედველობაში ებრაელთა სახელმწიფოს დაქსაქსვისა და დანგრევის ისტორიას.

როგორც ყველას მოეხსენება, იერუსალიმი 70 წ. ქ.შ. იქნა დარბეული და ამ დროიდან ე.ი. ებრაელთა სახელმწიფოს მოსპობის დღიდან, იწყება მათი დედამიწის ზურგზე დაფანტვა - ეგ.წ. დიასპორა.

ამ დღიდან ებრაელთა ცხოვრება და ისტორია 5 უმთავრეს ეტაპად იყოფა: 1) პირველი ეტაპი ანუ პერიოდი, რომელსაც გარდამავალი პერიოდი ჰქვია, გრძელდება 70-დან 900 წ-მდე ქ.შ. ამ პირველ პერიოდში შეიქმნა თალმუდი. 2) მეორე პერიოდი იწყება 900 წლიდან და მოდის 1200 წ-მდე. ამ პერიოდის განმავლობაში ცენტრი იუდაიზმისა აღმოსავლეთიდან დასავლეთისაკენ გადაადის და ჰქვია ფრანკო-ესპანური პერიოდი. 3) მესამე პერიოდსა ჰქვია პერიოდი რელიგიური დევნა-შევიწროებისა და გრძელდება 1200 წლიდან ვიდრე 1500-მდე. მათი საცხოვრებელი ბინა – ინგლისი,საფრანგეთი, პორტუგალია, ესპანეთი იყო და აქ საშინელ დევნას განიცდიდნენ. 4) მეოთხე პერიოდი (1500-1750 წწ.) ცნობილია, როგორც მათის მატერიალური და გონებრივი ჩამოქვეითების პერიოდი. მესამე პერიოდსა ანუ ინგლისისაგან და სხვათაგან დევნის დროს ებრაელები გადმოეხიზნენ უმთავრესად გერმანიაში, ავსტრიაში და პოლონეთში. 5) როდესაც აქაც მათ ისეთივე უბედობა ენიათ, იწყეს რუსეთისაკენ წამოწევა, თუმცა ეს უწინაც ხდებოდა, ფრიად მცირე მასშტაბით. ეს მეხუთე პერიოდი 1500 წლიდან დაწყებული ჩვენს დრომდის აღწევს. ეს ახლო წარსულის საქმე არის და უმრავლესობისთვის ნათელიც. ისიც ყველასთვის ნათელია, თუ რა საშინელ მდგომარეობაში იმყოფებიან ებრაელები რუსეთში, ამიტომ ამაზედ არაფერს ვიტყვით. ამ მოკლე მოხსენებიდან მკითხველი ნათლად ხედავს, რომ ებრაელების დევნის პროცესი სწორედ იერუსალიმის წარტყვევნის შემდეგ დაიფანტა ებრაელის ერი, და განვლო სულ 19 საუკუნემ (1846 წელმა). მაშასადამე ჩვენ, ქართველ ისრაელებს, თუ კიდევ წარმოვიდგენთ, რომ მოსულნი ვართ საქართველოში,

არ განგვიცდია დიასპორის დაფანტვის საშინელება, რადგანაც ისტორიკოსთა და მემატრიანეთა გადმოცემით, თითქმის 30 საუკუნეა მას შემდეგ, რაც საქართველოში ვისხენებით და ვარსებობთ. სხვათა შორის, არც მოძმე ქართველნი მოსულან მაინც და მაინც ჩვენზე ადრე საქართველოში. ისიც კარგად ვიცით, რომ თუ კიდევაც გადმოსახლებულვართ ისიც არა დევნისა და შევიწროების შედეგად, არამედ სულ სხვა მიზეზების გამო.

მამასადამე, არც განსაკუთრებული ყოფა-ცხოვრება შემუშავებოდა ჩვენში. აქედან ლოლიკური დასკვნაც ერთია: არც ამ მხრით გვექონია ქართველ ისრაელებს რუს-ამერიკის ებრაელობასთან საერთო და ბაზოვის მუშტი სწორედ რომ ჰაერში ყოფილა მოქნეული.

სამაგიეროთ, ყოველ დარგში ირკვევა, რომ ქართველებთან უფრო მჭიდრო კავშირი გვაქვს, როგორც ისტორიული, ისე ფსიხოლოგიურიცა და ნათესაობრივიც .

ჩვენ ვიცით, რომ ქართველთა ძველი ტომები ასსურეთისა და ბაბილონის მეზობელ ტერიტორიაზედ სახლობდნენ და იქიდან კიმბრების შემოსევამ იძულებული გააჰხადა ჩვენი წინაპრები ჩრდილოეთისაკენ დაეხიათ და შავისა და კასპიის ზღვებს შუა დასახლებულიყვნენ. ამაზე უფრო მნიშვნელოვან ფაქტებს გვაძლევს ისტორია, სახელდობრ იმას, რომ ძველი ქართველები, ჩვენი წინაპრები, კოლხებად იწოდებოდნენ და ჰეროდოტეს გადმოცემაცა და სხვა მრავალი წყაროებიც გვეუბნებიან, რომ პირის სახის ფერი კოლხებს მუქი ჰქონდათ და თმები კი ხუჭუჭი; იცავდნენ წინა დაცვეთის წესსა, ვაჭრობითა და სელის წარმოებით საქმობდნენ და ამუშავებდნენ ამ სელსა ეგვიპტურს და არა ბერძნულ ყაიდაზედ. თუ ამ ისტორიულ ფაქტებს ცოტათი ჩაუკვირდებით, ბევრ რასმე საგულისხმოს ამოვიკითხავთ აქედან: 1) საქართველოში ჩვენი გადმოსახლების დრო თითქმის ისეთივეა, როგორც ჩვენი თანამოძმე ქრისტიანების დასახლების ხანა იყო 30 საუკუნის წინეთ. 2) ჩვენცა და ჩვენი თანამოძმე ქართველებიც დაახლოებით ერთი და იმავე ტერიტორიიდან ვართ მოსულნი. მამასადამე, სისხლის ნათესაობაც უნდა არსებულებიყო, რასაც უფრო ნათლად ჰეროდოტეს მატრიანე და გადმოცემა გვიმტკიცებს, რომ კოლხები, რომელთა მოდგმაც, აწინდელი ქართველობა არის, წინადაცვეთის წესს იცავდნენ და მათ წარმოებას ეგვიპტური გავლენის დალი ერტყა. ვინც განგებ თვალებს არ დაიბრმავებს, მისთვის ადვილი გასაგებია, როგორც

მეცნიერულის-ანტროპოლოგიურის, აგრეთვე ისტორიულის გამოკვლევით, რომ ჩვენსა და სხვა მორწმუნე ქართველთა შორის არავითარი რასიული ანუ ტომობრივი შთამომავლობითი განსხვავება არ არსებობს. ასე რომ ჩვენი მოკამათენი ამაოდ დაძვრებიან წინააღმდეგის დებულების დასამტკიცებლად, თუ გინდ მარტო იმ თვალსაზრისითაც, რომ რასიულ სხვადასხვაობა არ აბრკოლებს სულიერ, ეროვნულ ერთობას. და თუ სწეროთ მხოლოდ იმიტომ, რომ სწეროთ და თქვენზედ ხალხი აალაპარაკოთ, ან ყალბი ცნობები და ცრუ მეცნიერული, დახავსებული აზროვნება განავითაროთ, მაშინ სხვა საქმეა.

ი. ხ-შვილი

მიხეილ (მიხაკო) ხანანაშვილი

დაიბადა 1888წ. ქ. ქუთაისში. დაამთავრა ქუთაისის პირველი დანყებითი სამოქალაქო სასწავლებელი, შემდეგ ოქროს მედლით თბილისის კომერციული სასწავლებელი. სწავლობდა ტომსკის უნივერსიტეტში, რომლის დამთავრება ვერ მოახერხა პირველი მსოფლიო ომის დანყების გამო. ჩამოვიდა საქათველოში და სწავლა დაიწყო თბილისის უნივერსიტეტის სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტზე. ოთხი წელი სწავლობდა გერმანიაში, საიდანაც მთავრობასთან ერთად წავიდა ემიგრაციაში საფრანგეთში. დაბრუნების შემდეგ დაიწყო სამეცნიერო-პედაგოგიური მოღვაწეობა პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში ქიმიური ტექნოლოგიის ფაკულტეტზე. 1969წ. დაჯილდოვდა საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის საპატიო სიგელით. გარდაიცვალა 1972წ.

3. მიხაკო ხანანაშვილის წერილები

„სახალხო ფურცელი“ 1916 №706, 26/X გვ. 3 ქართველი ებრაელები (ბააზოვის წერილის გამო)

ონის რაბინი სწერს ჩვენზე: „მათაც მოუძებნიათ „საბრალო სარწმუნოება“, გახვეულან მის ტყავში და იძახიან: სარწმუნოება კი წმინდათა გვწამსო“... „სარწმუნოება მას წმინდად მიაჩნია, მხოლოდ ეროვნებით კი ქართველია.“

როცა სარწმუნოების სინმინდე-სიმტკიცეზე ვლაპარაკობთ, ჩვენ ვგულისხმობთ იმას, რომ ჩვენც ისევე შეურყევლად დავრჩებით ჩვენს რჯულზე, როგორც მტკიცეთ შეინახეს ის ჩვენმა მამებმა და არ შევცვლით ქრისტიანობაზე, თუ მაჰმადიანობაზე! პირიქით, ჩვენ შევეცდებით შეგნებულად, მეტის მოწინებით და პატივისცემით მოვეპყრათ ჩვენს რჯულს, რათა გამოვიწვიოთ მისადმი მეტი პატივისცემა აგრეთვე დანარჩენ ქართველები-

საგან. რაც შეეხება ჩვენს ქართველობას ე.ი. ეროვნულ-პოლიტიკურ მისწრაფებას, მსოფლ-მჭვრეტელობას და შეხედულებას, ნება გვიბოძეთ შეგნებულად, ჩვენი ისტორიულ წარსულის მიხედვით, ანმყოს და მომავლის გათვალისწინებით, თავისუფლად გამოვსთქვათ ჩვენი სულისკვეთება და სპეციაკი რწმენა!

თუ სარწმუნოება არის ჭეშმარიტება, გულის სინრფელე, სულის სისპეტაკე, მოყვასისადმი სიყვარული, სიმართლე, ზნეობა და სხვა, ერთის სიტყვით, ჩვენის წინასწარმეტყველის მიერ ბოძებული ათი მცნების შინაარსი, მაშინ ჩვენმა პირადმა ნაცნობებმა სთქვან - გვაქვს ჩვენ სარწმუნოება, თუ არა. ხოლო თუ სარწმუნოება არის მტკაველი წვერის ტარება, ანაფორაში სიარული და სხვა გარეგნული ფორმალობა, მაშინ ნურას უკაცრავად, მე-20 საუკუნეში ხელი ვერ მოგინეროთ ამისთანეებზე!..

ვაფრთხილებთ სულიერ მამას, თავი დაანებოს ჩვენს წმინდათანმინდაზე ირონიით წერას!!

„გამოგონილი აზრის“ წიმუშს ჩვენ ვხვდებით ბააზოვის უკანასკნელ წერილშიდაც, სადაც გვანერს, ვითომც ჩვენ გვითქვამს: „ჩვენ ქართველები ვართ, ებრაელობასთან არაფერი გვაქვს რა და ყოველი ებრაელური ენა თუ კულტურა ჩვენთვის უცხოაო“.

ამ წინადადებაში პირველი ნახევარი მოჭორილია!

ნამდვილად აი რასა ვწერდით: „სახალხოს“ 625 ნომერში: „მართალია, ჩვენ, ქართველ ისრაელებს იმ 14 მილიონ ებრაელთან გვაქვს ერთი სარწმუნოება, მაგრამ ნუ თუ რჯულთა ერთობა გვაიძულებს უარყვოთ ჩვენი ისტორია, ჩვენი წარსული, ვულაღატოთ ჩვენს დედა-ენას, ჩვენს სამშობლო-საქართველოს? (რომელმაც ჩვენ ნამდვილი დედობა და არა დედინაცვლობა გაგვინია!),“. რაც შეეხება წინადადების მეორე ნაწილს, აქაც ორჭოფობაა.

ადამიანი თუ ჟინმა და ახირებამ შეიპყრო, მაშინ ველარაფერი მანქანებით ვერ მოარჯულებთ. ასეა აქაც. აქ მისი განმეორებით მტკიცება, რომ ჩვენი დედა-ენა ქართულია, წყლის ნაყვად მიგვაჩნია, მაგრამ ბააზოვს რად დაავინყდა, რომ ის თვითონ ხშირად სწერდა და არწმუნებდა ქართველ საზოგადოებას, რომ მისი მშობლიური ენა ქართულია?..

კულტურის შესახებ კი შემდეგს ვიტყვით თუ „კულტურა“ არის იგივე „თორა“, ე.ი. რჯული, როგორც ბააზოვი ამბობს,

მაშინ ჩვენ ვიძახით „პას“!, რადგან ჩვენი გაზეთი არის სოციალ-პოლიტიკურ-ეკონომიურ და არა რელიგიური ორგანო!

მხოლოდ თუ „კულტურას“ მივანიჭებთ, როგორც მიღებულია საზოგადოდ, საერო ხასიათსაც, ე.ი. ევროპიულად და არა ბუშმენურად შევხედავთ, მაშინ ვერავინ უარჰყოფს, გარდა ბააზოვისა, რომ ქართველ ისრაელებს აქვთ შესისხლხორცებული ქართული კულტურა.

ამის მაგალითებს შევხვდებით ყოველ ფეხის ნაბიჯზე - დანყებული გარეგნული ტანისამოსისაგან, ვიდრე უმაღლეს გრძობა - იდეალამდის.

ჩვენი ქართული კულტურის ფსიხოლოგიის საილუსტრაციოდ მოვიყვანთ შემდეგ მაგალითებს:

პირველი, - ერთი ჩვენი დიდი მამა რაბინი ბრძანებულა იერუსალიმში „ნაკურთხი“ ადგილების დასათვალიერებლად. იქ ის ვერ შეჰგუებია ვერც „რუს-ამერიკის და ვერც თვით პალესტინის ებრაელებს“ და ბოლოს უნახავს მოხუცი ქართველი ისრაელი და მასთან მოუკალათნია.

მეორე, - ავიღოთ ქართველი ისრაელი ვაჭარი, რომელსაც ცალ ხელში თორა უჭირავს, მეორეში კი არშინი; ვსთქვათ მოხვდა ეს ვაჭარი რომელიმე უცხო ქალაქს - საზღვარგარედ, ან რუსეთში; აბა იგრძენით, როგორი სიამოვნების ყრუანტელი გაურბენდა მას ტანში, რომ უცხო ალაგას ის შეხვედროდა ჩოხაში გამოწყობილს და მშობლიურ ენაზე მოლაპარაკე ქართველს.“

მესამე, - ავიღოთ ეხლა ჩვენი მოსწავლე ახალგაზრდობა, - ბააზოვის მიერ „ასიმილიატორებად“ მონათლული. ერთი ასეთი ამხანაგი საზღვარგარეთიდან გვწერდა, რომ ის იქ ვერ დაუახლოვდა და ვერც ერთის მხრით ვერ მიეკედლა ვერც რუსის, ვერც გერმანიის ებრაელებს, ისევე, როგორც თვით რუსებს თუ გერმანელებს. დაბოლოს გამოუძებნია ორი ქართველი და მათთან შეუდგენიათ პატარა ქართული ახალშენი (კოლონია).

ასევე ხდება რუსეთის უნივერსიტეტებში: ეს ქართველი „სრული ასიმილიატორები“ მონაწილეობენ ქართულ მეცნიერულ წრეებში, ნეგრებად შედიან ქართულ ეროვნულ-კულტურულ-ეკონომიურ ორგანიზაციებში - სათვისტომოებში. რისთვის? - იმისთვის, რომ ერთია მათი ინტერესები, ეროვნული იდეალი, პოლიტიკური მისწრაფება და მიზანი. ვერ წარმოგვიდგენია გათ-

ვითცნობიერებული ქვემარტი ქართველი ისრაელი, რომელიც ხელს არ უწყობდეს სამშობლოს აღორძინებას და არა ჰხარობდეს მისი ბედნიერებით!

ვნახოთ ეხლა, ამ სიტყვის „ასიმილატორის“ ხმარებაშიც ხომ მისავით არეუ-დარევა არ მოხდა?

1. დედა-ენა, ე.ი. მშობლიური ენა ჩვენი - ქართულია, რათა? - პასუხი იხილეთ ჩვენს წინა წერილებში. აგრეთვე იხილეთ სამ-გლოვიარო დეპუტეები აკაკის დამარხვაზე, სადაც „არა-ასიმილიატორი“ დეპუტაცია, შემდგარი რაბინ ელუაშვილისაგან, ა. ელიგულაშვილისაგან და შ. იაყოზაშვილისაგან აცხადებს მთელი ქართველი ისრაელების სახელით, რომ დედა ენა ჩვენი ქართულია და სამშობლო საქართველოა.

დღეიდან გაჩენისა ქართული ენა იყო ჩვენ მშობლიურ ენად, დღეს კი ხელი უნდა აგვალეზინონ მასზე. ჩვენი დედები სურთ აიძულონ, რომ ნაცვლად ქართული ნანასი დამღერონ თავიანთ შვილებს სიონისტ - ბიალიკის აკვნის სიმღერა.

ეს გახლავთ წადილი ჩვენი გადაგვარებისა. ჩვენი ძველი მემატიანენი და თვით ჰეროდოტე მონშობენ, რომ საქართველოში ებრაელები სცხოვრობენ ძველის დროითგან; მერე ნაბუქოდონოსორ მეფის (მე-VI საუკუნე ქ.წ.) და იმპერატორ ტიტეს (I ს. ქ.შ.) დროს მრავლად მოსულან. ამის შემდეგ საქართველოს წარმართობისას თუ ქრისტიანობისას, ჩვენ აქ ვსცხოვრობთ მკვიდრად, მშვიდად, შეუვიწროებლად. არავის აუძულებრივართ მიგვეტოვებინა ეს ღვთისნიერი, სათაყვანო, სადიდებელი ქვეყანა - ჩვენი საყვარელი სამშობლო საქართველო!

აიღეთ სხვა ჩვენი ერთ-მერჯულენი: რუს-ამერიკის, პოლონეთ-გერმანიის ებრაელობა; თვალი გადაავლეთ მათ ბედშავ ისტორიას და დაინახავთ, რომ მათ თავის სიცოცხლეში ბევრი, ძლიერ ბევრი უმოგზაურნიათ, და, რა გასაკვირველია, რომ მათ ვერ ეყვარებათ ჩვენსავით მაღლიანი დედა-სამშობლო!

მრავალ რამესთვის უნდა გვიყვარდეს ჩვენ სამშობლო საქართველო. ბევრ რამესთვის მივაჩნდეთ ჩვენც მოძმე ქართველებს...

ასე იყო, სანამ ქართველი ერი და ჩვენც მათში არ გავიმსჭვალენით უცხო გრძნობით და შეხედულებით; ასე იყო, სანამ, ჩვენდა სავალალოდ, არ დაჰკარგა ქართველმა ხალხმა პოლიტიკური დამოუკიდებლობა, არ დაქვეითდა ეკონომიურად... მაგრამ

ეს არ ყოფილა თურმე საკმარისი; ეხლა თვით ჩვენში, ჩვენს ოჯახში გაჩნდა მატლი, რომელიც ღრღნის ჩვენი ხალხის სხეულს, „დაუძღურებულ“ ლომს ნიხლსა ჰკრავენ. ურცხვად, მუხთლად გაიძახიან: რის საქართველო, რის სამშობლო! „ჩვენი სამშობლო „წმინდა ქალაქი“ ქანაანია, რადგან იქ მივიღეთ სარწმუნოებაო“. სასაცილოდაც არა ჰყოფნით ზოგიერთებს სიტყვა „ქართველთ ისრაელი“ და „ასიმილიატორების“ თუ „არა ასიმილიატორების“ ზემოდ ნახსენები დეპუტაციის მიერ გამოგონილი „სამშობლო ჩვენი საქართველოა.“

ჩვენ კარგად გავეცანით ბააზოვის წერილებს, აზრებს, ზრახვებს და მის ჩვენში მოღვაწეობას.) სწორედ ამიტომ იძულებული გავხდით, დროზე ხმა ამოგველო, თორემ, ვაი თუ ყველას „შეეგნო“ ქანაანის პოლიტიკური სამშობლოობა და დაეწყით მზადება-აბარგება?! მაშინ სად უნდა დატეულიყვნენ 14 მლნ ებრაელობა ერთ მუჭა პალესტინაში? ხეებზე ხომ ვერ იცხოვრებენ!

ეს გახლავთ გაუტანლობა, ორგულობა ჭეშმარიტ სამშობლოსადმი... რამდენად ადამიანი დაბლა სდგას განათლებით და დაქვეითებულია კულტურულად, იმდენად უფრო ვინრო და განსაზღვრულია მისი მსოფლმხედველობა, იმდენად უფრო მძლავრი და საშიში ხასიათი აქვს მისთვის სარწმუნოებას, „იმდენად მეტ ღირსშესანიშნავია ხსენება „წმინდა ქვეყნისა“; მხოლოდ რამდენადაც ადამიანის გონება გახსნილია, ტვინი და აზროვნება განვითარებულია, იმდენად უფრო მაღალია მისი პატრიოტული სული და გრძნობა, მამულისადმი სიყვარული, პოლიტიკური იდეალი, მიზანი...

ჩვენ კარგად ვიცით, რომელს უფრო ჩემულობს ჩვენი მოპირდაპირე – აზროვნების სიუძღურეს თუ პოლიტიკურ „სიონიზმს“.

მიხაკო ხანანაშვილი
(შემდეგი იქნება)

„სახალხო ფურცელი“ 1916 №707, 27/X გვ. 2-3
ქართველი ისრაელები
(ბააზოვის წერილის გამო)

3. მესამე დიდი ნიშანი, რომელიც ამტკიცებს ვითომცდა ჩვენს „ასიმილიატორობას“, გახლავთ ჩვენი ქართული ზნე-ჩვეულება და ხასიათი.

„სამშობლოს“ №429-ში რაბინი სწერდა: „ისრაელის ჩვეულება ნამდვილ სჯულივით არისო - ამბობს თალმუდი - და იმ ჩვეულების შემშლელი სარწმუნოებას არღვევსო“, აქ, უეჭველია, ონის რაბინი ჰგულისხმობს ისეთ „ჩვეულებებს“, რელიგიურ ადათებს, როგორცაა წინდაცვეთა, შაბათის წმინდად შენახვა და სხვა და სხვა. მაგრამ, თუ ამ ფაქტორის გარჩევას და მტკიცებას მივცემთ მეცნიერულ ხასიათს, როგორც საზოგადოთაა მიღებული, ე.ი. გარეშე ფანატიზმისა და რელიგიური შემეცნებისა, მაშინ ყველაც უნდა დაგვეთანხმოს, რომ ზნე-ჩვეულება და ხასიათი ჩვენი - ქართულია.

„რამდენიმე ათასი წელიწადი სხვა ქართველებთან ერთად სცხოვრობდნენ, საგლეხო ნოდებაში შედიოდნენ, უფლებრივად სრულიად შეუზღუდავნი, - იმფერ შეთვისდნენ და შესისხლხორცდნენ, რომ ისრაელი-ქართველი განსხვავდება მეზობელ ქრისტიან-ქართველისაგან მხოლოდ სარწმუნოებით.“ - ხშირად შეხვდები“ ასეთ დასკვნას რუსეთის მთავრობის წრეებშიდა თუ დღეს ბააზოვი ცდილობს მოგვახვიოს ქართველ-ისრაელებს თავზე რუს-ამერიკის ებრაელების ზნე-ჩვეულება და ხასიათი, ეს უნდა მიენეროს მის ახირებულ სურვილს ჩვენი და სხვა ხალხში გათქვეფისას...

თავს ვანებებთ ჩვენი სხვა ქართული ეროვნული ნიშნების აღნუსხვას (კულტურის, მისწრაფების და სხვა) და დავასკვნით, რომ მშობლიური ენის დაგმობა, დაუნდობლობა, განზე გადგომა ღვიძლი დედა საქართველოსი და წადილი (ჩვენი უფლებების უკუგდებით) ჩვენი რუს-ამერიკის ებრაელებში გათქვეფისა, არის ნიშნები, რომლებიც ახასიათებს ყოველ გადამგვარებელ-ასიმილიატორს.

ამისთვის ვუბრუნბთ სულიერ მოძღვარს ამ მედიდურ სიტყვას და მოვუწოდებთ, რომ თუ სადმე, უცხო ქალაქში მას, ქუჩაში გამვლელს უბეში ჩაუდეს რაიმი „ჭიანი“ სიტყვა (ასიმილიატორი, ან-

ტისემიტი) აქ, „სამშობლოში“ ჩამოსვლისას წარამარა და უალაგო-
ალაგას ნუ გადმოისვრის!

--- : ---

ეხლა ვნახოთ როგორ თავისებურად დაარღვია ბ. ბააზოვმა ჩვენ მიერ მოყვანილი ისტორიული ფაქტები (თუ ფაქტი?)

ჩვენ ვსაზღვრავდით ეროვნებას შემდეგი ფაქტორებით: 1. დედა-ენით, 2. სამშობლო-ტერიტორიით, 3. ზნე-ჩვეულება-ხასიათით, 4. კულტურულ-ეკონომიური ერთობით, 5. მიზნით და მისწრაფებით, 6. ჩვენი (ქართველი ისრაელების) ისტორიული წარსულით; ყველა ამის შემდეგ ვწერდით): „ჩვენთვის ყოვლად საკმაოა ზემო აღნიშნული ფაქტორების მიხედვით აღვიაროთ თავი ქართველად ეროვნებით და ისრაელად სარწმუნოებით. მაგრამ არიან ზოგი ისეთი „მაგარი“ და ან ბააზოვისთანა მოაზრე პირები, რომელთაც არ ესიამოვნებათ ჩვენი ქართველობა და, რომელთაც არ აკმაყოფილებთ ჩამოთვლილი ნიშნები ეროვნებისა. ისინი მოითხოვენ კიდევ მეტსა და მეტს, მაგალითად, შთამომავლობას, ე.ი. იმის დამტკიცებას, რომ ჩვენ ოდესმე მიგვიღია ისრაელობა.

უნდა ვსთქვათ, რომ ეს საკითხი მეტად რთული და სერიოზულია; მით უმეტეს ძნელია მისი გამოკვლევა, რომ ჩვენ ძლიერ დაშორებული ვართ იმ ხანას, როდესაც უნდა მიგველო ისრაელობა და არც ბევრი საბუთები უნდა მოიპოვებოდეს ამის დასამტკიცებლად. ეს საკითხი არ ჰგავს არც ქართველ-მაჰმადიანთა და არც ქართველ-კათოლიკეთა საკითხს, რომლების გამაჰმადიანება თუ გაკათოლიკება მოხდა, ასე ვსთქვათ გუშინდინ, ჩვენ თვალნინ. ჩვენი საკითხი კი ათას წლობით არის დაშორებული ჩვენზე და არ ვიცით, როგორ, ვინ და როდის გადასწყვეტს მას.“

მერე მოგვყავდა შემდეგი მასალები: „მერვე საუკუნის ნახევარში (ქ.შ.) ნაწილმა ხაზარებისამ ან მეფემ თავის თავდადებით მიიღეს ისრაელობა); (მხოლოდ და მხოლოდ ეს ამონაწერი ეკუთვნის პატივცემულ ეპ. კირიონს მ.ხ.)“ უფრო დასაჯერებელია ჩვენამდის მოსული მოწმობა, რომ ებრაელთა სინაგოგამ (სალოცავმა) საქართველოში მიაღებინა ხაზარებს ისრაელობა).

ეს უკანასკნელი ცნობა ეკუთვნის პლატონ იოსელიანს და არა ეპ. კირიონს; ყველაც შეამჩნევდა ამას! ბააზოვი კი სწერს, რომ ის ვერ ეთანხმება ეპ. კირიონს (რაში? იმაში, რომ VIII საუკუნეში

ხაზარებმა მიიღეს ისრაელობა? მ.ხ. იმაში, ვითომც „ებრაელები ხაზარელებში მისიონერებად წასულიყვნენ“ (?) ეს რას ნიშნავს, ბ. რაბინო, „წყაროვ ქუშმარიტებისა და ზნეობრიობისა!“ რისთვის სწამებთ პატ. ეპისკოპოსს წინწკლებში ჩასმულ სიტყვებსა და აზრს? ეს დემაგოგობაა, გათელვა ლიტერატურული ეთიკისა.

ყოველი პატიოსანი მკითხველი ადვილად დაინახავდა, რომ ყოველად სამღვდლო კირიონი კი არა და ჩვენ პლატონ იოსელიანის მიერ ნაჩვენებ მოწმობის მიხედვით, ლოლიკურად დავასკვნიდით: „თუ კი ჩვენი მისიონერები საქართველოდან მიდიოდნენ შორს და უცხო ქვეყანას, უცხო ენაზე მოლაპარაკე ხალხთან ისრაელობის გასავრცელებლად, განა აქ, სამშობლოში უფრო ადვილათ არ შეეძლოთ მიეღებინათ თავიანთი სარწმუნოება რამოდენიმესთვის მაინც?“

ჩვენ არ ვიტყვი, რომ ეს ქართველთ გაისრაელება ხდებოდა საქართველოს გაქრისტიანების შემდეგ. ჩვენ მოგახსენებთ იმ დროზე, როდესაც არ იყო ჯერ კიდევ საქართველოში შემოღებული ქრისტიანობა, არამედ ყოველი ქართველი მაშინ იყო კერპთაყვანისმცემელი, რომელთა შორის ძლიერ ადვილად გაავრცელებდნენ ისრაელობას იერუსალიმიდან მოსული შალიახი-მისიონერები?

ყველა ამაებზე ბ. ბააზოვმა ბრძანა: „რაც შეეხება ეპისკოპოს კირიონის (თუ ჩვენსას, ან პლატონ იოსელიანის დოკუმენტს?! მ.ხ.) მოსაზრებას - უსაფუძვლოა“-ო.

ვსთქვათ, ეს მოწმობა უსაფუძვლოა, მაგრამ რად გამორჩა ონის რაბინს ამ წერილშივე მოყვანილი შემდეგი ცნობები: „ქართლის ცხოვრებაში“ სწერია: „ელიოზ მცხეთელი ჰგონებდა ჰურიათათვის და ქადაგებდა განათლებასა წარმართთასა“ და დედა მისი სიდონია, ნათესავი ელი მღვდლისა ზრუნავდა მათ (კერპთაყვანისმცემლების) გაბრწყინებაზეო.

ეს ელიოზი მცხეთის ურიების მოძღვარი იყო ალბად დიდი ნასწავლი რაბინი; ის მიიწვიეს საქართველოდან იერუსალიმს პირველ საუკუნეში ქრისტეს სწავლის გასარჩევად. როდესაც ამ ელიოზის დედას, რომელიც მთელი თავისი სიცოცხლე ოცნებობდა „ეხილა ნათელი გამობრწყინებული წარმართთა ზედა და მშვიდობით ისრაელსა) ესმა იესო ქრისტეს ჯვარცმის ამბავი, „იკრჩხილნა მწარედ დედაკაცმან მან და თქუა: „მშვიდობით მეფობაო ურიათაო, რამეთუ მოჰკალით თავისა მაცხოვარი და მსსნელი, და იქმენით ამიერითგან მტერ შემოქმედისა“).

დიალ, ელიოზიც, მისი დედაც და შეიძლება მრავალი სხვაც

ოცნებობდნენ, ჰქადაგებდნენ, ზრუნავდნენ კერპთაყვანისმცემელთა განათლება-გაბრწყინებაზე, ავრცელებდნენ მათ შორის შეხედულებას ერთ ღმერთზე, აჩვევდნენ მათ ერთ-ღმერთიანობას, ნაცვლად მრავალღმერთობისა. ამ აზრის დასადასტურებლად ჩვენ იქვე მოგვყავდა ჩვენი ისტორიკოსის თ. ჟორდანიას შემდეგი სიტყვები: „რა საკვირველია, ებრაელნი ეცდებოდნენ, რომ თავისი სარწმუნოება და მოთხრობანი შესახებ პირვანდელ დროებისა გაევრცელებინათ ჩვენში, მით უმეტეს, რომ ებრაელთა სარწმუნოება და სწავლა ერთს უხილავ ღმერთზე მიუწვდომლად მაღლა იდგა კერპთაყვანისმცემელთა ბორგვნილებაზე“).

არც ამ მოსაზრებას მიაქცია ყურადღება ჩვენმა მოკამათემ!

ჩვენ ვიცით ისტორიიდან აგრეთვე, რომ მცხეთის ურიების მღვდელმთავარი აბიათარი დიდხნობით ებაასებოდა სარწმუნოებაზე საქართველოს მეფეს მირიანს. ავიღოთ თუნდა ფაქტი ქართველი ხალხის მოქრისტიანებისა; დავივინყოთ დროებით სასწავლები და კრიტიკულის, მეცნიერულის თვალთ შევხედოთ ამ ისტორიულ მოვლენას - წმ. ნინოს მიერ ქართველთ მოქცევას.

როგორ შესძლებდა ქალიშვილი ქალი მოერჯულებინა მთელი საქართველო, თუ საკმაოდ არ ყოფილიყო მომზადებული ნიად-აგი დიდი ხნის შესაფერი მუშაობით? ამ მუშაობას კი ეწოდნენ უსათუოდ საქართველოს ისრაელებიც. ისინი ძირს უთხრიდნენ კერპთაყვანისმცემლობას თავის ერთღმერთიანობით, ჰფენდნენ წარმართ ქართველებში მოძღვრებას ერთს უხილავ არსებისას, რითაც შექმნეს ისეთი პირობები, რომლებმაც ძლიერ შეუწყეს ხელი წმ. ნინო კაბადოკიელის ქართლის მოქცევაში.

ჩვენ აქ გამოვსთქვამთ შემდეგ ჭკუაში მოსასვლელ აზრს: ისრაელობა საქართველოში იყო ხიდი, რომელზედაც გადაიარა კერპთაყვანისმცემლობამ; ამ ხიდის ე.ი. ქართველი ურიების წყალობით გადავიდა წარმართი ქართველობა კერპთაყვანისმცემლობა ქრისტიანობაზე. დარჩა ვინმე ამ ხიდზე, თუ, ჟამთა ვითარების გამო, სრულიად დაცარიელდა ეს ხიდი, ამის დასკვნა მიგვინდია ჩვენი ისტორიის უფრო ღრმა მცოდნე მკვლევართათვის.)

სხვათა შორის, თუ არ არსებობს ტერმინი „გაისრაელებული ქართველი“, ეს უნდა მიენეროს ჩვენის აზრით იმ გარემოებას, რომ ძველ დროში სარწმუნოებას ჰქონდა უდიდესი მნიშვნელობა და გავლენა ხალხთა ცხოვრებაში. ამიტომ უწინდელ ხანაში, თუ ვინმე მიიღებდა ისრაელობას, იგი „ურიავდებოდა“, თუ ვინმე მიიღებდა გრიგო-

რიანობას - „სომხდებოდა“ (სამაგიეროდ იმას ხომ ვერ უარჰყოფთ, რომ ჩვენამდის მოაღწია უტყუარმა ტერმინმა „ქართველი ჰურია“?). ამ აზრის დასასაბუთებლად დავანებოთ თავი ძველ „ცოდოებს“ და ავილოთ მაგალითები ახალი დროის წარსულიდან. ორიოდე საუკუნეა მას აქეთ, რაც აჭარლები გამაჰმადიანდნენ და დღეს:

-ვინა ხართ ბიჭებო?! ეკითხება აჭარაში მყოფი მასწავლებელი ქალი.

- თათრები.

- გვარი?

- ქათამაძე. ისმის მკვირცხლი პასუხი ორი ლამაზი ბიჭის - ძმების (სანგანიძე „სახ. ფურ.“ №451).

აგრეთვე დღემდის მდაბიო ხალხში ქართველ კათოლიკეებს ეძახიან ფრანგებს (რადგანაც მათ აქვთ მიღებული ფრანგების, ფრანცუზების რჯული), ქართველ გრიგორიანებს ხომ ზოგი ინტელიგენტიც სომხებად სთვლის. ჩვენ ვიძახით, რომ ქართველთ გაურიაება თუ ხდებოდა, ეს მხოლოდ ქრისტიანობის შემოღებამდის. ამ დროის დოკუმენტები კი პირადი გადმოცემის გარდა, ძნელად თუ სადმე მოიპოვება. ქართული ენა და ლიტერატურა წარმოიშვა მესამე საუკუნეში (ქ.წ.), „მხედრული“ და მეხუთე საუკუნეში (ქ.წ.) „ხუცური“, ქართველი ისრაელები კი საქართველოში სცხოვრობდნენ ნაბუქოდონოსორის მეფის (VI ქ.წ.) უფრო ადრეც.

ჩვენ ვიცით, როგორ განმარტავს და ხსნის თალმუდი (ეს „რელიგიურ უფლებრივი ებრაელ რაბინთა კრებული, მრავალტომიანი წერილობითი მატიანე პირველი ხუთი საუკუნესი ქრისტეს შემდეგ შედგენილი“) ბაზოვის სიტყვებს: „ჩვენი სარწმუნოება სასტიკად ჰკიცხავს უცხო ერში ებრაელობის შეტანას“. მხოლოდ ჩვენ კარგად ვიცით, რომ რუთი, რიბი ყაკიბა და სხვ., როდესაც კარგად გაეცნენ და შეიგნეს ჩვენი სარწმუნოება, მიიღეს ისრაელობა, მიუხედავად იმისა, რომ მათ აშინებდნენ - მოსეს სჯული ძნელია და მძიმეაო.

როგორ, ნუ თუ დარეშების, „პაან ისრაელიზმის“ ქადაგების, ჰეინეს მიერ სიკვდილის წინ თქმული სიტყვების გაზეთში ბეჭედის შემდეგ, რომ ვინმე არა ისრაელი მოვიდეს ბატონ რაბინთან და ვალდებული არ იქნება რაბინი მიაღებინოს მას მოსეს სარწმუნოება?..

მიხაკო ხანანაშვილი
(შემდეგი იქნება)

„სახალხო ფურცელი“ 1916 №708, 28/X გვ. 2
ქართველი ისრაელები
(ბააზოვის წერილის გამო)

დავანებოთ თავი სარწმუნოებას - ამაზე ონის რაბინმა სწეროს - და დაუბრუნდეთ შთამომავლობის საკითხს.

ბ. ბააზოვმა ჩვენს წერილში ამოიკითხა მხოლოდ ის, რაც მას სურდა და არა ყველა ის, რაც შიგ იყო. აი რასა ვსწერდით იქვე:

„მიუხედავად ზემო მოყვანილი ცნობებისა ჩვენი შთამომავლობის შესახებ, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ შთამომავლობა არ შედის ეროვნების ახსნაში, როგორც უმთავრესი ფაქტორი.“ ჩვენ ვამბობდით, რომ სხვადასხვა შთამომავლობის ხალხს შეუძლია ეკუთვნოდეს, ეზიარებოდეს ერთ ეროვნებას თუ კი, რასაკვირველია, წარსული და უმთავრესი ნიშნები ეროვნებისა აერთებსთ მათ! დიად, შეგიძლიათ წარსულში იყოთ სხვა შთამომავლობისა, მხოლოდ ეხლა კი ქართველი ეროვნულად. ამის დასაბამებლადც მოვიყვანეთ ისტორიული ცნობა, რომ ჯამბაკურები, ორბელიანები, ბარათაშვილები, რომლებიც მეფე ფარნავაზის დროს III საუკუნეს (ქ.წ.) დასახლდნენ 5.000 (?) მეომრით გორისა და თრიალეთის მაზრებში, არიან შთამომავლობით ჩინელები, ხატაელები.

აგრეთვე ჩვენი მეფეები დავითიანთ-ბაგრატიონები სთვლიან თავიანთ თავს დავით წინასწარმეტყველის შთამომავლებად (ღერბზე აქვთ შურდული და ქნარი).

„როდესაც ვლაპარაკობთ საერთო შთამომავლობის შესახებ, სწერდა პატივცემული „სახ. ფურ.“ №480-ში არ უნდა ვიქონიოთ მხედველობაში რასული ჩამომავლობა, რადგან ევროპაში არ მოიპოვება ერთი წმინდა რასის ერი... აღსანიშნავია ისიც, რომ ქართველი ტომები საქართველოში გადმოსახლდნენ სხვადასხვა დროს და შემდეგ ისე აირივნენ ერთმანეთში აბასხები, მოსხები*), კოლხები, იბერები, ქართუები, რომ დღეს მეტად ძნელია თითოეულის ტომის ბინადრობის განსაზღვრა.“

ვიმეორებთ შთამომავლობა და რასული სიმტკიცე არ შეადგენს აუცილებელ პირობას ეროვნებისას, თუ კი დანარჩენი უმთავრესი ფაქტორები (ენა, ზნე-ჩვეულება, ტერიტორია - სამშობლო, კულტურა, ისტორიული წარსული, ეროვნული შეგნება, სულიერი ერთობა და სხვ.) არის შეგნებული, შეთვისებული და საუკუნოებით შესისხლბორცებული).

მოსალოდნელი გაუგებრობის თავიდან ასაცდენად და სინამდვილის აღსანიშნავად აქვე უნდა ვსთქვათ, რომ ბაგრატიონები, ბარათაშვილები, ჯამბაკურები და სხვ. ქორწინების წყალობით შეერივნენ ქართველების დანარჩენ ტომებთან; ქართველმა ისრაელებმა კი, რადგან მათ სარწმუნოება არ აძლევდა ნებას სხვა მერჯულესთან შეერთებისას, შედარებით უფრო დაიცვეს თავისი ტიპი. ვამბობთ შედარებით იმიტომ,, რომ ფიზიოლოგია გვასწავლის, რომ ეხლანდელი კაცის ტიპი ანუ აგებულობა სულ სხვაა, ვიდრე ძველად.

მხოლოდ, სამაგიეროდ ისიც კი ფაქტია, რომ ქართველი ისრაელები არ არეულან და არ გათქვეფილან რუს-ამერიკის ებრაელებში და დღემდის (ორიოდე უსიამოვნო გამონაკლისის გარდა) ისინი ეწევიან ქორწინებას მხოლოდ თავისიანებში. მართალს სწერდა „სახალხოს“ ერთ-ერთ ნომერში ქუთაისელი კორესპონდენტი „გ-ა“, რომ ჩვენებური ისრაელები არამც თუ არ ერევიან შეუღლებით უცხო ებრაელებთან, არამედ ერთი სოფლიდან მეორეშიდაც ძლივს ათხოვებენ თავიანთ ქალებსო.

ჩვენ არ ვიცით ჯერ არც ერთი მაგალითი, რომ „ჩვენებური“ ქალი ცოლად წაჰყოლოდეს რუს-ამერიკის ებრაელს. ამიტომაც, რომ ქართველი ისრაელი გარეგნული შეხედულებითაც ძლიერ განსხვავდება რუს-ამერიკის ებრაელთაგან...

შთამომავლობის, ანუ მოდემის საკითხი, საზოგადოდ მეტად გაზვიადებული და რთული მცნებაა. მხოლოდ ჩვენ შეგვიძლიან რაბინთან ასედაც ვიმსჯელოთ: დარვინიზმი არ უნდა სწამდეს მას, როგორც სასულიერო პირს, ამისთვის ავიღოთ ჩვენი საღვთო სჯული. „დაბადება“ გვასწავლის, რომ მთელი კაცობრიობა წარმოიშვა და მომდინარეობს ერთი კაცისაგან-ადამისაგან. იმ პირველ ნეტარ დროს არ იყო ტომთა სხვადასხვაობა. შემდეგ ჟამთა ვითარების მეოხებით, ამ პირველი ადამიანის შთამომავალნი თანდათან მოშენდნენ და გამრავლდნენ, და ეს ერთი მამის შვილნი წავიდ-წამოვიდნენ ქვეყანაზე და დასახლდნენ, დამკვიდრდნენ დედა-მიწის სხვადასხვა მხარეს. აი, სწორედ აქ, ამ გეოგრაფიული კუთხის თვისებების მიხედვით, ერთისა და იმავე ბუნების ზეგავლენის ქვეშ მყოფნი, საერთო სოციალურ-პოლიტიკური პირობების ქვეშ მოთავსებული ხალხი ისისხლბორცებს ერთსა და იმავე თვისებებს, იმსჭვალება ერთ და იმავე დამახასიათებელი ნიშნებით, ექვემდებარება ერთსა

და იმავე ადგილობრივ ვითარებებს... დროის განმავლობაში მათი საერთო ინტერესები ირკვევა, ყალიბდება, იდეალი ისახება და ხალხიც შეგნებულად, გაერთსულოვანებული ეროვნულად მიიღტვის ამ საერთო იდეალის განხორციელებისაკენ...

აი, ჩვენი შეხედულებით, როგორ უნდა წარმოშობილიყო ეროვნება.

ეს არ გახლავთ ვისიმე „მაგარი“ თეორია, არამედ ეს უბრალო წარმოდგენაა უბრალო ჭეშმარიტებისა.

- მაშ, სარწმუნოება არაფერ შუაში ყოფილა? - შეიძლება იკითხოს ჩვენმა რაბინმა.

პირიქით, - სარწმუნოება, საზოგადოდ დიდმნიშვნელოვანი და დიდძალოვანი რამ არის ხალხთა ცხოვრებაში (უფრო კი ძველს დროში) და ძლიერი ზნეობრივ-რელიგიური გავლენაც აქვს. იმასაც აქვს თავისი მიზანი. მაგრამ სარწმუნოებას არ ძალუძს დაარღვიოს ის ერთობა, რომელიც რამოდენიმე ათასი წლის განმავლობაში შეუქმნია ერთ სამშობლოს, ისტორიულ წარსულს, ენას და სხვა). განა რჯულთა სხვადასხვაობა უშლის ხელს აჭარლებს, ქართველ-გრიგორიანებს, კათოლიკეებს და მართლმადიდებლებს იქონიონ ერთი პოლიტიკური მისწრაფება, ერთი ეროვნული მიზანი მიუხედავად იმისა, რომ მათი რელიგიური იდეალი სულ სხვადასხვაა?

მეორეს მხრით ავიღოთ შორეული ბულგარელები და ჩვენი თანამემამულე ქართველი მართლმადიდებლები. რა აქვთ საერთო მათ მართლმადიდებლობის გარდა?

- არაფერი! მხოლოდ თუ ათასწლობით ერთად ცხოვრებულიყვნენ? - მაშინ ყველაფერი!

ამრიგად, როგორც სჩანს ეროვნულ-პოლიტიკური იდეალი სხვაა და სარწმუნოებრივი კიდევ სხვა.

ჩვენც გათვითცნობიერებული ქართველი ისრაელები სწორედ ამ ზემომოყვანილი დებულებების მიხედვით ვიძახდით და ვიძახით, რომ ჩვენ რუს-ამერიკის ებრაელებთან გვაქვს ერთი რჯული, მხოლოდ მოძმე ქართველებთან - ერთი ეროვნება ე.ი. მისი დამახასიათებელი ფაქტორები.

საკვირველია, ღმერთმანი, ნუ თუ ჩვენ შევთხზეთ დღეს ტერმინები „ქართველთა ისრაელი“, ანუ „ქართველი ურია“? ნუ თუ ათას წლობით არ არსებობდა იგი ჩვენთვის? „ქართლის ცხოვრებაში“ მრავალ ალაგას შეხვდებით ასეთ სიტყვებს „ურიათა ზედა ქართველთა“.

დღეს კი გადმომდგარა ჩვენი გადაგვარებული ასიმილა-ტორი - რუსეთის იეშიბებში აღზრდილი, სიონისტი ბააზოვი და მის-
ებური მოგონებით გაიძახის: არაფერი განსხვავებაა ეროვნულად
ქართველ ისრაელთა და რუს-ამერიკის ებრაელთა შორისო.

ეს არის სიცრუე, სიცრუე!

აბა დაგვისახელოს ბ. ბააზოვმა, რომელი მისწრაფება და
მიზანი გვაქვს მათთან საერთო, გარდა რელიგიური იდეალისა?

--- : ---

ჩვენთვის ხშირად შეუკითხავთ: კარგი, თქვენ თქვენს თავს
უნოდებთ ქართველს ეროვნებით: პოლონელი ებრაელი აღი-
არებს თავს მოსეს მოძღვრების მიმდევარ პოლონელად, გერ-
მანელი ებრაელი - გერმანელად, მაშ რუსის, ოსმალის, ინგლი-
სის, ამერიკის ებრაელსაც შეუძლია უნოდოს თავს - რუსი, თა-
თარი, ინგლისელი, ამერიკელი და სხვა?

ფორმალურად ეს საკითხი სწორადაა დასმული, მხოლოდ
შეცდომა და გაუგებრობა მის შინაარსშია.

შედლებით ყველას შეუძლიან, რაც სურს ის უნოდოს თავის
თავსა, მხოლოდ საქმე იმაშია - აქვს მას ამის კანონიერი უფლე-
ბა, თუ არა? შეძლება სხვაა და უფლება ამ შეძლების აღსაარე-
ბლად და დასამტკიცებლად - კიდევ სხვა.

ჩვენ ყოველთვის გულნატკენი გადავხედავთ ხოლმე ასეთს
შემკითხველს, რადგან მან არაფერი უწყის თავის წარსულის.

შეისწავლეთ ქართველი-ისრაელების ისტორია, გაცანით ჩვენი
ანცმო, ჩვენი ახალი თაობის კულტურულ-ეკონომიური მდგომარე-
ობა, გაითვალისწინეთ ჩვენი მომავალი, ზრახვანი და გრძნობანი
და, ჩვენდა დაუკითხავად თვითვე დაინახავთ ჩვენს უფლებას, ჩვენს
ვინაობა-რობას! საკმარისია ერთი თვალის გადავლება, რომ დავი-
ნახოთ როგორის უმზგავსო ვერაგობით უმასპინძლდებოდა ებრაელ-
ებს განათლებული ევროპა საშუალო საუკუნეში! ამ დროს „ველურ“
საქართველოში, ნაცვლად პაპის ბულებისა, მეფეების ეტიკეტებისა,
ინკვიზიციის დაბეზლებისა, ჩვენი ქართველი მმართველები გვპა-
ტრონობდნენ და ქართული ეკლესია გვფარველობდა.

მიხაკო ხანანაშვილი
(დასასრული იქნება)

„სახალხო ფურცელი“ 1916 №709, 29/X გვ. 2-3
ქართველი ისრაელები
(ბააზოვის წერილის გამო)
(დასასრული)

ქართული ისტორიის წიაღის უკუღმართად დატრიალების წყალობით, ვაგლახ დაეცა ბაგრატიონთ დინასტია, დაუძღურდა უფლებრივად ქართული ეკლესია, გავრცელდა ჩვენში უცხოობა და უცხოები, და... ამ 20-25 წლის წინად შევესწარი ქუთაისში პატარა „ბუნტობას“, წაგვართვეს თითქმის ყველა ჩვენი უფლება და დღეს, რადგან „იოტის ოდენა განსხვავება არაა ეროვნულად „ქართველთ ურიებსა“ და რუს-ამერიკის ებრაელებს შორის, თავზე გვახვევენ უცხო ხალხისთვის გამოგონილ პოლიტიკურ პარტიას. ფრხილად!

ვერ დაგვისახელებთ დედამინის ზურგზე ვერც ერთ ჩვენს მერჯულეს, ჩვენისთანა შესამჩნევ, განსაკუთრებულ, კეთილ პირობებში მყოფთ: ორი ათასი წელიწადია და მეტიც, რაც ჩვენ მოვსულვართ ამ მაღლიან მხარეს; მოსახლეობა არ გამოგვიცვლია, აქ განვმტკიცებულვართ, დავმკვიდრებულვართ (ოფიციალურ და ადმინისტრაციულ დანესებულებებშიდაც „საქართველოს მკვიდრი“, ან „ქართველ ისრაელებად“ ვინოდებით!), შეგვისისხლხორცებია მისი დალოცვილი ბუნება, გვისარგებლნია მისი უხვი წყალობა, სიქვლე და სათნოება.

ყველა ეს კარგად შეგვიგნია, და განა ამისთვისაც არაა, რომ ვიძახდით: რჯული ხელს არ შეგვიშლის, ჩვენი მამულის სიყვარულით აღვიარებდეთ ჩვენს თავს „პაპაზე მეტ კათოლიკედ“, ვიყვეთ საქართველოს ჭეშმარიტი პატრონები, ვემსახურებოდეთ ერთგულად, თავდადებულად სამშობლოს ინტერესებს!.. „პაპაზე მეტ კათოლიკობას“, ან „ზოგიერთ ქართველზე მეტ ქართველობას“ მისთვის ვამბობთ, რომ ვფიქრობთ, ჩვენი მამები თავისი შეუგნებლობის გამო, ფანატიკოსობით თუ ცარიელ ვაჭრობაში ჩაფლულობის გამო, ვერ გადაუხდიდნენ წმინდა ვალს თავგანწირული სამსახურით საყვარელ საქართველოს!..

მართალია, ჩვენი ანტიპოდიც, „ რომლის, როგორც თვითონ ბრძანებს: „მთელს ცხოვრებას აქვს მხოლოდ სარწმუნოებრივი ხასიათი“, - მოხერხებულად გაიძახის: „ჩემი ებრაელობა (ე.ი.

სიონისტობა? მ.ხ.) ხელს არ შემოიშლის, რომ საქართველოს თავი შევსწიროო“, მაგრამ ვერც ჩვენ, ვერც პატივცემული მკითხველი ვერ მივიღებთ ამ სიტყვებს ჭეშმარიტებად!

ვერ მივიღებთ, რადგან ის იქვე სწერს, რომ სარწმუნოებას შეადგენს პალესტინის პოლიტიკური სამშობლოობა, თალმუდის სწავლა, ლაშონ აკოდემის ცოდნაო...

მაშ ორში ერთი: ან ყველა ის, ვინც არ იცნობს თალმუდს, არ იცის ლაშონ აკოდემი და პალესტინას არ უყურებს, როგორც პოლიტიკურ სამშობლოს, - არ არის ისრაელი, ან და, ვინც ისრაელია, სარწმუნოება სწამს, ის არ უნდა იყოს ქართველი პატრიოტი!!?

აი, როგორი ლოლიკაა ბ. რაბინის წერილებში, ან კიდევ შემდეგ მის მოწოდებაში: „ახალგაზრდა ისრაელო! იყავ კარგი პატრიოტი საქართველოსი, ემსახურე ერთგულად ქართველი ერის ინტერესებს“.ან კიდევ:

„ჩვენს სარწმუნოებაში დიდი ალაგი უკავია პალესტინის აღდგენას და აყვავებას. მაგრამ მე ეს ქართველი ებრაელებისთვის საჭიროდ არ მიმაჩნია“)

რისთვის? იმისთვის, რომ ისრაელები არა ვართ, თუ რაიმე სხვა მიზეზების გამო!)

ასეთივე უაზრობაა იმის მტკიცება, რომ ჩვენი ეროვნული ენა „ლაშონ აკოდემია“, რადგან: 1. ამ ენაზე ვსწავლობთ ბიბლიას, თალმუდს მიშნეოს (მიშნა და გემარა ერთად იგივე თალმუდია) და სხვ. 2. რადგან ვერ მიჩვენებთ ვერც ერთს, საქართველოს ებრაელის სახლში რომ ათიდან ოცამდე ებრაულ ენაზე ნაწერი წიგნები არ ჰქონდეს, და 3. ქ. ახალციხეში უნახავთ ებრაული ნაწერები, რომელიც ეკუთვნის XVIII საუკუნეს ქ.შ.!

1. რილას წმინდა ენა იქნებოდა ჩვენი საღვთისმსახურო ენა, თუ მაგ ენაზე არ ვისწავლეთ ჩვენი სჯული: „დაბადება“ და „თალმუდი“. მხოლოდ რომ გაგვეგებოდეს რასა ვსწავლობთ, გვიხსნიან ჩვენს დედა-ენა ქართულზე, ხომ ბ. რაბინო? ლოცვებსაც, თქვენ წარმოიდგინეთ „წმინდა ენაზე“ ვლოცულობთ. მხოლოდ რომ გაგვეგებოდეს რასა ვლოცულობთ, გვითარგმნიან მშობლიურ ენაზე-ქართულად. ქადაგება ჩვენს სალოცავებში ქართულადაა, რაჭაში კი რომელ ენაზე, - ეს რუსეთის იეშობაში აღზრდილმა რაბინმა იცოდეს.

2. ნეტავი ის „1-20 წიგნი“, რომელიც თითოეული მორწმუნე ისრაელის ოჯახში მოიპოვება, ბ. ბააზოვს სიონისტური ჟურნალ-გაზეთები ხომ არ ჰგონია? ეს წიგნი, ანუ, როგორც ჩვენ ვეძახით „თორა“, შემთხვევით რომ ხელიდან დაგივარდეთ, უნდა მოწინებთ აიღოთ, აკოცოთ და კრძალვით დაასვენოთ, დააბძანოთ თავის ალაგას. რილას მორწმუნენი ვიქნებოდით, თუ სახლში სალოცავი წიგნები არ მოგვეპოვებოდეს?

3. ჩვენ არ ვიცით, რამდენად დასაჯერებელია ვილაც კასდაის ზღაპრული აზრი, რომ ახალციხეში ნახული ლექსები, შაირები(?) ხახამ ებიათარ ჰაქოენის მიერ ებრაულ ენაზე დაწერილი იყოს, XVIII საუკუნეში შექმნილი. ჩვენ არ ვიცით აგრეთვე, რომელი ჭკუათამყოფელი ადამიანი დაეთანხმება ბ. ბააზოვს ასეთ „დასაბუთებულ“ დასკვნაში: „მაშ ყველა ზემოთნათქვამიდან რა სჩანს, გვექონია თუ არა ეროვნული ენა?“, მაგრამ ეს კი კარგად ვიცით, რომ ქართულ ენაზე IV საუკუნეში წმ. ნინოს ცხოვრებიდან თავი „იბ“ არის თქმული აბიათარ, რომელი იყო პირველ მღვდელი ბაგინსა შინა ჰურიათასა მცხეთას, ხოლო თავი „ზ“, „ეპ“, „თ“ და „ია“ აღწერა დედა-კაცმან სახელით სიდონია, ასულმან აბიათარ მღვდლისაგან.

ამასაც რომ თავი დავანებოთ, საიდან გაჩნდა ჩვენში დღემდის შენარჩუნებული ზოგიერთი უძველესი ქართული სიტყვები?

პირიქით, - დედა-ენის სიყვარულში და სიმტკიცეს დაცვაში ჩვენ სხვა სჯულის ქართველებსაც კი ვაჯობეთ!

არა, ჩვენო სულიერო მამავ, ჩვენი სალაპარაკო, საეკონომიო, საპოლიტიკო, სალიტერატურო და საყოველთაო ენა ათას წლობით (და არა XVIII საუკუნეს აქეთ) არის ქართული, ხოლო „წმინდა ენა“ - სამლოცველო ენაა! ეს არის უტყუარი ფაქტი. ამას ვერ უარყოფს თვით გერცელი ან ნორდაუ!

ჩვენი რაბინი გვინერს: „თქვენ უნდა დამეთანხმოთ, რომ თუ ისტორია, ენა და კულტურა (ე.ი. თალმუდი)*) ფაქტორია ეროვნებისა, ეს ყველა მოგვეპოვებაო“.

ენაზე აღარაფერს ვიტყვით, სინამდვილეც კმარა...

ისტორიაზე და კულტურაზე კი ვიტყვით ორიოდ სიტყვას.

ჯერ ერთი ისა, რომ თალმუდი შედგენილია VI საუკუნეში ქ.შ. („გალახოთი“ შეადგინა რაბი იეუდა განასიმ თავის მოწაფეებით 189 წ. ქ.შ.), ჩვენ კი საქართველოში ცოტა უფრო ადრეც ვცხოვ-

რობდით; და მეორეც ისა, რომ ვერ დავიჯერებთ, რომ ჩვენ ან თვით ონის რაბინი თალმუდის კულტურით აღვიზარდებით!

არ ვიცით რას გულისხმობთ ამ თალმუდის კულტურად დ. ბააზოვ? - ჩვენს სიბნელეს, გაუნათლებლობას, ფანატიზმს, ჩვენს უკულტურობას?

დიდი ხანი არ ყოფილა საქართველო სპარსეთის გავლენის ქვეშ, მაგრამ ეს გავლენა მაინც შესამჩნევად დაეტყო საქართველოს როგორც ხასიათს, აგრეთვე კულტურას.

ჩვენ კი ათას წლობით ერთად ვსცხოვრობთ, და, პირიქით, საერთო ქართული კულტურის შექმნაში ჩვენი წვლილიც შეგვიტანია სჯულის გავრცელებით, ვაჭრობა-აღებ-მიცემობით და დედა-ენის სიმტკიცით.

ბააზოვს მოჰყავს ცნობები: „მცხეთაში ებრაელებს თავიანთი უმაღლესი სასულიერო მმართველობა ჰყავდათ, რომელიც ემორჩილებოდა პალესტინისას, ცოტა ქვემოთ სწერს რომ XII საუკუნეში) მცხეთის სასულიერო მმართველობას დამოკიდებულება ჰქონდა ბაბილონის სასულიერო პრეზიდენტთანო.“

ჩვენ დაუმატებთ, რომ ამ ჟამად ჩვენს სასულიერო წოდებას ლიბავიჩის, ბრესტის და სხვა რაბინებთან აქვს დამოკიდებულება. მერე-რა? ნუ თუ ყველა ქვეყნის კათოლიკეებს ქართველს, პოლონელს, ფრანგს... არ აქვს დამოკიდებულება რომის პაპთან? განა მთელი დედამიწის მაჰმადიანები ყოველ წლობით ათასობით არ მიდიან სალოცავად წმინდა მექასა და მედინას?

მეხუთე საუკუნის გასვლამდე ეკლესიის სამწყსოს განაგებდა მღვდელმთვარი, რომელიც ყოველთვის იგზავნებოდა ანტიოქიის პატრიარქისაგან, ე.ი. ქართული ეკლესია დამოკიდებული იყო ანტიოქიის სამწყსოსაგან.

ამ დროს პალესტინაში მოღვაწეობდა გამოჩენილი ქართველი ეპისკოპოსი მურვანოზი (მეფის ჩამომავალი?), სახელწოდებული წმ. პეტრედ; „მიმოუვლია იმას წმინდა ადგილები პალესტინისა, სადაც გაუშენებია რამდენიმე მონასტერი, სასწიულო და სასტუმრო, გარდაცვლილა ბრწყინვალე მოღვაწეობით სახელგანთქმული პალესტინის არქიეპისკოპოზად და დაფლულა „დიდითა დიდებითა მონასტერსა ქართველთასა იერუსალიმში“).

მეფე მირიანმა ააშენა ჯვრის საყდარი იერუსალიმში. ამ საყდარს დღესაც აქვს საქართველოში დიდი მამულები, რომლებს

შემოსავლები იყო დანიშნული ქართველ სასულიერო მოღვაწეების შესანახად იერუსალიმში.

ჩვენს ისტორიულ წარსულზე, იმის გარდა, რაც გვითქვამს, დაუმატებთ შემდეგს: სიონიზმის მამა „მათათია“ გერცლი (და მასთან თანახმა უნდა ბრძანდებოდეს ონის რაბინი - „სიონიზმის იდეოლოგი საქართველოში“) სწერს: „ჩვენი ისტორია, ისტორია დიასპორისა (გალუთისა) დაიწყო 70 წლებში ქრისტეს აქეთ. ტიტეს თავდასხმა, რომელიც დასრულდა ჩვენი ტყვეობად წაყვანით შეადგენს დასაწყისს ებრაელების იმ ისტორიისას, რომელიც ყველაზე ახლოს ჩვენ გვეხებაო“.

მაგრამ ჩვენი, ქართველი ისრაელების წარსული ამ დატით არ ისაზღვრება. ჯერ კიდევ „ბეთ შენის“ აოხრებამდის, ჰეროდეს მეფობის დროს პირველი საუკუნის 33 წელს, იერუსალიმიდან მოსწერეს „ურიათა ზედა ქართველთა“, როგორც ერთ მერჯულეთ გაეგზავნათ საქართველოდან კაცები იემოს სწავლის განსახილველად, და „წარვიდა აქაით მამის დედის ძმაი ჩემი ელიოს, კაცი მოხუცებული და ესუა მას დედაი ტომისაგან ელი მღვდლისა, და ესეა ერთი ხოლო დაი ელიოზს, ევედრებოდა დედაი ძესა თვისასა და ეტყოდა: წარვედ, შვილო, წოდებასა მეფისასა და წესსა შჯულისასა, ხოლო რომელსა იგინი განიზრახვენ, ნუ შეერთვინ ცნობაი შენი მას ყოვლადვე, ნუ შვილო ჩემო“).

სჩანს, იმ თავითვე ბლომად ვყოფილვართ დასახლებული საქართველოში, თუ კი პალესტინელი ებრაელები ანგარიშს გვინევდნენ!

მრავალი ისტორიული ცნობები მოიპოვება, რომელიც ადასტურებენ, რომ ჩვენ აქ ვსცხოვრებულვართ ძველის-ძველადვე; მაგალითად, სომხის მწერალი მოსე ხორენელი მიგვითითებს 770 წელზე და სხვა.

ხოლო თუ როგორ პირობებში ვსცხოვრობდით, თუ გინდ იმ დროიდან, როდესაც იწყება სიონისტურად ჩვენი ისტორია, ამაზე ვაქვეყნებთ თვით ონის რაბინს:

„საქართველოს მეფეები ყოველთვის დიდ პატივისცემით უყურებდნენ ერთგულ ქვეშევრდომ მამულიშვილებს - ებრაელებს!“

დიალ, სიონისტო რაბინო, ჩვენი ისტორია სულ სხვაა, სხვა! ჩვენი წარსული გახლავთ „ერთი ბრწყინვალე ნერტილთ-

აგანი“ საქართველოს ისტორიისა!!

ბააზოვი სწერს: „ნურავინ გაზომავს ებრაელის ერს იმ არშინით, როგორც იზომებიან სხვა ერები“. (კი სარწმუნოება გიკარნახებთ, ბ. რაბინო, ასეთ რამეების ქადაგებას სალოცავში, მაგრამ გაზეთებშიდაც ასე წერა?? მ.ხ.)

განა ჩვენ კი გავიზომებით რუს-ამერიკის ებრაელების არშინით! „სახალხოს“ №625 ჩვენ ვსწერდით: „მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენ სეფარადები ვართ, და რუს-ამერიკის ებრაელები კი მეტწილად – „აშქენაზეები“, მაინც გეთანხმებით, რომ სარწმუნოებრივად არაფერი განსხვავებაა ჩვენში, მაგრამ“...

ამაზე ონის რაბინი სწერს: „თქვენ ისიც არა გცოდნიათ, სეფარადებს იმათ ეძახიან, ვინც ესპანიის ტყვეობაში იყვნენ (ჩვენც?!), აშქენაზებს კი მათ, ვინც გერმანიის ტყვეობაში იყვნენ (?), „სამშობლოს“ №427 ბ. ბააზოვი სწერდა: „რას ბრძანებთ მკითხველნი, რომ მოგახსენოთ: ჩვენ სტუდენტებს, რომლებსაც უკისრიათ ჩვენი ეროვნული საკითხის გადწყვეტა ისიც კი არ სცოდნიათ, რომ ეს «Общ. расп. кул. (მ.ხ.) т. ср. русских евреев» სასტიკი წინააღმდეგია სიონისტობისა“...

ბატონო სულიერო მამავ, თქვენ ბრძანდებოდეთ გაკვირვებული იმითი, რომ ჩვენ არ გცოდნია, რომელი მიმართულებისაა რომელიმე „საზოგადოება“, მაგრამ მკითხველ საზოგადოებას რაღად „აჯერებთ“ ჩვენს უცოდინარობას?

შეიძლება მართლაც ჰქონდეს ჩვენს სულიერ მამას უფლება გვისაყვედუროს ნაკლი, რომ ჩვენ კარგად არ გვქონდეს შესწავლილი რჯული, მაგრამ მაინც შეუწყნარებელია ამ „მინუსის“ ასე გამოხატვა: „ბ. ხანანაშვილო! თქვენ ვერ იცნობთ ვერც ებრაელის კულტურას (ე.ი. თალმუდს და თორას) და ვერც მის სარწმუნოებას (ე.ი. იმავე თალმუდს და თორას) და სწორედ ამიტომ დამდგარხართ დაბნეულ გზაზე და სხვებიც გინდათ, რომ თქვენსავით დააბნიოთ. ამას ვერ შესძლებთ, ვიდრე ებრაელის სარწმუნოება სუფევს (მერე ვინ კადნიერობს მის შებღალვას? მ.ხ.), შესძლებთ მხოლოდ მუშაობის შეჩერებას, საბრალო ხალხის სიბნელეში დატოვებას და „მეჩისტეების“ გამოზრდას“(!) (?). თუ მთელი ჩვენი არსება იყოს ლტოლვილება იმ სინათლისაკენ, რომელიც რაბინებზე მეტად ებრძვის სიბნელეს, დაე შეგანუხოთ თქვენმა სინდისმა (?) ამ სიტყვებისათვის.

წერილის დასასრულს ვიტყვით შემდეგს: თალმუდში წერებულა: „ნეტარება იმ დროს, როდესაც დიდები პატარებს გაუგონებნო“, ამისათვის ჩვენც ვურჩევთ (თუ გაგვიგონებს) დ. ბააზოვს: „ემსახუროს ან ღმერთს ან მამონს“ ე.ი. ან (რადგან მთელ მის რაბინის - ცხოვრებას აქვს მხოლოდ სარწმუნოებრივი ხასიათი) დაანებოს პოლიტიკას თავი და დაუბრუნდეს თავის სამწყსოს, ანდა აღიაროს თავისი თავი იმათ, რაც ის ნამდვილად არის - პოლიტიკურ სიონისტად.

რაც შეეხება ქართულ საზოგადოებას, ჩვენ ღრმად ვართ დარწმუნებული, რომ ჩვენი საკითხის გადაწყვეტისას არასოდეს არ დაივიწყებენ იმ დიდებულ დამოუკიდებელ საქართველოს, რომელსაც სხვა სჯულის ქართველებთან ჰყავდა მოსეს სჯულის ქართველებიც - ქართველთ ისრაელნიც, რომელთაც (ზოგი სიონისტების მსგავსად) ისტორიის და ეროვნების მიხედვით ერთს ტაფაში არ მოაქცევენ რუს-ამერიკის ებრაელებთან.

როგორც სხვა ქართველებს არა სურთ გადაგვარება, გარუსება, სხვებში გათქვეფა, აგრეთვე ჩვენცა გვსურს დავრჩეთ ქართველ ისრაელებად და კიდევ გვაქვს ამის უფლება.

მიხაკო ხანანაშვილი

„სამშობლო“ 1916 №408 19/VII გვ. 3-4 ცოტა რამ ქართველ ისრაელთა შესახებ

იმისთვის ვინც დაინტერესებულია ქართველ ისრაელთა ცხოვრებით და ახლანდელი მათი მდგომარეობით, საიდუმლოებას არ უნდა წარმოადგენდეს, რომ ქვეყნიერების მნათობი, გამთბობი და ცხოველმყოფელი მზე, თანდათან უფრო და უფრო სიძლიერით და სიუხვით ჰფენს ჩვენ ქართველ ისრაელებს თავის განმანათლებელ სხივებს.

ამ სინათლის ჩაქრობას, ან გადაფუჩჩეხვას ან ვერ შესძლებს ვერც ერთი ტიტანური ძალა, სწავლა-განათლება მეტის დაჟინებით იკიდებს ფეხს ჩვენში, წყლის უკან დაბრუნება შეუძლებელია.

გზა თითქმის გაკაფულია...

მხოლოდ საჭიროა ახლავე, სათავეშივე - სწორე გზასა და მიმართულებას არ ავცდეთ, თორემ მერე გვიანლა იქნება და გაგვიძნელდება მისახვევ-მოსახვევებით ყალბ ნიადაგიდან სწორზე გადასვლა, და ადვილად შესაძლოა, დავიბნეთ, დავიკარგნეთ და დავიღუპნეთ კიდეც ცხოვრების ლაბირინტში.

ამისთვის, პირველ ყოვლისა, ჩვენ უნდა გვახსოვდეს, რომ ისრაელები ვართ; ანგარიშს უნდა ვუწვევდეთ ჩვენი წინაპრების სარწმუნოებას და გათვალისწინებული უნდა გვქონდეს, როგორი ძალა და შეუპოვრობა მიუძღვით ჩვენამდის ისრაელთა სჯულის მტკიცეთ შენარჩუნებისათვის.

სჯულის სიმტკიცე, ან სჯულის გვერდის ახვევა, - აი რა იქნება ერთ-ერთი მაჩვენებელთაგანი იმისა, რომ ჩვენ მიერ აღებული მიმართულება სწორეა და ჭეშმარიტი, თუ ყალბი, ცრუ და ბრუნდი.

ეს კარგად უნდა გვახსოვდეს თითოეულ შეგნებულ ქართველ ისრაელს; ყველამ უნდა შევიგნოთ ეს, თუ ნამდვილად გვინტერესებს ჩვენი ხალხის კეთილდღეობა...

აი, ამ საქმით დაინტერესებული მოველით ჩვენი მოძმე ქართველ ქრისტიანების მხარის დაჭერას და მათ დახმარებას...

მართალია, რუსეთში ებრაელთა საკითხი „დანყველილ“ საკითხად არის აღიარებული, მისი გადანყვეტა მეტად რთული და ძნელი საქმეა რუსის საზოგადოებისათვის, მაგრამ, ნუთუ ისე გადაგვარდა, გადარუსდა ქართველი საზოგადოება და იმდენად გაიჟღინთა იგი რუსული გრძნობებითა და შეხედულო-

ბით, რომ ვერ ამჩნევს განსხვავებას ერთის მხრივ რუსებსა და რუსეთში მცხოვრებ ებრაელთა შორის და მეორეს მხრით ქართველ ქრისტიან და ქართველ ისრაელთა შორის. განა აღარაფერი გვაქვს საერთო? ნუ თუ დაგვაფიქვდა მამა-პაპათა ტრადიციები და გვარებს გარდა ყველაფერი აღმოიფხვრა ჩვენში ქართული? განა ეპატიება ჩვენს მოძმე ქრისტიან ქართველებს, რომ ასე მიყუჩებულია მათ მიერ ჩვენი საკითხი და აქამდის რაოდენიმეთ მაინც ალლო ვერ აუღეს მას? ჩვენ რაღა დავაშავეთ სამშობლოს წინაშე! ვის უცდიდნენ ჩვენი საზოგადოების მოწინავენი?..

ნუ თუ რუსეთის „იეშიბებიდან“ ჩამოსულ ხახმებ რაბინების „მუშაობას“ აქვე არ შეგვიძლიან არ ვუსაყვედუროთ ქუთაისელ გაზეთ „სამშობლოს“ რედაქციას, რომელიც ამისავე წყალობით რომ „ფართოდ გაუხსნა თვისი კარები“, ხელს უწყობს ქართველ ისრაელთა შორის სიონიზმის გავრცელებას.

ამ „ეროვნულ“ ორგანოს ფურცლებზე მოუთავსებიათ ბ. რაბინის ბააზოვის და მის მიერ უკვე გასიონისტებულ ქართველ ისრაელთა მთელი წყება წერილებისა: „ებრაელის ფიქრი“, „ებრაელის ხმა“, „ებრაელის აზრი“, „ებრაელის ამონაკვნესი“, „ებრაელების ცხოვრებიდან“ (სამი დიდი პიროვნება)..., რომელშიდაც ვერ იპოვნით ვერც ერთ პნკარს ქართველ ისრაელთა ეროვნულ საკითხზე. გარდა შეხტერებისა, შიფებისა, ლიფშიცებისა, ლანგებისა, ნორდაუებისა, უსიშკინებისა, ჟაბოტინსკებისა, რუბინშტიინებისა, და აგრეთვე იმისა, მაგალითად, როგორ იმოგზაურა ბ. ბააზოვმა 1907 წელს ჰააგაში მომხდარ სიონისტთა კონგრესის შემდეგ ხომალდით სხვა გამოჩენილ სიონისტებთან, რომელთა შორის გამეფებული იყო ებრაული ენა.

რისთვის გვიპატრონა ოცი-ოცდაათი საუკუნე ჩვენმა სამშობლომ? რისთვის გვექომაგებოდნენ და გვფარველობდნენ ჩვენ ქართველთ მეფეები? განა გაგონილა სადმე, რომ ოდესმე ქართველ ისრაელს ელაღატნოს საქართველოსთვის? - მაშ რად არ გამოგვეხმარება ქართველი საზოგადოება? რად დაიბანა მან ჩვენზე ერთბაშად ხელები და „ჩაგვაბარა“ რუსეთიდან ჩამოსულ სიონისტებს?! მაგრამ, დაე, აყოლილმა სხვათა ფეხის ხმას, გაგულქვავებულმა ქართულმა „საზოგადოებამ“ გვერდი აგვიხვიოს, ჩვენ კი ქართველ ისრაილთა გათვითცნობიერებული მოზარდი თაობა არ უღალატებთ ჩვენ ისტორიას და დილაღ

ვიქნები „პაპაზე მეტი კათოლიკე“...

გაზეთ „სამშობლოს“ 392-393 №-ში დაიბეჭდა ამხანაგ ი.ხ.-შვილის „იძულებითი განმარტება“. როგორც ჭეშმარიტი ქართველი ისრაელი, ამხანაგ ი. ხ-შვილი სწორედ რომ იძულებული იყო ხმა ამოეღო იმ ცრუ შეხედულების გასაქარწყლებლად, რომელიც უნდა შექმნოდა ქართველ საზოგადოებას ბ. ბააზოვის ჩვენში მოღვაწეობით და მის მიერ სხვადასხვა ქართულ გაზეთებში, უფრო კი „სამშობლოში“ მრავალის წერილის ბეჭედით. მით უმეტეს იძულებული იყო ამხანაგი ნილაბი აეხადა რუსეთის „იემიბიდან“ მობრძანებულ რაბინისათვის, რომ ეს უკანასკნელი იმოდენ გათამამდა ჩვენს „უძაღლო სოფელში უჯოხობთ სიარულით“, რომ სრულიად არაფერი ანგარიში გაუნია ქართველ ისრაელების არც წარსულს, არც ისტორიას, არც მათ ვალსა და სამსახურს სამშობლოს წინაშე, არც მოზარდი თაობის სულისკვთებას და მედგრად იწყო ბაზელ-ჰააგამი შეთვისებული აზრების ჩვენში გავრცელება და ისიც ბ. ხვოლესის მიერ შედგენილი „პროგრამით“...

ამ შვიდი თვის წინეთ ჩვენ მოვათავსეთ ასეთივე შინაარსის წერილი „სახ. ფურც.“ №477-ში, რომელზედაც ბ. ბააზოვმა „წყნარი“ სიჩუმით გვიპასუხა. გვეგონა ზემოხსენებული ამხანაგის წერილსაც სიჩუმით გვერდს აუხვევდა, მაგრამ, ალბად, ამხანაგის უფრო ღვარძლიანმა ენამ და „საშინელი აღშფოთებით“ გალაშქრებამ აიძულა ბ. რაბინი პასუხი დაებეჭდა „სამშობლოს“ 399-401 №-ბში.

ყოველი წამკითხველი ამ წერილებისა შეამჩნევს:

1. სხვა წერილების წინააღმდეგ ეს პასუხი, რაღაცა აბდა-უბდუსად არის შერმახული - იმიტომ, რომ ძლიერ გაუწინმატებია ბ. ბააზოვი ამხანაგის „იძულებითი განმარტებას“, თუ იმიტომ, რომ რედაქცია ამ წერილს „ბეჭდავს უცვლელად?“

2. „მტკნარი ტყუილი“, „უცნაური სიყალბე“, „მომტყუებელი გზა“, „უნივერსიტეტში ეგ გასწავლეს?“, „სტყუით და ატყუებთ სხვებსაჩ“, - აი როგორი მარგალიტებით არის აჭრელებული რაბინის „ჩემი პასუხი არა ებრაელებს“.

მაგრამ ონის რაბინს რომ მისამართი შესცვლია, მკითხველი ადვილად დაინახავს, თუ გადაიკითხავს „ახალ კვალის“ წასულ თვის 28 №-ში მოთავსებულ ბ. „ნაცნობის“ წერილს, სადაც სხ-

ვათა შორის, ნათქვამია „მაგრამ როდესაც იგი (ბააზოვი) პოლიტიკის სფეროში შეტოპვას აპირებს და ებრაელ მკითხველს ყალბ აზრებს) აწვდის ჩვენ არ შეგვიძლია არ უთხრათ მას, რომ ამით იგი დათვურ სამსახურს უწევს ებრაელობას.

„რად დასჭირდა ბ. რაბინ ბააზოვს ასეთი აზრების გასაღება ჩვენ არ ვიცით. კითხვაა, მხოლოდ გაასაღებს კი ებრაელობაში ბ. რაბინი ასეთ საეჭვო საქონელს? ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ვერა.

„რაბინი ბააზოვი ეტყობა ან ვერ იცნობს ებრაელთა ისტორიას საქართველოში, ან თუ იცნობს განზრახ უმაღლავს სიმართლეს მკითხველს.“

აი რასა სწერდა გარეშე პირი.

მაგრამ ადრესიც რომ არ შესცვლოდა რაბინ ბააზოვს, მაინც არ იყო ლამაზი „სულიერი მამისგან“ ასეთი სიტყვების გაგონება.

ბ. ბააზოვი ბრძანებს:

3. „მთელი ქართველი ებრაელობა იმისთანავე ებრაელება, როგორც არიან რუსეთ ამერიკისა და თვით პალესტინისა. არაფერი იოტის ოდენა განსხვავება ჩვენში არ არსებობს ეროვნულად და სარწმუნოებრივად“. - დალოცვილო რაბინო, დაგეწყით თქვენი „მოღვაწეობა“ ჩვენში ამ აზრების ბეჭვდით და თავიდანვე მიგიითიებდნენ თქვენ ადგილზე ქართველი საზოგადოებაც და ისრაელი ქართველებიც.

მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენ „სეფარიდები“ ვართ და რუს-ამერიკის ებრაელები კი მეტწილად „აშქენაზები“, მაინც გეთანხმებით იმაში, რომ სარწმუნოებრივად არაფერი განსხვავება არის ჩვენში, მაგრამ, რაც შეეხება ეროვნების შემადგენელ ფაქტორებს, - ნურას უკაცრავად, თუ ამაში არ დაგეთანხმით.

მ. ხანანაშვილი
(შემდეგი იქნება)

„სამშობლო“ 1916 №409 20/VII გვ. 2-3
ცოტა რამ ქართველ ისრაელთა შესახებ
(დასასრული)

ა) სამშობლო ჩვენი საქართველოა. მართალია მოსულები ვართ იერუსალიმიდან, მაგრამ თვით ჩვენი მოძმე ქართველი ქრისტიანები კი არ არიან მოსული საქართველოში?

სადაც ახლა ალპიის მთები დგანან, იქ მოსული არიან ისინი (მთები) 100 ვერსის მანძილიდან და, რა გასაკვირველია, რომ ხალხი მოძრაობდეს და მოგზაურობდეს. მხოლოდ საქმე იმაშია, - თუ რამდენი ხანია, რაც ჩვენ საქართველოს მკვიდრებად და ბურჯებად ვითვლებით. მცხეთაში აღმოაჩინეს ქვა, რომელიც ედვა ისრაელ ქართველის საფლავს და, რომელიც ეკუთვნის VI საუკუნეს ქრისტეს წინათ. ასე რომ, 2500 წლის წინად ჩვენები სცხოვრობდნენ საქართველოში. ჩვენ ვიცით, რომ ისრაელთა წელთაღრიცხვით 6000 წელიწადია, რაც ღმერთმა დედამიწა გააჩინა. ამ 6000 წელში თითქმის 3000 წელიწადს ჩვენ აქ ვსცხოვრობთ, მაშ გვაქვს უფლება ვუნოდოთ საქართველოს ჩვენი სამშობლო, თუ არა?

ბ) დედა-ენა ჩვენი ქართულია. ამას დიდი მტკიცება არ უნდა, მაგრამ მაინც მოგაგონებთ, რომ წმ. ნინოს ცხოვრება ქართველ ისრაელების მღვდელმთავარ აბიათარ და მისი ქალიშვილი სიდონიას მიერ IV საუკუნეში ქართულად არის დაწერილი. ელიოზ მცხეთელი და ლონგინოზ კარსნელი, რომლებიც I საუკუნეში მიწვეულნი იყვნენ საქართველოდან ქრისტეს სწავლის გასარჩევად ქართულად სწერდნენ წერილებს „ჩვენ ქართველი ჰურიანო“ და სხვ.

გ) ზნე-ჩვეულება და ხასიათი, დაგვეთანხმეთ, რომ ჩვენ უფრო ქართული გვაქვს, ვიდრე რუს-ამერიკის ებრაელობის.

დ) კულტურულად, სოციალურად, პოლიტიკურად და ეკონომიურად ვენათესავეებით რომელს უფრო, ქართველობას როგორც ეროვნებას თუ რუს-ამერიკის ებრაელობას.

ე) გრძნობა, ფიქრი, რწმენა, მისწრაფება გვაქვს ერთი ქართველებთან, თუ უფრო რუს-ამერიკის ებრაელობასთან?

ვ) ჩვენი ისტორია, წარსული? მართლაც ბევრ რამეს საგულისხმეოს გვეუბნება ქართული ისტორია, და, უპირველეს ყოვლისა იმას, რომ ჩვენი წინაპრების რაბინები და აგრეთვე

ქართველი ერის მოწინავენი ასე გადაგვარებულად არ სწყვეტდნენ ჩვენს და ჩვენ მოძმე ქართველ ქრისტიანების საკითხს. საკმარისია მოვიგონოთ ბაგრატიონთა დინასტია, რომ სიამაყით ვთქვათ „ჩვენ ქართველი ისრაელები ვართ“...

ჩვენთვის ყოვლად საკმარია ზემოაღნიშნული ფაქტორების მიხედვით ვალიაროთ თავი ქართველად ეროვნებით და ისრაელად სარწმუნოებით. მაგრამ არიან ზოგი ისეთი „მაგარი“ და ან ბააზოვისთანა მოაზრე პირები, რომელთაც არ ესიამოვნებათ ჩვენი ქართველობა და რომელთაც არ აკმაყოფილებთ ჩამოთვლილი ნიშნები ეროვნებისა. ისინი მოითხოვენ კიდევ მეტსა და მეტს, მაგალითად შთამომავლობას, ე.ი. იმის დამტკიცებას, რომ ჩვენ ოდესმე მიგვიღია ისრაელობა.

უნდა ვსთქვათ, რომ ეს საკითხი მეტად რთული და სერიოზულია. მით უმეტეს ძნელია მისი გამოკვლევა, რომ ჩვენ ძლიერ დაშორებული ვართ იმ ხანას, როდესაც უნდა მიგველო ისრაელობა და არც ბევრი საბუთები უნდა მოიპოვებოდეს ამის დასამტკიცებლად. ეს საკითხი არა ჰგავს არც ქართველ მაჰმადიანთა და არც ქართველ კათოლიკეთა საკითხს, რომლის გამაჰმადიანება და გაკათოლიკება მოხდა, ასე ვსთქვათ, გუშინდინ, ჩვენს თვალწინ. ჩვენი საკითხი კი ათასწლობით არის ჩვენზე დაშორებული და არ ვიცით, - როგორ, ვინ და როდის გადასწყვეტს მას.

ბ) ამ ბოლო ხანებში ქართველი საზოგადოება და პრესა ცოტაოდენ დაინტერესდა ჩვენი ქართველი ისრაელების საკითხით. აი, მაგალითად, რასა სწერს ბ. ივ. გომართელი): „ერთხელ პეტროგრადში დავესწარი ერთ კრებაზე ლაპარაკი ჩამოვარდა კავკასიის ებრაელებზე. ერთმა მეცნიერმა განაცხადა: კავკასიის ებრაელები ნამდვილი ებრაელები არ არიან; საქართველოს ებრაელები კი არიან ქართველები, რომელთაც მოსეს რჯული მიუღიათო. ქართველ ებრაელთა თავის ქალა ცხადად ამტკიცებს, რომ ისინი ქართველები არიან და არა ძველ ებრაელთა მოდგმაო.

ქორწინების წყალობით ქართველ ებრაელებში ქართველის ტიპი რამოდენიმეთ შეიცვალა, მაგრამ ჩემთვის ცხადია, რომ ხანაშვილი, ელიგულაშვილი, სეფიაშვილი, ჯანაშვილი, რიჟინაშვილი, მათიაშვილი, კურკჩიშვილი, დავარაშვილი, ეფრემაშვილი, თავდიდიშვილი, კიკოზაშვილი და მრავალი სხვანი ჩამომავლობით ქართველები არიან და არა ებრაელები).

უეჭველია ამ სტრიქონების ავტორს საბუთებიც მოეპოვება თავისი აზრების დასამტკიცებლად...

რასაკვირველია, ჩვენ ვერ გავკადნიერდებით იმოდნად, რომ ავტორიტეტულად რამე განვაცხადოთ ჩვენ შთამომავლობაზე, რადგან ჯერ-ჯერობით არც საკმარისი ცოდნა შეგვწევს ამ დარგში, მაგრამ მაინც გავუზიარებ მკითხველ საზოგადოებას შემდეგ მასალებს:

„მერვე საუკუნეს ნახევარში (ქრისტეს შემდგომ) ნაწილმა ხაზარებისამ ან მეფემ თავის თავდებით მიიღეს ისრაელობა). უფრო დასაჯერებელია ჩვენამდე მოსული მოწმობა, რომ ებრაელთა სინაგოგამ (სალოცავმა) საქართველოში მიაღებინეს ხაზარებს ისრაელობა). თუ კი ჩვენი მისიონერები საქართველოდან მიდიოდნენ შორს და უცხო ქვეყანას, უცხო ენაზე მოლაპარაკე ხალხთან ისრაელობის გასავრცელებლად, განა აქ, სამშობლოში უფრო ადვილად არ შეეძლოთ მათ მიეღებინებინათ თავიანთი სარწმუნოება რამდენიმესთვის მაინც?

ჩვენ არ ვიტყვი, რომ ეს ქართველთა გაისრაელება ხდებოდა საქართველოს გაქრისტიანების შემდეგ, ჩვენ მოგახსენებთ მხოლოდ იმ დროზე, როდესაც არ იყო ჯერ კიდევ საქართველოში შემოღებული ქრისტიანობა, არამედ ყოველი ქართველი მაშინ იყო კერპთაყვანისმცემელი, რომელთაც შორის ძლიერ ადვილად გავრცელებდნენ ისრაელობას ისრაელიდან მოსული შალიახ-მისიონერები.

ამ ჩვენს აზრს ადასტურებს ისტორიკოსი თ. ჟორდანიას, რომელიც სწერს:1) რა საკვირველია, ეს თუ მოხდა (ე.ი. „ნებროთიანის“ შედგენა ან მისი გადაკეთება „დაბადების“ ზედგავლენით), უსათუოდ მოხდებოდა ებრაელთაგან, რომელნიც ჩვენის ძველის მემატინანების და თვით გეროდოტის მოწმობით ცხოვრებულან ჩვენს ქვეყანაში ძველის დროითგან, ხოლო ნაბუქოდონოსორ მეფის შემდეგ მრავლად დასახლებულან ჩვენში, და იმპერატორის ტიტესგან იერუსალიმის წარტყვევის შემდეგ (70 წ. ქრისტეს აქეთ) მათი რიცხვი საქართველოში გაორკეცებულა. რასაკვირველია, ებრაელნი ეცდებოდნენ, რომ თავისი სარწმუნოება და მოთხრობანი შესახებ პირვანდელი დროებისა გაეგრცელებინათ ჩვენში, მით უმეტეს, რომ ებრაელთა სარწმუნოება და სწავლა ერთს უხილავ ღმერთზე მიუწვდომლად მალლა იდგა კერპთაყვანისმცემელთა ბორგვნილებაზე.“

შემდეგ „ქართლის ცხოვრებაში“ ვხვდებით (გვ. 3) შემდეგ ცნობას: „მღვდელი ელიოზ (რომელმაც შემოიტანა საქართველოში ქრისტეს პერანგი) მყოფი მცხეთას ჰგონებდა ჰურიათათვის და ქადაგებდა განათლებასა წარმათათასა“; რომელ განათლებას იქადაგებდა მღვდელი კერპთაყვანისმცემლებში, თუ არა თავის სწავლას და სარწმუნოებას? ეს იყო პირველ საუკუნეში, როდესაც არსად არ იყო გავრცელებული ქრისტიანობა და მთელ საქართველოშიც ვერ იპოვნით ვერც ერთ ქრისტიან ქართველს.

წარმათთა განათლებაზე და გაბრწყინებაზე კიდევ უფრო ადრე ზრუნავდა ამ ელიოზის დედაც.

რაც შეეხება ქრისტიანობის შემოღების შემდეგ ხანას, - ძნელი დასაჯერებელია, რომ ვინმე ქართველ ქრისტიანს მიეღოს ისრაელის რჯული. კი, მართალია, პატრი მიხეილ თამარაშვილს მოყავს ცნობა, რომ გორის პატრი ამბროსი სწერდა 1640 წ. რომში, ვითომც საქართველოს დაცემის შემდეგ ხდებოდა ქართველთ არამც თუ მარტო გათათრება, გაფრანგება და გასომხება, არამედ გაებრაელებაცო, მაგრამ ზაქარია ჭიჭინაძეს საბუთები მოყავს ამ საეჭვო ცნობის დასარღვევად) და დაასკვნის კიდევ: „ქართველთ გაურიაება კი არა და ურიების გაქრისტიანება კი ისე ხშირად და მრავლად ყოფილა, რომ დღესაც გურიას, სამცხეს, იმერეთს და ქართველს ასობით მოვთვლით ისეთ გვარებს, რომელთაც წინაპარნიც ისრაელნი ყოფილან და შემდეგ კი ჟამთა ვითარების მეოხებით, თავიანთ ნებით თუ ძალოვნებით ქრისტიანობას დაკავშირებინ.“

მიუხედავად ზემომოყვანილ (იხილე „ზ“) ცნობებისა ჩვენი შთამომავლობის შესახებ, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ შთამომავლობა არ შედის ეროვნების ახსნაში, როგორც უმთავრესი ფაქტორი. თუ კი სხვადასხვა შთამომავლობის ხალხს შეუძლია ერთი სარწმუნოებისა იყოს (მოიგონეთ ხაზარები), რისთვის არ შეიძლება, რომ ერთ ეროვნებას ეკუთვნოდეს სხვადასხვა შთამომავლობის ხალხი, თუ კი, რასაკვირველია, წარსული და უმთავრესი ნიშნები ეროვნებისა აერთებს მათ? დიად შეგიძლიანთ წარსულით იყოთ სხვა შთამომავლობისა, მაგრამ ქართველი ეროვნულად. ამის დასასაბუთებლადაც მოვიყვან შემდეგ ისტორიულ ცნობას: ჯამბაკურები, ორბელიანები, ბარათაშვილები საქართველოში განმტკიცდნენ მეფე ფარნავოზის დროს (III ს. ქრ. წინ). ამგენმა სთხოვეს ფარნავოზს

ქართლოსიანს, რათა მიეცა მათთვის ნება საქართველოში დასახლებისა, რის შემდეგაც ჯამბაკურ და ბარათა დასახლდნენ 5000 მეომრით გორისა და თრიალეთის მაზრებში.

თუ ახლა ესენი ითვლებიან წმინდა წყლის ქართველებად, ქართველ-ისრაელთ კი რალა ცოდვა მიუძღვით სამშობლოს წინაშე? განა მხოლოდ ისა, რომ მათ მტკიცედ შეინახეს მოსეს მოძღვრება? განა ისრაელი ქართველებიც ასე თუ ისე თავიდანვე არ უწყობდნენ ხელს საქართველოს კულტურის შექმნას? განა ისიც, მიუხედავად მათი რჯულისა არ იყვნენ ჩართული სამშობლოს საერთო ფერხულში და არ შეადგენდნენ მის ორგანიულად განუყრელ ნაწილს?..

ბატონებო, ასიოდე წელია მხოლოდ, რაც საქართველო შეუერთდა რუსეთს, და თუ კი ჩვენ მოწინავე საზოგადოებას ძილს უფრთხობს და მოსვენებას არ აძლევს ამის შიში, რომ შესაძლოა გავრუსდეთ და გადავგვარდეთ ეროვნულად და ისიც იმ დროს, როდესაც ჩვენს საკუთარ ტერიტორიაზე ვცხოვრობთ და ჩვენი საკუთარი კულტურით ვსარგებლობთ, განა ქართველი ისრაელები კი აღარ გაქართველდებოდნენ ეროვნულად ამ 2000-3000 წლის განმავლობაში? დიალ, - რადგან ჩვენ ეროვნულად უკვე ქართველები ვართ, ამისთვის მიუღებელია ჩვენთვის სხვა ეროვნების პარტიის პროგრამა. ჩვენი იდეალი საქართველოა“.

ჩვენს წინაპართ-წინაპრებს არ ეთაკილებოდათ თავიანთი თავი ელიარებინათ „ქართველ ურიათ“, ბ. ბააზოვს კი თავის მრავალრიცხოვან წერილების სათაურებში ერიდება „ქართველის“...

რადგან წერილი გაგრძელდა და არცა გვსურს მისი დანვრ-ილმანება, ჩვენ არ გავარჩევთ ბ. რაბინ ბააზოვის ვრცელ წერილს „ჩემი პასუხი არა ებრაელს“, რათა იმედი გვაქვს თვით „არა ებრაელი“ (მაგრამ „ქართველი ისრაელი“) დანვრილებით უპასუხებებს მას.

ჩვენ კი დაუბრუნდებით ზემო ნაჩვენებ მესამე მუხლს, სადაც ქართველი ისრაელების „მოკეთე“ ონის რაბინი ბრძანებს, რომ არაფერი იოტის ოდენი განსხვავება არ არსებობს ეროვნულად ჩვენსა და რუს-ამერიკის ებრაელებს შორის. ამ სიტყვებს მეტად ცუდი სუნი უდის, ვის წინაც ჯერ არს. ჩვენთვის „გულმემატკივარ“ რაბინს კარგად უნდა ცოდნოდა, როცა ამ სიტყვებს სწერდა, რომ ქართველი ისრაელობა მოძმე ქართველ ქრის-

ტიანების დახმარებით რამდენიმე ათეული წელიწადია ცდილობს უფლებების („პრავების“) უკან დაბრუნებას. იოტის ოდენა განსხვავებაც კი არ არის ჩვენსა და რუს ებრაელებს შორის? მაშ ვინ რას დაგვიბრუნებს? გრძნობ როგორი სუნი უდის ონის რაბინის ნათქვამს მთავრობის წინაშე, სწორედ ასეთი ცუდი სუნი უდის ჩვენში მის მოღვაწეობას თუ კი ქართველი საზოგადოება ღრმად ჩაუკვირდება საკითხს და გაითვალისწინებს რა შედეგი უნდა მოყვეს ამ მიმართულების ჩვენში ფეხის მოკიდებას რომლისთვისაც ასე ენერგიულად მოქმედებს რუსეთის სიონისტების მიერ განვრთნილი რაბინი. ჩვენ „პოგრომების“ არ გვეშინიან, რაბინო ბაზოვო, თუ ქართველ ისრაელებს მსხვერპლად არ შევსწირავთ თქვენ მიმართულებას და ჩვენი მოძმე ქრისტიანი ქართველებიც მოიგონებენ მამა-პაპათა ტრადიციებს და ძველებურად პატივს სცემენ ჩვენს რჯულს.

მართალია ჩვენ ისრაელ-ქართველებს იმ 14 მილიონ ებრაელთან გვაქვს ერთი სარწმუნოება, მაგრამ ნუ თუ რჯულთა ერთობა გვაიძულებს უარვყოთ ჩვენი ისტორია, ჩვენი წარსული, ვულაღატოთ ჩვენ სამშობლო-საქართველოს) ჩვენს დედა-ენას?

არა, ბატონებო, მე XX საუკუნეში ხალხები ერთდებიან არა იმის მიხედვით, ვინ რომელ სარწმუნოებას ეკუთვნის, არამედ ენის, ტერიტორიის, კულტურის და ეროვნულ-პოლიტიკური ინტერესების მიხედვით.

მ. ხანანაშვილი

4. სხვადასხვა ავტორების წერილები

„სამშობლო“ 1915 №863 24/V გვ. 4 ქართველ ებრაელების პროტესტი

გაზეთ „სამშობლოს“ მე-80 ნომერში მოთავსებულია ბ-ნ „გულთაც მდიდარის“ წერილი. ეხება რა ბ-ნ რ. დათეშიძის მოღვაწეობას, ავტორი სხვათა შორის ამბობს: „წარსულ კრებაზე, როდესაც ერთმა ქართველმა ვაჭარმა წინადადება შემოიტანა, რომ გადაბუგულ, აოხრებულ და უპატრონო მიტოვებულ მშენებ-მწყურვალ აჭარლებისათვის 500 მანეთი გადაედვათ, ერთმა ებრაელმა, რასაკვირველია ბ-ნ დათეშიძის „კლიენტმა“ პირდაპირ წამოიძახა: „ვინ არიან აჭარლები, რა დროს აჭარლებიაო“.

ქართველი ებრაელის ასეთმა უგუნურმა საქციელმა ჩვენში, ქართველ ებრაელებში, დიდი აღშფოთება და გულისწყრომა გამოიწვია და შეგვიძლია იმ ებრაელი ვაჭრის სიტყვები ავხსნათ მხოლოდ იმით, რომ ხსენებულს ებრაელს აჭარლებზე და მათ გაჭირვებულ მდგომარეობაზე ისეთივე წარმოდგენა უნდა ჰქონდეს, როგორი წარმოდგენაც ველურსა აქვს ხელოვნების უმშვენიერეს ნაწარმოებზე.

ჩვენ ვგმობთ უვიცი ებრაელის ასეთ საქციელს და საყოველთაოდ ვაცხადებთ, რომ ბრწყინულად და დაუფიქრებლად წამოსროლილი სიტყვები („ვინ არიან აჭარლები, რა დროს აჭარლებიაო“) არ არის მთელი ქართველი ებრაელობის აზრი აჭარლების უნუგეშო მდგომარეობაზე. ჩვენ პირიქით, სხვაზე არანაკლებ თანავუგრძნობთ მათ და ყოველთვის მზათა ვართ არ ჩამოვრჩეთ ჩვენ ქართველ თანამოქმე ქრისტიანებს მათი დახმარების საქმეში.

ქართველი ებრაელნი ძველთაგან-ძველათ ვცდილობდით (და ყოველთვისაც ვეცდებით) გავყვეთ ჩვენს ისტორიულ გზას და მთელ ქართველ ერთან ერთად შევექმნათ განუყოფელი მთლიანი ორგანიზმი და ქართველებთანავე გავიზიაროთ როგორც ჭირი, ისე ლხინი.

კიდევ ვაქცევთ პატივცემული საზოგადოების ყურადღებას იმაზე, რომ ნუ მიიღებენ უვიცი ვაჭარი ებრაელის სიტყვას და მის ბოდვას ჩვენს საერთო აზრათ. ჩვენ ქართველი ებრაელები, პროტესტსა და ჩვენ აღშფოთებას ვუცხადებთ იმ ვაჭარს.

ქართველი ებრაელი
ქუთაისი, 18 მაისი 1915 წ.

„სამშობლო“ 1915 წ., №117 1/7 გვ. 2
წერილი ონის ებრაელების
რაბინ დ. ბააზოვისადმი

ვინ არიან მომავალნი და ვის ეკუთვნის მომავალი?

ჩვენი მომავალნი მოზარდი თაობაა. ჩვენი იმედი, ჩვენი ეროვნების ბურჯი მოზარდი თაობაა, როგორც მომავალთ, მომავალიც მათ ეკუთვნით. მაგრამ რა მერე. განა ეს კმარა. განა ჩვენ წარსულთან ჩვენც მომავალი და ჩვენი დროც მომავალი არ იყო? ეს ასე იყო და ასე იქნება.

საქმე ისაა, რამდენადაც ბედნიერნი ჩვენ ვართ, კულტურისა და განათლების მხრივ, იმდენად ბედნიერნი იქნება ჩვენი მომავალიც ამ მხრივ, თუ დროზე არ ვიზრუნეთ მისი მომავალი კეთილდღეობისათვის.

ჩვენ რომ წარსულივით უარყოფით შევხედოთ მომავლის საქმესაც, ეს არ გვეპატიება და არც უნდა დავტოვოთ საპატიებლად, თორემ ვერც მომავალი შეძლებს მის განწმენდას.

მოზარდ თაობასთან აღზრდით ჩვენ მათთან ერთად აღვადგენთ ჩვენ ეროვნულ კულტურას, რომელიც ეროვნული ენის აღდგენაში გამოიხატება, რომელიც ასე დაცემული და მიწასთან გასწორებულია ქართველი ისრაელებისათვის.

ქართველი ისრაელების რაბინებმა რომ იცოდნენ, რამდენად საპასუხო საქმე ევალებათ და რამდენადაა ეს მათთან უყურადღებოდ დატოვებული, სირცხვილის ცეცხლით დაინგებოდნენ, მაგრამ სირცხვილი მათთვის უცხო ხილია.

ჩვენდა სამწუხაროდ და მათა სახეიროდ ამ საკითხს გვერდს უხვევენ, რადგანაც, მათი აზრით, ებრაელი ხალხისათვის ცოდნა-კულტურის შეთვისება, ვითომდა მათ ეროვნებასა და სარწმუნოებას საფრთხეს უმზადებს. სჩანს, მათი აზრით, თუ ადამიანმა ცოდნა მიიღოს, სარწმუნოებას გამოიცვლის, მაგრამ თუ თვითონ ნასწავლნი არიან და რჯული არ დაუტოვებიათ, რით ასაბუთებენ ვითომ მომავალში სწავლულმა ადამიანმა თავისი ერი და სამშობლო დასტოვოს? აშკარაა, თვითონ უსწავლელნი არიან, რომ სჯული არ დაუტოვებიათ.

თუ ადამიანს საკმაო ძალა არ შესწევს, სურვილის განხორციელებაც არ შეუძლია, ჯერ ძალა, მერე სურვილი. მაშინ ად-

ვილად შეიძლება სურვილის მიღწევა, რადგანაც სურვილის ასრულებაც ძალას მოითხოვს.

მაშასადამე, ჯერ სწავლა და განათლება, კულტურულად ამაღლება. მერე ყოველი სანადელის მიღწევა ადვილია.

თუ ადამიანი უცოდინარია, თუ ის რაბინებისა და ვინმე, მისი წრის გამოჩენილი პირის ხელის შემყურეა, მას არ შეუძლია და ვერც შეძლებს გაიგოს ყველა ამ ძვირფასი მოწოდების მნიშვნელობა, რომელიც თქვენ მიერ იყო აღძრული და რომლითაც თქვენ მოუწოდებდით ქართველ ებრაელებს, თუგინდ მელნით კი არა, ცეცხლის მელნითაც იყოს დანერვილი.

დ. პალესტინელი

„სამშობლო“, 1915 წ., №130, 16/7 გვ. 3-4, №131, გვ.3 ქართველი ისრაელების ცხოვრებიდან

გაზ. „სამშობლო“ №116, 117, 118-ში მოთავსებულია დ. პალესტინელის ვრცელი წერილი სათაურით: „წერილი ონის ებრაელებისა რაბინ დ. ბააზოვისადმი“. მე მსურს ვთქვა ამ წერილის შესახებ შემდეგი:

1. ბ-ნი პალესტინელი აღნიშნავს:

„სამწუხაროდ ქუთაისის ებრაელები გულ-გრილად შეხვედრიან ამ სისხლის ცრემლებით დანერილ მონოდებს. გავიგე, არც ერთ სასულიერო წოდების პირს, არც ერთ მდიდარს, არც ერთ ინტელიგენტს ამაზე ყურადღება არ მიუქცევია. სწორედ სამწუხაროცაა და სამარცხვინოც.“

ნუთუ მარტო ქუთაისის ებრაელები ნახა ავტორმა ღირსი გაკიცხვის? ნუთუ სხვა ქართველმა ისრაელებმა მიაქციეს ყურადღება ამ წერილს და გამონაკლისს მხოლოდ ქუთაისის ებრაელები შეადგენენ?

მე სამართლიანად მიმაჩნია ქუთაისის ებრაელებზე საყვედური. მე მსურს ჩემი აზრი გამოვთქვა ამ წერილის შესახებ. მხოლოდ საჭიროა ჩემზე დიდად გაგებულნი ხმას ამოიღებდნენ და გასცემდნენ პასუხს ამ წერილს და არ დატოვებდნენ „ხმად მლალადებლისად უდაბნოსა შინა“.

მას, ვინც თავისი ცხოვრების მიმდინარეობას ანალიზს გაუკეთებს, შეუძლია წარსულის ცხოვრება მომავლის სარკედ გამოიყენოს. ჩემი ცხოვრებიდან ვიცი, რომ ქალაქი და სოფელი ერთმანეთზე გადახლართული რგოლია. სოფელი ამარაგებს ქალაქს ეკონომიურად, ხოლო ქალაქი - კულტურულად, აწვდის მას სულიერ საზრდოს, ქალაქი უკარნახებს სოფელს სამოქმედო გეგმას. ცხადია, თვით ადამიანები ქმნიან და ამწებენ სოფელსა და ქალაქს და სოფელ-ქალაქი - ადამიანებს.

მაშასადამე, ჩვენ საქმე გვაქვს სოფელ-ქალაქის მცხოვრებლებთან და არა სოფელ-ქალაქებთან. სოფლელი ფიქრობს, სად მე და სად ქალაქელიო. სწორედ ეს არის მიზეზი სოფლის კულტურულად ჩამორჩენისა, რომ იგი თავის თავს უარყოფითად უყურებს და ქალაქს ადიდებს. ამიტომ ზოგიერთი მოქალაქე ამაყობს კიდევ, რომ ის ქალაქელია. ასეთ მოვლენას საკმაოდ ადგილი უჭირავს ქართველ ებრაელებში.

შაფათს შემთხვევით დავრჩი ბანძაში. ამ დროს ახალი გამოსული იყო ბ. ბააზოვის მონოდებაც. ამ დროს აჯიამვილების სამლოცველოში ხალხი იყო თავმოყრილი. ერთმა ადგილობრივმა ებრაელმა დაიწყო ბააზოვის მონოდების კითხვა. როდესაც კითხვა მიდგა შემდეგ სიტყვებზე: „სად ხართ ღარიბნი ებრაელებო! რა-

ტომ შუა არ გაუყოფთ თქვენ გამხმარ ლუკმას თქვენს გაჭირვებულ მოძმეებსო“, ამ სიტყვებზე თვალთ ცრემლები წამსკდა.

დიდ ხანს სიჩუმე! ვაკვირდები, აბა, ვინ რას იტყვის. ერთმა გამოჩენილმა პირმა სთქვა შემდეგი: ჯერ მოვითმინოთ, ვნახოთ, ქუთაისის ებრაელები როგორ შეხვდებიან ამ მოწოდებას. მერე ჩვენც ისე მოვიქცეთ. მეორე მისმა ამხანაგმა ასეთი პასუხი მისცა: ჩვენზე მეტი ქონებაც მათ აქვთ და ცოდნაცო, თუ შეენევიან ქუთათურები, ჩვენც შევენევითო, თუ არა და ჩვენ ვისი ვართო.“

აი მტკიცება იმისა, რომ ჩვენ ხალხში ჯერ კიდევ აქვს ადგილი სოფლისა და ქალაქის კაცობას.

შევჩერდეთ ჩვენ, რადგანაც სოფლის კაცი ვართ. ვუყუროთ ქუთაისელ ისრაელებს, რადგანაც ისინი ქალაქის ხალხია. აი მოკლე დახასიათება ქართველი ისრაელების გონებრივი ავლადიდებისა!

ქალაქი უკარნახებს სოფელს სამოქმედო გეგმას. მაგრამ თუ ქალაქი კულტურულად სუსტია, განა იმ ხალხს შეუძლიათ, სოფლის ხალხს უკარნახოს სამოქმედო გეგმა. ამიტომ უსაყვედურებს „პალესტინელი“ ქუთაისის ებრაელებს, მათ სულიერ მამებს და მათ ინტელიგენციას. სოფლის ხალხი მათი კვალის მიმდევარია. და ისინი ამაზე არ ფიქრობენ. თვითონაც იღუპებიან უკულტურობით და მათი კვალ და კვალ მიმდევარი სოფლის ხალხიც მათთან იღუპებიან. ბააზოვის მოწოდება მხოლოდ ერთგვარი საძირკველია, სადაც პალესტინელს საშუალება ეძლევა, დააშენოს ყველა ის მასალა, რაც მან გამოამზეურა ქართველი ისრაელების ცხოვრებიდან.

ბააზოვის მოწოდების შედეგი დამოკიდებულია ქუთათურ ისრაელების გამომხაურებაზე, ეს იქნება ტონის მიმცემი სოფელში მცხოვრები ებრაელებისათვის.

დასასრულ ვიტყვი: ქუთაისის ისრაელები რომ გამოერკვეოდნენ და ერთ გარკვეულ გეგმას შეიმუშავებდნენ, ამ გეგმას გაჰყვებოდნენ სოფლელებიც. თურმე ჩვენი სულიერი მამები ძალიან გაუწინმატებია პალესტინელის წერილს.

მე რომ დამიჯერებდნენ, ვეტყოდი მათ: ბატონებო, თუ პალესტინელი ცდება, უკეთესია იმ გზით გასცეთ პასუხი მას, რა გზითაც თვითონ ავტორი გეძახით, ვისაც სიმართლე გაქვთ, სწორი გზა ეს არის. თუ არა და ღობე-ყორეს მოდება ვერ შველის სიმართლის აღდგენას. მართალს გეტყვით, თქვენგნივ ხმის ამოღება საჭიროა, რადგანაც როგორც თალმუდი ამბობს: „სიჩუმე დასტურის ნიშანიაო“. ისე თქვენი სიჩუმით ამიერიდან დასაბუთდება, რასაც ავტორი გისაყვედურებთ.

ნორა

„სამშობლო“ 1916 №447 28/IX ქართველი ისრაელები

ჩვენი ეროვნული გაერთიანება სწრაფი ნაბიჯით მიდის წინ. ამ მოვლენას თანაგრძნობით ეგებება ქართული პრესა და ქართველი საზოგადოება. თუ ეროვნების დამსახურებულ თვისებათ მივიჩნევთ (და უნდა მივიჩნიოთ კიდევ) ენას, ამ მხრივ ქართველ მაჰმადიანებს, ქართველ გრიგორიანებს და ქართველ კათოლიკებს არაფრით არ ჩამოუვარდებიან ქართველი ისრაელები. და აი ამ უკანასკნელთა ახალგაზრდა მწერლებმაც აღიარეს რა ეს ფაქტი, ხმა აღიმალლეს თავიანთი ეროვნების განსამტკიცებლათ. ამას გამოეხმაურა ცნობილი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე ივ. გომართელი. იგი „თეატ. და ცხოვ.“ მე-39 №-ში ვრცელ წერილს უძღვნის ქართველ ისრაელთა საკითხის გარკვევას. ხსენებული წერილი იმდენათ საინტერესოა, რომ ჩვენი მკითხველის საყურადღებოთ მოგვყავს ცოტა შემოკლებით:

„ქართველი მაჰმადიანებისა და გრიგორიანების საკითხი დიდი ხანია აღიძრა ჩვენში. ქართველი ისრაელების საკითხს კი უფრო მოკლე ისტორია აქვს.

სასიხარულო ის არის, რომ ეს უკანასკნელი საკითხი მკაფიოთ და გარკვევით ქართველ ისრაელთა მრენველებმა წამოიწყეს.

ქართველი ისრაელები ძველ ებრაელთა ჩამომავალნი არიან, თუ ქართველები?

სისწორით და სიმართლით გადაჭრა ამ სადაო კითხვის დღეს შეუძლებელია. ცხადია მხოლოდ შემდეგი: არის ბევრი ისეთი საბუთი, რომელთა მიხედვითაც ზოგი მეცნიერი ამტკიცებს, ქართველი ისრაელები ძველი ქართველების ჩამომავალნი არიან და არა ძველი ებრაელებისაო. ამ საბუთთა შორის უპირველესი ალაგი უჭირავს თავის ქალას, იმის მოყვანილობას, სიმაღლეს, სიგანეს.

როდესაც მეცნიერულად შეისწავლეს ძველი ებრაელების, ქართველი ისრაელების და ქართველების თავის ქალა, აღმოჩნდა, რომ ქართველი ისრაელების თავის ქალა უფრო ქართველების თავის ქალას ემზავსება, ვიდრე ძველი ებრაელებისა.

ამ გარემოების მიხედვით ჩვენ შეგვიძლია ვსთქვათ: ქართველი ისრაელები უფრო ქართველთა ტომს ეკუთვნიან, ვიდრე ებრაელებს ე.ი. ქართველი ისრაელები მხოლოდ სარწმუნოებით ეკუთვნიან ებრაელებს, - სისხლი ხორციით კი ქართველებს.

ჩემი აზრით ქართველი ისრაელი წარმოადგენს შერეულ მოდგმას ე.ი. მათ უძველეს წინაპრებში ქართველებიც არიან, ებრაელებიც.

რამ გამოიწვია ასეთი შერევა?

სარწმუნოებრივმა ერთობამ.

ებრაელები დამკვიდრდნენ საქართველოში იმ დროს, როდესაც ქართველები კერპთ თაყვანის მცემლები იყვნენ.

ებრაელებმა გაავრცელეს თავის სარწმუნოება საქართველოში და ქართველების მცირე ნაწილმა მიიღო მოსეს სჯული.

შესაძლებელია, მცირე ნაწილი ქრისტიან ქართველებსაც აფარებდა თავს მოსეს მოძღვრებას მაშინ, როდესაც მაჰმადიანები საქართველოში მუსრს ავლებდნენ ქრისტეს მიმდევართ.

ასეა თუ ისე, ჩემთვის ეჭვს გარეშეა, რომ ქართველებმა მიიღეს მოსეს სარწმუნოება, ერთი რწმენის ქვეშ გაერთიანდნენ ისინი და საქართველოში მცხოვრები ებრაელები, ქორწინების შემწეობით შეერივნენ ერთმანეთში და ამ გვარათ წარმოსდგა ქართველი ისრაელობა.

რომ დავუკვირდეთ ქართველ ისრაელთა გარეგნობას, დარწმუნდებით, რომ ისინი დიდათ განირჩევიან საერთოთ ებრაელებისაგან და უფრო ქართველებს ემსგავსებიან.

შხედველობაში რომ არ მივიღოთ აქ მოყვანილი საბუთები და მოსაზრებანი, კიდევ რომ დაგვიმტკიცოს ვინმემ, რომ ქართველი ისრაელები პირნავარდნილი შვილები არიან ძველი ებრაელებისა, ჩვენ მაინც სრული უფლება გვაქვს ვამტკიცოთ, რომ ქართველი ისრაელები ქართველები არიან და არა ებრაელები.

ვინ, რამ მოგვცა ამგვარი უფლება?

ისტორიამ.

ერის წარმოშობაში ჩამომავლობას არ აქვს იმდენი ძალა და მნიშვნელობა, რამდენიც ისტორიას.

ქართველებთან ერთად საერთო ისტორიულმა ცხოვრებამ ქართველი ისრაელები ნელ-ნელა გააქართველა და დღეს ისინი ქართველები არიან. მართლაც ქართველი ერის ისტორია ამავე დროს არის ისტორია ქართველი ისრაელებისა. ჩვენი ლხინი მათი ლხინიც იყო, ჩვენი ჭირი - მათივე ჭირი. თუ ვინმე გვაოხრებდა ჩვენ, მათაც ისევე აოხრებდნენ, ჩვენი ბორკილები მათი ბორკილებიც იყო, ჩვენი თავისუფლება, ჩვენს კეთილდღეობასთან გაუყრელი, განუშორებელი იყო მათი კეთილდღეობაც და ამიტომ საქართ-

ველო იმდენათვე იყო მათი სამშობლო, რამდენათაც ჩვენი.

გაჭირვებისა და დიდი უბედურების დროს ისინი იმდენათვე იყვნენ საქართველოს ერთგულნი, რამდენათაც საუკეთესო ქართველნი, საერთო ბედმა დიდი ხნიდანვე შეგვადულა, შეგვასისხლხორცა ერთმანეთს და თუ ერთი ღვთისადმი სხვადასხვა გზით მისწრაფებამ დღემდე ერთმანეთს არ დაგვაშორა, დღეიდან უფრო ველარ დაგვაშორებს; დღეიდან ეს შედუღება, ეს შესისხლხორცება უფრო განმტკიცდება და მტრების ყოველგვარი იერიში ზედ დაიმსხვრევა.

ვიცი, ასეთ ქადაგებას ბევრი მტერი ჰყავს ქართველ ისრაელებში, მაგრამ ეს მათი შეუფერებლობის ბრალია, ისინი ეროვნებას და სარწმუნოებას ერთი-მეორეში ურევენ და ჰგონიან, თუ ჩვენი თავი ქართველებათ ვაღიარეთ, ამით ჩვენი რჯულის სიმტკიცე შეირყევას.

მეტად შემცდარი და ამავე დროს მავნებელი აზრია. ჩვენი დრო სინდისის თავისუფლების დრო არის: ვისაც როგორ უნდა ისე ემსახუროს ღმერთსა; არც ერთ შეგნებულ ქართველს არაფერი არ ექნება იმის წინააღმდეგ, რომ ქართველი ისრაელები მტკიცედ იცავდნენ დედა აზრს მოსეს რჯულისას, -ეს არის მხოლოდ მათი საკუთარი სინდისის მოთხოვნილება

დანარჩენში კი ჩვენ ვართ ძმები და საერთო ძალ-ღონით უნდა განვამტკიცოთ ჩვენი ძმობა-ერთობა.

ჩვენ გვაქვს ერთი სამშობლო - საქართველო და საერთო ძალ-ღონით უნდა ვემსახუროთ მის წარმატებას, იმის კეთილდღეობას.

ერთობის მტრებმა კი დეე იცოდნენ, რომ ჩვენ ყოველთვის პატივცემით ვეპყრობოდით ქართველი ისრაელების სინდისის საქმეს, ვეპყრობით პატივსცემით და მომავალშიც ასე მოვიქცევით.

ერთობის მტრებმა დეე იცოდნენ, რომ სამშობლო და ეროვნება სხვა არის, სარწმუნოება კი სხვა.

ჩვენ ის კი არ გვინდა, რომ ქართველმა ისრაელებმა ქრისტიანობა მიიღონ. -მაშინ ჩვენ პირველი ვეტყვით მათ შორს ჩვენგან რჯულის მოღალატენო, თქვენთან არაფერი გვაქვს საერთო-თქო.

ჩვენი სურვილია ქართველი ისრაელები მტკიცედ იცავდნენ თავის რჯულს და ასევე მტკიცედ ემსახურებოდნენ თავის სამშობლოს - საქართველოს.

ივ. გომართელი

„საქართველო“ 17 მკათათვე №158 ქართველ ებრაელთა შორის

ამ ბოლო დროს საქართველოში თავი წამოყო ებრაელთა საკითხმა, არა ქრისტიან ქართველებსა და ქართველ ებრაელთა შორის, არამედ თვით ქართველ ებრაელთა შორის. ერთნი ამტკიცებენ, მაგ. ონის რაბინი ბააზოვი, ქართველი ებრაელი ქართველისგან სარწმუნოებით და ეროვნებით განსხვავდებიან - იმათთვის ქართველი ებრაელობა იმისთანა ებრაელება, როგორც არიან რუსეთის-ამერიკისა და თვით პალესტინისა. არაფერი იოტისოდენა განსხვავება ჩვენში არ არსებობს ეროვნულად და სარწმუნოებრივადაცო. ამ მოსაზრებით ესენი საჭიროდ სცნობენ და იღვწვიან იმისათვის რომ განამტკიცონ ეს ეროვნული სხვაობა და ეროვნულად ორგანიულად შეუხსიხლხორცდნენ რუსეთის, ამერიკის და სხვა ქვეყნის ებრაელებს და ამავე დროს სავსებით გაიზიარონ ქართველებთან ერთად მათი კულტურა და ავ-კარგი.

მეორენი, ბ.ბ. ი. ხ-შვილი, მ. ხანანაშვილი, „არა-ებრაელი“, რასაკვირველია აღიარებენ ებრაელთა სარწმუნოებრივ თავისებურობას, მაგრამ ეროვნულად არავითარ განსხვავებას, პირიქით, სრულს იდენტურობას ხედავენ ქართველ ისრაელებს და ქრისტიან ქართველებს შორის. ფრიად საყურადღებოა ამ მხრივ ბ. მ. ხანანაშვილის წერილი, რომელიც დაიბეჭდა „სახალხო ფურცლის“ 625 ნუმერში. ამ წერილიდან მოგვყავს ზოგიერთი დამახასიათებელი ადგილები:

ა) „სამშობლო ჩვენი საქართველოა. მართალია მოსულები ვართ იერუსალიმიდან, მაგრამ თვით ჩვენი მოძმე ქართველი ქრისტიანები კი არ არიან მოსული საქართველოში?

სადაც ახლა ალპიის მთები დგანან, იქ მოსული არიან ისინი (მთები) 100 ვერსის მანძილიდან, და რა გასაკვირველია, რომ ხალხი მოძრაობდეს და მოგზაურობდეს. მხოლოდ საქმე იმაშია, - თუ რამდენი ხანია, რაც ჩვენ საქართველოს მკვიდრებად და ბურჯებად ვითვლებით. მცხეთაში აღმოაჩინეს ქვა, რომელიც ედვა ისრაელ ქართველის საფლავს და რომელიც ეკუთვნის VI საუკუნეს ქრისტეს წინათ; ასე რომ 2500 წლის წინად ჩვენები სცხოვრობდნენ საქართველოში. ჩვენ ვიცით, რომ ისრაელთა

წელთაღრიცხვით 6000 წელიწადია, რაც ღმერთმა დედამიწა გააჩინა; ამ 6000 წელში, თითქმის 3000 წელიწადს ჩვენ აქა ვცხოვრობთ, მაშ გვაქვს უფლება ვუნოდოთ საქართველოს ჩვენი სამშობლო თუ არა?

ბ) დედა-ენა ჩვენი ქართულია. ამას დიდი მტკიცება არ უნდა. მაგრამ მაინც მოვაგონებთ, რომ წმ. ნინოს ცხოვრება ქართველ ისრაელების: – მღვდელმთავარ აბიათარ და მისი ქალიშვილის სიდონიას მიერ IV საუკუნეში ქართულად არის დაწერილი. ელიოზ მცხეთელი და ლონგინოზ კარსნელი, რომლებიც I საუკუნეში მიწვეულნი იყვნენ საქართველოდან ქრისტეს სწავლის გასარჩევად, ქართულად სწერდნენ წერილებს იერუსალიმში „ჩვენ ქართველნი ჰურიანი“-ო და სხვა.

გ) ზნე-ჩვეულება და ხასიათი, დაგვეთანხმეთ, რომ ჩვენ უფრო ქართული გვაქვს ვიდრე რუს-ამერიკის ებრაელის.

დ) კულტურულად, სოციალურად, პოლიტიკურად და ეკონომიურად ვენათესავეებით რომელს უფრო, ქართველობას, როგორც ეროვნებას, თუ რუს-ამერიკის ებრაელობას?

ე) გრძობა, ფიქრი, რწმენა, მისწრაფება გვაქვს ერთი ქართველებთან თუ უფრო რუს-ამერიკის ებრაელებთან?

ვ) ჩვენი ისტორია, წარსული? მართლაც და ბევრს რამეს საგულისხმოს გვეუბნება ქართული ისტორია, და, უპირველეს ყოვლისა იმას, რომ ჩვენი წინაპრების რაბინები და აგრეთვე ქართველი ერის მოწინავენი ასე გადაგვარებულად არ სწყვეტდნენ ჩვენს და ჩვენ მოძმე ქართველი ქრისტიანების საკითხს. საკმარისია მოვიგონოთ ბაგრატიონთ დინასტია, რომ სიამაყით ვთქვათ „ჩვენ ქართველი ისრაელები ვართ“. ჩვენთვის ყოვლად საკმაოა ზემოაღნიშნული ფაქტების მიხედვით ვალიაროთ თავი ქართველად ეროვნებით და ისრაელად სარწმუნოებით.“

შემდეგ ავტორი ეხება ებრაელთა ჩამომავლობას და ამბობს, სადაურიც გინდა იყოს იგი, მას დღეს არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს, რადგანაც არა ერთი და ორი ათასი წელიწადია, რაც ისრაელები საქართველოში ცხოვრობენ და ამ ხნის განმავლობაში ისინი სხვა ჩამომავლობისაგან რომ ყოფილიყვნენ სრულიად გაქართველდებოდნენ და გაქართველდნენ კიდევ. დღეს ჩვენ ქართველი ებრაელები რეალურად ებრაელები ვართ და ეროვნებით ქართველები. პატივცემული ავტორი წერს:

„... მიუხედავად ზემომოყვანილ ცნობებისა ჩვენი შთამომავლობის შესახებ, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ შთამომავლობა არ შედის ეროვნების ახსნაში, როგორც უმთავრესი ფაქტორი. თუ კი სხვადასხვა შთამომავლობის ხალხს შეუძლია ერთი სარწმუნოებისა იყოს (მოიგონეთ ხაზარები) რისთვის არ შეიძლება, რომ ერთ ეროვნებას ეკუთვნოდეს სხვადასხვა შთამომავლობის ხალხი, თუ კი, რასაკვირველია წარსული და უმთავრესი ნიშნები ეროვნებისა აერთებს მათ? დიალ, შეგიძლიათ წარსულით იყოთ სხვა შთამომავლობისა, მაგრამ ახლა კი ქართველი ეროვნულად. ამის დასასაბუთებლადაც მოვიყვანთ შემდეგ ისტორიულ ცნობას: ჯამბაკურები, ორბელიანები, ბარათაშვილები საქართველოში განმტკიცდნენ მეფე ფარნაოზის დროს (III ს-ში ქრისტეს წინ). ამგენმა სთხოვეს ფარნაოზს ქართლოსიანს, რათა მიეცა მათთვის ნება საქართველოში დასახლებისა, რის შემდეგად ჯამბაკურები და ბარათაშვილები დასახლდნენ 5000-მდე მეომრით გორისა და თრიალეთის მაზრებში.

თუ ახლა ისინი ითვლებიან წმინდა წყლის ქართველებად, ქართველ-ისრაელთ კი რალა ცოდვა მიუძღვით სამშობლოს წინაშე? განა მხოლოდ ის, რომ მათ მტკიცედ შეინახეს მოსეს მოძღვრება? განა ისრაელი ქართველებიც ასე თუ ისე თავიდანვე არ უწყობდნენ ხელს საქართველოს კულტურის შექმნას? განა ისინიც, მიუხედავად მათი რჯულისა, არ იყვნენ ჩართულნი სამშობლოს საერთო ფერხულში და არ შეადგენდნენ მის ორგანულად განუყრელ ნაწილს?..

ბატონებო, ასიოდე წელია მხოლოდ, რაც საქართველო შეუერთდა რუსეთს, და თუ კი ჩვენს მოწინავე საზოგადოებას ძილს უფრთხობს და მოსვენებას არ აძლევს იმის შიში, რომ შესაძლოა გავრუსდეთ და გადავგვარდეთ ეროვნულად და ისიც იმ დროს, როდესაც ჩვენს საკუთარ ტერიტორიაზე ვცხოვრობთ და ჩვენი საკუთარი კულტურით ვსარგებლობთ, განა ქართველი ისრაელები კი აღარ გაქართველდებოდნენ ეროვნულად ამ 2000-3000 წლის განმავლობაში? დიალ - რადგან ჩვენ ეროვნულად უკვე ქართველები ვართ, ამისათვის მიუღებელია ჩვენთვის სხვა ეროვნების პარტიის პროგრამა. ჩვენი იდეალი საქართველოა“

„სახალხო ფურ.“ 1917 №890 16/VI გვ. 2.

ახალი ამბავი

მოსხენება ქართველ ებრაელებზე

14 ივნისს სათავად-აზნაურო სადეპუტატო საკრებულოში საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების კრებაზე, რომელიც ე.ს. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით შესდგა, სტუდ. ხანანაშვილმა ფრიად საგულისხმო მოხსენება წაიკითხა ქართველ ებრაელებზე. მომხსენებელი შეეხო ებრაელთა დასახლების ხანას საქართველოს მიწა-წყალზე და მოსეს რჯულის გავრცელებას ქართველებში რამდენიმე წლის წინად ქრისტეს შობამდე. ეს ცნობები დაამყარა ქართლის ცხოვრების წყაროებზე, ანთროპოლოგიური მხარე თავისი მოხსენებისა ბ. ხანანაშვილმა დაამყარა იმ ცნობებზე და შრომაზე, რომელიც პატ. მოსკოველ პრივ. დოცენტს ჯავახიშვილსა აქვს გამოქვეყნებული. მომხსენებელმა, თანახმად ამ ცნობებისა, დაამტკიცა, რომ ქართველთა ტომს ქართველ-ებრაელთა ტომთან დიდი მსგავსება აქვს, რომ ქართველ ებრაელებს როგორც ქართველებს აქვთ ბრახიცეფალური თავის მოყვანილობა და არა დოლიხოცეფალური როგორც სხვა ქვეყნის ებრაელებს. რაც შეეხება ეთნოგრაფიულ მხარეს, ქართველი ებრაელები განუყოფელ ნაწილს შეადგენენ ქართველ ერისას და განსხვავდებიან მათგან მხოლოდ რჯულით. დასასრულს თავის მოხსენებისა ბ. ხანანაშვილმა მიუთითა კრებას არა სასიამოვნო მოვლენას - სიონისტთა პროპაგანდაზე ქართველ ებრაელთა შორის და სთხოვა ქართველ საზოგადოებას, ზედმეტი კულტურული გავლენა იქონიეთ მათზე სკოლებისა და სხვა გვარ საკულტურო დაწესებულებათა დაარსებით, რათა შენარჩუნებულ იქნეს თავისებურობა და საკუთარი სახე ამ ქართველ-ებრაელების გადასარჩენათ. კრებამ მომხსენებელი მხურვალე ტაშით დააჯილდოვა. მოხსენების შემდეგ გაიმართა კამათი, რომელშიც მონაწილეობა მიიღეს ბბ. თაყაიშვილმა, გორგაძემ, კარიჭაშვილმა, რატიშვილმა, მაგმაძემ და სხვ.

„საქართველო“, 1917 №180 თიბათვის 17 გვ. 4
იოსებ ხანანაშვილის მოხსენებაზე
(დამსწრის შთაბეჭდილებანი)

ინგლისის 14 რიცხვი წაუშლელი დარჩება ჩემს ხსოვნაში. თბილისის ქართველ თავადაზნაურობის დეპუტატთა საკრებულო დარბაზი სავსე იყო „საისტორიო საზოგადოების“ წევრებითა და დამსწრე გარეშე საზოგადოებით. ყველას სახეზე ცნობისმოყვარეობის ღიმილი უქროდა: ამ დღეს მოხსენება უნდა წაეკითხა ბ-ნს იოსებ ხანანაშვილს ისრაველ ქართველების შესახებ შემდეგი სათაურით: „ისრაველ ქართველთა ისტორიული, ანთროპოლოგიური და ეთნოგრაფიული მიმოხილვა“.

სალამოს ცხრის ნახევარი იქნებოდა, როცა თავმჯდომარემ გახსნა კრება და დამსწრენი სმენად გადავიქცევით. ახალგაზრდა, მოხდენილმა, სუფთად და კოხტად, ეროვნულად გამონყობილმა ინტელიგენტმა ისრაველმა ქართველმა წმინდა ქართულის ენით (ცოტაოდენი იმერულის კილოთი) იწყო თავისი მოხსენება. იგი პირველად შეეხო ისრაველ-ქართველებს ისტორიულის მხრით და მრავალის საბუთითა და მოსაზრებით მტკიცე ჰყო შემდეგი დებულება: ბევრად ადრე ქრისტეს დაბადებამდე, პალესტინიდან საქართველოში გადმოსახლდა ერთი ნაწილი დევნულის ებრაელებისა, რომელთაც აქ ჰპოვეს მეზობლური შეხვედრა და ტკბილი მასპინძლობა, რამოდენისამე თაობის შემდეგ ეს ებრაელები იმდენად დაუახლოვდნენ ადგილობრივ მკვიდრთ და მათ შორისაც იმდენი მიმდევარი გაიჩინეს, რომ ბოლოს სრულიად დაჰკარგეს თავისი ენა, ზნე-ჩვეულება, ეროვნული მიუკარებლობის ინსტიტუტი, შეითვისეს ქართველთა ენა, ზნე-ჩვეულება, მათი პსიხიკა (გარდა სარწმუნოებისა) და იქცნენ ნამდვილ ქართველებად. ერთი სიტყვით, ისტორია გვეუბნება, რომ დღევანდელს ისრაველ-ქართველებს ორგვარი ჩამომავლობა აქვთ. ერთი მხრით იგინი არიან იმ ებრაელთა ჩამომავალნი, რომელნიც ქრისტეს წინ საქ-ში გადმოსახლდნენ, მეორე მხრით - იმ ქართველებისა, რომელთაც მოსულ ებრაელთაგან მიიღეს მოსეს სარწმუნოება, მაგრამ ეს ორი ელემენტი ისეა შედეულებული დღევანდელ ისრაველ ქართველებში, რომ ეროვნულად იგი მხოლოდ ქართველია და არა სხვა ვინმე.

ამასთან გვიმტკიცებს ისრაელ-ქართველთა ანთროპოლოგიური შესწავლაც. ჩვენი თანამემამულის ალ. ჯავახიშვილისა და ზოგიერთ ევროპელ მეცნიერთა გამოკვლევით დღეს ურყევად დამტკიცებულია, რომ როგორც თავის ქალის მოყვანილობა, ისე თვალებისა, თმისა და კანის ფერი ისრაელ ქართველებს აქვთ სწორედ ისეთი, როგორიც დანარჩენ ქართველობას. ამ მხრით ისრაელ და არაისრაელ ქართველთა შორის არავითარი განსხვავება არ არის, ნამდვილი ებრაელები კი დიდად განსხვავდებიან როგორც ქართველებისაგან, ისრაელ-ქართველებისაგანაც.

დასასრულ მომხსენებელმა წარმოადგინა ისრაელ-ქართველთა ეთნოგრაფიული მიმოხილვა და მრავალი ფაქტით ცხადჰყო შემდეგი დებულებანი:

დედა-ენა დღევანდელის ისრაელ-ქართველისა არის მხოლოდ ქართული, რომელიც მას ზოგიერთ შემთხვევაში, შესაძლოა უკეთესადაც ჰქონდეს დაცული, ვინემ დანარჩენ ქართველობას, ებრაული ენისა კი ისრაელ-ქართველს არაფერი გაეგება. ოჯახის მოწყობილობა, სამეურნეო იარაღები და წესი, აგრეთვე ზნე-ჩვეულებაც ისრაელ-ქართველისა ისეთივეა, როგორიც დანარჩენ ქართველისა. ამ მხრით მათში ებრაული აღარაფერი მოიპოვება, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ სარწმუნოებას და მასთან შეკავშირებულ ზოგიერთ წეს-ჩვეულებას, მაგრამ ამ მხრითაც ისრაელ-ქართველები დიდად განსხვავდებიან არაქართველ, (მაგალითად რუსეთის) ისრაელთაგან. თვით მასსიური პსიხიკაც ისრაელი-ქართველებისა ისეთია, რომ იგინი უფრო მეტს სულიერ ნათესაობასა და ერთობას ჰგრძნობენ დანარჩენ ქართველებთან, ვინემ ებრაელებთან. ეს პსიხიკური ანტაგონიზმი ქართველ და არაქართველ ისრაელთა შორის ამიერკავკასიაში იმდენად ძლიერია, რომ თვით სარწმუნოების ერთობაც კი ვერ სპობს მას: პირიქით, საკმაოა, რომელსამე ქალაქში გაჩნდეს თუნდა ოცი-ოცდაათიოდე ისრაელ-ქართველი ებრაელთა შორის, რომ უკვე იწყება სარწმუნოებრივს ნიადაგზე გამოთიშვა და ცალკე სინაგოგის დაარსება. ამგვარად ვერც ებრაელები ეწყობიან ისრაელ-ქართველებს, მაგალითად, რუსის ებრაელები. ამ უკანასკნელთათვის ისრაელ-ქართველს განსაკუთრებული ზემდეტი სახელიც კი გამოუგონია, რასაკვირველია, დასაცინად; სახელდობრ მათ ეძახის: „ბატის ურიას“. ამას ხედავს აქ მცხოვრები

არაქართველი ისრაელიც (მაგ. რუსის ებრაელი) და სამაგიეროდ მტრული პსიხიკით უპასუხებს ისრაელ ქართველობას.

სამაგიეროდ სულ სხვაგვარია ქრისტიან ქართველთა განწყობილება ისრაელ-ქართველთადმი. საქართველო ერთადერთი ქვეყანაა, სადაც მოსეს სარწმუნოების მიმდევართ ისეთივე მოქალაქეობრივი და პოლიტიკური უფლებები ჰქონდათ მინიჭებული როგორც დანარჩენ ქართველობას. დღესაც საქართველო ერთადერთი კუთხეა, სადაც ადგილობრივი მკვიდრი არავითარს მტრულ განწყობილებას არა ჰგრძნობს მკვიდრ ისრაელებსადმი. მომხსენებლის აზრით ასეთი განწყობილება ქართველების მხრით მარტო ამ უკანასკნელთა გულკეთილობით არ აიხსნება (მოიგონეთ თუნდ დღევანდელ ქართველთა განწყობილება ჩარჩვაჭარ სომეხთადმი) ამისი ერთი მიზეზი უფრო ღრმად უნდა ვეძიოთ: სახელდობრ ეს არის ისრაელ-ქართველთა ეროვნული და სისხლით ნათესაობა დანარჩენ ქართველებთან.

ამას კარგად ხედავდნენ რუსეთიდან მოსული ინტელიგენტი ებრაელები და სცდილობენ ისრაელ-ქართველთა და დანარჩენ ქართველთა შორის გათიშვა შეიტანონ. ამ საქმეში მათ თვით ისრაელ-ქართველთა შორისაც გაიჩინეს მიმდევარნი. ეს გახლავთ მღვდელი ბაახაშვილი, რომელმაც განათლება რუსეთში მიიღო და გვარიც ბაახოვად გადაიკეთა. დღეს იგი დადის და ქვეყანას არწმუნებს: ისრაელი ქართველები ქართველები კი არ არიან, არამედ ებრაელები არიან და უკანასკნელებთან უნდა გვექნეს ეროვნული ერთობაო. ამავე აზრს ემსახურებიან რუსეთელი სიონისტებიც და ბუნტისტები. როგორც სჩანს, ამ მუშაობას თბილისში უკვე გამოუღია ნაყოფი და თუ ქართველობა საქმეს დროით არ მიეშველა, შესაძლოა მცირე ხნის შემდეგ გვიანლა იყოსო.

ასე დაათავა თავისი შინაარსიანი და მრავლის მხრით საგულისხმო მოხსენება პატივცემულმა მომხსენებელმა.

მოხსენების შემდეგ გაიმართა აზრთა გაზიარება და საუბარი, რომელშიც მონაწილეობა მიიღეს ბ. მიხეილ ხანანაშვილმა, ე. თაყაიშვილმა, ი.კ. რატიაშვილმა, დავ. კარიჭაშვილმა, ილ. ჭყონიამ და ს. გორგაძემ. ყველა მოსაუბრე თანაგრძნობით შეეხო ახალგაზრდა მომხსენებლის მთავარ დებულებებს და უსურვა მის აზრებს ფართოდ გავრცელება, როგორც ქართველ საზოგადოებაში, ისე თვით ისრაელ-ქართველთა შორის.

დასასრულ, მოვალედ ვრაცხ ჩემს თავს გულითადი მადლობა შესვნირო პატივცემულ მომხსენებელს იმ ტკბილი წუთებისათვის, რომელნიც მისმა შინაარსიანმა, საუცხოოდ დასაბუთებულმა და თან ღრმა მამულიშვილურის გრძნობით გაცხოველებულმა მოხსენებამ მომგვარა. ვიჯექი კრებაში და მომხსენებლის ყოველი დებულება, ყოველი სიტყვა ღრმად სწვდებოდა მთელს ჩემს არსებას. თავს ისე ვგრძნობდი, თითქო ჩემს წინ გადაშლილი იყო თვალწინდელი აბოხოქრებული ოკეანე და მის შუა გულში ერთ განმარტოებულ პატარა კუნძულზე თავმეფარებული იყო პანანინა ერი, რომლის ერთ ნაწილს მძლავრად გაუტყლაშუნა აბოხოქრებული ოკეანის მშფოთვარე ტალღამ, შეაკრთო იგი და თავის უფსკრულისაკენ მიიზიდა. შემკრთალმა ნაწილმა ღრმად ამოიკვნესა და ხელი საშველად ერის დანარჩენი ნაწილისაკენ გაიწოდა. ნუთუ ამ უკანასკნელში გამოჩნდება ისეთი ვინმე რომ განწირულს მოძმეს ხელი არ გაუწოდოს და დალუპვისაგან არ დაიხსნას? ნუთუ დღეს, როცა მთელი კაცობრიობა ეროვნებათა თვითგამორკვევაზე ლაპარაკობს, ქართველი ერი ვისმე ნებას მისცემს მის ეროვნულ სხეულს ერთი მისი განუყრელი, სისხლით, ენით, ისტორიით და ზნეჩვეულებით შეკავშირებული ნაწილი მოსწყვიტოს და სხვების საჯიჯგნად გახადოს? არა და არა! ქართველი ერი ასეთს მიუტევებელ დანაშაულს არ ჩაიდენს და ვერც არავის ნებას მისცემს ჩვენს მინა-წყალზე ჩვენსავე ღვიძლ-მომძმე ქართველთა შორის რაიმე სახის აგრესიული პოლიტიკა აწარმოვოს! ეს კარგად უნდა დაიხსომონ რუსეთიდან შემოჭრილმა სიონისტებმა, ბუნტისტებმა და სხვა ჯურის პოლიტიკურმა მოღვაწეებმა: ჩვენ - ქართველები სხვას არაფერს ვართმევთ, მაგრამ, ნურას უკაცრავად თუ ჩვენსასაც არავის დაუვითმობთ.

ს. გორგაძე

„საქართველო“, 1917, №181 თიბათვის 18 გვ. 2 ი. ხანანაშვილის მოხსენება ისრაელ ქართველებზე

ამ თვის 14-ს ქართულ საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების კრებაზე, დეპუტატთა საკრებულოს დარბაზში, ქუთათურ გაზეთის თანამშრომელმა, ისრაელ-ქართველმა იოსებ ხანანაშვილმა წაიკითხა დიდათ საინტერესო მოხსენება ისრაელ ქართველების საკითხზე.

მომხსენებელმა აუარებელ ისტორიულ-ანთროპოლოგიურ-ეთნოგრაფიულ საბუთებით დაამტკიცა, რომ ისრაელი ქართველები არა მარტო ენითა და ზნეჩვეულებით, არამედ მოდგმითა და სისხლითაც წმინდა ქართველები არიან.

ქართველ ისრაელებს ყოველთვის სჭერიათ საქართველოში, როგორც ადმინისტრაციაში, ისე საზოგადოებაში თვალსაჩინო ადგილები, მუდამ აღჭურვილნი ყოფილან საზოგადოებრივი ნდობით, მიუხედავად სარწმუნოებრივის განსხვავებისა და არასოდეს არავის აზრად არ მოსვლია განესხვავებინათ ისრაელი ქართველნი, როგორც ერის კაცნი, სხვა ქართველებისაგან.

1788 წელში, როცა მეფე ერეკლე ტრაქტატით შეეკრა ეკატერინე II-ს, ცალკე მუხლში მოიხსენეს ისინი არა მართლმადიდებელ ქართველთა რიცხვში, როგორც ისეთნი ქვეშევრდომნი, რომელთა სარწმუნოებრივი და უფლებრივი ნორმები უნდა დაცულ ყოფილიყვნენ, ორსავე სახელმწიფოების კანონებით.

ეს ასეც იყო პირველ ხანებში, ხოლო ბოლო დროს მე-90 წლებში რუსთ მთავრობამ ჩამოართვა მათ თანასწორი უფლება ქრისტიანებთან და გააფრცვლა მათზე ის უუფლებობა, რომელშიაც იყვნენ რუსის ებრაელები პოლშასა და შიგნითა რუსეთში, ე.ი. ბინადრობის ფარგვლი და პროცენტული ნორმები სკოლებსა და თვითმმართველობაში.

მოხსენების ბოლოს მომხსენებელმა გამოთქვა სურვილი, რომ ქრისტიან ქართველობამ ეხლა მაინც გაახილოს თვალები და იზრუნოს ისრაელ ქართველებისათვის, როგორც თავის ერთ სისხლ და ერთ ხორც, ხოლო სხვა სარწმუნოების აღმასრულებელ ძმებისათვის.

კრებამ გულწრფელათ მოიწონა მოხსენება.

მოხსენების შემდეგ გაიმართა კამათი, რომელშიაც მონაწილეობა მიიღეს ექვ. თაყაიშვილმა, ს. გორგაძემ, დ. კარიჭაშვილმა და სხვ. რომელთაც გაიზიარეს მომხსენებლის თეზისები.

ილია ქყონია

„სახალხო ფურცელი“ 1917 №888 14/VI გვ. 2
ახალი ამბავი
მოხსენება ქართველ ისრაელებზე

დღეს საღამოს 8 საათზე სათავად-აზნაურო საკრებულოში (ბელინსკის ქ. №2) გაიმართება ქართ. ისტორ-ეთნოგრაფ. საზოგად. კრება, რომელზედაც იოსებ ხანანაშვილი წაიკითხავს მოხსენებას შემდეგ თემაზედ: „„ისრაელ ქართველთა ისტორიული, ეთნოგრაფიული და ანთროპოლოგიური მიმოხილვა“. მოხსენების შემდეგ გაიმართება კამათი. შესვლა უფასოდ.

„მაკაველი“ 1924 წ. №1 24 თებერვალი 102-ე შრომის სკოლის (ებრაელთა) სალამო

თებერვლის სამს აირტუნის თეატრში (ყოფილი საკამერო თეატრი) 102-ე შრომის სკოლის მოწაფეთ მოაწყეს თავიანთი ძალებით ლიტერატურულ-მუსიკალურ ვოკალური სალამო. ეს მეორე სალამო ამ სკოლის მიერ მოწყობილი ამ უკანასკნელ ხანში (პირველი სალამო ხანუქალური).

საერთოდ უნდა ითქვას, რომ მოწაფეთ ერთხელ კიდევ დაამტკიცეს, რომ ებრაელი ბავშვები არა თუ ჩამორჩებიან სხვა ერის ბავშვებს ნიჭით, არამედ განსაკუთრებული ნიჭით არიან დაჯილდოებულნი, თუ კი მხოლოდ ჩვენ შეეფუძნებთ ხელს მის გაფურჩქვნას. თუ მივიღებთ მხედველობაში, რომ ამ სალამოში მონაწილეობდნენ ბავშვები დაწყებულნი 6-13 წლამდე და ისე შეუდგებით ამ სალამოს შეფასებას, მაშინ დავრწმუნდებით, რომ ამათ მოლოდინს გადააჭარბეს. პროგრამა მეტათ შინაარსიანი და მდიდარი იყო: დრამა, გალობა, ლექსები, ცოცხალი სურათები და ბოლოს ვოდევილი სკოლის მოწაფეთა ცხოვრებიდან. სიტყვების შემდეგ, რომელიც წარმოსთქვა სკოლის გამგე ე. კოკიელოვმა ლენინის გარდაცვალების შესახებ, რომელიც გახსნილ იქმნა სამგლოვიარო მარშით და ინტერნაციონალის სიმღერით და გერცელ ბააზოვმა „საზოგადოება და ჩვენი სკოლა“, დადგმულ იქმნა ერთმოქმედებიანი დრამა „რომ ჰამანის წინა დღეს“ ქართულად, რომელშიც მონაწილეობას იღებდნენ მხოლოდ მოწაფეთა ძალები. პიესა საკმაოთ მოზრდილია და დრამატიულიც. მოთამაშეთ როლები მშვენივრათ შეესწავლათ და არც ერთხელ არ წაუბორძიკნიათ თვით გრძელ დიალოგებშიაც კი (თამაშობდნენ უსუფლიოროდ). აგრეთვე შესანიშნავათ შეასრულეს ებრაულ ენაზე 1 მოქმ. დრამა „ხანა“.

შემდეგ წაკითხული იქნა მრავალი ებრაული და ქართული ლექსები. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს დ. ბააზოვის ასული ფანია, რომელმაც მშვენიერი დეკლამაციით და მგრძობიერად წაიკითხა გერცელ ბააზოვის ლექსები „კაინ“ და „მარადი მგზავრის მონოლოგიდან“. აგრეთვე შესანიშნავათ სკოლის პატარა მოწაფე კობოშვილის ასული სიფორა, 7 წლის გოგონა, რომელიც ეს მეორედ გამოვიდა სცენაზე და თავისი გამბედაობით და კობ-

ტა დეკლამაციით ისე შეაყვარა თავი მაყურებელ საზოგადოებას, რომ მის გამოსვლას ტაშით შეეგებნენ. ამ ღამეს ცოცხალ სურათში, ნითლად განათებულ ლენინის ქანდაკებასთან, რომელსაც ზევიდან დაფრიალებდა ნითელი დროშა (პყრობილი იგივე ქანდაკებასავით მდგარ ასულის ხელში), ამ გოგონამ წაიკითხა რუხაძის ლექსი „სოციალიზმი“, ისე მკაფიოდ, ისე ცოცხლად და მკვირცხლად, რომ მაყურებელნი აღტაცებაში მოვიდნენ. მესამე მოქმედებაში დადგმულ იქმნა ილია ჭავჭავაძის „კაკო ყაჩაღი“, რომელსაც აგრეთვე უსუფლიოროდ ასრულებდნენ, რომლებიც კარგად შეესწავლათ და ტიპების განსახიერების მხრივაც რაც კი შეიძლება მოითხოვებოდეს ყმანვილებიდან დამაკმაყოფილებელი იყო, განსაკუთრებით მამის როლის აღმსრულებელი. გლეხური პოზა, კილო მართლაც რომ ბუნებრივი იყო. იყო გალობა ხოროთი, სადაც შეასრულეს ებრაული და ქართული სიმღერები. და ბოლოს პატარა ვოდვეილი „ახალგაზრდა გმირები“, რომელიც შკოლაშივე შეეთხზათ. ვოდვეილი მეტად მხიარული გამოდგა და საზოგადოებაც ბევრი აცინა. თეატრი სავსე იყო ხალხით, როგორც მშობლებით ისე გარეშე პირებითაც. საღამომ ჩაიარა კარგად და ელფერიანად. ყველა დიდ კმაყოფილებას გამოსთქვამდა საღამოს შესახებ. მადლობის ღირსია საღამოს მომწყობი მასწავლებელთა კომისია და განსაკუთრებით ახალგაზრდა მასწავლებელი გერცელ ბააზოვი, რომელმაც დიდი ენერგია და ღვაწლი დახარჯა ამ საღამოს მოწყობაზედ. აგრეთვე დიდი მადლობის ღირსია ახალგაზრდა გეხალუციანელი რუსის ებრაელი ლაპინი, რომელიც ხელმძღვანელობდა საგალობო განყოფილებას.

სასურველია ასეთი საღამოები ხშირად იმართებოდეს, რომელიც აქეზებს ბავშვს და უძრავს ცოცხალი მოქმედების სურვილს, ხალისს და აყვარებს ხელოვნებას. ამნაირათ მომზადებულნი ბავშვები გახდებიან პირველი მერცხლები ჩვენი გაზაფხულისა.

დამსწრე

„თეატრი და ცხოვრება“ 1925 წ. №15 1-7 მარტი

ქართველ ებრაელთა დრამკოლ „კადიმა“-მ თებ. 11 დღითე-ატრში წარმოადგინა გერ. ბააზოვის ახალი ორიგინალური ისტ. ტრაგ. „საიდუმლო ბინა“, 5 მოქ. XV-ს. ესპანეთის ებრაელთა ცხოვრებიდან. პიესას საერთოდ მომზადება აკლდა. აღმსრულე-ბელთაგან ყურადღებას იპყრობდნენ დ. ბააზოვის ქალ-ვაჟნი: ფანია (მარია) და ხაიმ (ფედრო), აგრეთვე ილია დავიდაშვილი (დონ სებასტიან) და შ. ათანელოვი (დონ ლუიზ).

„თეატრი და ცხოვრება“ 1925 წ. №3 გვ. 15

ქართველ ებრაელთა დრამატულმა კოლექტივმა „კადიმა“-მ ყ.მ.ც. თეატრში იანვ. 12 წარმოადგინა ქართულ ენაზე პირველად ლ. მეკლერის ისტ. დრამა „ხასა გივაში“, ძველ ებრაულიდან ნათარგ-მნი ნათან ელიაშვილის მიერ. პიესა აღებულია ძველ ისრაელთა ცხოვრებიდან, როცა ტომობრივი ცხოვრების დროს, ერთის ქალის მიზეზით წაეკიდნენ, ურთიერთი ჟლიტეს ზნე-ჩვეულების შელახვის გამო. პიესას არდგენდნენ ტფ. სალიკვიდაციო სკოლაში ნასწავლი ქართ. ებრაელნი. პიესა შეგნებით განასახიერეს. განსაკუთრებით ყურადღება მიიპყრო იოხაბედ იოსებაშვილის ასულმა (თამარი), ფ. ბახანოვმა (ამშალომი), ხ. ბააზოვმა (შიგა). პიესაში მონაწილეობდ-ნენ ებრაელ ბავშვთა გუნდი, მოცეკვავენი და სხვა. პიესის დაწყე-ბამდე გერცელ ბააზოვმა შინაარსიანი სიტყვა წარმოსთქვა ქართ-ველ ებრაელთა კულტურული მიზნების შესახებ. წარმოდგენის დაწყებამდე ბავშვებმა ებრაულად იმღერეს ინტერნაციონალი, ხოლო დასასრულს იგივე ქართულად. ბოლოს გაიმართა პატარა ზეიმი. სცენაზე ჩამწკრივებულ იყვნენ 102-ე შრომის სკოლისა და სალიკვი-დაციო სკოლის მონაწიენი, დასი, სტუმარნი, „კადიმა“-ს გამგეობა და სხვ. პირველი სიტყვით მიულოცა „თ.დ.ც.“ სახელით იოსებ იმე-დაშვილმა და სხვათა შორის აღნიშნა ამ მოვლენის დიადი მნიშ-ვნელობა, ქუთ. ებრაელი სტუდენტობის სახელით მიესალმა გერმონ მეგრელიშვილი (თქვენს მაგალითს ჩვენც მივბაძავთ), მშობელთა წრის სახელით - ილ. მოძღვრიშვილმა, დავიდ ბააზოვმა ქართველ ებრაელთა კულტურულ საქიროებათა შესახებ.

უჩინარი

„თეატრი და ცხოვრება“ 1925 წ. №2 გვ. 7 18 იანვარი იოსებ არიმათიელი

სალამი ქართველ ებრაელთა პირველ ნაბიჯს.

ებრაელ ერს თავის ხანგრძლივ ცხოვრებაში მრავალ უბედურებასთან ერთად ბევრი დესასნაულიც გადაუხდია!

ერთი ამ დღესასწაულთაგანი იყო ტფილისის ქართველ ებრაელთა 102 შრომის სკოლისა და ებრაელთა სალიკვიდაციო სასწავლებლის მოწაფეთაგან შემდგარ დრამატიულ დასის „კადიმა“-ს (წინ) მიერ გამართული პირველი წარმოდგენა.

ქართველ ებრაელ მოწინავე ახალგაზრდობის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ იგი მტკიცედ შესდგომია თავისი მშობელი მშრომელი ხალხის საღათას ძილისაგან გამოყვანას.

ტფილისში, სადაც ამ ორიოდ წლის წინად ებრაელთა სამოციოდე ბავშვი სწავლობდა, ამ ჟამად ებრაელის 400 ბავშვი სწავლობს, ხოლო 300-მდე სალიკვიდაციო სკოლაში მეცადინეობს.

გაჩაღებულია სწავლა-განათლების შემოქმედებითი მუშაობა.

სკოლას მოაყოლეს დრამატიული დასი, რომელიც შედგენილია, როგორც სთქვეს „ქუჩის ბიჭებისაგან“.

ამ კულტურული მუშაობის ერთმა სულის ჩამდგმელთაგანმა გერცელ ბააზოვმა თავის მშვენიერ სიტყვაში განაცხადა: „თქვენს წინაშე წარმოსდგებიან ისინი, ვინც ორი კვირის წინად ანი და ბანიც არ იცოდენო“.

და ყოველივე ეს გაკეთდა საბჭოთა ხელისუფლების დროს.

როგორც მტკიცდება, საბჭოთა ხელისუფლება ეროვნულ უმცირესობათა თვითგანვითარებასა და კულტურულ წინსვლას ხელს უწყობს.

რა თქმა უნდა, ქართველ ებრაელთა კულტურულ წინსვლას ჯერ კიდევ ბევრი აკლია და იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ ხელისუფლება სათანადო შემწეობას აღმოუჩენს.

ამ „ქუჩის ბიჭებმა“ საძირკველი ჩაუყარეს დიდს კულტურულ საქმეს - ქართველ ებრაელთა შორის ქართულ დრამატიულ ხელოვნებას და მასთან ებრაელთა უბნის (მშრომელი ხალხის) ხელოვნებასთან დაახლოებას.

ამას გრძნობდა თეატრის გალიცილიცებული დარბაზი, საზეიმოდ მოსული ქართველი ებრაელობა, დიდი და პატარა, ქალი და

კაცი, რომელმაც სალამოს მონაწილენი და მესვეურნი მხურვალე ტაშით დააჯილდოვა და ზეიმი გაუმართა.

ეს მესვეურნი არიან: პოეტი გერცელ ბააზოვი, მწიგნობარი ნათან ელიაშვილი (ორივე მასწავლებელია) და სხვა.

ეს პირველი თესლი უხვ ნიადაგზეა დაცემული, რომელიც აჯეჯილდება.

და ჩვენა გვწამს, რომ ამ კულტურულ მუშაობაში ჩაებმება სრულიად საქართველოს ებრაელობა და თვის მოძმე ქართველებთან ერთად ხელი-ხელ ჩაკიდებული გასწევს წინ ბრწყინვალე მომავლისაკენ!..

სალამი ქართველ ებრაელთა პირველ ნაბიჯს!
წინ, წინ, ძმანო!

ა/კ სფსრ სტატისტიკის ცენტრალური სამმართველო. მოსახლეობის სრულიად საკავშირო აღწერა 1926 წ. საქართველოს სსრ, განყოფილება: ეროვნება - დედა-ენა, წლოვანება, წერა-კითხვის ცოდნა.

1929 წ. ა/კ სფსრ სტატისტიკის ცენტრალური სამმართველოს გამოცემა, ტფილისი, გვ. 15, ცხრილი VI.5. შალვა წინუაშვილის ზოგიერთი წერილი, გამოსვლა რადიოთი, მოხსენებები სამეცნიერო კონფერენციებზე, საგაზეთო ინტერვიუები, მის შესახებ

ეროვნება		შობილი	რუსი	უკრაინელი
მაჰაკაცი	დედაკაცი			
12339	9948	22287	20753	1616
9948	22287	—	25184	229
22287	—	—	45937	1845
—	—	—	20501	899
—	—	—	195	10
—	—	—	—	705
—	—	—	28	1
—	—	—	29	1
—	—	—	24894	61
—	—	—	243	4
—	—	—	—	161
—	—	—	29	3
—	—	—	18	—
5358	—	—	17425	1546
—	—	—	17125	718
2397	—	—	18936	196
—	—	—	18826	53
ქალაქი ტფილისი				

ქალაქი ტფილისი						
ბუღალტრული	სერია	ჩეხი და სლოვაკი	პალინელი	ბელირუსი		
11	15	46	819	50	ეროვნება	
6	12	43	956	11	მამაკაცი	
17	27	89	1775	61	დედაკაცი	
4	2	24	314	6	ორივე სქესი	
-	-	1	22	-	მშობლიურ ენას	
7	12	20	467	42	ქართულს	არაშობლიურ ენებს
-	1	1	14	2	რუსულს	
-	-	-	2	-	დანარჩენ ენებს	
-	-	26	386	-	დედა ენა არ არის დასახელებული	
-	-	-	34	-	მშობლიურ ენას	
6	12	17	527	10	არაშობლიურ ენებს	
-	-	-	7	1	ქართულს	არაშობლიურ ენებს
-	-	-	2	-	რუსულს	
-	-	-	2	-	დანარჩენ ენებს	
9	10	41	694	49	დედა ენა არ არის დასახელებული	
7	2	25	292	12	სულ	
5	11	38	809	9	მათ შორის მშობლიურ ენაზე	
-	-	25	338	1	სულ	
					მათ შორის მშობლიურ ენაზე	

ქალაქი ტფილისი						
შედი	ინგლისული	გერმანული	ლიტვური	ლატვიური		
4	8	1280	92	103	ეროვნება	
9	5	1876	80	64	მაჰაკაცი	
13	13	3156	172	167	დედაკაცი	
1	5	1002	29	42	ლორე სეკსი	
-	-	14	3	1	მშობლიურ ენას	
2	3	260	59	59	ქართულს	არაემბოტი- ურ ეებს
1	-	3	1	1	რუსულს	
-	-	1	-	-	დანარჩენ ენებს	
3	1	1436	36	36	დედა ენა არ არის დასახელებული	
1	-	23	-	-	მშობლიურ ენას	
3	1	409	42	26	დედაკაცი	
2	3	8	2	1	ქართულს	არაემბოტი- ურ ეებს
-	-	-	-	1	რუსულს	
4	8	1087	87	91	დანარჩენ ენებს	
-	6	953	18	49	დედა ენა არ არის დასახელებული	
9	3	1665	57	53	სულ	
2	5	1433	10	34	მათ შორის მშობლიურ ენაზე	
					დედაკაცი	
					სულ	
					მათ შორის მშობლიურ ენაზე	

მილიანგელი	რუმინელი	ფრანგი	იტალიელი	ჰოლანდიელი
21	6	59	36	-
7	5	108	56	1
28	11	167	92	1
13	1	26	13	-
-	-	1	2	-
8	5	15	19	-
-	-	17	-	-
-	-	-	-	-
2	1	77	17	-
-	-	7	5	-
5	4	15	25	1
-	-	9	9	-
-	-	-	-	-
19	6	48	34	-
11	2	25	15	-
7	4	102	48	1
1	2	82	20	-

ქალაქი ტფილისი	
ეროვნება	მაშაკაცი
მაშაკაცი	ლელაკაცი
ლელაკაცი	მაშაკაცი
ორივე სქესი	ლელაკაცი
მშობლიურ ენას	ლელაკაცი
ქართულს	ლელაკაცი
რუსულს	ლელაკაცი
დანარჩენ ენებს	ლელაკაცი
ლელა ენა არ არის დასახელებული	ლელაკაცი
მშობლიურ ენას	ლელაკაცი
ქართულს	ლელაკაცი
რუსულს	ლელაკაცი
დანარჩენ ენებს	ლელაკაცი
ლელა ენა არ არის დასახელებული	ლელაკაცი
სულ	ლელაკაცი
მათ შორის მშობლიურ ენაზე	ლელაკაცი
სულ	ლელაკაცი
მათ შორის მშობლიურ ენაზე	ლელაკაცი

ეროვნება	
მამაკაცი	
დედაკაცი	
ორივე სქესი	
შობილოურ ენას	
ქართულს	არამშობლი- ურ ენებს
რუსულს	
დანარჩენ ენებს	
დედა ენა არ არის დასაცემებული	
შობილოურ ენას	
ქართულს	არამშობლი- ურ ენებს
რუსულს	
დანარჩენ ენებს	
დედა ენა არ არის დასაცემებული	
სულ	
მათ შორის მშობილოურ ენაზე	
სულ	
დედა ენა არ არის დასაცემებული	
მამაკაცი	
დედაკაცი	
ქალაქი ტფილისი	

ყრიმელი ცბრაელი	ებრაელი	აღზანელი	ბერიქნი
7	2872	2	737
13	2834	-	665
20	5706	2	1402
3	1237	1	409
-	5	-	88
4	1605	1	154
-	16	-	81
-	9	-	5
-	1066	-	357
-	11	-	92
5	1632	-	165
8	117	-	50
-	8	-	1
7	2180	2	534
7	611	1	223
5	2081	-	430
-	385	-	142

შუაგზიანი ებრაელი	ქართველი ებრაელი	მიიღვი ებრაელი
27	1493	4
42	1667	3
69	3160	7
25	1491	1
1	-	-
1	2	3
-	-	-
-	-	-
18	1664	1
1	-	-
1	3	-
22	-	2
-	-	-
12	846	4
6	788	-
1	659	3
-	596	2

ქალაქი ტფილისი	
ეროვნება	ეროვნება
მამაკაცი	მამაკაცი
დედაკაცი	დედაკაცი
ორივე სქესი	ორივე სქესი
მშობლიურ ენას	მშობლიურ ენას
ქართულს	ქართულს
რუსულს	რუსულს
დანარჩენ ენებს	დანარჩენ ენებს
არამშობლიურ ენებს	არამშობლიურ ენებს
დედა ენა არ არის დასახელებული	დედა ენა არ არის დასახელებული
მშობლიურ ენას	მშობლიურ ენას
ქართულს	ქართულს
რუსულს	რუსულს
დანარჩენ ენებს	დანარჩენ ენებს
დედა ენა არ არის დასახელებული	დედა ენა არ არის დასახელებული
სულ	სულ
მთ შორის მშობლიურ ენაზე	მთ შორის მშობლიურ ენაზე
სულ	სულ
დედა ენა არ არის დასახელებული	დედა ენა არ არის დასახელებული

ეროვნება	
მამაკაცი	
დედაკაცი	
ორივე სქესი	
მშობლიურ ენას	
ქართულს	არამშობლიურ ენებს
რუსულს	
დანარჩენ ენებს	
დედა ენა არ არის დასახელებული	
მშობლიურ ენას	
ქართულს	არამშობლიურ ენებს
რუსულს	
დანარჩენ ენებს	
დედა ენა არ არის დასახელებული	
სულ	
მათ შორის მშობლიურ ენაზე	
სულ	
დედა ენა არ არის დასახელებული	
მამაკაცი	დედაკაცი
ქალაქი ტფილისი	

მარეული	კომი-ზორიანელი	ესტონელი	ფინელი	ყარაიზი
1	2	31	1	33
-	-	37	9	10
-	2	68	10	43
-	2	10	1	25
-	-	1	-	-
1	-	18	-	5
-	-	2	-	3
-	-	-	-	-
-	-	12	5	-
-	-	1	-	1
-	-	23	4	-
-	-	1	-	7
-	-	-	-	-
1	2	24	1	22
-	2	9	1	5
-	-	31	8	6
-	-	17	3	-

პოლონელი	ბელიორუსი	უკრაინელი	რუსი
634	126	6752	12348
495	77	822	12118
1129	203	7574	24466
237	9	4812	12096
41	–	3	203
221	114	1930	–
134	3	6	44
1	–	1	5
240	16	175	11840
23	1	–	234
230	60	645	–
2	1	2	33
–	–	–	11
521	107	6384	10304
214	17	3888	9929
401	55	561	8695
156	8	77	8454

ეროვნება	
მაჰაკაცი	არამშობლიურ ენებს
ლეღაკაცი	კართულს
ორივე სქესი	რუსულს
	დანარჩენ ენებს
მშობლიურ ენას	ლეღა ენა არ არის დასახელებული
მაჰაკაცი	მშობლიურ ენას
	კართულს
	რუსულს
	დანარჩენ ენებს
ლეღა ენა არ არის დასახელებული	ლეღა ენა არ არის დასახელებული
სულ	სულ
მათ შორის მშობლიურ ენაზე	მათ შორის მშობლიურ ენაზე
სულ	სულ
ლეღა ენა არ არის დასახელებული	ლეღა ენა არ არის დასახელებული
ლეღაკაცი	ლეღაკაცი

დანარჩენი დაბა-ქალაქები

დანარჩენი დაბა-ქალაქები

ლატვიელი	ბულგარელი	სერბი	ჩეხი და სლოვაკი
76	14	9	20
59	1	3	17
135	31	12	37
42	2	1	8
–	3	2	–
33	9	2	11
1	–	4	1
1	–	–	–
38	5	–	7
1	2	–	4
20	10	2	5
1	–	1	1
–	–	–	–
68	11	6	16
41	1	2	4
49	16	2	16
28	3	–	7

ეროვნება	მაშკაცი	დედაკაცი	მამაკაცი	დედაკაცი
მამაკაცი	დედაკაცი	დედაკაცი	დედაკაცი	დედაკაცი
ორივე სქესი	მშობლიურ ენას	მშობლიურ ენას	მშობლიურ ენას	მშობლიურ ენას
ქართულს	ქართულს	ქართულს	ქართულს	ქართულს
რუსულს	რუსულს	რუსულს	რუსულს	რუსულს
დანარჩენ ენებს	დანარჩენ ენებს	დანარჩენ ენებს	დანარჩენ ენებს	დანარჩენ ენებს
დედა ენა არ არის დასახელებული	დედა ენა არ არის დასახელებული	დედა ენა არ არის დასახელებული	დედა ენა არ არის დასახელებული	დედა ენა არ არის დასახელებული
სულ	სულ	სულ	სულ	სულ
მათ შორის მშობლიურ ენაზე	მათ შორის მშობლიურ ენაზე	მათ შორის მშობლიურ ენაზე	მათ შორის მშობლიურ ენაზე	მათ შორის მშობლიურ ენაზე
სულ	სულ	სულ	სულ	სულ
დედა ენა არ არის დასახელებული	დედა ენა არ არის დასახელებული	დედა ენა არ არის დასახელებული	დედა ენა არ არის დასახელებული	დედა ენა არ არის დასახელებული

შედეგი	ინვალისიდი	გერმანიელი	ლიტემლი
5	9	1843	51
1	7	2029	28
6	16	3872	79
1	7	1738	21
-	-	5	-
4	2	97	29
-	-	2	1
-	-	1	-
1	1	1876	11
-	-	9	-
-	10	139	11
-	1	5	6
-	-	-	-
5	8	1445	43
1	5	1381	12
1	5	1651	22
1	2	1543	5

დანარჩენი დაბა-ქალაქები	
ეროვნება	
მაჰაკაცი	
დედაკაცი	
ორივე სქესი	
მშობლიურ ენას	
ქართულს	არამშობლიურ ენებს
რუსულს	
დანარჩენ ენებს	
დედა ენა არ არის დასახელებული	
მშობლიურ ენას	
ქართულს	არამშობლიურ ენებს
რუსულს	
დანარჩენ ენებს	
დედა ენა არ არის დასახელებული	
სულ	
მათ შორის მშობლიურ ენაზე	
სულ	
დედა ენა არ არის დასახელებული	
მაჰაკაცი	
დედაკაცი	

ეროვნება	
მამაკაცი	
დედაკაცი	
ორივე სქესი	
მშობლიურ ენას	
ქართულს	არამშობლიურ ენებს
რუსულს	
დანარჩენ ენებს	
ლედა ენა არ არის დასახელებული	
მშობლიურ ენას	
ქართულს	არამშობლიურ ენებს
რუსულს	
დანარჩენ ენებს	
ლედა ენა არ არის დასახელებული	
სულ	
მათ შორის მშობლიურ ენაზე	
სულ	
ლედა ენა არ არის დასახელებული	
მამაკაცი	დედაკაცი

დანარჩენი დაბა-ქალაქები

რუმინული	ფრანგი	იტალიელი	პოლანდიელი
9	42	24	1
7	48	25	2
16	90	49	3
7	30	19	-
-	6	-	-
2	6	5	-
-	-	-	1
-	-	-	-
1	32	16	-
-	10	-	-
6	6	7	1
-	-	2	1
-	-	-	-
9	26	22	1
8	11	13	1
5	32	17	2
1	13	8	-

ებრაელი	ალბანელი	ბერძენი	მოლდაველი
1712	8	3619	23
1538	1	3857	4
3250	9	7476	27
780	4	3335	12
116	1	91	-
799	3	130	7
17	-	59	4
-	-	4	-
603	-	3638	-
97	-	73	-
814	1	108	4
22	-	36	-
2	-	2	-
1318	8	2147	21
371	3	1742	12
1072	1	1683	2
183	-	1391	1

დანარჩენი დაბა-ქალაქები	
ეროვნება	ეროვნება
მამაკაცი	მამაკაცი
დედაკაცი	დედაკაცი
ორივე სქესი	ორივე სქესი
მშობლიურ ენას	მშობლიურ ენას
ქართულს	ქართულს
რუსულს	რუსულს
დანარჩენ ენებს	დანარჩენ ენებს
დედა ენა არ არის დასახელებული	დედა ენა არ არის დასახელებული
მშობლიურ ენას	მშობლიურ ენას
ქართულს	ქართულს
რუსულს	რუსულს
დანარჩენ ენებს	დანარჩენ ენებს
დედა ენა არ არის დასახელებული	დედა ენა არ არის დასახელებული
სულ	სულ
მათ შორის მშობლიურ ენაზე	მათ შორის მშობლიურ ენაზე
სულ	სულ
დედა ენა არ არის დასახელებული	დედა ენა არ არის დასახელებული
დედაკაცი	დედაკაცი

ქართული ებრაელი	მთიელი ებრაელი	ყრიმელი ებრაელი
5867	31	73
5976	12	82
11843	43	155
5853	27	15
–	–	–
5	1	30
–	3	28
9	–	–
5966	12	7
–	–	–
8	–	42
–	–	33
2	–	–
2005	14	61
1972	1	1
1618	3	66
1582	–	–

დანარჩენი დაბა-ქალაქები		
ეროვნება	ეროვნება	
მაბაკცი	მაბაკცი	
ლედაკაცი	ლედაკაცი	
ორივე სქესი	ორივე სქესი	
მშობლიურ ენას	მშობლიურ ენას	
ქართულს	ქართულს	არამშობლიურ ენებს
რუსულს	რუსულს	
დანარჩენ ენებს	დანარჩენ ენებს	
ლედა ენა არ არის დასახელებული	ლედა ენა არ არის დასახელებული	
მშობლიურ ენას	მშობლიურ ენას	
ქართულს	ქართულს	არამშობლიურ ენებს
რუსულს	რუსულს	
დანარჩენ ენებს	დანარჩენ ენებს	
ლედა ენა არ არის დასახელებული	ლედა ენა არ არის დასახელებული	
სულ	სულ	
მათ შორის მშობლიურ ენაზე	მათ შორის მშობლიურ ენაზე	
სულ	სულ	
ლედა ენა არ არის დასახელებული	ლედა ენა არ არის დასახელებული	
მაბაკცი	მაბაკცი	
ლედაკაცი	ლედაკაცი	

ეროვნება	
მამაკაცი	
დედაკაცი	
ორივე სქესი	
მშობლიურ ენას	
ქართულს	არამშობლიურ ენებს
რუსულს	
დანარჩენ ენებს	
დედა ენა არ არის დასახელებული	
მშობლიურ ენას	
ქართულს	არამშობლიურ ენებს
რუსულს	
დანარჩენ ენებს	
დედა ენა არ არის დასახელებული	
სულ	
მათ შორის მშობლიურ ენაზე	
სულ	
დედა ენა არ არის დასახელებული	
დედაკაცი	
დედაკაცი	
დანარჩენი დაბა-ქალაქები	

კარული	ფინელი	ყარაიმი	შუააზიური ებრაელი
5	4	26	42
2	4	28	26
7	8	54	68
2	1	9	25
-	-	-	1
3	3	17	1
-	-	-	15
-	-	-	-
-	1	7	11
-	-	-	1
2	3	9	1
-	-	12	15
-	-	-	-
4	2	15	11
-	1	-	7
2	4	10	3
-	1	-	-

ეროვნება	
მამაკაცი	
დედაკაცი	
ორივე სქესი	
მშობლიურ ენას	
ქართულს	არამშობლიურ ენებს
რუსულს	
დანარჩენ ენებს	
დედა ენა არ არის დასახელებული	
მშობლიურ ენას	
ქართულს	არამშობლიურ ენებს
რუსულს	
დანარჩენ ენებს	
დედა ენა არ არის დასახელებული	
სულ	
მათ შორის მშობლიურ ენაზე	
სულ	
დედა ენა არ არის დასახელებული	
მამაკაცი	
დედაკაცი	
დანარჩენი დაბა-ქალაქები	

მაღიარი	მორღველი	კომი-ზირიანელი	ესტონელი
5	12	4	46
9	7	-	45
14	19	4	91
3	10	2	31
-	-	-	-
2	2	2	15
-	-	-	-
-	-	-	-
5	5	-	36
-	-	-	1
4	2	-	9
-	-	-	-
-	-	-	-
5	12	3	38
-	1	-	22
7	5	-	36
4	2	-	25

ეროვნება	
მამაკაცი	
დედაკაცი	
ორივე სქესი	
მშობლიურ ენას	
ქართულს	არამშობლიურ ენებს
რუსულს	
დანარჩენ ენებს	
დედა ენა არ არის დასახელებული	
მშობლიურ ენას	
ქართულს	არამშობლიურ ენებს
რუსულს	
დანარჩენ ენებს	
დედა ენა არ არის დასახელებული	
სულ	
მათ შორის მშობლიურ ენაზე	
სულ	
დედა ენა არ არის დასახელებული	
დედაკაცი	
დედაკაცი	
დანარჩენი დაბა-ქალაქები	

ჩინილი	კალიძიკი	ბოშა	თათარი	ჩუკაში
12	2	5	41	4
-	-	-	28	1
12	2	5	69	5
10	2	2	36	2
-	-	-	1	-
2	-	2	4	2
-	-	1	-	-
-	-	-	-	-
-	-	-	24	-
-	-	-	1	-
-	-	-	3	1
-	-	-	-	-
-	-	-	-	-
8	2	2	22	4
7	1	-	12	4
-	-	-	8	1
-	-	-	4	-

მათ შორის				ქართული
სვანი	ლაზი	მეგრული	აჭარული	
50	19	5491	1649	87810
8	20	5143	1163	86740
58	39	10634	2812	174550
50	16	5429	1538	86783
-	-	-	-	-
-	-	52	6	227
-	3	9	105	743
-	-	1	-	57
7	14	5091	1110	85742
-	-	-	-	-
-	-	41	-	249
1	6	11	52	733
-	-	-	1	16
18	16	3437	859	60738
18	9	3282	725	60148
3	1	2406	303	51835
3	-	2129	274	50832
დანარჩენი დაბა-ქალაქები				
ეროვნება				
მაკაყაძე				
რელიკაძე				
მშობლიურ ენას				
ქართულს				
რუსულს				
დანარჩენ ენებს				
არამშობლიურ ენებს				
ლელა ენა არ არის დასახელებული				
მშობლიურ ენას				
ქართულს				
რუსულს				
დანარჩენ ენებს				
არამშობლიურ ენებს				
ლელა ენა არ არის დასახელებული				
სულ				
მათ შორის მშობლიურ ენაზე				
სულ				
ლელა ენა არ არის დასახელებული				

5. შალვა წინუაშვილის ზოგიერთი წერილი, გამოსვლა რადიოთი, მოხსენებები სამეცნიერო კონფერენციებზე, საგაზეთო ინტერვიუები, მის შესახებ

დავით ბააზოვი - რაბინი და საზოგადო მოღვაწე

გარდასულ დღეთა მრუმე მორევში მრავალი ღირსეული ადამიანის სახელი ჩაკარგულა, ბევრის სასიკეთო საერო მოღვაწეობა ხალხის მტრობად გამოცხადებულა და ჩირქმოცხებულა, დამცირებული მოკვეთილა მშობელი ხალხისაგან, იმ საყვარელი საქმისაგან, რომლისთვისაც ღამე უთენებია და დღე უღამებია. ერთ-ერთი ასეთი პიროვნებაა საქართველოს ებრაელთა საამაყო შვილი, ქართველი ხალხის, მისი წარსულისა და აწმყოს ჩინებული მცოდნე და დიდი მოსიყვარულე რაბინი დავით ბააზოვი.

საქართველოს ებრაელთა ისტორიაში, ქართულ-ებრაული ურთიერთობების მატიანეში დავით ბააზოვი ერთ-ერთი ყველაზე თვალსაჩინო ფიგურაა, რომლის სახელთანაც დაკავშირებულია ამ ორი ხალხის მეგობრული ურთიერთობის მრავალი საინტერესო ფურცელი.

დავით ბააზოვი - რაბინი, ქართველ ებრაელთა წინამძღოლი, სულიერი მოძღვარი, სწორი გზის მაჩვენებელი და ამ გზას აცდენილთა მხსნელი. მისი ბიბლიური შარავანდედით მოსილი სახე თითქოს საუკუნეების სიღრმიდან გვიმზერს, მაგრამ ისე ახლობელია ჩვენთვის, რომ ნათლად გვესმის ხალხის სიყვარულში დაფერფლილი რაბინის გულის ძახილი: „ნუთუ დადგება დრო, რომ ებრაელმა მოიწმინდოს ორი ათასი წლის ნადენი ცრემლი?... ოხ, განგებავ, შენ შესწყვიტე ზარბაზნების გრიალი და მის ნაცვლად გაგვაგონე ყველა ერისა და მათ შორის ისრაელის განთავისუფლება“ (გაზ. „სამშობლო“, 1915 წ. №127).

იგი ვერ მოესწრო თავისუფალ ისრაელს. როგორც ბიბლიურ მოსეს, მასაც არ ეღირსა თავისუფალი იერუსალიმის ხილვა. მხოლოდ ერთი წელი რომ დაეცლია ადონაის, ბატონი დავითი უფრო დანყნარებული მიაბარებდა სულს მამაზეციერს. იგი 1947 წელს გარდაიცვალა და სამუდამოდ თან წარიტანა აუხდენელი

ოცნება თავისუფალი ისრაელის მონახულებისა.

დ. ბააზოვი ერთობ საინტერესო ფიგურაა საქართველოს რაბინთა შორის, დამაკვალიანებელი თალმუდის მიერ დადგენილ ურთულეს გზაზე. იმისათვის, რომ შესძლოს ხალხის წინამძღოლობა, ხალხი რომ ენდოს და გაჰყვეს, უნდა ირწმუნოს რაბინის დიდი ცოდნა იმ კანონებისა და ადათ-წესებისა, რაც ებრაელი ხალხის სულიერი ცხოვრების კოდექსს - თალმუდს დაუდგენია.

წლითინლობით ავარჯიშებდა დავითი თავის გამჭრიახ გონებას, რათა რაც შეიძლება სრულად ჩასწვდომოდა თალმუდს, ღრმად შეესწავლა იგი და ცოდნით აღჭურვილს მთელი ცხოვრება ხალხის უკეთესი მომავლის შექმნისათვის მოეძღვნა. ამ რთულ გზაზე იგი მამამ - ცხინვალის რაბინმა მენახემმა დამოძღვრა. მან აზიარა ცნობისმოყვარე ბიჭი ებრაელთა ცხოვრების მრავალ იდუმალ მხარეს, შეაიარაღა პირველდანყებითი ცოდნით, რომელიც, როგორც შემდგომ გამოირკვა, საკმაოდ სოლიდური ყოფილა. როდესაც დავითს ცამეტი წელი შეუსრულდა, იგი გაემგზავრა სლუცკში, შემდეგ ვილნოში, რომელიც განთქმული იყო დიდი რაბინისტული ტრადიციებით.

ახალგაზრდა რაბინი დიდი ენერგიით შეუდგა სასულიერო მოღვაწეობას, მაგრამ მალე დარწმუნდა, რომ პროვინციელი (ონის) რაბინის ჩარჩოებში ჩაკეტილი ვერ შეძლებდა ისე ემსახურა თავისი ხალხისათვის, როგორც მაშინდელ ებრაელობას სჭირდებოდა. დ. ბააზოვი ბევრს მოგზაურობდა საქ-ს ებრაელებით დასახლებულ ქალაქ-სოფლებში, სწავლობდა მათ ყოფა-ცხოვრებას, ცდილობდა დახმარებოდა ცალკეულ თემებს, მოუწოდებდა სწავლისაკენ. 1915 წელს გაზეთ „სამშობლოში“ (№176) იგი აქვეყნებს წერილს „მონოდება საქართველოს ებრაელთა რაბინებისადმი“, რომელსაც ასე ამთავრებს: „მამ, მოვიყაროთ თავი საქართველოს ებრაელების რაბინებმა, დავინახოთ ჩვენი ერის სულიერი ნაკლოვანება, მოვისმინოთ ერთმანეთისაგან აზრები, ვილაპარაკოთ, რა არის ჩვენთვის აუცილებელი საჭიროება, შევკრათ ერთი ჯგუფი, დავაარსოთ ცენტრალური იემიბა (სასულიერო სასწავლებელი – შ.წ.), გავმართოთ ყველა პროვინციაში სასწავლებლები (თალმუდ-თორები, დაწყებითი სასწავლებლები) – შ.წ.), დავაარსოთ ფონდი სასწავლებლების სასარგებლოდ და გამოვარკვიოთ სხვა სადღეისო საკითხებიც... ველი,

რომ დღეიდან თითოეული რაბინი, ვისაც გებრალეზათ თქვენი ერის მომავალი მოზარდები, ენერგიულად ამოიღებთ ხმას და გვაცნობებთ: როდისთვის სჯობია კრების გამართვა და სად უნდა მოხდეს იგი. ჩემი მხრივ ვნიშნავ 5 ოქტომბერს, კრების ადგილად ქ. ქუთაისს... ახლა თქვენზეა დამოკიდებული, ძმებო, საქმის მოგვარება და ხელის შეწყობა.“

მაშინდელ რაბინთა ნაწილი ხმალამოღებული შეხვდა დავით ბააზოვის ამ პატრიოტულ ნამონწყებას. ქუთაისის რაბინმა ელუაშვილმა სასტიკად გაილაშქრა ჩაფიქრებული ღონისძიების წინააღმდეგ იმ მოტივით, რომ ისინი სარწმუნოებას ავნებენ, მის საფუძვლებს შეარყევენო. ელუაშვილმა საბოლოოდ შესძლო კიდევ თავის მხარეს გადაეყვანა მისი გავლენის ქვეშ მყოფი დასავლეთ საქართველოს რამდენიმე რაბინი და მიაღწია იმას, რომ რაბინთა კრება, რომელიც რამდენჯერმე გადაიდო, საბოლოოდ არ გამართულიყო.

დიდხანს არ დამცხრალა რაბინთა კრების ჩაშლით გამონვეული ვნებათაღელვა. სხვადასხვა კუთხის ქართველი ებრაელები ამოძრავდნენ, ხმა აღიმალღეს უსამართლობის, უმოძრაობის, ხალხის გასაჭირისადმი ზოგიერთი რაბინის უდარდელი დამოკიდებულების გამო. დავით ბააზოვის მიერ გადაგდებულმა თესლმა ნაყოფი გამოიღო. მგზნებარე მოწოდებად გაისმა ონელი ფ. შიმშილაშვილის სიტყვები:

„... უნდა ახსოვდეთ ამ ვაჟბატონებს, რომ დიდ დანაშაულს სჩადიან მომავალი ახალგაზრდობის წინაშე, როცა ასე გულგრილად ექცევიან თავისი ერის საერთო საზოგადო საქმეებს და ადრე თუ გვიან ხლხი მათ პასუხს მოსთხოვს“ (გაზ. „სამშობლო“ 1915 წ. №225).

მას შემდეგ, რაც ქუთაისის რაბინმა გამოთქვა უარყოფითი დამოკიდებულება კრების მოწვევის თაობაზე, დავით ბააზოვმა და მისმა თანამოაზრეებმა გააჩაღეს ახსნა-განმარტებითი მუშაობა საქართველოს ებრაელთა შორის შეკრების მიზანდასახულობისა და ავ-კარგიანობის შესახებ. და, ბოლოს, 1915 წლის 15 ნოემბერს, ქუთაისში შავი ქვის საბჭოს დარბაზში რაბინ ბააზოვის თაოსნობით გაიმართა კრება. მას ესწრებოდნენ სხვადასხვა კუთხიდან ჩამოსული ებრაული თემების რაბინები და ხელმძღვანელები. ქუთაისის რაბინი ელუაშვილი კრებაზე არ მოსულა.

კრებას დაესწრნენ აგრეთვე გრიგოლ გველესიანი, იაკობ ფანცხა-
ავა და პრესის წარმომადგენლები. კრებას უძღვებოდა გრიგოლ
გველესიანი, მან პირველი სიტყვა ბააზოვს მისცა, რომელმაც
გამოსვლა ასე დაამთავრა: „მე მინდა ქართველი ხალხისა და
ებრაელების შეერთებული ძალით მათი კულტურის წინსვლა. ეს
მოსახერხებელიცაა და სასურველიც. ქართველები შოვინისტე-
ბი არ არიან. ქართველების ისტორიის შესწავლამ დამარწმუნა
ყოველივე ამაში“. („სახალხო ფურცელი“, 1915, №938).

დ. ბააზოვის რაბინულ და საზოგადოებრივ მოღვაწეობაში
ყველაზე აღსანიშნავი ისაა, რომ იგი სწორედ ანალიზებს თავისი
ხალხის აწმყო ცხოვრებას, მისი დინების ტენდენციებს და მომავლის
გათვალისწინებით ცდილობს უჩვენოს სწორი გზა, რათა მან თავი
დააღწიოს იმ სიბნელეს, რომელშიც მანამდე უხდებოდა ცხოვრება.

კრებამ აირჩია დეპუტაცია ქუთაისის რაბინთან გასაგზავნად
გრიგოლ გველესიანის, იაკობ ფანცხავას, არონ ელიგულაშვილის
და შიმშონ იაკობაშვილის შემადგენლობით, რომელთაც დავაღე-
ბული ჰქონდათ საბოლოოდ გაერკვიათ ელუაშვილის პოზიცია
რაბინთა მომავალი კრებისადმი.

საინტერესო დეტალია: ებრაული საზოგადოება რაბინთან
შუამავლად ქართველებსაც აგზავნის. ეს ჭეშმარიტად ძმო-
ბისა და მეგობრობის, ურთიერთთანადგომის ერთი საუკეთესო
ფურცელია ქართველი და ებრაელი ხალხების თანაცხოვრების
უკიდევანო მატიანეში.

დეპუტაციამ კვლავ უარყოფითი პასუხი მიიღო ელუაშვილის-
აგან, მეტიც, იგი ცილისწამებასაც არ მოერიდა დ. ბააზოვის მი-
მართ. ამის გამო გაზეთი „სამშობლო“ წერდა: „ცოდვია ბატონი
ბააზოვიც - ჯერჯერობით ეს ერთადერთი ქართველი ებრაელი,
რომელიც მთელის თავისი არსებით ემსახურება ტანჯულის და
დევნილი ერის უფლებათა აღდგენას!“

შემდგომში კრების მოწინააღმდეგეებმა ნებადართული თუ
ნებადაურთველი ხერხებით ყველაფერი იღონეს იმისათვის, რომ
დავით ბააზოვისათვის სახელი გაეტეხათ, ჩირქი მოეცხოთ სა-
ზოგადოების თვალში როგორც არაკომპეტენტური, არამკითხე
კაცისათვის. და, რაც ყველაზე დასანანია, ისინი არ მოერიდნენ
ქართველი და ებრაელი ხალხების ძმობისა და მეგობრობის ეს
მეხოტბე და პროპაგანდისტი, რომელმაც ჯერ კიდევ 1913 წელს

მსოფლიოს გააცნო მათი ჭეშმარიტად უნიკალური მეგობრული თანაცხოვრების ამბავი და ქართველი ხალხი ევროპის მაღალი არენიდან წარმოაჩინა დიდი ჰუმანისტური იდეების მქონედ, გამოაცხადეს ქართველი და ებრაელი ხალხების გამთიშველად. ეს იყო აშკარა ცილისწამება და მკრეხელობა. ამან ალაშფოთა ებრაელი და ქართველი საზოგადოების დიდი ნაწილი და ისინი აღსდგნენ ბააზოვის დასაცავად.

დ. ბააზოვმა ვაჟკაცურად გაუძლო ამ უსამართლო ბრალდებას და შემდგომი მოღვაწეობით კვლავ დაამტკიცა, რომ იგი არის ებრაელი ხალხის ღირსეული შვილი, მის მომავალზე მოფიქრალი, მზრუნველი წინამძღოლი იმ ახალგაზრდა თაობისა, რომელსაც ხელში უნდა აეღო ქართველ ებრაელთა უკეთესი მომავლისათვის ბრძოლის სადავეები. იგი მეტი გზნებით მოუწოდებდა ერსა და ბერს, გაერთიანებულიყვნენ და უნარი, შრომა არ დაეშურებინათ სასიკეთო, სახალხო საქმისათვის. ამ საშვილიშვილო, კულტურულ-საგანმანათლებლო ლაშქრობაში რაბინს ქართველი ხალხის დახმარების იმედი ჰქონდა, სჯეროდა, რომ სწორედ ქართული ენის, ქართული კულტურის ბაზაზე მიიღებდნენ ებრაელები სწავლა-განათლებას. ცხადია, ეს სულაც არ შეუშლიდა ხელს, რომ თავიანთი ერის წარსული, ენა, ლიტერატურა შეესწავლათ და ქართველი ხალხისთვისაც გაეცნოთ ისინი. ამის შესახებ წერდა იგი თავის ერთ-ერთ წერილში, რომელიც გამოაქვეყნა გაზეთ „სამშობლოს“ 1916 წლის 431-ე ნომერში: ჩვენ არც ვითხოვთ, რომ ჩვენი ენა გავაბატონოთ საქში, ანდა ჩვენი ეროვნული პოლიტიკა ვანარმოთ, ქართული ენა კიდევ იქნება, როგორც დედაენა და უფრო ვეცდებით მის გამდიდრებას. ქართველი ერის პოლიტიკა იქნება ჩვენი პოლიტიკა და მასთან ერთად ხელჩართული ვივლით. ჩემი ებრაელობა ხელს არ შემიშლის თავი შევნირო და არც ქართველობა შემიშლის ხელს, რომ ებრაელობა მტკიცედ შევინახო, მისი კულტურა კარგად შევისწავლო და არ ვიყო დამახინჯებული ებრაელი... შორიდან ხელს გიწვდით და გეძახით: ახალგაზრდა ისრაელო! იყავი კარგი პატრიოტი საქართველოსი, ემსახურე ქართველი ერის ინტერესებს, მაგრამ ნურც შენს ძმებს დაივიწყებ, მათ-კენაც გამოიხედე“..

1916 წელს ამიერკავკასიის საერებოო კრებაზე თავადი

დავით ნიჟარაძე თავის სიტყვაში შეეხო ქართველ ებრაელთა პოლიტიკურ უუფლებობას, დაგმო იგი და კრებას შესთავაზა სათათბიროში შეეყვანათ ქართველი ებრაელებიც, რომლებიც დაიცავდნენ საქართველოში მცხოვრებ ებრაელთა ინტერესებს.

დ. ნიჟარაძის მოთხოვნით სათათბირომ დაგმო მეფის რუსეთის მთავრობის ანტისემიტური პოლიტიკა ქართველი ებრაელების მიმართაც და განაცხადა, რომ ეს უკანასკნელნი არიან მკვიდრი მცხოვრებლები და კანონი რუსეთის ებრაელების ბინადრობის ზონის შესახებ მათ არ ეხება.

ამ ფაქტთან დაკავშირებით რაბინმა დ. ბააზოვმა ონის სინაგოგაში თავი მოუყარა იქაურ ებრაელობას, აუხსნა სათათბიროში თავად დ. ნიჟარაძის გამოსვლის აზრი და მნიშვნელობა, მოუწოდა ქართველებთან ერთად ხელიხელჩაკიდებულებს ებრძოლათ საქართველოს კეთილდღეობისათვის.

დ. ბააზოვის, როგორც საზოგადო მოღვაწისა და ერისკაცის სახე, რომელსაც პატივს სცემდა ყველა, ვისაც მასთან ურთიერთობა ჰქონდა, რომელი რელიგიის წარმმადგენელიც უნდა ყოფილიყო, კარგად ჩანს დამოუკიდებელი საქართველოს ერთ-ერთი გენერლის შალვა მაღლაკელიძის მოგონებიდანაც.

1918 წელს დავით ბააზოვი ახალციხის რაბინი იყო. მთელ ჯავახეთში მას ჰქონდა განსწავლული, უაღრესად პატიოსანი კაცის სახელი, რომელსაც პატივს სცემდნენ და ანგარიშს უწევდნენ ამ რეგიონში მცხოვრები ქრისტიანებიც და მაჰმადიანებიც.

აი, რას წერს მოგონების ავტორი:

„... შეადგინა რა შეიარაღებული თურქულ-ქურთული რაზმები 1918 წლის პირველ ნახევარში სერვენ ბეგმა, რამდენიმეჯერ სცადა სამაჰმადიანო საქართველოში განლაგებული ქართული ჯარის ნაწილებზე თავდასხმების გზით ეს ტერიტორია დედასაქართველოსთვის მოეწყვიტა...“

ქართველი და სომეხი მოსახლეობისათვის ამ საბედისწერო დღეებში მათი ძარცვა-გლეჯისა და დარბევისა, საჭირო იყო მფარველი და ასეთიც აღმოჩნდა. ეს პიროვნება იყო დავით ბააზოვი. სარგებლობდა რა ის დიდი ავტორიტეტით თვით მუსულმანურ წრეებში, განსაკუთრებით მეგობრობდა რა ყაზი ალი ეფენდის, უმაღლეს მსახურს მაჰმადისას ახალციხესა და მის მახრამში, დავით ბააზოვის პირადი ჩარევითა და შუამდგომლო-

ბით ბევრი ქრისტიანი მცხოვრები სიკვდილს გადაურჩა. ამით მან ადგილობრივ ებრაელობასაც დიდება და პატივი დაუმკვიდრა, რომლის ღირსეული მესვეური და პატრონი მუდამ იყო...“ (დავიდ-გერცელ ბააზოვები, იერუსალიმ-თელ-ავივი გვ. 182-133).

ეს ფაქტი კიდევ ერთი დადასტურებაა დ. ბააზოვის დიდი ჰუმანისტური საქმეებისა, რომლისთვისაც ნებისმიერი ერის შვილი წარმოადგენს ღმერთის შვილს და ყველა მოვალეა იბრძოლოს მისი სიცოცხლისათვის, მისი არსებობისათვის, ხელშეუვალობისათვის. იგი არა მარტო თეორიულად ქადაგებდა ადამიანის სიყვარულს, არამედ პრაქტიკულადაც ხორცს ასხამდა თავის იდეურ მრწამსს და ყოველთვის მისი ერთგული რჩებოდა. რაბინი დ. ბააზოვი იყო ებრაელი ხალხის ღირსეული შვილი, ქართველი და ებრაელი ხალხების ძმობის მქადაგებელი და პიროვნება, რომელშიც განივთებული იყო ჩვენი ორი ხალხის მრავალსაუკუნოვანი მეგობრობა.

დასასრულ დავძენთ, რომ დავითის შვილი იყო გერცელ ბააზოვი - ცნობილი დრამატურგი და მწერალი, რომელიც სამწუხაროდ, ოცდათიანი წლების უკანონობას შეენირა...

შალვა წინუაშვილი

აკადემიკოს ს. ჯანაშიას სახელობის

საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის

ქართულ-ებრაულ ურთიერთობათა

განყოფილების გამგე, ქართულ-ებრაულ

ურთიერთობათა ასოციაციის ვიცე-პრეზიდენტი

გაზ“.თბილისი“, 25 08.1990 წ. ქართველ ებრაელთა ისტორიიდან

ებრაული ერის ისტორია სხვადასხვა მეცნიერს სხვადასხვა-ნაირად ესმის. ხოგიერთი ამერიკელი და ევროპელი მეცნიერი, მაგალითად, ჯ. მაიორი, ნონსენი და სხვები თვლიან, რომ არ არსებობს ერთიანი, მთლიანი, განუყოფელი ისტორია ებრაელი ერისა, არამედ გვაქვს მხოლოდ ცალკეულ დიასპორებში მყოფი ებრაული ეთნიკური ჯგუფების ისტორია. კავკასიის ებრაელთა ისტორიის მკვლევარის, დოქტორ იცხაკ დავიდის აზრით კი ებრაელთა ისტორია უწყვეტია, თანმიმდევრული არა მხოლოდ თეოლოგიური - რელიგიური შეხედულებებისა და ნორმების, ერთიანი ეროვნული სულისა, სხვა ნაციონალური კრიტერიუმების გამო, რაც ახასიათებს ებრაელ ხალხს, არამედ ებრაელი ერის არსებობის ფაქტის, მისი პალესტინისადმი დამოკიდებულების გამო.

საქართველოს ებრაელობა წარმოადგენს ზოგადად, ებრაელთა ისტორიის ერთ-ერთ სუბიექტს, შემოქმედს და იმავდროულად საქართველოს ისტორიის შემადგენელი ნაწილიცაა.

საქართველოში ებრაელთა მოსვლისა და ისტორიის სრული სურათის წარმოდგენა მრავალ სირთულესთან არის დაკავშირებული, მაგრამ პირობითად ასე შეიძლება მოიხაზოს ქართველ ებრაელთა ისტორიის პერიოდები:

1. ებრაელთა მოსვლიდან (ძვ.წ. VI ს. - ჩვ.წ. IV საუკუნემდე). ამ პერიოდში ებრაელთა სხვადასხვა ნაკადი მოემართება საქართველოში და სახლდება კიდევც.

2. ადრე ფეოდალური ხანა (IV-X სს). იმარჯვებს ქრისტიანობა, იშლება მცხეთისა და აღმოსავლეთ საქართველოს სხვა ქალაქების ებრაული თემები, ხდება ებრაელთა მიგრაცია ქვეყნის შიგნით. მიმდინარეობს ებრაელთა დაყმევების პროცესი.

3. განვითარებული ფეოდალიზმის ხანა (XI-XIII სს). სხვა მნიშვნელოვან მოვლენებთან ერთად ამ პერიოდში ხდება ებრაელთა საბოლოოდ დაყმევა.

4. გვიანდელი ფეოდალიზმის ხანა (XII-XIX ს | ნახ.).

5. შემდეგი პერიოდი მოიცავს 1801-1860 წწ - რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობიდან ბატონ-ყმობის გაუქმებამდე. ამ პერიოდში ძირეულად იცვლება (უარესობისაკენ) ებრაელთა

უფლებრივი მდგომარეობა. ცარიზმის ანტიებრაული პოლიტიკა მიმართულია ებრაელების საქართველოს მოსახლეობისაგან გამოყოფისაკენ. იწყება დაპირისპირება. ებრაელი ყმები ცდილობენ გაცილდნენ საერო ბატონებს და შევიდნენ მართლმადიდებელი ეკლესიის მფარველობაში.

6. 1860 წლიდან 1917 წლამდე. სხვებთან ერთად თავისუფლებას იღებენ ებრაელი ყმებიც. ისინი აქტიურად ებმებიან ვაჭრობაში, ხდება ებრაელთა მასობრივი გადასვლა სოფლიდან ქალაქად.

7. 1918-1921 წწ – ებრაელები დამოუკიდებელ საქართველოში.

8. 1921 წლიდან დღემდე. საბჭოთა ხელისუფლებისა და ალდგენილი დამოუკიდებლობის პერიოდი.

საქართველოში ებრაელთა მოსვლის შესწავლის ერთ-ერთ პირველ ნყაროდ „ქართლის ცხოვრება“ შეიძლება დასახელდეს. ქართლის მიწაზე ებრაელთა მოსვლას აღნიშნული ნყარო უკავშირებს ნაბუქოდონოსორის მიერ იერუსალიმის დაპყრობისა და აოხრების ფაქტს (ძვ. წ. 586 წ.). ებრაელთა ქართლში მოსვლას ჩვ.წ.აღ. III საუკუნის მწერალი და ისტორიკოსი მაგოსთენიც ადასტურებს, რომლის მიხედვით ნაბუქოდონოსორმა ებრაელთა ერთი ნაწილი შავი ზღვის აღმოსავლეთით იბერიაში გაასახლა. დაახლოებით ასეთსავე ცნობას იძლევა სომხეთის ისტორიის სავარაუდო ავტორი გარ აბბას კატინი, რომლის მოსაზრება ამ საკითხთან დაკავშირებით მოჰყავს ხორენელს თავის „სომხეთის ისტორიაში“.

ზემოაღნიშნული ემიგრაციიდან თითქმის ექვსი საუკუნის შემდეგ საქართველოში მოდის ებრაელთა ახალი ნაკადი. ვახუშტის „საქართველოს ისტორიის“ თანახმად 70 წ. რომაელების მიერ იერუსალიმის ტაძრის დარბევის შემდეგ ებრაელი ლტოლვილები მოდიან მცხეთას და სახლდებიან ადრე მოსულ თანამემამულეებთან.

ძველი ებრაული ნყაროების მიხედვით საქართველოში მრავალი ებრაული კოლონია ყოფილა. ბარ. ქოხბას (ძვ. წ. II ს.) მისიონერული მოგზაურობის დროს რაბი აკიბამ ((ძვ. წ. II ს.) თავისი მოგზაურობისას ინახულა კავკასია. ვახუშტი თავის „საქართველოს ისტორიაში“ წერს, რომ წმინდა ნინო 314 წ. მოვიდა ურბნისსა და შევიდა ქალაქში, რომელიც დასახლებული იყო ებრაელ-

ებით და, რომელთაც ებრაულად ელაპარაკებოდა. ყურადღებას იმსახურებს „ქართლის ცხოვრების“ ცნობა იმის შესახებ, რომ ქართულის, სომხურის, ხაზარულის, ასურულის და ბერძნულის გარდა ქართლში ლაპარაკობდნენ ებრაულადაც.

ქართველი სწავლულისა და საზოგადო მოღვაწის ზ. ჭიჭინაძის მიხედვით საქართველოში მრავალი ებრაული დასახლება იყო, ხოლო XII საუკუნის მოგზაურები ბენიამინ ტუდელეელი და ფეთახია რეგენსბურგელი თავის ჩანაწერებში აღნიშნავენ, რომ საქართველოში იმდენად დიდია ებრაელთა რიცხვი, რომ ისინი დაბებსა და ქალაქებს სახელებსაც არქმევენ. ებრაელები ცხოვრობდნენ საქართველოს თითქმის ყველა რეგიონში, მაგრამ მათ შორის ყველაზე ძველი მცხეთის სამოსახლო იყო, რაც დასტურდება მის მიდამოებში აღმოჩენილი არქეოლოგიური მონაპოვრებით (საფლავის ქვის ნარჩერები, რომლებიც დათარიღებულია IV-V სს, ოქროს ფირფიტაზე დანერილი ამულეტი - V ს. და სხვა).

ებრაელთა მრავალი დასახლება იყო აგრეთვე დასავლეთ საქართველოში, რომელთაგან თავისი ხალხმრავლობით გამოირჩეოდა ქუთაისის ებრაული თემი. XVIII-XIX სს.-ში ებრაელთა დიდი რაოდენობა გვხვდება რაჭაში.

თბილისში ებრაელები ძირითადად სახლობდნენ სიონის მიმდებარე ტერიტორიაზე ე.წ. ფეთხანის აღმართის მიდამოებში.

XIX-XX ს. საქართველოს ებრაული მოსახლეობის რაოდენობისა და ადგილმდებარეობის შესახებ მსჯელობა შედარებით იოლია. ამიერკავკასიაში და, კერძოდ, საქართველოში კამერალური აღწერები ჩატარდა 1803-1806, 1816-1818, 1832-1833, 1842-1844 წწ.-ში. 1850 წ. კამერალური აღწერა ჩატარდა ქუთაისის გუბერნიაში. საქართველოს უკანასკნელი კამერალური აღწერა ჩატარდა 1873 წ., რომლის შედეგები გამოქვეყნდა 1876 წ.

1832 წ. მოსახლეობის აღწერის მიხედვით საქართველოში ცხოვრობდა მთლიანად 884 770 კაცი; მათ შორის 4430 ებრაელი, მთლიანი მოსახლეობის 0,5%. აქედან აღმოსავლეთ საქართველოში – 1880 ებრაელი, 0,4% დასავლეთ საქართველოში – 2550, 0,59%.

1873 წლის მონაცემების მიხედვით მთლიანი მოსახლეობა შეადგენდა 1 257 036 კაცს, ებრაელები – 10 114, 0,80%. აქედან: აღმოსავლეთ საქართველოში – 6772, 0,84%; დასავლეთ საქართ-

ველოში - 3342, 0,59%.

1897 წ. საქართველოს მოსახლეობა 2 279 414, ებრაელი – 29 871, 1,3%; აღმოსავლეთ საქართველოში - 15 279 ებრაელი, 1,34% საერთო მოსახლეობისა, დასავლეთ საქართველოში - 14592, 1,28%.

ორიოდე სიტყვით საქართველოში რუს და ევროპელ ებრაელთა მოსვლის შესახებ.

რუსი და ევროპელი ებრაელები საქართველოში გამოჩნდნენ XIX საუკუნის დასაწყისში, როდესაც რუსეთის მეფის 1804 წლის ბრძანების მიხედვით ებრაელებს მიეცათ კავკასიაში დასახლების უფლება. ებრაელები ჩამოვიდნენ ძირითადად პოლტავის, კრემენჩუგის, ბერდიჩევის, მოგილიოვის, კიევის, კურლიანდიის, ვიტებსკის გუბერნიებიდან და აგრეთვე პოლონეთიდან, ბელგიიდან, ჩეხოსლოვაკიიდან, ამერიკიდან და ა.შ.

1825 წლის 3 თებერვლის განკარგულებით ებრაელებს ეკრძალებოდათ მუდმივად ცხოვრება იმ ადგილებში, სადაც იყო რაიმე სექტა - სუბოტნიკებისა თუ იუდაური.

ამიერკავკასიაში და მათ შორის საქართველოში ამ წელს ჩამოსულ ევროპელ და რუს ებრაელთა უმრავლესობა გასახლებულ იქნა საქართველოდან.

მათმა გადასახლებამ უარყოფითად იმოქმედა ქალაქის დიდგვაროვანთა ჩაცმა-დახურვაზე. მათ მოაკლდათ მალაქკვალიფიციური სპეციალისტები. 1831 წ. ებრაელი ხელოსნები კვლავ ჩამოდიან საქართველოში, მაგრამ 1835 წ. კვლავ გამოიცა ბრძანება, რომლის მიხედვითაც ებრაელები გაასახლეს საქართველოდან.

მაგრამ, იმავე მიზეზების გამო, ებრაელ ხელოსნებს ნება დართეს დროებით ეცხოვრათ თბილისსა და საქართველოს სხვა დიდ ქალაქებში. ეს მდგომარეობა დიდხანს არ გაგრძელებულა.

1847 წლის ოქტომბრის ბრძანების საფუძველზე მათ ეკრძალებოდათ ცხოვრება ამიერკავკასიაში. შედგა ორგვარი სია: ერთი ითვალისწინებდა იმ პირებს, რომლებიც უნდა გაესახლებინათ, ხოლო მეორე სიაში მოხვედრილთ ეძლეოდათ თბილისში ცხოვრების უფლება.

1804-1852 წლებში საქართველოში ჩამოვიდა 2 ათასამდე ევროპელი ებრაელის ოჯახი. მესამე გასახლების (1847 წ.) შემდეგ დარჩა მხოლოდ 26 ოჯახი.

გვიანფეოდალურ ხანაში საქართველოს ებრაელთა მდგომარეობა რადიკალურად განსხვავდებოდა ევროპისა და სხვა ქვეყნებში მცხოვრებ ებრაელთა მდგომარეობისაგან როგორც ეკონომიკურ, ისე პოლიტიკურ ასპექტში.

შეიძლება ითქვას, რომ ქართველ ებრაელთა საქმიანობა თითქმის ისეთივე ხასიათისა იყო, რაც სხვა ქვეყნების ებრაელებისა და ძირითადად მოიცავდა ალებ-მიცემობას, ხოლო ნაწილობრივ ხელოსნობასა და სოფლის მეურნეობას. ფეოდალურ საქართველოში ებრაელები ძირითადად „თეთრით“ ემსახურებოდნენ ბატონსა და მეფეს. აქვე უნდა ითქვას, რომ ებრაელთა ნაწილი თავის გადასახადს ნატურითაც იხდიდა.

კუთვნილების თვალსაზრისით ქართველი ებრაელები იყვნენ: სამეფო-სადედოფლო, საეკლესიო-სამონასტრო და სათავადაზნაურო ყმები.

ევროპის ქვეყნებში გვხვდებიან ძირითადად სამეფო ყმები, ზოგიერთ პერიოდში - საბატონოც, მაგრამ საეკლესიო-სამონასტრო - არასოდეს. ეს აიხსნება იმით, რომ ევროპაში ეკლესია უფრო მკაცრად იბრძოდა იუდაიზმის წინააღმდეგ, ავლენდა შეუწყნარებლობასა და სიძულვილს ებრაელებისადმი, რასაც საქართველოში ადგილი არ ჰქონია.

ლაპარაკიც ზედმეტია იმაზე, რომ ევროპის რომელიმე სახელმწიფოში ებრაელს ჰყოლოდეს ქრისტიანი ყმა. ამას, რა თქმა უნდა, ქრისტიანული ეკლესია არ დაუშვებდა, უფრო მეტიც, სასტიკად ისჯებოდა ის ქრისტიანი, ვინც გაბედავდა და ყმად დაუდგებოდა ებრაელს.

ფეოდალურ საქართველოში ებრაელს ჰყავდა არაებრაელი ყმები, მაგრამ ეს ქრისტიანობის შეურაცხყოფად არ ითვლებოდა.

ვაჭრობის აკრძალვა ებრაელებსა და ქრისტიანებს შორის, რაც ევროპის სხვადასხვა ქვეყანაში სხვადასხვა დროს იყო დაკანონებული, საქართველოს სინამდვილისათვის უტყბოა.

საქართველოში ებრაელები უფლებრივად ისეთივე მდგომარეობაში იყვნენ, როგორც ადგილობრივი მოსახლეობა. ბატონი ერთნაირად ეპყრობოდა ყმა-ქართველსა და ყმა ებრაელს.

საქართველოში შემოღებული იყო ყმა ებრაელის გამზითვა, გაჩუქება, ეკლესიისათვის შეწირვა, რაც უტყბო იყო ევროპის ქვეყნებისათვის. ეს ფაქტები ერთხელ კიდევ მოწმობს, რომ

ებრაელი ყმები თავიანთი სოციალური უფლება-მოვალეობებით გაიგივებულები იყვნენ ქართველ სოციალურ თანამოძმეებთან.

როგორც არონ კრიხელი გადმოგვცემს, საქართველოს ისტორიიდან ჯერ უცნობია იმის დამადასტურებელი ფაქტები, რომ ეკლესიას იძულებით მოექციოს ებრაელები ან ენარმოებინოს ისეთი პროპაგანდა, რაც ქართველობასა და ებრაელობას შორის მტრობას გამოიწვევდა“, მაგრამ არსებობს საბუთები, რომლებიც მიუთითებენ ებრაელთა გაქრისტიანებაზე საქართველოში.

საქართველოში ბატონყმობის გაუქმებასთან ერთად (1864-71 წწ.) ყმა ებრაელები, განთავისუფლდნენ რა ბატონის უღლისაგან, ძირითადად გადადიან ქალაქებში, სადაც უკვე არსებობს ებრაული თემი და იწყებენ ალემ-მიცემობას. ებრაელი მოსახლეობის შედარებით მცირე რაოდენობა (დაახლოებით 3-5%) მისდევს ხელოსნობას (მენალეობა, მექუდეობა და სხვა), ქალები მისდევენ ქსოვასა და რთვას როგორც პირადი საოჯახო საქმეებისათვის, ასევე ბაზარზე გასაყიდად. ზოგიერთ ებრაულ ოჯახს გააჩნდა საკარმიდამო ნაკვეთი, სადაც მოჰყავდა ძირითადად ყურძენი.

ქართველი ებრაელების ყმობისაგან განთავისუფლებამ და ურბანიზაციის პროცესის დაჩქარებამ ხელი შეუწყო ებრაული თემის სტრუქტურის ჩამოყალიბებას. როგორც წესი, ერთი სოფლიდან ებრაელები ჯგუფურად გადადიოდნენ ერთსა და იმავე ქალაქში, სადაც აარსებდნენ სინაგოგას და სახლდებოდნენ მის ირგვლივ. თემი ირჩევდა სინაგოგის გაბაის (ხელმძღვანელს), რომელიც განაგებდა სინაგოგის საქმეებს. ხახამი, რომელიც პასუხისმგებელი იყო თემის რელიგიური ცხოვრების წარმართვაზე, ასრულებდა აგრეთვე რაბინის, ხაზანის (მლოცველის), შოხეტისა (ფრინველისა და საქონლის დამკვლელის) და მოელის (წინდამცვეთის) ფუნქციებს.

საქართველოში, სადაც ქართველ ებრაელთა თემი არსებობდა, ყველგან იყო სინაგოგა. ზოგიერთ ქალაქსა თუ სოფელში რამდენიმე სინაგოგაც არსებობდა.

ქართველი ებრაელი უაღრესად რელიგიური და ღვთის მოშიში იყო. უნდა ითქვას ისიც, რომ, მართალია, ქართველმა ებრაელმა ვერ შეინარჩუნა სამეტყველო ენად ებრაული, მაგრამ კულტის სამსახური ყოველთვის ებრაულ ენაზე მიმდინარეობდა. თითქმის ყველა სინაგოგასთან მოქმედებდა ხედერი - დანყებითი

რელიგიური სასწავლებელი, სადაც სწავლობდნენ ებრაულ ენას, თორას და, მასწავლებლის მომზადების კვალობაზე, ებრაელთა ისტორიასაც.

ქართველ ებრაელთა ლოცვის, რელიგიური ტრადიციების აღსრულების წესები და ფორმები ითვლება ერთ-ერთ ყველაზე სახეშეუცვლელ და ძველი პალესტინის ებრაელთა ტრადიციების სწორ გაგრძელებად.

საქართველოში რუსეთის შემოჭრამ, ცარიზმის იმპერიალისტური პოლიტიკის გავრცელებამ თავისი გამოვლენა ჰპოვა ებრაელებთან მიმართებაშიც. რუსეთის ანტიებრაული გამოსვლებისა და დარბევების გამოძახილი გვესმის საქართველოშიც. XIX საუკუნის მეორე ნახევარში საქართველოში აღინიშნება ექვსი რიტუალური ბრალდება, რომელთა შორის ყველაზე მეტად გახმაურდა საჩხერის ებრაელთა რიტუალური ბრალდების საქმე, რომელიც ისტორიაში შევიდა „ქუთაისის პროცესის“ სახელწოდებით. მართალია, სასამართლომ გაამართლა საჩხერელი ებრაელები, მაგრამ ის მცდარი შეხედულება, თითქოს ებრაელები ხმარობენ ქრისტიანის სისხლს მაცაში, დიდხანს დარჩა მოსახლეობაში.

ქართველი მწერლები და საზოგადო მოღვაწეები თავიანთ გამოსვლებსა და სტატიებში არწმუნებდნენ გაუცნობიერებელ მოსახლეობას ასეთი შეხედულების უაზრობაში და ყოველნაირად ამტკიცებდნენ ებრაელთა მიმართ ასეთი ბრალდებების უსაფუძვლობას. ილია ჭავჭავაძე, ანტონ ფურცელაშვილი, სერგეი მესხი, აკაკი წერეთელი და მრავალი სხვა ფარად ედგნენ ქართველ ებრაელობას მათ მიმართ უსამართლობისა და დაუმსახურებელი ბრალდების ასაცილებლად. ისინი აქტიურად მოუწოდებდნენ ებრაელობას სწავლა-განათლების მისაღებად, რათა მომავალი თაობა ჩამდგარიყო თავისი ხალხის სამომავლო სამსახურში, შეეტანა განათლება მასში და წაძლოდა თავის ერს.

ამ მხრივ განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს რაბინ დავით ბააზოვის მოღვაწეობა, რომელმაც ბევრი იშრომა იმისათვის, რომ შემდგარიყო საქართველოს რაბინთა კრება ქუთაისში, რომელზეც განხილული იქნებოდა საქართველოს ებრაელთა მომავალი ცხოვრების საკითხები, ახალგაზრდობის აღზრდისა და ცხოვრების ფართო გზაზე მისი დაყენების პრობლემები. მიუხე-

დავად მისი მრავალგზის მცდელობისა, კრება არ შედგა და ზოგიერთმა კულტის მსახურმა შეურაცხყოფისთვისაც კი გაიმეტა თანამოძმეთა ბედ-იღბალზე მოფიქრალი რაბინი.

XX საუკუნის დასაწყისში ხდება მრავალი საყურადღებო მოვლენა საქართველოს ებრაელთა ცხოვრებაში. ერთ-ერთ ყველაზე მთავარ მოვლენად მიგვაჩნია სიონისტური მოძრაობის გაშლა. მართალია, თავდაპირველად ეს მოძრაობა აღმოცენდა აშქენაზ ებრაელთა წიაღში, მაგრამ თანდათანობით მოიცვა ქართველი ებრაელობაც. სიონისტთა კონგრესის (ბაზელი, 1913 წ.) მუშაობაში მონაწილეობდა რაბინი დავით ბააზოვი. ამ უკანასკნელთან ერთად აქტიურ სიონისტურ მოღვაწეობას ეწეოდა ნათან ელიაშვილიც.

1918 წლის 26 მაისს დამოუკიდებელი საქართველოს გამოცხადების დეკლარაციაზე ხელს აწერს საქართველოს დამფუძნებელი კრების ორი ქართველი ებრაელი დეპუტატი: იოსებ ელიგულაშვილი და მოშე დავარაშვილი.

ამ პერიოდში კვლავ გააქტიურდნენ სიონისტები, რომლებიც უშვებენ პერიოდულ გამოცემებს: «Еврейская жизнь», «Юный Израиль» (თბილისში), «Бюллетен сионистской организации в Грузии», „ხმა ებრაელისა“ (ქუთაისი) და სხვა.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების (1921 წ.) პირველ ხანებში ხელისუფლება ხაზგასმულად პატივისცემით ეპყრობოდა ადგილობრივ, მათ შორის ეთნიკური უმცირესობის რელიგიურ ტრადიციებს. ეს ვრცელდებოდა აგრეთვე ქართველ ებრაელებზეც. სამთავრობო ორგანოები თითქმის არ ერეოდნენ ებრაელთა რელიგიურ ცხოვრებაში და სინაგოგები განაგრძობდნენ ფუნქციონირებას კვლავინდებურად. ოციანი წლების დასაწყისში სიონისტური მოძრაობაც არ ხვდებოდა წინააღმდეგობას მმართველობის მხრიდან.

1921 წელს ფუნქციონირებას იწყებს ე.წ. 102-ე შრომითი სკოლა, რომლის დირექტორად მუშაობდა ცნობილი სიონისტი ნათან ელიაშვილი, ხოლო ებრაულ ენასა და ლიტერატურას ასწავლიდა შემდგომში ცნობილი ქართველი ებრაელი მწერალი და დრამატურგი გერცელ ბააზვი, რაბინ დავით ბააზოვის ვაჟი. 1924 წელს გამოსვლა დაიწყო ქართულ ენაზე გაზეთმა „მაკავეელი“, რომლის მხოლოდ სამი ნომერი გამოვიდა და დაიხურა.

1924-25 წწ.-ში მოქმედებდა ნახევრად არალეგალური სიონის-

ტური ორგანიზაცია „ავოდა“. იმავე წლებში დრამატულმა დასმა „კადიმამ“ წარმოადგინა სპექტაკლი, რომელმაც ქართველი და ებრაელი საზოგადოების დიდი მოწონება დაიმსახურა. ჟურნალ-გაზეთები აღფრთოვანებულ წერილებს უძღვნიდნენ დასს, მის ახალგაზრდა შემსრულებლებს და ქებას ასხამდნენ დასის ორგანიზატორსა და სულის ჩამდგმელს გერცელ ბააზოვს.

1924 წლის ანტისაბჭოური აჯანყების ჩახშობის შემდეგ პოლიტიკა შეიცვალა, გამკაცრდა უკიდურესობამდე. ლეგალური და ნახევრად ლეგალური სიონისტური მოღვაწეობა შეუძლებელი გახდა. საბჭოთა ხელისუფლების მოღვაწეობამ ეკონომიკისა და ფინანსების დარგში გააკოტრა მრავალი ქართველი ებრაელი. დავით ბააზოვმა და ნათან ელიაშვილმა მიმართეს ადგილობრივ ხელისუფალთ ქართველ ებრაელთათვის სოფლის მეურნეობაში მუშაობის ნებართვის მისაღებად, რაზეც მიიღეს უარი. მაშინ მათ სთხოვეს ხელისუფალთ, მიეცათ უფლება იმ ხალხისათვის, ვინც ვერ მიიღო სოფლის მეურნეობაში მუშაობის ნებართვა, გამგზავრებულიყვნენ პალესტინაში. პალესტინაში წასასვლელად ჩაენერა 200 ოჯახი, რომელთაგან წასვლის ნებართვა მიიღო მხოლოდ 18-მა, რომლებიც 1925 წლის ოქტომბერში, ნ. ელიაშვილისა და დ. ბააზოვის ხელმძღვანელობით, ჩავიდნენ კიდეც პალესტინაში და დასახლდნენ ძირითადად ფეთახ-თიკვაში.

ქართველ ებრაელთა ძირითადი მასა უკიდურეს გაჭირვებას განიცდიდა. ქართველ ებრაელთა მდგომარეობის შესწავლის მიზნით ხელისუფლებამ გამოყო სპეციალური კომისია 1925 წ. 29 ოქტომბერს. კომისიამ, შეისწავლა რა არსებული ვითარება, თავისი დასკვნა წარუდგინა მთავრობას, რის საფუძველზეც, 1926 წლის 18 ივნისს, მიღებულ იქნა ქართველ ებრაელთა შორის მუშაობის ვრცელი პროგრამა.

1927 წლის 25 დეკემბერს თბილისში შეიქმნა საკავშირო საზოგადოება „ოზეტის“ საქართველოს განყოფილება, რომლის მთავარ ამოცანას შეადგენდა ხელი შეეწყოს საქართველოს ებრაელთა სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოებში ჩაბმისათვის. მიწის სამუშაოებზე გადასვლის იდეა ქართველ ებრაელებში დიდი მოწონებით არ სარგებლობდა, მაგრამ იძულებითმა კოლექტივიზაციამ თავისი გაიტანა: თუ 1928 წელს ებრაელ კოლმეურნეთა რიცხვი შეადგენდა 392 კაცს, 1933 წელს 15 კოლმეურნეობაში

მუშაობდა 2314 ებრაელი.

დიდი ყურადღება დაეთმო ქართველ ებრაელთა მრენველობაში დასაქმებას. საქართველოს მთავრობის 1928 წლის 1 ოქტომბრის დადგენილებით საქართველოს სსრ სოციალური უზრუნველყოფის სახალხო კომისარიატთან შეიქმნა საქართველოს ღარიბ ებრაელთა დამხმარე კომიტეტი - საქლარებკომი. საქლარებკომს ამოცანად განესაზღვრა შემდეგი:

1. ხელი შეუწყოს პარტიისა და მთავრობის იმ ღონისძიებების განხორციელებას, რომელთა მიზანი იყო ღარიბ ებრაელთა სოციალურ-ეკონომიკური სტრუქტურის გარდაქმნა.

2. ხელოსანთა და მუშათა კადრების მომზადება ქართველი ებრაელობისაგან.

3. რელიგიის გავლენისაგან ქართველი ებრაელობის განთავისუფლება და მათ შორის კულტურულ-აღმზრდელობითი მუშაობის გაჩაღება.

საქლარებკომმა აიღო საწარმოების ჩამოყალიბებისა და განვითარების კურსი. ებრაელთა სამრეწველო საწარმოებში დასასაქმებლად თბილისში გახსნა 14, ხოლო ქუთაისში - 12 საწარმოო არტელი.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებიდან 5-6 წლის შემდეგ ფართო მუშაობა გაჩაღდა რელიგიის წინააღმდეგ. დაიწყეს სპეციალური ანტირელიგიური კომიტეტების, ჯგუფების, აგიტბრიგადების შექმნა, რათა ახალგაზრდობა ჩამოეშორებინათ მამა-პაპათა რწმენისაგან. საქმემსისა (საქართველოს მშრომელ ებრაელთა მიწათმოწყობის საზოგადოება) და საქლარებკომის ყველა საქალაქო და რაიონულ ორგანიზაციას ევალებოდა, თავის სამუშაო გეგმაში შეეტანა და რეალურად შეესრულებინა ათეისტური პროპაგანდის პროგრამა.

ანტირელიგიური სააგიტაციო მუშაობა განსაკუთრებით აქტიურდებოდა ებრაელთა დღესასწაულების მოახლოებისთანავე. სპეციალურად მონვეულ კრებებზე წარმოებათა ხელმძღვანელებსა და მოწინავე მუშებს ევალებოდათ პირადი მაგალითით სხვებიც აეყოლებინათ რელიგიის წინააღმდეგ ბრძოლისათვის. ისინი გამოდიოდნენ მგზნებარე ანტირელიგიური სიტყვებით და მოუწოდებდნენ, ზურგი შეექციათ რელიგიისთვის. არ არსებობდა ორგანიზაცია, რომელიც რაიმე ფორმით არ იყო ჩაბმული

რელიგიის წინააღმდეგ მიმართულ ბინძურ ომში.

საქლარებკომთან მოქმედებდა ებრაელთა კულტბაზა, რომელიც ქართველ ებრაელთა მასებში ცოდნისა და კულტურის შეტანის კეთილშობილურ საქმეს ემსახურებოდა. იგი გაიხსნა 1932 წელს და დღიდან დაარსებისა მრავალფეროვან მუშაობას ეწეოდა ქართველ ებრაელთა კულტურულ-საგანმანათლებლო დონის ასამაღლებლად. კულტბაზასთან შეიქმნა დრამატული სტუდია, ლიტერატურული, ეთნოგრაფიული, მხატვრული, მუსიკალური და ქორეოგრაფიული სექციები, აგრეთვე მუსიკალური კვარტეტი.

ქართველ ებრაელთა კულტურულ ცხოვრებაში განსაკუთრებული მოვლენა გახდა საქართველოს ებრაელთა კულტურის სახლის გახსნა თბილისში 1933 წლის თებერვალში. კულტურის სახლი წარმოადგენდა იმ ორგანიზაციას, რომელიც ხელმძღვანელობდა ქართველ ებრაელთა შორის საზოგადოებრივ კულტურულ-აღმზრდელობით მუშაობას.

განსაკუთრებით ნაყოფიერ მუშაობას ეწეოდა კულტურის სახლის დრამატული დასი, რომელიც 35 კაცს აერთიანებდა. მან მაყურებელს თავის პირველ წარმოდგენად უჩვენა 1933 წლის 11 ივნისს დანიელის პიესა „ოთხი დღე“, რომელშიც მოთხრობილია ოქტომბრის რევოლუციისა და სამოქალაქო ომის შესახებ.

თეატრალური დასის დიდ წარმატებად უნდა ჩაითვალოს გერცელ ბააზოვის პიესის „მუნჯები ალაპარაკდნენ“ მიხედვით შექმნილი სპექტაკლი იმავე სახელწოდებით, რომლის პრემიერა შედგა 1934 წლის 10 თებერვალს და იმთავითვე მიიპყრო ქართველი და ებრაელი მაყურებლის ყურადღება. პიესის დამდგმელი რეჟისორი იყო გრ. სულიაშვილი, რომლის სარეჟისორო ხელოვნებას იმდროინდელი პრესა მაღალ შეფასებას აძლევდა.

გარდა აღნიშნულისა, დასმა მაყურებელს უჩვენა გერცელ ბააზოვის პიესის „ახასაოლას ნანგრევებზე“ მიხედვით მომზადებული სპექტაკლი (1934) და ბრენშტეინის პიესა „გაგრძელება იქნება“ (1935). ორივე სპექტაკლი მაყურებელმა გულთბილად მიიღო.

გერცელ ბააზოვის პიესები იდგმებოდა სხვადასხვა ქალაქების სცენებზე. ასე, მაგალითად, მისი „მუნჯები ალაპარაკდნენ“ ცნობილი რეჟისორის კოტე მარჯანიშვილის რეკომენდაციით პირველად დაიდგა კ. მარჯანიშვილის სახელობის თბილისის

სახელმწიფო თეატრის სცენაზე (1932 წ.), რომელშიც მთავარ როლებს ასრულებდნენ ქართული თეატრის ვარსკვლავები: ვერიკო ანჯაფარიძე, პიერ კობახიძე, უშანგი ჩხეიძე და სხვა. თითქმის იმავდროულად ეს პიესა დაიდგა ლ. მესხიშვილის სახ. ქუთაისის სახელმწიფო დრამატული თეატრის სცენაზეც. ყველგან სპექტაკლს დიდი წარმატება ჰქონდა და წლების განმავლობაში არ ჩამოსულა სცენიდან. 1935 წ. თბილისის რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო თეატრში დაიდგა გ. ბააზოვის „განურჩევლად პიროვნებისა“, ხოლო 1937-38 წწ. თეატრალურ სეზონში კ. მარჯანიშვილის სახ. თეატრმა მაყურებელს უჩვენა რევოლუციის თემაზე დაწერილი გერ. ბააზოვის „იცკა რიჟინაშვილი“. სპექტაკლს დიდი წარმატება ხვდა წილად და შევიდა ქართული თეატრის ოქროს ფონდში.

1937-38 წწ. ხელისუფლებამ დიდი დარტყმა მიაყენა ქართველ ებრაელთა კულტურულ ცხოვრებას. 1937 წ. დააპატიმრეს ცხინვალის ცხრა ხახამი (ორი მათგანი აშქენაზი იყო) და ყოველგვარი გასამართლების გარეშე დახოცეს ციხეში. 1938 წ. დააპატიმრეს და ციხეში მოკლეს ცნობილი მწერალი, საზოგადო მოღვაწე გერცელ ბააზოვი. იმავე წელს დააპატიმრეს დავით ბააზოვიც, რომელსაც სიკვდილი მიუსაჯეს, მაგრამ მისი ქალიშვილის, ფანია ბააზოვას დიდი და ხანგრძლივი მცდელობის შედეგად, შეუცვალეს 10 წლით გადასახლებით.

საქართველოს ებრაელთა კულტურულ ცხოვრებაში სასიხარულო მოვლენას წარმოადგენდა საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის დაარსება 1933 წელს. იგი იყო ერთადერთი სამეცნიერო ცენტრი საქართველოს ებრაელთა ისტორიის, კულტურის, ყოფა-ცხოვრების შესწავლის საქმეში. მუზეუმი აწყობდა ექსპედიციებს ებრაელებით კომპაქტურად დასახლებულ პუნქტებში.

მუზეუმთან თანამშრომლობდნენ ქართული მეცნიერების კორიფეები: ნ. ბერძენიშვილი, გ. ჩიტაია, შ. ჩხეტია, ს. იორდანიშვილი, შ. ამირანაშვილი, ლ. მელიქსეთ-ბეგი და სხვა. მათი ენერგიული და კვალიფიციური დახმარების შედეგად მუზეუმმა მიიღო ახალგაზრდა ნიჭიერ მეცნიერ მუშაკთა ჯგუფი (მ. მამისთვალიშვილი, გ. ჩაჩაშვილი, პ. ბააზოვა, მ. შუკიანი და სხვა), რომელმაც თავის მხრებზე ზიდა მუზეუმის მოძიებითი, სამეც-

ნიერო და საგამომცემლო მუშაობის ტვირთი.

სამწუხაროდ, 18 წელი იარსება მუზეუმმა. მთავრობის გად-
ანყვეტილებით იგი დაიხურა 1951 წელს, მანამდე კი, 1948 წელს,
დაიჭირეს და გააციმბირეს სიონისტური მუშაობის ბრალდებით,
მუზეუმის დამაარსებელი და დაჭერამდე მისი უცვლელი დირექ-
ტორი, შესანიშნავი მეცნიერი არონ კრიხელი.

მუზეუმის ფონდების მასალები გადაეცა სხვადასხვა სახელმ-
წიფო საცავებსა და ორგანიზაციებს. მაგრამ ბევრი, მეტად
საინტერესო წერილობითი ტექსტი და გამზადებული სტატია-
მონოგრაფიაც კი უკვალოდ გაქრა და განადგურდა.

თბილისი, 1997

Из истории преподавания иврита в Грузии

История еврейского народа сложилась так, что в силу сложных политических, военных и гражданских событий иудейское и израильское государства перестали быть центрами развития еврейского языка. Еврейский народ, разбросанный по всему миру в течение длительного периода сохранял и развивал еврейский язык, правда на определенном этапе своей истории этот язык был вытеснен из разговорной речи языком того народа, где евреям приходилось жить или же языком, который создавался на базе Иврита.

Согласно грузинским источникам евреи пришли на грузинскую землю после разрушения Навуходоносаром II Соломоновского храма в 586 г. до новой эры («Картлис Цховреба» - «Летопись Грузии», Тбилиси. 1944 г. стр. 38). Это был большой поток людей, которые привезли с собой родной язык, свои традиции и нравы.

По тем же грузинским источникам («Картлис Цховреба» - «Летопись Грузии» там же, стр. 78) в центральной части Грузии Картли слышался наряду с грузинским, армянским, арамейский и еврейский языки. Святая Нино (IV в.) с евреями говорила на еврейском языке, что представляется вполне вероятным, если учесть, что она была родом из Кападокии, но воспитывалась в Иерусалиме.

Но я хочу обратить ваше внимание на то, что наряду с еврейским в Картли говорили и на арамейском.

Как мы знаем в истории еврейского языка, имеется так называемый арамейский период, когда последний вытесняет еврейский язык из жизни и становится разговорной речью. Правда на нем создается в последствии огромная литература.

После разрушения второго храма в 70 г. по тем же грузинским источникам (там же, стр. 44), в Грузию приходит еще одна волна евреев, но как видно арамоязычных (т.е. говорящих на арамейском) евреев.

Эти последние присоединились к потомкам своих предков, пришедших сюда на 6 веков раньше и, по всей вероятности, общались то на еврейском, то на арамейском. И нам не кажется удивительным то, что св. Нино с этими евреями говорила на еврейском и арамейском языках.

Но, как показывает история евреев Грузии, они не смогли со-

хранить родной язык надолго, забыли его и постепенно, родным языком для них стал язык коренного населения - грузинский.

Еврейский язык постепенно исчезал из разговорной речи и становился лишь языком богослужения. Но наряду с этим нельзя не отметить, что в прошлом почти все еврейские дети умели читать молитвенные книги, что явилось результатом обучения их торе и еврейскому языку.

В истории обучения еврейскому языку в Грузии можно выделить несколько периодов:

1. Обучение в присинагогальных хедерах.

Обучение в хедерах свое начало берет в древние времена и продолжается до наших дней. Правда процесс и методика обучения оставались почти неизменными. В Грузии насчитывалось свыше 22 синагог и почти в каждой из них дети обучались торе, и, при наличии знающего меламеда - педагога, и еврейскому языку.

Методика обучения детей языку и торе почти во всех хедерах грузинских евреев была одинаковой так, как новые учителя продолжали обучение по тем же принципам и способам, по которым обучались они сами. Эти принципы они использовали потом в своей педагогической практике.

Методика эта была довольно проста, дети начинали с изучения алфавита и гласных знаков. В течение долгого времени дети заучивали наизусть и только тогда, когда учитель убеждался, что все освоили материал, переходили на чтение. Начинали с чтения первой главы первой книги Библии. После того как ученики осваивали чтение того или иного отрезка данного материала учитель давал им значение каждого слова текста и начинался новый этап работы над текстом - перевод текста. Разумеется, все это происходило безалфавитно и речи не шло об обучении детей еврейскому письму. Только лишь отдельные, наиболее подготовленные учителя учили детей и письму. Но таких было очень мало.

О положении обучения еврейских детей ивриту и уровне преподавателей - меламедов говорится в статье известного просветителя и раввина евреев Грузии Давида Баазова (1883-1947 гг.) опубликованной в грузинской газете в 1915 г. в которой он пишет: Чему могут учить наших детей некоторые наши меламеды, которые, не

говоря уже об еврейском, свою фамилию не могут написать даже на грузинском языке. У таких учителей многому не научишься». («Самшобло» 1915 г. №188, стр. 3).

Д. Баазов старался привлечь внимание еврейской общественности к этому важному вопросу еврейского образования детей и в другой статье, посвященной созыву собрания Раввинов всей Грузии, которую он опубликовал в том же году, в той же газете. Наряду с другими он ставил вопрос о преобразовании всей системы обучения детей в хедерах. По мнению автора требуется полностью изменить методику воспитания детей в хедерах и поставить ее на должном научном уровне. Он считал, что имеющимися силами надеяться на какой-нибудь прогресс в обучении детей не приходится. Поэтому требовал подготовить профессиональные кадры.

По замыслу автора в одном или двух городах - Тбилиси или Кутаиси нужно открыть иешиву, где продолжают учебу наиболее талантливые, отличающиеся выпускники хедера. Ясно, что основное место в программе обучения занимают еврейский язык, Библия, талмуд, еврейская история и обучение какому-нибудь (по выбору самых учеников) ремеслу.

Но, к сожалению, некоторые раввины, в первую очередь, Кутаисский раввин Элуашвили, под различными поводами пошли против созыва такого собрания. («Сахалхо пурцели» 1915 г. №458). Несмотря на большие старания Д. Баазова и его сторонников, собрание так и не состоялось, и вопрос о реорганизации системы еврейского образования остался не решенным.

2, Второй период свое начало берет сразу после установления советской власти в Грузии.

В 1922 г. инициативная группа евреев подала заявление об учреждении общества «Тарбут», главной целью которого по замыслу авторов было бы возрождение и пропаганда среди еврейского населения Грузии еврейской культуры, лучших еврейских традиции. (Отдел искусств при народном комиссариате просвещения Грузинской ССР, фонд 181, опись 1, стр. 2). Там же предусматривалось и преподавание еврейского языка и истории. Заявление это прошло определенные инстанции и, судя по заключениям некоторых чиновников, ничего не должно было помешать созданию и работе такого

общества. Но, видимо на какой-то ступени чиновнической лестницы приостановили это заявление и общество «Тарбут» так и не получил официального согласия. Судя по тому, что о работе данного общества никаких документов не сохранилось, можно полагать, что оно прекратило свое существование, не успев формироваться.

В 1923 г. Д. Баазов в Республиканской газете «Комунисти» (№176) опубликовал статью, в которой он ставит вопрос о предоставлении евреям культурной автономии. Там же ставился вопрос об открытии еврейской школы для еврейских детей, где преподавание будет вестись на еврейском языке. Здесь детей будут учить еврейскому языку, литературе, истории, торе, еврейским традициям и др. Нашлись евреи, которые решительно возразили против требований Д. Баазова и написали просьбу в правительство не допустить открытия такой школы. В этом письме подвергалось критике требование Д. Баазова и расценивалось как попытка разъединить еврейских детей от грузинских, что по их мнению, через определенное время дало бы свои нехороший результат для всего еврейского населения Грузии. («Комунисти» 1926, №8). Культурной автономии евреев Грузии посвящаются статьи М. Орахелашвили и П. Мирианашвили, в которых авторы говорили о том, что евреи имеют все возможности развить свою культуру и требование Д. Баазова об открытии отдельной еврейской школы является неоправданным и даже вредным, в первую очередь, для самих евреев («Комунисти» 1923, №176, «Трибуна» 1923, №578).

На этом и кончилось. Очередная попытка Раввина Д. Баазова дать еврейское образование еврейским детям завершилась безрезультативно. Но его усилие не прошло без следа.

В 1924 г. Тбилиском районе с компактным еврейским населением открывается т.н. 102-ая трудовая школа, где абсолютное большинство учащихся были евреи.

Обучение в этой школе происходило на грузинском языке. В официальную учебную программу впервые было включено преподавание еврейского языка. Курс вели известный еврейский деятель, хороший знаток еврейского языка и истории, директор школы Натан Элиашвили, который в 1926 г. эмигрировал в Эрец, обосновался в Петах-тикве и там же скончался в 1929 г. В школе были

различные возрастные группы, изучающие Иврит, начиная с самых маленьких и до взрослых. В нескольких детских а так же взрослых, еврейский язык преподавал известный еврейский автор многих пьес, романов и рассказов на еврейские темы сын Раввина Давида Баазова - Герцель Баазов (1904-1938), которого обучал Ивриту отец. Сам Герцель Баазов, почти в совершенстве знающий Иврит, все свои знания передавал своим ученикам, которые в свою очередь с большим интересом учили незнакомый им, но близкий, родной язык. И результат не заставил долго ждать.

В 1924 г. на базе учеников данной школы Герцель Баазов организовал драмкружок под названием «Кадима». Кружок подготовил программу спектакля, в которую были включены много стихотворений на иврите, маленькие сцены из еврейской жизни, которые разыгрывали еврейские дети на еврейском языке. Представление вызвал огромный интерес не только среди еврейской, но и грузинской общественности. Особенно отмечались сцены на иврите, что для многих явилось полной неожиданностью. Грузинская пресса широко освещала успех еврейских детей и желала им дальнейшей плодотворной работы. Особенно восторженно откликнулся редактор и издатель груз. журнала «Театральная жизнь» известный грузинский общественный деятель Иосиф Мchedlishvili. В своем журнале он писал: «Мы стали свидетелями большого чуда, авторами которого являются еврейские дети которые недавно не умели ни писать, ни читать. Они представили нам сцены из еврейской жизни, которые были для нас так же понятны и близки, как для них и их молодого, но талантливого учителя Герцена Баазова. Это большой успех для наших еврейских детей и их педагога, сумевшего за короткое время научить своих питомцев еврейскому языку. («Театри да цховреба» - «Театр и жизнь» 1924 г. №19).

Все авторы, написавшие об этом вечере особо выделяли дочь Давида Баазова Фанию, которая с самых малых лет была знакома с ивритом.

В 1925 г. руководством комиссариата народного образования был издан циркуляр, который «регулировал» преподавание иврита и идиша в школах с еврейским контингентом (Исторический архив Грузии, фонд 300, опись 14, дело 86, стр. 10). Согласно циркуляру иврит обучался как обязательный предмет в школах с контингентом

из грузинских евреев с третьего класса. В школах, где обучались в основном русскоязычные дети, преподавание идиша начиналось с первого же класса, а иврит не считался для них обязательным предметом и, дети учили его по желанию, начиная с третьего класса. Обучение идишу с первого класса объяснилось тем, что почти все русскоязычные еврейские дети знали этот язык еще до поступления в школу, и им не составляло никакого труда учить его в школе с самых малых лет.

Что касается детей грузинских евреев, идиш, им не преподавался.

К сожалению, такое положение - обучение детей еврейскому языку продолжалось не долго. Уже в 1927-28 учебном году еврейский язык исключается из учебной программы и вскоре т.н. еврейская - 102-ая трудовая школа закрывается.

Это было большой потерей в деле воспитания детей в еврейском духе вообще, а в частности, обучения их еврейскому языку.

Наряду преподавания Иврита в данной школе, не прекращались занятия и в присинагогальных хедерах, т.е. талмудторах (так назывались хедеры в Грузии). Тем более, надо иметь ввиду, что школы с преподаванием иврита существовали только в двух наиболее крупных городах Грузии Тбилиси и Кутаиси. Но и в этих городах и особенно в районах с компактным еврейским населением, как уже сказали, обучение детей торе происходило в хедерах. Понятно, что в разных хедерах уровень преподавания был разным. Прежде всего, это зависело от подготовки самого меламеда-учителя. В зависимости от уровня его знаний предмета, педагогических способностей, его подхода к детям и методики преподавания, ученики занимались соответствующим образом. В Тбилиси, Кутаиси и некоторых других районах были большие знатоки торе и языка, но, к сожалению, с точки зрения педагогики их подход к детям и метод обучения не выдерживали никакой критики. Это были грозные, часто кричащие на детей меламеры, которые нередко избивали своих маленьких подопечных. Редким исключением были несколько раввинов, которые одновременно занимались обучением детей. Среди них выделялся большой знаток талмуда и, естественно, иврита Раби хахам Израел Бабаликашвили (1899-1971 г.), который в течение полувека с лишним обучал еврейскому языку и то ни одно поколение Тбилисских

еврейских детей. Примечательно, что абсолютное большинство евреев, моего поколения и старше, так или иначе умеющие читать тору, воспитанники данного Раввина. Его путь продолжал его сын, глубокий знаток иврита известный семитолог Нисан Бабаликашвили (1938-1986 г.г.). Но о нем позже.

Как видим, центром обучения детей Ивриту и Торе в течении многих веков был присинагогальный хедер. Хорошо было или плохо, приходилось довольствоваться, ибо другой возможности мы были лишены. Но худшее было еще впереди.

В 1948 г. вновь вспыхнула в Советском Союзе самая страшная духовная болезнь из всех болезней человечества - антисемитизм. Советский антисемитизм, который не знал никаких моральных границ в разгуле своем сметал все еврейское на своем пути к «Великой цели всего человечества - к коммунизму». Еврейский хедер и синагога оказались большой помехой в достижении заветной мечты всех народов великого государства. Обучение в хедерах было запрещено под предлогом, что хедер извращает сознание детей, ведет их к религии. Все это в атеистической, марксистской стране было строго запрещено. Хедеры были закрыты. Дети перестали получать ту духовную пищу, чем должны были питаться как еврей всю свою жизнь.

Антисемитизм все больше усиливался. И вот в 1951-52 гг. были закрыты синагоги. Это была неслыханная варварская акция в истории человечества, когда у людей, пусть у самой маленькой части того или другого народа, отнимается последний очаг, где он может удовлетворять свои религиозный или духовные потребности.

В 1951 г. был закрыт Историко-этнографический музей евреев Грузии, как последний оплот «международного сионизма». Этот музей был открыт в 1933 г. и за 18 лет своего существования успел выпустить три тома научных сборников, один литературный альманах и путеводитель музея, устраивал выставки в различных городах Грузии, тем вызывал заинтересованность еврейской темой среди не еврейского населения, а евреям помогал лучше знать свою историю, свои корни, поднимать еврейский дух. Но, к сожалению, этот последний еврейский очаг тоже был закрыт. Антисемитизм не знает пощады, на своем пути он уничтожает все еврейское - и духовное и материальное. Правда, после смерти «вождя» пролета-

риата всего мира, синагоги вновь были возвращены к своим владельцам, Раввинов освободили из заключения, но тот моральный ущерб, который понес еврейский народ, не восполним. Однако не все синагоги были возвращены. В некоторых из них и сегодня работают спортивные секции. Ведется работа по их возвращению.

3. Новый период:

Начиная с 1948 г. до 1969 г. в Грузии почти полностью было прекращено изучение еврейского языка. Правда в этом отрезке времени произошло событие, которое сыграло очень важную роль в сплочении еврейской молодежи, в поднятии их еврейского духа.

В 1962 году в одной еврейской квартире собралась небольшая группа молодых евреев и решила сформировать свою подпольную еврейскую организацию. Инициаторами создания такой организации были писател Абрам Мамиствалов и Гершон Цицуашвили (с 1972 г. живет в Израиле). Основной целью организации было разбудить и поднять еврейский дух у молодежи, заинтересовать ее еврейскими делами. С целью реализации данной задачи организация добывала и распространяла еврейскую литературу, когда не было такой возможности, её члены собирались вместе и читали книги, брошюры и т.д. на еврейские темы. В 1963 г. на одном из собраний организации был поставлен вопрос о борьбе за репатриацию евреев в Израиль. Но этот вопрос тогда казался преждевременным и почти неразрешимым. Было решено продолжать работу в культурно-просветительском направлении.

В то время остро ощущалась необходимость изучения еврейского языка. Но не было никаких учебников, литературы по языку. Тогда Гершон Цицуашвили и Шалва Цицуашвили будучи студентами соответственно пятого и четвертого курсов факультета востоковедения по специальности семитология Тбилисского государственного университета, взяли на себя обязательство написать учебник еврейского языка. Тогда это было невероятно трудно потому, что кроме словаря Шапиро «Иврит-русский словарь» и одной старой детской книги, у них не было никаких материалов. Через четыре месяца каждодневного труда был подготовлен учебник к напечатанию. Техническая работа оказалась не менее сложной. Грузинский текст напечатали на пишущей машинке, которую взяли у одного

еврея - специалиста по ремонту таких машин. А еврейские тексты были вписаны от руки, так как их напечатать было невозможно. Подготовленный таким образом учебник засняли на фотопленке и напечатали на фотобумаге 20-25 экземпляров. Книга состоит из 101 страниц со своим грузино-еврейским словарем.

Встал вопрос о безопасности авторов, в случае если учебник попадет в руки КГБ и начнется следствие. В конце 1963 г. в Кутаиси скончался большой знаток торы Раввин Хаим Элиашвили. Авторы использовали этот момент, и авторство учебника приписали умершему раввину, снабдив книгу нужным разъяснительным маленьким текстом, который гласил: «Эту тору я написал по просьбе Кутаисских евреев. Во всем не доверяя самому себе, при написании использовал другие торы и книги. В деле выправки грузинского текста помог один учитель, а для вписания еврейского текста нанял калиграфиста. С помощью этой хахам Хаим Элиашвили, Кутаиси, 1962 г.»

Учебник безусловно выполнил свою функцию, он переходил от одного к другому и люди по мере своей возможности учили язык. Сейчас эта книга является библиографической редкостью, да и в самом начале она стала такой.

В 1969 г. начинается Алия из Грузии. Люди уезжали, не имея никакого знания языка. Встал вопрос о преподавании Иврита, чтобы дать людям хотя бы начальное знание языка. Гершон Цицуашвили один из авторов упомянутого учебника, собирает уезжающих и начинает преподавать им Иврит. В 1966 г. после окончания университета Ш. Цицуашвили отправили на работу в г. Душанбе. Там, начиная с 1967 г. по 1971 г. он преподавал еврейский язык, понятно, приходилось соблюдать конспирацию, так как это занятие по ивриту считалось распространением и агитацией сионизма и каралось законом.

В 1971 г. по возвращению в Тбилиси он включился в преподавание Иврита, чем занимается по сегодняшний день.

Помимо Гершона и Шалвы Цицуашвили Иврит преподавал выше упомянутый, ныне покойный Нисан Бабаликашвили. Но из-за болезни он не мог брать много людей. Часто бывало, что бывшие его ученики, с которыми Нисан не мог продолжать занятия, продолжали учебу у других.

Занятия проводились таким образом: собиралась группа - от

пяти до 10-15 человек и на квартире одного из учеников велись занятия. Мешающих факторов было очень много: не было учебников, никаких наглядных пособий (они не хватают и сейчас), приходилось текст и весь материал написать на доске, чтобы ученики могли переписать в тетради. Словом трудности были, но люди учили с большим интересом.

Насколько мне известно, в те годы в Тбилиси преподавали Иврит эти три учителя. Разумеется, эта работа велась тайно. Но до поры до времени.

В 1971 г. группа из пяти человек послала открытое письмо тем олимпиадам грузинским евреям, которые, оказавшись лицом к лицу перед трудностями, дрогнули и просились обратно. Таких было немного. В письме говорилось об их неустойчивом характере, неумении постоять перед временными трудностями и о том, что их просьбу и их самих советская пресса может использовать для агитации против Алии и Израиля. Это письмо передавалось по израильскому радио несколько раз на грузинском языке. Его подписали Гершон и Шалва Цицуашвили и еще трое другие. В результате в республиканской газете о Гершоне и Шалве Цицуашвили была написана огромная статья, в которой автор (редактор газеты - еврей) объявил их подстрекателями и чуть не агентами международного сионизма. После этого работать стало труднее. Ими заинтересовались определенные люди, которые ни на минуту не оставляли их «без внимания». Несмотря на всю сложность ситуации, они ни на минуту не прекращали занятия и работали с полной нагрузкой. После отъезда в Израиль Гершона Цицуашвили работы прибавилось еще больше.

В 1984 г. Ш.Ц. попытался легализовать преподавание Иврита в финансовом отделе района, но ему отказали по причине, что нет специалистов-педагогов по данному языку. Но после того, как он представил диплом, была выдумана другая причина - этот язык не входит в учебную программу школ министерства просвещения и разрешение не может быть выдано. Ш.Ц. продолжал преподавать без официального разрешения, но его не оставляла мысль о легализации. И в 1986 г. вновь обратился в райфинотдел об оформлении частной педагогической практики. После долгих споров и доказа-

тельств разрешение было получено.

В настоящее время в Тбилиси создана широкая сеть преподавания еврейского языка. Оно ведется под эгидой различных еврейских организаций. Так например, Ассоциация грузино-еврейских взаимосвязей ведет активную работу в этом направлении. Вместе с представительством сохнута в Грузии приглашает преподавателей Иврита из Израиля. На курсах собираются 150-200 учеников, которым учитель в течении двух месяцев занятий дает основы знания языка. По приглашению этой Ассоциации в Тбилиси уже побывали три израильских преподавателя, в сентябре ожидается приезд нового преподавателя.

Большую работу проводит в деле обучения детей ивриту Ассоциация женщин Грузии, которая открыла воскресную школу иврита, где занимаются свыше 200 детей и взрослых разного возраста.

Преподавание Иврита ведется в Ассоциации «Дерех иехуди», где открыты несколько групп.

Надо отметить тот факт, что преподавание иврита и еврейских традиций ведется при ашкеназийской синагоге, в организации «Хабад». Но в отличие от прежних хедерских учителей, сегодняшние преподаватели отвечают всем требованиям современного учителя еврейского языка.

В Тбилиси открыта и уже несколько лет функционирует еврейская школа под руководством молодого раввина (недавно получившего это звание) Ариелом Левиным.

В школе кроме общеобразовательных предметов преподаются иврит и дисциплины по еврейским традициям.

Особо надо отметить о преподавании Иврита в Тбилисском государственном университете. Преподавание этого языка здесь началось с 1938 года, курс которого вели известные семитологи, академики Георгий Церетели и Константин Церетели. Они вырастили многих, ставшими в последствии известными учеными. До последнего времени здесь Иврит преподавал лишь К. Церетели, а позже и Н. Бабаликашвили. В настоящее время на факультете востоковедения ведется усиленный курс Иврита, где преподают бывшие ученики академика К. Церетели и Н. Бабаликашвили. Курс иврита ведется также на филологическом факультете ТГУ, где го-

товятся будущие переводчики еврейской литературы. Здесь преподает Ш. Цицуашвили. Иврит преподается так же в Кутаиси - как в университете, так и при синагоге, в обоих случаях курс ведет профессионал-семитолог Шалва Паникашвили . Иврит преподается также в г. Гори.

С целью координации и активизации преподавания еврейского языка, во все населенных еврейскими пунктах Грузии, недавно в Тбилиси было создано Республиканское объединение преподавателей Иврита, которое только начинает свою работу и считает своей первоочередной задачей подготовку и обеспечение районов учителями иврита.

Обучение евреев Ивриту, независимо от того, собирается он репатрировать или нет, считаю не только национальным, но и большим политическим вопросом. В человеке, который начинает изучать язык своих предков, происходят большие перемены и психологические и мировоззренческие. Он начинает постепенно осознавать, что является частицей той великой нации, которая осватила огромную часть человечества великой книгой всех времен, великими гуманистическими идеями, что это его народ как феникс восстал из пепла, народ единый, народ борющийся. А этот народ все еще разбросанный по всему свету объединяет общий для всех евреев мира великий язык - иврит. Обучая своих учеников, учитель будит в них усипанное еврейское сознание, возвращает его к своему народу и духовно и физически. В этом и заключается важность и великое значение учителя еврейского языка. Да благословит вас Господь в вашем трудном, но благородном деле.

К истории иудаизма в Грузии (Раввины евреев Грузии)

В Грузии в течение многих веков создавалась целая плеяда раввинов, с мнением которых по вопросам еврейской религии считались не только в Грузии, но и за ее пределами. Многозначителен тот факт, что, как сообщает летопись Грузии - «Картлис цховреба», на суд Христа в Иерусалиме были приглашены два еврея из столицы древней Грузии Мцхета: Элиоз и Лонгиноз, как большие знатоки законов иудейской религии. К сожалению, история иудаизма в Грузии не изучена должным образом (точно так же, как не изучены многие вопросы истории евреев Грузии), но с уверенностью можно сказать, что религия среди грузинских евреев глубоко пустила свои корни и полностью овладела ими. Кроме того, грузинские евреи более или менее сохранили в своем первоизданном виде те традиции, которые были характерны для их предков до исхода с Родины. Такая верность грузинского еврея к традициям своих отцов обуславливалась многими условиями. Одним из таких важных условий была их глубокая религиозность, которую они сохранили по сегодняшней день. Не менее значения имел тот факт, что они имели возможность свободно выполнять все те требования, которые предъявляла им религия. Грузинские евреи, проживающие в Грузии, согласно «Картлис цховреба», в течении почти 26 веков, не ощущали никакого давления со стороны местного христианского населения и выполняли свои традиции свободно и беспрепятственно. Многовековые традиционно дружеские отношения между евреями и грузинами, терпимость христианского грузинского населения к другим религиям создавали хорошие условия для того, чтоб евреи свободно соблюдали религиозные обряды, традиции, передавали их из поколения в поколение.

Между тем, надо отметить что, иудаизм в Грузии не представлял такой «опасной» силы, такого опасного движения, каковыми считало ее христианство в Европе, а в частности, в Испании. По мнению академика К. Кекелидзе, «В общем грузинские евреи не представляли собой такой культурной силы, чтоб они могли соперничать с официальной религией государства и противостоять ей.

Поэтому у грузин не было никакого повода вести против них самостоятельную литературную борьбу. Этим и объясняется то, что антиеврейская религиозная полемика на грузинском языке является полностью переводной» (К. Кекелидзе, История грузинской литературы, стр. 437-450, Тб. 1962).

Как пишет первый директор бывшего Историко-этнографического музея евреев Грузии, упраздненного в годы разгула красного (коммунистического) антисемитизма (1951 г.) историк Ар. Крихели, «в Грузии иудаизм не представлял собой опасным явлением, что подтверждается и тем, что в Грузии не существовала иерархия служителей культа, а таковая образовалась лишь в 60-70 годы XIX в.» (Труды Историко-этнографического музея евреев Грузии, т. III, стр. 279, Тб. 1945). Однако, заслуживает внимания тот факт, что как пишет в своей книге средневековый еврейский путешественник Виньямин Тудельский, в Грузии для утверждения кандидатуры в должности раввина из Грузии ездили в Багдад, где его (кандидата в раввины) представляли главе диаспоры и только после получения одобрения последнего происходило присвоение титула и оформление кандидата на эту должность («Три путешественника», стр. 23, 1881). Данное сообщение путешественника наводит на мысль о том, что вышеприведенное мнение Ар. Крихели не совсем точное.

Еврейскую общину в средневековой Вавилонии возглавлял так называемый Реш-Галута, т.е. «глава изгнания». Он же являлся и представителем евреев перед властями. К середине IX в. власть главы - диаспоры - эксиларха сильно пошатнулась и в еврейской среде возросло влияние вавилонских академий и возглавлявших их гаонов.

Академии в Вавилонии и Палестине были высшим авторитетом в области религии и духовной жизни. Гаон был верховным руководителем академии. Гаоны придавали большое значение преподавательской деятельности. В академиях изучалась и сохранялась традиция дискуссии вавилонского Талмуда. Молодые ученые, усвоившие в академии духовные ценности иудаизма, способствовали распространению в народе «устава обеих академий», т.е. принятых в них форм обучения и дискуссии. Впоследствии они пользовались большим влиянием на местах своей деятельности. Многие еврейские юноши отправлялись учиться в академиях. Учащиеся при-

бывали даже из самых отдаленных мест, из христианских стран. (Очерки истории еврейского народа, т. I, стр. 283-284, 1979).

Как видно из сообщения Виниамина Тудельского, грузинские евреи имели контакты с вавилонским эксилархом, академиями и их гаонами. Мы не можем утверждать, что они ездили учиться в этих академиях, но факт свидетельствует о том, что власть этих эксилархов и гаонов распространилась на такую отдаленную от Вавилона диаспору, каковой являлась грузинская.

В различных странах диаспоры стали появляться свои ученые и возникали свои академии. Этот процесс, однако, был результатом успешной деятельности самого вавилонского центра, благодаря которой во всех концах диаспоры изучался Талмуд под руководством авторитетных ученых и хранились сборники респонсов вавилонских гаонов. Базируясь на них, местные ученые приобрели все больше влияние и применяли к местным условиям методы изучения Талмуда и систему самоуправления. Таким образом, потребность обращаться за руководством в далекую Вавилонию становилось все менее необходимой (там же, стр. 286-287).

Со временем отпадает необходимость и поездки в Вавилонию за утверждением на должность раввина. Для получения титула раввина достаточным было окончание высшей религиозной школы (Иешива, затем Мидраш), после чего выпускник получал специальный диплом или свидетельство, а соответственно и звание раввина и уже был готов для раввинской деятельности. Однако, были такие случаи (и не редкие), когда то или другое лицо, отличающееся своим глубоким знанием иудаизма и Талмуда, продвигалось на культовом поприще и занимало должность раввина.

Тот или иной город имел своего раввина. Но не все еврейские общины имели раввинов. Самый большой знаток иудаизма и Талмуда в силу своей популярности среди еврейских общин признавался духовным руководителем данного региона и считался главным раввином. Совсем не обязательно, чтоб этот был представитель Тбилиси или другого большого города. Так, например, в двадцатых годах XX века самым большим знатком Торы во всей восточной Грузии считался Цхинвальский раввин Авраам Хволес. В тот же самый период главным раввином в Западной Грузии был Реубен Элуашвили.

Особо надо отметить деятельность, как культовую так и общественную, раввина из маленького горного городка Они Давида Баазова. Его жизнь - яркий пример тому, как раввин - сын своего народа, должен служить ему, заботиться не только об его религиозной жизни, укреплении его духовного мира, но и, исходя из реальности, учитывая стечение обстоятельств, стараться, чтоб его народ не выбился из общественной жизни и занял достойное место среди других народов.

На примере Д. Баазова и не только его, можем заключить, что раввин должен быть не только духовным наставником своего народа, но и его представителем перед официозом. На такой статус раввина указывает один документ, помещенный во втором томе «Трудов историко-этнографического музея евреев Грузии». Документ датирован 5.01.1852 г. и принадлежит Кутаисскому раввину Элии Чликашвили.

«Я, как старший раввин по обязанности своей и по долгу нашей веры обязан смотреть за хорошим поведением моих поданных, но никак не мог ожидать того, чтобы еврей Шалом Гагулашвили и Моша Якобашвили начали противиться против нашей веры, вчерашнего числа при обществе наших евреев эти изъясненные лица начали хулить свою веру и опорочили жестоко меня, словом они суть противники в обществе, которые нарушают спокойствие наше. Перед этим я публично в церкви объявил моим младшим рабинам и всем, чтобы они ни под каким видом не смели без позволения моего совершать кому-нибудь брак.

Но, не принимая во внимание такое мое предложение еврей Шалом Гагулашвили ночью без ведома всякого совершили брак девице еврей Исхака Пичхадзе на женатого Батона Какителашвили, такие поступки его решают меня приискать к вашему сиятельству защиты и всепокорнейше просить этих двух изъясненных противников засадить впредь до исследования поступков их на гауптвахту и лишить нас от их общества, дабы уклонилось бы общество наше от дурных поведений их этим оградить нас от сих последних. При сем подписи всех евреев о действительности упорства означенных в сем лиц представить честь имую. Прошение сие со слов просителей сочинял и набело переписывал писец Машенко».

Данный документ представляется интересным во многих отно-

шениях. В первую очередь, бросается в глаза факт существования множества раввинов, которые имеют своего старшего (или главного) раввина. Однако, как видим, один из рядовых служителей культа (в письме раввин), Шалом Гагулашвили нарушил законы Торы, за что старший раввин требует его наказания. С этой целью он официально обращается к местным властям, чтобы, как он пишет, местная еврейская община была ограждена в дальнейшем от подобных недостойных поступков.

Документ заслуживает внимания и тем, что показывает, как раввин - стоящий на страже духовной жизни своего народа, использует официальные власти, чтобы предотвратить в дальнейшем нарушения законов иудаизма. А это свидетельствует о том, что раввин был официальным представителем своей общины перед властями. Сам факт письменного обращения раввина к городскому правлению говорит о том, что со стороны последнего он воспринимается как официальное лицо общины, с которым нужно считаться.

О раввине как лице, с которым надо считаться, в Европе у официоза сложилось единое мнение. Так например, в Германии король Рупрехт III 3 мая 1407 г. издал специальный приказ, согласно которому раввин обязан был собирать подати с еврейского населения. Такие же функции были возложены на эксиларха в Вавилонии в эпоху второго храма. «Он собирал как налоги, установленные властями так и налоги, которые евреи платили в пользу общины. (Рут Самюэле. По тропам еврейской истории, стр. 155, 1990 г. Иерусалим).

Такие функции возлагались на раввинов и в Грузии. Яркое представление об этом создают документы, описывающие путешествие Иосифа Изгуды Галева Чернога. Он путешествовал по Грузии в 60-70 годах прошлого столетия, объехал почти все пункты, населенные евреями, описал их и оставил нам драгоценные материалы касающиеся жизни евреев тех местностей. Однако же надо заметить, что некоторые сведения автора нам кажутся не совсем точными и несколько преувеличенными.

После упразднения крепостничества в течение двух годов крепостные оставались под игом своего господина и были обязаны платить всякие налоги. Однако, хозяева уже не имели власти над крепостными, позволяющей обращаться с ними по прежнему, так

как по приказу сверху должен был быть избран один человек - главарь, которому поручался сбор налогов и обеспечение господина.

Как мы уже отмечали, раввин пользовался большим авторитетом в своей общине. Об этом говорится в газете «Мшак» (1881 г. 15 апреля): «... раввины, которые считаются духовными наставниками, пользуются большим авторитетом и доверием среди еврейского населения: они руководят также их религиозно-этическим воспитанием...»

Авторитет раввина зависал в первую очередь от его личных качеств и, что самое главное, от того, каковыми были его познания в иудаизме, насколько он правильно разбирался в сложнейших законах талмуда. Он должен был быть глубоким знатоком Торы, защитником и проводником в жизнь ее законов, примером для других в богобоязненности, честности.

Впоследствии у раввина остаются функции чисто культового характера. Он управляет религиозной жизнью общины, а за остальное отвечает правление синагоги общины. Сказанное не означает, что в выше указанные времена не было габбаев или же правления синагоги, но такого резкого разграничения культовых и светских функций не отмечалось. Как уже говорилось, раньше раввин был не только духовным наставником общины, но и ее представителем перед официозом.

Согласно приведенной в «Трудах ИЭМЕГ» диаграмме, современная иерархия служителей культа среди евреев Грузии представлялась так: Раввин, хахам, хазан, шохет, меламед, мозль, габбай, шамаш.

Согласно М.С. Плисецкому, раввинов у грузинских евреев нет, а имеются исключительно служители культа, которые называются хахамами (М.С. Плисецкий, Религия и быт грузинских евреев стр. 77-78) «Вместо раввинов у грузинских евреев - пишет он - имеются хахамаи. В каждой религиозной общине имеются несколько хахамов. Собственно хахамами называются все лица, связанные с выполнением культа, включая резника, хазана (чтеца общественной молитвы) и мозла. Имеются и раввины, но они выходцы из среды европейских евреев» (там же).

Возможно, автор приведенных строк в целом прав, но нужно отметить и то, что несмотря на сравнительно низкий уровень познаний в целом служителей культа в вопросах иудаизма из среды грузинских

евреев, последние имели таких наиболее выдающихся раввинов как кутаисский Р. Элуашвили, Д Баазов, Х. Элиашвили, Им. Давиташвили, Ис. Бабаликашвили, Яков и Моше Даварашвили и другие. К этим именам добавили еще имена раввинов т.н. ашкеназцев: А. Хволеса, Купчана и др. пользовавшихся большим авторитетом среди грузинских евреев, почитавших их как своих раввинов.

Сейчас мы не коснемся жизни и деятельности этих и других раввинов. Анализ духовной религиозной жизни евреев Грузии, показать раввинов и других служителей культа в этом деле, освещать жизнь и деятельность наиболее выдающихся раввинов грузинских евреев и ашкеназийских раввинов в Грузии, считаем необходимым при изучении истории иудаизма в Грузии.

Как нам кажется, такая работа внесет некоторую ясность в окутанную неизвестностью историю грузинских евреев. Правда, в Тел-Авиве вышла довольно объемистая двухтомная монография доктора Ицхака Давида «История евреев на Кавказе», но в этой, по сути очень содержательной работе, интересующему нас вопросу уделено мало внимания (что понятно). Поэтому работа над темой «История иудаизма в Грузии», нам кажется актуальной, необходимой. С уверенностью можно сказать, что она необходима не только для понимания духовной жизни грузинских евреев, но и для того, чтобы наиболее полно охватить и понять историю того народа, который называется «Единым еврейским народом», частью которого являются грузинские евреи.

მოსკოვში იუდაიკის საერთაშორისო კონფერენციაზე წაკითხული
მოსხენება 1997 წ.

**Центр научных работников и
преподавателей иудаики в вузах
«Сэфер» (Москва)
Господину Шалве Цицуашвили**

Дорогой Господин Цицуашвили,

Центр СЭФЕР благодарит Вас за участие в 4 Ежегодной Международной конференции по иудаике, организованной им в сотрудничестве с Международным Центром Университетского Преподавания Еврейской Цивилизации. Иерусалим, Еврейский Университет) и при поддержке ДЖОИНТа.

Мы получаем положительные отклики о конференции и признательны Вам за сотрудничество в обеспечении ее успеха. СЭФЕР чрезвычайно высоко ценит Ваш вклад в процесс развития иудаики в странах СНГ и Балтии. Вместе с тем мы глубоко сожалеем, что ограниченность возможностей не позволила нам обеспечить участие в конференции всех наших уважаемых коллег, которые проявили к ней интерес. Это побуждает нас в будущем еще более последовательно применять принцип ротации участников конференции, чтобы постепенно дать возможность всем исследователям, чьи профессиональные интересы связаны с еврейской цивилизацией, представить результаты своих ценных исследований на широком международном форуме.

Мы не теряем надежды опубликовать материалы конференции и были бы рады получить от Вас текст Вашего выступления (в пределах 5-7 машинописных страниц, желательно в компьютерной форме, что облегчить издательский процесс) до 10 апреля 1997 г.

Если Вы предоставляли в наше распоряжение Ваши тезисы в период подготовки конференции и согласны на их публикацию, мы будем рады получить Ваше разрешение и включить их в сборник, независимо от того, смогли ли Вы принять личное участие в конференции.

Позвольте надеяться на наше сотрудничество в будущем, как и на Ваше великодушное понимание тех проблем, с которыми СЭФЕРу приходится сталкиваться в своей разнообразной деятельности, направленной на повышение уровня исследований в области иудаики и ее университетского преподавания.

Желаем Вам новых научных успехов,
с уважением
Рашид Капланов, Председатель Академического Совета
Виктория Мочалова, Директор

მუზეუმი აღდგა

1933-1951 წ.წ. თბილისში არსებობდა საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმი, რომელმაც თავისი არსებობის 18 წლის განმავლობაში მრავალი სასიკეთო საქმე გააკეთა. მუზეუმი აწყობდა მეცნიერულ-ექსპედიციებს ებრაელთა ყოფაცხოვრების, ეთნოგრაფიის, ფოლკლორის, ენობრივ თავისებურებათა შესწავლის მიზნით, ეწეოდა აქტიურ მეცნიერულ მუშაობას. შედეგად მუზეუმმა შეძლო შრომების სამი კრებულის, მუზეუმის მეგზურის, ლიტერატურული ალმანახის გამოცემა. მუზეუმს გააჩნდა სტაციონარული ექსპოზიცია, აწყობდა დროებით და გამსვლელ გამოფენებს.

ძვირფასი სახანუქო საჩუქარი მიიღო საქართველოს ებრაელობამ.

საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობამ დააკმაყოფილა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ქართულ-ებრაულ ურთიერთობათა ასოციაციის თხოვნა და 1992 წლის 30 ოქტომბრის №1017 დადგენილებით თბილისში აღადგინა საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმი, რომელსაც მიენიჭა ცნობილი ქართველი ებრაელი რაბინისა და საზოგადო მოღვაწის დავიდ ბააზოვის სახელი. მუზეუმი ბინას დაიდებს თავის ძველ შენობაში ანტონ კათალიკოსის ქ. №3.

მუზეუმის ამოცანაა წარმოაჩინოს და შეისწავლოს საქართველოს ებრაელთა ისტორია, ეთნოგრაფია, ლიტერატურა, ენობრივი თავისებურებანი, პოპულარიზაცია გაუწიოს მრავალსაუკუნოვან ქართულ-ებრაულ მეგობრულ ურთიერთობებს. როგორც ვხედავთ, ამოცანა საკმაოდ მრავლისმომცველია და მუზეუმის მთელ კოლექტივს დასჭირდება მუხლჩაუხრელი მუშაობა დასახული ამოცანის რეალიზაციისათვის. ამ მიზნით იგი თავის მუშაობას წარმართავს მრავალი მიმართულებით, კერძოდ, აწარმოებს ფონდების შეგროვებას, მის მეცნიერულ დამუშავება-დაკომპლექტებას, მოაწყობს მუდმივ ექსპოზიციას, სტაციონარულ და მოძრავ გამოფენებს საქართველოში, და საზღვარგარეთ, ითანამშრომლებს ისრაელისა და სხვა ქვეყნების სამეცნიერო და სასწავლო ორგანიზაციებთან, მოიწვევს მათ ერთობლივი პროგრამის

განხორციელებისათვის, მონაწილეობას მიიღებს საზღვარგარეთ შესაბამის პროგრამებში, ჩაატარებს სამეცნიერო კონფერენციებს, მონაწილეობას მიიღებს საერთაშორისო სამეცნიერო-კულტურულ ღონისძიებებში, იზრუნებს ახალგაზრდა სამეცნიერო კადრების მომზადებისათვის როგორც საქართველოში, ისე საზღვარგარეთ. ხელს შეუწყობს საქართველოში ებრაული მატერიალური კულტურის ძეგლების შესწავლის, დაცვისა და რესტავრაციის საქმეს, გამოსცემს მუზეუმის შრომებს, მის მიერ ჩატარებული სამეცნიერო კონფერენციების თეზისებსა და მოხსენებებს, მჭიდრო კავშირი ექნება საქართველოსა და საზღვარგარეთის საერო და სასულიერო ხასიათის ებრაულ ორგანიზაციებთან და მრავალი სხვა, რომელთა ჩამოთვლა შორს წაგვიყვანს.

ბუნებრივია, მუზეუმს ექნება მუდმივი ექსპოზიცია, რომელშიც ასახული იქნება საქართველოს ებრაელთა ისტორია, ეთნოგრაფია, რელიგია, ყოფა-ცხოვრება, კულტურა, ქართულ-ებრაული ურთიერთობანი.

აქვე მინდა აღვნიშნო, რომ წინა მუზეუმის გაუქმების შემდეგ ფონდების დიდი ნაწილი გადაეცა სახელმწიფო სამეცნიერო თუ საარქივო ორგანიზაციებს, მაგრამ ასევე დიდი ნაწილი ინახება ებრაული მოსახლეობის იმ წარმომადგენლებთან, ვინც მეტ-ნაკლებად დაკავშირებული იყო მუზეუმთან. ვსარგებლობ შემთხვევით და მივმართავ ყველას, ვისთვისაც ძვირფასია საქართველოს ებრაელთა ისტორია, კულტურა, გამოიჩინონ ცნობილი ებრაული პატრიოტიზმი და ჩააბარონ მუზეუმს ყველა ნივთი თუ დოკუმენტი, რაც დაკავშირებულია ჩვენს ისტორიასთან, ყოფა-ცხოვრებასთან, ეთნოგრაფიასთან, კულტურასთან. ერთი შეხედვით უმნიშვნელო საგანი, შეიძლება მუზეუმისთვის ძვირფასი ექსპონატი გახდეს.

და ბოლოს, თავს ნებას მივცემ და მთელი საქართველოს ებრაელობის სახელით მაღლობას მოვახსენებ საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობას, ყველა იმ სამინისტროსა და ორგანიზაციის ხელმძღვანელობას, რომლებმაც ხელი შეუწყეს აღნიშნული მუზეუმის აღდგენას. თუ გავითვალისწინებთ დღევანდელი საქართველოს უმძიმეს ფინანსურ მდგომარეობას, საქართველოს ებრაელთა მუზეუმის შექმნას სახელმწიფო ბიუჯეტის დაფინანსებით, აღვიქვამთ როგორც ქართველი და

ებრაელი ხალხების მრავალსაუკუნოვანი მეგობრობის კიდევ ერთ რეალურ დადასტურებას სამომავლო ძმური თანაცხოვრების საიმედო გარანტიად.

შალვა წინუაშვილი
საქართველოს კულტურის სამინისტროს დავით
ბააზოვის სახელობის საქართველოს ებრაელთა
ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის დირექტორი
„მენორა“, 1993, №1

ილია ჭავჭავაძის გაზეთი „ივერია“ და ებრაელობა

ქართულ-ებრაული ურთიერთობანი გამორჩეული უნიკალური ფენომენია, რომელსაც ბადალი არ მოეპოვება მსოფლიოს ხალხთა ურთიერთობებში. მსოფლიოს ისტორიამ არ იცის საუკუნეების მანძილზე ისეთი მყარი, სტაბილური კეთილმეგობრული თანაცხოვრების მსგავსი მაგალითი, როგორიც გვაქვს ქართველთა და ქართველ ებრაელთა შემთხვევაში.

ამ ბოლო დროს ქართულ პრესაში გამოჩნდა რამდენიმე პუბლიკაცია (საკუთარი თუ გადმობეჭდილი), რომელთა მიზანია ბზარი შეიტანოს ტრადიციულად მეგობრულ ქართულ-ებრაულ ურთიერთობებში. მაგრამ გივი ალაზნისპირელის (თუ რიკიაშვილის) გაზეთ „ნოეში“ (1996 წ. №16) დაბეჭდილმა წერილმა ყოველგვარ მოლოდინს გადააჭარბა. შეიძლებოდა კი გვქონოდა იმის მოლოდინი, რომ ქართულ ენაზე მოაზროვნე კაცს, ქართულ ენაზე მსგავსი რამ დაებეჭდა. რუსულ ანდაზას თუ მოვიშველიებთ, ოჯახშიც გამოერევა ერთი მახინჯიო (Семья без урода не бывает), რა თქმა უნდა საგანგაშო არაფერია, მაგრამ საგანგაშო და ზარშემოსაკრავი ისაა, რომ, სამწუხაროდ, გაზეთი „ნოე“ პირველი არ იყო, რომელმაც მსგავსი ანტისემიტური ხასიათის მასალა დაბეჭდა.

წერილი, რომელსაც მკითხველი წაიკითხავს, ხუთი წლის წინაა დანერილი და თავისი შინაარსით, ფფიქრობ, აქტიურად ეხმაურება დღევანდელობას. მკითხველი ნახავს, თუ განსხვავებით ზოგიერთი დღევანდელი ვაიჟურნალისტებისაგან, როგორ იბრძოდნენ ქართველი ხალხის საუკეთესო შვილები კაცთმოძულეობის, ხალხთა შორის შუღლის ჩამოგდების და ბოლოს, რაც ჩვენთვის მეტად მნიშვნელოვანია, ანტისემიტისმის წინააღმდეგ.

აღნიშნული წერილი მომზადებულია მხოლოდ ერთი გაზეთის „ივერია“-ს მიხედვით. სხვა ქართული გაზეთებიც ასევე ფართოდ აშუქებენ ზოგადად ებრაელთა, კერძოდ კი, ქართველ ებრაელთა ცხოვრების სხვადასხვა მხარეს, მაგრამ, დღეს ჩვენ საუბარი გვაქვს მხოლოდ გაზეთ „ივერიის“ შესახებ.

საქართველოში ებრაელთა დასახლებას თითქმის ოცდაექვსსაუკუნოვანი ისტორია აქვს. ცნობილი ქართველი ჟურნალისტი და საზოგადო მოღვაწე ი. ხონელი წერდა ქართველი ებრაელებ-

ის შესახებ: „ისტორიამ დაგვაახლოვა, ისტორიამ გაგვაერთიანა იდუმალ კავშირში, რომელიც, ვიმედოვნებ დარჩება სამუდამოდ“. („ივერია“ 1886 №198).

ეს არ იყო უბრალო განცხადება. იმ დროს, როდესაც შუა საუკუნეების სისხლიანი ინკვიზიცია დასავლეთ ევროპაში აწყობდა ებრაელთა პოგრომებს, ქართველი ებრაელისათვის საქართველო იყო დედა-სამშობლო. ქართველი ხალხი, მოწინავე ქართველი საზოგადოებრიობა დღენიდაც ცდილობდა ყოფილიყო ებრაელთა ცხოვრების საქმის კურსში, დაეახლოებინა იგი და დახმარებოდა მას.

საინფორმაციო საშუალებათა განვითარების კვალობაზე ქართული საზოგადოებრიობა იღებდა სულ უფრო მეტ ინფორმაციას არა მხოლოდ ქართველი ებრაელობის, არამედ სხვა ქვეყნების ებრაელობის შესახებაც. ქართული ჟურნალ-გაზეთები „ცისკარი“, „მოამბე“, „ივერია“, „დროება“, „კვალი“, „ცნობის ფურცელი“, „საქართველო“, „სამშობლო“ და მრავალი სხვა სისტემატურად ბეჭდავდნენ მასალებს ებრაელთა ისტორიისა და თანამედროვე ცხოვრების სხვადასხვა საკითხების შესახებ. გაზეთებს შორის განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ილია ჭავჭავაძის მიერ დაარსებული გაზეთი „ივერია“, რომლის ფურცლებზე დიდი ადგილი ეთმობოდა ებრაულ თემატიკას. საკმარისია ითქვას, რომ 1877 წლიდან 1906 წლამდე „ივერიამ“ გამოაქვეყნა ებრაელებისადმი მიძღვნილი 400-ზე მეტი სხვადასხვა ხასიათის მასალა. მათი შინაარსის მრავალფეროვნება მიუთითებს ქართული საზოგადოებრიობის დიდ დაინტერესებაზე ებრაელთა ყოფა-ცხოვრებით. წინამდებარე წერილში ჩვენ შევეხებით მხოლოდ ერთ საკითხს - ქართული საზოგადოებრიობის ბრძოლას ანტისემიტიზმის წინააღმდეგ, რამაც ასახვა ჰპოვა გაზეთ „ივერიის“ ფურცლებზე.

როგორც აღვნიშნეთ, მოწინავე ქართველი საზოგადოებრიობა არ წარმოადგენდა უბრალო მეთვალყურეს. მას ყოველთვის ეჭირა აქტიური პოზიცია, როცა საკითხი ეხებოდა ებრაელობას, გასაკიცხს კიცხავდა, დასაგმობს გამობდა, სამარცხვინო ბოძზე აკრავდა ებრაელთა მოძულეთ, გამოდიოდა ჩაგრულთა ნამდვილ დამცველად. თავისი გაბედული, სამართლიანი გამოსვლებით „ივერია“ ყოველთვის ჩაგრულთა მხარეს იყო, მკაცრად აკრი-

ტიკებდა ხალხთა შორის მტრობისა და შუღლის აპოლოგეტებს. დიდი ჰუმანისტი ილია ჭავჭავაძე გერმანიაში ანტისემიტურ გამოსვლებთან დაკავშირებით აღშფოთებით წერდა „ივერიის“ ერთ-ერთ ნომერში: „არც ერთ ხალხს არ განუცდია იმდენი ტანჯვა-ვაება, რამდენიც ებრაელმა ხალხმა განიცადა. უკვე დიდი ხანია ევროპაში მოქმედებს ე.წ. ანტისემიტური მოძრაობა, ე.ი. მოძრაობა, რომელიც მიმართულია ებრაელთა წინააღმდეგ, რომელიც ისწრაფვის შეავიწროვოს და დაჩაგროს ისინი...“ („ივერია“, 1888 №98)

გერმანიაში ანტისემიტური მოძრაობის შესახებ გაზეთი „ივერია“ დიდ სტატიაში „ურიების ბედი“ მწარე ირონიანარევი ტონით წერდა: „გერმანიაში ხმა აღიმალღეს ებრაელთა შემავიწროებლობა და გასაკვირია, რომ ეს ხმა ეკუთვნის არა ინკვიზიტორებს, არამედ „ერთობ პატივცემულ“ მეცნიერ კაცებს“. სტატიის ავტორის უარყოფით დამოკიდებულებაზე მეცნიერი ანტისემიტებისადმი მიუთითებს სიტყვების „ერთობ პატივცემულ“-ის ჩასმა წინწკლებში, რითაც გამოხატავს, რომ შეუძლებელია ანტისემიტობა და ანტისემიტმა ნორმალურად მოაზროვნე ადამიანების პატივისცემა დაიმსახუროს.

ცნობილია, რომ მცირე ერების მიმართ ცარიზმი ატარებდა გათიშვისა და მათი ერთმანეთზე გადაკიდების პოლიტიკას, ყოველმხრივ ხელს უშლიდა მათ გაერთიანება-კონსოლიდაციას.

კიდევ უფრო მკაცრ პოლიტიკას ატარებდა მეფის ბიუროკრატიული აპარატი ებრაელთა მიმართ. მისი ანტისემიტური პოლიტიკის შედეგად დაიღვარა ათასობით უდანაშაულო ებრაელის სისხლი 1881-1906 წწ რუსეთის იმპერიის სამხრეთში მონყობილი ებრაელთა პოგრომების დროს. ებრაელთა მიმართ ზიზლისა და მტრობის გაღვივებას ხელს უწყობდა და ხშირად ინვევდა კიდევ ზოგიერთი რუსული ჟურნალ-გაზეთი, რომელთა შორის განსაკუთრებით აქტიურობდნენ «Гражданин» და «Новое время». „ივერია“, მკაცრად აკრიტიკებდა რა აღნიშნული გაზეთების ანტისემიტურ გამოხედობებს, წერდა: „გაზეთები“ «Новое время» და «Гражданин» ხელს არ აიღებენ ებრაელთა მტრობასა და ზიზლზე თუნდაც წარღვნასა და მეორედ მოსვლას ელოდნენ“ („ივერია“, 1891 №140).

როგორც ითქვა, გასული საუკუნის 80-იან წლებში რუსეთში გავრცელდა ანტისემიტური გამოსვლები. ხან ერთ, ხან მეორე

ქალაქში იფეთქებდა ებრაელთა პოგრომები. ქართული საზოგადოებრიობა ყურადღებით ადევნებდა თვალს რუსეთში მიმდინარე ანტიებრაულ პროცესებს, გამოხატავდა მკაცრ პროტესტს მათი ანტიჰუმანური ხასიათის გამო. მეორეს მხრივ, იგი ცდილობდა გაერკვია ამ მოვლენების გამომწვევი მიზეზები, გამოთქვამდა თავის მოსაზრებას მათ შესახებ.

სამხრეთ რუსეთში ებრაელთა პოგრომების ერთ-ერთ მთავარ მიზეზად „ივერიაში“ (1881 წ. №6) გამოქვეყნებული ნერილის ავტორს მიაჩნია მუშებისა და გლეხების უკიდურესი სიღარიბე და გაუცნობიერებლობა. „ამ მოვლენათ მიზეზი, - წერს იგი - არის ხალხის დაბალი ფენების აუნერავი სიღარიბე... შეუგნებელი და გაღატაკებული ხალხი ყოველ ებრაელს თვლის თავის მტრად და მასზე იყრის ჯავრს...“.

სამხრეთ რუსეთში მიმდინარე პოგრომებს მიუძღვნა ნერილები ცნობილმა ქართველმა მწერალმა მ. ჯავახიშვილმა, რომელთა შორის მაღალი პუბლიცისტური პათოსით გამოირჩევა „რუსეთის ცხოვრებიდან“ („ივერია“ 1906 №17), რომელშიც იგი აღწერს ებრაელთა საშინელი პოგრომების სურათს ბელოსტოკში. „აქვს თუ არა ბოლო ამ ბარბაროსობას? აქვს თუ არა საზღვარი ხალხის მოთმინებას? ვინ იტყვის, რომ ხვალ ან ზევ ჩვენც ასეთივე დღეს არ დაგვაცყრიან!“ - ასკვნის ავტორი.

უკეთეს რა ანალიზს ოფიციალური წრეების განცხადებებსა და დამოკიდებულებას აღნიშნული მოვლენებისადმი, მ. ჯავახიშვილს გამოაქვს გაბედული დასკვნები, რომლებიც ერთგვარ საბრალდებო აქტად გაისმოდა და სამარცხვინო ბოძზე აკრავდა მეფის ბიუროკრატიულ აპარატს: „თუმცა საქმე ჯერ დანვრილებით არ გამოურკვევიათ, თუმცა ჯერ არავისთვის შეუდგენიათ ოფიციალური საბრალმდებლო ოქმი, ეხლავე თვალნათლივ დამტკიცდა, რომ ებრაელთა აკლება ბელოსტოკში წინდანიწვე იყო მომზადებული, გეგმა წინდანიწვე იყო შემუშავებული და აკლების ბრძანებაც წინდანიწვე ჰქონდათ მიღებული შორიდან, პეტერბურგიდან“. („ივერია“, 1906 №17)

ოდესის ებრაელთა პოგრომს მიუძღვნა თავისი ნერილი ცნობილმა პუბლიცისტმა და საზოგადო მოღვაწემ ივანე გომართელმა („ივერია“, 1906, №17) აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ოდესის პოგრომის დროს უნივერსიტეტის რამოდენიმე ქართ-

ველი სტუდენტიც დაილუბა, რომელნიც ცდილობდნენ შეეჩერებინათ გამხეცებული პოლიციელები. მათ შორის იყო ახალგაზრდა, იმედის მომცემი, ევროპაში უკვე ცნობილი მეცნიერი საბაკლდიაშვილი. მისი ნეშტი დიდის ამბით გადმოსვენებულ იქნა ოდესიდან ბათუმში და აქედან ქუთაისში. მისი გასვენება კი გადაიქცა ქართული საზოგადოებრიობის პროტესტის დემონსტრაციად ცარიზმის სისხლიანი პოლიტიკის წინააღმდეგ.

1902 წ. „ივერიამ“ (№№141, 142) დაბეჭდა წერილი „ჩვენებური ებრაელობა“, რომელსაც ხელს აწერდა „ვლებს“. ესაა ცნობილი ქართველი ყურნალისტისა და საზოგადო მოღვაწის ნ. ხიზანიშვილის ფსევდონიმი. მისი წერილი გამოიჩინა მრავალფეროვნებით, საკითხის ღრმა ცოდნითა და დიდი სურვილით ობიექტურად გააშუქოს წერილში დასმული საკითხები. უნდა აღინიშნოს, რომ წერილი თავიდან ბოლომდე გამსჭვალულია ებრაელებისადმი კეთილმოსურნე დამოკიდებულებითა და ზრუნვით მათ მომავალზე, რაც ნითელ ზოლად გასდევს ებრაელების შესახებ მის სხვა წერილებსაც.

ავტორის პოზიცია განსაზღვრულია სტატიის დასაწყისშივე, კერძოდ, ანტისემიტიზმის რაობაზე მსჯელობისას: „ე.წ. ანტისემიტიზმის არსი და საგანი სხვა არაფერია, თუ არა სწრაფვა აჰყაროს ღირსება, დაამციროს ებრაელი, წაართვას უფლება ითვლებოდეს ადამიანად“. განსაკუთრებით საინტერესოა ნ. ხიზანიშვილის აზრი ანტისემიტიზმის მიზეზების შესახებ: „თუ ადრე ანტისემიტიზმს საფუძვლად ედო სარწმუნოება, დღეს მის საფუძველს წარმოადგენს ეკონომიური ურთიერთობანი, აღძრავს მტრობასა და შურს მათ მიმართ. დღევანდელი ევროპული ანტისემიტიზმი, რომელიც აღმოცენდა ეკონომიურ საფუძველზე იკვებება ძირითადად შიშით, მტრობითა და შურით“. ყურადღებას იქცევს საკითხისადმი ავტორის კლასობრივი მიდგომა. საზოგადოებას იგი ჰყოფს ორ ნაწილად - მუშებად და კაპიტალისტებად. მისთვის მთავარია არა ეროვნება, არამედ ის, რომ ნებისმიერი კაპიტალისტი ექსპლუატაციას უწევს ყოველგვარი ეროვნების მუშას. აქ წინა პლანზე წამოწეულია არა ეროვნება, არამედ მუშასა და კაპიტალისტს შორის საწარმოო ურთიერთობანი. შედეგად, ნ. ხიზანიშვილის აზრით, მუშამ უნდა იბრძოლოს არა ებრაელის წინააღმდეგ, არამედ - მჩაგვრელის წინააღმდეგ,

რომელი ეროვნებისაც არ უდნა იყოს იგი.

ისმის კითხვა, როგორ ეპყრობოდა თვით ქართველი საზოგადოება საქართველოში მცხოვრებ ებრაელებს, ადგილი ჰქონდა თუ არა ანტისემიტურ გამოვლენებს, ებრაელთა დევნა-შევიწროებას?

ამ კითხვაზე პასუხი ცალსახაა: საქართველოში ანტისემიტისმი ვერასოდეს ვერ პოულობდა საზოგადოებაში დასაყრდენს, რადგანაც, როგორც ცნობილი ქართველი მწერალი ან. ფურცელაძე „ივერიაში“ (1895 წ. №246) წერდა: „ერთი უკეთესი ღირსებათაგანი ქართველი ტომისა იყო გატანა და თანასწორული შეწყნარება ყოველი რიგის ეროვნებისა და სარწმუნოებისა... იმ დროს, როდესაც საყოველთაო გახდა თითქმის მთელს ევროპაში დევნა ნაციათა და მეტადრე ებრაელთა, ჩვენ თავმომწონედ შევეყურებდით ჩვენს ხალხს, რომელიც სრულად არ გასდევდა ამ საზოგადო ფეხის ხმას და ისევ ძველებურად, ძმურად, ამხანაგურად შესცქეროდა მასთან შემოხიზნულ ხალხთ და მათ შორის ებრაელთაჩ“.

ქართველი ხალხის მეგობრული, ძმური დამოკიდებულება ქართველ ებრაელთა მიმართ, გამოძახილს პოულობდა ამ უკანასკნელთა შორის, რომლებიც ამაყობდნენ ასეთი ურთიერთობით და პირველივე შესაძლებლობისთანავე გამოხატავდნენ კიდევ თავიანთ მადლიერებას ქართველი თანამოძმეებისადმი. ასე იყო ებრაელთა ერთ-ერთ საერთაშორისო ფორუმზე, სადაც ევროპისა და აზიის ქვეყნების წარმომადგენლები ჩიოდნენ ებრაელთა დევნისა და იმ აუტანელი პირობების შესახებ, რომელშიც უხდებოდათ ცხოვრება. ცნობილი ქართველი ებრაელი მწერლის გერცელ ბააზოვის მამამ, რაბინმა და საზოგადო მოღვაწემ დავიდ ბააზოვმა, რომელმაც კარგად იცოდა არა მარტო ქართველ ებრაელთა ისტორია, არამედ ზოგადად ქართველი ერის ისტორია, ქართულ-ებრაული ურთიერთობანი, თავის შეხვედრებში ფორუმის ხელმძღვანელობასთან ესაუბრებოდა საქართველოს, ქართველი ხალხის, ქართველ ებრაელთა, ქართულ-ებრაულ ურთიერთობათა უნიკალური ფენომენის შესახებ. ხოლო კონფერენციის თავმჯდომარემ, ფრანგმა ებრაელმა, გენერალმა ლიფმონმა ასე წარუდგინა დ. ბააზოვი ფორუმის მონაწილეებს:

„ძმებო! თქვენ წინ დგას თქვენი ძმა შორეული ქვეყნიდან მოსული. ეს ქვეყანა შორს არის ჩვენგან, მაგრამ იგი უნდა ახ-

ლოს იყოს ყველა ებრაელის გულში (კონფერენცია დიდი აღტაცებით ფეხზე წამოდგა. საშინელი სიჩუმე ჩამოვარდა). ევროპა დღეს ცდილობს ადამიანის სიყვარულის განხორციელებას. ეს კი ქართველ ერს 2000 წლის წინეთ ჰქონდა შეთვისებული. ამის მოწმეა მცხეთის ქალაქი და მისი პრეზიდენტი (მამასახლისი), რომელიც დაუხვდა იერუსალიმიდან გამორეკილ ებრაელებს პურ-მარილით. აქ ისტუმრა ძმურად და დღევანდლამდე, თუმცა ბევრი პოლიტიკური ცვლილება მოხდა კეკლუც ერში, მაგრამ თავისი იდეალი ადამიანის სიყვარულისა და ძმური განწყობისა მათში შეუცვლელია.

ქართველ ერს შეუძლია ამაყად წარმოსთქვას: „ჩვენც გვყავდა მეფეები, სამღვდელოება, მწერლობა, მაგრამ სხვა ერების დევნა ფიქრადაც არ მოგვსვლიაო. ევროპის წინანდელი ძალებით დაქცეულ სისხლში ჩვენი ხელი არ გასვრილაო.

აი, ასეთია ქართველი ერი, საიდანაც ჩვენი სტუმარია („სამშობლო“, 1915 №126).

გენერალ ლიფმონის მიერ წარმოთქმული ეს სიტყვები ქართველი და ებრაელი ხალხების ჭეშმარიტი ურთიერთობების დადასტურებაა. ი. ჭავჭავაძის, ნ. ნიკოლაძის, ვაჟა-ფშაველას, ან. ფურცელაძის, ს. მესხისა და სხვა ქართველი საზოგადო მოღვაწეების მოწინავე, კაცთმოყვარე იდეებზე აღზრდილი ქართველი ხალხი ზრუნავდა და ზრუნავს ქართველ ებრაელებზე, მათ კულტურულ-საგანმანათლებლო წინსვლაზე. ეს გასაგებიცაა, ჩვენ ხომ, როგორც ი. ხონელი ამბობდა: „ისტორიამ დაგვაახლოვა და მანვე დაამყარა ჩვენს შორის იდუმალი კავშირი“, რომელიც საუკუნეებს გაჰყვება. დრო იცვლება, ცვალებადია ადამიანთა ყოფიერებაც, მაგრამ, რაც ერთხელ ცხოვლად სულს დააჩნდების, საშვილიშვილოდ გადაეცემის. ამაში მრავალჯერ დავრწმუნებულვართ მე და ჩემი ქართველი მეგობრები ისრაელში ვიზიტების დროს ჩვენს ქართველ ებრაელებთან. ვერავითარი გივი ალაზნისპირელი და მსგავსნი მისნი (თუ ასეთები მოიპოვებინ) ვერ ავნებენ ამ ურთიერთობებს, ვისი და რის მსახურნიც არ უნდა იყონ ისინი.

თბილისი, 1997 წ.

გამოსვლა საქართველოს ტელევიზიით პროგრამა „ალიონში“ 1993 წ. 26/IV

დღეს ისრაელის ხალხი აღნიშნავს ისრაელის სახელმწიფოს აღდგენის 45-ე წლისთავს. სამშობლონართმეულ, მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებში დაფანტულ ებრაელთ ამ ორი ათასი წლის მანძილზე ერთი ნამითაც არ შეუწყვეტიათ ფიქრი და ოცნება კვლავ ეხილა თავისი ქვეყანა ისრაელი, წმიდა ქალაქი იერუსალიმი.

ძნელი იყო სამშობლოსაკენ სავალი გზა.

დაკარგული სამშობლოს დაბრუნებისათვის დაწყებულ ეროვნულ მოძრაობაში მონაწილეობდნენ ებრაელი ხალხის საუკეთესო წარმომადგენლები, რჩეულები რჩეულთა შორის. მიუხედავად დიდი სირთულეებისა, ანტისემიტიზმის ქარ-ცეცხლში მრავალჯერ ნაცემ-ნაგვემი ებრაელობა ისწრაფოდა თავისი ქვეყნისაკენ, სადაც იგი შექმნიდა სახელმწიფოს, რომელიც დაიცავდა მათ ინტერესებს, იზრუნებდა მათ მომავალზე. თუ 1882 წ. პალესტინაში ცხოვრობდა 22-24 ათასი ებრაელი, 1914 წლისათვის უკვე 3,5-ჯერ მეტი – 84000, ხოლო 1948 წელს მათი რიცხვი 650000-მდე გაიზარდა.

დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლა განსაკუთრებით გაძლიერდა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ. 1947 წ. 14 თებერვალს ბრიტანეთის მთავრობამ, რომლის სამანდატო ტერიტორიასაც წარმოადგენდა პალესტინა 1917 წლიდან, განაცხადა, რომ იგი თავიდან იხსნის ყოველგვარ პასუხისმგებლობას, არ შეუძლია მოაგვაროს აქ არსებული წინააღმდეგობანი და გადასცემს გაეროს პალესტინის პრობლემის მოწესრიგების საქმეს.

გაერო-ს გენერალურმა ასამბლეამ დანიშნა სპეციალური კომისია პალესტინის საკითხის შესასწავლად, რომლის შემადგენლობაში შევიდნენ II ქვეყნის წარმომადგენლები.

ვიდრე პალესტინის გაყოფისა და იქ ორი - ებრაული და არაბული სახელმწიფოს შექმნის საკითხს განიხილავდნენ არაბულმა ქვეყნებმა ყველაფერი იღონეს, რათა გაერო-ს არ მიეღო პალესტინის გაყოფის გადაწყვეტილება. მათ მოახერხეს გაერო-ს წევრებად გაეხადათ ავღანეთი და იემენის სამეფო, რაც კიდევ უფრო ზრდიდა მათ შანსებს.

დადგა 1947 წლის 29 ნოემბერი. გაერო-ს გენერალური ასამბლეის სხდომაზე დაიწყო პალესტინის გაყოფის საკითხის განხილვა, რომელიც დრამატიზმითა და შინაგანი დაძაბულობით აღსავსე გამოდგა.

როგორც კენჭისყრის შედეგების ანალიზი გვიჩვენებს, ებრაელებმა მოიპოვეს დამაჯერებელი გამარჯვება. გაყოფის წინააღმდეგი იყო მხოლოდ 13 ქვეყანა, მომხრე კი – 33.

ებრაელები ზეიმობდნენ თელ-ავივში, მაგრამ ბენ-გურიონმა და იშუვის სხვა ხელმძღვანელებმა იცოდნენ, რომ სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის მისაღწევად საჭირო იყო კიდევ ბევრი მუშაობა. თითქმის მთელი არაბული სამყარო გამმაგებით გაჰკიოდა: „ამოვზოცოთ ებრაელები“. აი რას ამბობდა იმდროინდელი სირიის პრეზიდენტი კუატლი: „გავაჩაღებთ სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლას პალესტინისათვის“. ქაიროს გაზეთი „ალ-კულტა“ წერდა: „500000 ერაყელი ემზადება წმიდა ომისათვის. 150000 სირიელი მოადგება პალესტინის საზღვრებს და ძლევამოსილი ეგვიპტის არმია ზღვაში გადარეკავს ებრაელებს, თუ ისინი გაბედავენ თავიანთი დამოუკიდებელი სახელმწიფოს გამოცხადებას“. სირიის პრემიერ მინისტრი ჯამილ მარდამი მოუწოდებდა თავის ერთმორწმუნეთ: „სიტყვიდან საქმეზე გადავიდეთ მუსლიმანებო. აღვდგეთ ყველა და მოვსპოთ სიონისტური ბაცილა“. საუდის არაბეთის მეფე იბნ საუდი კი დაუფარავად აცხადებდა: „ჩვენ ორმოცდაათი მილიონი არაბი ვართ. რა მოხდა, თუ ათ მილიონს დავეკარგავთ იმისათვის, რომ მოვსპოთ ყველა ებრაელი?“ მუსლიმანი ახალგაზრდობის ბელადი სალეჰ გარბ ფაშა: „ვიშიშვლოთ მახვილი ებრაელთა წინააღმდეგ! სიკვდილი ებრაელებს! გამარჯვება ჩვენ დაგვრჩება.“ მუსლიმანთა ძმობის ბელადი შეიხი ჰასან ალ-ბანახი: „ყველა არაბი აღდგება ებრაელთა მოსასპობად! ზღვას ამოვაგსებთ მათი გვამებით“. იერუსალიმის მუფთი ხაჯემინ ელ-ჰუსეინი: „მე ვაცხადებ წმიდა ომს, მუსლიმანო ძმებო! დასცხეთ ებრაელებს! ერთიანად ამოვწყვიტოთ ისინი!“ არაბთა ლიგის გენერალური მდივანი კი ერთგვარი ცინიზმნარევი სიამოვნებითაც კი ამბობდა: „ეს ომი იქნება ტოტალური გენოციდის ომი, უდიდესი ხოცვა-ჟლეტვა, რომლის შესახებაც ხსოვნა საუკუნეების განმავლობაში დარჩება...“

ახლოვდებოდა 1948 წლის მაისი. და, აი, 1948 წლის 14 მაისს, პარასკევს თელ-ავივის მუზეუმის დარბაზში დავიდ ბენ-გურიონმა გამოაცხადა ისრაელის დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნა და წაიკითხა „დამოუკიდებლობის დეკლარაცია“, რომლის ერთ-ერთ პუნქტში ვკითხულობთ: „ჩვენ ვუნვედით მშვიდობის ხელს და ვთავაზობთ კეთილმეზობლურ ურთიერთობებს ყველა მეზობელ სახელმწიფოსა და მათ ხალხებს, მოვუნოდებთ მათ თანამშრომ-

ლობისაკენ. სახელმწიფო ისრაელი მზადაა შეიტანოს თავისი წვლილი მთელი შუა აღმოსავლეთის პროგრესის საერთო საქმეში“.

ისრაელის სახელმწიფოებრიობის აღდგენას ცეცხლითა და მახვილით შეხვდა არაბული სამყარო. უკვე 15 მაისს დამოუკიდებლობის გამოცხადების ღამეს დაიწყო არაბთა შემოსევა, კბილებამდე შეიარაღებულმა ხუთმა არაბულმა ქვეყანამ ერთდროულად დაიწყო საომარი მოქმედება ისრაელის წინააღმდეგ. ახალგაზრდა სახელმწიფომ ღირსეულად გაუძლო ამ მიძიმე გამოცდასაც: ებრაელი ხალხი, რომელიც გაერთიანდა თავისი არმიის ირგვლივ, ერთ დიდ მუშტად შეიკრა და მტრის კარგად შეიარაღებულ არმიებს დაუპირისპირა თავისი რიგების მობილურობა, ოფიცრებისა და ჯარისკაცთა უსაზღვრო თავდადება და გამჭრიახობა, მზადყოფნა სისხლის უკანასკნელ წვეთამდე დაეცვათ მოპოვებული თავისუფლება.

1949 წ. 12 იანვარს კუნძულ როდოსზე დაიწყო მოლაპარაკება ისრაელსა და არაბულ ქვეყნებს შორის. პირველ შეთანხმებას მოანერგეს ხელი ეგვიპტელებთან იმავე წლის 24 თებერვალს. დაზავების პირობების დაცვისადმი კონტროლის განხორციელების მიზნით დაინიშნა შერეული კომისია, რომელსაც სათავეში ედგა გაერო-ს სამეთვალყურეო შტაბის ოფიცერი. 23 მარტს ხელი მოანერგეს შეთანხმებას ლიბანთან, ხოლო 3 აპრილს – ტრანსიორდანიასთან.

მომდევნო რამდენიმე კვირის განმავლობაში სახელმწიფო ისრაელი სცნო 56 სახელმწიფომ, ხოლო 1949 წ. 12 მაისს ისრაელი გახდა გაერო-ს წევრი.

მიძიება გზა თავისუფლებისაკენ. მისთვის ბრძოლას ყოველთვის ახლავს ათასგვარი სირთულე, რომელთაგან ყველა შეიძლება ვერც გაითვალისწინო. მაგრამ თუ ხალხი ერთიანია, ერთ მუშტადაა შეკრული, იგი აუცილებლად მიაღწევს საწადელს.

ამის ნათელი მაგალითია დღევანდელი ისრაელი. შრომის-მოყვარე ებრაელმა ხალხმა კიდევ ერთი სასწაული მოახდინა. სულ რაღაც 43 წლის განმავლობაში მტრების გარემოცვაში მყოფმა ბალნარად აქცია ერთ დროს მალარიის ბუდედ წოდებული, გაპარტახებულ-გახრიოკებული ადგილი.

მე ვიტყვოდი ებრაელი ხალხი თავისი წარსულითა და დღევანდელით სამყაროს მერვე სასწაულადაც კი შეიძლება ჩაითვალოს. გადავხედოთ ებრაელთა ისტორიას და დავრწმუნდებით ამ სიტყვების სიმართლეში.

გამოსვლა საქართველოს რადიოს პროგრამა „გზაში“ 16.09.93

დღეს ებრაული კალენდრის მიხედვით დადგა ახალი 5754 წელი სამყაროს გაჩენიდან. დღეს ებრაელთა ახალი წელია. ჩვენთვის ესაა სულიერი განახლების, წარსული ცხოვრების გაანალიზების, შეცოდებათა მონანიებისა და ახალ შეცოდებათა არდაშვების აღთქმის დღე. ახალი წელი - ეს წელთაღრიცხვის ჩვეულებრივი, მორიგი წელი როდია. მას წინ უსწრებს რიჟრაჟის წინა საათის ლოცვა მთელი თვის განმავლობაში, რომელშიც ებრაელი ღმერთს პატიებას, შენდობას სთხოვს იმ ცოდვისათვის, რაც მან გასულ წელს ჩაიდინა და პირობას აძლევს, რომ აღარ გაიმეორებს მომავალ წელს. იმ მიზნით, რომ მოხდეს ადამიანის მთელი ყურადღების მობილიზება მონანიების ლოცვის დროს უკრავენ შოფარს - რქის საყვირს. შოფარის ხმამ ჩვენში უნდა გამოაღვიძოს ის გრძნობები, რითაც უნდა წარვდგეთ უზენაესის წინაშე. იგი მოგვინოვებს მთელი ჩვენი გონი და ყურადღება მივაპყროთ მაღალ ღმერთს, ვთხოვოთ პატიება განვლილი უკეთური საქციელისა და ცოდვების გამო, შევპირდებით, რომ მსგავსს აღარ ჩავიდენტ. ვთხოვთ რა პატიებას, ვევედრებით, რომ მომავალ წელსაც გვაცოცხლოს, დაგვაპუროს და მოგვაპყროს თავისი კეთილი თვალი და გული.

ზეცაში იმართება ღვთიური სასამართლო, რომელზეც უნდა გადაწყდეს - ვინ იცოცხლოს მომავალ წელს და ვინ მოკვდეს. თუ უნდა მოკვდეს ახალ წელს, განისაზღვრება მისი სიკვდილის სახეობაც კი. განისაზღვრება ადამიანის ცხოვრების ყველა ასპექტი. რომ-აშანიდან იომ ქიფურამდე ათი დღეა. ამ დღეებს ეწოდება იამიმ ნორაიმ - სამიში დღეები. სწორედ ეს დღეებია გადამწყვეტი ადამიანისათვის. ამიტომ ყოველი ებრაელი უნდა ცდილობდეს ამ დღეებში მაინც მოინანიოს ცოდვები და ქიფურის დღეს შეხვდეს ცოდვამონანიებულები. სწორედ ქიფურში ხდება საბოლოო განაჩენის დამტკიცება.

ადამიანს თავისი საქციელი აახლოებს ღმერთთან და მისი საქციელი ამორებს ღმერთს. მხოლოდ ჩადენილის გულწრფელი მონანიებით შეიძლება მოვიპოვოთ ღმერთის პატიება და თანადგომა.

ერთიც კიდევ, ქიფურის დღეს ყოველი ებრაელი ვალდებულია აპატიოს ერთმანეთს მიყენებული წყენა.

გაზ. "გვირგვინი" 1994, №3 გვ. 9 ქართველ ებრაელთა მუზეუმს დახმარება ესაჭიროება

ებრაელობა საქართველოს ისტორიას მისი სათავეებიდან მოჰყვება. ამ უძველესი კულტურისა და წიგნიერების ხალხმა. მიუხედავად თავისი რელიგიური განსხვავებულობისა, საუკუნეების განმავლობაში ქართული სახელმწიფოებრივი ცხოვრებით იცხოვრა, გვერდში ედგა საქართველოს ჭირსა თუ ღზინში და არ ყოფილა შემთხვევა, რომ ამ გზიდან გადაეხვიოს. საქართველოში მცხოვრებ ებრაელთა ისტორია, საქართველოს ისტორიის განუყოფელ ნაწილად იქცა.

სამწუხაროდ, ჩვენი ქვეყნის ძნელბედობამ საშუალება არ მოგვცა, რომ ეს ისტორია სრულყოფილად ასახულიყო ქართულ ისტორიოგრაფიაში, მაგრამ ბოლოდროინდელმა დიდმა ინტერესმა ჩვენი ერების წარმოშობის სიღრმისეული ფესვების წვდომისადმი, შესაძლებელი გახადა მრავალი საკითხი ახლებურად დასამუღიყო. ამ საკითხებზე მუშაობენ როგორც ქართველი, ისე ებრაელი ისტორიკოსები. სამწუხაროდ, ეს ისეთ დროს ხდება, როდესაც ებრაელთა დიდი ნაწილი ისრაელსა და სხვა ქვეყნებში გადავიდა საცხოვრებლად. მაგრამ აქ დარჩენილი ინტელიგენციის დიდი ნაწილი კვლავ აქტიურად განაგრძობს შემოქმედებით შრომას. ასეთი კვლევა-ძიებისთვის კი საჭიროა, ისეთი სამეცნიერო დაწესებულება, რომელიც თავის გარშემო შემოიკრებს ამ ძალებს. ასეთად გვესახება ქართველ ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმი, რომელიც დიდი ხანი არ არის, რაც ალდგა.

მუზეუმს საკმაოდ დიდი ხნის ისტორია აქვს.

მუზეუმი ლარებკომის (ლარიბ ებრაელთა კომიტეტი) დადგენილებით შეიქმნა 1932 წლის 30 ნოემბერს ქ. თბილისში. ეს დადგენილება 1933 წლის 5 ნოემბერს დაამტკიცა სახალხო კომისარიატის კოლეგიამ, ხოლო 23 ნოემბერს გამოიცა ბრძანება მისი ოფიციალურად დაარსების შესახებ. 1940 წელს მუზეუმი გაიხსნა ყოფილი სინაგოგის შენობაში, ანტონ კათალიკოსის ქ. №3-ში. ეს იყო უპრეცედენტო შემთხვევა ყოფილი საბჭოთა კავშირის ფარგლებში.

დაარსებისთანავე მის გარშემო შეიკრიბა ქართველი და

ებრაელი ინტელიგენცია, გაიშალა სამეცნიერო და სამუზეუმო საქმიანობა, სამი სხვადასხვა ხაზით: 1. საველე ექსპონატების მოძიების, 2. გამოფენების მოწყობის და 3. სამეცნიერო პროდუქციის შექმნის მიზნით. თანამშრომლობისათვის მოიწვიეს ცნობილი ქართველი მეცნიერები: შ. ამირანაშვილი, ნ. ბერძენიშვილი, გ. ჩიტაია (სწავლული მდივანი და ექსპოზიციის მაკეტის ავტორი), ს. იორდანიშვილი, შ. ჩხეტია, ლ. მელიქსეთ-ბეგი და სხვანი. მათ ირგვლივ შემოიკრიბეს ახალგაზრდა კვალიფიციური კადრები, რომელთაც უნდა ეზრუნათ ექსპონატების მოძიება-დაუნჯებასა და ფონდების შევსებაზე. მოკლე ხანში მუზეუმში თავი მოიყარა უამრავმა ხელნაწერმა, ეთნოგრაფიულმა, თუ ისტორიულმა ნივთმა. მოძიებითი სამუშაოები მუზეუმის მთელი არსებობის მანძილზე გრძელდებოდა.

1933-36 წლებში ამ დაწესებულების ხელმძღვანელობით განხორციელდა ოთხი საველე-ეთნოგრაფიული ექსპედიცია. შეგროვდა უამრავი მასალა, რომელიც საფუძვლად დაედო სამეცნიერო შრომებს და 1937 წელს მოწყობილ გამოფენას, რომელსაც „საქართველოს ებრაელთა ძველი და ახალი ყოფა“ ეწოდა.

გარდა ამ გამოფენისა, მომდევნო წელს მოეწყო საგანგებო მოძრავი გამოფენა (ათეისტურ თემაზე), რომელმაც შემოიარა ებრაელებით დასახლებული საქართველოს მთელი რიგი ადგილები: გორი, ცხინვალი, სურამი, ხობი, კულაში, საჩხერე, ქუთაისი და ებრაელთა კოლმეურნეობები. გამოფენები ეწყობოდა ებრაული კულტურის გამოჩენილ მოღვაწეთა შემოქმედებასთან დაკავშირებითაც. მაგალითად, შალომ ალეიხემის დაბადების 80 წლისთავისადმი მოძღვნილი იუბილე. 1940 წელს მუზეუმმა ექვს სხვადასხვა თემაზე მოაწყო გამოფენა, რომელზედაც განსაკუთრებული წარმატება ხვდა წილად ქართველ ებრაელ მხატვარ შალომ კობოშვილს. მან თავისი შემოქმედება ძირითადად ქართველ ებრაელთა ყოფა-ცხოვრებას მიუძღვნა, ხოლო რაჭა-ლეჩხუმში, ვანში, ბანძა-სურამში, გორში, ცხინვალში, ქარელში, კულამსა და ქუთაისში მოწყობილი ექსპედიციების მასალებმა ასახვა ჰპოვა მუზეუმის სამეცნიერო შრომებში, რომელთა სამი ტომი 1940-45 წლებში გამოვიდა. გამოიცა, აგრეთვე მუზეუმის მეგზური და ლიტერატურული ალმანახი. მუზეუმს კიდევ უფრო მეტის გაკეთება შეეძლო, მაგრამ იგი სამწუხაროდ, კარგა ხნით

დაიხურა. ამით ჩვენმა საზოგადოებამ დაკარგა შესაძლებლობა ეხილა კიდევ მრავალი ტომი საინტერესო მასალებისა, რაც უდიდესი დანაკარგია ჩვენი ისტორიისათვის. მუზეუმის საფონდო მასალების ნაწილი ს. ჯანაშიას სახ. მუზეუმს გადაეცა, ნაწილი - ი. გრიშაშვილის მუზეუმს, ნაწილი კი ცენტრალურ არქივს.

ს. ჯანაშიას მუზეუმიდან ხელნაწერთა ინსტიტუტის ცალკე გამოყოფის შემდეგ, ებრაული ხელნაწერები და დოკუმენტები ხელნაწერთა ინსტიტუტს გადაეცა, ასევე ნავიდა ლაილაშის უნიკალური და ბრეთის ბიბლიაც.

მუზეუმის პირველი დირექტორი იყო არონ კრიხელი, პროფესიით ისტორიკოსი, შესანიშნავი მკვლევარი და იუდაიზმის ღრმა მცოდნე. იგი დირექტორად 1948 წლამდე იყო. ამ წელს კი სიონიზმის ბრალდებით დაიჭირეს და 10 წლით გადაასახლეს. სიონიზმის ბრალდებითვე დახურეს მუზეუმი 1951 წელს. დახურვის დროს, ანუ ბოლო დირექტორი ამ დანესებულებისა იყო ილია პაპისმედოვი, რომელიც მანამდე მეცნიერ-თანამშრომლად აქვე მუშაობდა. იგი ამჟამად ისრაელში მოღვაწეობს. მიუხედავად დახურვისა, აზრი იმისა, რომ მუზეუმი კვლავ აღდგებოდა, არ ჩამქარალა. მაგრამ მისი აღდგენისაკენ მიმავალი გზა ხანგრძლივი აღმოჩნდა. 1990 წელს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ხალხთა მეგობრობის მუზეუმში შეიქმნა ქართულ-ებრაულ ურთიერთობათა განყოფილება, რომელიც შემდეგ აკად. ს. ჯანაშიას სახელობის სახელმწიფო მუზეუმში გადავიდა. ფაქტობრივად, აქ ჩაეყარა საფუძველი მუზეუმის აღდგენას.

1992 წ. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ქართულ-ებრაულ ურთიერთობათა ასოციაციამ მიმართა საქართველოს მთავრობას, ებრაელთა მუზეუმის აღდგენის თაობაზე. საქართველოს მთავრობის 1992 წ. 30 ოქტომბრის №1017 დადგენილებით თბილისში ქართველ ებრაელთა ეთნოგრაფიული მუზეუმი აღდგა, რომელსაც ცნობილი რაბინის დავით ბააზოვის სახელი ეწოდა. მუზეუმი ეკუთვნის საქართველოს კულტურის სამინისტროს, ხოლო სამეცნიერო ხელმძღვანელობას უწევს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია.

აღდგენილი მუზეუმის დირექტორია ბ-ნი შალვა წინუაშვილი, აღმოსავლეთმცოდნე, სემიტოლოგი და ცნობილი საზოგადო მოღვაწე, მან ჩაიბარა დანგრეული და გაპარტახებული შენობა, რომლის კედლები ისეა დაბზარული, რომ შიგნიდან ცაც კი მო-

ჩანს, ხოლო წვიმასა და სიცივეში არათუ მუშაობა, იქ გაჩერებაც კი არ შეიძლება. 1992 წლის 30 ნოემბრის მთავრობის დადგენილებაში მუზეუმის აღდგენის შესახებ, ერთ-ერთ პუნქტად მოცემულია დავალება ფინანსთა სამინისტროსადმი, რათა შენობის რეკონსტრუქციისათვის გამოყოფილი იქნეს საჭირო თანხები, მაგრამ ეს ბრძანება დღემდე არ შესრულებულა.

მუზეუმის დირექტორმა დახმარებისათვის მიმართა სხვადასხვა ორგანიზაციებს როგორც საზღვარგარეთ (ისრაელი, ამერიკა), ისე საქართველოში, მაგრამ შედეგი ჯერჯერობით არ ჩანს. არადა, ასეთი გაპარტახებული შენობა აფერხებს როგორც საექსპოზიციო, ასევე სამეცნიერო მუშაობას.

მიუხედავად უძძიმესი პირობებისა, ბ-ნი შალვას დიდი ენერჯითა და ძალისხმევით, მომზადდა შრომების IV ტომი, რომელშიც შევიდა როგორც მუზეუმის თანამშრომელთა, ასევე იმ მეცნიერთა გამოკვლევები, რომლებიც მათთან თანამრომლობდნენ. სამწუხაროდ, უსახსრობის გამო, მისი გამოცემა დღემდე ვერ ხერხდება, თავად ბ-ნი შალვას მომზადებული აქვს მონოგრაფია გამოჩენილ ქართველ ებრაელთა შესახებ (სადისერტაციოდ), რომლის გამოცემაც ასევე უსახსრობის გამოა შეჩერებული. გარდა მეცნიერული ნაშრომების მომზადებისა, მუზეუმმა საქართველოს მეცნიერთა აკადემიის ქართულ-ებრაულ ურთიერთობათა ასოციაციასთან ერთად გამართა სამი დიდი საერთაშორისო კონფერენცია. 1990 წელს იერუსალიმში ბენ-ცვის სახელობის აღმოსავლეთის ებრაელთა ინსტიტუტთან ერთად ჩატარებული კონფერენციის თემა იყო: „საქართველოს ებრაელთა ისტორია, საქართველო-პალესტინისა და ქართულ-ებრაული ურთიერთობანი.“ ამ კონფერენციაზე საქართველოს მხრიდან რვა მეცნიერი მონაწილეობდა. შემდეგი კონფერენცია უნდა გამართულიყო 1992 წელს, მაგრამ მაშინდელი საქართველოს პოლიტიკური სიტუაციის გამო, ვერ მოხერხდა.

1996 წელს მუზეუმმა, „ჯოინტი“-სა და საერთაშორისო საგანმანათლებლო საზოგადოება „სეფერ“-თან ერთად, რომლის ცენტრი იერუსალიმშია, თბილისში გამართა დიდი საერთაშორისო კონფერენცია იმავე თემატიკით. კონფერენციაზე ადგილობრივების გარდა ისრაელის, რუსეთისა და ევროპის სხვადასხვა ცნობილი სამეცნიერო ცენტრებიდან ჩამოსული მეცნიერებიც მონაწილეობდნენ.

1998 წელს საქართველოში ებრაელთა დასახლების 2600 წლის

აღნიშვნის პროგრამით, მუზეუმმა ქართულ-ებრაულ ასოციაციასთან ერთად თბილისში „ცისფერ გალერეაში“ მოაწყო დიდი გამოფენა სათაურით „26 საუკუნე ერთად“, რომელმაც ჩამოსული სტუმრებისა და ადგილობრივი საზოგადოების დიდი მოწონება დაიმსახურა. ამავე დღეებში, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის შენობაში მუზეუმმა და ქართულ-ებრაულმა ასოციაციამ მოაწყვეს დიდი საერთაშორისო კონფერენცია, რომელზეც წარმოდგენილი იყო 50-მდე მეტად საინტერესო, როგორც ქართველ ისე არაქართველ მეცნიერთა მოხსენება. კონფერენციაში მონაწილეობდა ისრაელიდან ჩამოსული 17 მეცნიერი. კონფერენციამ მიიღო უმაღლესი შეფასება, როგორც სამეცნიერო დონის, ასევე ორგანიზაციული მომზადების მხრივ.

აღდგენის შემდეგ მუზეუმმა განახორციელა ექსპედიციები საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებში: გორში, ქარელში, სურამში, ქუთაისში, ბათუმში, ახალციხეში, სადაც მოძიებულ იქნა მასალები ქართველ ებრაელთა ცხოვრების შესახებ. მას სამეცნიერო კავშირები აქვს იერუსალიმის ბენ-ცვის სახელობის აღმოსავლეთის ებრაელთა ისტორიის ინსტიტუტთან და იერუსალიმის ებრაულ უნივერსიტეტთან. ეს გამოიხატება სამეცნიერო კონფერენციებში, მეცნიერთა გაცვლასა და სხვა ამგვარ კონტაქტებში.

სამეცნიერო მუშაობა მიმდინარეობს დისერტაციების დაცვის ხაზითაც. ა.წ. ოქტომბერში, მუზეუმის თანამშრომელმა ზაირა დავარაშვილმა დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია ცნობილი ქართველი ებრაელი ეთნოგრაფის გერცელ ჩაჩაშვილის ნაშრომებზე. გაზაფხულზე, დისერტაციას დაიცავს თავად მუზეუმის დირექტორი, ბატონი შალვა წინუაშვილი.

უნდა აღინიშნოს, რომ შალვა წინუაშვილი მრავალი გამოქვეყნებული თუ გამოუქვეყნებელი სტატიების და წიგნების ავტორია, რომლებიც ქართველ ებრაელთა ისტორიას და ფილოლოგიას ეხება. გარდა წმინდა სამეცნიერო შრომისა, ბატონი შალვა დღენიადაგ იბრძვის მუზეუმის საკეთილდღეოდ. ამჟამად მისი უპირველესი მიზანია კულტურის ამ დიდი კერის რესტავრაცია, რომლის განხორციელებაშიც თანაბრად უნდა მიიღონ მონაწილეობა როგორც ქართველმა, ისე ებრაულმა საზოგადოებამ, ვინაიდან ეს მუზეუმი ჩვენი საუკუნოვანი მეგობრობისა და ურთიერთისყვარულის დიდი ძეგლია.

ლეილა მირიანაშვილი

გაზ. " ეს საინტერესოა ", №9, 11-17 მაისი, 1999 წ.

„ქართველთა და ებრაელთა მეგობრობას ერთი და ორი კაცი, ვინც გინდა იყვნენ ისინი, ჩრდილს ვერ მიაყენებენ“

რამდენჯერმე იყო ზეპირი გაფრთხილება, რომ ეს არის სადავო შენობა და არ ყოფილიყო განუვლი ხარჯები, მაგრამ ისინი მაინც განაგრძობდნენ მუშაობას.

ჩვენი საზოგადოებისათვის უკვე კარგად არის ცნობილი „სამეფო თეატრის“ შენობასთან დაკავშირებული დაპირისპირება ქართველთა და ებრაელთა მხარეებს შორის, მიუხედავად იმისა, რომ მთანმინდის რაიონის სასამართლომ (სადაც განიხილებოდა ეს საკითხი) ეს შენობა საკულტო ნაგებობად სცნო, პროცესი მაინც გრძელდება. ჩვენი გაზეთის დღევანდელი სტუმარი გახლავთ მოსარჩელე მხარის წარმომადგენელი, საქართველოს კულტურის სამინისტროს დავიდ ბააზოვის სახელობის საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის დირექტორი, პროფესორი შალვა წინუაშვილი.

- ბატონო შალვა, თუ შეიძლება, მოკლედ გვიამბეთ აღნიშნული შენობის ისტორია.

- ეს შენობა, როგორც სინაგოგა, გაიხსნა 1887 წელს, ამის შესახებ ცნობები დაფიქსირებულია ილია ჭავჭავაძის გაზეთ „ივერიაში“, რომელმაც ეს ცნობა გაზეთ „კავკაზიდან“ გადმოიღო. გაზეთში პირდაპირ იყო მითითებული, რომ ებრაელებმა შეკრიბეს ფული და ძველი თორის ადგილზე ახალი სინაგოგა ააშენეს. მისი მისამართი მინიშნებულია კათოლიკების ქუჩაზე, ეს გახლავთ ახლანდელი გაი აბესაძის, ყოფილი პირველი მაისის ქუჩა. ისტორიული დოკუმენტების მიხედვით, ამ შენობას შესასვლელი ჰქონდა აკიმოვის ქუჩიდან №10 (ახლანდელი ანტონ კათალიკოსის ქუჩა), ახლაც რომ გახვიდეთ, ნახავთ ანტონ კათალიკოსის №8, №12-ს, ხოლო №10 დღეს აღარ არსებობს. 1923 წელს ეს შენობა ბოლშევიკებმა დალუქეს და ჩამოართვეს ებრაელთა თემს იმ მოტივით, რომ ეს იყო მეფისდროინდელი ჯარისკაცებისა და გადაეცა წითელი არმიის ჯარისკაცებს, როგორც მათ სამართალმემკვიდრეთ. მიღებული გადაწყვეტილება ებრაელთა თემმა გაასაჩივრა და დიდი ხნის დავისა და კამათის შემდეგ შენობა

კვლავ ებრაელთა თემს დაუბრუნდა. შემდეგ, 1928 წლიდან დაიწყო ეგრეთ წოდებული „ლარებკომების“ შექმნა. ეს არის „ლარიბ ებრაელთა დახმარების კომიტეტი“, რომელმაც ფუნქციონირება დაიწყო ამ შენობაში. „ლარებკომმა“ ჯერ დაარსა თეატრალური სექცია, შემდეგ კი ებრაელთა დამოუკიდებელი თეატრიც შეიქმნა.

- საკულტო ნაგებობაში რატომ დაარსდა თეატრი?

- მოგეხსენებათ, ბოლშევიკებმა დახურეს არა მხოლოდ ქრისტიანული ტაძრები, არამედ სინაგოგებიც. ბევრ საკულტო ნაგებობაში, ეკლესია-მონასტრებში ცხენის თავლები იყო, თბილისში, გადასასვლელ ხიდთან არსებულ ტაძარში, აბანოც გახსნეს. მეტეხის ტაძარშიც იყო სანდრო მრევლიშვილის თეატრი, შემდეგ ისინი მეტეხიდან გამოვიდნენ და მათ მისცეს აღნიშნული შენობა. ქართულ-ებრაულ ურთიერთობათა ასოციაციამ დააყენა საკითხი, რომ ეს შენობა გადასცემოდა საქ-ს მეცნიერებათა აკადემიის ქართულ-ებრაულ ურთიერთობათა ასოციაციას, რათა იქ შექმნილიყო ებრაელთა კულტურის ცენტრი. შენობა, მართლაც, იჯარით იქნა გადაცემული ებრაელთათვის და არსებობდა ზეპირი პირობა მთავრობის მხრიდან (ირაკლი ანდრიაძე იყო მაშინ ქალაქის საბჭოს თავმჯდომარე), რომ იჯარის არც ერთ კაპიკს არ გამოართმევდნენ ებრაელთა მხარეს, მართლაც ასე მოხდა. მაგრამ, მაშინ გადაცემის თაობაზე დოკუმენტაციის გაფორმება ვერ მოხერხდა, შემდეგ კი ქვეყანა აირია და ამისათვის აღარავის ეცალა. ერთ მშვენიერ დღეს, როდესაც შენობაც ჩვენს ხელში იყო და მისი გასაღებიც, დავინახეთ, რომ იქ ვილაც-ვილაცები ტრიალებდნენ.

-ეს როდის იყო?

- დაახლოებით 5-6 წლის წინ. აქედან გახმაურდა ეს ამბავი. ქართულ-ებრაულ ურთიერთობათა ასოციაციამ ამ შენობაზე ყველა უფლება გადასცა ებრაელთა თემს (ამის შესახებ დოკუმენტი არსებობს) და საქართველოს ებრაელთა თემმა, რაბინის ხელმძღვანელობით, აღძრა შუამდგომლობა, რომ ეს სინაგოგის შენობა ებრაელთა თემს გადასცემოდა. დიდი ხნის კამათის შემდეგ ქალაქის მერიამ შენობა ებრაელთა თემს მიაკუთვნა. ამას წინ უძღვოდა ებრაელთა საფლავების დარბევა.

- ამ ფაქტს თქვენ შენობის შედეგად ატეხილ დავას უკავშირებთ?

- ვილაც-ვილაცეებს მართლაც ჰგონიათ, რომ ეს ორი საკითხი ერთმანეთთან არის კავშირში, მაგრამ მე ამას ვერ ვიტყვი. თანაც, ახლა რომ დაარბიეს ებრაელთა საფლავები, იმაზე არ მოგახსენებთ, ადრე იყო ორთაჭალაში ებრაელთა საფლავების დარბევა (70-მდე საფლავი დაარბიეს). მაშინ ზვიად გამსახურდიას პერიოდი იყო, ებრაელთა თემმა აღძრა სარჩელი ამის თაობაზე, მაგრამ სამ პატარა სომეხ ბიჭს დააბრალეს, რა თქმა უნდა, ეს თითიდან გამონოვილი დასკვნა იყო, რადგან საფლავები ისე იყო დარბეული, დიდი ენერჯია უნდა ჰქონოდა ამის ჩამდენს.

- თქვენ ვისზე გქონდათ ეჭვი?

- -ამის აშკარად თქმა ძნელია; ნათქვამია: დამნაშავემ ერთი ცოდვა ჩაიდინა და დამბრალებელმა ათასიო. მაშინ გვთხოვეს, გაითვალისწინეთ, ეს ზვიადის მტრების გაკეთებულიაო, ჩვენც მხედველობაში მივიღეთ ოფიციალური თხოვნა და მაინცდამაინც დიდი რეზონანსი აღარ მოჰყოლია ამ საქმეს. თუმცა, ალბათ, არ ვიყავით მართლები, რადგან ებრაელთა საფლავების დარბევა შემდეგ კიდევ განმეორდა. დაარბიეს დამპალაში, ასევე ნავთლულის ებრაელთა სასაფლაოზე. ასე რომ, ბოლო, ახლანდელი დარბევა, ერთადერთი არ იყო.

- ამით ხომ არ გინდათ ხაზი გაუსვით ქართველთა უარყოფით დამოკიდებულებას ებრაელთა მიმართ?

- რა თქმა უნდა, არა, სასაფლაოების დარბევა ანტისემიტურ ხასიათს ნამდვილად ატარებს, მაგრამ მე ვერ ვიტყვი, რომ ეს ქართული ანტისემიტიზმია, თუმცა გამოვლინებები ანტისემიტიზმისა საქართველოშიც ყოფილა და ბევრ სხვაგანაც.

საქართველო ნამდვილად არ არის ანტისემიტური ქვეყანა, ქართველი კაცის ხასიათში არ შედის ადამიანის სიძულვილი. ანტისემიტიზმის გამოვლინებები იყო, მაგრამ ამით არ შეიძლება ვიმსჯელოთ აშკარა, ჩამოყალიბებულ ანტისემიტურ იდეოლოგიაზე. ეს საქართველოსთვის უცხოა.

- მოდით, შენობის საკითხს დავუბრუნდეთ, მერაბ თავაძის მხარე რითი ასაბუთებს აღნიშნულ შენობაში შესვლის სამართლიანობას?

- მათ ხელშეკრულება გააფორმეს მეტეხის თეატრთან. სამართლისა და ეკონომიკის ინსტიტუტის ხელმძღვანელმა ჯამბაკურ ბაქრაძემ გააფორმა ხელშეკრულება მეტეხის თეატრთან.

აიღეს ეს შენობა იჯარით, შენობა ძალიან ავარიულ მდგომარეობაში იყო, შემდეგ ჯამბაკურ ბაქრაძის ვაჟი ბექა ბაქრაძე ჩაუდგა ამ ინსტიტუტს სათავეში და გაფორმდა ახალი ხელშეკრულება ბატონ ბექა ბაქრაძესა და ბატონ მერაბ თავაძეს შორის, მერაბ თავაძეს უნდა გაეკეთებინა შენობის რემონტი, სადაც გაიმართებოდა თეატრი. როგორც თვით ბატონი მერაბი ამბობს, მას თავდაპირველად ჩაფიქრებული ჰქონდა ქართულ ებრაული თეატრის შექმნა, მაგრამ ეს ასე არ მოხდა, რადგან ეს შეუძლებელი იყო ჩვენი მხარისათვის, თუ რატომ, ამას ახლა მოგახსენებთ. როდესაც მეტეხის ტაძარში ფუნქციონირებდა სანდრო მრევლიშვილის თეატრი, ბატონი სანდრო მეტეხიდან გამოვიდა სრულიად სამართლიანად, რადგან ღვთის ტაძარში დაუშვებელია თეატრის არსებობა, გინდა თუ არა, ათასი სპექტაკლიდან ერთ-ერთში მაინც შეიძლება იყოს ისეთი სცენა-ეპიზოდი, რომელიც ტაძრის სინმიდეს შელახავს. ამიტომ, ეს ძალიან საფრთხილო საქმეა. თუკი ქრისტიანულ ტაძარში არ შეიძლება არსებობდეს თეატრი, შეიძლება იგი ებრაელთა ტაძარში ფუნქციონირებდეს? ესეც ხომ ღვთის სახლია, მით უმეტეს, რომ ქრისტიანობა და იუდაიზმი ერთმანეთში ისეა გადახლართული, წმინდა ავგუსტინეს გამოთქმა რომ მოვიშველიოთ: ახალი აღთქმა ძველზეა დაფუძნებული და ძველი აღთქმა ახალშია გაცხადებულიო, ეს საყოველთაოდ არის ცნობილი.

- საქმე რატომ მივიდა იქამდე, სანამ შენობაში რემონტი გაკეთდებოდა და ძალისხმევა და თანხები დაიხარჯებოდა?

რამდენჯერმე იყო ზეპირი გაფრთხილება ქართულ-ებრაულ ურთიერთობათა ასოციაციის პრეზიდენტ გივი ღამბაშიძისაგან, ჩემგან, რომ ეს არის სადავო შენობა და ნუ გასწევთ ხარჯებს. შემდეგ საარბიტრაჟო სასამართლომაც რამდენჯერმე გამოუგზავნა ოფიციალური წერილი, რათა შეეწყვიტათ სარემონტო სამუშაოები, სანამ არბიტრაჟი საბოლოო განაჩენს გამოიტანდა, მაგრამ ისინი მაინც განაგრძობდნენ მუშაობას. ალბათ, ვარაუდობდნენ, რომ ფაქტის წინაშე დაგვაყენებდნენ და ველარაფერს ვიტყოდით, ახლა კი ამბობენ, რომ გარემონტდა და დამშვენდა შენობა, ახლა მოგინდათო, მაგრამ ასე არ არის.

- სასამართლო პროცესს რაც შეეხება, დღეისათვის ჩვენი სასამართლო ხშირად დიდი ობიექტურობით ვერ დაიკვეხნის,

თქვენს შემთხვევაში რამდენად ობიექტურად წარიმართა სასამართლო პროცესი?

- მთანმინდის რაიონის სასამართლომ იხელმძღვანელა იმ ისტორიული და საარქივო დოკუმენტებით, რომლებიც წარუდგინა ორივე მხარემ. სწორედ ამ დოკუმენტების გათვალისწინებით (ჩვენი მხარის მიერ წარდგენილი იყო სულ თოთხმეტი დოკუმენტი, თუმცა კიდევ შეიძლებოდა სხვების მოძიებაც. ამის შესაძლებლობა ნამდვილად არსებობს) სასამართლომ შენობა საკულტო ნაგებობად სცნო და ჩვენ მოგვაკუთვნა, იმიტომ, რომ ჩვენი დოკუმენტების თითოეული აზრი, სინამდვილეს შეეფერებოდა და მისი უარყოფა ძნელი იყო, თუმცა მეორე მხარესაც გაენია ანგარიში, მაგრამ მათი დოკუმენტები არ იყო იმის დამამტკიცებელი, რომ ეს შენობა არ არის სინაგოგა, ბევრი მათი დოკუმენტი დაყრდნობილი იყო ვარაუდსა და შესაძლებლობაზე, ეს კი, მოგეხსენებათ, სასამართლოსათვის არ შეიძლებოდა ჩათვლილიყო მტკიცებულებად.

- დღეს, რამდენადაც ვიცი, კვლავ მერაბ თავაძეა შენობაში...

- მერაბ თავაძემ, საქმე ქალაქის სასამართლოში გაასაჩივრა, არ ვიცი, ქალაქის სასამართლო განხილვის შემდეგ დატოვებს თუ არა არსებულ გადაწყვეტილებას, ასე რომ, პროცესი კვლავ მიმდინარეობს, ჯერ არ დამთავრებულა. ბატონმა მერაბ თავაძემ ისევ რომ ვერ მიიღოს სასურველი პასუხი, ალბათ, უფრო მაღალ ინსტანციაში შეიტანს საჩივარს.

- საპასუხოდ, ებრაელთა მხარეც ბოლომდე აპირებს ბრძოლას?

- მე ვფიქრობ, რომ ასე იქნება, სინაგოგების მკვლევარ შოთა ბოსტანაშვილის მოძიებული და წარდგენილი დოკუმენტები ჩემში არანაირ ეჭვს არ იწვევს, ამ დოკუმენტების მოძიებაში მეც მიმიძღვის წვლილი და ეს შენობა რომ სინაგოგაა, ამას ნყალი არ გაუვა, იმიტომ იგი უნდა გადაეცეს ებრაელთა თემს. ჩემი პოზიცია, როგორც ებრაელი კაცისა, ასეთია. თანაც, თვითონ მერაბ თავაძეს აქვს ნათქვამი, რომ: მე თუ დავრწმუნდი, რომ ეს არის სინაგოგა, ყველაფერს დავტოვებ და გამოვალ შენობიდან, რადგან მორწმუნე კაცი ვარო.

- ეს თქვენთვის აქვს ნათქვამი?

- სასამართლოზეც. მაგრამ, როგორც ჩანს, მას არ სჯერა, ან არ უნდა რომ დაიჯეროს.

- რამდენად მართებული იქნება, დღეს რომ ეს ხალხი ქუჩაში აღმოჩნდეს, როდესაც მათ ამდენი შრომა გასწიეს და თანხები დახარჯეს, მით უმეტეს, რომ მარტო ამ ქუჩაზე, რამდენადაც ვიცი, კიდეც არის სხვა სინაგოგა?

- მე წელანაც გავავლე პარალელი მეტეხის თეატრსა და ამ სამეფო თეატრს შორის, ეს რომ არ იყოს თეატრი, პირადად მე შეიძლება გავჩუმდე და ხმა არ ამოვიღო, მაგრამ მე, როგორც მორწმუნე ებრაელი, რომ დამჭირდეს ამ საკითხზე პატრიარქის შეწუხება, მასაც მივმართავ, რათა ღვთის ტაძრიდან თეატრი გამოვიდეს. ეს არის ჩემი პოზიცია.

- ქართველთა და ებრაელთა შორის ეს დაპირისპირება ჩრდილს ხომ არ მიაყენებს მათ 26-საუკუნოვან მეგობრობას?

- თქვენ ფიქრობთ, რომ ეს დაპირისპირება ებრაელთა მხრიდან მომდინარეობს?

- ამ შემთხვევაში მნიშვნელობა არა აქვს, ვისი მიზეზით მოხდა დაპირისპირება, ფაქტი ფაქტად რჩება.

- ძალიან არასწორია, როდესაც საკითხი ასე დგება. რატომ უნდა დადგეს ჩრდილში 26-საუკუნოვანი მეგობრობა ერთი და ორი კაცის გამო?! ქართველთა და ებრაელთა მეგობრობას ერთი და ორი კაცი, ვინც გინდა იყვნენ ისინი, ჩრდილს ვერ მიაყენებენ. როდესაც ეს ურთიერთობები შენდებოდა, 26 საუკუნის განმავლობაში, წინააღმდეგობები აუცილებლად იქნებოდა, მაგრამ ჩვენმა ბრძენმა წინაპრებმა მაინც შეძლეს ასეთი ურთიერთობების შექმნა. როდესაც ჩვენ ვამბობთ, რომ ეს არის არაჩვეულებრივი ფენომენი კაცობრიობის ისტორიაში, ეს ჩვენი წინაპრების დამსახურებაა და ახლა, მათმა შთამომავლებმა ერთმა და ორმა კაცმა, თავისი პირადი ინტერესების გამო, ჩრდილი არ უნდა მიაყენოს. მითუმეტეს, რომ თვითონ ბატონ მერაბ თავაძის მხარეც და ჩვენც იმ აზრისანი ვართ, რომ ეს არის ცალკე საქმე, ჩვეულებრივი, მორიგი სასამართლო პროცესი და როგორც გადწყდება, ისე მივიღებთ, მთავარია, სიმართლე დადგინდეს. ასე რომ, ამ საკითხს ქართველთა და ებრაელთა ურთიერთობასა და მეგობრობასთან არანაირი კავშირი არა აქვს.

- გმადლობთ.

ესაუბრა თამუნა ახოზაძე

საქართველოს პრეზიდენტი
საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-
ეთნოგრაფიული მუზეუმის დირექტორს
ბატონ შალვა წინუაშვილს

ბატონო შალვა,

მიმდინარე წლის სექტემბერში საქართველოში ებრაელთა დამკვიდრების ოცდაექვსსაუკუნოვანი თარიღის აღნიშვნით ჩვენ კუთვნილი პატივი მივაგეთ როგორც ქართველთა, ასევე ებრაელთა დიდებულ წინაპრებს, რომლებმაც საუკუნეების განმავლობაში ისე იცხოვრეს ერთად და ისე სწიეს ცხოვრების ჭაპანი, რომ არ შეუბღალავთ თავიანთი ეროვნული ღირსება. სწორედ მათი წყალობაა, რომ დღეს შეგვიძლია ჩვენს კონფლიქტებიან დროს შევთავაზოთ ერთა და ადამიანთა მშვიდობიანი თანაარსებობის ოცდაექვსი საუკუნით ნაცადი მოდელი.

მინდა გულწრფელი მადლობა გადაგიხადოთ იმის გამო, რომ ასეთი გულისხმიერებით მოეკიდეთ ამ დიდმნიშვნელოვანი ღონისძიების განხორციელებას და აქტიურად ითანამშრომლეთ საიუბილეო კომისიასთან.

ე. შევარდნაძე

**გამოხმაურება იაკობ ოფირის (ეფრემაშვილის)
ნაშრომზე „ებრაული კულტურის რაობისათვის
ანტიკურ ხანაში“, რომელიც წარდგენილია ისტორიის
მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის
მოსაპოვებლად.**

წარმოდგენილი ნაშრომი ეხება ებრაელთა ისტორიის ერთ-ერთ ყველაზე რთულ და მნიშვნელოვან პერიოდში (ძვ.წ.ა. მე-6 ს. - ახ.წ.ა. მე-4 ს.) ებრაული კულტურის არსის გარკვევას. შეიძლება თამამად ითქვას, რომ სამხედრო, პოლიტიკური და სულიერი ცხოვრების კატაკლიზმებით აღსავსე ებრაული ისტორიის ეს მონაკვეთი თავისი მნიშვნელობით ერთ რიგში დგას ებრაელთა ეგვიპტიდან გამოსვლასთან და მის შემდეგ მომხდარ მოვლენებთან. თუ ეგვიპტიდან გამოსვლის შემდეგ ებრაელობა გადაიქცა მონოთეისტურ, ერთი ღმერთის მატარებელ, ღვთის რჩეულ ერად, რომელმაც მიიღო ათი მცნება, შემდგომში მათი ცხოვრების განმსაზღვრელი ნორმა, საკვლევი პერიოდის ებრაელობამ გაუძლო ყოველგვარ ცხოვრებისეულ დარტყმებს, დარბევებს, მონობას და გადაურჩა განადგურებას, გაქრობას, როგორც ხალხი. თორა გადაიქცა ებრაელთა მთავარ საყრდენად, მათი ცხოვრების, სიცოცხლისუნარიანობის შენარჩუნების გარანტიად.

სრულიად სამართლიანად გვეჩვენება მაძიებლის აზრი იმის შესახებ, რომ ებრაული კულტურისა და ცივილიზაციის საფუძველს შეადგენდა ებრაელი ხალხის სულიერი ერთიანობა, იუდაიზმი, რომელიც წარმოადგენდა არა მხოლოდ მალაღგანვითარებულ მონოთეისტურ რელიგიას, არამედ ებრაელი ხალხის კულტურული, სულიერი შეკავშირების უშრეტ წყაროს.

სწორედ ამ პერიოდში სრულდება ბიბლიის საბოლოო რედაქტირება, კოდიფიცირება, იქმნება თალმუდი, რომელიც გახდა ებრაელთა ცხოვრების ყველა სფეროს (სულიერისა თუ მატერიალურის) მომწესრიგებელ-მომგვარებელი. ებრაელთა სწრაფვა სულიერებისაკენ, მათი სულიერი ცხოვრებისა და ნააზრვეის წინასწარმეტყველთა წიგნებში, ნაწერებსა და მრავალრიცხოვან ტრაქტატებში განივთებული, თავისებურ განუმეორებელ შეფერილობას აძლევს ებრაულ კულტურასა და ცივილიზაციას. მისი სწორად გაგება და შეფასება ზოგჯერ არცთუ მართებულად ხდებოდა; ერთი მეცნიერის აზრით ებრაული კულტურა არ განეკუთვნება პირველად ცივილიზაციებს

და იგი ერთსაფუძვლიანია, ცალმხრივია (ნ. დანილევსკი).

მაძიებლის ნაშრომში ნაჩვენებია ასეთი და მისი მსგავსი თეორიების უსაფუძვლოება ებრაულ კულტურასთან მიმართებაში, სწორადაა გაანალიზებული საკვლევი პერიოდის იუდეის ებრაელთა კულტურულ-შემოქმედებითი ცხოვრების თითქმის ყველა ასპექტი და მოცემულია სწორი დასკვნები ებრაული კულტურისა და ცივილიზაციის არსის შესახებ.

მაძიებლის აზრი იმის შესახებ, რომ ებრაული კულტურის არსი ღმერთის უზენაესობაში, მისი აბსოლუტური რწმენის უპირატესობაშია, მიგვაჩნია მართებულად, რადგანაც სწორედ ღმერთის აბსოლუტურობა, ერთადერთობა, განუმეორებლობა, უსასრულობა დროსა და სივრცეში გახლავთ იუდაიზმის ქვაკუთხედი, რომელზე დაყრდნობითაც შეიქმნა ყველა ის კულტურული ფასეულობა, რაც შემდგომმა თაობებმა მიიღეს გამზადებული დოქტრინებისა და სახელძღვანელობის სახით. ნაშრომის ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან ნაწილად მიგვაჩნია საკვლევ პერიოდში ქართველ ებრაელთა კულტურული და სულიერი ცხოვრების შეძლებისდაგვარად სწორად წარმოდგენა. მიუხედავად მასალების სიმწირისა, მაძიებელმა შეძლო მის ხელთ არსებული წყაროებისა და მონაცემების სწორი ანალიზის შედეგად მოეცა მართებული დასკვნები ქართველ ებრაელთა სულიერი ცხოვრების შესახებ საკვლევ პერიოდში. ქართულ ისტორიოგრაფიაში ამ სახით ეს კეთდება პირველად და მიგვაჩნია ავტორის დიდ მიღწევად, რაც ნაშრომის აქტუალობასა და მნიშვნელობას კიდევ უფრო ზრდის.

ნაშრომის მიმართ გვაქვს ზოგიერთი არაარსებითი ხასიათის შენიშვნა, მაგრამ ისინი იმდენად უმნიშვნელოა, რომ მათზე ყურადღების გამახვილება არცაა საჭირო.

მიუხედავად თემის სირთულისა სადისერტაციო ნაშრომი დაწერილია საკითხის ღრმა ცოდნით, სწორადაა გაანალიზებული საკვლევი პერიოდის ებრაელთა კულტურისა და ცივილიზაციის მონაპოვრები, რაც ავტორს აძლევს საშუალებას კვლევის ბოლოს მოგვცეს მართებული დასკვნები.

მაძიებლის მიერ წარმოდგენილი ნაშრომის მაღალი დონე იძლევა მისთვის ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მინიჭების საშუალებას და, ვთხოვთ საბჭოს რეკომენდაცია მიეცეს ნაშრომს დასაბეჭდად, რათა დაინტერესებულმა პირებმა მიიღონ ესოდენ მნიშვნელოვანი და საჭირო გამოკვლევა.

სვობს გვიან... (ედღვნება ქ-ნ ფანი ბაზოვის ხსოვნას)

ქართველ ებრაელთა ისტორიის შესწავლაში ერთგვარი წინსვლა იგრძნობა. თუ ადრე ეს საკითხი ითვლებოდა თეთრ ლაქად, როგორც საქართველოს, ასევე დიასპორის ებრაელთა ისტორიაში, ამჟამად ეს ლაქა თანდათანობით პატარავდება და იმედია, მომავალში სულაც გაქრება ჩვენ მეცნიერთა მეცადინეობითა და მათი გამოკვლევების წყალობით. საქართველოს ებრაელთა და კერძოდ, ქართველ ებრაელთა ისტორიის, ეთნოგენეზისის, ეთნოგრაფიისა და სხვათა შესწავლის საქმეში განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს დოქტორ იცხაკ დავიდიასა და პროფესორ ელდარ მამისთვალიშვილის ნაყოფიერი მოღვაწეობა. იცხაკ დავიდიას ისრაელში გამოცემული ორტომიანი შრომა „კავკასიის ებრაელთა ისტორია“ (რუსულად) და ელდარ მამისთვალიშვილის „ქართველ ებრაელთა ისტორია“ სამაგიდო წიგნად იქცა სპეციალისტებისა და, საერთოდ, ებრაელთა ისტორიით (არა მარტო ისტორიით) დაინტერესებულ მკითხველთათვის.

ელდარ მამისთვალიშვილის „ქართველ ებრაელთა ისტორია“ თავსდება განსაზღვრულ ქრონოლოგიურ ჩარჩოში. როგორც თვით ავტორი წერს, იგი მოიცავს პერიოდს საქართველოში ებრაელთა პირველად გამოჩენიდან XIX საუკუნის შუა ხანებამდე. იცხაკ დავიდიას მონოგრაფიაში განხილულია მრავალი საკითხი, რომელიც ქრონოლოგიურად უფრო ახლოს მოდის ჩვენს დროსთან.

რა თქმა უნდა, ორივე ნაშრომი უძვირფასესი შენაძენია ებრაული ისტორიოგრაფისათვის. იმავე დროს უნდა ითქვას, რომ არც ერთ ნაშრომს არ აქვს ქართველ ებრაელთა ისტორიის ამომწურავად შესწავლის პრეტენზია. ამ მხრივ გასაკეთებელი კიდევ ბევრია. ეს განსაკუთრებით ითქმის ქართველ ებრაელთა ახალი და უახლესი ისტორიის შესახებ. ამიტომ ყოველი ნაშრომი დიდი თუ მცირე მოცულობის, იქნება ეს საგაზეთო თუ სამეცნიერო კვლევითი ხასიათის წერილი, უდავოდ ყურადსაღებია და გარკვეულ წვლილს შეიტანს ამ საქმეში.

ქართველ ებრაელთა უახლესი ისტორიის შესწავლის თვალსაზრისით საყურადღებოა აბონ ციციანიშვილის საკანდიდატო სადისერტაციო ნაშრომი, რომელიც ეძღვნება ქართველ ებრაელ-

თა ისტორიის ერთ მონაკვეთს - საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებიდან ვიდრე ოცდაათიანი წლების დასაწყისამდე; თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ ნაშრომის თემა და მიდგომაც საკითხისადმი განპირობებული იყო არსებული იდეოლოგიური რეჟიმით.

საყურადღებოა ა. ნიკოლაიშვილის 1995 წელს ქუთაისში გამოცემული მონოგრაფია „დავიდ და გერცელ ბააზოვები“, რომლის პირველ ნაწილში მიმოხილულია დავიდ ბააზოვის პუბლიცისტიკა ფანი ბააზოვის მიერ გამოცემული კრებულის მიხედვით.

ქართველ ებრაელთა ახალი და უახლესი ისტორიის შესახებ მრავალ პუბლიკაციებს შორის უნდა აღინიშნოს დ. ხანანაშვილის ფრიად საყურადღებო წერილები, რომლებიც გამოირჩევიან საკითხის ღრმა ცოდნითა და დოკუმენტური და სხვა სახის მასალების მოხმობის სიუხვით. ასევე მნიშვნელოვანია ი. გაგულაშვილის („ქართველ ებრაელთა გვარ-სახელები“, ზოია ჯინჯიხაშვილის „ქართველ ებრაელთა სამზარეულო“ და სხვა) პუბლიკაციები, ჯ. აჯიაშვილის მხატვრულ-დოკუმენტური ნაშრომი „გამოიღვიძე ქნარო“.

ცალკე უნდა აღინიშნოს გერშონ ბენ-ორენის ყოველთვის საინტერესო და საკითხის ღრმა ცოდნით გაჯერებული წერილები ქართველ ებრაელთა შესახებ. ხოლო მისი სადოქტორო დისერტაცია ქართველ ებრაელთა მეტყველების შესახებ ძვირფასი შენაძენია ქართული ებრაისტიკისათვის. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ყველა იმ მასალას (დოკუმენტურს, საარქივოს, საგაზეთო პუბლიკაციებს და სხვა), რომელიც შეიძლება გამოყენებული იქნეს ქართველ ებრაელთა ახალი ისტორიის ან მისი რომელიმე სფეროს შესასწავლად.

წინამდებარე წერილში საუბარი გვექნება ქართველ ებრაელთა საამაყო წარმომადგენლის დავიდ ბააზოვის საგაზეთო წერილების შესახებ.

როგორც ცნობილია, 1976 წელს ფანი ბააზოვმა შეადგინა და გამოსაცემად მოამზადა კრებული „დავიდ და გერცელ ბააზოვები“ (კრებული, ებრაული უნივერსიტეტი, იერუსალიმი, აღმოსავლეთ ევროპის ებრაელობის დოკუმენტაციის ცენტრი, თელ-ავივის უნივერსიტეტი, ებრაელთა ისტორიის კვლევითი სა-

ზოგადოება, 1976). კრებული შეიცავს უძვირფასეს მასალებს ქართველ ებრაელთა ეროვნული აზროვნების ისტორიის შესასწავლად. თავისი მნიშვნელოვანი იგი სცილდება ორი პიროვნების მასალების პუბლიკაციას და გვევლინება ქართველ ებრაელთა ისტორიის შესწავლისათვის მეტად საჭირო და მნიშვნელოვან წყაროდ.

კრებულის შემდგენელი წინასიტყვაობაში მოგვითხრობს იმ სირთულეების შესახებ, რაც ახლდა პუბლიკაციების საარქივო, თუ სხვა სახის დოკუმენტების შეგროვებას. მრავალ ქარ-ცეცხლში გამოვლილი დავიდ და გერცელ ბააზოვების პირადი არქივებიც ვერ გადაურჩა რბევა-განადგურებას, მაგრამ ფანი და პოლინა ბააზოვების სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ ის, რაც მათ შეკრიბეს და კრებულის სახით გამოსცეს ძვირფასი განძია ამ თემით დაინტერესებულ მკვლევართათვის (და არა მარტო მკვლევართათვის). როგორც თვითონ ქ-ნი ფანი აღნიშნავს, ისრაელში მგზავრობისას გზაში დაიკარგა მათ მიერ წლების განმავლობაში დიდი რუდუნებით შეკრებილი მასალების საკმაოდ მნიშვნელოვანი ნაწილი. ამ წერილის მიზანიც გახლავთ რამდენადმე შეავსოს ეს დანაკლისი. გარდა იმ მასალებისა, რომელთა დაკარგვის შესახებ მიუთითებს ფანი ბააზოვი, ჩვენ გაგვაჩნია დავიდ ბააზოვის პუბლიკაციები, რომელნიც კრებულში არ შესულა. ვფიქრობ, ამ მასალების გამომზეურება-გამოქვეყნება სასურველია ყურნალ „დროშის“ ფურცლებზე, რათა ისრაელ მკითხველს საშუალება მიეცეს გაეცნოს მათთვის უცნობ დ. ბააზოვის წერილებს, რომლებიც უფრო ნათლად წარმოგვიდგენენ ამ მოუღლეელი პატრიოტი მოღვაწის შემოქმედებით სახეს.

კრებულში დასტამებულია წერილი „პასუხი ბატონ პალესტინელს“ (გვ. 50-52), პირველი ნაწილის ბოლოს მიწერილი აქვს: „დასასრული ვერ იქნა მიკვლეული“ (ფ. ბააზოვი).

აღნიშნული წერილი შედგება ორი ნაწილისაგან: პირველი დაიბეჭდა გაზეთ „სამშობლოს“ 1915 წლის 21 ივლისის №134-ში, ხოლო მეორე - იგივე გაზეთის №135-ში.

„როგორც მკითხველი პირველი წერილიდან მიხვდება, საკითხი ეხება არშემდგარი სარაბინო კრების ირგვლივ ატეხილ დავას. თავის წერილში „პალესტინელი“ უსაყვედურებს საქართველოს რაბინებს უყურადღებობას, გულგრილობას ქართველ

ებრაელთა მიმართ და საკმაოდ მკაცრ შეფასებას აძლევს მათ მოღვაწეობას საზოგადოებაში. დ. ბააზოვის საპასუხო წერილის პირველი ნაწილი მთავრდება შემდეგნაირად: „თუ რა იყო ჩემი პროგრამა, ამაზე ხვალ“.

მართლაც, დაპირებისამებრ, დ. ბააზოვი გაზეთის მომდევნო ნომერში აქვეყნებს თავისი ამ წერილის მეორე ნაწილს. წერილი იწყება სიტყვებით: „აი ჩემი პროგრამა“, რომლის შემდეგ ავტორი წამროადგენს იმ საკითხთა ნუსხას, რომელთა შესახებ უნდა ემსჯელა სარაბინო კრებას. მკითხველს მოკლედ გავაცნობთ წერილის ძირითად დებულებებს:

1. დაარსდეს რაბინების წრე, რომელიც შეიკრიბება შემდეგი საკითხების განსახილველად: ებრაული ტრადიციების, დაკვლის წესების მცოდნე პირთა მოსამზადებლად სათანადო სწავლების შემოღება, თალმუდთორების გახსნა, სადაც სწავლება წარმართება რაბინთა კრების მიერ შედგენილი პროგრამით.

2. ცენტრალურ იეშიბის დაარსება იმ ყმანვილთათვის, რომელნიც წარმატებით დაასრულებენ სწავლას თალმუდთორაში.

3. იეშიბის ადგილსამყოფელია ქუთაისის გიმნაზია.

4. იეშიბაში სწავლება უნდა შეიცავდეს გიმნაზიის რვა კლასიან კურსს, რათა იეშიბადამთავრებულებს შეეძლოთ სწავლის გაგრძელება უნივერსიტეტში.

5. სოფლად მოხეტიალე ებრაელების სავაჭრო საქმიანობის უპერსპექტივობის გათვალისწინებით უნდა დაარსდეს სახელოსნო სასწავლებელი, რათა იეშიბასა და გიმნაზიის გარეთ დარჩენილმა ახალგაზრდობამ ისწავლოს ხელობა.

ყოველივე ამის განსახორციელებლად პუბლიკაციის ავტორი საჭიროდ თვლის სპეციალური ფონდის დაარსებას, რომლის ცენტრალური ოფისი („მთავარი ბინა“ - დ.ბ.) უნდა იყოს ქუთაისში. მას იმედი აქვს, რომ საჭიროების შემთხვევაში მიმართავს პეტროგრადის. «ОПКЕ» — „ებრაელთა შორის კულტურის გამავრცელებელი საზოგადოება“, რომელიც დიდი სიამოვნებით დაეხმარებოდა კიდევ.

წერილის გაცნობით მკითხველი დარწმუნდება, რომ „პალესტინელის“ საყვედურები, რომელთაც ის გამოთქვამს ჩვენი სულიერი მამების მისამართით, დ. ბააზოვს არ ეხება. მას არ ეხება,

რადგანაც სწორედ იგი იყო ერთ-ერთი (თუ არა ერთადერთი) პირველი რაბინი, რომელიც ცდილობდა ქართველ ებრაელთა გამოფხიზლებას, მათში განათლების შეტანას, მათ საზოგადოებრივი ცხოვრების ფერხულში ჩაბმას, მომავალი თაობებისათვის უკეთესი ხვალისდელი დღის უზრუნველყოფას, ქართველ ებრაელთა სოციალურ-უფლებრივი მდგომარეობის გაუმჯობესებას.

მაგრამ დ. ბააზოვი, სამწუხაროდ, ხვდებოდა რა წინააღმდეგობას, რასაც ზოგიერთი რაბინი აშკარად თუ ფარულად ეწეოდა, გულმხურვალედ მოუწოდებდა: „მოგმართავთ, რაბინებო, თუ გიყვართ თქვენი მამები, თუ გიყვართ თქვენი სარწმუნოება, დაანებეთ თავი შურსა და სიძულვილს, გაუწოდოთ ხელი ერთმანეთს, მოიყარეთ თავი მთავრობის ნებართვით და განიხილეთ თქვენი ერისა და საქართველოს ებრაელების საჭიროება, შეუდექით მათ აღორძინებას, მათ სულიერათ შველას, ნუ დაკარგავთ მომავალ მოზარდთა ნიჭს და ნუ დაიდებთ მათ ბრალს... უმჯობესია შევსწიროთ ჩვენი პირადობა ჩვენს ერს და არა ჩვენი ერი შევსწიროთ ჩვენს პირადობას...“

ჩვენ ისღა დაგვრჩენია ვთქვათ - ჭეშმარიტად, პატრიოტული მონოდებაა, რომელიც ყველა დროისა და ყველა ხალხის სახელმძღვანელო ღოზუნგად გამოდგება.

მეორე წერილი რომელზეც გვინდა შევაჩეროთ მკითხველის ყურადღება, გახლავთ „ჩემი პასუხი არა ებრაელს“.

წერილი დაბეჭდილია ოთხ ნაწილად 1916 წელს გაზეთ „სამშობლოს“ 399-402 ნომერში. როგორც ფანი ბააზოვი მიუთითებს (კრებული, გვ. 83) – აღნიშნული წერილის მესამე ნაწილი, მოთავსებული ამავე გაზეთის №401-ში არაა მიკვლეული. საბედნიეროდ ეს ნაწილიც აღმოჩნდა ჩვენს არქივში და გვინდა შევთავაზოთ „დროშის“ მკითხველებს.

ძირითადი დებულებები აღნიშნული ნაწილისა მდგომარეობს შემდეგში:

საქართველოსა და ქართველი ხალხის აყვავება უთუოდ ნაადგება ქართველ ებრაელთა მომავალს, რადგანაც ჩვენი ბედნიერი ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირშია და ერთის წარმატება მეორესაც მხოლოდ სიკეთეს მოუტანს. აქედან გამომდინარე ქართველ ებრაელთა დაწინაურება კულტურისა და განათლების ასპარეზზე ქართველი ხალხის მხოლოდ მხარდაჭერასა და

თანადგომას გამოიწვევს, იმავე დროს ქართველ ებრაელთა ბავშვებმა, სადაც არ უნდა ისწავლონ ებრაულის გარდა აუცილებლად უნდა შეისწავლონ ქართული და რუსული ენებიც. ებრაელთა დანიინაურება კი მხოლოდ ებრაელებს კი არა, თვით ქართველებისთვისაც გასახარი იქნება, რადგან საბოლოოდ ეს საქართველოს წინსვლას გამოიწვევს.

შემდეგ საკითხი ეხება იოსებ და მიხეილ ხანანაშვილების ბრალდებას დავიდ ბააზოვის სიონისტობის შესახებ, და, აქედან გამომდინარე, მათ დასკვნას, რომ დ. ბააზოვი სიონისტია და ამის გამო ქართველ ებრაელთა (ი. და მ. ხანანაშვილების მიხედვით ქართველ ისრაელთა ან ისრაელ ქართველთა) ქართველები-საგან ჩამოცილება და პალესტინაში წაყვანა სურს. დ. ბააზოვმა ჩათვალა, რომ აღნიშნული საკითხი (სიონიზმის შესახებ) მეტად სერიოზულია და ცალკე განხილვას მოითხოვს, ამიტომ იგი დაპირდა თავის ოპონენტებს - „სიონისტობის შესახებ ცალკე პასუხს გაგცემ“-ო.

წერილში ავტორი დიდ ადგილს უთმობს ევროპელი ანტი-სემიტებისა და ებრაელ ასიმილატორების შესახებ მსჯელობას.

მთლიანად წერილი (ოთხივე ნაწილი) მეტად საინტერესოა. პირველ რიგში იგი წარმოადგენს უძვირფასეს მასალას დ. ბააზოვის ნაციონალური აზროვნების ანალიზისათვის, იმ პერიოდში მიმდინარე ეროვნული მოძრაობის ისტორიის შესწავლისათვის.

თუ პატივცემული რედაქცია გამონახავს შესაძლებლობას და საჭიროდ ჩათვლის მათ გამოქვეყნებას შეგვიძლია მივანოდოთ ეს და დ. ბააზოვის კიდევ ის წერილები, რომლებიც კრებულში ვერ მოხვდა.

2004 წ., ისრაელი

Шалва Цицуашвили о времени и о себе «Осознавать себя частицей своего народа...» Карели, родной дом...

Карели, говорит Шалва Цицуашвили, директор этнографического музея грузинских евреев им. Давида Баазова, вице-президент Ассоциации грузино-еврейских взаимосвязей, традиционно был одним из центров расселения евреев в Картли наряду с Цхинвали и Гори. В годы моего детства здесь проживало более 300 еврейских семей. Помню, как мальчиком отец отвел меня к хахаму Меиру Магалашвили, который благодаря своим знаниям и эрудиции пользовался большим авторитетом в общине. У него я постигал Тору.

У Карели было, считает Шалва Цицуашвили, «специфическое еврейское лицо». Наверное, оно заключалось в том, что большинство местных еврейских детей с ранних лет изучало еврейский язык. Эта тенденция, конечно, проявлялась и в других местах проживания евреев. Однако карельское еврейство отличалось особой приверженностью к Торе и Б-у.

Окончив школу в Карели, Шалва Цицуашвили год-два проучился на экономическом факультете Тбилисского государственного университета. Однако, вспоминает он, я вскоре понял, что экономика не привлекает меня.

Именно тогда двоюродный брат Шалвы - Гершон Бен Орен, который учился на факультете востоковедения, предложил ему стать его сокурсником. Шалва Цицуашвили написал заявление на имя тогдашнего ректора ТГУ академика Евгения Харадзе, который и разрешил переход. Правда, для этого Шалве в течение трех месяцев пришлось дополнительно сдать 22 экзамена. Учеба в Тбилисском государственном университете оставила глубокий след в моей жизни, говорит Шалва Цицуашвили. С большой любовью он вспоминает Тину Маргвелашвили, блестящего педагога арабского языка, Нану Пурцеладзе и, конечно, Котэ Церетели, который читал введение в семитские языки, арамейский, еврейский языки. Глубокое уважение и почтение к этому выдающемуся ученому и человеку я сохранил по сей день, говорит Шалва Цицуашвили.

«Возвышает тебя духовно...»

В 1964 году Шалва, Гершон Цицуашвили, Абрам Мамиствалов и другие решили с целью популяризации традиций, истории, литературы еврейского народа создать учебник еврейского языка. Функции были распределены следующим образом. Шалва готовил раздел еврейской грамматики, а Гершон - упражнения, текстовой материал, которые должны были дополнять теоретическую часть.

Сложность заключалась в том, что в тот период литература по этому вопросу была крайне ограниченной. Однако, несмотря на трудности, учебник еврейского языка был создан.

Миша Джанашвили, член этой патриотической группы, сфотографировал страницы книги, в которой грузинский текст был отпечатан на пишущей машинке, а еврейский - каллиграфически выведен от руки Мишей Цицуашвили. Сделанные фотокопии позволили подготовить 24 экземпляра учебника.

Даже и сегодня учебник не утратил актуальности, настолько в нем стройно, логически и доходчиво изложен материал.

Учебник предварило вступление от имени хахама Хаима Элиашвили, который писал, что это издание создано им по просьбе членов Кутаисской общины.

Таким образом, переадресовав авторство Хаиму Элиашвили, который скончался двумя годами раньше, в 1962 году, подлинные авторы учебника оградили себя от возможных гонений. Они были обычными в тот период, при любых проявлениях еврейского самосознания.

24 экземпляра, конечно, не могли удовлетворить всех желающих изучить еврейский язык. Но учебник позволил преподавателям расширить географию обучения.

Мы чувствовали, говорит Шалва Цицуашвили, как возросло число желающих изучать еврейский язык. Я возвращался домой, как правило, в полночь, настолько увеличилось количество групп.

Учебник, подготовленный молодыми патриотами, разбудил интерес не только к еврейскому языку, но в целом к еврейскому миру. Изучение языка - не только чисто филологический процесс. Обращаясь к родному языку, постигая его, ты сильнее осознаешь себя частицей своего народа. Это возвышает тебя духовно, возвращает к своим корням, говорит Шалва Цицуашвили.

Пять лет в Душанбе

После окончания ТГУ Шалва Цицуашвили начал свою профессиональную деятельность в Душанбинском государственном университете, где преподавал арабский и еврейский языки. Затем - работа в Академии наук Таджикистана, в отделе востоковедения.

В Душанбе наряду с научной деятельностью Шалва Цицуашвили сформировал группу молодежи, которую обучал еврейскому языку.

В Душанбе Шалва Цицуашвили работал над вопросами арабской титулятуры по арабским энциклопедиям XIV-XV веков. Подготовил кандидатскую диссертацию. Однако не защитил ее, т.к. готовился к отъезду в Израиль.

В Душанбе изучал и традиции, быт местных евреев. Посещал синагогу, свадьбы, приглядывался к тому, как здесь исполняют религиозные обряды, придерживаются еврейских традиций.

Выехать в Израиль не удалось, и Шалва Цицуашвили, вернувшись в Тбилиси, продолжил педагогическую деятельность.

Его родители в 1979 году выехали на постоянное местожительство в Израиль. Мать умерла в 1983 году, но тогда Шалве не разрешили отправиться на похороны. Через четыре года скончался отец. На этот раз Шалве удалось добиться разрешения и он выехал в Израиль. Вместе с близкими, друзьями он отметил печальную дату - тридцатый день смерти отца.

Встреча с Эфраимом Гуром

В период пребывания в Израиле Шалва Цицуашвили познакомился с Эфраимом Гуром, который в то время был вице-мэром Ашдода. Тогда речь и зашла об обмене делегациями, установлении тесных контактов между еврейской общиной Грузии и выходцами из Грузии в Израиле, между Грузией и Израилем.

В тот год в Ашдоде под руководством Эфраима Гура и Лили Магали грузинские евреи провели большой праздник грузинской культуры. В нем приняли участие Президент и премьер-министр Израиля, представители политических кругов, общественности страны. Эфраим Гур передал в подарок Шалве Цицуашвили большой альбом с фотоснимками, отражающими этот праздник. Привез он в Тбилиси и видеокассеты, запечатлевшие мероприятия этого события, пронизанного теплотой, благодарностью и любовью к

Грузии.

Фотоальбом, кассеты позволили грузинской общественности практически впервые соприкоснуться с Израилем, с тем, как живут там выходцы из Грузии. Я помню слезы на глазах у многих своих грузинских друзей, когда они просматривали фото- и видеоматериалы, привезенные из Израиля, слушали слова любви и искренней признательности, вспоминает Шалва Цицуашвили. В Грузии то, что делалось в Израиле для пропаганды грузинского языка, культуры, искусства, воспринималось с большим уважением.

Народная дипломатия

Все, что произошло после этой поездки, стало одним из первых ростков нынешних обширных грузино-израильских отношений. Для меня же поездка в Израиль послужила толчком к созданию в Грузии легальной еврейской организации.

В предыдущие годы я не раз пытался легализировать свою педагогическую деятельность связанную с обучением еврейскому языку. Однако каждый раз сталкивался с препятствиями разного характера, не позволявшими воплотить в реальность это стремление.

27 сентября 1988 года я рассказал об этой идее грузинскому ученому Гиви Гамбашидзе, предложив создать грузино-еврейскую организацию. Эта тема уже широко обсуждалась в кругу моих друзей - Джемала Аджиашвили, Гурама Батиашвили, Эмзара Элигулашвили и др. Тогда и было единогласно решено, чтобы эту организацию возглавил Гиви Гамбашидзе, отношение которого к еврейству было исключительно теплым, дружеским. Всех привлекали его образованность, ум, коммуникабельность.

Когда я и Гиви Гамбашидзе пришли к вице-президенту Академии наук Грузии Андриа Апакидзе, то он, выслушав нас, горячо поддержал это решение. К его обсуждению был привлечен Роин Метревели. Ассоциация грузино-еврейских связей была создана 7 декабря 1988 года, при Президиуме Академии наук Грузии.

В 1989 году объединенная делегация ассоциации и ТГУ находилась с визитом в Израиле. Состоялись встречи в Академии наук Израиля, Иерусалимском университете, в различных институтах, были подписаны договора о сотрудничестве, положившие начало объединенным научным конференциям, сессиям и дням культуры.

С тех пор состоялись три научные конференции, тематика которых связана с историей евреев Грузии, грузино-еврейскими отношениями, культурно-историческими отношениями Грузии и Палестины.

В конце 1989 года уже Грузию посетила делегация из Израиля, которую возглавлял в то время депутат Кнессета Эфраим Гур. Состоялись теплые встречи в Тбилиси, Батуми, Кутаиси, Гори, Цхалтубо, Ахалцихе... Каждая из них стала подлинным праздником грузино-еврейской дружбы.

Могу сказать, что ассоциация, которая и сегодня продолжает свою деятельность, сыграла огромную роль в формировании Института народной дипломатии. Она способствовала налаживанию контактов на межгосударственном уровне между Грузией и Израилем.

Сфера научных интересов

Трудно переоценить роль ассоциации во вторичном открытии этнографического музея грузинских евреев имени Давида Баазова. Кабинет министров в начале девяностых годов возглавлял Тенгиз Сигуа, вице-премьером Был Ираклий Сургуладзе, министром культуры Давид Маградзе. Они всемерно способствовали открытию музея, который был закрыт в 1951 году. Не могу особо не подчеркнуть вклад Ираклия Сургуладзе. В ноябре 1992 года музей был открыт вновь.

В прошлом музей подготовил и издал три научных труда. В настоящее время подготовлен четвертый научный труд, который из-за финансовых проблем издать пока не удается. В 1996 году музей подготовил совместно с ассоциацией международную конференцию. В 1998 году музей совместно с другими организациями участвовал в создании выставки, посвященной юбилею 26-векового проживания евреев в Грузии. Научный сотрудник музея Заира Даварашвили в прошлом году успешно защитила кандидатскую диссертацию. В настоящее же время Шалва Цицуашвили подготовил и представил к защите диссертацию о грузино-еврейских взаимоотношениях во второй половине XIX и начале XX веков на основе периодических изданий того периода.

Музей, который функционирует в здании бывшей синагоги, является материальным памятником истории грузинских евреев. Сейчас он находится в аварийном состоянии. Необходимо изыскать

возможности как внутри страны, так и за рубежом, для восстановления этого уникального здания.

Сфера профессиональных интересов Шалвы Цицуашвили - грузино-еврейские взаимосвязи, история, этнография и быт евреев Грузии. Среди его воспитанников - несколько десятков преподавателей иврита, которые сегодня продолжают дело учителя.

Супруга Шалвы Цицуашвили Заира Ахалкацишвили - физик-ядерщик, в настоящее время является научным сотрудником этнографического музея грузинских евреев им. Давида Баазова. У них двое детей и двое внуков.

Шалва Цицуашвили часто вспоминает разговор одного великого еврейского мудреца с человеком, попросившим его помочь в изучении Торы. Причем последний поставил учителю условие: «Обучение должно завершиться за время, которое я могу продержаться, стоя на одной ноге».

Мудрец ответил: «Не надо мучить себя, стоять на одной ноге. Я скажу тебе лишь одну фразу: «Не делай другому того, чего не желаешь себе!».

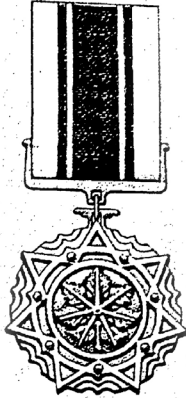
В этих словах, сказал мудрец, весь смысл Торы. Остальное - комментарии.

Шалва Цицуашвили говорит, что эти слова для него являются главными в жизни.

Медеа Беридзе

ბრძანებულება ღირსების ორდენით
დაჯილდოების შესახებ

ღირსების ორდენი

00616 *

შალვა

ნიწუაშვილი

საქართველოს პრეზიდენტის
1997 წ. 01 ივლისის № 335
ბრძანებულებით დაჯილდოვდა

ღირსების ორდენი

ჩემო შალვა,

უდიდესი სიხარული მომანიჭა მე და მთელ ჩემს ოჯახს ცნობამ იმის შესახებ, რომ მთავრობის ჯილდოთი იქენ დაჯილდოებული ქართულ-ებრაულ ურთიერთობათა გაღრმავების სფეროში ნაყოფიერი მოღვაწეობისათვის. ეს ცნობა ფრთებს ასხამს ყველა შენს მეგობარს და გულშემატკივარს, ვგრძნობთ, რომ ამაგი, დამთესავი სიკეთისა, არ იკარგება. გვჯერა, რომ აღნიშნული ურთიერთობანი სცილდება ლიტონი სიტყვებისა და მჭევრმეტყველების ფარგლებს და ორი ხალხის ჩადულაბეზულ, რკინად ქცეულ ძმობად იქცევა. ამ ძმობის გზაზე ცოტა არ იყო აღმართ-დაღმართი, ჯებირი და გაუვალი სივრცეები, ადვილი არ იყო სიძნელეთა გადალახვა, მაგრამ ერთეულმა შემთხვევებმა ხინჯის ბრჭყალი ვერ გაჰკრა იმ ჭეშმარიტ გრძნობას, რომელიც ორივე ხალხს ამოძრავებდა და ბიბლიურ ფასეულობაზე იყო დამყარებული: „ვეაჰავთა ლერეყახა ქამოხა“ — „და შეიყვარე მოყვასი შენი შენებრ“. დაე, მთელი შენი სიცოცხლის განმავლობაში გეზიდოს ტვირთი, რომელიც წინაპრებმა გიანდერძეს ვითარცა საუკუნო საუნჯე.

სიყვარულით მუდამ შენი გერშონ, რიმა
21.9.97. იერუშალაიმი

20.11.2001 წ. იერუსალიმი
გ ა მ ო ხ მ ა უ რ ე ბ ა

**შალვა წინუაშვილის ნაშრომზე: „ქართულ-ებრაული
ურთიერთობანი ქართული პრესის მიხედვით
(19-ე ს.-ის მეორე ნახევარი - 20-ე ს.-ის დასაწყისი)“**

მიუხედავად ქართულ-ებრაულ ურთიერთობათა განსაკუთრებული, გამორჩეული ხასიათისა, იგი დღემდე არ გამხდარა სერიოზული და სისტემატური მეცნიერული კვლევის საგანი. სასიხარულოა, რომ შ. წინუაშვილის ნაშრომი რამდენადმე ავსებს ამ ხარვეზს და იმავდროულად წარმოგვიდგენს ამ ურთიერთობებს ობიექტურობის პრინციპების მაქსიმალური დაცვით. მასში გაანალიზებულია აღნიშნული პერიოდის ქართული პრესის მასალები ზოგადად ებრაელთა და, აგრეთვე, ქართველ ებრაელთა შესახებ. მართალია, უკანასკნელი 15 წლის განმავლობაში საკმაოდ დიდი რაოდენობის მასალაა დაბეჭდილი საქართველოს ებრაელთა შესახებ, მაგრამ დიდი უმრავლესობა პუბლიცისტური ხასიათისაა. მინდა აღვნიშნო, რომ წინამდებარე ნაშრომი პირველი ცდაა ქართულ ისტორიოგრაფიაში მეცნიერულად იქნეს შეწავლილი ქართულ-ებრაული ურთიერთობები, წარმოჩინდეს მოცემულ პერიოდში მოღვაწე ქართველი მწერლებისა და ინტელიგენციის, ქართველი მოწინავე საზოგადოების ნამდვილი ტოლერანტული ბუნება, მისი ინტერესი და თანადგომა ებრაელობისადმი. ეს მომენტი წითელ ხაზად გასდევს მთელ ნაშრომს. ყოველი საგაზეთო თუ საჟურნალო წერილი, რომელიც ეხმიანება მოცემულ თემას, გაანალიზებულია ღრმად მეცნიერულად ისე, რომ ყოველგვარი ეჭვი იფანტება იმ დასკვნების სამართლიანობის მიმართ, რასაც ავტორი აკეთებს ყოველი ქვეთემისა და ნაშრომის ბოლოს.

ნაშრომი შედგება შესავალი ნაწილის, სამი თავისა და დასკვნითი ნაწილისაგან.

გაოცებას იწვევს ავტორის მიერ განეული უზარმაზარი შრომა. ჩემთვის ცნობილი იყო, რომ იგი აგროვებდა მასალებს ქართულ-ებრაულ ურთიერთობათა შესახებ, მაგრამ ის ზღვა მასალა, რაც წლების განმავლობაში დისერტანტს შეუგროვებია, ყოველგვარ მოლოდინს აჭარბებს. მას შეუსწავლია 20-ე ს.-ის

30-იან წლებამდე არსებული მთელი ქართული პრესა მისთვის საინტერესო კუთხით, არ გამოუყოფებია არც ერთი, ერთი შეხედვით, უმნიშვნელო ინფორმაციაც კი. ბუნებრივია, ბ-ნი შალვა ყველა მასალას, რაც განეკუთვნება ნაშრომის პერიოდს, ვერ გამოიყენებდა, მაგრამ ის, რაც მოტანილი და გაანალიზებულია, სრულიად ნათელ სურათს იძლევა მაშინდელი ქართულ-ებრაული ურთიერთობების შესახებ.

მისასაღმებელია, რომ ასეთი ნაშრომი გამოჩნდა ქართულ ისტორიოგრაფიაში. აუცილებელი იყო ამ შრომის შექმნა და ეს უნდა გაეკეთებინა სწორედ ბ-ნ შალვა წინუაშვილს, რადგან ჩვენ ყველამ - ისრაელში და, ალბათ, საქართველოშიც ვიცით, რომ ყველაზე ხელმომართულად და სასურველ დონეზე ამის გაკეთება სწორედ ბ-ნ შალვას შეეძლო. და რაოდენ სასიხარულოა, რომ სწორედ მისგან მივიღეთ ასეთი ნაშრომი.

მე სრულიად ვეთანხმები დისერტანტს მსგავსი ნაშრომის დაწერის აუცილებლობასთან დაკავშირებით, რადგანაც ქართულ-ებრაული ურთიერთობების გამოწვლილვითი შესწავლა, მათი გამომზეურება და გაცნობა მსოფლიოსათვის, გარდა მეცნიერული ინტერესებისა, ამჟამად იძენს წმინდა პრაქტიკულ, თუ გნებავთ, პოლიტიკურ მნიშვნელობასაც. ამ თემის ფართოდ გაშუქებითა და წარმოჩენით შევძლებთ დავანახოთ მსოფლიო საზოგადოებრიობას ქართველი ხალხის ტოლერანტული, კაცთმოყვარე ბუნება სანინალმდეგოდ იმისა, როგორც წარმოადგენს ზოგიერთი სწავლული და საინფორმაციო საშუალება საქართველოს და ქართველ ხალხს.

მიმაჩნია, რომ ბ-ნ შ. წინუაშვილის ნაშრომი უნდა გამოქვეყნდეს არა მარტო ქართულად, არამედ უნდა ითარგმნოს აგრეთვე რუსულად და ყველა ძირითად ევროპულ ენაზე, დაიბეჭდოს და გავრცელდეს რუსულად და ყველა ძირითად ევროპულ ენაზე.

დარწმუნებული ვარ, რომ სამეცნიერო საბჭო ღირსეულად შეაფასებს წარმოდგენილ ნაშრომს და მიანიჭებს საძიებელ ხარისხს, რასაც იგი აუცილებლად იმსახურებს.

ორი მცირე შენიშვნა მაქვს ავტორის მიმართ:

1. ლუკა კოსტავას საქმის განხილვისას კარგი იქნებოდა, რომ მოეტანა ავტორს ნაწყვეტები აკაკი წერეთლის წერილიდან,

რომლის საპასუხოდ ანტონ ფურცელაძემ დაწერა და გამოაქვეყნა ვრცელი წერილი.

2. დასაანანია, რომ საკანდიდატო დისერტაციისათვის გათვალისწინებული შეზღუდული მოცულობის გამო გამოკვლევის ერთი მეტად მნიშვნელოვანი ნაწილი, რომელშიც ასახულია ქართველ ებრაელთა ნაციონალური აზროვნების ასპექტები, ვერ შევიდა ნაშრომში. სასურველია, რომ ეს ნაწილიც გამოქვეყნდეს.

ღრმა პატივისცემით ღ-რი გერშონ ბენ-ორენი. (ერისკაცი)

ადამიანური კრიტერიუმებით თუ ვიხელმძღვანელებთ, ბ-ნ შალვა წინუაშვილის ცხოვრება - დიდი ცხოვრებაა. იგი რომანია საქართველოსა და ისრაელზე. მისი მოღვაწეობა ერთ-ერთი იმ იშვიათთაგანია, რომლის მოვლენებიც აახლოებენ ერთხელ დაკარგულ სამშობლოსთან. მისი თავგადასავალი უფრო ვრცელ პატრიოტულ-პოლიტიკურ-პედაგოგიურ პროგრესს წარმოადგენს.

ვერავინ აღწერს ბ-ნი შალვა წინუაშვილის ცხოვრებას თვით მასზე უკეთ. მისი შინაგანი მდგომარეობა, მისი ნაღდი სიტუაციები მხოლოდ მისთვის არის ცნობილი. შეკითხვებზე პასუხის გაცემას არ ჩქარობს. წარსულზე რომ გპასუხობთ, სინამდვილეში იმაზე საუბრობს, როგორ გადაიქცა წარსული ანმყოფად.

როცა გარკვეული ძალები ანმყოფ უხშობდნენ, წარსულის დავინყება შეუძლებელი შეიქნა, იმ წარსულისა, რომელიც სასაპარეზოდ უხშობდა. იგი თითქმის განდევნილ ცხოვრებას ეწეოდა, მაგრამ ეს უბედურება მასში უცნაურ და სევდიან კმაყოფილებასაც იწვევდა.

განცდათა რეალობაში რწმენის გარეშე სიცოცხლე შეუძლებელია. მისი არსების ერთ ნახევარს მეორე ნახევარი ჯოჯოხეთში მიჰყავდა მისივე ოცნების გამოსახსნელად. ოცნება კი იყო ბოლომდე დაეცვა ის გმირული სულისკვეთება, ერთგულების, თავგანწირვის მგზნებარება და ის დიადი მიზანი, რომელსაც იცავდა - ენა, სარწმუნოება.

იყო დრო, როცა ბ-ნი შალვა არალეგალურად მუშაობდა, მაღლულად ასწავლიდა ივრითს საქართველოში მცხოვრებ ებრაელებს, რითაც ცდილობდა თავისი ერისა და ენის სიყვარული მომავალი თაობისათვის გადაეცა.

ივრითი თავისთავად უნიკალური ენაა თავისი საოცარი ისტორიით, მკვდრეთით აღდგენილია იგი ერთეული გმირი ადამიანების თავგანწირვით. მეტად დრამატულია ივრითის ბედი

პროკომუნისტურ საქართველოშიც. და მაინც გაცოცხლდა იგი, და მაინც ამეტყველდა მშობლიურ ენაზე მრავალწლოვანი სიმუნჯის შემდეგ ქართულ მიწაზე ბ-ნი შალვას შეუპოვარი, ფანატიკური შრომის შედეგად. მრავალი მეოცნებე ადამიანი აღზარდა, პლეადა ახალგაზრდა პედაგოგებისა, რომლებსთვისაც ივრითი და ბ-ნი შალვა წინუაშვილი თითქმის სინონიმებადაა ქცეული იმ აკადემიური ცოდნის გამო, რაც მას გააჩნია ივრითთან მიმართებაში. ახალგაზრდა პედაგოგების, მეცნიერებისა და საზოგადო მოღვაწეების წერილები და ზეპირი გამონათქვამები მეტყველებს ამის შესახებ. ძალზედ გამიჭირდა რომელიმე მათგანის გამორჩევა. თითოეულს ჰგონია, მას სხვებზე მეტად უყვარს თავისი მასწავლებელი და მასაც სხვებზე მეტ ყურადღებას აქცევს ბ-ნი შალვა. ამიტომ მხოლოდ რამდენიმე მათგანის აზრი მომყავს: „ღრმად პატივცემულო ბატონო შალვა! - წერს ამჟამად ისრაელის უნივერსიტეტის თანამშრომელი, დოქტორი დოდო ჩიკვაშვილი. რომ ჩამოვედი, სამი დღის შემდეგ პროფესიონალთა ულფანში წარჩინებულთა ჯგუფში გამანაწილეს. ყველა მეკითხება, სად გქონდათ საშუალება, ასეთი აკადემიური, გამართული გრამატიკული ივრითის დაუფლებისა? ვინ არის თქვენი მასწავლებელი? მე ამაყად გასახელებთ თქვენ. ყოველივე, რასაც გვიხსნიან, ჩემთვის განვილილ წარმოადგენს. უნივერსიტეტში ინტერვიუზე მიწვევისასაც ძირითადი შთაბეჭდილება ივრითის ცოდნამ მოახდინა. შემდეგ მიაქციეს ყურადღება ჩემს ბიოლოგიურ გამოკვლევებს“.

საოცარი სიტბო, სიყვარული და მოწინების გრძნობაა ჩაქსოვილი ყოფილი მოსწავლის, თბილისის ებრაული ენის შემსწავლელი საკვირაო სკოლის პედაგოგის, იერუსალიმის ებრაულ უნივერსიტეტთან არსებული მელტონის სახ. ინსტიტუტის დიპლომანტის ზაირა დავარაშვილის სიტყვებში: „ძნელია, ჩემთვის, გამოვხატო მადლიერების გრძნობა, რომელიც ბ-ნი შალვა წინუაშვილის მიმართ გამაჩნია. ან რითი შეიძლება განისაზღვროს ის ამაგი და შრომა, რომელიც მას განეული აქვს ჩვენთვის, მოსწავლეების დიდი არმიისათვის.

ალბათ, თავის მოწინებით დახრა და მუხლის მოყრა თუ შემოძლია ჩემი პირველი მასწავლებლის წინაშე და კიდევ მადლიერების გამოხატულებად უნდა ჩაითვალოს ის დიდი სიყვარული

ივრითისადმი, რაც დღეს გამაჩნია. იმ ივრითისადმი, რომელზეც თქვენ ამადგმევიინეთ ენა ბ-ნო შალვა, იმ ივრითისადმი, რომელმაც ცხოვრებაში ჩემი ადგილი მაპოვნინა.

ბ-ნო შალვა! თქვენ ხომ საქართველოში ივრითის მასწავლებლთა სამჭედლო ხართ. თქვენ ხომ თქვენი უკეთილშობილესი ადამიანური თვისებებით და ივრითის ღრმა ცოდნით, არ შევცდები, თუ ვიტყვი, რომ ათასობით ებრაელს გაუღვიძეთ ის გრძნობა, რასაც მშობლიური ენის ცოდნა და მშობლიურ ენაზე ლაპარაკი ჰქვია. თქვენ ხომ ამით სიცოცხლეშივე დაიდგით ხელთუქმნელი ძეგლი. რომ არა თქვენს გაკვეთილებზე მიღებული ცოდნა, გამიჭირდებოდა ყველა იმ საფეხურზე ასვლა, რომელმაც იერუსალიმის ებრაულ უნივერსიტეტამდე მიმიყვანა. უდავოდ, ბედნიერი ვარ, თქვენს მოსწავლეთა რიცხვს რომ მივეკუთვნები. არანაკლებ ბედნიერი იმითაც, რომ ამ სახელს ვამართლებ. უღრმესი მადლობა ჩემგან და ჩემი მოსწავლეებისაგან თქვენი არსებობისათვის“.

არანაკლებ შთამბეჭდავია ასევე ყოფილი მოსწავლის ლალი მირილაშვილის სიტყვები: „ჩემო ძვირფასო მასწავლებლო! მოვიკრებ გამბედაობას და ვიტყვი, მე უკეთ ვლაპარაკობ ივრითს, ვიდრე აქ მაცხოვრებლები, რაც თქვენი უდიდესი დამსახურებაა. ყველა ერთხმად აღიარებს, რომ ვლაპარაკობ, როგორც ნამდვილი ისრაელის მაცხოვრებელი. როცა გაიგეს, რომ ამ დონის ივრითი ვისწავლე მანდ, საქართველოში, ერთმა მოწინებითა და აღფრთოვანებით ქუდიც მომიხადა. ეს ქუდის მოხდა და თავივანისცემა თქვენ გეკუთვნით. ისე, რომ ივრითის ცოდნა დიდ სიამოვნებას მანიჭებს“...

დანარჩენი მათგანის წერილებიც ასეთივე გულითადობითა და სიტბოთია დანერული და გამოგზავნილი. წერილების ნაკადი კი არ წყდება. სიკეთის ქმნა, სხვებზე ზრუნვა, სხვების ჭირისა და ღზინის გათავისება ბ-ნი შალვას სულიერ ცხოვრებას ნათელ ზოლად გასდევს. იგი უშუალოდ გადასცემს ცოდნასა და გამოცდილებას თავის მოსწავლეებს. კითხვაზე, რამდენი მოსწავლე ჰყოლია, ღიმილით გპასუხობთ, ლეგენდარულ რაბი აკივას 24 ათასი მოწაფე ჰყავდა. მე კიდევ ბევრი შრომა მომიწევს, სანამ ამ რაოდენობას მიაღწევს ჩემი მოწაფეთა რიცხვი.

სიტუაციამ, რომელმაც წაართვა ბ-ნ შალვას საშუალება, ესწავლებინა მშობლიური ივრითული ენა დაუმაღავად, სურვილი

აღუძრა, დაენერა სახელმძღვანელო. ენის შემსწავლელი ლიტერატურა ხომ არ არსებობდა. შალვა და გერშონ წინუაშვილებმა ერთად შეადგინეს ივრითული ენის სახელმძღვანელო და თავდაცვის მიზნით გამოსცეს გარდაცვლილი რაბინის სახელით. ამით დააკავშირეს საქართველოში მცხოვრები ებრაელები ისრაელის ისტორიასთან, საერთოდ, ებრაელთა ისტორიასთან და მთელი ბრწყინვალეებით წარსდგნენ შთამომავლობის წინაშე. წიგნის გამოცემა და მისი არსებობა აუცილებელი საშუალება იყო ქაოსში მყოფი ქართველ ებრაელებში ჰარმონიის შესატანად, ეროვნულ-პატრიოტული გრძნობის განსამტკიცებლად. შედეგმაც არ დაიგვიანა. გასაჭირი მტკიცე ერს კიდევ უფრო აჯანსაღებს.

60-იან წლებში შალვამ მეგობრებთან ერთად სიონისტური ჯგუფიც შექმნა არალეგალურადა, რისთვისაც სდევნიდნენ. აღნუსხული იყო სად მიდიოდა, ვისთან, როდის. ყოველი შეცდომა სიკვდილის ფასად უღირდა. ამის გამო საქართველოს დატოვებაც შესთავაზეს. ბრძოლისა არ ეშინოდა. თითქმის ოცნებობდა კიდევ მასზე, რათა საშუალება მისცემოდა, საქმით გამხდარიყო ის, ადრევე რომ სულით იყო - გმირი.

დუშანბეს მეცნიერებათა აკადემიასა და უნივერსიტეტში ლექციების შემდეგ მუშაობა მოუხდა თბილისის ხალხთა მეგობრობის მუზეუმში. ბრძოლა უხდებოდა საქართველოში უკვე დაშლილი ებრაული მუზეუმის თითოეული ექსპონატისათვის, რომელიც სხვადასხვა დანესებულების სარდაფებში იყო გაფანტული. დაცული არ იყო მასალა.

დღეს იგი გახლავთ მისივე განახლებული და აღდგენილი დ. ბააზოვის სახ. საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის დირექტორი. საქმე კიდევ ბევრია გასაკეთებელი. ბ-ნი შალვა კვლავ დაუღალავად განაგრძობს მუშაობას. იღვწის ყოფილი მუზეუმის ფონდის მასალების შეკრებაზე და ამ მუზეუმში გადმოტანაზე, იკვლევს საქართველოს ებრაელთა ისტორიას, ეთნოგრაფიას, სწავლობს ქართველ ებრაელთა საკულტო-სარიტუალო გალობებს, ქართულ-ებრაულ ურთიერთობებს, საქართველოს ებრაელთა მატერიალურ კულტურას. პარალელურად, ბ-ნი გივი ლამბაშიძესთან ერთად წლების მანძილზე ხელმძღვანელობს ქართულ-ებრაულ ურთიერთობათა ასოციაციას, რომლის ვიცე-პრეზიდენტიც გახლავთ. არის ქ.

თბილისის მერიის კოლეგიის წევრი, ინსტიტუტ „რიტორიკას“
ებრაული ენისა და ლიტერატურის კათედრის გამგე.

ბ-ნ შალვა წინუაშვილის პიროვნებაში ქართულ-ებრაული სინ-
თეზია. იგი აღიზარდა და ჩამოყალიბდა ქართულ ტრადიციებზე.
ამასთან, თავს ებრაელად, ებრაელთა შვილად, ურიცხვი თაობის
ებრაელად გრძნობს, მგზნებარედ რომ ეტრფის ორივე სამშობლოს.

პირველ რიგში ბ-ნი შალვა ებრაელი ხალხის წარმომადგენე-
ლია თავისი ღირსებებითა და ნაკლოვანებებით, ებრაელი ხალხ-
ისათვის დამახასიათებელი შრომისმოყვარეობით, თანასწორუ-
ფლებიანობაზე მოუსვენარი ზრუნვით. იგი დარწმუნებულია, რომ
მოქმედება მოითხოვს ძალას და თვითონვე წარმოქმნის მას.

თავისი დაულალავი მოღვაწეობით მან ხელი შეუწყო,
რომ საქართველოში მცხოვრები ებრაელები დარჩენილიყვნენ
ებრაელებად. ეს მაღლის ქმნა, რომელიც კი ერს შეიძლება
წილად ხვდეს, ებრაელებს ერთ მშვენიერ დღეს მარადიულ სიხ-
არულს მოუხვეჭს.

ბ-ნი შალვა წინუაშვილი საკუთარ რწმენასთან შეთანხმებუ-
ლი ცხოვრებით ცხოვრობს.

ლუიზა ბოჩკოვა-ხვიჩია
„ლიტერატურული ეტიუდები“
თბილისი, 1995

შენიშვნები

1. ე. მამისთვალიშვილი, ქართველ ებრაელთა ისტორია, 1995, გვ. 15-16.
2. „ქართლის ცხოვრება“, თბილისი, 2008, გვ. 19.
3. „ქართლის ცხოვრება“, IV, ვახუშტი ბატონიშვილი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, თბ. 1973, გვ. 53.
4. ქართველ ებრაელთა წარმოშობისა და ქართული ასომთავრული ანბანის შექმნის საკითხისათვის, „განთიადი“, 1991, №9, გვ. 189.
5. ე. მამისთვალიშვილი, მით. ნაშრომი, გვ. 21. აგრეთვე „საქართველოს ისტორიის ნარკვევები“, I, თბ. 1970, გვ. 452-453.
- ი. დავიდი, ნაწერები, I, გვ. 230
6. ე. მამისთვალიშვილი, მით. ნაშრომი, გვ. 25.
7. Ленинградский музей этнографии СССР, ф. 2, опись 5, дело №55.
8. ელ. მამისთვალიშვილი მითითებული ნაშრომი, გვ. 25.
9. ალ. ჯავახიშვილი, თხზულებანი, I, თბ. 1990, გვ. 116.
10. ელ. მამისთვალიშვილი, მით. ნაშრომი, გვ. 47.
11. იქვე, გვ. 48.
12. იქვე, გვ. 50.
13. И. Давид, История евреев на Кавказе, I, Т-А. გვ. 83.
14. Е. Семенская, Кровавые группы у грузинских евреев, გამოქვეყნებული კრებულში «Вопросы биологии и патологии евреев», ч. III, вып. I, стр. 46. უფრო ვრცლად ამ საკითხზე იხილეთ «И. Давид, История евреев на Кавказе». ტ.1, გვ. 81-82.
15. ე. მამისთვალიშვილი, მით. ნაშრ. გვ. 53 ი. დავიდი, ნაწერები, II, გვ. 12-13.
16. იგივე, გვ. 69.
17. იგივე, გვ. 43.
18. კ. წერეთელი, „ებრაელის“ აღმნიშვნელი ეთნიკური ტერმინები ქართულში. თსუ შრომები, ტ. 206, აღმოსავლეთმცოდნეობა, თბ. 1979, გვ. 10.
19. იქვე, გვ. 17.
20. К. Лернер, Евреи Грузии от эллинизма до позднего феода-

ლიზმა, Иерусалим, 2008, стр. 79-86.

21. საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომები. მ. მამისთვალშივილის წერილი „ტერმინები: ებრაელი, ისრაელი, ურია“, 1940, ტ. I, გვ. 148.

22. И. Давид, История евреев на Кавказе, I, 485.

23. М. Плисецкий, Религия и быт грузинских евреев, Москва-Ленинград, 1931, გვ. 89.

24. საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომები, II, 24.

25. გაზ. „ჰა-მალჩი“ (ებრაული გაზეთი) 1887, №207, გვ. 2207. იცხაკ დავიდის მითითებული ნაშრომის მიხედვით 1,536.

26. ჟურნ. „ცისკარი“, 1870, №8, გვ. 459.

27. „დროება“, 1876 წ. №105 „ურეების თორა და მათი დღესასწაული“.

28. ჟურნ. „ცისკარი“, 1860, №.

29. გაზ. „ივერია“, 1887 წ. №100.

30. И.Д. ук. соч. т.1 стр. 486.

31. გაზ. „ივერია“, 1902, №№141, 142.

32. გაზ. „დროება“, 1884, №130.

33. ი. ჭავჭავაძე, თხზულებათა სრული კრებული, ტ. VI, გვ. 236-237.

34. გაზ. „დროება“, 1871, №31.

35. გაზ. „დროება“, 1871, №32.

36. იქვე.

37. «Кавказ», 1861, №72.

38. უფრო დანვრილებით ამ საკითხზე იხილეთ ი. პაპისმე-დოვი, „საქართველოს ებრაელთა აღებ-მიცემობის ისტორიისათვის 1800-1860 წწ.“ საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომებში 1940, I; 1941, II.

39. გაზ. „დროება“, 1879, №192.

40. გაზ. „დროება“, 1886, №198.

41. გაზ. „ივერია“ 1894, №93.

42. გაზ. „ივერია“ 1901, №43.

43. გაზ. „ივერია“ 1902, №51.

44. გაზ. „ივერია“ 1902, №143.

45. «Еврейская жизнь», 1906, кн. 1, 158.

46. გ. ბააზოვი, წერილები საქართველოს ებრაელებზე, გაზ. „ტრიბუნა“, 1923 წ. 7/IX.
47. «Кавкасион» №5, 1980, стр. 89.
48. ი. დავიდი, მით. ნაშრომი, ტ. II, გვ. 117.
49. გაზ. „სამშობლო“, 1915, №116.
50. გაზ. „სახალხო ფურცელი“, 1915, №392.
51. გაზ. „სამშობლო“, 1915, №188.
52. გაზ. „სახალხო ფურცელი“, 1915, №398.
53. გაზ. „სამშობლო“, 1915, №192.
54. გაზ. „სამშობლო“, 1915, №196.
55. გაზ. „სახალხო ფურცელი“, 1915, №403.
56. გაზ. „სამშობლო“, 1915, №116.
57. იქვე.
58. გაზ. „სამშობლო“, 1915, №117.
59. იგივე, 1915, №118.
60. გაზ. „სამშობლო“, 1915, №118.
61. იგივე, 1915, №№134, 135.
62. იგივე, 1915, №134.
63. იქვე.
64. გაზ. „სამშობლო“, 1915, №135.
65. იგივე, 1915, №176.
66. გაზ. „სახალხო ფურცელი“, 1915, №436.
67. გაზ. „სამშობლო“, 1915, №226.
68. იქვე.
69. გაზ. „სამშობლო“, 1915, №153.
70. გაზ. „მეგობარი“, 1915, №52.
71. გაზ. „სახალხო ფურცელი“, 1915, №447.
72. იგივე, 1915, №463.
73. იგივე, 1915, №458.
74. იქვე.
75. იქვე.
76. იქვე.
77. იქვე.
78. გაზ. „სამშობლო“, 1915, №247.
79. იქვე.
80. გაზ. „სამშობლო“, 1915, №240.

81. იგივე, 1915, №240.
82. იქვე.
83. გაზ. „სახალხო ფურცელი“, 1915, №448.
84. იგივე, 1916, №477.
85. იქვე.
86. იქვე.
87. იქვე.
88. იქვე.
89. იქვე.
90. გაზ. „სამშობლო“, 1916, №447.
91. გაზ. „საქართველო“, 1917, №49.
92. იქვე.
93. გაზ. „სამშობლო“, 1916, №409.
94. С.М. Дубнов, Письма в книге «С.М. Дубнов и Б.Ц. Динур, Две концепции еврейского национального возрождения», Тель-Авив, 1990.
95. იქვე.
96. Шпрингер Р. «Государство и нация», Одесса, 1906, რუსული თარგმანი, 14. ს. დუბნოვისა და ბ. დინურის დასახელებული ნაშრომიდან, გვ. 48.
97. Н.Н. Чебоксарев, И.А. Чебоксарева, «Народы, расы, культура», Москва, 1985, 24-25.
98. იქვე 126.
99. წყარო სტატისტიკური ცნობებისათვის იხილეთ დანართში.
100. Марк Плисецкий, Религия и быт грузинских евреев, М-Л. 1931, გვ. 62-63.
101. „კვალი“, 1902, №6.
102. იქვე.
103. იქვე.
104. „სახალხო გაზეთი“, 1911, №377.
105. იქვე.
106. „სახალხო ფურცელი“, 1916, №669.
107. იქვე.
108. იგივე, 1916, 392.
109. „სამშობლო“, 1916, №392.
110. „მეგობარი“, 1916, №52.

111. «Фишман, Быть или не быть, еврей перед выбором, Бергман Хаус, ИНК, 1995, გვ. 14.
112. „სამშობლო“, 1916, №402.
113. იგივე, 1916, №399
114. იქვე.
115. იქვე.
116. „სამშობლო“, 1916, №401.
117. იგივე, 1916, №431.
118. И. Телушкин, Еврейский мир, Москва-Ерусалим, 1955, 179.
119. „სამშობლო“, 1916, №431.
120. С.М. Дубнов, Письма о старом и новом еврействе (1897-1907), С.Петербург, 1907 წიგნში «Две концепции еврейского национального возрождения», Тель-Авив, 1990, გვ. 85.
121. С. Дубнов, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 88.
122. ზ. ჭიჭინაძე, დასახელებული ნაშრომი, 1990 წლის რეცროგამოცემა, გვ. 23.
123. იქვე, გვ. 35.
124. „სახალხო ფურცელი“, 1916, №607.
125. ზ. ჭიჭინაძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 37.
126. „სახალხო ფურცელი“, №607.
127. იქვე.
128. „სამშობლო“, 1915, №126.
129. „სამშობლო“, 1916, №431.
130. „სახალხო ფურცელი“, 1916, №663.
131. „მეგობარი“, 1916, №52.
132. „სახალხო ფურცელი“, 1916, №669.
133. იგივე, 1916, №673.
134. С. Дубнов, მითითებული ნაშრომი, გვ. 63.
135. „სამშობლო“, 1915, №40.
136. იქვე.
137. იქვე.
138. უ. ბახტაძე, იყავი პატრიოტი საქართველოსი. ერთი მნიშვნელოვანი დოკუმენტი ქართულ-ებრაულ ურთიერთობათა ისტორიიდან. გაზ. „თბილისი“, 1990, 6 ნოემბერი.
139. საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომები, III, გვ. 146-147.

140. „დროება“, 1882, №98.
141. „ივერია“, 1898, №59.
142. გაზ. „საქართველო“, 1917, №130.
143. იქვე.
144. „ხმა ებრაელისა“, 1918, №2.
145. ა. ნიკოლეიშვილი, დავით და გერცელ ბააზოვები, ქუთაისი, 1995, გვ.34.
146. „ხმა ებრაელისა“, 1918, №2.
147. იგივე, 1918, №5.
148. იქვე.
149. იქვე.
150. იგივე, 1918, №2.
151. იქვე.
152. იგივე, 1918, №4.
153. იქვე.
154. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1919, №228.
155. С. ДУДИНОВ, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 153-154.
156. საქართველოს ხელოვნებისა და ლიტერატურის ცენტრალური არქივი, ფონდი 181, ანაწერი 1, საქმე 44, ფურცელი 5.
157. იქვე, ფურცელი 7.
158. იქვე, ფურცელი 4.
159. გაზ. „ტრიბუნა“, 1923, №565, გ. ბააზოვი, წერილები საქართველოს ებრაელებზე აგრეთვე კრებული „დავიდ-გერცელ ბააზოვები“, თელ-ავივი, 1977, გვ. 183-195.
160. იგივე გაზეთი, 1923, №574.
161. იგივე, 1923, №551.
162. იგივე, 1923, №578, პ. მირიანაშვილი, საქართველოს ისრაელთა ავტონომია.
163. იხ. აგრეთვე კრებული „დავიდ-გერცელ ბააზოვები“, გვ. 103.
164. გაზ. „კომუნისტი“, 1926, №8.
165. „სამშობლო“, 1916, №400.
166. იქვე.
167. „მაკაველი“, 1924, №2.
168. იქვე.
169. იგივე, 1924, №3.
170. აბ. ციციანიშვილი, „საქართველოს კომუნისტური

პარტიის მოღვაწეობა ეროვნულ უმცირესობათა პოლიტიკური, სამეურნეო, და კულტურული დონის ამალღებისათვის (1921-1929 წ.წ.). სადისერტაციო ნაშრომი ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად, 1968, 154.

171. ა. ნიკოლეიშვილი, დასახელებული ნაშრომი, 1995, გვ. 110.
172. კრებული „დავიდ-გერცელ ბააზოვები“ გვ. 217.
173. „თეატრი და ცხოვრება, 1923, №3.
174. აბონ ციციამვილი, მით. ნაშრ.
175. დ. გ. ბააზოვები, კრებული, 187.
176. იქვე, გვ. 187.
177. იქვე, გვ. 187.
178. იქვე, გვ. 18 9.
179. იქვე, გვ. 184.
180. იქვე, გვ. 196. იქვე, გვ. 214-216.
181. იქვე, გვ. 198. იქვე, გვ. 214-216

ბიბლიოგრაფია

1. ქაბულაძე, ქართველ ებრაელთა სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული მდგომარეობა 1921-1940 წწ. ავტორეფერატი ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად, თბილისი, 2000 წ.
2. ანთაძე კ. საქართველოს მოსახლეობა XIX საუკუნეში, თბილისი, 1973 წ.
3. აჯიაშვილი ჯ. გამოიღვიძე ქნარო (ისტორიული ესსე), თბილისი, 1992 წ.
4. ბაგრატიონი ვ. საქართველოს გეოგრაფია, თბილისი, 1977 წ.
5. დავიდ-გერცელ ბააზოვები, კრებული (შეადგინა და დასაბეჭდად მოამზადა ფ. ბააზოვმა), იერუსალიმი-თელ-ავივი, 1976 წ.
6. თავდიდიშვილი რ. ეთნოგრაფიული ნარკვევი (ქუთაისის ებრაელთა ძველი ყოფა-ცხოვრებიდან), თბილისი, 1940 წ.
7. იველაშვილი თ. ცაგარეიშვილი თ. გვიხმობს მამული მამა-პაპათა, თბილისი, 1995 წ.
8. კლდიაშვილი დ. მემუარები, თბილისი, 1932 წ.
9. მამისთვალეიშვილი ე. ქართველ ებრაელთა ისტორია, თბილისი, 1995 წ.
10. ნიკოლეიშვილი ა. დავით და გერცელ ბააზოვები, ქუთაისი, 1995 წ.
11. პაპიაშვილი ი. ჰაბა-ნაგილა - მოდით ვიმხიარულოთ, ქუთაისი, 1995 წ.
12. პაპისიმედოვი ი. ნანახი, მოსმენილი, განცდილი, თელ-ავივი, 1986 წ.
13. სანიკიძე ლ. ხაბრუელ, ისრაელ, ებრაელ, თბილისი, 1993 წ.
14. საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომები ტ. I 1940 წ., ტ II 1941 წ., ტ. III 1945 წ.

„ქართლის ცხოვრება„ დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, თბილისი, I-IV ტტ. 1955-1973 წწ.

16. ქართულ-ებრაული ურთიერთობანი (სტატიების კრებული), ქუთაისი, 1996 წ.

17. ციციშვილი ა. სადისერტაციო ნაშრომი ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატის ხარისხის მოსაპოვებლად „საქართველოს კპ-ის მოღვაწეობა ეროვნულ უმცირესობათა სამეურნეო და კულტურული დონის ამაღლებისათვის“ თბილისი, 1968 წ. (ხელნაწერი).

18. ციციშვილი ა. სიონიზმი და საბჭოთა სინამდვილე, თბილისი, 1972 წ.

19. ხვოლსონი ლ. ხმარობენ თუ არა ურიები ქრისტიანის სისხლს, ქუთაისი, 1889 წ.

20. ჯავახიშვილი ა. თხზულებანი, ტ. I, თბილისი, 1990 წ.

21. ჯინჯიხაშვილი ზ. საქართველოს ებრაელთა ყოფა და კულტურა, თბილისი, 1999 წ.

22. ჭავჭავაძე ი. თხზულებანი, ტ. IX, თბილისი, 1957 წ.

23. ჭიჭინაძე ზ. ქართველი ებრაელები საქართველოში (1904 წლის ხელახალი გამოცემა), თბილისი, 1990 წ.

24. Бабаликашвили Н. Еврейские надписи в Грузии XVII-XIX вв.), Тбилиси, 1971 г.

25. Бубер М. Избранные произведения, Тель-Авив, 1979 ш.

26. Герцль Т. Избранное, Тель-Авив, 1990 г.

27. Давид И. История евреев на Кавказе, I-II тт. Тель-авив, 1989 г.

28. Даймонт М. Евреи, бог, история (перевод с английского, 1989, Иерусалим.

29. Динур Б. Дубнов С. Две концепции еврейского национального возрождения, Т-Ав, 1990 г.

30. Дубнов С. Краткая история евреев, С.-Петербург, 1912 г.

31. Еврейская энциклопедия под общей редакцией д-ра Л. Каценельсона и барона Д. Гинцбурга, т. V, С.-Петербург, 1913 г.
32. История еврейского народа, т. I, Москва, 1914 г.
33. Кишиневский погром 1903 года, сборник статей, Кишинев, 1993г.
34. Краткая еврейская энциклопедия в 8 томах, главные редакторы И. Орен, М. Занд. Т-Ав, 1976-1995 гг.
35. Киевский и Одесский погромы в отчетах Турау И.
36. Натадзе Н. Действительно ли сионизм - это расизм? Тбилиси, 1993 г.
37. Одесский центральный архив, ф. 5, оп. 19, вязака 9, дело 111, листы 61,78.
38. Очерк истории еврейского народа, I-II тт. Т-Ав, 1979 г.
39. Памяти Фаины Баазовой, сборник (составитель П. Баазова), Т-Ав. 1983 г.
40. Плисецкий М. Религия и быт грузинских евреев, Москва-Лкнинград, 1931 г.
41. Социальная жизнь и социальные ценности еврейского народа (на русском языке) (сборник статей), 1977, Ерусалим.
42. Стейнберг Милтон, Основы иудаизма (перевод с английско-го), 1989, Ерусалим.
43. Рабби Йосеф Телушкин, Еврейский мир, важнейшие знания о еврейском народе, его истории и религии, Москва-Иерусалим, 1995 г.
44. Фишман Г. Быть или не быть: еврей перед выбором; Берман Хаус, ИНК, 1995 г.
45. Судебные речи известных русских юристов, Москва, 1958 г.
46. Helmut esvege, Die Sinagoge in der Deutshen Yeschichte, Dresden, 1985.

ჟურნალები

1. „განთიადი“ – საქართველოს მწერალთა კავშირის ყოველთვიური ლიტერატურული ჟურნალი, ქუთაისი 1991 წ. №9.
2. „დროშა“ - ისრაელში გამომავალი ყოველთვიური ქართულენოვანი ჟურნალი, 1981-1999 წწ. ნომრები.
3. „მომბე“ - 1896 წ. №4, 1895 წ. №11.
4. „საქართველოს კალენდარი“, 1905 წ.
5. „სკოლა და ცხოვრება“ - 1983,თბ.№6
6. „ცისკარი“ - 1860,№5,1870,№8.
7. „ჩვენი საუნჯე“ - ისრაელში გამომავალი ქართულენოვანი ჟურნალი, 1993 წ. №1.
8. Журнал русского физико-химического общества при Императорском С. Петербургском Университете, т. XXXVIII, отдел первый, С.Петербург, 1906.
9. Пути революции, историко-революционный журнал №3, книга III, Одесса, 1925 г.

გაზეთები

1. „აზრი“ -1914 წ. №№9, 11, 14, 16, 21, 22, 23, 24, 31, 33, 45, 47, 48, 51, 53, 57, 59, 63, 68, 0, 71, 76, 79, 82, 83, 86, 88, 91

2. „ამირანი“ 1908 წ. №№5, 9, 21, 26, 27, 44

3. „ახალი აზრი“- 1913 წ. №№15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 24, 26, 27, 28, 31

1914 წ. №№2, 3, 5, 6, 19, 44, 45, 82, 84, 87, 88, 89, 98

1915 წ. №№116, 137

4. „ახალი გზა“ - 1910 წ. №23

5. „ახალი ცხოვრება“ - 1906 წ. №19

6. „დროება“ - 1871 წ. №№31, 32

1872 წ. №№25, 26

1875 წ. №80

1876 წ. №№27, 28, 105

1877 წ. №№38, 40, 46, 208

1878 წ. №№59, 80, 82, 101, 126, 127, 129

1876 წ. №№33, 38, 47, 49, 51, 53, 55, 56, 57, 58, 60, 63, 64, 68, 71, 105, 135, 192

1880 წ. №№90, 91

1881 წ. №№8, 16, 24, 200, 201, 204, 209, 210, 215, 227, 232

1883 წ. №№185, 186, 196

1884 წ. №№64, 65, 67, 163, 166

1886 წ. №№124, 155, 156

1886 წ. №№198, 265

1888 წ. №149

1889 წ. №№19, 20, 21

1908 წ. №№3, 6, 9, 10, 11, 18, 22, 25, 33

1909 წ. №№5, 9, 10, 14, 17, 22, 24, 27, 28, 39, 40, 45, 61, 3, 81, 104, 111, 137, 143, 144, 150, 155, 157, 181, 188, 193, 199, 201, 205, 206, 211, 212, 216, 217, 226, 227, 232, 234, 236, 238, 241, 263

1910 წ. №№3, 5, 31, 38, 39, 42, 43, 46, 53, 64, 66, 68, 71, 79, 83

7. „ელვა“ - 1906 წ. №13

8. „ზარი“ - 1906 წ. №13

9. „თანამედროვე აზრი“ - 1910 წ. №138

1915 წ. №№4, 5, 7, 9, 10, 14, 15, 27, 31, 43, 44, 50, 52, 58, 60, 61, 63, 64, 73, 75, 77, 80, 81, 86, 100, 104, 119, 131, 132, 133, 135, 157, 164, 173, 185, 187, 188, 190, 192, 199, 203, 206, 211, 213, 218, 228

10. „თანამედროვე ქვეყანა“ - 1913 წ. №№3, 4, 7, 10, 11, 13, 14, 16, 18, 21, 22, 23, 25, 31, 33, 35, 36, 37, 38

11. „ივერია“ - 1878 წ. №№12, 15, 23, 27, 28, 31, 35, 37, 40, 80, 101, 126, 127, 139

1879 წ. №№3, 4, 33, 38, 40, 50, 51, 53, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 63, 64, 68

- 1880 6. №№3, 90, 91
- 1881 6. №№6, 8, 12
- 1882 6. №№1, 6, 7, 8
- 1884 6. №№2, 3, 5, 6, 7, 8, 14
- 1885 6. №12
- 1886 6. №№56, 95, 145, 150, 173, 174, 176, 180, 185, 186, 198, 222, 239, 245, 248, 263, 264, 265, 275
- 1887 6. №№28, 44, 75, 86, 93, 96, 99, 100, 104, 110, 129, 131, 134, 149
- 1888 6. №№6, 7, 10, 19, 23, 27, 86, 98, 119, 120, 121, 123, 134, 149, 175, 201, 202, 215
- 1889 6. №№5, 19, 20, 21, 25, 68, 123, 129, 135, 136, 145, 172, 185, 192, 196, 199, 221, 224, 252
- 1890 6. №№22, 64, 77, 82, 102, 120, 125, 126, 133, 138, 142, 150, 152, 154, 160, 164, 168, 170, 184, 201, 212, 221, 232, 260
- 1891 6. №№11, 43, 59, 60, 66, 75, 76, 80, 81, 85, 91, 96, 110, 114, 176, 183, 188, 195, 199, 219, 235
- 1892 6. №№6, 9, 11, 28, 30, 31, 36, 67, 69, 76, 113, 121, 124, 151, 168, 171, 191, 216, 218, 219, 277
- 1893 6. №№11, 24, 30, 82, 125, 130, 133, 136, 137, 153, 212, 215, 219, 220, 228, 233, 245, 249, 253, 258, 274
- 1894 6. №№8, 52, 55, 93, 95, 116, 125, 126, 149, 154, 164, 178, 203, 236, 240, 241, 247, 262, 267, 276
- 1895 6. №№51, 63, 65, 66, 93, 121, 146, 182, 246,

1896 წ. №60

1897 წ. №№3, 6, 8, 23, 44, 67, 76, 121, 167, 181, 185, 221, 260

1898 წ. №№59, 62, 83, 95, 99, 175, 186, 217

1899 წ. №№94, 137, 158, 159, 160, 161, 162, 164, 165, 204, 240, 261, 263, 264, 277, 280

1900 წ. №№36, 117, 145, 151, 213, 215, 230

1901 წ. №№5, 17, 35, 104, 128, 139, 204, 206, 207, 208, 209, 211, 213, 233, 283

1902 წ. №№43, 51, 52, 53, 67, 77, 116, 141, 142, 143, 150, 151, 154, 157, 161, 163, 170, 171, 179, 194, 205, 210, 221, 228, 240, 260, 263

1903 წ. №№25, 37, 53, 58, 62, 69, 84, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 102, 104, 105, 108, 117, 120, 124, 126, 128, 131, 134, 135, 141, 145, 148, 149, 158, 188, 201, 224, 239, 266

1904 წ. №№257, 260, 262, 286, 289

1905 წ. №№2, 3, 4, 9, 12, 16, 17, 19, 34, 43, 51, 52, 53, 57, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 73, 78, 79, 80, 94, 97, 101, 102, 108, 116, 118, 119, 121, 122, 125, 131, 133, 144, 147, 150, 161, 172, 173, 174, 182, 189, 190, 191, 192, 195, 196, 197, 201, 203, 205, 207, 210, 222

1906 წ. №№8, 17, 35

12. „იმერეთი“ - 1912 წ. №№2, 6, 7, 8, 11, 17, 19, 23, 39, 41, 50, 53, 56, 57, 62, 67, 68, 72, 75, 76

1913 წ. №№1, 6, 21, 25, 27, 28, 37, 47, 60, 72, 80, 84, 85, 87, 91, 93, 94, 96, 107, 110, 112, 121, 127, 129, 137, 142, 153, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 164, 165, 166, 167, 169, 170, 171,

172, 173, 174, 175, 176,

1914 წ. №№7, 8, 9, 10, 20, 21, 24, 25, 33, 34, 35, 36, 41, 45, 48, 50, 51, 52, 55, 56, 59, 62, 63, 65, 67, 71, 73, 74, 76, 78, 81, 83, 85, 92, 93, 94, 96, 100, 101, 105, 110, 111, 114, 125, 134, 137, 147

13. „ისარი“ - 1907 წ. №№9, 14, 15, 23, 32, 34, 70, 74, 76, 92, 96, 122, 127, 132, 137, 138, 155, 156, 157, 158, 168, 170, 174, 177, 180, 184, 187, 188, 192, 198, 209, 202, 214, 215, 217, 231, 239, 247, 248, 250, 251, 252, 257, 262, 276, 285, 286

1908 წ. №№41, 47, 48

14. „კვალი“ - 1895 წ. №49

1898 წ. №№4, 9, 10, 38, 39, 41, 47

1899 წ. №№4, 9, 22, 23, 36, 37, 38, 39, 80

1901 წ. №№23, 27, 31, 40, 43, 44, 45, 48

1902 წ. №№9, 31, 40

15. „კოლხიდა“ - 1911 წ. №№1, 2, 4, 7, 24, 31, 32, 39, 65, 68, 69, 71, 72, 73, 75, 76, 79, 85, 87, 91, 92, 96, 103, 106, 117, 124, 125, 126, 127, 130, 131, 133, 134, 135, 136, 138, 140, 141, 145, 146, 149, 150, 154, 156, 158, 160, 161, 163, 164, 165, 171, 172, 173, 178, 195, 196, 198, 199, 201, 202, 23, 206, 209, 211, 214, 224

1912 წ. №№3, 6, 7, 11, 12, 13, 21, 24, 27, 30, 33, 34, 38, 39, 40, 41, 42, 46, 50, 55, 64, 66, 67, 69, 70, 72, 76, 86, 96, 99, 102, 103, 111, 116, 117, 118, 125, 129, 130, 131, 143, 148, 149

16. „მეგობარი“ - 1906 წ. №№1, 4, 7, 10, 11, 17, 18, 20, 23, 24, 28, 40, 41, 42, 44, 45, 49, 52, 53, 57, 59, 66, 71

1915 წ. №№1, 3, 10, 12, 15, 16, 24, 22, 23, 28, 30, 31, 37,

40, 42, 44, 52, 62, 71

17. „მწყემსი“ - 1887 წ. №7

18. „ნაპერნკალი“ - 1913 წ. №18

19. „სამშობლო“ - 1915 წ. №№1, 2, 3, 4, 5, 13, 33, 43, 46, 47, 51, 55, 59, 73, 75, 81, 87, 96, 97, 101, 106, 112, 113, 116, 117, 118, 122, 124, 126, 127, 130, 131, 134, 135, 137, 145, 146, 148, 152, 153, 163, 167, 168, 172, 176, 188, 192, 196, 199, 201, 202, 203, 201, 225, 226, 227, 239, 240, 244, 245, 246, 247

20. „საქართველო“ - 1903 წ. №3

1915 წ. №№55, 65, 106, 121, 139

21. „სახალხო გაზეთი“ - 1910 წ. №№5, 6, 9, 10, 11, 12, 14, 17, 18, 20, 23, 24, 29, 30, 36, 43, 50, 51, 53, 55, 58, 64, 65, 68, 70, 72, 75, 76, 77, 79, 91, 93, 99, 107, 144, 145, 163, 188

1911 წ. №№205, 227, 229, 232, 242, 245, 248, 250, 258, 265, 268, 270, 276, 279, 295, 301, 312, 328, 353, 377, 380, 386, 394, 395, 397, 400, 401, 405, 430, 436, 437, 442, 446, 453, 460, 465, 467, 482, 488

1912 წ. №№492, 495, 498, 502, 510, 512, 513, 514, 520, 525, 527, 528, 541, 542, 550, 551, 563, 566, 572, 580, 585, 590, 592, 593, 595, 602, 605, 607, 610, 611, 616, 618, 621, 622, 626, 631, 634, 637, 638, 639, 641, 642, 646, 654, 660, 664, 672, 675, 682, 693, 697, 698, 701, 711, 714, 720, 725, 728, 735, 736, 739, 744, 754, 760, 775, 777, 781, 782

1913 წ. №№790, 798, 802, 805, 808, 810, 816, 823, 832, 834, 836, 838, 841, 849, 850, 851, 872, 876, 878, 881, 895, 898, 899, 903, 914, 943, 957, 959, 960, 963, 967, 968, 970, 973, 978, 990, 1003, 1004, 1005, 1006, 1007, 1008, 1009, 1010, 1011-1033, 1038, 1041, 1061, 1062, 1064, 1068, 1069, 1070, 1079, 1084, 1087, 1088, 1093, 1096, 1097, 1109, 1112, 1114, 1115, 1118, 1122,

1124, 1131, 1137, 1145, 1152, 1165

1914 წ. №№1168, 1179, 1180, 1184, 1185, 1187, 1191, 1192

22. „სახალხო ფურცელი“ - 1914 წ. №№3, 20, 23, 27, 51, 52, 54, 75, 89, 90, 107, 117, 148, 151, 163, 169, 170, 194

1915 წ. №№199, 200, 202, 203, 204, 206, 209, 210, 211, 221, 222, 224, 253, 281, 283, 290, 291, 315, 316, 325, 330, 340, 351, 362, 363, 370, 381, 392, 393, 398, 403, 405, 408, 413, 421, 422, 436, 438, 439, 446, 447, 448, 451, 458, 463

23. „სიმაართლის ხმა“ - 1913 წ. №№4, 20

1914 წ. №№5, 18, 20, 22, 34, 39, 46, 48

24. „შრომა“ - 1881 წ. №56

1906 წ. №№1, 4, 14, 25, 31, 32, 36, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 65, 66, 68, 69, 70, 74, 75, 77, 79, 80, 81, 85, 86, 90, 91, 96, 102, 105, 108, 112

25. „ჩვენი ერი“ - 1914 წ. №№2, 16, 19, 23, 24, 26, 32, 33, 36

26. „ცნობის ფურცელი“ - 1896 წ. №№12, 16, 19, 60

1897 წ. №№87, 95, 113, 148, 202, 215, 224, 242, 246, 269, 320, 339, 343, 402

1898 წ. №№62, 514, 574, 583

1899 წ. №№780, 758, 763, 766, 905, 914, 940

1900 წ. №№1092, 1110, 1256, 1274, 1332

1901 წ. №№1357, 1478, 1507, 1508, 1510, 1511, 1523, 1534, 1537, 1555, 1556, 1559, 1590, 1561, 1589, 1592, 1622, 1665

1902 წ. №№1693, 1719, 1730, 1734, 1761, 1767, 1771, 1783,

1785, 1797, 1798, 1868, 1871, 1872, 1873, 1879, 1882, 1883, 1884, 1892, 1896, 1899, 1901, 1903, 1905, 1909, 1910, 1911, 1920, 1939, 1945, 1966, 1968, 1975, 2000, 2009, 2049

1903 6. №№2065, 2076, 2088, 2112, 2124, 2127, 2129, 2130, 2139, 2141, 2144, 2148, 2150, 2156, 2171, 2177, 2202, 2219, 2225, 2231, 2234, 2253, 2260, 2261, 2265, 2267, 2281, 2295, 2299, 2302, 2309, 2316, 2323, 2325, 2333

1904 6. №№2388, 2391, 2396, 2420, 2442, 2444, 2465, 2516, 2519, 2518, 2525, 2526, 2536, 2539, 2545, 2554, 2562, 2568, 2570, 2580, 263, 2606, 2619, 2628, 2631, 2634, 2641, 2643, 2647, 2648, 2651, 2652, 2653, 2654, 2658, 2662, 2667, 2687, 2689, 2690, 2692, 2696, 2698, 2701

1950 6. №№2718, 2720, 2721, 2727, 2748, 2757, 2761, 2770, 2787, 2805, 2808, 2811, 2817, 2821, 2824, 2845, 2853, 2854, 2858, 2859, 2863, 2868, 2871, 2872, 2875, 2894, 2895, 2905, 2912, 2934, 2935, 2936, 2939, 2940, 2942, 2851, 2953, 2955, 2963

1906 6. №№2977, 2987, 2992, 3016, 3024, 3031, 3033

27. «Кавказъ» - 18616. №№72

1879 6. №№53, 54, 56, 57, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80

28. «Тифлиссский вестник» - 1879 6. №№1, 49

ქართული აკადემიური წიგნი

ირ. აბაშიძის 16, 0179 თბილისი

ტელ: 222 7137, 551 227137, 599 960904

www.acad.ge

artlinesinfo@gmail.com